

ZNAČENJE NADSLOVAKA U RJEČNIKU PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA LEXICON LATINO-ILLYRICUM

Marotti, Bojan

Doctoral thesis / Disertacija

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/um:nbn:hr:111:522937>

Rights / Prava: [In copyright/Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
Hrvatski studiji

Bojan Marotti

**ZNAČENJE NADSLOVAKA U RJEČNIKU
PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA
*LEXICON LATINO-ILLYRICUM***

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2012.

UNIVERSITY OF ZAGREB
Studia Croatica

Bojan Marotti

**THE MEANING OF THE SIGNS ABOVE THE
LETTERS IN PAVAO RITTER VITEZOVIĆ'S
*LEXICON LATINO-ILLYRICUM***

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2012.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
Hrvatski studiji

Bojan Marotti

**ZNAČENJE NADSLOVAKA U RJEČNIKU
PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA
*LEXICON LATINO-ILL YRICUM***

DOKTORSKI RAD

Mentor:
Akademik Radoslav Katičić

Zagreb, 2012.

UNIVERSITY OF ZAGREB
Studia Croatica

Bojan Marotti

**THE MEANING OF THE SIGNS ABOVE THE
LETTERS IN PAVAO RITTER VITEZOVIĆ'S
*LEXICON LATINO-ILLYRICUM***

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Academician Radoslav Katičić

Zagreb, 2012.

ZAHVALE

Želio bih se zahvaliti svim članovima Povjerenstva, prof. dr. sc. Pavlu Knezoviću (predsjedniku Povjerenstva), prof. dr. sc. Josipu Liscu i akademiku Radoslavu Katičiću, na poticajnim prijedlozima, koji su pridonijeli tomu da moj doktorski rad pod naslovom *Značenje nadslovaka u rječniku Pavla Rittera Vitezovića »Lexicon Latino-Ilyricum«* bude što bolji i što zaokruženiji. Posebnu zahvalnost dugujem svomu mentoru, akademiku Katičiću, koji je od samoga početka izrade ovoga doktorskoga rada imao razumijevanja za odabranu temu, te me je potom, tijekom pisanja, poticao da ustrajem i da ga privедем kraju. Svojim je pak savjetima bitno utjecao kako na njegov ustroj, tako i na njegovu kakvoću.

SAŽETAK

U svome je rječniku *Lexicon Latino-Ilyricum* Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.) pri zapisu hrvatskih (ali i latinskih) riječi rabiо stanovite nadslovke. Pojedini su hrvatski pisci robili uglavnom tri znaka, naslijedena iz tradicije grčkih gramatika. Porabu tih triju znakova možemo u hrvatskoj tradiciji pratiti kakvih 250 godina, od Kašićeve slovnice *Institutiones linguae Illyricae* (1604.), pa sve do polovice devetnaestoga stoljeća, jer ih nalazimo još i u *Ilirskoj slovnici* V. Babukića (1854.), te u *Slovnici Hèrvatskoj* A. Mažuranića (1859.). U tu se tradiciju uklapa i Vitezovićev *Lexicon*. Ovdje su u potpunosti obrađeni kako svi latinski, tako i svi hrvatski primjeri obilježeni nekim nadslovkom.

Latinskih riječi s nadslovkom ima u Vitezovićevu rječniku 1506. To je broj riječi razlikovnica. No budući da se neke riječi javljaju više puta, ukupan je broj riječi pojavnica veći te iznosi 1810. Općenito uzevši, pa tako i kada su posrijedi latinske riječi, Vitezović rabi nadslovke na dvjema razinama. Te se dvije razine mogu nazvati prozodijskom i neprozodijskom. Pri porabi na prozodijskoj razini, osim što služe za razlikovanje značenja, nadslovci ujedno sadržavaju i obavijest o kračini ili o duljini sloga iznad kojega su zapisani. Određen broj napomena o kračini ili o duljini latinskih slogova Vitezović je mogao naći u rječniku Basiliusa Fabera (1520. – 1575. ili 1576.) *Thesaurus eruditiois scholasticae* (1572.), koji mu je poslužio kao osnovni predložak za sastavljanje *Lexicona*. Na prozodijskoj razini Vitezović rabi dva znaka: oštri i tupi, pri čem oštrim znakom bilježi duljinu sloga, a tupim njegovu kračinu. Pri porabi na neprozodijskoj razini nadslovci Vitezoviću služe samo za razlikovanje značenja, ali tako da pri tome istodobno sadržavaju dodatnu obavijest, razlikujući uzajamno bilo pojedine vrste riječi, bilo različite padežne dočetke. Na neprozodijskoj razini Vitezović rabi također dva znaka: tupi i zavinuti, pri čem mu tupi znak služi za razlikovanje vrsta riječi, a zavinuti rabi za obilježavanje određenih padežnih dočetaka. Moglo bi se reći da tupi znak rabi u tvorbi, a zavinuti u prijegibu. Prema tome, oštri znak Vitezović rabi isključivo na prozodijskoj razini, a zavinuti isključivo na neprozodijskoj razini.

Tupi znak međutim rabi na objema razinama, što znači da tupi znak ima zapravo dva značenja: jednom dojavljuje obavijest o kračini sloga, a drugi put obilježava određenu vrstu riječi (u razlici spram druge vrste kojoj je lik, tj. zapis istovjetan). Tu ipak ne može biti nikakve zabune jer se jedno značenje (obavijest o kračini sloga, tj. 'kračina') javlja samo u jednim okolinama (svagda na neposljednjem slogu), a drugo značenje ('prilog', 'prijeđlog', itd.) u drugim okolinama (svagda na posljednjem slogu). Stoga se može reći da te dvije porabe, tj. ta dva značenja, stoje u komplementarnoj distribuciji.

U Vitezovićevu se rječniku mogu razlikovati dvije vrste propusta pri bilježenju nadsvokaka na latinskim riječima. Jedna se vrsta propusta može nazvati »prenesenim« pogreškama, tj. prenesenima iz Faberova rječnika, a druga se vrsta može imenovati »pravim« pogreškama, tj. pogreškama samoga Vitezovića, pri čem su sve ove potonje zapravo *lapsus calami*. Pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, kada su posrijedi nadsvovci na latinskim riječima, ukupan bi njihov broj iznosio 24. Od toga se 2 propusta odnose na neprozodijsku razinu, a 22 na prozodijsku razinu. Oba su propusta na neprozodijskoj razini prenesena iz Faberova rječnika, a od 22 na prozodijskoj razini 18 ih je preneseno iz Fabera. Takve se prenesene pogreške ne mogu u pravome smislu smatrati pogreškama. Utoliko bi samo one 4 pogreške na prozodijskoj razini bile prave pogreške.

Hrvatskih riječi pojavnica koje su obilježene nekim nadsvokom, u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 9532. I ovdje Vitezović nadsvovke rabi na dvjema razinama: na prozodijskoj i na neprozodijskoj. No u slučaju hrvatskih riječi poraba na neprozodijskoj razini posve je iznimna: ona se tiče samo tupoga znaka, i to u nekim strogo određenim okolnostima (tada je njegovo značenje 'kraj riječi', ili 'kraj postave'). Na hrvatskim je dakle riječima uobičajena poraba na prozodijskoj razini. Budući da su »pregledani« svi hrvatski primjeri s nekim nadsvokom, u »dokaznome postupku« osnovnu ulogu ima omjer između »ispravnih« i »pogrješnih« primjera. Stoga je osobito važna činjenica da se određena riječ u istovjetnu zapisu, tj. s istim nadsvokom, javlja u rječniku na više mjesta. Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima 207, i ti se zapisi mogu smatrati ustaljenima. No važno je također uočiti one

primjere koji se javljaju više puta u rječniku, ali nemaju dosljedan, dakle ustaljen zapis, te pri tome utvrditi koliki je omjer između zapisa koji se očekuje, dakle »ispravnoga« zapisa, i onoga koji se ne očekuje, tj. »pogrješnoga« zapisa.

Vitezović u svome rječniku naglašenu kračinu zapisuje na dva različita načina: tupim znakom i udvojenim suglasnikom nakon sloga koji je kratak i naglašen. U nekih se stotinjak primjera u rječniku udvojenim suglasnicima označuje samo (nenaglašena) kračina. To obično bude u izvedenicama i složenicama u kojima temeljna riječ sadržava (inače naglašenu) kračinu. Tu se dakle bilježi kračina temeljnog lika značljive jedinice. Stoga se ti zapisi mogu smatrati morfonološkim. Oštri znak Vitezović rabi za zapis visokouzlazno naglašene duljine. To je njegovo temeljno značenje. No taj oštri znak Vitezović još rabi i za zapis prednaglasne duljine (u senjskome su govoru sve duljine pokraćene, osim duljine pred kratkosilaznim naglaskom). Ima međutim u rječniku slačajeva gdje Vitezović oštrim znakom piše duljinu pred drugim oštrim znakom kojim je obilježen visokouzlazni naglasak. Uzmemo li da je ta duljina pred visokouzlaznim naglaskom pokraćena, tada to nije zapis na izgovornoj razini, nego na morfonološkoj razini. U rječniku nema ni jednoga jedinoga primjera gdje bi bio zapisan neki od novoštokavskih uzlaznih naglasaka. Zavinuti znak Vitezović rabi za zapis silazno naglašene duljine, tj. dugosilaznoga naglaska. To je jedino njegovo značenje. Poraba je zavinutoga znaka najdosljednija.

Pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, kada su posrijedi nadslovci na hrvatskim rijećima, ukupan bi njihov broj iznosio 143 (omjer bi dakle bio 9389 : 143).

KLJUČNE RIJEČI:

prozodija, silina, visina, otega, tupi znak, oštri znak, zavinuti znak, kratkosilazni naglasak, visokouzlazni naglasak, dugosilazni naglasak

SUMMARY

In his dictionary *Lexicon Latino-Ilyricum*, while writing Croatian as well as Latin words, Pavao Ritter Vitezović (1652 – 1713) used some signs above the letters. Different Croatian writers used mainly three signs, inherited from Greek grammars. In Croatian tradition, the usage of those three signs could be observed during 250 years, from Kašić's *Institutiones linguae Illyricae* (1604) to the half of the nineteenth century, because they could be found also in Babukić's *Ilirska slovnica* (1854), as well as in Mažuranić's *Slovnica Hrvatska* (1859). Vitezović's *Lexicon* fits into that tradition. All Latin and all Croatian words in Vitezović's *Lexicon*, marked by a certain sign above a certain letter, are treated in this study.

In Vitezović's dictionary there are 1506 different Latin words marked above the letter by a sign. Since some of those words occur repeatedly, the total amount of all appearing words which are marked by such signs is 1810. Generally speaking, Vitezović uses those signs on two different levels. Those two levels could be called prosodic level and non-prosodic level. On the prosodic level – except distinguishing the meaning of the words – those signs could contain information about shortness or length of syllables (upon which they are written). Vitezović could find certain remarks on shortness and length of Latin syllables in Basilius Faber's dictionary *Thesaurus eruditiois scholasticae* (1572), which was his basic source while he was compiling the *Lexicon*. Vitezović uses two signs on the prosodic level: acute and gravis; the former signifying length of syllables, and the latter signifying shortness of syllables. On the non-prosodic level Vitezović uses signs in order to distinguish the meaning, but in the same time they contain additional information, distinguishing either parts of speech or case endings. Vitezović uses also two signs on the non-prosodic level: gravis and circumflex; the former signifying parts of speech, and the latter signifying case endings. It could be said that gravis is used in derivation, and circumflex in inflection. According to that, Vitezović uses accute exclusively on the prosodic level, and circumflex

exclusively on the non-prosodic level. However, gravis is used on the both levels, which means that gravis actually has two meanings: on the one hand, it carries information about shortness of syllables, and on the other, it marks certain part of speech (distinguishing that part of speech from the other, which has the identical written form). Nevertheless, there cannot be any confusion, because the first meaning (information about shortness of a syllable, or simply ‘shortness’) is used only in certain contexts (always on the non-final syllable), and the other meaning (‘adverb’, ‘proposition’, etc.) in different contexts (always on the final syllable). Therefore, it could be said that those two usages, viz. those two meanings, are in complementary distribution.

In Vitezović’s dictionary it could be discerned two kinds of mistakes when we speak about the signs above the letters on Latin words. The first kind could be called “transferred” mistakes, viz. transferred from Faber’s dictionary, and the other kind could be called “genuine” mistakes, viz. the mistakes which made Vitezović himself. The latter are in fact *lapsus calami*. When we speak about the signs above the letters on Latin words, the total amount of mistakes would be 24. Two of them are concerning the non-prosodic level, and 22 the prosodic level. Both mistakes on the non-prosodic level are transferred from Faber’s dictionary, and of 22 mistakes on the prosodic level 18 are transferred from Faber. Those transferred mistakes could not be regarded as mistakes in the proper sense. To that extent, only 4 mentioned mistakes on the prosodic level could be regarded as the proper mistakes.

In Vitezović’s dictionary there are 9532 appearing Croatian words marked by a sign above the letter. Here can also be said that Vitezović uses those signs on two different levels: prosodic and non-prosodic. But in the case of Croatian words the usage on the non-prosodic level is quite exceptional: it is concerned only with gravis in some well defined circumstances (when its meaning is ‘the end of the word’ or ‘the end of the string’). So, on the Croatian words the usage on the prosodic level is ordinary. Since all Croatian words with a certain sign are examined, the ratio between the “right” and “wrong” examples has the fundamental role in “argumental procedure”. Therefore, the very important fact is if certain word with the identical written form, viz. with

the identical sign, appears in *Lexicon* several times. There are 207 such examples in Vitezović's dictionary, and those written forms could be regarded as well-established. But it is also very important to note those examples which in the dictionary appear several times, although in the different written form, viz. with non-identical sign, and then establish the ratio between the form that is expected, viz. the "right" one, and the form that is not expected, viz. the "wrong" one.

In Vitezović's dictionary the stressed shortness is marked in two different ways: by gravis and by doubling the consonant after the syllable that is short and stressed. But in some examples, approximately one hundred, doubled consonants designate (unstressed) shortness. That usually occurs in derivatives and compounds when the primitive word contains (unstressed) shortness. So in those examples the basic morph of the morpheme is marked. Therefore, those forms could be regarded as written on the morphonemic level. Vitezović uses acute in order to mark stressed high-rising length, which is its basic meaning. But acute is also used to mark length before the stressed syllable (in dialect of Senj all lengths are shortened, except the length which occurs before the short-falling accent). However, there are some examples in Vitezović's dictionary where acute is written before the other acute which designates the high-rising accent, so called "chakavian acute". If we accept that the length before the high-rising accent is shortened, then we must maintain that in those examples acute has not prosodic, but rather morphonological function. In Vitezović's *Lexicon* there cannot be find even one word where would be marked any of two neo-štokavian rising accents. Vitezović uses circumflex in order to mark stressed falling length, viz. long-falling accent, which is its only meaning. The usage of circumflex is quite consistent.

When we speek about the signs above the letters on Croatian words, the total amount of mistakes is 143 (so the ratio would be 9389 : 143).

KEY WORDS:

prosody, intensity, pitch, quantity, gravis, acute, circumflex, short-falling accent, high-rising accent, long-falling accent

SADRŽAJ

UVOD	1
1. Nadslovci u povijesti hrvatskoga jezika	1
1.1. Razdoblje porabe triju znakova	1
1.2. Pojava četvrtoga znaka	2
1.3. Udvajanje suglasnika i samoglasnika	6
1.4. O značenju triju znakova u hrvatskoj tradiciji	7
1.5. Obnova tronadslovnoga zapisa	8
1.6. Još četiri načina zapisa naglaska u hrvatskome	11
1.7. O pojmu naglaska	14
1.8. Pripomenak o nazivlju	16
2. Raznolikost porabe nadslovaka u hrvatskoj tradiciji	19
2.1. <i>Institutiones linguae Illyricae</i> Bartola Kašića	20
2.2. Ardelio Della Bella i njegovi <i>Istruzioni grammaticali della lingua illirica</i>	22
2.3. Zbirka <i>Pisme duhòvnè ràzlikè</i> Petra Kneževića	25
2.4. Šime Starčević i <i>Nòvà ricsôslovica ilìricskà</i>	27
2.5. <i>Grammatik der illirischen Sprache</i> Ignjata Alojzija Brlića	30
2.6. <i>Ilirska slovnica</i> Vjekoslava Babukića	31
2.7. Zaglavak o raznolikoj porabi nadslovaka	34
3. Vitezovićev <i>Lexicon Latino-Ilyricum</i>	35
3.1. Pravopis i slovopis	37
3.2. Posebni znakovi	39
3.3. Dosadašnje spoznaje	40
3.4. Neka prijeporna pitanja	44
3.5. Ustroj radnje	48

PRVI DIO: NADSLOVCI NA LATINSKIM RIJEĆIMA	50
1. Okvir istraživanja	50
1.1. Pristup	50
1.2. Osnovni Vitezovićev latinski izvor	51
1.3. Usporedba izvornoga Faberova izdanja i Vitezovićeva predloška	54
1.4. Povezanost Faberova rječnika, Vitezovićeva predloška i samoga Vitezovićeva rječnika	64
1.5. Kako u svome rječniku Faber označuje kračinu i duljinu latinskih slogova	68
1.6. Još jedno izdanje Faberova rječnika	70
1.7. Latinsko-njemački rječnik Adama Friedricha Kirscha	73
1.8. O još nekim latinskim rječnicima	79
2. Služba nadsvakava na latinskim riječima	80
2.1. Dvije razine porabe	80
2.2. O naglasku u latinskome	81
2.3. O naglasku u grčkome	85
3. Poraba na prozodijskoj razini	93
3.1. Parovi riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini	95
3.2. Parovi riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini	105
3.2.1. Parovi u kojima je neobilježena riječ potvrđena u <i>Lexiconu</i>	105
3.2.2. Parovi u kojima neobilježena riječ nije potvrđena u <i>Lexiconu</i>	112
3.3. Parovi riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini	115
3.4. Parovi riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini	121

3.5. Riječi obilježene nadсловkom koje ne stoje u oprjaci s nekom drugom riječju, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini	124
3.5.1. Odabране grčke riječi s oštrim znakom na pretposljednjem slogu	124
3.5.2. Odabранe grčke riječi s tupim znakom na pretposljednjem slogu	130
3.5.3. Odabranne negrčke riječi s oštrim znakom na pretposljednjem slogu	136
3.5.4. Odabranne negrčke riječi s tupim znakom na pretposljednjem slogu	139
3.6. Riječi obilježene nadсловkom koje ne stoje u oprjaci s nekom drugom riječju, te bez izravne posljedice na izgovornoj razini	144
4. Poraba na neprozodijskoj razini	158
4.1. Tupi znak na posljednjem slogu	161
4.1.1. Par prilog : pridjev (particip)	163
4.1.2. Par prilog : glagol	166
4.1.3. Par prilog : imenica	168
4.1.4. Par prilog : zamjenica	172
4.1.5. Par prilog : prijedlog	174
4.1.6. Par prijedlog : (puko) slovo	176
4.1.7. Par veznik : glagol	177
4.1.8. Par veznik : zamjenica	178
4.1.9. Par veznik : prijedlog	179
4.1.10. Par poredbeni veznik : namjerni veznik	179
4.1.11. Par uzvik : imenica	180
4.1.12. Sraslice	182
4.2. Zavinuti znak na posljednjem slogu	184
5. Latinske riječi s dvama nadlovima	189
6. Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadlova na latinskim riječima	195
6.1. »Prenesene« pogrješke	196

6.2. »Prave« pogrješke	217
6.3. Odnos Vitezovićevih propusta prema ukupnome broju latinskih riječi s nadsvrhom	221
DRUGI DIO: NADSLOVCI NA HRVATSKIM RIJEĆIMA	223
1. Oprjek	223
1.1. Pristup	223
1.2. Tri ključne trojke	225
1.3. Još dvije zanimljive trojke	239
1.4. Dokazna snaga razmotrenih trojaka	242
1.5. Parovi oprjeka	243
2. Čestota	268
2.1. Pojavci istoga zapisa	268
2.2. Riječi koje se u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta	269
3. Tupi znak	301
3.1. Dva načina zapisa naglašene kračine	301
3.2. Razine razmatranja	309
3.3. Morfonološki zapis kračine udvojenim suglasnicima	313
3.4. Pretkazivanje naglaska u književnomo jeziku	317
3.5. Poraba tupoga znaka na neprozodijskoj razini	322
3.6. Još jedna osobita poraba tupoga znaka	324
4. Oštiri znak	327
4.1. Zapis visokouzlagnoga naglaska	327
4.2. Zapis prednaglasne duljine	332
4.3. Morfonološki zapis duljine pred naglašenom duljinom	336
4.4. Dva primjera sklonidbe u Vitezovićevu zapisu	340
4.5. Pretkazivanje naglaska u književnomo jeziku	345
5. Zavinuti znak	347
5.1. Zapis dugosilagnoga naglaska	347
5.2. Pretkazivanje naglaska u književnomo jeziku	349

6. Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadsvraka na hrvatskim riječima	351
7. Popis hrvatskih riječi razlikovnica s nadsvrkom	353
ZAKLJUČAK	476
POPIS LITERATURE	492
ŽIVOTOPIS I POPIS RADOVA	524

UVOD

1. *Nadslovci u povijesti hrvatskoga jezika*

1.1. Razdoblje porabe triju znakova

Poput mnogih drugih (starijih) hrvatskih pisaca, posebice sastavljača rječnika i pisaca slovnica, i Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.) u svome se je rječniku pod naslovom *Lexicon Latino-Ilyricum* pri zapisu hrvatskih (ali i latinskih) riječi služio stanovitim nadslovcima.¹ Njihova je poraba, grubo uvezši, uvjetovana željom da se riječ zapiše što »vjernije«, a razlog je tomu dvostruk: s jedne strane stoga da se i na pismenoj razini očuva obavijest o (makar nekim) razlikovnim obilježjima (kao što je primjerice oprjeka kračine i duljine), kojih izmjena može u hrvatskome izravno pridonijeti promjeni značenja, ali s druge strane i stoga da bi se riječ mogla što »ispravnije« izgovoriti, jer se, kako je to u svojoj slovniци *Institutiones linguae Illyricae* (1604.) pripomenuo Bartol Kašić, »sine tono, seu accentu legi perspicuè non possit«.²

¹ Za takve je znakove koji se zapisuju »iznad slova«, najbolje rabiti upravo riječ *nadslovak*, i to prije svega zato što *a priori* nije jasno što se tim znakovima označuje: naglasak (kao svežanj razlikovnih obilježja), kakvo razlikovno obilježje na tonemnoj razini, primjerice kračina ili duljina samoglasnika, ili pak nešto posve treće (slično bi se za znakove koji se pišu »ispod slova«, kao npr. u hebrejskome, mogla rabiti riječ *podsllovak*). Vidi o tome potanje u svojevrsnome »tekstološkome priručniku« što ga je za potrebe niza *Stoljeća hrvatske književnosti* sastavio J. Vončina pod naslovom *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza*, i to poglavlje *Nadslovci i naglasci* (str. 171 – 178). Isp. npr. rečenicu (str. 174): »Davno je uvedeno da se u tekstovima hrvatskoga dijalektalnog pjesništva čakavske grane nadslovcima obilježuju naglasne osobine.« Ili pak ovu (str. 175): »Ipak, bit će korisno provesti najmanju prijeko potrebnu mjeru nadslovaka: koja pokazuje naglasne opreke.« Puni se zapis knjigopisne jedinice nalazi u *Popisu literature*.

² Vidi B. Kašić, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, str. 15. Isp. i prijevod S. Perić Gavrančić *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige*, str. 31.

Međutim, te nadslovke, naime znakove za naglaske, za određena razlikovna obilježja, ili pak gdjekada i za štogod drugo, nisu svi pisci rabili na isti način, tj. u istome »značenju«. U porabi su uglavnom bila tri znaka, naslijedena iz tradicije grčkih gramatika, kojima se u grčkome označuju ova tri naglaska:

1. ' – oštri naglasak, tj. akut ($\ddot{\alpha}\acute{\epsilon}\eta\alpha \pi\varrho\sigma\omega\delta\alpha$)
2. ` – teški naglasak, tj. gravis ($\beta\alpha\dot{\alpha}\epsilon\eta\alpha \pi\varrho\sigma\omega\delta\alpha$)
3. ~ – zavinuti naglasak, tj. cirkumfleks ($\pi\epsilon\varrho\iota\sigma\pi\omega\mu\epsilon\nu\eta \pi\varrho\sigma\omega\delta\alpha$).

Latinska je gramatička tradicija preuzela tri navedena znaka, premda ta trovrsnost nije bila potrebna da bi se zapisao naglasak u latinskome jeziku (a kako je vrijeme protjecalo, nije više trebala ni za zapis grčkoga naglašivanja). K tomu, posljednji se je znak javljaо vrlo često, a u naših pisaca redovito, u jednoj svojoj inačici, tj. kao alograf, i to u obliku »krovića« ili »kape«, naime ovako: ^ . U hrvatskoj pak tradiciji, posebice onoj gramatičkoj i leksikografskoj, porabu tih triju znakova možemo pratiti kakvih 250 godina, recimo od spomenute Kašićeve slovnice *Institutiones linguae Illyricae*, objelodanjene 1604.,³ pa sve do polovice devetnaestoga stoljeća, jer ih nalazimo primjerice još i u *Ilirskoj slovniци* Vjekoslava Babukića, objavljenoj 1854. (Babukić navedene znakove, te ujedno i same naglaske koji su njima obilježeni, zove *oštrim, težkim i zavinjenim*),⁴ te također u *Slovnici Hrvatskoj* Antuna Mažuranića, izašloj godine 1859.⁵

1.2. Pojava četvrтoga znaka

Sredinom se devetnaestoga stoljeća istom javlja u Hrvatskoj i četvrti znak, »podvostručeni težki«, kako ga zove A. Mažuranić, kojim danas bilježimo

³ Vidi navedenu Kašićevu slovincu, str. 15 – 16. Isp. i prijevod S. Perić Gavrančić str. 31 – 33.

⁴ Vidi V. Babukić, *Ilirska slovница*, str. 30 – 37. Babukić kaže ovako (str. 30): »Znakovah, kojimi se naglasak bilježi imade tri: *težki* (accentus gravis); *oštri* (accentus acutus) i *zavinjeni* (accentus circumflexus).« A »zavinjeni« piše kao »krović«, tj. ^ .

⁵ Vidi A. Mažuranić, *Slovnica Hrvatska*, str. 10 – 13.

kratkosilazni naglasak, a koji je u drugome izdanju svoga *Srpskoga rječnika* od godine 1852. rabio Vuk Stefanović Karadžić. Poznato je da u prvome izdanju *Srpskoga rječnika*, koje je objavljeno 1818., Vuk nije razlikovao kratkosilazni od kratkouzlaznoga naglaska, nego je jedan i drugi bilježio teškim, tj. tupim znakom, pa je primjerice imao žëna i pjëna (tj. жëна и пјëна),⁶ dočim je u drugome izdanju naglasno razlikovao žëna od pjëna (tj. жëна од пјëна).⁷ Poznato je i to da je Vuku oko naglašivanja pomogao Đuro Daničić, a i oko prijevoda na njemački i na latinski, na čem mu se u *Predgovoru* drugomu izdanju i sam Vuk zahvalio.⁸ Daničić je pak dvije godine prije toga drugoga izdanja objavio *Malu srpsku gramatiku*, gdje u vezi s naglascima veli ovo:⁹ »Akcenta u Srpskome jeziku imaju četiri; drukčije se n. p. izgovara prvo a u riječi glava, drukčije u pravda, drukčije u magla, drukčije u slava. [...] Prvi ćemo bilježiti ovijem znakom ' , drugi ovijem ^ , treći ovijem ` , a četvrti ovijem " .«

Taj se četvrti znak, tijekom pedesetih godina devetnaestoga stoljeća, postupno počinje uvoditi i u hrvatske gramatike, pa ga primjerice spominje Babukić u *Ilirskoj slovnici*, ali ga ne rabi, nego u bilješci o njem kaže sljedeće:¹⁰ »Pazka. Vuk Stef. Karadžić upotrebljuje u svojih rječnicih za kratak znak (`) osim ovoga jošte jedan drugi dvostruk (") n. p. bàcati (od bácti) – a bàcati (= badkati, batskati ili backati = bàcati od bosti, bodem). Tako razlučuje i rěč ðra (= hòra ili čas) i ðra (= orah orěh). Vuka slědi i gore spomenuti [...] Gj. Daničić,

⁶ Vidi V. S. Karadžić, *Srpski rječnik, istolkovan njemačkim i latinskim rijećima*, stupci 168 i 360 (u prvome su izdanju Vukova rječnika obrojeni stupci).

⁷ Vidi V. S. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem rijećima*, str. 157 i 504.

⁸ U toj zahvali Vuk kaže ovako: »Velika hvala Đuru Daničiću, koji se trudio oko prevodenja riječi na Njemački i na Latinski jezik i oko popravljanja i nadgledanja u štamparju.« Taj *Predgovor* nema obroja, ali bi navodak bio na str. 11 (ili XI) uzmemli naslovnicu kao str. 3 (ili III).

⁹ Vidi Đ. Daničić, *Mala srpska gramatika*, str. 3.

¹⁰ Vidi V. Babukić, *Ilirska slovnica*, str. 32.

gdě u svojoj maloj srpskoj gramatici na str. 3. govori o „Akcentih“ i u predgovoru napominje ovo [...].« No u *Osnovi slovnice slavjanske narčja ilirskoga*, što ju je Babukić osamnaest godina prije, tj. 1836., objavio u nastavcima u *Danici ilirskoj*, o tome znaku nema ni spomena.¹¹

No iste je godine kada i Babukićeva *Ilirska slovnica*, tj. 1854., objavljena u Beču i *Grammatik der illyrischen Sprache* Andrije Torkvata Brlića, u kojoj se taj »podvostručeni težki« znak, preuzet iz Daničićeve *Male srpske gramatike* i drugoga izdanja Vukova rječnika, ujedno i rabi.¹² Ne samo zbog toga što je u njoj uveden spomenuti znak, za tu se Brlićevu *Grammatik der illyrischen Sprache* može reći da je prva hrvatska vukovska gramatika.¹³ No osim što je preuzeo vukovski način bilježenja novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava, Brlić je ipak uveo i jednu novinu, jer »za razliku od Daničića [...], bilježi zanaglasnu duljinu znakom: ^, dok je dugosilazni naglasak obilježen znakom: ^, pa se u A. Brlića naglasak razlikuje od duljine: stēžēm umjesto Daničićeva stēžēm«.¹⁴ (Poznato je da su i Vuk u drugome izdanju rječnika i Daničić u *Maloj srpskoj gramatici* nenaglašenu duljinu bilježili istim znakom kao i dugosilazni naglasak, tj. ^.)

Taj znak također navodi (i ujedno rabi) A. Mažuranić u svojoj *Slovnici Hrvatskoj*, ali ga ne prihvaca posve rado, nego u poglavlju *O naglasku za kratke*

¹¹ Vidi V. Babukić, *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga*, u *Danici ilirskoj*, god. 2., br. 11., str. 41 – 42.

¹² Vidi A. T. Brlić, *Grammatik der illyrischen Sprache wie solche im Munde und Schrift der Serben und Kroaten gebräuchlich ist*, str. 11 – 14 (poglavlje *Quantität der Vocale und Ton der Sylben*). Brlić kaže ovako (str. 12): »**Kurz und tief** zugleich. Man bezeichnet diese kurze Quantität mit dem tiefen Accent durch “ ; mäč, mäč. In Gött hat die deutsche Sprache denselben Accent [...].«

¹³ Vidi u vezi s tim S. Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, str. 132. (Isp. npr. ove dvije rečenice: »Brlićevu gramatiku možemo smatrati prvom hrvatskom vukovskom gramatikom. U tom nije imala hrvatskih uzora, ali je već u vrijeme njezina nastajanja dobro bila utvrđena vukovska norma u Karadžićevim i Daničićevim djelima [...].«)

¹⁴ Vidi u spomenutoj knjizi S. Ham *Povijest hrvatskih gramatika*, str. 130.

slovke za nj veli ovako:¹⁵ »Ovaj naglasak imenujem *jakim težkim*; a bilěžim-ga u nebitju drugoga znaka podvostručenim težkim, n. p. *bräť*, *bräta*, *knjīga*, *kòlo*, *ðlovo*, *glèdati* (= bratt, bratta, knjigga, kollo, ollovo, gleddati). [...] Vuk Karadžić zadéržao-je nà stari način znak (`) za *slab* težki, a za *jaki*, nà město da podvostruči suglasnik, podvostručio-je naglasak: ðko = okko; pa buduć dasu noviji pisci ostavili stari običaj, dvostručiti suglasnik *za znak jakoga težkoga naglaska*, nemožemo-ga sada zgodnije naznačiti, van po Karadžiću dvostrukim težkim.«

No taj je znak postupno postajao sve običnjijim, pa je npr. u slovnici Petra Budmanija pod naslovom *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, od godine 1867., prihvaćen – reklo bi se – posve samorazumljivo. Budmanijeva slovница i inače zauzimlje ključno mjesto u povijesti hrvatskih gramatika, i uopće u povijesti hrvatskoga jezika, jer je u njoj prvi put, doduše talijanskim jezikom, opisan vukovski sustav, koji Budmani zove *lingua serbo-croata*, tj. srpsko-hrvatski jezik, i strogo ga razlikuje od *lingua croata*, tj. od hrvatskoga jezika, te tu razliku dosljedno provodi u svojoj slovnicici.¹⁶ O tome, primjerice, Sanda Ham u već spomenutoj knjizi *Povijest hrvatskih gramatika* kaže sljedeće:¹⁷

»Gramatika Dubrovčanina Petra (Pietra) Budmanija smatra se prvom hrvatskom vukovskom gramatikom u Dalmaciji, ali točnije bi bilo smatrati ju prvom razlikovnom gramatikom – gramatikom razlika između srpskoga i hrvatskoga jezika jer Budmani usporedno normira dva sustava – srpski (prema vukovskoj stilizaciji) i hrvatski (prema zagrebačkoj stilizaciji).«

¹⁵ Vidi A. Mažuranić, *Slovnica Hèrvatska*, str. 11.

¹⁶ »Diamo il doppio appellativo di *serbo-croata* alla lingua, che si parla in Serbia, Bosnia, Erzegovina, Dalmazia, Slavonia, Sirmio ecc., perché ci pare preferibile a quelli di *illirica* e di *slava meridionale*. [...] Chiamiamo *croato* quel partito letterario, che ha il suo centro a Zagabria.« Vidi P. Budmani, *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, str. VII – VIII (*Prefazione*).

¹⁷ Vidi S. Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, str. 132 (a i čitavo poglavlje o Budmaniju, str. 132 – 135).

U skladu s time Budmani prihvata i Vukovo znakovlje (»Noi faremo uso de' segni proposti da Vuk Stefanović.«),¹⁸ tj. četiri navedena znaka, samo što i on, oslonivši se na Brlića, za nenaglašenu duljinu dodaje peti znak, tj. »krović«. Tako je uspostavljen petonadslovni sustav za bilježenje novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava, koji bi se mogao zvati Vuk–Daničić–Budmani–Maretićevim sustavom, ili pak, ako se tako hoće, Vuk–Daničić–Brlić–Budmani–Maretićevim sustavom (jer je Vukov i Daničićev način prihvatio i Tomo Maretić u svojoj *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, objelodanjenoj 1899.). A tako se uglavnom postupa i danas, samo što se umjesto »krovića« rabi znak duljine (tj. ‘). Dakle petonadslovljem se zapisuje četveronaglasje.

Prema tome, kada sam bio spomenuo da tri prije navedena znaka, preuzeta iz grčke gramatičke tradicije, možemo u povijesti hrvatskoga jezika pratiti kojih 250 godina, onda bi se to drugačije moglo reći da su ta tri znaka dio hrvatske tradicije od Kašićeve slovnice do uvedbe Vuk–Daničić–Budmani–Maretićeva sustava zapisivanja naglaska. A tomu razdoblju pripada i Vitezovićev *Lexicon*.

1.3. Udvajanje suglasnika i samoglasnika

Valja k tomu voditi računa i o tome da su se, osim trima navedenim znakovima, naglasak, dotično kračina ili duljina slogova, u istome razdoblju bilježili i udvajanjem suglasnika ili pak udvajanjem samoglasnika. Pri tome su udvojeni suglasnici upućivali na naglašenu kračinu (a katkada samo na kračinu) prethodnoga sloga, tj. samoglasnika pred tim udvojenim suglasnicima, kako obrazlaže i A. Mažuranić, dočim su udvojeni samoglasnici upućivali na naglašenu duljinu (a katkada samo na duljinu) sloga u kojem su se nalazili. Sve može biti dodatno zamršeno time ako se i tri znaka i udvajanje suglasnika ili samoglasnika rabi istodobno, a što nije rijedak slučaj. Tada

¹⁸ Vidi P. Budmani, *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, str. 6, te uopće poglavljje *Dell' Accento* (str. 6 – 8).

naravno ima i »preklapanja«, pa se jedno nešto, recimo naglašena kračina, bilježi na dva načina: teškim naglaskom, tj. tupim znakom i udvojenim suglasnicima (tako je npr., kao što će se još vidjeti, u Vitezovićevu rječniku); ili pak nenaglašena duljina oštrim znakom i udvojenim samoglasnicama (tako npr., osim posve iznimno, nije u Vitezovićevu rječniku).

1.4. O značenju triju znakova u hrvatskoj tradiciji

Treba dakle biti svjestan toga, kako je već rečeno, da se ni tri navedena znaka u tome razdoblju od 250 godina nisu rabila na isti način. Štoviše, razlike u porabi tih triju znakova, tj. razlike u njihovu »značenju«, od pisca do pisca, mogu biti i vrlo velike. Pri tome se može postaviti ovo važno pitanje: ako se već »jedno nešto« moglo bilježiti na dva načina, je li moguće da su se jednim načinom, tj. jednim znakom, mogle bilježiti dvije različite stvari? Drugim riječima, je li određeni znak mogao imati dva značenja? Dakako, to »dva značenja« ne valja shvatiti u smislu puke proizvoljnosti, kao da bi netko znakove rabio sada ovako, sada onako (u tome se slučaju nikakva pravilnost uopće ne bi mogla ni odčitati). Riječ je o tome da u stanovitim okolinama, ili u stanovitim prilikama, određeni znak može imati jedno, a u nekim drugim okolinama, ili u nekim drugim prilikama, drugo značenje.

Na to je svojedobno u raspravi pod naslovom *Akcenat u gramatici Igñata Alojzije Brlića* upozorio Stjepan Ivšić. Primjerice, kada u *Uvodu* razmatra Šahmatovljevo shvaćanje Brlićevih znakova za naglaske, Ivšić kaže ovako:¹⁹ »Šahmatov je dobro opazio, da Brlićevi znakovi: ' ` znače: ~ - (po mojoj bišeženju), na pr. u júnàcah (= júnācā) 37, ali se prenagliio tvrdeći, da znakovi: ' ~ ne znače nikad: ~ ^ (isp. str. 188/9), pa zato na pr. rázbòjnikе 199 ne čita *rāzbōjníkē* (po njegovu bi mišleñu trebalo čitati i taj primjer s jednoslogim uzlaznim akcentom) (str. 189.).« Dakle oba znaka, i oštri i tupi, označuju duljinu, samo što ostri gdjekada označuje i (visoko)uzlazno naglašenu duljinu,

¹⁹ Vidi S. Ivšić, *Akcenat u gramatici Igñata Alojzije Brlića*, u Radu JAZU, knj. 194., 1912., str. 64.

a tupi silazno naglašenu duljinu. To znači da u slijedu duljina + duljina, kada su te dvije duljine obilježene različitim nadslovcima, tj. oštrim i tupim, valja vidjeti je li posrijedi (visoko)uzlazno naglašena duljina + duljina, ili duljina + silazno naglašena duljina. Da bi se to uvidjelo, valja opet poznavati govor kojemu pripada dotični pisac, u ovome slučaju Ignat Alojzije Brlić, a Ivšić je odlično poznavao Brlićev govor, tj. brodski govor (Brlić je bio iz Slavonskoga Broda).²⁰

1.5. Obnova tronadslovnoga zapisa

Vrijedno je ovdje spomenuti i jedan noviji pokušaj porabe triju navedenih znakova. Naime godine je 1990. prof. Bulcsú László u prijevodu spjeva *Hvalopj'ev S 'uncu*, kojemu je u akkadskome izvorni naslov, zapravo začetnica *Mušnammir gimillu* (*L 'učāru cijelosti...*),²¹ primijenio tronadslovni sustav u zapisu novoštokavskoga (i današnjega književnoga) četveronaglasja, rabeći tri znaka upravo na »babukićevski« način, tj. oštri, tupi i zavinuti »za_oznaku duljin'ē, kračin'ē i uzlaznē duljin'ē bīlo n'ovē pr'aslovenskē (visokē) ili n'ovē štōkavskē (dubokē)«.²² Razlika je u odnosu na Babukića samo u tome što je poraba tih triju znakova strogo i dosljedno provedena. Pravila su međutim ipak znatno zamršenija. Tako primjerice stihovi (tj. redci) 50., 167. i 180. u takvu zapisu glase ovako:

²⁰ Vidi uvodno poglavlje Lj. Kolenić uz djelomični pretisak Brlićeve slovnice u knjizi *Brodski jezikoslovci*, koju je također priredila Lj. Kolenić (str. 163 – 170). O nadslovcima u Brlićevoj *Grammatik der illirischen Sprache* bit će posebno govora.

²¹ Prijevod je objavljen u knjizi pod naslovom *Hrvatske »Indije«*, koja je zapravo zbornik radova objavljenih u čast šezdesete godišnjice rođenja prof. Radoslava Katičića (str. 39 – 62).

²² Vidi B. László, *Mušnammir gimillu* (*L 'učāru cijelosti...*): *Hvalopj'ev S 'uncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 53 – 54.

zâsnove odkrîvâš	prozirúci jím pûte (50)
lûpeži prokàznici	splètkâri lažovì (167)
skrâtnîče dána	prodùžnîče nòci (180)

A to u današnjem petonadslovnome zapisu bude ovako:

zásnove òdkrîvâš	pròzirúci jím pûte (50)
lûpeži pròkaznici	splètkâri lažovi (167)
skrâtnîče dána	pròdužnîče nòci (180)

Vidljivo je da se tupim znakom na početnim slogovima bilježi kratkosilazni naglasak (*splètkâri* = *splètkâri*, *skrâtnîče* = *skrâtnîče*, *nòci* = *nòci*), a na nepočetnima taj tupi znak pretkazuje kratkouz lazni na prethodnome slogu (*prozirúci* = *pròzirúci*, *prokàznici* = *pròkaznici*, *lažovì* = *lažovi*, *prodùžnîče* = *pròdužnîče*), što znači da je tupim znakom zapravo obilježeno staro mjesto naglaska (prije novoštokavskoga pomaka siline za jedan slog ulijevo). Zavinuti (tj. »krović«) i oštri označuju duljinu (*prokàznici* = *pròkaznici*, *splètkâri* = *splètkâri*, *skrâtnîče* = *skrâtnîče*, *prozirúci* = *pròzirúci*, *jím* = *jīm*),²³ samo što zavinuti može označivati i uzlaznu duljinu (*zâsnove* = *zásnove*, *pûte* = *pûte*, *lûpeži* = *lûpeži*), a oštri i silaznu duljinu (*dána* = *dâna*). To znači da svaki od tih dvaju znakova ima zapravo po dva značenja, slično kao i u Brlićevoj slovnici, samo što je ondje riječ o oštrome i o tupome znaku. Primjer pak *odkrîvâš* = *òdkrîvâš* pokazuje da dva uzastopna zavinuta znaka pretkazuju kratkouz lazni naglasak na slogu pred njima (a takvih pravila ima još, npr. da zavinuti na posljednjem slogu pretkazuje kratkouz lazni na preposljednjem, ili da oštri na posljednjem slogu pretkazuje kratkouz lazni na dopretposljednjem, itd.).

Štoviše, tima trima znakovima ne samo da se, bez gubitka obavijesti, može zapisati novoštokavsko (i književno) četveronaglasje nego se dobrim odabirom jednoga od dvaju znakova za duljinu može kadšto (posebice kada su posrijedi dvosložne riječi) zapisati i naglasno ponašanje npr. u sklonidbi, što petonadslovnim sustavom nikako nije moguće. Naime budući da dva znaka za duljinu čine zalihost (to je »pretječak 'obavijesti«, kako kaže László), ta se

²³ Za lik *jím* (s duljinom) vidi A. Mažuranić, *Slovnica Hèrvatska*, str. 65.

činjenica može iskoristiti »za nāznaku dodatnē, likoglasnē 'obavijesti«. László navodi ova četiri primjera: *kràva*, *kráva* ('kravica od milja'), *gláva* i *strâža*, te razmatra nominativ i genitiv množine tih imenica u različitim zapisima. Evo kako izgledaju petonadslovni i tronadslovni zapisi:²⁴

Tô su kràve, kráve, glâve, strâže.

Némâ krâvâ, krávâ, glâvâ, strâžâ.

Tô su kràve, krâve, glâve, stráže.

Némâ krâvâ, krâvá, glâvâ, strážá.

Tronadslovni je zapis očevidno obavjesniji (a ujedno i najobavjesniji od svih zapisa koje László nakon spomenutoga prijevoda razmatra). Taj zapis naime sadržava obavijest o naglasnome ponašanju pojedinih imenica. Tako dva istovrsna znaka za duljinu kazuju o silaznosti prve, a dva raznovrsna o uzlaznosti prve duljine. Pri tome recimo prvi oštri znak slijeva u genitivu množine *strâžá* upućuje na naglasak nominativa množine (i jednine), tj. *stráže* (i *strâža*), dakle na dugosilazni naglasak, što taj znak, u ovome zapisu, izvorno i znači (moglo bi se reći da je time u genitivu množine očuvana obavijest o naglasku nominativa množine i jednine). S druge strane, oštri znak u genitivu množine *glâvâ* upućuje na nominativ množine *glâve*, tj. na činjenicu da je u tome nominativu množine naglasak dugosilazni, premda je u genitivu množine naglasak dugouzlastni (što se opet vidi po raznovrsnim znakovima za duljinu). Obrnuto je u genitivu množine *krâvâ*, jer tu zavinuti znak upućuje na dugouzlastni naglasak u nominativu množine *krâve*, te utoliko na činjenicu da se dugouzlastni održava i u genitivu množine (što se također vidi po raznovrsnim znakovima za duljinu). Jasno je da se u petonadslovnom ta razlika u zapisima *glâvâ* i *krâvâ* ne vidi. Napokon u genitivu množine *krâvâ* dva zavinuta znaka upućuju na silaznost prve duljine u tome genitivu množine, te ujedno na silaznost nominativa množine (i jednine), tj. *krâve* (i *krâva*), doduše

²⁴ Vidi B. László, *Mušnammir gimillu* (*L'účaru cijelosti...*): *Hvalopj'ev S'uncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 57.

na silaznost bez duljine (dakle na kratkosilazni naglasak), no duljina je u genitivu množine pretkažljiva, jer je taj pretposljednji slog u tzv. *e*-sklonidbi redovito dug.

Dakako da tronadslovni zapis nije posve jednostavan, kako za onoga koji se njime služi, tako ni za onoga koji ga čita. No László je takvim pristupom, tj. takvim zapisom, ipak pokazao troje:

1. da je novoštokavski (i ujedno naš književni) četveronaglasni sustav moguće zapisati trima znakovima koji su u Hrvatskoj bili u porabi prije negoli je uveden Vuk–Daničić–Budmani–Maretićev petonadslovni sustav, i to zapisati bez gubitka obavijesti
2. da pri porabi nadslovaka u zapisu pojedini znak (ili pojedini znakovi) može (ili mogu) imati više značenja
3. da je tronadslovni zapis, budući da sadržava dva znaka za duljinu, zapravo zalihostan – sadržava navedeni »pretječak 'obavijesti« – pa je njime moguće zapisati i naglasno ponašanje.

Međutim, kao što sam već nagovijestio, László u pogовору тому prijevodu (pod naslovom *Uz Hvalopj'ev S ūncu*) nije suprotstavio samo tronadslovni sustav petonadslovnemu nego je razmotrio još četiri mogućnosti zapisa te svaki od njih usporedio kako uzajamno jedan s drugim, tako i svaki od njih s petonadslovnim.

1.6. Još četiri načina zapisa naglaska u hrvatskome

Prije svega, osim petonadslovnoga i tronadslovnoga zapisa naglaska László razmatra i dvonadslovni sustav. Štoviše, premda je sam prijevod pisan tronadslovnim sustavom, spomenuti je pogовор *Uz Hvalopj'ev S ūncu* pisan dvonadslovnim. U tome se sustavu rabe samo dva znaka: znak duljine (tj. -) i znak za visinu tona (ili napjevka, kako kaže László), tj. ' , koji se zove ovisak. Oviskom se, smještenim ispred slogotvornika, na početnome slogu obilježava njegova silaznost, a na nepočetnome uzlaznost prethodnoga sloga. Znakom se za duljinu obilježava dugi samoglasnik (tj. dugi slogotvornik). Prema tome,

navedeni bi naslov *Uz Hvalopj'ev Sūncu*, prepisan u petonadslovni zapis, izgledao ovako: *Uz Hvalòpjev Sūncu*.²⁵

K tomu, u tronadslovnome se i u dvonadslovnome sustavu mogu u određenim prilikama pojedini znakovi ukloniti, budući da je njihovo bilježenje zalihosno, čime se dobiva veća gospodarnost zapisa. Tako nastaju dvije inaćice tronadslovnoga i dvonadslovnoga zapisa, koje László nazivlje »troznakī pr'ostī« i »dvoznakī pr'ostī«. Dakako, poraba obaju navedenih zapisa stavlja i onoga koji se njime služi, a i mogućega čitatelja pred još veće zahtjeve. Ovdje se međutim njima ne ču posebno baviti. No redovito ču pri razmatranju Vitezovićevih hrvatskih riječi s nadslorcima, koji zapravo rabi tronadslovni sustav, ali drugačije nego što to čini László, upozoravati na to kako bi pojedine primjere valjalo zapisati u petonadslovnome i u dvonadslovnome sustavu.

Valja napokon još spomenuti i šesti sustav, koji je beznadslovni. Za nj veli László da mu ga je jednom na hodniku natuknuo Ivan Slamnig. U tome se sustavu ne rabe nadslovci, nego se udvajaju suglasnici i samoglasnici, i to tako da udvojeni suglasnik znači da je na samoglasniku koji mu prethodi – visina, tj. da je taj slog silazno naglašen, a udvojeni samoglasnik označuje duljinu sloga. Prema tome, kratkosilazni se naglasak zapisuje slijedom samoglasnik + dva suglasnika, a dugosilazni slijedom dva samoglasnika + dva suglasnika. Uzlazni se naglasci pretkazuju na temelju tako zapisane visine, te se nalaze na slogu prije samoglasnika iza kojega slijede dva suglasnika. Posrijedi je zapravo dosljedno proveden način zapisa koji se je do neke mjere također rabio u hrvatskoj tradiciji, a i sam Vitezović, kako sam već spomenuo, rabi udvojene suglasnike za označivanje naglašene kraćine prethodnoga sloga. Stoga ču se u ovoj radnji gdjekada osvrtati i na taj sustav.

László je tih šest sustava bilježenja naglaska prikazao u preglednici odabравši jednu dvosložnu riječ, bolje reći »dvosložni lik«, i to *pare*, koji može poprimiti sva četiri novoštokavska (i književna) naglaska, a u posljednjem

²⁵ Dvonadslovni je zapis László uveo godine 1976. u prijevodu babilonskoga spjeva o stvaranju svijeta, koji se u akkadskome prema začetnici zove *Enūma eliš*, tj. *Kada gore* (vidi u časopisu *Književna smotra*, god. 8., br. 26. – 27., str. 5 – 20).

slogu imati (ili nemati) duljinu. To znači da se ukupno javlja osam naglasnih mogućnosti, koje stoje u uzajamnim oprjekama, pri čem se izmjenom jednoga »znaka« ujedno mijenja i značenje riječi. Ovdje iz te preglednice donosim četiri sustava, i to petonadslovni (petoznaki), potpuni tronadslovni (potpuni troznaki), potpuni dvonadslovni (potpuni dvoznaki) i beznadslovni (bezznaki), a izostavljam »troznakī pr'ostī« i »dvoznakī pr'ostī« (u prvome se stupcu navodi značenje). Pri tome pojedina značenja kao i imena stupaca László zapisuje dvoznakim sustavom s uklonjenom zalihošću, a tako i ja navodim, tj. ovdje prenosim. Evo te prilagodene preglednice:

ZNĀČ'ĒNJE	PETOZNAKĪ	TROZNAKĪ	DVOZNAKĪ	BEZZNAKĪ
isp'arine	päre	päre	p'are	parre
obarujū	pärē	pärē	p'arē	parree
novčići	päre	parè	par'e	pare
novčića	pärē	parê	par'ē	paree
'parove	pâre	páre	'pâre	paarre
sparujū	pârē	pârê	p'ârē	paarree
parotine	páre	pâre	pâr'e	paare
parotinē	párē	pâré	pâr'ē	paaree

Likovi *páre* i *párē* upravo su nominativ množine i genitiv jednine riječi *pára* 'parotina', 'brazgotina', koju navodi Akademijin rječnik s tumačenjem »kad se parne nožem po dasci, postane para«, te s potvrdom iz Broz–Ivekovićeva rječnika, gdje se veli »vidi zarez«.²⁶

²⁶ Vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 9., str. 636, te I. Broz – F. Ivezović, *Rječnik hrvatskoga jezika*, sv. 2., str. 10. Potpuna se preglednica nalazi u B. László, *Mušnammir gimillu* (L 'učāru cijelosti...): *Hvalopj'ev S ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 56.

1.7. O pojmu naglaska

Vidljivo je iz navedene preglednice, a posebice iz dvonadslovnoga zapisa, da pojam naglaska valja razlikovati od onoga kako se ta riječ rabi u svakodnevnome, nejezikoslovnome značenju. Stoga je ovdje u uvodu potrebno upozoriti na nekoliko osnovnih činjenica o tome što je naglasak, koliko god da bi se to, u nekome smislu, moglo smatrati i samorazumljivim. Naime često se, izvan jezikoslovija, pod naglaskom zamišlja stanoviti »entitet«, neko određeno nešto, pri čem se smatra da su različiti naglasci uzajamno teško usporedljivi. Tomu usuprot valja reći da je naglasak, uvezši općenito, a i svaki određeni naglasak, zapravo samo ime za osobit svežanj (engleski *bundle*) razlikovnih obilježja. Temeljna je razlika između fonema, tj. razlikovnih jedinica, i razlikovnih obilježja u tome što su fonemi susljedne, ili nizotvorne, dakle raznoodobne i raznomjesne jedinice, dočim su razlikovna obilježja istodobne i istomjesne jedinice. Ili kako u poznatoj knjizi *Fundamentals of Language* kažu Roman Jakobson i Morris Halle:²⁷ »The distinctive features are aligned into simultaneous bundles called phonemes; phonemes are concatenated into sequences [...].« Pojam pak svežnja Robert Lawrence Trask određuje ovako:²⁸ »A segment regarded as a collection of feature specifications.« Naglasku se stoga ovdje pristupa, uvjetno rečeno, »analitički«, kao određenomu svežnju razlikovnih obilježja, a ne, recimo, »supstancialistički«, kao kakvu »čvrstomu«, »tvrdomu« entitetu. Razlikovna pak obilježja koja čine naglasak, zovu se prozodijska²⁹ razlikovna obilježja. Prozodijska su razlikovna obilježja, kako ih

²⁷ Vidi R. Jakobson – M. Halle, *Fundamentals of Language*, str. 20 (isp. i hrvatski prijevod I. Martinčića *Fonologija i fonetika* u knjizi *Temelji jezika*, str. 22).

²⁸ Vidi R. L. Trask, *Key Concepts in Language and Linguistics*, str. 61.

²⁹ Rabim lik *prozodija*, kako je u nas danas uobičajeno, prema grčkome προσῳδία, koliko god da bi se očekivao lik *prosodija*, kako je imao primjerice V. Babukić godine 1854. u svojoj *Ilirskoj slovniци* (vidi npr. str. 487: »Naša naméra nije uprav ovdje obilno govoriti o pěsničtvu i o pravilih pěsničkých iliti o prosodii [...].«), a još i N. Majnarić

navode Jakobson i Halle, *force*, *quantity* i *tone*. Ta tri prozodijska obilježja odgovaraju trima osjetnim osobinama koje zamjećujemo osjetilima, a to su *voice-loudness*, *subjective duration* i *voice-pitch*. Njima su pak, u fizikalnome smislu, usporedna tri obilježja zvuka, tj. *intensity*, *time* i *frequency*.³⁰ Ta se razredba prozodijskih obilježja može prikazati u sljedećoj preglednici (Jakobson i Halle ne navode preglednicu, ali nju je moguće uspostaviti):

PROSODIC FEATURES	ATTRIBUTES OF SENSATION	PHYSICAL CORRELATES
force	voice-loudness	intensity
quantity	subjective duration	time
tone	voice-pitch	frequency

Svojevrstan je prijevod navedenoga nazivlja (premda, kao što će se vidjeti, nije u potpunosti riječ o prijevodu) godine 1996. iznio u svojoj raspravi *Bilježka o književnom naglasku hrvatskome* prof. Bulcsú László, raspravljujući u poglavljiju *Naglasnā srjestva* o rečenome pojmovlju. Premda ni László ne navodi

1948. u *Grčkoj metriči* (npr. str. 4), ili R. Simeon 1969. u *Enciklopedijskome rječniku lingvističkih naziva* (sv. 2., str. 211 – 212; također *prosodem*, kao i odnosne pridjeve *prosodijski* i *prosodički*), ili pak J. Hamm godine 1974. u članku *Prosodijski sistem Križanićeva govora*, u zborniku *Život i djelo Jurja Križanića* (npr. str. 212). Ne samo da se u grčkome s među samoglasnicima nikada ne ozvučuje, pa je npr. A. Musić u prvome izdanju svoje *Slovnice grčkoga jezika* od godine 1887. imao likove *diaeresa* (str. 283), prema grčkome διαίρεσις, *krasa* (str. 18), prema grčkome κράσις, ili *synizesa* (str. 19), prema grčkome συνίζησις, nego se u riječi προσῳδία suglasnik s nalazi k tomu na granici predmeta i osnovne riječi u složenici. Slično je i s imenicom *filozofija*, o čem potanje vidi u mome članku *Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja*, u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 35., br. 69. – 70., str. 131 – 132 (a isp., s druge strane, noviju tuđicu *fotosofija*).

³⁰ Vidi R. Jakobson – M. Halle, *Fundamentals of Language*, str. 22 (isp. i hrvatski prijevod I. Martinčića *Fonologija i fonetika u knjizi Temelji jezika*, str. 24).

neku posebnu preglednicu, ona se i u ovome slučaju može uspostaviti. Evo te preglednice (navodim u njegovu zapisu, ali bez nadslovaka):³¹

NAGLASNA SRJEDSTVA	OČITOVARJE	OBILJEŽJA ZVUKA
natisak	silina	jakost
odtega	duljina/kračina	trajanje
napjevak	vis	učestalost

Kao što sam rekao, jasno je da nije uvijek riječ o prijevodu, nego da je katkada posrijedi i razlika u pojmovlju.

1.8. Pripomenak o nazivlju

Usuprot pojedinim mišljenjima da je hrvatsko jezikoslovno nazivlje ustaljeno, ili ako već nije, da se postupno ustaljuje, jednostavno je pokazati da taj stavak ne stoji. Naime koji se god dio jezikoslovlja pogleda, posvuda je lako ustanoviti velike razlike u nazivlju. Da navedem samo jedan primjer: za okluzive se primjerice, osim same riječi *okluzivi*, rabe još i nazivci *zatvornici*, *zapornici*, *pregradnici*, *eksplozivi* (ako već ne i *mutae*).

No s obzirom na ono čime se bavim u ovoj radnji, zanimljivo je pogledati koja raznolikost vlada u nazivlju za prozodijska razlikovna obilježja. U tu sam svrhu odabrao sedam različitih jezikoslovnih djela, objavljenih u posljednjih četrdesetak godina, i to kako slijedi:

- Žarko Muljačić, *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika*, 2. izd., 1972. [poglavlje *Prozodična distinkтивна obilježja* (PDO), str. 163 – 169]
- Stjepan Ivšić, *Slavenska poredbena gramatika*, 1970. (poglavlje *O akcentu uopće*, str. 150 – 161)

³¹ Vidi B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 335.

- André Martinet, *Osnove opće lingvistike*, prev. August Kovačec, 1982. (poglavlje *Prozodija*, str. 53 – 61)
- Dalibor Brozović, *Fonologija hrvatskoga književnog jezika*, u Akademijinoj gramatici *Povjesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, 1991. (uvodno poglavlje, str. 381 – 390)
- Vesna Zečević, *Fonetika i fonologija*, dio u *Hrvatskoj gramatici* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje, 1995. (poglavlje *Prozodijski sustav*, str. 66 – 75)
- Zrinka Jelaska, *Fonoški opisi hrvatskoga jezika: Glasovi, slogovi, naglasci*, 2004. (poglavlje *Naglasna obilježja*, str. 193 – 198)
- Bulcsú László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., 1996. (poglavlje *Naglasnā srjedstva*, str. 335 – 336).

Evo preglednice koja prikazuje odnosno nazivlje:

■	FORCE	QUANTITY	TONE
MULJAČIĆ (1972.)	intenzitet	kvantiteta	ton
IVŠIĆ (1970.)	silina (glasnost)	kvantiteta	ton
KOVAČEC (1982.)	energija	trajanje	melodijski ton
BROZOVIĆ (1991.)	silina (jačina)	kvantiteta	ton
ZEČEVIĆ (1995.)	silina	trajanje	ton
JELASKA (2004.)	udar	dužina	ton
LÁSZLÓ (1996.)	natisak	odtega	napjekav

Poredak prikazuje raspon od triju riječi kojima se tudica »prenosi« i gdjekada prilagođava (Muljačić riječju *intenzitet* »prevodi« sva tri Jakobsonova nazivka: *force*, *voice-loudness* i *intensity*), do potpunoga prijevoda svih triju nazivaka (László). Između tih dviju skrajnosti nalaze se ponajprije Ivšić, Kovačec i Brozović, od kojih svaki prevodi po jedan nazivak. Zanimljiv je

Ivšićev prijevod *glasnost* (uz *silina*), koji uglavnom nije u porabi, dočim se Brozovićeva *jačina*, koju navodi uz prijevod *silina*, dosta rabi, možda više u inaćici *jakost*. Kovačec pak prevodi *quantity*, i to riječju *trajanje*, što je danas prilično u porabi [tako npr. imaju S. Vukušić, I. Zoričić i M. Grasselli-Vukušić u knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*; oni kao tri »prozodijska počela« navode ton, trajanje i mjesto (tj. mjesto siline ili udara)].³² S druge strane, Kovačecov prijevod *energija*, tj. *artikulacijska energija*, zapravo je prijenos i prilagodba Martinetove sveze *l'energie articulatoire*. Potom slijede Vesna Zečević i Zrinka Jelaska, koje prevode po dva nazivka. V. Zečević za *quantity* ima takoder *trajanje*, a Z. Jelaska isti nazivak prevodi riječju *dužina* (što ne će biti previše sretno). Ona ima i nazivak *udar*, što je zapravo prijevod engleskoga *stress*. Gleda li se pak po stupcima, primijetiti je da se najviše pravih prijevoda nalazi u prвome stupcu, a najmanje u trećem. Vjerojatno je i prijevod *silina* »najustaljeniji« od svih nazivaka. S druge strane, prevođenju najviše odolijeva riječ *tone* (katkada bude i *intonacija*, ali gdjegdje se ta dva nazivka razlikuju). Samo László ima *napjevak*, a donekle iznenađuje da Z. Jelaska zadržava *ton*, jer je ona inače sklona prevoditi nazivlje.

U ovoj radnji redovito upozoravam na tu različitost nazivlja. Osobno se oslanjam na Lászlóovo nazivlje, kako je ono izneseno u spomenutome prilogu *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, te osobito u velikoj raspravi *Pabirci redničnoga i obavjēstnīčkōga pojmovlja oko razumnih sustava* (u zborniku *Obrada jezika i prikaz znanja*, 1993.). Pri tome je izvanredno važno njezino 24. poglavlje pod naslovom *Naravni jezik* (str. 46 – 48), koje se može smatrati posve cjelovitim, premda do skrajnosti sažetim, uvodom u jezikoslovje. Štoviše, moglo bi se zamisliti da ova čitava radnja, tj. čitav opis nadsvraka u Vitezovićevu rječniku bude izведен samo tim nazivljem, u smislu da to bude neka vrsta »opisnoga jezika«, tj. »jezika kojim se opisuje«, ili metajezika ove radnje. Time bi se zacijelo postigao visok stupanj strogosti pri opisu (vjerojatno najviši mogući). Nezgoda je međutim u tome da to nazivlje nije u nas dovoljno

³² Vidi S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 27.

prihvaćeno (ili nije uopće prihvaćeno). Stoga ću nastojati rabiti podjednako i to, Lászlóovo, nazivlje kao i ono u nas uobičajenije, upozoravajući katkada na prednosti jednoga i na nedostatke drugoga.

2. Raznolikost porabe nadslovaka u hrvatskoj tradiciji

Spomenuto je već da se tri navedena znaka u hrvatskoj tradiciji nisu rabila na isti način. Grubo uzevši, njihova je česta poraba bila ovakva: teški je označivao naglašenu kračinu (premda ne uvijek), oštri naglašenu duljinu, a kadšto i nenaglašenu (primjerice onako kao u mađarskome ili u češkome), a slično i zavinuti, tj. obično je označivao naglašenu duljinu, ali katkada i nenaglašenu, posebice ako se pisac oštrim nije služio. Važno se pitanje postavlja uvijek onda kada se rabe i ostri i zavinuti znak u stanovitome djelu istodobno, pitanje koje možemo sročiti ovako: razlikuje li dotični pisac te »dvije duljine«, ili spomenute znakove rabi *promiscue*? Dakako, već bi mogući iznalazak da jedan od tih znakova označuje naglašenu, a drugi nenaglašenu duljinu bio vrijedan, ali sa stajališta hrvatskoga jezika, koji poznaje još jednu oprjeku na tonemnoj razini, naime onu po visini tona ili napjevka, ključno je pitanje zapravo ovo: bilježi li spomenuti pisac razliku između silaznosti i uzlaznosti? K tomu, ukoliko tu razliku bilježi, ili ju nastoji zabilježiti, postavlja se ujedno i pitanje kojim znakom zapisuje silaznost, a kojim uzlaznost, jer ni u tome nije bilo jedinstva u naših pisaca. Napokon, želimo li u potpunosti proniknuti u naglasni sustav koji spomenuti pisac rabi i nastoji ga zabilježiti, valja razmotriti i o kojoj je uzlaznosti riječ (visokoj ili dubokoj).

Bez namjere da se ovdje iscrpno opiše poraba nadslovaka u hrvatskoj tradiciji, što i nije zadaća ove radnje, odabrao sam 6 pisaca koji su se u svojim djelima služili trima nadslovcima (ili jednim od triju), i to u želji da pokažem veliku raznolikost koja je u toj porabi, dugoj 250 godina, u Hrvatskoj vladala. Tu je raznolikost potrebno osvijestiti prije negoli se pristupi opisu Vitezovićeve porabe nadslovaka, kako bi se uvidjelo da u takvu istraživanju ne može biti nikakva »apriorizma«, dakle da se ne može *a priori* znati što je kojemu piscu određeni znak doista značio.

2.1. *Institutiones linguae Illyricae* Bartola Kašića

Već se i Bartol Kašić, pisac prve hrvatske gramatike *Institutiones linguae Illyricae* (1604.), služio trima navedenim nadslovcima. Tupim je znakom, kao i udvojenim suglasnicima, bilježio naglašenu kračinu, tj. kratkosilazni naglasak (tako je postupao, kako će se vidjeti, i Vitezović). No upravo u Kašićevu djelu nije posve jasno je li razlikovao »dvije duljine« ili nije. Tako je primjerice godine 1911. Stjepan Ivšić u svojoj znamenitoj raspravi *Prilog za slavenski akcenat* odrješito ustvrdio:³³ »U najstarijoj gramatici hrvatskoga ili srpskoga jezika B. Kašića (*Institutionum linguae Illyricae libri duo. Romae 1604.*) ne možemo razabratи akcenta ~, jer Kašić bišeži duge slogove dvjema znakovima: ' i ^ (str. 15. i 16.), koje upotreblava ne mareći za akcenatsku kvalitetu, pa isti akcenat bišeži i znakom ' i znakom ^ [...].«

U novije vrijeme slično kaže i Mate Kapović, pri čem navodi nekoliko mogućnosti zbog čega bi moglo biti tako.³⁴ Tomu u prilog govore primjeri kao što su *Tēg* i *Mōst*, te *Hvár* i *Krágł*, gdje izgleda da je zavinutim znakom obilježen dugosilazni naglasak, a oštrim tzv. čakavski akut, tj. visokouzlazni naglasak, prema kojima bi se očekivali zapisi *Dân* i *Mêso*, te *pút* i *Púx*, no u Kašića nalazimo obrnuto: *Dán* i *Méso*, te *pût* i *Pûx*. Dakako, podemo li od potonjih primjera, gdje izgleda da je oštrim znakom obilježen dugosilazni naglasak, a zavinutim tzv. čakavski akut, tj. visokouzlazni naglasak, očekivali bismo zapise *Tég* i *Móst*, te *Hvár* i *Krágł*, ali je u Kašića, vidjesmo, obrnuto.³⁵ Osobito su neobični zapisi kao *Tēg*, *Téga*, *Téxe*, *Tézi*, ili pak *Rîc*, *Ríci* (nominativ množine), gdje se stječe dojam kao da se u sklonidbi tih imenica naglasak smjenjuje,

³³ Vidi S. Ivšić, *Prilog za slavenski akcenat*, u *Radu JAZU*, knj. 187., 1911., str. 138.

³⁴ Vidi M. Kapović, *Bilješke o naglasku Kašićeve gramatike*, u časopisu *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 2., 2006., str. 29 – 30. Isp. npr. ovu rečenicu (str. 29): »Kašićovo se bilježenje naglaska najkraće rečeno može opisati kao nedosljedno.«

³⁵ Vidi B. Kašić, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, str. 29 (*Tēg*), 28 (*Mōst*), 26 (*Hvár*), 21 (*Krágł*), 32 (*Dán*), 12 i 35 (*Méso* i *méso*), 180 (*pút*), te 30 (*Pûx*).

premda nije tako, jer su posrijedi tzv. bezvisne osnove, gdje se dugosilazni naglasak u navedenim padežima održava.³⁶

No u svojoj je velikoj raspravi o Kašićevoj gramatici godine 1981. prof. Radoslav Katičić s pravom upozorio na riječi samoga Kašića »kako mu se čini da su za opis ilirskoga naglašivanja *potrebna tri akcenta*«.³⁷ Katičić s tim u vezi kaže ovako:³⁸ »Teško je, međutim, zamisliti da bi Kašić u brojnim primjerima svoje gramatike, i poslije u prijevodu Biblije, koji je sav akcentuiran, samo za ljubav grčkoj gramatičkoj tradiciji takoreći dekorativno nasumce stavlja dva različita znaka da označuju isto.« Daljnje Katičićovo razmatranje ide u smjeru utvrđivanja pojedinih »morpholoških tipova«, gdje se može pokazati određena pravilnost (a ne pri razdiobi dugosilaznoga i visokouzlaznoga naglaska). Zaključak bi bio taj da Kašić visokouzlazni naglasak bilježi zavinutim znakom, a dugosilazni oštrim, no da je naglasno stanje koje tim znakovima zapisuje upravo u prijelazu iz tronaglasnoga sustava u dvonaglasni (ne treba zaboraviti da je Pag, rodno mjesto Bartola Kašića, danas dvonaglasan), te da je taj prijelaz već bio uzeo maha (otuda primjeri kao *Hvár* i *Krágl*, gdje je izvorni visokouzlazni izjednačen s dugosilaznim), ali ipak nije u potpunosti dovršen (otuda genitivi množine kao *Xên* i *Vlastêl*).³⁹

Ali naravno, da bi se dobila potpunija, cjelovitija slika o Kašićevu bilježenju nadsvraka, valjalo bi svakako obraditi i druga Kašićeva djela, a prije svega njegov prijevod Biblije.

³⁶ Vidi B. Kašić, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, str. 29 (*Têg*, *Téga*, *Téxe* i *Tézi*), te 40 i 10 (*Rîc* i *Ríci*). O pojmu bezvisnih osnova bit će više riječi u drugome dijelu ove radnje.

³⁷ Vidi R. Katičić, *Gramatika Bartola Kašića*, u *Radu JAZU*, knj. 388., 1981., str. 33. Kašić na str. 15 svoje slovnice veli ovako: »Videtur autem necessarius esse triplex.« Isp. i prijevod S. Perić Gavrančić *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige*, str. 31.

³⁸ Vidi spomenutu Katičićevu raspravu, str. 32.

³⁹ Vidi B. Kašić, *Institutionum linguae Illyricae libri duo*, str. 39 (*Xên*), te 32 (*Vlastêl*, dva puta).

2.2. Ardelio Della Bella i njegovi *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*

Drugačije je sa slovnicom *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*, koju je Ardelio Della Bella godine 1728. objavio ispred svoga rječnika pod naslovom *Dizionario Italiano, Latino, Illirico*. Valja odmah reći, usuprot onomu što kaže Stjepan Ivšić,⁴⁰ da je Della Bellin zapis znatno dosljedniji.

Prije svega, već u općem uvodnome dijelu u rječnik pod naslovom *Avvertimenti per poter leggere, e scrivere con facilità le parole Illiriche scritte con caratteri Italiani* Della Bella ima posebno poglavlje u kojem obrađuje naglasak (*Dell'Accento*).⁴¹ U tome poglavlju, među ostalim, govori o važnosti naglaska u ilirskome (tj. u hrvatskome) jeziku, što znači da hrvatske riječi valja izgovarati s ispravnim naglaskom, jer ako se to ne čini, ne može se znati značenje pojedine riječi (»se non si esprimono nella pronunzia, la parola ò non s'intende, ò solamente per discrezione«). Da bi to zorno pokazao, Della Bella navodi pojedine parove riječi kojima je lik istovjetan, a razlikuju se samo u pogledu naglaska, čime im se dakako razlikuje i značenje, npr *Sûd* 'giudizio' : *Sûd* 'vaso' ili *Lûgh* 'cenere' : *Lúgh* 'bosco'. Taj je uvid, a možda je bolje reći – taj pristup, iznimno važan. Della Bella je zapravo uveo pojam oprjeke da bi dokazao razlikovnu službu naglasaka (to je pristup kojim će se obilno služiti u dvadesetome stoljeću Nikolaj Sergeevič Trubeckoj i Roman Jakobson, o čem će

⁴⁰ Vidi S. Ivšić, *Prilog za slavenski akcenat*, u *Radu JAZU*, knj. 187., 1911., str. 138 – 139 (»A. Dellabella u gramatici ispred svoga rječnika [...] piše, da se različno izgovaraju riječi *sûd* (giudizio) i *sûd* (vaso) [...]. Te se riječi doista u različnim govorima različno izgovaraju [...], ali se iz Dellabellina nejednakoga bićeženja u drugih primjera ne može mnogo zaklučivati.«).

⁴¹ Navodim prema pretisku (s prijevodom Nives Sironić-Bonefačić) što ga je godine 2006. objavio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pod naslovom *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*. Osim same slovnice knjiga sadržava i pretisak toga općega uvodnoga dijela. Poglavlje o naglasku nalazi se na str. 28 – 29 (u izvorniku str. 3).

još biti riječi, a i ja se u ovoj radnji pri opisu porabe nadslovaka u Vitezovićevu rječniku u velikoj mjeri oslanjam na taj pojam, tj. na taj postupak).

U samoj pak slovniци Della Bella naglasku posvećuje čitavo XXIV. poglavlje (u izvorniku pogreškom navedeno kao XXIII.).⁴² Od niza izvanredno odabralih (i obrađenih) primjera, o čem ovdje na žalost nije moguće potanje govoriti, spomenuo bih samo jedan, naime sklonidbu imenice *ruka*, gdje Della Bella bilježi sve naglasne razlike pri sklonidbi te imenice u gotovo svim padežima jednine i množine, tj. gdje bilježi kako se naglasak smjenjuje.⁴³ Evo kako bi izgledala ta sklonidba (padeže navodim prema Della Bellinu poretku i nazivlju).

Nominativ	<i>Rûka</i>
Genitiv	<i>Rûkee</i>
Dativ	<i>Rúzi</i>
Akuzativ	<i>Rúku</i>
Vokativ	ò <i>Rúko</i>
Ablativ	<i>od Rûkee</i>

Nominativ	<i>Ruuke</i>
Genitiv	<i>od Rûkaa</i>
Dativ	<i>Rûkam</i>
Akuzativ	<i>Ruuke</i>
Vokativ	ò <i>Rúke</i>
Ablativ	<i>od Rûkaa</i>
Sedmi	<i>Rùkami (S' Rukàmi)</i>
Osmi	ù <i>Rûkah</i>

Vidljivo je ponajprije da Della Bella rabi udvojene samoglasnike za zapis nenaglašene duljine (npr. genitiv jednine *Rûkee*, tj. *rûkē*), ali također i za zapis

⁴² U pretisku str. 112 – 123, u izvorniku 45 – 50.

⁴³ Vidi u pretisku str. 113 (izvornik str. 45).

silazno naglašene duljine (npr. nominativ množine *Ruuke*, tj. *rûke*). Također rabi i udvojene suglasnike za zapis naglašene kračine. To se ne vidi iz gornjega primjera, ali ima npr. *ribba*, *ribbee*, *ribbi*, *ribbu* (tj. *rîba*, *rîbē*, *rîbi*, *rîbu*).⁴⁴ Potonji primjer ujedno pokazuje mogućnost zapisa naglaska (Slamnigovim) beznadlovnim sustavom (o kojem je već bilo riječi). No iz navedenoga se primjera vidi da naglašenu kračinu bilježi i tupim znakom (npr. instrumental množine *S' Rukàmi*, tj. s *rukàmi*), a ima primjerice i *Vjètar*, *vjètra*, *vjètru* (tj. *vjètar*, *vjètra*, *vjètru*).⁴⁵ U primjeru se *ruka* razabire nadalje da Della Bella oštri znak rabi za zapis dugosilaznoga naglaska (npr. akuzativ jednine *Rúku*, tj. *rûku*), ali ujedno i to da se dugosilazni naglasak može zapisati na dva načina: udvojenim samoglasnicima (npr. nominativ i akuzativ množine *Ruuke*, tj. *rûke*, ali vokativ množine bude ò *Rúke*, tj. *rûke*). K tomu, oštrim znakom Della Bella zapisuje i nenaglašenu (upravo zanaglasnu) duljinu (npr. *millóst*, tj. *mîlóst*).⁴⁶ Napokon, zavinutim znakom bilježi visokouzlagni naglasak (npr. nominativ jednine *Rûka*, tj. *rûka*).⁴⁷ Pri tome valja uočiti da Della Bella zapisuje naglasni sustav u kojem je došlo do pomaka naglaska s posljednjega otvorenoga sloga na prethodni slog, zapravo do pomaka visine za jednu moru uljevo, pa se na prethodnome slogu, ako je dug, ozbiljava visokouzlagni naglasak (npr. *rûka*, umjesto *rûkâ*), a ako je kratak, kratkosilazni (ima npr. *gospòda*, tj. *gospòda*, umjesto *gospodâ*, ili nominativ množine *Xène*, tj. *žène*, umjesto *ženê*).⁴⁸

Moglo bi se reći da Della Bella rabi ukupno pet »znakova«: tri nadlovnika i dvije vrste udvajanja. Ta bi se pak raznolikost mogla iskoristiti za zapis kakve dodatne obavijesti, primjerice o naglasnome ponašanju, dakle za zapis na

⁴⁴ Vidi u pretisku str. 40 (izvornik str. 9).

⁴⁵ Vidi u pretisku str. 34 (izvornik str. 6).

⁴⁶ Vidi u pretisku str. 42 (izvornik str. 10).

⁴⁷ Općenito o porabi nadlovnaka u Della Bellinoj slovničici vidi npr. I. Lukežić, *Prilog čitanju Della Bellinih znakova za akcente*, u časopisu *Filologija*, knj. 19., 1991., str. 38 – 39.

⁴⁸ Vidi u pretisku str. 40 i 118 (izvornik str. 9 i 48). Na str. 118 navodi ovaj primjer: *Xène dòbre gljuube svoju djezzu*.

morfonološkoj razini. Pri tome bi valjalo npr. razgraničiti porabu udvajanja samoglasnika od zapisa oštrog znaka, kao i porabu udvajanja suglasnika od zapisa tupoga znaka, itd. Premda ovdje nije moguće o tome potanje raspravljati, vrijedno bi bilo istražiti mogućnosti koje pruža Della Bellin način bilježenja naglaska.

2.3. Zbirka *Pisme duhòvnè ràzlikè* Petra Kneževića

U svojoj zbirci pjesama pod naslovom *Pisme duhòvnè ràzlikè*, koju je objavio godine 1765., Petar Knežević rabi samo jedan nadsvršak, i to tupi znak. Tim znakom Knežević bilježi isključivo duljinu, neovisno o naglasku. Ta se poraba vidi već iz samoga naslova, jer bi zapis *Pisme duhòvnè ràzlikè* danas izgledao ovako: *Pisme duhòvnē rāzlikē*. Donosim ovdje ulomak iz uvodne posvete Blaženoj Djevici Mariji.⁴⁹

Prisricchnà, pričestità, i priuzvìscenà:

Priblàxenà, prisvètà, i priblagosovgljenà:

Priblágà, primillostivà, i primillosardnà:

pridràgà, prisladkà, i prigljùbeznivà

Pričistà, i prineoskvàrgnenà Diviczo, i Màjko Boxjà.

MARIO,

KRALICZE NEBBA, I ZEMGLJÈ:

Pomochnicze Karstjànskà: Utočiscte grifcníkà.

Pokrìpgljènje nevògljnì: Uffanje dùscà Boggoglubnì:

Prosvìtglyènje zamràcenì: Upravo stramputno hodèchì;

I sve dobro svaćiè poslì

BOGGA.

Tupim se dakle znakom bilježi duljina, i to kako ona zanaglasna (npr. pričestità, tj. *pričestitā*), tako i ona naglašena (npr. *Priblàxenà*, tj. *pribláženā*), a gdjekada i prednaglasna (npr. *Pokrìpgljènje* i *Prosvìtglyènje*, tj. *pokrìpljénje* i *prosvítljénje*, osim ako ta dva primjera nisu *pokrìpljénje* i *prosvítljénje*). Taj bi se

⁴⁹ Vidi P. Knežević, *Pisme duhòvnè ràzlikè*, str. V.

zapis duljine u prednaglasnome položaju mogao smatrati morfonološkim zapisom, jer bi u likovima *pokrīpljenje* i *prosvītljenje* duljina bila pokraćena (Knežević ima novoštokavski naglasak), ali se ta duljina ipak održava u zapisu prema duljini u temeljnim likovima, tj. u infinitivima (*po)krípiti* i (*pro)svítli* (o takvim će zapisima biti još riječi pri opisu porabe nadslovaka u Vitezovićevu rječniku).

Vidljivo je nadalje da se udvojenim suglasnicima bilježi kračina, također neovisno o naglasku. Tako bude gdjekada obilježena zanaglasna kračina (npr. *Prisricchnà*, tj. *prìsričnā*), kadšto naglašena, i to bilo silazna (npr. *BOGGA*, tj. *Bòga*), bilo uzlazna [ima malo dalje u predgovoru čitatelju (*Sctioce pripoglјubgljeni*) npr. lik *dobrottè*, tj. *dobròtē50, a gdjegdje i prednaglasna (npr. *primillostivà*, tj. *primělostivā*). Potonje se također može smatrati morfonološkim zapisom, jer se održava zapis kračine iz osnovne riječi, recimo *millost*, tj. *mǐlōst*, dotično kračina iz temeljnoga lika *mill*, tj. *mǐl*.*

Prema tome, ulomak bi iz posvete u današnjem zapisu izgledao ovako:

Prisričnā, pričestitā, i priuzvīšenā:
Priblāženā, prisvētā, i priblagosovljenā:
Priblāgā, primilostivā, i primilosrdnā:
pridrāgā, prisladkā, i priljubeznivā
Pričistā, i prineoskvřnjenā Divico, i Mājko Božjā.

MARIO,

KRALJICE NĚBA, I ZEMLJĒ:

Pomoćnice Křstjānskā: Utočište grišníkā.

Pokrīpljenje nevōljnī: Ūfanje dūšā Bögoljubnī:

Prosvītljenje zamrāchenī: Upravo stramputno hodećī;

I sve dobro svačiē poslī

BÖGA.

Na taj je način moguće uspostaviti sve duljine i kračine u čitavoj zbirci, što se opet može iskoristiti pri razmatranju stiha. Naime, budući da u zbirci

⁵⁰ Vidi P. Knežević, *Pisme duhòvně ràzlikè*, str. VI.

Pisme duhòvnè ràzlikè ima osam pjesama sastavljenih u sapfičkoj strofi, moguće je na osnovi Kneževićeva bilježenja duljina i kračina prosuditi o kakvoj je vrsti versifikacije riječ (tj. je li možda posrijedi kvantitativna versifikacija, što bi moglo izgledati na prvi pogled kada već Knežević tako temeljito bilježi duljine i kračine slogova).⁵¹

2.4. Šime Starčević i *Nòvà ricsôslowica ilìricskà*

Tupim je znakom u svojoj slovniци pod naslovom *Nòvà ricsôslowica ilìricskà*, objelodanjenoj 1812., duljinu bilježio i Šime Starčević. No Starčević tim znakom zapisuje i dugosilazni naglasak. Rabi k tomu i zavinuti i oštri znak, kojima bilježi kratkouzlazni dotično dugouzlazni naglasak. Kratkosilazni pak naglasak Starčević ne bilježi nikakvim znakom (to je tzv. obilježenost neobilježenošću ili navod nenavodom, o čem će u ovoj radnji još biti riječi). Starčeviću su svi ti znakovi potrebni jer on zapisuje novoštokavski četveronaglasni sustav (sa zanaglasnom duljinom). Na to je još godine 1912. upozorio Stjepan Ivšić.⁵² Naglaske Starčević ovako određuje:⁵³ »[...] jedan je posvè kratak kao: *pas, nebo, did*, drugi je malo uzdignut pak barzo spushtan kao: *govôrîti, tolîkò, grihôta*, trechi je malo potègnut na dugljè kao: *kàràm, pítàm, vèxèm*, a csetvàrti je posve raztègnut kao: *kázati, vézati, písati*.«

Na Starčevićevu su slovnicu i na njegov pristup naglasku u svojim radovima upozorili Nikolaj S. Trubeckoj i Roman Jakobson (obojica su za Starčevića doznali iz navedene Ivšićeve rasprave *Akcenat u gramatici Igñata Alojzije Brlića*). Trubeckoj ga primjerice spominje u svojoj glasovitoj knjizi *Grundzüge der Phonologie*, prigovarajući mu da uvodi »tri duljine« (zapravo da razlikuje tri stupnja, ili tri vrijednosti otege), tj. da je jedan naglasak »posvè

⁵¹ O tome govorim u ovećoj raspravi *Sapfički jedanaesterac u zbirci Petra Kneževića Pisme duhòvnè ràzlikè*, u *Zborniku o Petru Kneževiću*, str. 205 – 270.

⁵² Vidi S. Ivšić, *Akcenat u gramatici Igñata Alojzije Brlića*, u *Radu JAZU*, knj. 194., 1912., str. 67 – 68, bilj. 3.

⁵³ Vidi Š. Starčević, *Nòvà ricsôslowica ilìricskà*, str. 113.

kratak«, jedan »malo potegnut na dugljè«, a jedan »posve raztegnut«, dočim se posljednja dva razlikuju zapravo oprjekom po tonu (tj. silaznost : uzlaznost).⁵⁴

No Jakobson je uočio njegov zapis kratkosilaznoga naglaska nenavodom, tj. bez nadslaska (Jakobson navodi da tako, prema Starčeviću, ima i Brlić).⁵⁵ Budući da se taj pristup slaže s Jakobsonovim opisom novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava, godine 1978. Zvonimir Junković uzajamno ih je usporedio.⁵⁶ Govoreći o Jakobsonovu pristupu, Junković kaže ovako:⁵⁷ »Naglasak bi bio vezan uz uzlazni, obilježeni ton ili uz početni slog kad u riječi takva tona nema. Mjesto se naglaska dade, prema tome, u svim slučajevima pretkazati – naglasna sloboda ne postoji.« Ovdje valja samo pripomenuti da se riječ *naglasak* rabi zapravo u značenju ‘silina’, ‘udar’, ‘natisak’. To znači da je silina pretkažljiva na temelju visine (Jakobson kaže na temelju uzlaznosti, što bi značilo da naglasak, tj. silina »ide« s uzlaznošću, ali uzlaznost je uvjetovana opstojnošću visine, ili visa na idućem slogu). Stoga i Jakobson rabi samo dva

⁵⁴ Vidi N. S. Trubeckoj, *Grundzüge der Phonologie*, str. 177 – 178 [Isp. npr. ovaj stavak: »Er hatte also der Tonverlaufgegensatz (fallend – steigend) als einen Quantitätsgegensatz (kürzer – länger) aufgefaßt, oder, besser gesagt, die phonologisch unwesentliche Begleiterscheinung (nämlich die etwas längere Dauer einer steigend intonierten Silbe) für wesentlich gehalten.«]

⁵⁵ Vidi R. Jakobson, *Die Betonung und ihre Rolle in der Wort- und Syntagmaphonologie*, str. 130. Posrijedi je zapravo predavanje što ga je Jakobson održao 19. prosinca 1930. na Praškoj fonološkoj konferenciji, a koje je objavljeno godine 1931. u četvrtome svesku *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*. Članak je sada dostupan u prvome svesku (*Phonological Studies*) Jakobsonovih odabranih djela (*Selected Writings*), str. 117 – 136, pa ga prema tome izdanju i ja navodim. (Isp. npr. ovaj stavak: »Kurze Phoneme mit merkmallosem Tonverlauf behandeln Starčević und Brlić, welcher offensichtlich durch die Akzentbezeichnung Starčevićs beeinflußt war, in einer betonten Silbe und in einer unbetonten gleich, d.h. sie lassen sie ohne jedes diakritische Zeichen.«)

⁵⁶ Vidi Z. Junković, *Šime Starčević i fonološki opis novoštokavskih naglasaka*, u časopisu *Jezik*, god. 25., br. 3., str. 80 – 85.

⁵⁷ Vidi spomenuti Junkovićev članak, str. 81.

znaka (što ga dovodi u blizinu Lászlóova dvonadslovnoga zapisa), tj. bilježi duljinu dvotočjem i uzlaznost tupim znakom. Silazne naglaske ne treba posebno obilježavati, jer oni su pretkažljivi na prvome slijeva, ako nema nigdje tupoga znaka (kojim se bilježi uzlaznost). Dakako, ako je posrijedi dugosilazni naglasak, tada je taj slog obilježen dvotočjem, no ako je riječ o kratkosilaznome, tada nije potreban nikakav znak, a tako je upravo postupao i Starčević. Primjerice, riječi se *paslika* i *prajezik* (tj. *pà:slika* i *prà:jezik*) mogu pisati upravo tako, naime bez ijednoga znaka, jer bi, da je na prvome slijeva dugosilazni, u Jakobsonovu zapisu bilo *pa:slika* i *pra:jezik*, a da je na tome slogu kratkouzlazni ili pak dugouzlazni naglasak bilo bi *pà:slika* i *prà:jezik* dotično *pà:slika* i *prà:jezik*. Da je pak naglašen (uzlaznim naglaskom) drugi slog slijeva, ta bi uzlaznost bila obilježena tupim znakom (tj. *paslika* i *prajèzik*, dotično *paslì:ka* i *prajè:zik*, u slučaju dugouzlaznoga). Posljednji slog dakako ne može biti naglašen.

Donosim ovdje u preglednici četiri primjera koja navodi Starčević, i to u njegovu zapisu, u Jakobsonovu i u današnjem zapisu:

STARČEVIĆEV ZAPIS	JAKOBSONOV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS
pas	pas	pàs
pìtäm	pi:ta:m	pítām
grihôta	grihòta	grihòta
vézati	vè:zati	vézati

I ovdje je vidljivo sve ono što je već rečeno u vezi s primjerima *paslika* i *prajezik*. Upozoriti je jedino na zapis zanaglasne duljine, koji je u Starčevića istovjetan zapisu dugosilaznoga naglaska. Jakobsonovski bi se reklo da to zapravo i nije zapis dugosilaznoga naglaska, nego zapis duljine, a silaznost je prvoga sloga slijeva pretkažljiva jer nigdje nije obilježena uzlaznost (što se iz Jakobsonova zapisa dobro vidi). Valja se k tomu prisjetiti da su i Vuk i Daničić dugosilazni naglasak i zanaglasnu duljinu bilježili istim znakom (tj. oblim).

2.5. Grammatik der illirischen Sprache Ignjata Alojzija Brlića

Spomenuto je već Jakobsonovo mišljenje da se Ignjat Alojzije Brlić u svojoj *Grammatik der illirischen Sprache* u bilježenju nadslovaka donekle poveo za Starčevićem.⁵⁸ To međutim nije bilo moguće u potpunosti jer Brlić trima nadslovcima nije zapisivao novoštokavski četveronaglasni sustav, nego posavski tronaglasni (s mjestimičnim prijelazom u petonaglasni; zato je bio toliko zanimljiv Ivšiću).⁵⁹ Tako Brlić zavinutim znakom bilježi naglašenu kračinu, ali to je u njega kratkosilazni naglasak, a ne kratkouzlazni kao u Starčevića. Ono pak što navodi Jakobson da Brlić, poput Starčevića, kratkosilazni naglasak ne obilježava nijednim znakom, uglavnom je iznimka te je ograničeno samo na neke primjere. Tupim znakom obilježava Brlić dugosilazni naglasak i zanaglasnu duljinu (dakle tu se slaže sa Starčevićem), a oštrim znakom visokouzlazni naglasak, prednaglasnu duljinu, a katkada, kada je pretposljednji slog dug, a posljednji kratak, i novoštokavski dugouzlazni na tome pretposljednjem slogu.⁶⁰

Donosim ovdje u preglednici svega nekoliko odabranih riječi kojima se mogu ocrtati navedena pravila, i to u Brlićevu i u današnjem zapisu. Znatno se veći broj primjera može naći u spomenutoj Ivšićevoj raspravi *Akcentat u gramatici Ignjata Alojzije Brlića*.

⁵⁸ Ta je Brlićeva slovnica objavljena tri puta, 1833., 1842. i 1850. Ovdje navodim prema trećem (zagrebačkome) izdanju.

⁵⁹ O tome kako rabi nadslovke, Brlić govori u poglavljju *Von den Tonzeichen, oder Accenten*. Vidi I. A. Brlić, *Grammatik der illirischen Sprache, wie solche in den siidslawischen Ländern Serbien, Bosnien, Slavonien, Dalmatien, Kroatien und von den Illiriern und Serben in Ungarn und der Vojvodina gesprochen wird*, str. 22 – 24.

⁶⁰ Da oštri znak može značiti prednaglasnu duljinu, već je bilo riječi. No da njime može biti obilježen novoštokavski dugouzlazni naglasak, to navodim prema Ivšiću, jer zapis npr. *rúka*, u načelu, može biti i *rükà* (kao što je često u Vitezovića) i *rúka* (kao u Della Belle), a ne samo novoštokavski *rúka*. Vidi S. Ivšić, *Akcentat u gramatici Ignjata Alojzije Brlića*, u Radu JAZU, knj. 194., 1912., str. 90.

BRLIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS
čâvao	čâvao
glâd	glâd
mîlôst	mîlôst
stríc	stríc
zalûdu	zalûdù
spâvâti	spâvâti
razvézâvši	razvêzâvši

Spomenuto je već da pojedini zapisi ne moraju biti odgonetljivi na prvi pogled, pogotovo kada se na nekoj riječi nalaze dva nadslovka od kojih svaki može imati po dva značenja. Takav je primjer recimo *razvézâvši*, koji bi osim *razvêzâvši*, u načelu, mogao biti i *razvêzâvši*.⁶¹

2.6. Ilirska slovnica Vjekoslava Babukića

U svojoj se *Ilirskoj slovnići*, objelodanjenoj 1854., kako je već naznačeno, Vjekoslav Babukić služi također trima znakovima, i to tako da zavinutim znakom obilježava dugouzlazni naglasak (npr. *grâna*, tj. *grána*), oštrim dugosilazni naglasak (npr. *glás*, tj. *glâs*), ili nenaglašenu (tj. zanaglasnu) duljinu (npr. genitiv jednine *vêrbé*, tj. *vrbé*), a tupim znakom naglašenu kračinu, ali pri tome ne razlikuje kratkosilazni od kratkouzlaznoga naglaska (ima npr. *ptìca*, tj. *ptîca*, i *žëna*, što bi bilo *žëna*, a ne *žëna*).⁶² Zanimljivo je da Babukić pri tome

⁶¹ Navedene primjere vidi u I. A. Brlić, *Grammatik der illirischen Sprache*, str. 23 (čâvao, glâd i mîlôst), 32 (stríc), 399 (zalûdu), 99 (spâvâti) i 119 (razvézâvši).

⁶² Vidi V. Babukić, *Ilirska slovnica*, str. 31 (*grâna*, *glás* i *ptìca*), 32 (*vêrbé*) i 33 (*žëna*). Vidi o tome i S. Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, str. 73. Općenito o V. Babukiću i o njegovim slovnicama vidi B. Tafra, *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*.

upozorava na razlikovnu službu naglaska, pa poput Della Belle navodi niz oprjeka, npr. *kùpiti* : *kûpiti* (tj. *kùpiti* : *kúpiti*), *lùk* : *lúk* (tj. *lùk* : *lûk*), ili *vrâta* : *vráta* (tj. *vrâta* : *vráta*; potonje je genitiv jednine imenice *vrat*), no istodobno ne razlikuje naglasak u nominativu jednine *voda* i u akuzativu jednine *vodu*, pa ima *vòda* i *vòdu*, što bi bilo *vòda* i *vòdu*, a ne *vòda* i *vòdu*.⁶³ Evo svih padeža imenice *voda* kako ih navodi Babukić:

N. *vòda*

G. *vodé*

D. *vòdi*

A. *vòdu*

V. *vòdo*

I. *vodóm*

N. *vòde*

G. *vôdah*

D. *vòdam*

L. *o vòdah*

I. *vòdami*

Uočiti je prije svega da na primjeru riječi *voda* Babukić može pokazati naglasno ponašanje, tj. kako se u sklonidbi naglasak smjenjuje. No u genitivu i instrumentalu jednine bilježi samo duljinu na dočetku, dakle *vodé* i *vodóm*, tj. *vodē* i *vodōm*. Ti se padeži ne mogu čitati *vodē* i *vodōm*, kao što se može (i mora) u Vitezovića, jer bi tada zapis valjda bio *vodē* i *vodōm* (a vjerojatno ni *vodē* ni *vodōm*). S druge strane, zašto nije zapisano *vòdē* i *vòdóm*, što bi doduše bilo *vòdē* i *vòdōm*, a ne *vòdē* i *vòdōm*, ali ionako ne razlikuje *vòda* i *vòdu* (tj. *vòda* i *vòdu*). S treće opet strane, možda bi se moglo prepostaviti da bi u takvu položaju valjalo pretkazati kratkouzlazni naglasak na slogu koji prethodi (posljednjemu) slogu koji je silazno naglašen, uzmemeo li da bi ti zapisi doista bili *vodē* i *vodōm*.

⁶³ Sve na str. 32 u Babukićevoj slovniци.

Ali onda nije jasno zašto ne navodi i lokativ jednine u zapisu recimo (*na*) *vodi*, tj. *vodî*, gdje bi se također moglo pretkazati (*na*) *vòdi* (to je ono kako radi László u tronadslovnome zapisu). Naravno, ovako lokativ jednine nema smisla ni navoditi jer se u zapisu ne razlikuje od dativa, tj. *vòdi*. Rečeno je već da se dativ, akuzativ i vokativ jednine zapisom naglaska ne razlikuju od nominativa jednine, gdje nije čeoni naglasak, pa bi se (láslóovski) moglo zapisati *vodà*, tj. *vodâ*, te pretkazati kratkouzlagzni na prethodnome slogu. Dakako, za razliku od nominativa jednine, u trima spomenutim padežima ta (kratka) bezvisna osnova ima čeoni naglasak (*vòdi*, *vòdu*, *vòdo*), a to se vidi po tome što naglasak skače na prednaglasnicu, npr. *nà_vodu* (bilo bi recimo *kà_vodi*, *ò_vodo*, za razliku od lokativa jednine *na vòdi*).⁶⁴

Kao ni lokativ jednine, tako ne navodi ni akuzativ i vokativ množine, jer se ti padeži slažu s nominativom množine, ali tu je zapis dobar (*vòde*, tj. *vòde*). Genitiv je množine također dobro zapisan *vôdah*, no nedostaje oznaka duljine u posljednjem slogu, dakle *vôdâh*, tj. *vódâh* (osim ako se ne uzme da je duljina pretkažljiva na osnovi zapisa dočetnoga *h*). Međutim dativ, lokativ i instrumental množine ponovno nisu dobro zapisani jer likove *vòdam*, *o vòdah* i *vòdami* valja pročitati *vòdam*, *(o) vòdah* i *vòdami*, a ne kako se očekuje – *vòdam*, *o vòdah* i *vòdami*. To znači da bi i tu valjalo primijeniti (láslóovski) zapis *vodàm*, *o vodâh* i *vodâmi*, tj. *vodàm*, *o vodâh* i *vodâmi*, gdje bi onda valjalo pretkazati kratouzlagzni naglasak na prethodnome slogu (ako već lokativ ne bi bio *o vodâh*, tj. *o vodâh* – ili možda *o vodâh* – s duljinom u dočetnome slogu, kako bude u Vitezovića, doduše s visokouzlagznim naglaskom; dakako, i opet ako se ne uzme da dočetno *h* tu duljinu pretkazuje).

⁶⁴ Da je u dativu jednine naglasak *vòdi*, jasno se vidi po tome što je npr. u Senju upravo tako, za razliku od lokativa koji bude (*na*) *vodî* (vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 70). Naglasak *vòdi*, koji se u nas kadšto »normira« (isp. dativ i lokativ jednine *nòzi* u E. Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, str. 160), ili se donosi kao mogući naglasni lik (vidi dvostrukost u dativu jednine *vòdi* i *vòdi* u S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 74), zapravo je naslon na lokativ jednine. Ali o tome će biti više riječi u drugome dijelu ove radnje.

Tako se može reći da Babukić nije u potpunosti iskoristio mogućnosti koje su mu pružala tri nadslovka pri zapisu novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava. No to je godine 1859. u svojoj *Slovnici Hrvatskoj* učinio Antun Mažuranić, koji je, kako sam već spomenuo, premda nevoljko, uveo i četvrti znak za kratkosilazni naglasak.

2.7. Zaglavak o raznolikoj porabi nadslovaka

Kao što se može vidjeti iz ovoga kratkoga prikaza, tri su se nadslovka u hrvatskoj tradiciji vrlo često rabila na uzajamno posve suprotne načine. Stoga taj razmjerne maleni uzorak odabranih pisaca i njihovih djela dobro pokazuje ono što sam već bio pripomenuo, da naime pri ovakvu istraživanju ne može biti nikakva »apriorizma«. Dakako, da je razmatranih pisaca bilo više, poraba bi se nadslovaka pokazala još raznolikijom. Evo kako, na osnovi odabranoga uzorka, izgleda ta raznolikost.

Tupim je znakom bilježeno sljedeće:

- naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak (Kašić, Della Bella)
- duljina neovisno o naglasku (Knežević)
- silazno naglašena duljina, tj. dugosilazni naglasak, i zanaglasna duljina (Starčević, Brlić)
- kratkosilazni i kratkouzlazni naglasak (Babukić).

Oštrim je znakom bilježeno sljedeće:

- silazno naglašena duljina, tj. dugosilazni naglasak (Kašić)
- silazno naglašena duljina, tj. dugosilazni naglasak, i zanaglasna duljina (Della Bella, Babukić)
- novoštokavski dugouzlazni naglasak (Starčević, gdjegdje Brlić)
- visokouzlazni naglasak i prednaglasna duljina (Brlić).

Zavinutim je znakom bilježeno sljedeće:

- visokouzlazni naglasak (Kašić, Della Bella)
- kratkouzlazni naglasak (Starčević)

- naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak (Brlić)
- novoštokavski dugouzlazni naglasak (Babukić).

Kada se to pogleda, valja se složiti s onim što kaže Šime Starčević:⁶⁵ »Koliko kgnìgah iliricskih otvorìsh, toliko chesh varstah od nadslovàkah najti, i viditi, da se nijedan skoro ní je toliko tarsio svakoj besidi svoj nárvaski glàs dati, koliko Otac Philipovich u knjigam *Nauka Ka[r]stjanskoga*, i Stulli u svojem Ricsôlovnìku, dali se ni oni svagdi ne slàxù shto u nadslovku, shto u istom glàsu.«

I u tu raznolikost sada valja uklopiti Vitezovića. Može se unaprijed posve općenito reći da se u porabi tupoga znaka Vitezović slaže s Kašićem i s Della Bellom, tj. rabi ga za zapis naglašene kračine (kratkosilaznoga naglaska), da se u porabi oštrogog znaka slaže s Brlićem, tj. njime zapisuje visokouzlazni naglasak i prednaglasnu duljinu, a da se u porabi zavinutoga znaka ne slaže ni s jednim od razmatranih pisaca, jer ga rabi za zapis silazno naglašene duljine, tj. dugosilaznoga naglaska. Utoliko Vitezovićeva poraba oštrogog i zavinutoga znaka odgovara porabi tih znakova u grčkome, jer vrijedi, gledano sa stajališta zapisa nadslovaka, ova jednakost:

$$\varphi\omega\varsigma : \varphi\tilde{\omega}\varsigma = \acute{s}úd : \acute{s}ûd$$

Dakle, φώς ‘čovjek’, ‘smrtnik’, ‘junak’ prema φῶς ‘svjetlo’, na razini zapisa nadslovaka, odnosi se kao *súd* ‘prosuda’, ‘sudište’ prema *sûd* ‘posuda’ (tj. uzlaznost : silaznost = uzlaznost : silaznost). No taj stavak valja sada pokazati (a ujedno i dokazati) na građi iz Vitezovićeva rječnika.

3. Vitezovićev Lexicon Latino-Ilyricum

Izrada ove radnje odvijala se je istodobno s priređivanjem za tisk Vitezovićeva rukopisnoga rječnika pod naslovom *Lexicon Latino-Ilyricum*

⁶⁵ Vidi Š. Starčević, *Nòvà ricsôslowica ilìricskà*, str. 113. Uočiti je da i Starčević, u slovnicima koja je objavljena prije dvije stotine godina, rabi riječ *nadslovak* u istome značenju u kojoj se ta riječ rabi i u ovoj radnji.

(rukopis se čuva u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu pod oznakom MR 112). Grubo uzevši, može se reći da je rječnik nastao oko godine 1700., no ima dosta naznaka da je Vitezović na rječniku radio sve do svoje smrti, tj. do 1713. (a započeo je na njem raditi dakako prije 1700.).⁶⁶ U međuvremenu je rječnik i objavljen. To izdanje u cjelini izgleda ovako:

- P. R. Vitezović, *Lexicon Latino-Ilyricum*, sv. 1. *Prijeslik rukopisa*, priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti (2000.)
- P. R. Vitezović, *Lexicon Latino-Ilyricum*, sv. 2. *Prijepis i obrada*, rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović i Nada Vajs, priredio i predgovor napisao Bojan Marotti (2010.)
- P. R. Vitezović, *Lexicon Latino-Ilyricum*, sv. 3. *Hrvatsko-latinski rječnik*, priredile i predgovor napisale Nada Vajs i Zrnka Meštrović (2009.).

Ovdje nije moguće potanko razmotriti sve teškoće koje pred prireditelja postavlja Vitezovićev *Lexicon*.⁶⁷ Treba ipak reći da je, gledano tekstološki, kada je riječ o nadslorcima, priređivanje bilo osobito osjetljivo. U rukopisu je oštri znak pisan koliko-toliko jasno, međutim na mnogim mjestima nije uvijek lako razabrati je li riječ o tupome znaku ili o zavinutome (kojemu je lijevi krak, recimo, posve skraćen). Kada je međutim cijeli rukopis bio upisan u stroj, te potom priređen za tisak, tada je to izdanje (zapravo prvo izdanje Vitezovićeva rječnika) postalo mjerodavno i za ovu radnju. To znači da se ovdje ne bavim tekstološkim pitanjima (osim gdjegdje, iznimno), dakle ne vraćam se ponovno rukopisu, nego »čitanja« i obradu u određenome smislu prepostavljam.

Posebno valja istaknuti činjenicu da je upis u stroj omogućio pretraživanje, što znači da su pojedine skupine primjera, kao i sami primjeri, razmjerno jednostavno mogli biti izdvojeni iz cjeline te potom obrađeni.

⁶⁶ Vidi T. Matić, *Vitezovićev »Lexicon Latino-Ilyricum«*, u *Radu JAZU*, knj. 303., 1955., str. 9.

⁶⁷ O tome, kao i općenito o nekim obilježjima očuvanoga Vitezovićeva rukopisa, vidi moj pogovor prvomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen prijeslik Vitezovićeva Lexicona*), str. 1173 – 1181.

Takvim se strojnim pristupom, općenito rečeno, služi danas u velikoj mjeri tzv. korpusna lingvistika. Ova se radnja može, u određenome smislu, povezati s takvim i sličnim istraživanjima. Stoga se ovdje ne bavim drugim Vitezovićevim djelima, a ni njime kao osobom (i opet valja reći: osim gdjegdje, iznimno).⁶⁸

Dakako, upis rukopisa u stroj, koliko god zahtjevan bio, čini ipak znatno manji dio posla od samoga priređivanja, tj. od smislene uspostave rječnika. Ni o tome ovdje nije moguće previše govoriti.⁶⁹ No može se reći da je ta obrada do neke mjere »ugrađena« u ovu radnju, jer su svi primjeri koji se navode, i na kojima se temelji dokazni postupak, preuzeti iz toga (prvoga) izdanja. O toj se obradi dakle posebno ne govorи. No da bi primjeri koji se navode, ipak bili »čitki«, potrebno je upozoriti na nekoliko činjenica.

3.1. Pravopis i slovopis

Prije svega, treba reći da se Vitezović, poput velike većine naših starijih pisaca, ponajviše služi tvorbenim pravopisom. Taj se pravopis može zvati i pravopisom čitke tvorbe, i to zato što se pri njegovoj porabi u zapisu ogledaju tvorbeni odnosi, npr. *fvideočba* (u natuknicama *testatio* i *testimonium*) prema *fvideočitti* (u natuknici *testari*). U zapisu riječi *fvideočba*, tj. *svideočba*, ostavljen je dakle *č*, tj. č, jer je ta imenica tvorena od glagola *fvideočitti*, tj. *svideočiti*, premda se u izgovoru ono *č* pred *b* prilagođava po zvučnosti (doduše pretkažljivo). To ne znači naravno da nema i protuprimjera, tj. zapisa prema izgovornome načelu. Takvi su zapisi osobito česti kada je posrijedi skup *nb.* Dobar je primjer za to

⁶⁸ Općenito o Vitezovićevu životu vidi V. Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića* (1652. – 1713.), te u predgovoru N. Vajs i Z. Meštrović trećemu svesku Vitezovićeva rječnika (pod naslovom *Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena*), str. V – LXIII. Isp. i literaturu o Vitezoviću koja se navodi na kraju toga predgovora, str. LV – LXIII.

⁶⁹ Vidi u vezi s tim, kao i s nizom nedoumica koje su se javljale tijekom obrade upisanoga rukopisa i priređivanja djela za tisak, moj predgovor drugomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Ilyricum*), str. V – CL.

riječ *himba*, koja se u rječniku javlja devet puta u tome liku (u natuknicama *dolus*, *fallacia*, *falsimonium*, *falsitas*, *fraudatio*, *fraus*, *malitia*, *panurgia*, *stellionatus*), a nijednom u liku *hinba*. Zašto je tako, nije posve jednostavno reći. Možda izvedenica *himba* nije Vitezoviću bila u potpunosti prozirna, tj. možda u njoj nije video vezu s glagolom *hiniti*.

Što se pak tiče slovopisa, u Vitezovićevu je rječniku moguće razlikovati dva: slovopis koji bi se mogao nazvati osnovnim, a koji rabi u golemoj većini rječnika, te slovopis kojim se služi u tzv. dodanim ili dopisanim riječima.⁷⁰ Ovdje navodim samo osnovni slovopis, jer su primjeri koje sam birao, redovito pisani njime (a dodane su riječi i vrlo rijetko obilježene nekim nadslovkom). Taj se osnovni Vitezovićev slovopis može prikazati ovom preglednicom:⁷¹

RAZLIKOVNA JEDINICA	VITEZOVIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS
/č/	č	č
/ć/	ć, ţ, (tj)	ć
/ȝ/	ȝ, đ, (dj)	đ
/lj/	l'	lj
/ń/	ń	nj
/ř/	yr	r
/s/	ſ	s
/š/	s	š
/ž/	z	ž

⁷⁰ Vidi o tome slovopisu u predgovoru N. Vajs i Z. Meštrović trećemu svesku Vitezovićeva rječnika, i to poglavља *Vitezovićeva grafijska rješenja u Lexiconu* (str. XII – XXI), te *Dodane riječi u Lexiconu* (str. XXI – XXIV).

⁷¹ Ta se preglednica u nekoliko sitnica razlikuje od one koju donosim u svome predgovoru drugomu svesku Vitezovićeva rječnika, str. LXXX.

Jasno je da taj slovopis nije nastao odjednom, nego da je plod duljega nastojanja, postupne uvedbe pojedinih pismena, te da je u nekome smislu i vrhunac, postignut nakon niza pokušaja. Poznato je da je Vitezović sastavio i pravopisni priručnik, koji na žalost nije očuvan. O tome nas izvješćuje u predgovoru *Priricsniku* (u posveti piše 1703.), pod naslovom *Onim, koi budu ponasalli ovo cvitye*, i to ovim riječima:⁷² »I zato pred trimi Letmi iznajdoh jedan kruto dobar, lagak i pravicsan nacsim [!] za takovo piſmo, koga i obznanih ū recsenom Diacskom jeziku: ali dòſih dób potribna k' tomu flova nemogah csinit napraviti.« A i u predgovoru svomu latinskomu djelu *Plorantis Croatiae saecula duo* (i ovdje u posveti piše 1703.), pod naslovom *Lectori benevolo salutem*, navodi sljedeće:⁷³ »Quae, & plura alia, in Orthographia mea Illyricana, sive absoluta Latinis elementis voces Croaticas describendi methodo, clariùs exhibentur.« Ovdje nije moguće potanko razmatrati taj razvoj,⁷⁴ ali je dovoljno upozoriti na, kako kaže u *Priricsniku*, »podreplyena« slova, tj. na *ç* i *ž*, koja rabi u rječniku (u onome što sam nazvao osnovnim slovopisom), prema *cs* i *ʃh* (ili *sh*) u nekim drugim djelima, npr. upravo u navedenome *Priricsniku*.

3.2. Posebni znakovi

Potrebno je svakako još spomenuti i posebne znakove, kojima se tumače neke osobine Vitezovićeva rječnika ili se njima opisuju različiti odnosi među

⁷² Vidi P. R. Vitezović, *Priricsnik, aliti razliko mudroszti cvitje*. Taj predgovor, koji obaseže 4 stranice, nije obrojen. Prije njega dolazi posveta, kojoj su obrojeni listovi od 2 do 4, dakle 6 stranica, a prije posvete nalazi se naslovica i jedna prazna stranica. Brojimo li stranice, dobivamo $2 + 6 + 4$, dakle ukupno 12. Računamo li naslovnicu kao prvu stranicu, predgovor bi bio na str. 9 – 12, a sam navodak na str. 9.

⁷³ Vidi P. R. Vitezović, *Plorantis Croatiae saecula duo*. Prvih 8 stranica nema obroja (posveta i taj mali predgovor), ali bi bila str. 8 računamo li naslovnicu kao prvu stranicu. Rečeni bi se predgovor tada nalazio na str. 7 – 8.

⁷⁴ Vidi o tome M. Moguš, *Pavao Vitezović kao jezikoslovac*, u *Zborniku Zagrebačke slavističke škole*, god. 2., knj. 2., 1974., str. 77 – 78.

pojedinim jednakostima. Ovdje ih valja navesti, budući da različite natuknice, kada se u radnji navode kao primjer, često sadržavaju neki od tih posebnih znakova. Ima ih ukupno 10, kako se vidi iz ove preglednice:⁷⁵

ZNAK	ZNAČENJE
[]	pridodana slova
< >	suvišna slova
[⇒]	trebalo bi pisati
/ /	dopisane riječi
[#]	precrtano
[?] [!]	nečitko
[!] [!]	upravo tako
[∨]	samo jedno od dvoga
[&]	i jedno i drugo
→	vidi

Navodim ih bez posebnoga dodatnoga tumačenja, vjerujući da je njihova poraba razvidna iz same preglednice.

3.3. Dosadašnje spoznaje

O nadslovcima na hrvatskim riječima u Vitezovićevu rječniku dosad se pisalo vrlo malo, a o nadslovcima na latinskim riječima nije se pisalo uopće.⁷⁶

⁷⁵ Preglednicu prenosim u gotovo istovjetnu obliku iz svoga predgovora drugomu svesku Vitezovićeva rječnika, str. CX.

⁷⁶ Pri tome ne uzimljem u obzir ono što sam o nadslovcima pisao sam u predgovoru drugomu svesku Vitezovićeva rječnika (poglavlja *Nadslovci na latinskim riječima*, str. XXXI – XXXIV i *Nadslovci na hrvatskim riječima*, str. XCIX – CI).

Primjerice, u već spomenutim člancima Tome Matića *Vitezovićev »Lexicon Latino-Illyricum«* (1955.) i Milana Moguša *Pavao Vitezović kao jezikoslovac* (1974.), premda se podosta govori o slovopisu, nadslovci se ne spominju. A tako je i u neveliku članku Valentina Putanca pod naslovom *Lingvistički rad Pavla Vitezovića (1652 – 1713)*, koji je napisan još godine 1952., o tristotoj obljetnici Vitezovićeva rođenja, ali je objavljen istom godine 1986.⁷⁷

Međutim u velikoj raspravi o pomorskome nazivlju u Vitezovićevu rječniku, objelodanjenoj godine 1956., Blaž Jurišić govori i o nadslovima na hrvatskim riječima te razmatra njihovo značenje.⁷⁸ Jurišić nije posebno proučavao nadslovke, ali pošto je skupio veliku građu iz rječnika, nije mogao ne uočiti da ih Vitezović vrlo često rabi. Štoviše, Jurišić pripominje i to da bi »potpun prikaz akcenta i kvantitete« u Vitezovića trebalo obraditi u posebnoj radnji. Govoreći o važnosti toga proučavanja, kaže ovako:⁷⁹ »Akcenat i kvantitetu nije V. označivao redovito, ali ipak obilno. S obzirom na starinu rječnika i na oskudnost akcenatsko-kvantitetskih zapisa iz prijašnjih vremena, to Vitezovićevo bilježenje akcenata ima danas golemu važnost.« Stoga je Jurišić smatrao da je potrebno ukratko naznačiti kako Vitezović rabi nadslovke, te je o njihovu značenju zaključio sljedeće:⁸⁰

- da tupim znakom (»znakom sporoga akcenta«) bilježi kratkosilazni naglasak (»današnji naš brzi«)
- da oštim znakom bilježi visokouzlazni naglasak (tj. da taj znak »ima vrijednost čakavskoga akuta«), i to na jednosložnim riječima te na drugome i na trećem slogu od kraja

⁷⁷ Vidi V. Putanec, *Lingvistički rad Pavla Vitezovića (1652 – 1713): (Sintetski prikaz)*, u časopisu *Forum*, god. 25., br. 3. – 4., str. 349 – 356.

⁷⁸ Vidi B. Jurišić, *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, u *Analima Jadranskog instituta*, sv. 1., 1956., str. 297 – 403 (o nadslovima na str. 301 – 302).

⁷⁹ Vidi u spomenutoj Jurišićevoj raspravi, str. 301.

⁸⁰ Sve na str. 301 navedene rasprave.

- k tomu, da oštri znak ima katkada »vrijednost današnjega našega književnoga« dugouzaznoga naglaska
- nadalje, da oštri znak »upotrebljava V. i za oznaku dužine vokala bez akcenta«
- da zavinutim znakom (»znakom zašiljenoga silaznoga«) bilježi dugosilazni naglasak
- da za oznaku naglašene kračine (»za oznaku kratkoće vokala«) Vitezović rabi i udvajanje suglasnika iza naglašenoga samoglasnika, ali katkada i za oznaku nenaglašene kračine (»za naročito isticanje kratkoće vokala odnosno za oznaku dužine udvojenoga konsonanta«).

Može se unaprijed reći da je Jurišić, premda nije podastro dovoljno građe, većinu toga rekao točno. Ono s čime se ne slažem, i za što ću u drugome dijelu ove radnje pokušati dokazati da ne stoji, jest tvrdnja da Vitezović oštrim znakom katkada označuje novoštokavski (i književni) dugouzazni naglasak. Prigovoriti bi se moglo i ne posve spretnu opisu razlike između naglašene i nenaglašene kračine (pri udvajanju suglasnika). Pokušat ću pokazati da je potonje zapravo osobit zapis na morfonološkoj ili smjenoslovnoj razini.

U svome predgovoru trećemu svesku Vitezovićeva rječnika Nada Vajs i Zrnka Meštrović ukratko sažimlju Jurišićeve uvide, uključujući i tvrdnju o zapisu novoštokavskoga dugouzaznoga naglaska i ne posve jasan opis porabe udvojenih suglasnika.⁸¹

Ovdje valja spomenuti i raspravu Zvonimira Junkovića *O jeziku Vitezovićeve Kronike*, objelodanjenu godine 1958.,⁸² premda u njoj nije riječ o Vitezovićevu rječniku, nego o njegovoј poznatoj *Kronici* (1696.),⁸³ dakle o

⁸¹ Vidi u navedenome predgovoru poglavje *Prozodijske oznake* (str. XXXII).

⁸² Vidi Z. Junković, *O jeziku Vitezovićeve Kronike*, u *Radovima Slavenskog instituta*, knj. 2., 1958., str. 93 – 119.

⁸³ Puni je naslov *Kronika, aliti szpomen vszega szvieta vikov, ù dva dela razredyen: Koterih pervi, dershi od pocsetka szvieta do Kristusevoga porojenja, druggi, od Kristusevoga porojenja do izpunjenja letta 1690.*

jednome tiskanome Vitezovićevu djelu. No budući da su u *Kronici* također mjestimice obilježeni nadslovci, Junković je na temelju tih primjera pokušao odgovoriti na pitanje je li Vitezović u tome djelu očuvao svoj (čakavski) naglasak. Junkovićev je odgovor potvrđan (»I akcenat je u Vit. *Kronici* čakavski. On lijepo pokazuje, kako je pisac sačuvao akcenatske značajke svoga rodnog kraja, a nije usvojio kajkavskog akcenta, makar je godinama živio na kajkavskom području.«). A o porabi nadslovaka u *Kronici* kaže ovako:⁸⁴

- zavinutim znakom bilježi dugosilazni naglasak
- oštrim znakom bilježi visokouzlazni naglasak (»čakavski akut«)
- tupim znakom bilježi kratkosilazni naglasak, »ali je takvo bilježenje rjeđe i nepouzdano, jer znak `ima i drugu funkciju«
- kratkosilazni naglasak bilježi i udvojenim suglasnicima iza naglašenoga samoglasnika (taj je način »pouzdaniji« od prethodnoga, ali »udvojeni konsonant dolazi katkada i iza vokala, koji je nenaglašen«).

I Junkovićev se opis u osnovi slaže s bilježenjem u rječniku (a većim dijelom i s Jurišićem). To pak što Junković kaže da tupi znak ima i »drugu funkciju«, posve je točno, jer se i u rječniku taj znak rabi i na neprozodijskoj razini. O tome Jurišić ne govori (a ni N. Vajs i Z. Meštrović), no o tome će biti iscrpno riječi u drugome dijelu ove radnje. S druge strane, tvrdnja da udvojeni suglasnik dolazi katkada »i iza vokala, koji je nenaglašen«, ponovno upućuje na ono što sam nazvao zapisom na morfonološkoj razini, a i o tome će također još biti riječi.

Drugo je pitanje koliko je pouzdano proučavati nadslovke na temelju jednoga tiskanoga djela, i to iz sedamanestoga stoljeća. Prije svega, Vitezović u tiskanim djelima nadslovke piše gdjegdje, i to ponajviše zbog ograničenosti tiska,⁸⁵ a i unaprijed je nekako jasno da je mogućnost tiskarske pogreške,

⁸⁴ Sve na str. 114 spomenute Junkovićeve rasprave.

⁸⁵ Poznato je da se u različitim predgovorima svojim tiskanim djelima Vitezović često tuži kako nije mogao napraviti neko određeno slovo koje mu je bilo potrebno, i sl. (vidi npr. u već navedenome ulomku iz predgovora *Priricsniku*).

posebice u to vrijeme, bila vrlo velika. Primjerice, u navedenome ulomku iz predgovora *Priricsniku* nailazimo na ovakav zapis: *dòſih dób*. To treba pročitati ovako: *do# sih dób*. Pri tome se tupi znak ne rabi na prozodijskoj razini (to je ta Junkovićeva »druga funkcija«), nego on ovdje znači 'kraj riječi' (zapravo 'kraj postave', što bilježim znakom »#«), ili rečeno posve jednostavno, njime se označuje da je prijedlog *do* »samostalna« riječ (to je pak Vitezoviću osobito važno u rukopisu, jer takve prednaglasnice, ali i zanaglasnice, vrlo često piše sastavljeni s naglašenom riječju). Oštrim se znakom bilježi visokouzlagani naglasak, dakle taj »čakavski akut«, kako kažu Jurišić i Junković, i to se slaže s rječnikom, jer je upravo taj genitiv množine imenice *doba*, tj. *dób*, u rječniku dobro potvrđen (pet puta, ali i o tome će biti govora posebno). Dakle, taj je zapis *dòſih dób* iz *Priricsnika* u ovome slučaju »ispravan«, ali bi se podrobnim proučavanjem zacijelo uočilo i dosta (tiskarskih) propusta. Utoliko se može reći da je za istraživanje ovakve vrste rukopis nenadoknadiv (a istini za volju, filološki gledano, nenadoknadiv je i za većinu drugih istraživanja).

3.4. Neka prijeporna pitanja

Junkovićev je dakle zaključak da je Vitezovićev naglasak u *Kronici čakavski*. Ali ne samo čakavski, nego upravo senjski.⁸⁶ To nas dovodi do vrlo važnoga pitanja za ovu radnju. Naime budući da je Vitezović rodom Senjanin, može li se pretpostaviti da je on u svome rječniku nastojao zabilježiti tronaglasni sustav kakvim se i danas govori u tome kraju? Primjerice, u svojoj se već spomenutoj doktorskoj disertaciji pod naslovom *Današnji senjski govor* (1966.) Milan Moguš gdjekada u dokaznome postupku pozivlje na Vitezovićev (tada rukopisni) rječnik, rabeći ga kao svojevrsni *argumentum probandi*. Tako govoreći o odnosu naglaska u jednini i množini imenica srednjega roda, poput *město : mestā* i *lěto : letā*, te smatrajući da je nekada u Senju bila težnja da se u takvih imenica srednjega roda naglasak množine razlikuje od naglaska jednine, za razliku od danas (tj. od tada) kada se naglasak u množini ujednačuje s

⁸⁶ Vidi str. 115 u spomenutoj Junkovićevoj raspravi.

naglaskom u jednini, pa bude *město* : *města* i *lěto* : *lěta*, Moguš kaže ovako:⁸⁷ »Zato se u Posavini i govori pl. *vīna*, *dlīta*, *plātna*, *vlākna* i dr. (v. Ivšić, Prilog, str. 201). Ali, premda se i u ovim slučajevima senjski akcenat jednine raširio na množinu te se čuje *vīnā* i (*d*)*lētā* (: sg. *vīnō*, i *lētō*), držim da se nekada u Senju govorilo kao i u Posavini jer nam to potvrđuju primjeri *jātra* i *plūća* koje je s takvim akcentom zabilježio i Vitezović u svom rječniku (s. v. *jecur* – *játra*).« Istina je da Vitezović u rječniku ima zapise *játra* (uz *Jétra*, u natuknici *jecur*) i *Plūća* (u natuknici *pulmo*), no valja primijetiti da se u takvu zaključivanju prepostavlju dvije stvari: (1) da Vitezović doista bilježi senjski naglasak (recimo nešto starije stanje) i (2) da oštri znak u Vitezovićevu rječniku znači visokouzlagni naglasak, tj. tzv. čakavski akut. Moguš se je u tome vjerojatno oslonio na spomenutu Junkovićevu raspravu o jeziku Vitezovićeve *Kronike*, koju donosi u *Popisu literature* (ali Jurišićevu raspravu o pomorskome nazivlju ne navodi).⁸⁸ No vidjeli smo da u nas vlada prevelika raznolikost u porabi nadslovaka, a da bi se bez potankoga istraživanja moglo prepostaviti koje značenje ima oštri znak u nekoga pisca. Ne upozoravam ovdje na to u smislu nekoga prigovora – Moguš ima pravo: zapise *játra* i *Plūća* uistinu valja pročitati kao *játra* i *plūća* – nego više da bih upozorio na jednu prikrivenu, ali trajnu opasnost koja se krije u ovaku istraživanju: može se naime dogoditi da se o značenju nadslovaka govorи na temelju prepostavljenoga naglasnoga sustava, a da se istodobno razmatra naglasni sustav na temelju prepostavljenoga značenja nadslovaka. Jasno je da nas to dovodi na rub onoga što se u logici zove *circulus vitiosus*. S druge opet strane, nije posve jednostavno odgovoriti na pitanje kako to izbjеći.

Prije svega, valja biti oprezan želi li se poistovjetiti naglasni sustav koji bilježi Vitezović u svome rječniku s današnjim senjskim naglaskom. Sigurno je da se oni velikim dijelom podudaraju, ali se gdjekada i razlikuju. To je slično kao i općenito s jezikom: naime ni jezik se u Vitezovićevu rječniku ne slaže

⁸⁷ Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 51.

⁸⁸ Vidi u Moguševoj raspravi, str. 9 (*Popis literature* na str. 6 – 11).

posve s današnjim senjskim govorom. Bez namjere da ih sve pobrojim, navodim ovdje šest takvih razlika:

- u Vitezovićevu se rječniku sljednik jata ne vlada prema pravilu Meyera i Jakubinskoga, pa tako u jednoj te istoj natuknici bude npr. *letto* i *litto* (u natuknici *aestas*), *bled* i *blid* (u natuknici *pallidus*), *delom* i *dilom* (u natuknici *partim*), *len* i *lin* (u natuknici *piger*¹), *verra* i *virra* (u natuknici *religio*), *pesak* i *pifak* (u natuknici *arena*), te *rez* i *riz* (u natuknici *rima*), ali također *lipo* i *lepo* (u natuknici *pulchre*), a gdjegdje se opet pravilo može potvrditi, npr. *bela māft* : *bilillo* (u natuknici *cerussa*); no danas je upravo u senjskome govoru to pravilo gotovo u potpunosti provedeno; Vitezović k tomu ima i određen broj primjera s jekavskim (dotično iekavskim) odrazom jata
- Vitezović redovito razlikuje tri padeža u množini – dativ, lokativ i instrumental – koji su u Senju danas izjednačeni
- Vitezović poznaje razliku između instrumentalala množine i instrumentalala dvojine, npr. *ʃdaskammi* (u natuknici *contabulare*), tj. *s daskàmi* : *obimma rukamma* (u podnatuknici *ambabus manibus*, natuknice *ambo*), tj. *obìma rukàma*; potonje u Senju danas bude *rukān*, neovisno o razlici između množine i dvojine (tako i dativ i lokativ)
- Vitezović katkada ima dočetno *h* u genitivu množine *i*-sklonidbe, npr. *ſtvari h* (pet puta, u natuknicama *chaos*, *frivolarius*, *polyhystora* [⇒ *polyhistoria*], *rhyparographus* i *simonia*), čega danas u Senju nema
- u Vitezovićevu rječniku svi infinitivi glagola beziznimno imaju puni lik, dakle s dočetnim *-i*, dočim su danas u Senju redoviti knji likovi, tj. bez dočetnoga *-i*
- treće lice množine prezenta u Vitezovićevu se rječniku dočinje na *-u*, npr. *netekú* (u natuknici *justitium*), tj. *ne tekū*, *pekú* (u natuknici *epinyctis*), tj. *pekū*, dočim se danas u Senju to lice dočinje na *-du*, te bi navedeni primjeri glasili *ne tečēdu* i *pečēdu*.

Dakako, to se može tumačiti na različite načine. Recimo, starijim stanjem, ili činjenicom da se Vitezović oslanja i na druge čakavske govore (npr. na

Vrgadi se i danas čuva dočetno -i u infinitivu, a treće lice množine prezenta nema dočetak -du, ali bi navedeni primjeri ondje glasili *ne tečū* i *pečū*).⁸⁹ Ili pak, a to je ono što će najvjerojatnije i biti, Vitezovićevom željom da se ne ograniči samo na senjski govor, ili na čakavsko narječe, bolje reći – Vitezovićevim načelnim stavom da se uopće ne drži određenoga naravnoga sustava, ili skupine takvih naravnih sustava, nego da svjesno nastoji oko izgradnje jednoga sustava koji on smatra uzornim, tj. oko izgradnje književnoga jezika. Jer to je poznati njegov pristup, iznesen obično u predgovorima njegovim tiskanim djelima, i to već od *Oddilyenja ſigetſkoga* (1684.),⁹⁰ da recimo pri odabiru riječi ne treba zazirati od onih riječi koje se ne rabe u užem zavičaju. Taj pristup pri izgradnji književnoga jezika (inače posve suprotan Vukovu i vukovskomu), u kojem se književni jezik ne shvaća kao nešto što bi bilo istovjetno »organskemu idiomu« (tj. naravnому sustavu) onoga koji taj sustav predlaže, nego kao nešto u potpunosti nadzavičajno, pače – kao nešto što je do neke mjere »umjetno«, podrazumijeva također i skrb oko jezične čistoće (ne pukoga čistunstva). To je Vitezović možda najdosljednije sročio u predgovoru *Priricsniku*, gdje kaže ovako:⁹¹ »Ricsi pak vše Hërvatſke jefu, ako ne povfud opchinfke: ar vnoge Hërvatſkoga Orſaga strane 'f Diacskim, Ugérſkim i Nimskim jezikom pomutissēfe: navlaſtitto ù Szlovinskikh Varasih, gdife 'f Diacskim jezikom ù Duhovnih i pravdenih ftvarjah najvech flushe: i gdi Ugri, Nimci, Latini najvech obujahu: nitti vidim jednoga vech ovo vreme, kife tērſi csiftochu flavnoga Domovinſkoga jezika odvetku zahraniti [...].« Navedeno se, *mutatis mutandis*, i danas može mirne savjesti potpisati.

Prema tome, valja također biti oprezan i kada se želi Vitezovićev naglasni sustav u potpunosti povezati s naglaskom današnjega senjskoga govora. A s druge strane, kao što sam već rekao, treba osvijestiti i opasnost od *circulusa*. Toj sam zamci u ovoj radnji pokušao izbjjeći na dva načina.

⁸⁹ Vidi B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, I. dio, str. 88 – 89.

⁹⁰ Puni je naslov *Oddilyenje ſigetſko: Tuliko razlicitom, kuliko necsujenom doſle Hërvatſke risme lipotom ſpravlyeno*.

⁹¹ Vidi u spomenutome predgovoru *Priricsniku*, str. 10.

Prvo, valjalo je ponajprije opisati porabu nadslovaka na latinskim riječima. Naglasak je u latinskome znatno jednostavniji nego u hrvatskome, pa se opis porabe nadslovaka na latinskim riječima može izvesti s daleko većim stupnjem sigurnosti. Potom, kada je jednom dovršen, taj opis omogućuje da se, makar okvirno, pretpostavi značenje nekih nadslovaka i na hrvatskim riječima. Primjerice, ako Vitezović na latinskim riječima, pri prozodijskoj porabi, tupim znakom obilježava kračinu, a obilježava, razložno je pretpostaviti da i u hrvatskome, pri prozodijskoj porabi, tim znakom obilježava neku kračinu, a vrlo vjerojatno i naglašenu kračinu. Ili pak, ako oštrim znakom obilježava neku duljinu, a obilježava, može se pretpostaviti da i na hrvatskim riječima tim znakom bilježi duljinu, premda time još nije rečeno kakvu duljinu: silaznu ili uzlaznu, te ako ovu potonju, preostaje još uvijek pitanje bilježi li njime visokouzlaznu ili dubokouzlaznu. Dakako, obradu latinskih primjera ne treba shvatiti samo kao pretpostavku ili kao prvi korak pri obradi hrvatskih riječi, jer taj opis porabe nadslovaka na latinskim riječima ima i svoju samostalnu vrijednost: on kazuje nešto o Vitezovićevu poznavanju latinske prozodije, kao i općenito o njegovu znanju latinskoga (a kako će se vidjeti i grčkoga) jezika, te pridonosi jasnijoj spoznaji o tome koje mjesto zauzimlje Vitezović u cjelini hrvatskoga latiniteta.

Drugo, nastojao sam u Vitezovićevu rječniku pronaći nešto što zovem »trojkom«, tj. pokušao sam pronaći tri različite riječi kojima bi »lik«, kada bi bio zapisan bez nadslovaka, bio istovjetan, a istodobno bi trima različitim nadslovima bilo moguće uzajamno razlikovati značenje tih triju zapisa. Tada bi se moglo uspostaviti tri para riječi, u kojima bi po dva člana bila u uzajamnoj oprjeci. U Vitezovićevu se rječniku nalaze tri takva primjera, tj. tri takve trojke. I od njih je, nakon obrade latinskih primjera, valjalo započeti razmatranje hrvatskih riječi s nadslovkom.

3.5. Ustroj radnje

Prema tome, ova se radnja u osnovi sastoji od dvaju dijelova: u prvome se dijelu obrađuju latinske riječi s nadslovkom, a u drugome hrvatske. Budući da

su u rječniku pretraženi svi takvi primjeri, kako latinski, tako i hrvatski, te da su potom izlučeni iz rječnika, ta je prikupljena građa raspoređena u osam priloga, kako slijedi:

1. Popis svih jednakosti u kojima se nalazi neka latinska riječ s nadšlovkom (poredak prema vrsti nadšlovka)
2. Popis svih jednakosti u kojima se nalazi neka latinska riječ s nadšlovkom (abecedni poredak)
3. Popis svih latinskih riječi pojavnica s nadšlovkom (poredak prema vrsti nadšlovka)
4. Popis svih latinskih riječi razlikovnica s nadšlovkom uz pridodana tumačenja (abecedni poredak)
5. Popis svih jednakosti u kojima se nalazi neka hrvatska riječ s nadšlovkom (poredak prema vrsti nadšlovka)
6. Popis svih jednakosti u kojima se nalazi neka hrvatska riječ s nadšlovkom (abecedni poredak)
7. Popis svih hrvatskih riječi pojavnica s nadšlovkom (poredak prema vrsti nadšlovka)
8. Popis svih hrvatskih riječi pojavnica s nadšlovkom u tri različita zapisa (abecedni poredak)

Navedeni se prilozi mogu smatrati različitim prikazima građe koja je prikupljena iz rječnika. Prva se četiri priloga tiču latinskih riječi s nadšlovkom i povezana su s prvim dijelom radnje, a druga četiri, koja se tiču hrvatskih riječi s nadšlovkom, povezana su s drugim dijelom. Sve te različite prikaze nije bilo moguće i priložiti uz radnju (oni obesežu oko 1650 stranica). Katkada na njih ipak upozoravam. Međutim, iz dvaju najvažnijih priloga, a to su četvrti i osmi, dio je građe uvršten i u samu radnju.

PRVI DIO

NADSLOVCI NA LATINSKIM RIJEĆIMA

1. *Okvir istraživanja*

1.1. Pristup

Shvatimo li Vitezovićev *Lexicon Latino-Ilyricum* kao na stanovit način uređen skup riječi,⁹² tada se može ustvrditi da se taj skup sastoji od ovih dvaju podskupova: od skupa svih latinskih riječi i od skupa svih hrvatskih riječi. Njihov je prijesjek prazan skup, a njihova udruga iliti unija obuhvaća upravo sve riječi u Vitezovićevu rječniku. Unutar svakoga od tih dvaju (pod)skupova može se opet uočiti po jedan, i to pravi podskup, koji čine one (i samo one) riječi koje su obilježene nekim nadslovkom. Sve članove tih dvaju podskupova valja u ovoj radnji popisati, te ujedno utvrditi propis po kojem su, u obama podskupovima, ti nadslovci bilježeni. A to pak znači podastrijeti njihov opis.

⁹² Ostavljam ovdje po strani sam određaj, tj. definiciju pojma 'rijec'. Kao što je poznato, taj pojam pripada među one jezikoslovne (i ne samo jezikoslovne) pojmove koje je vrlo teško definirati. Vidi o tome npr. u knjizi Ch. F. Hocketta *A Course in Modern Linguistics* poglavlje pod naslovom *Words* (str. 166 – 176). Vidi također A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, poglavlje pod naslovom *Le « mot »* (str. 114 – 116, i dalje), gdje navodnici sami sobom upozoravaju na to s koliko se opreza valja koristiti tom jezičnom jedinicom (isp. i hrvatski prijevod A. Kovačeca *Osnove opće lingvistike*, poglavlje »Riječ«, str. 74 – 75, i dalje). U nas je o tzv. »prirodnim« jezikoslovnim pojmovima i o mogućnosti njihove definicije pisao R. Katičić, i to na primjeru pojma rečenice (vidi poglavlje *Rečenica kao jezična jedinica* u Katičićevoj knjizi *Jezikoslovni ogledi*, str. 67 – 79). Ima k tomu i jezikoslova koji ne vole ni rabiti samu riječ *rijec* (vidi u spomenutoj Martinetovoj knjizi poglavlje pod naslovom *On préférera au « mot » le syntagme autonome*, str. 116 – 118, dotično Kovačecov prijevod *Umjesto »rijec«, radije termin autonomna sintagma*, str. 76). Ovdje se taj pojam uzimlje u posve svakodnevnu, dakle nejezikoslovne značenju: kao stanovit zapis između dviju bjelina. Kao što kaže Hockett (str. 166): »In general, the layman looks to writing, and classes as a word whatever he finds written between successive spaces.«

Utoliko je zadaća prvoga dijela ove radnje iz skupa svih latinskih riječi u Vitezovićevu *Lexiconu* izlučiti riječi s nadslovkom (i samo njih), te tako uspostavljeni (zatvoreni) korpus potom opisati.

Takvih latinskih riječi s nekim nadslovkom ima u Vitezovićevu rječniku 1506. To bi bio glavni iliti kardinalani broj toga skupa, koji kazuje, općenito rečeno, ukupnu raznolikost među članovima određenoga skupa.⁹³ Utoliko je posrijedi zapravo broj riječi razlikovnica. No budući da se neke riječi javljaju više puta, ukupan je broj riječi pojavnica veći te iznosi 1810. Pri tome treba pripomenuti da se u rječniku ne nalazi nijedan primjer neke latinske riječi koja bi na dvama različitim mjestima bila obilježena različitim nadslovcima, što znači da se u navedenim slučajevima može govoriti samo o različitim pojavcima jednoga te istoga zapisa.

1.2. Osnovni Vitezovićev latinski izvor

Vitezoviću je kao osnovni latinski izvor za sastavljanje *Lexicona* poslužio rječnik Basiliusa Fabera (1520. – 1575. ili 1576.), objavljen godine 1572., pod

⁹³ Poznato je da je primjerice glavni broj skupa { a, a, a } upravo 1. Općenito u vezi s matematičkim pojmovljem vidi odnosna poglavlja u kojem od priručnika što uvode u to područje, npr. R. R. Stoll, *Set Theory and Logic*, ili u nas S. Kurepa, *Uvod u matematiku: Skupovi – strukture – brojevi*, ili pak P. Papić, *Uvod u teoriju skupova*. Vidi također što o tome kaže B. László u poglavlju pod naslovom *Pojam popisa* svoje oveće rasprave *Pabirci redničnoga i obavjěstníčkôga pojmovlja oko razumnih sustava* (u zborniku *Obrada jezika i prikaz znanja*, str. 23 – 24, navodak se nalazi na str. 24): »[...] imajući na umu da se višekratnôm uvrstbom istoga člana ili promjenjenim poredkom uvrstbe dvaju različnih članovâ dobiva jedan te isti skup. To znači da pri promjenjenu broju pojavaka članovâ ili poredku njihovu u zapisu članovâ skupa skup ostaje nepròmienjen. Promjena se očituje samo na razini izraza (na razini zapisa), dočim na razini sadržaja (na razini značenja zapisa) promjene nema, te se zapis može skratiti izostavôm ponovljenih članovâ, a preostâlî se članovi potom upòredkujû kakomùdrâgo.« Prema tome, navedeni je skup { a, a, a } samo drugačiji zapis (dakle drugi izraz) skupa { a }, no može se reći i da je { a } pokraćeni zapis od { a, a, a }.

naslovom *Thesaurus eruditionis scholasticae*.⁹⁴ Faber je bio jedan od najznačnijih njemačkih humanističkih učenjaka 16. stoljeća – enciklopedist, filozof i teolog (*Faber* je latinska inačica njegova pravoga prezimena *Schmidt*). Rođen je u mjestu Sorau (Niederlausitz). Studirao je u Wittenbergu, gdje je upoznao Philippa Melanchthona i Martina Luthera. Bio je rektorom škola u Nordhausenu, Magdeburgu i Quedlinburgu, a godine 1571. dobio je službu na Ratsgymnasiumu u Erfurtu, gdje je i umro.⁹⁵

Pretražujući različita izdanja Calepinova rječnika u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, prilikom istraživanja talasozoorimije u Vitezovićevu rječniku te rada na njegovoj »toponimijskoj koncepciji«, Zrnka je Meštrović pronašla godine 1993. jedan svezak bez naslovne stranice, naknadno uvezan, gdje je netko, također naknadno, na predlistu dopisao naslov *Calepini Dictionarium*. No u tome je svesku, najčešće na orupcima njegovih stranica, otkrila niz bilježaka, zapravo hrvatskih prijevoda za pojedine latinske riječi. Ubrzo je došla do zaključka da je spomenute bilješke u taj svezak unosio Vitezović, te da je upravo taj primjerak bio njegovim temeljnim latinskim izvorom pri sastavljanju *Lexicona*. S druge pak strane, usporedba s *Thesaurusom*

⁹⁴ Puni je naslov zapravo ovaj: *Thesaurus eruditionis scholasticae, sive ratio docendi ac discendi, facili, plana et compendiaria prorsus via: ex optimis quibusque autoribus Graecis et Latinis. Et supellex instructissima verborum, locutionum, rerum, sententiarum, exemplorum, eorumque omnium, quae tum docentibus, tum discentibus, adminiculo utilissimo esse, atque ad eruditionem negotio facili & expeditio comparandam facere possunt: cum adiuncta in plerisque locis interpretatione Germanica nota, usitata, accommoda & eleganti: ita omnia de industria collecta atque accommodata, ut & locos communes vocum rerumque multiplicium locupletissimos praestare possint.* Objavljen je u Leipzigu, a Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu posjeduje jedan primjerak (čuva se pod oznakom II 999). U nekim se Faberovim životopisima kao godina objavljanja rječnika navodi 1571., no u primjerku koji se nalazi u NSK kao godina izdanja zapisana je 1572., bez posebne naznake da je riječ o drugome izdanju.

⁹⁵ Osnovne podatke o Faberovu životu i djelu vidi npr. u *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 6., 1877., str. 488 – 490, gdje je o njem članak napisao Heinrich Julius Kämmel (i on navodi da je *Thesaurus eruditionis scholasticae* objavljen godine 1571.).

pokazala je da je taj svezak zapravo jedno od potonjih izdanja Faberova rječnika.⁹⁶

No da bi oba navedena stavka ujedno i dokazala, Z. Meštrović morala je ponajprije usporediti izvorno izdanje Faberova *Thesaurusa* s tim pronađenim sveskom bez naslovne stranice, a potom pojedine hrvatske riječi iz toga sveska usporediti s hrvatskim prijevodima odnosnih latinskih riječi u Vitezovićevu rječniku. Ovo je posljednje učinila tako što je iz sveska bez naslovnice nasumce odabrala 119 bilježaka, tj. toliko hrvatskih primjera, te potom latinske riječi uz koje se ti primjeri navode, potražila u Vitezovićevu *Lexiconu* i zatim usporedila njihove hrvatske otpovjednice s onih 119 primjera, tj. s hrvatskim riječima iz sveska bez naslovnice. Podudarnost je bila potpuna, tj. Vitezović je riječi iz bilježaka uvrstio u svoj rječnik.⁹⁷ Istina, u nekim se je primjerima pokazalo da je slovopis različit, posebice u zapisu razlikovnih jedinica /c/, /s/ i /ř/, što u *Lexiconu* redovito bude ⟨c⟩, ⟨ſ⟩ i ⟨yr⟩,⁹⁸ dočim se u spomenutim bilješkama javljaju i zapisi ⟨cz⟩, ⟨sz⟩, te ⟨er⟩ i ⟨ér⟩ za slogotvorno /ř/ (a ima i drugih razlika).⁹⁹ No ta je činjenica pokazala (a zapravo i dokazala) da je Vitezović na svome rječniku radio dugi niz godina, jer se neki zapisi podudaraju sa

⁹⁶ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Ilyricum«*, u *Raspravama Zavoda za hrvatski jezik*, knj. 19., 1993., str. 213 – 235. Taj se svezak u NSK čuva pod oznakom I 128.

⁹⁷ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Ilyricum«*, str. 218 – 233.

⁹⁸ O Vitezovićevim odstupanjima od osnovnoga slovopisa u *Lexiconu*, kako je već navedeno, vidi u predgovoru N. Vajs i Z. Meštrović trećemu svesku Vitezovićeva rječnika (pod naslovom *Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena*), i to poglavlja *Vitezovićeva grafijska rješenja* u *Lexiconu* (str. XII – XXI), te *Dodane riječi* u *Lexiconu* (str. XXI – XXIV). Vidi također, posebice u vezi sa slogotvornim /ř/, i u mome predgovoru drugomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Ilyricum*) poglavlje *Hrvatski slovopis* (str. LXXIX – LXXXII).

⁹⁹ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Ilyricum«*, str. 234.

slovopisom drugih Vitezovićevih djela, ili kako kaže Z. Meštrović: »Napomene o grafijskoj podudarnosti bilježaka s margina s istovjetnim rješenjima iz *Odiljenja* (1684) ili s onima iz *Kronike* (1696) dokazuju da ih Vitezović nije zapisao odjednom, već ih je povremeno zapisivao u dužem vremenskom slijedu, počevši već od godina pripremanja *Odiljenja*, oko 1680.«¹⁰⁰ A to opet upozorava još jedanput na inače poznatu činjenicu da Vitezović do svoga (konačnoga) slovopisa, koji je primijenio u *Lexiconu*, nije došao odjednom, nego da ga je godinama izgrađivao, a možda je bolje reći – dorađivao.

Što se pak tiče odnosa između izvornoga izdanja Faberova *Thesaurusa* i sveska bez naslovne stranice, Z. Meštrović ponajviše se je zadržala na usporedbi sloga. Ta je usporedba pokazala da su posrijedi djela iz iste tiskare. K tomu, budući da se u privesku rečenoga sveska među ostalim navodi i podatak *Typis Gotthardi Voegelini*, moglo se je ustvrditi da je posrijedi tiskara Gottharda Voegelina. Z. Meštrović zaključuje ovako: »Ukrasni frizovi jednoga i drugoga rječnika, kao i inicijali, očigledno su proizvod jedne iste tiskare. Nažalost, o tiskari Gottharda Voegelina u prestižnim evropskim biografskim enciklopedijama nema podataka. Jedino što o njoj znamo jest podatak da su u njoj tiskana neka izdanja *Thesaurusa* Basiliusa Fabera do 1605. godine. Prema tome sa sigurnošću tvrdimo da je primjerak rječnika pod signaturom I. 128 iz fonda NSB jedno od sljedećih izdanja Faberova djela *Thesaurus eruditioris scholasticae* (Lipsiae 1572), koje je bilo tiskano u Leipzigu u posljednjim godinama 16. stoljeća ili, najkasnije, u prvim godinama 17. stoljeća.«¹⁰¹

1.3. Usporedba izvornoga Faberova izdanja i Vitezovićeva predloška

No u prilog navedenomu zaključku, osim ustroja sloga, govori i niz drugih podudarnosti koje se mogu uočiti između prvoga izdanja Faberova

¹⁰⁰ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Ilyricum«*, str. 234 – 235.

¹⁰¹ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Ilyricum«*, str. 218.

rječnika od godine 1572. i toga Vitezovićeva predloška. Stoga ih je korisno navesti i potanje razmotriti. Pri tome prije svega valja pripomenuti da svezak koji se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a u koji je uvezan Faberov *Thesaurus* od godine 1572., sadržava još tri priveska. Posrijedi su tri djela koja je sastavio njemački humanist Valentinus Erythraeus Lindaviensis (1521. – 1576.). Svaki od navedenih privezaka ima vlastiti obroj. Premda se ovdje ne bavim time, ipak navodim pune naslove tih triju djela iz 16. stoljeća (objavljenih redom godine 1561., 1565. i 1560.), donekle i kao obavijest, budući da ta djela u NSK nisu posebno zavedena kao privesci:

1. ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ, HOC EST, TABULAE VALENTINI ERYTHRAEI LINDAVIENSIS, IN QUATUOR LIBROS Dialecticarum Partitionum IOANNIS STURMII, ab authore correctae, atque locupletatae. QUIBUS ADDITA EST PRAEcipuorum illius artis locorum explicatio, cum ex Sturmii annotationibus, tum ex Aristotele: caeterisque differendi rationis peritis scriptoribus.
ARGENTINAE CHRISTIANUS Mylius expressit, in foro Frumentario, Anno Christi, M. D. LXI. 6. Calend. Septembris.
(10 neobrojenih stranica + str. 2 – 154 + 3 neobrojene stranice; ukupno 166 stranica)
2. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ, HOC EST, TABULAE Tertii, & Quarti libri partitionum Dialecticarum IOANNIS STURMII, correctae, & alicubi auctae.
 - I. De Logices altera parte, quae vocatur ἀποδεικτικὴ, id est, ratio demonstrandi.
 - II. De Sophistarum reprehensionibus, fallacibusque conclusiunculis.
 - III. De Collocatione Dialectica, & de Disquisitione, seu disceptatione: in quam post vim differentis fuit distributa Dialectice.AUTORE Valentino Erythraeo Lindaviensi.
ARGENTORATI APUD Christianum Mylium. 1565.
(12 neobrojenih stranica + str. 4 – 86, ukupno 95 stranica)

3. VALENTINI ERYTHRAEI TABULAE PARTITIONUM ORATORIARUM CICERONIS: & quatuor dialogorum IOAN. STURMII in easdem: recognitae, & alicubi auctae.

INTERPOSITUS EST IPSE Dialogus, cui addita sunt Scholia oeconomica eiusdem Erythraei.

His adiecimus, in gratiam Studiosorum doctrinae dicendi, Tullianarum Partitionum, Commentarios duos clariss. virorum: alterum D. PHILIPPI Melanthonis, alterum D. IOACHIMI Camerarii Pabergensis: quibus multa loca obscura explanantur, & illustrantur.

ARGENTORATI APUD Christianum Mylium 1560.

(37 neobrojenih stranica + str. 2 – 76 + 25 neobrojenih stranica + str. 90 – 98, ukupno 145 stranica)

Sam se pak Faberov *Thesaurus*, tiskan *in quarto*, sastoji od sljedećih dijelova: nakon naslovnice slijedi posvetna poslanica (*Epistola nuncupatoria.*), potom proslov (*Lectori pio, candido, atque aequo S. D. Basilius Faber.*), te različite druge posvete (uglavnom posvetne pjesme), a zatim sam rječnik, pisan u dva stupca, te obrojen, i to od stranice 1. do 983. (brojke su zapravo bilježene od stranice 2.). Uvodni dijelovi nisu obrojeni, a obasežu 22 stranice, uzme li se naslovnica kao 1. stranica (brojkom su im obilježeni samo neki listovi, i to 2., 3. i 4., tj. stranice 3., 5. i 7.). No raspored bi tih uvodnih dijelova po stranicama bio ovakav: poslanica na str. 3 – 6, proslov na str. 7 – 13 te preostale posvete na str. 15 – 22 (stranice su 2. i 14. prazne). Nakon rječnika slijede u neprekinutu obroju ova dva dodatka: *Humani corporis membra, ex Joannis Honteri Coronensis Rudimentorum Cosmograficorum lib. 4.* (str. 984 – 987) te *Epitome quatuor librorum Conradi Gesneri De historia animalium, quadrupedum viviparorum et oviparorum, aquatilium et volatilium* (str. 989 – 1111; stranice su 988. i 990. prazne).¹⁰² Valja

¹⁰² Nakon toga naslova slijedi ovo: »In usum docentium ac dissentium ita excerpta, ut non nomenclatura animalium ordine solum percenseantur, verum etiam appellationum & ordinis ac varietatis occasione multa adiificantur, ut exempla, historiae, Epigrammata, sententiae, adagia Graeca, Latina & Germanica, locorum quorundam in autoribus explicationes, & alia ad eruditionem facientia, quae lector

pripomenuti da se na kraju poslanice navodi godina 1571. (tj. »M. D. LXXI.«), što bi moglo biti razlogom da se ta godina katkada uzimlje i kao godina kada je djelo objavljeno. No na kraju se knjige, u kolofonu na stranici 1114. (stranica je 1112. prazna, a na stranici 1113. nalazi se još jedna posvetna pjesma), kaže ovako: »Lipsiae / Imprimebat Johannes Rhamba / curante M. Ernesto Voegelin / Constantiensi / Anno salutis / M. D. LXXII.«, pa je i tu potvrđena kao godina objavlјivanja 1572. (tj. godina kada je djelo dotiskano), a uočiti je i to da se uz tiskara spominje i prezime *Voegelin*.

Za razliku od toga prvoga izdanja Faberova rječnika Vitezovićev predložak, kako je već spomenuto, nema naslovnice, no nema ni uvodnih dijelova, nego se svezak, odmah nakon predlista, započinje rječnikom, i to od stranice 1. do 700. Potom u neprekinutu obroju slijedi dodatak *Humani corporis membra, ex Joannis Honteri Coronensis Rudimentorum Cosmograficorum lib. 4.* (str. 701 – 703, stranica je 704. prazna), a zatim privezak s novim obrojem pod naslovom *Epitome quatuor librorum Conradi Gesneri De historia animalium, quadrupedum, viviparorum, aquatilium, et volatilium* (str. 1 – 80; početak je obroja zapravo na stranici 3., a 2. je stranica prazna).¹⁰³ Vidljivo je dakle da je naslov neznatno drugačiji od naslova u drugome dodatku prvoga izdanja Faberova rječnika. K tomu, tu se, ispod naslova, nalazi i svojevrsni posvetni zapis *Cum Gratia et Privilegio Caes. Maiest. Et Elect. Ducis Saxon.*, slično kao i pri dnu naslovnice prvoga Faberova izdanja, ali ipak ponešto drugačije (ondje naime piše ovako: *Cum Gratia et Privilegio Caes. Maiest. et Ill. Prin. August. Elect. Ducis Saxon.*). Napokon, ispod je toga zapisa navedena i spomenuta oznaka tiskare, tj. *Typis Gotthardi Voegelini*.

aequus animadvertis & probabit.« A potom ovo: »Additi sunt & loci aliquot appellationum aliarum rerum, ut Morborum, plantarum, frugum, gemmarum & lapidum, colorum, vestium, instrumentorum, &c. ex iisdem Gesneri libris collecti.«

¹⁰³ Nakon toga naslova i u Vitezovićevu predlošku slijede dva već navedena ulomka, u gotovo istovjetnu zapisu, osim što se gdjegdje razlikuju u pogledu razgovodaka ili u porabi velikoga slova.

Prema tome, uzajamni se odnos pojedinih dijelova Faberova *Thesaurusa* i Vitezovićeva predloška može prikazati ovom preglednicom:

<i>Thesaurus</i>	Vitezovićev predložak
naslovnica, str. [1]	
poslanica, str. [3 – 6]	
proslov, str. [7 – 13]	
posvetne pjesme, str. [15 – 22]	
rječnik, str. 1 – 983	rječnik, str. 1 – 700
<i>Humani corporis membra</i> , str. 984 – 987	<i>Humani corporis membra</i> , str. 701 – 703
<i>Epitome</i> , str. 989 – 1111	<i>Epitome</i> , str. 1 – 80

Od znatne je važnosti pogledati i što sve sadržava posebna cjelina pod naslovom *Epitome quatuor librorum Conradi Gesneri De historia animalium, quadrupedum viviparorum et oviparorum, aquatilium et volatilium*, i to kako dodatak prvomu izdanju Faberova rječnika tako i prvezak u Vitezovićevu predlošku. Evo od kojih se poglavlja i potpoglavlja sastoji *Epitome* (u zagradama najprije navodim stranice u Faberovu *Thesaurusu*, a zatim u Vitezovićevu predlošku):

Epitome libri primi Conradi Gesneri de Historia quadrupedum viviparorum. (str. 991 – 1009, predložak str. 3 – 16)

De bobus sylvestribus. (str. 992 – 993, predložak str. 4 – 5)

Epitome libri secundi de Quadrupedibus oviparis. (str. 1009 – 1011, predložak str. 16 – 18)

Epitome libri tertii. Nomenclatura aquatilium. (str. 1011 – 1048, predložak str. 18 – 46)

Piscium appellationes, quarum in reliquis etiam de animalibus libris Gesnerus meminit. (str. 1047 – 1048, predložak str. 45 – 46)

Epitome libri quarti. Nomenclatura volatilium. (str. 1048 – 1091, predložak str. 46 – 80)

Accipitrum genera et differentiae. (str. 1049 – 1050, predložak str. 47)

Faltones diversi. (str. 1050 – 1052, predložak str. 47 – 49)

De mergis. (str. 1052 – 1069, predložak str. 49 – 63)

Ovum. (str. 1069 – 1070, predložak str. 63)

De gallinis sylvestribus. (str. 1070 – 1071, predložak str. 63 – 64)

Gallinae ferae terrestres. (str. 1071, predložak str. 64)

Gallinulae aquaticaे cruribus longis. (str. 1071 – 1090, predložak str. 64 – 79)

Ex appendice. (str. 1090, predložak str. 79 – 80)

Ex paralipomenis. (str. 1090 – 1091, predložak str. 80)

Ex tomo secundo de piscibus. (str. 1091, predložak str. 80)

Naslovi su poglavlja kao i potpoglavlja u Faberu i u predlošku gotovo istovjetni.¹⁰⁴ Samo se gdjegdje predložak razlikuje kakvom sitnicom, npr. u naslovu druge knjige u predlošku ima jedan zarez, tj. *Epitome libri secundi, de Quadrupedibus oviparis.*, ili pak u naslovu potpoglavlja *Piscium appellations, quarum in reliquis etiam de animalibus libris Gesnerus meminit* Gesnerovo je ime napisano kosopisom, itd. U predlošku su stranice od 49. do 60., tj. ta tri arka, uvezane na krivome mjestu, naime između 70. i 71 stranice. Na kraju se predloška u desnome donjem uglu 80. stranice nalazi zapis »APPEL«, čime se upozorava da bi na sljedećoj stranici trebao slijediti naslov *Appellationes instrumentorum ad aucupia pertinentium, eorumque aliquot (Aucupiorum) Rationes*, koji se nalazi u izvornome Faberovu izdanju, ali te stranice u predlošku više nema. U Faberu međutim dalje slijedi ovo:

Appellationes instrumentorum ad aucupia pertinentium, eorumque aliquot (Aucupiorum) Rationes. (str. 1091 – 1094)

De serpentibus qui vel in terra, vel in lacubus, paludibus et fluviis nascuntur & vivunt.
(str. 1094 – 1096)

Ulcera, affectiones, morbi. (str. 1096 – 1097)

Plantae, herbae, frutices, arbores, flores, fruges, frumenta, legumina, olera. (str. 1097 – 1104)

Gemmae, lapides. (str. 1105)

Colores. (str. 1106)

¹⁰⁴ Faberovo izvorno izdanje od godine 1572. navodim najčešće samo kao »Faber«, a Vitezovićev predložak jednostavno kao »predložak«.

Vestes. (str. 1106 – 1107)

Machinae, instrumenta, utensilia cuiuscunque generis et formae. (str. 1107 – 1110)

Currus, et curruum genera, partes. (str. 1110 – 1111)

Partes. (str. 1111)

Valja dodati još i to da je primjerak koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, u dosta lošem stanju. Naime ta je knjiga oštećena u požaru koji 14. lipnja godine 1706. planuo u Zagrebu, a u kojem su stradale kako Vitezovićevo kuća tako i zemaljska tiskara.¹⁰⁵ Pri tome je osobito oštećen njezin donji desni ugao, no šteta je očevidno bila vidljivija, budući da je knjiga naknadno obrezana, pa su na taj način oštećeni rubovi pojedinih stranica uklonjeni. No time su na žalost »uklonjeni«, tj. »odrezani« i dijelovi pojedinih hrvatskih riječi kada ih je Vitezović zabilježio posve uz rub takvih stranica. To je velika šteta jer se i inače među Vitezovićevim bilješkama u predlošku nađe riječi (ili sveza) kojih nema u Vitezovićevu rječniku, tj. koje Vitezović nije unio u svoj *Lexicon*.¹⁰⁶ A to je opet razlogom da bi sve riječi koje je Vitezović unio u taj svoj predložak, valjalo obraditi, tj. popisati i sastaviti svojevrsni »dodatak« samomu *Lexiconu*, i to kako latinsko-hrvatski tako i hrvatsko latinski. Pri tome bi bilo poželjno, donekle i na temelju *Lexicona*, pokušati razaznati, tj. ponovno »uspostaviti« oštećene hrvatske riječi.¹⁰⁷

K tomu je od iznimne važnosti – od iznimne važnosti s obzirom na ono čime se ovdje bavimo – i činjenica da je Vitezović, bilježeći pojedine hrvatske

¹⁰⁵ O tome požaru, kao i o njegovim posljedicama po Vitezovića, vidi u knjizi V. Klaića *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića* (1652. – 1713.), str. 200 – 201 (ali i dalje, npr. str. 232). O samoj pak Vitezovićevoj tiskari i o njezinu smještaju vidi u članku R. Lopašića *Pavao Ritter-Vitezović objavljenome u Gradi za povjest književnosti hrvatske*, knj. 1., 1897., str. 45 – 47.

¹⁰⁶ Na takve sam slučajeve redovito upozoravao u četvrtoj prilogu, naravno ako sam naišao pri tumačenju određene latinske riječi s nadsllovkom na neku hrvatsku riječ (ili svezu) u Vitezovićevu predlošku koja nije unesena u *Lexicon*.

¹⁰⁷ Vidi o tome i Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Ilyricum«*, str. 234.

riječi u svome predlošku, na mnogima od njih zapisao i neki nadslovak. Primjerice, uz latinsku riječ *ariditas* nalazimo u predlošku zabilježenu hrvatsku otpovjednicu *sūsa*,¹⁰⁸ koja je u istovjetnu zapisu, uz istu latinsku riječ, uvrštena i u *Lexicon*. To pokazuje da zapis nadslovaka, posebice na hrvatskim riječima, Vitezović nije držao nečim manje važnim, tako reći usputnim, kako se gdjekada (i u stručnim krugovima) može čuti, nego da je bilježenje nadslovaka smatrao neodvojivim dijelom cjelovitoga zapisa pojedine (hrvatske) riječi, kada već i na »usputnim« bilješkama, koje su mu trebale poslužiti kao »podsjetnik« pri sastavljanju rječnika, na pojedinim riječima ipak bilježi i nadslovke. Tomu dakako ne može biti nikakva prigovora (možda samo to da navedeno načelo nije proveo beziznimno). Zapravo je obrnuto: kao što nam i dan-danas Vitezović u ponečem može biti uzorom, primjerice u vezi sa slovopisom i pravopisom, tako bi i to njegovo načelo, naime ono o cjelovitu zapisu hrvatskih riječi, valjalo prihvati. Drugo je naravno pitanje kako, tj. kojim nadslovcima. No na to će se još vratiti u drugome dijelu ove radnje.

Kada pak posve osvijestimo činjenicu da Vitezović nije sve hrvatske riječi iz svojih bilježaka u predlošku unio u *Lexicon*, valja istom procijeniti kolika je šteta da nam se nije očuvalo Vitezovićev hrvatsko-latinski rječnik.¹⁰⁹ Stoga se nije posve lako složiti s V. Putancem kada kaže:¹¹⁰ »Mislim da treba ovdje istaknuti da ne će stajati tvrdnja da je Vitezovićev hrvatsko-latinski rječnik, koji

¹⁰⁸ Vidi u predlošku str. 55. Riječ se *ariditas* nalazi kao podnatuknica u članku *areo, arere, aridum & siccum esse*. O ustroju rječničnih članaka u Faberovu *Thesaurusu* (i u Vitezovićevu predlošku) vidi potanje u idućem poglavljju.

¹⁰⁹ O tome vidi u spomenutoj knjizi V. Klaića *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića* (1652. – 1713.), u kojoj Klaić (na str. 236 – 237) navodi Vitezovićevo pismo grofu Petru Kegleviću od 16. siječnja 1710. Evo jednoga ulomka (str. 237): »Tako su mi obećani troškovi za štampanje Ilirsko-latinskoga i Latinsko-ilirskoga rječnika (*Lexicon Illyrico-Latinum et Latino-Illyricum*), koje je djelo ogromno i potrebuje više godina da se doštampa; nadalje mi bješe odredjeno 250 forinti za popravak tiskare.«

¹¹⁰ Vidi V. Putanec, *Lingvistički rad Pavla Vitezovića* (1652 – 1713): (*Sintetski prikaz*), u časopisu *Forum*, god. 25., br. 3. – 4., str. 855.

se nije sačuvao, bio obilniji od njegova latinsko-hrvatskoga rječnika, što se tiče hrvatske građe u njemu. Istina je da je njegov hrvatsko-latinski rječnik imao dva toma, ali mi ne znamo koliki su bili ti tomovi u odnosu na njegov latinsko-hrvatski rječnik u jednom tomu. Sigurno je da je latinski natuknički materijal bio Vitezoviću jačim poticajem u prisjećivanju na hrvatske riječi pa ih je stoga u njegovom latinsko-hrvatskom rječniku i bilo više nego u nesačuvanom hrvatsko-latinskom dijelu.«

Istina je dakako da mi ne znamo kolika su bila ta dva sveska (premda sam Vitezović kaže, govoreći doduše o jednome i o drugome rječniku, da je djelo »ogromno«),¹¹¹ no ako se među pripremnim bilješkama za izradu rječnika može naći hrvatskih riječi koje nisu uvrštene u *Lexicon*, što se istom onda može očekivati od djela koje je pripremljeno za tisak. A i inače je poznato da u pojedinim dvojezičnim rječnicima, gdje se hrvatski nalazi jednom na lijevoj, a drugi put na desnoj strani, sve i kada su objavljeni, te kada ih je sastavila i jedna te ista osoba, hrvatska građa ne mora biti istovjetna (a uglavnom i nije). Kao primjer se mogu uzeti talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnik Dragutina Parčića, dva rječnika koja zacijelo pripadaju u sam vrh hrvatske leksikografije.¹¹² Tako u talijansko-hrvatskome rječniku talijansku riječ *margine* Parčić obrađuje ovako:¹¹³

Margine, mf. *kraj*, *krajak*, *prikrajak*; – estremo, *zakrajak*; all' estremo –, *na kraj krajka*; lista di –, *okrajak*, *okrajac*; (lembo) *rub*; – f. (cicatrice) *ožiljak*, *zarastica*; -i, (stamper.) *okrajak*.

¹¹¹ Vidi spomenuto Vitezovićevo pismo grofu Petru Kegleviću u knjizi V. Klaića *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.)*, str. 237.

¹¹² Kada to kažem, ne mislim toliko na leksikografsku obradu, nego prije svega na količinu hrvatskih riječi, potom na Parčićevu nesklonost »prividnim« prijevodima (kada se recimo *congruenza* »prevede« kao *kongruencija*) te napokon na njegovu otvorenost, u skladu s načelima Zagrebačke filološke škole kojoj je pripadao, prema tvorbenim mogućnostima hrvatskoga jezika (prije svega prema izvedenicama, ali kada ustreba i prema složenicama).

¹¹³ Vidi D. Parčić, *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, str. 460.

Nigdje dakle ne navodi hrvatsku otpovjednicu *orubak*. Međutim ta se riječ nalazi u hrvatsko-talijanskome rječniku, i to ovako obrađena:¹¹⁴

Orubak, bka, m. *orlo, margine.*

Slično je i s riječju *filosofia*, koju u talijansko-hrvatskome rječniku Parčić prevodi isključivo hrvatskom riječju *mudroslovje* (tj. *mudroslovlje*), pa taj članak izgleda ovako:¹¹⁵

Filosofia, f. *mudroslovje.*

Parčić tu ne navodi riječ *mudroljubje* (tj. *mudroljublje*) kao mogući, a zacijelo i bolji prijevod za *filosofia*, ali ta se riječ nalazi u hrvatsko-talijanskome rječniku, kao i riječ *mudroslovje* u istome značenju:¹¹⁶

Mudroljubje, a, n. *filosofia.*

Mudroslovje, a, n. *filosofia.*

To znači da bi, govoreći o Parčićevim rječnicima, pogriješio onaj tko bi htio donositi sudove o Parčićevoj hrvatskoj gradi isključivo na osnovi njegova talijansko-hrvatskoga rječnika, a da pri tome ne uzme u obzir i njegov hrvatsko-talijanski rječnik. Da bi se postigao zadovoljavajući uvid, trebalo bi dakle »ujediniti« hrvatski dio iz obaju rječnika (štoviše, trebalo bi ujediniti hrvatski dio i iz svih izdanja tih dvaju rječnika, jer se ona uzajamno znatno razlikuju). Istom bismo tada dobili jasnu sliku o »korpusu« hrvatskih riječi kojima se je služio Dragutin Parčić.¹¹⁷

Prema tome, ipak treba žaliti, i to podosta žaliti, za neočuvanim Vitezovićevim hrvatsko-latinskim rječnikom, kao i za »odrezanim« riječima iz

¹¹⁴ Vidi D. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, str. 598.

¹¹⁵ Vidi D. Parčić, *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, str. 293.

¹¹⁶ Vidi D. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, str. 439.

¹¹⁷ Potanje o još nekim osobitostima Parčićevih rječnika vidi u mome članku *Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja*, u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 35., br. 69. – 70., str. 131 te 137 – 138, gdje navodim i druge primjere.

njegova predloška (no one se mogu, kako već rekoh, pokušati »pročitati«, tj. ponovno »uspostaviti«).

1.4. Povezanost Faberova rječnika, Vitezovićeva predloška i samoga Vitezovićeva rječnika

Međutim, osim spomenutih »izvanjih« podudarnosti (i nepodudarnosti) između Faberova *Thesaurusa* i Vitezovićeva predloška, koje je moguće uočiti već samim listanjem obaju svezaka, vrijedno je razmotriti i »sadržajnu« razinu pojedinih natuknica, te potom njihovu lijevu stranu, tj. njihov latinski dio usporediti s Vitezovićem rječnikom.

Naime upravo temeljit uvid u latinski dio svih triju navedenih rječnika pruža možda najjači, ako ne i nepobitni dokaz da je, s jedne strane, taj svezak kojemu nedostaje naslovna stranica, jedno od potonjih izdanja Faberova *Thesaurusa*, kao i to da je, s druge strane, Vitezoviću pri sastavljanju *Lexicona* predloškom bio upravo Faberov rječnik. Ponajprije valja reći da se primjerak koji je poslužio Vitezoviću kao predložak, po svojim člancima gotovo uopće ne razlikuje od prvoga izdanja Faberova rječnika. A koliko je pak sam Vitezović bio »ovisan« o Faberovoj latinskoj građi, može se vidjeti, tako reći, u svakoj Vitezovićevoj natuknici, upravo u svakoj jednakosti u njegovu rječniku. Pogledajmo u vezi s tim jedan primjer (najprije navodim Faberov *Thesaurus*, zatim Vitezovićev predložak, pa onda samoga Vitezovića):¹¹⁸

Acroteria, ἀκρωτήρια, extremitates digitorum sub unguibus, Aristoteli sunt,

Das eusserste in den fingern und beinen.

Pinnacula item & prominentiae aedificiorum, Caelio & Budaeo, Die Zinnen
oder Maurspitzen.

Item statuae in angulorum summitatibus in aedificiis, Navium denique
rostra & ornatus acroteria nominantur, quae ipsa & acrostolia sunt, Was
hinten und forne am schiffe zum schmucke und pracht gemacht und
gezieret ist.

¹¹⁸ Vidi B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, str. 10; predložak, str. 8.

Acroteria, ἀκρωτήρια, extremitates digitorum sub unguibus Aristoteli sunt, das eusserste in den fingern und beinen. 2. Pinnacula item & prominentiae aedificiorum, Caelio & Budaeo, die zinnen oder maurspitzen. 3. Item statuae in angulorum summitatibus in aedificiis. 4. Navium denique rostra & ornatus acroteria nominantur, quae ipsa & acrostolia sunt, was hinten und forne am schiffe zum schmuck und pracht gemacht und gezieret ist.

Acroteria, orum. extremitates digitorum sub unguibus .. krajci pyrſtov [& perfstov] pod nohtmi.

Acroteria. Navium rostra, et ornatus .. Kluni i perruti Brodov, /illitj Ladij./

Acroteria. pinnacula et prominentiae ædificiorum .. mirlići.

Acroteria. statuæ in angulorum summitatibus in ædificiis .. vuglenni kipi.

Vidi se da je slog u predlošku ponešto zbijeniji, što je i razlogom da tu rječnik sadržava 700 stranica, dočim u izvornome Faberovu izdanju obaseže 983 stranice. Ima i manjih razlika u obradi (uveđene su npr. brojke za različita značenja), no u osnovi se predložak ne razlikuje od Faberova *Thesaurusa* (u jednome su i u drugome izdanju njemačke imenice uglavnom pisane malim slovom: u Faberu vrlo često, a u predlošku redovito).

Što se pak tiče Vitezovića, očevidno je da i on u potpunosti slijedi Fabera. To se još bolje vidi ako se pogleda Vitezovićev rukopis. Ja sam ovdje naime naveo cjelokupan članak kako je priređen u našem izdanju, a tu sam se držao načela da se sve podnatuknice neke natuknice (unutar određenoga članaka) donose abecednim poretkom.¹¹⁹ No u rukopisu se na listu 11v¹²⁰ vidi da je Vitezović imao ovakav poredak: *Acroteria, orum. extremitates digitorum sub unguibus, Acroteria. pinnacula et prominentiae ædificiorum, Acroteria. statuæ in angulorum summitatibus in ædificiis* i *Acroteria. Navium rostra, et ornatus*, tj. da se

¹¹⁹ Vidi o tome potanje u mome predgovoru drugomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Ilyricum*), str. XXIV – XXVI.

¹²⁰ To je str. 26 našega izdanja rukopisa.

je i u pogledu poretka u potpunosti držao Faberova *Thesaurusa* (tj. svoga predloška).

Evo još dva primjera:¹²¹

Myrmecion, tuberculum in palmis aut inferioribus partibus pedum, ingentem dolorem ciens, Das Adel so man an den henden kriegt.

Et Myrmecion, caverna formicarum est, Ein Emeis hausse.

Myrmecia bonorum, μυρμηκία ἀγαθῶν, Proverb. de ingentibus bonis, Ein vorrat und schatz von gütern / Vide Chiliad.

Μυρμήκειον, araneus capite formicis similis, Ebero.

Myrmecion, *tuberculum in palmis* aut *inferioribus partibus pedum*, ingentem dolorem ciens, das Adel so man an den händen kriegt.² Et *Myrmecion*, *caverna formicarum* est, ein emeishausse. *Myrmecia bonorum*, μυρμηκία ἀγαθῶν, Proverb. de ingentibus bonis, ein vorraht und schatz von gütern / Vide Chiliad.³ Μυρμήκειον, araneus capite formicis similis, Ebero.

Myrmecion. tuberculum in palmis, aut inferioribus pedum partibus ingentem dolorem ciens ..

Myrmecion. araneus capite formicis similis .. Pauk, mravu glavom naſpodoban.

Myrmecion. caverna formicarum .. Mravinac. Mravisće.

Ostracismus, ὀστρακισμός, & ἔξοστρακισμός, exilium ostracorum vel testularum, id est, calculorum, relegationis erat genus non propter improbitatem, sed propter potentiam nimiam, & divitias, Eine verweisung auff eine zeitlang derer / so zu gewaltig sein wolten / Caelius Rhodig.

Ostracismus, ὀστρακισμὸς, & ἔξοστρακισμὸς, exilium ostracorum vel testularum, id est, calculorum, relegationis erat genus non propter *improbitatem*, sed propter *potentiam nimiam*, & *divitias*, eine verweisung auff eine zeitlang derer / so zu gewaltig seyn wolten / Caelius Rhodigin.

¹²¹ Vidi B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, str. 533 i 576; predložak, str. 383 – 384 i 414.

Ostracismus. Ex[s]ilium ostracorum, vel testularum, id est calculorum. relegationis genus non propter improbitatem, sed propter potentiam nimiam et divitias .. Prognanje moćnih. Prognanje ne zaradi zločinjstva, neg zaradi mogućstva velikoga i blaga.

I ovdje se vidi posvemna povezanost između navedenih triju rječnika. U predlošku su gdjekada neke riječi pisane kosim pismenima, a ima kadšto i razlika u zapisu grčkoga, npr. μυρμηκία u Faberovu *Thesaurusu* prema μυρμηκὶα u predlošku. Ovdje je naglasni lik μυρμηκία ispravljen u vjerojatno bolji lik μυρμηκὶα (premda se inače javljaju oba), no ima dosta primjera gdje je takav »ispravak« zapravo pogrješan. Oksitone su u predlošku redovito obilježene teškim naglasakom, za razliku od izvornoga Faberova rječnika (npr. ὀστρακισμὸς u predlošku prema ὀστρακισμός u Faberu). Poredak podnatuknica u članku *myrmecion* u Vitezovićevu rukopisu i u ovome slučaju posve slijedi Fabera, tj. *Myrmecion. caverna formicarum*, pa *Myrmecion. araneus capite formicis similis*, kako se vidi na listu 333v (str. 670), a navedeni je poredak posljedak prirediteljeva zahvata.

Riječ je *ostracismus* i u Faberovu *Thesaurusu* i u Vitezovićevu predlošku zapravo podnatuknica, tj. nalazi se pod riječju *ostrea*, dotično u članku *ostrea, ae & ostreum* ὄστρεον (slično kao i već spomenuta riječ *ariditas*, koja se nalazi kao podnatuknica u članku *areo, arere, aridum & siccum esse*). To je naime način na koji Faber u svome rječniku obrađuje pojedine latinske riječi, a on se sastoji u tome da uz jednu glavnu ili temeljnju riječ niže sve one riječi koje s njome stoje u kakvoj vezi, tj. koje su joj tvorbeno i značenjski više ili manje bliske (pa obično navodi sve njezine izvedenice, složenice te izvedenice tih složenica, ili makar većinu njih). Tako primjerice u članku *capio, capere*, nakon prvoga lica indikativa prezenta aktiva, koji je uvršten na svoje abecedno mjesto, te infinitiva prezenta aktiva, koji se nalazi uza nj, ponajprije navodi infinitiv prezenta pasiva *capi*, zatim dodaje još jedno značenje, tj. *capere pro continere*, a potom niže izvedenice od glagola *capere*: *capessere, captare, captatio, captator*. Zatim, nakon međunaslova *Caetera a capio verba sunt*, slijede nove izvedenice ili pak riječi koje su u nekoj vezi s glagolom *capere*: *captus, captura, captio*,

captiuncula, captiosus, captiose, captivus, captivitas, capax, capacitas. Nakon novoga međunaslova *Composita a capio sunt* slijede pak složenice glagola *capere*, a potom i izvedenice od tih složenica: *accipere, acceptus, acceptissimus, acceptare, acceptio, acceptor, antecapere, concipere, decipere, disceptare, disceptator, disceptatrix, disceptatio, excipere, exceptio, exceptare, exceptitium, incipere, inceptio, inceptare, inceptum, intercipere, interceptor, interceptio, occipere, percipere, perceptio, praecipere, praececeptor, praeeception, praeceptum, praeceptrix, recipere, receptus, receptor, receptator, receptrix, receptare, receptaculum, suspicere, susceptum, susceptio.* Tako glagol *capere*, tj. članak *capio, capere*, obaseže punih 7 stupaca u Faberu, te 5 stupaca u predlošku, i sve to u kvart-formatu.¹²² Takav ustroj pojedinih članaka u Faberovu rječniku, koji katkada nazivlju i »pojmovnim gnijezdom«, zahtijeva od čitatelja dobro poznavanje latinskoga jezika, jer nije svagda posve jednostavno pronaći određenu riječ koja se ne nalazi na svome abecednome mjestu, nego je uvrštena pod neku drugu riječ, tj. nalazi se na nekome drugome, često puta i vrlo udaljenome mjestu u rječniku. A takav je ustroj članaka vjerojatno i razlogom što je i sam Vitezović u svome rukopisu gdjekada neku riječ (svezu ili izričaj) zapisivao na kakvu neочекivanu mjestu, tj. daleko od njezina »prirodnoga«, naime abecednoga mjesta u slovoredu.

1.5. Kako u svome rječniku Faber označuje kračinu i duljinu latinskih slogova

Moglo bi se sada postaviti pitanje: zašto je bilo potrebno potanko opisati Faberov *Thesaurus*, njegovu vezu s Vitezovićevim predloškom, te Vitezovićev oslon na Faberovu latinsku građu? Odgovor je na to pitanje posve jednostavan: zato što je Vitezović u Faberovu rječniku, tj. u svome predlošku, mogao naći i mjestimične napomene o kračini ili duljini latinskih slogova. A to je upravo ono, doduše jednim dijelom, što je i predmet ove radnje: time se naime bavimo u ovome njezinu odsječku. Istina, Faber ne obilježava dosljedno kvantitetu iliti

¹²² Vidi B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, str. 135 – 138; predložak, str. 97 – 99.

otegu¹²³ latinskih slogova. Prije svega, on ne rabi uobičajene znakove za kračinu i za duljinu, tj. »˘ « i »ˉ «, nego obično (latinski) upozorava na to da je preposljednji slog neke riječi kratak ili dug, a ni to ne čini posvuda. O tome sam kaže u proslovu ovako:¹²⁴ »Quantitates syllabarum notis usitatis non indico: Sed quae ex eo genere sunt, seu rariores, seu minus obviae, subiectis ostendo exemplis, ut Prosodiae obiter in singulis vocibus exercendae occasio sit dissentibus: atque ut cognitionem sedulo sibi comparent, multorum versuum & exemplorum, quae Regulis ipsis semper sunt expeditiora.« A slično se može reći i za Vitezovića: i on naime otegu označuje samo gdjegdje, i to kada su posrijedi manje poznate latinske riječi, ili pak, što je najčešće, manje poznate grčke riječi, tj. posuđenice iz grčkoga. No primjeri na kojima Vitezović označuje otegu, kao što će se vidjeti iz ove radnje, redovito su upravo oni uz koje obavijest o kračini ili duljini preposljednjega sloga navodi i sam Faber. Tako ti primjeri i u Vitezovića postaju do neke mjere »Prosodiae obiter in singulis vocibus exercendae occasio«.

Obavijest o kračini ili duljini (preposljednjega) sloga Faber obično kazuje jednom od ovih sveza: *penultima brevi* ili *penultima correpta* za kračinu, te *penultima longa* ili *penultima producta* za duljinu. Sve su to ablativi svojstva (*ablativus qualitatis*), a pri tome svagda valja domisliti riječ *syllaba*. Te su sveze uglavnom (na različite načine) pokraćene, a gdjekada je i poredak pojedinih sastavnica obrnut (npr. *brevi penultima* ili *longa penultima*). Faber redovito rabi

¹²³ Spomenuto je već da je riječ *otega* (u liku *odtega*) Lászlóov prijevod nazivka *kvantiteta*. Vidi B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42. (poglavlje *Naglasnā srjestva*, str. 335 – 336). Isp. npr. sljedeću rečenicu (str. 335): »Odtega se jāvljā u spodobi tr'ajānja – d'uljēga iliti duljin'ē ('dūlji) »ˉ « ili krātkōga iliti kratčin'ē »˘ «.« O tome će biti više govora u drugome dijelu ove radnje. Inače je riječ *otega*, u tome liku, ali u općenitu značenju 'otezanje', 'odgoda' (talijanski *dilazione*, *indugio*) potvrđena u hrvatsko-talijanskome rječniku D. Parčića (str. 611).

¹²⁴ Vidi B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, proslov *Lectori pio, candido, atque aequo S. D. Basilius Faber*, str. [11].

lik *penultima*, te gotovo nikada *paenultima*, a valja pripomenuti da i Vitezović u *Lexiconu* ima samo pridjevni lik *penultimus*. Javljuju se k tomu kadšto i druge sveze. Tako npr., osobito kod dvosložnih riječi, *priori brevi* ili *priori longa*, itd.

No u Faberovu se *Thesaurusu* obavijest o kračini ili duljini pojedinih slogova može, manje ili više izravno, »odčitati« i na druge načine. Prije svega, kao što se vidi iz već navedenih primjera *acroteria*, *myrmecion* i *ostracismus*, Faber uz grčke riječi navodi vrlo često i izvorni grčki zapis. Osim toga, uz pojedine latinske riječi Faber obično donosi različite primjere porabe dotične riječi u rimskih pisaca, pa kada je riječ o potvrdi iz djela kojega pjesnika, na osnovi se ustroja stiha redovito može razaznati je li određeni slog kratak ili dug. Sve to vrijedi ne samo za izvorno Faberovo izdanje nego i za Vitezovićev predložak.¹²⁵ A valja odmah upozoriti i na to da Vitezović pojedine nadslavke ne rabi samo na prozodijskoj razini, ali o tome će još biti riječi u nastavku.

1.6. Još jedno izdanje Faberova rječnika

Godine je 1623. Faberov *Thesaurus* priredio (i donekle preradio) Augustus Buchner (1591. – 1661.), njemački barokni pjesnik, klasični filolog i teoretički književnosti, profesor retorike i poetike u Wittenbergu, koji je izvršio velik utjecaj na niz njemačkih baroknih pisaca, a bio je i svojevrsnom stožernom osobom jedne skupine pjesnika koja se kadšto označuje kao »Wittenberger Dichterkreis« (među kojima su bili npr. Martin Opitz i Andreas Tscherning).¹²⁶

Godine pak 1686. tu je Buchnerovu preradu iznova (znatno) preradio te ispravio određene propuste njemački povjesnik i klasični filolog Christoph Cellarius (1638. – 1707.). Njegova je prerada, prema riječima G. E. Lothholza,

¹²⁵ U četvrtome sam prilogu, pri tumačenju latinskih riječi s nadslavkom, redovito upozoravao na to može li se iz Faberova rječnika nekako »odčitati« obavijest o kračini ili duljini pojedinoga sloga, a kada pak Faber navodi koju od spomenutih sveza, redovito sam ju donosio u tumačenjima.

¹²⁶ Osnovne podatke o Buchnerovu životu i djelu vidi npr. u *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 3., 1876., str. 485 – 487, gdje je o njem članak napisao Hermann Palm.

objavljena još tri puta: 1692., 1696. i 1700.¹²⁷ No H. J. Kämmel o izdanjima Faberova rječnika kaže ovako: »Das große Werk ist mehrmals in verbesserten Ausgaben erschienen, – 1587 von seinen beiden Söhnen Philipp und Christoph, 1623 von Paul Frank, 1625 von August Buchner, 1691 von Christoph Cellarius [...].«¹²⁸ Dakle Buchner je, prema Kämmelu, svoje izdanje objavio istom godine 1625., a izdanje je od godine 1623. priredio Paul Frank.

Izdanja od 1587., 1623., i 1625. nisam imao u rukama, no služio sam se izdanjem od godine 1696., dakle trećim Cellariusovim izdanjem (Cellarius je latinska inačica njegova pravoga prezimena Keller). To da je posrijedi treće izdanje, te da bi utoliko Lothholz imao pravo, vidi se iz zapisa na naslovnicu,¹²⁹ gdje se, među ostalim, kaže i ovo: »Jam olim post aliorum operas per Augustum Buchnerum recensitus, emendatus, & doctorum observationibus auctus. Novam hanc editionem post binas suas priores Christophorus Cellarius infinitis locis correxit, & innumeris accessionibus locupletavit.« A s time se slaže i prva rečenica iz proslova tomu trećemu izdanju, pod naslovom *Christophorus Cellarius lectori benevolo*, koja glasi:¹³⁰ »Tertia haec editio est, qua Thesaurus Latinitatis, a Basilio Fabro olim inventus, & ab Augusto Buchnero aliquoties auctus; & nostris iteratis curis cumulatus emendatusque, nunc

¹²⁷ Vidi o tim izdanjima kao i o Cellariusovu životu i djelu također u *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 4., 1876., str. 80 – 81. Tu je članak o njem napisao Gustav Emil Lothholz.

¹²⁸ Vidi u spomenutome Kämmelovu članku o B. Faberu u *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 6.

¹²⁹ Puni je naslov toga trećega Cellariusova izdanja ovakav: *Thesaurus eruditionis scholasticae: sive supellex instructissima vocum, verborum, ac locutionum: tum rerum, sententiarum, adigiorum & exemplorum: quae docentibus juxta atque discentibus ad intelligendos solatae ac ligatae orationis Latinos auctores, solidamque eruditionem comparandam, magno adjumento esse possunt: cum adjuncta in locis plerisque interpretatione Germanica; additis item dictionibus Graecis; syllabarum praeterea indicata quantitate.*

¹³⁰ Početnih 8 stranica nema obroja, računamo li naslovnicu kao prvu stranicu. Rečeni bi se proslov tada nalazio na str. 7 – 8, a navodak na str. [7].

locupletior & infinitis locis correctior in publicum profertur.« No s Lothholzom se ne slaže ono što slijedi. Naime pošto je nabrojio što je sve ispravio i čime je nadopunio Buchnerovo izdanje, Cellarius kaže ovako:¹³¹ »Vix autem peracta illa editio erat, quum ad novam legendo, notando me praeparavi, ut vacua supplerem, turbata ordinarem, abscissis quae bis posita; reductis quae alieno loco insertata erant. Ingens sic cumulus editione altera accessit, quae autumnalibus nundinis M DC XCI in lucem exiit. Restat, ut indicetur, quantum tertia retractatione adlatum fuerit.« Cellarius dakle ne kaže kada je objavljen prvo njegovo izdanje, ali veli da je drugo objelodanjeno 1691., što bi značilo da u pogledu godine ima pravo Kämmel (ali on, s druge strane, ne spominje prvo Cellariusovo izdanje).¹³²

Prisjetimo li se pak onoga što kaže Z. Meštrović, naime toga da jedino što znamo o tiskari Gottharda Voegelina, »jest podatak da su u njoj tiskana neka izdanja *Thesaurusa Basiliusa Fabera* do 1605. godine«,¹³³ mogli bismo pokušati utvrditi koliko je izdanja Faberova rječnika objavljeno između 1572. i 1696. Imali bismo ovako:

- 1572. izvorno Faberovo izdanje
- 1587. izdanje koje su uredili Faberovi sinovi Philipp i Christoph
- neka izdanja između 1587. i 1605.
- 1623. izdanje koje je priredio Augustus Buchner (ili Paul Frank)
- 1625. izdanje koje je priredio Augustus Buchner
- 1686. prvo izdanje koje je priredio (i preuređio) Christoph Cellarius
- 1691. drugo Cellariusovo izdanje
- 1696. treće Cellariusovo izdanje

Uzmemu li da bi sveza *neka izdanja* mogla značiti da su posrijedi najmanje dva, a možda i tri izdanja (teško je pretpostaviti da ih je bilo više od triju u

¹³¹ Vidi spomenuti proslov *Christophorus Cellarius lectori benevolo*, str. [8].

¹³² To treće Cellariusovo izdanje navodim kao »Buchner–Cellarius«.

¹³³ Vidi Z. Meštrović, *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Ilyricum«*, str. 218.

razdoblju od 18 godina), tada bismo dobili da je ukupno bilo 9 ili 10 izdanja Faberova rječnika, tj. da je Cellariusovo izdanje od godine 1696. 9. ili 10. izdanje. Čini mi se ipak da je prihvatljivije prepostaviti da su u razdoblju između 1587. i 1605. bila objavljena dva izdanja, od kojih bi onda jedno moglo biti Vitezovićev predložak (osim ako taj predložak nije izdanje od godine 1587.). U tome bi slučaju Cellariusovo treće izdanje bilo ukupno 9. izdanje Faberova *Thesaurusa*.¹³⁴

Ne ulazeći u potankosti, valja reći da je to Buchner–Cellariusovo izdanje u znatnoj mjeri izmijenjeno, tj. u znatnoj mjeri dotjerano, premda je osnovni izgled, pa i osnovni ustroj članaka istovjetan Faberovu izvornomu izdanju. Pri tome ostavljam po strani što je tu upravo mogao popraviti Buchner, a što Cellarius (po Cellariusovim riječima većinu je toga dotjerao upravo on – Cellarius). Važno je primijetiti i to da je tu otega dosljedno obilježena (osim u nekim iznimnim slučajevima), tj. kako se kaže na naslovnici, »syllabarum praeterea indicata quantitate«, te da su slogovi označeni uobičajenim znakovima za kračinu i duljinu.

Prema tome, ta tri izdanja uzimljem kao osnovni okvir unutar kojega razmatram Vitezovićevo bilježenje nadslovaka na latinskim riječima. To znači da sam svih 1506 riječi razlikovnica usporedio s navedenim (trima) izdanjima. Pri usporedbi, u načelu, redovito navodim izvorno Faberovo izdanje, no ako se predložak razlikuje od izvornoga izdanja, na to svagda upozoravam. Ako je pak neku izmjenu ili kakav ispravak, učinjen u Buchner–Cellariusu, zbog nečega važno spomenuti, mjestimice se osvrćem i na to izdanje.

1.7. Latinsko-njemački rječnik Adama Friedricha Kirscha

Godine 1714. objavio je Adam Friedrich Kirsch svoj latinsko-njemački rječnik pod naslovom *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae*

¹³⁴ Priređujući Vitezovićev *Lexicon* i pišući za nj predgovor, uzimao sam kao svojevrsnu »radnu prepostavku« upravo to da je treće Cellariusovo izdanje zapravo 9. izdanje Faberova rječnika.

selectum.¹³⁵ Do podataka o životu i djelu A. F. Kirscha nije međutim lako doći. Nema ga u *Allgemeine Deutsche Biographie*. Nekoliko sam rečenica, pod naslovom *Biographisches Stichwort*, ipak uspio pronaći.¹³⁶ Evo ih: »Adam Friedrich **Kirsch** (auch Kirschius), dessen Geburtsjahr nicht bekannt ist, war der Sohn eines Weimarer Hofkürschners. Er privatisierte in Nürnberg, wo er offenbar als Hauslehrer tätig war. Weil er "einen sehr gebrechlichen Körper" hatte, bewarb er sich nicht um ein öffentliches Amt. Er arbeitete als Korrektor in Druckereien und starb darüber 1716. Sein *Füllhorn der lateinischen und deutschen Sprache* soll Kirsch unter der Anleitung von J. D. Köhler verfaßt haben.«

Na istome se mjestu navodi 25 izdanja toga rječnika. Sva su ona, osim prvoga koji je izašao u Nürnbergu, objelodanjena nakon smrti A. F. Kirscha, i to još četiri u Nürnbergu, jedanaest u Regensburgu, četiri u Augsburgu, dva u Beču, tri u Leipzigu (ja sam se služio prvim leipziškim izdanjem od godine 1774.). Pretisak je pak augsburškoga izdanja od godine 1796. objavljen u Grazu 1970.

Jasno je da Vitezović, koji je umro 1713., nije mogao zagledati u Kirschev rječnik. No budući da u Vitezovićevu rječniku ima riječi, posebice toponima,

¹³⁵ Puni mu je naslov ovaj: *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae selectum: quo continentur vocabula Latina omnis aevi, antiqui, medii ac novi, pariter ac Graeca Latinitate donata, nec non formulae dicendi elegantiores et constructiones verborum; praeterea deorum, dearum, gentium, regnorum, regionum, urbium, marium, fluviorum, insularum, montium, animalium, arborum, herbarum, florum et mineralium nomina; nec non theologorum, iure consultorum, medicorum, philosophorum, philologorum, poëtarum, ac mythicorum, artibus liberalibus, aliisque disciplinis, rei quoque militari ac monetariae verba propria, eorumque significationes et explicationes, syllabarum longitudine vel brevitate signis expressa: cui adiunguntur in fine calendarium romanum, compendia scribendi olim in Latio usitatissima, sive notae et sigla antiquorum; deinde adiecta est tabula alphabetica charact. Latin. in codicibus MStis pro seculorum ratione occurrentium, tum specimen Scripturae veteris, appendix regionum, urbium, montium et fluviorum; et ad postremum consanguinitatis pariter atque affinitatis tabula, nominaque numeralia.*

¹³⁶ Vidi <http://www.richardwolf.de/latein/kirsch.htm>, od 15. studenoga 2010.

koje se ne nalaze ni u Faberu, ni u predlošku, ni u Buchner–Cellariusu, a Kirsch ih navodi, moglo bi se pretpostaviti da je Vitezović imao još neki izvor (a zacijelo ga je imao, i ne samo jedan), koji je ujedno bio izvorom (tj. jednim od izvora) i samomu Kirschu. Navodim ovdje jedan primjer (najprije u Kirscha, a zatim u Vitezovića):¹³⁷

Ăbātnăma, ātis, n. Gattung von Confect.

Abatnama, tis .. voće. plod sadja.

Zbog takvih sam usporednosti redovito zagledao u rječnik A. F. Kirscha, i ne samo onda kada su posrijedi Vitezovićeve latinske riječi obilježene nekim nadсловkom. No sve sam takve, dakle njih 1506, usporedio s odnosnim primjerima u Kirschu. Prije svega, valja općenito reći da je Kirschev rječnik izvrsno leksikografsko djelo, neobično pažljivo i skrbno sastavljen, s nevjerljivo malo tiskarskih pogrešaka, uzme li se u obzir zamršenost sloga (latinica, gotica, alfabet) te ondašnji uvjeti tiska. No temeljni je razlog za spomenutu usporedbu bio taj što je Kirsch, kako pokazuje navedeni primjer, na latinskim riječima dosljedno bilježio otegu.

Kao što se vidi, Kirsch je (redovito) bilježio znakom duljine i zatvorene slogove, tj. one koji su položajno dugi (*positione longa*). To bi u prvi mah moglo izgledati zalihosno, jer je svaki zatvoreni slog pretkažljivo dug, sadržavao on i po naravi (*naturā*) kratki samoglasnik. No razmotri li se potanje takav pristup, ne može se ne uočiti njegova zanimljivost.

Kirsch naime dosljedno bilježi duljinu ili kračinu sloga, a ne duljinu ili kračinu samoglasnika (zato duljinom bilježi i slogove koji sadržavaju dvoglase *ae* i *oe*, pa kada je posrijedi veliko početno slovo, piše *Āe* i *Ōe*, a inače *aē* i *oē*). Kada pak nakon samoglasnika slijede dva suglasnika koji pripadaju u skupinu *muta cum liquida*, tada bilježi duljinu (ili kračinu) u ovisnosti od naravne duljine (ili kračine) samoglasnika koji se nalazi pred tom skupinom. Tako primjerice ima *tēttīgōmētra*, prema grčkome τεττιγομήτρα ‘ličinka cvrčka’, ‘čahura cvrčka’,

¹³⁷ Vidi A. F. Kirsch, *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae selectum*, stupac 4. U Kirschevu su rječniku obrojeni stupci.

‘matica cvrčaka’ ($\tauέttι\xi$, $\tauέttιγος$ ‘cvrčak’ + $\muήтqα$ ‘maternica’, ‘matica’, ‘izvor’), ali *thērmōmētrum*, prema grčkome $\vartheta\epsilon\muός$ ‘topao’, ‘vruć’, dotično $\vartheta\epsilon\muη$ ‘toplina’, ‘vrućina’ + $\muέtqoν$ ‘mjera’, dotično $\muεtqέo$ ‘mjerim’, ili *phērētrum* prema grčkome $\phiέqεtqoν$ ‘mrtvačka nosiljka’, ‘nosila za mrtvace’. To znači da riječ *tēttigōmētra* u latinskome treba naglasiti na pretposljednjem slogu, jer taj slog sadržava po naravi (*naturā*) dugo *e*, a riječi *thērmōmētrum* i *phērētrum* na dopretposljednjem, jer je u tome slogu po naravi kratko *e* (bez obzira na to što u pjesništvu skupina *tr* u objema riječima može uvjetovati položajno duljenje toga pretposljednjega sloga). S druge strane, na prvoj slogu slijeva u riječima *tēttigōmētra* i *thērmōmētrum* Kirsch bilježi duljinu, jer je posrijedi zatvoren slog, premda se u objema riječima u tome slogu nalazi samoglasnik *e* koji je po naravi kratak.

Kirsch slično postupa i kada su posrijedi tzv. sastavljeni suglasnici (u latinskome *x* i *z*, u grčkome ζ , ξ i ψ), npr. imena *hēxāmēter*, prema grčkome $\epsilon\xi\acute{a}μe\tauqoν$ ‘šestomjer’, što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva $\epsilon\xi\acute{a}μe\tauqoς$, $\epsilon\xi\acute{a}μe\tauqoν$ ‘koji ima šest mjera’, ili *trāpēza*, prema grčkome $\tau\acute{a}p\acute{e}\zeta$ ‘stol’, ‘mjenjački stol’, ‘novčarski stol’. S druge opet strane, na dočetcima ne bilježi otegu jer se može smatrati da to pripada u slovnicu, a ne u rječnik.

U skladu bi s takvim pristupom trebalo ustvrditi da Kirsch, budući da ne bilježi duljinu ili kračinu samoglasnika, duge samoglasnike zapravo shvaća kao jednu vrstu zatvorenoga sloga. Moglo bi se naime reći ovako: Kirsch označuje zatvorene slogove znakom duljine, a otvorene znakom kračine. Pri tome valja znati da zatvorenih slogova ima više vrsta. Slog bi naime bio zatvoren:

- kada nakon samoglasnika slijede dva suglasnika (osim *muta cum liquida*)
- kada nakon samoglasnika slijedi sastavljeni suglasnik
- kada sadržava dug samoglasnik
- kada sadržava dvoglas

U ostalim bi slučajevima slog bio otvoren. A to bi se, makar u osnovnim crtama, slagalo sa stanjem u indoeuropskome prajeziku pred sam raspad te jezične zajednice: duljine su se ondje pojavile samo kao »trag« laringala ili

grkljanika,¹³⁸ tj. kao posljedak njegova gubitka. Kako kaže H. Rix: »Die Gruppe Vokal + Laryngal ist vor Konsonant in den meisten Einzelsprachen (Ausnahme das Heth.) durch Langvokal ersetzt [...].« Te nešto dalje: »Nach der Laryngaltheorie ist der langvokalische Ablaut nichts anderes als diejenige Ablautreihe, bei der hinter dem Grundvokal /e/ ein Laryngal steht oder stand [...].«¹³⁹

U svjetlu se takva pristupa može istom vidjeti vrijednost Babukićeva prijevoda *slovkomjerje*, tj. u njegovu zapisu *slovkoměrje*, za riječ *prozodija*.¹⁴⁰ On veli ovako:¹⁴¹ »*Slovkoměrje* (die Prosodik oder Lehre von dem Sylbenmaasse) jest nauk, koi se bavi *dužinom* i *kratčinom* slovakah.« Pri tome je *slovka* hrvatski prijevod za latinsku riječ *syllaba*, dočim je u Babukićevo vrijeme riječ *slog* značila ono što se latinski kaže *stilus*. To se pak dobro vidi po tome što su četiri godine prije, 28. ožujka 1850., potpisnici »književnoga dogovora u Beču«, tj. tzv. Bečkoga dogovora, kada su riječ *syllaba* preveli hrvatskom riječju *slog*, morali u zagradama navesti latinski izvornik, tako da je jedna od rečenica

¹³⁸ U vezi s prijevodom nazivka *laringal* kao *grkljanik* ili *grkljanski glas* vidi Z. Jelaska, *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: Glasovi, slogovi, naglasci*, str. 53. Isp. i natuknicu *grkljanik* u *Rječniku glasovnoga nazivlja* (str. 233): »**grkljanik** – laringal (engl. *laryngeal*), glas oblikovan u grkljanu (larinksu), najčešće isto što i glotal (engl. *glottal*)«.

¹³⁹ Vidi H. Rix, *Historische Grammatik des Griechischen: Laut- und Formenlehre*, str. 38. Isp. i G. Meiser, *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*, str. 56: »Auch die grundsprachlichen bzw. frühnachgrundsprachlichen (d.h. aus Kurzvokal + Laryngal vor Konsonant entstandenen [...]) Langvokale bleiben im Lateinischen in ihrer Qualität bei ungestörter Entwicklung unverändert [...].« Isp. također O. Szemerényi, *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*, str. 132: »Bereichert wurde das Langvokalsystem aus Verbindungen von *Vokal + h*, die nur im Heth. erhalten sind, anderswo mit den entsprechenden Langvokalen zusammenfielen, und aus den Dehnstufen.«

¹⁴⁰ Vidi poglavlje *Několiko rěčih o slovkoměrju* u njegovoj već spomenutoj *Ilirskoj slovnici* od godine 1854., str. 437 – 444.

¹⁴¹ Vidi V. Babukić, *Ilirska slovnica*, str. 437.

drugoga stavka toga dogovora glasila ovako:¹⁴² »Po tom smo se složili, da se na onijem mjestima, gdje su po ovome narječju dva sloga (sillaba [tako!]) piše *i*, a gdje je jedan slog, ondje da se piše *je* ili *e* ili *i*, kako gdje treba, n. pr. *bijelo*, *bjelina*, *mreža*, *donio*.« Drugačije rečeno, navedeni je prijevod *slog* trebalo (ponovno) prevesti na latinski (ili možda na talijanski), jer hrvatska javnost u to doba ne bi razumjela o čem je upravo riječ.¹⁴³

No prihvati li se hrvatska riječ *slog* kao prijevod latinskoga *syllaba*, kako je danas manje-više uobičajeno, te kako u ovoj radnji, u skladu s time, i sam postupam, tada bi se umjesto Babukićeve složenice *slolvkomjerje*, kao prijevod riječi *prosodia*, mogla uzeti hrvatska otpovjednica *slogomjerje*,¹⁴⁴ a to je nazivak kojim se i sam vrlo često služim.¹⁴⁵

Prema tome, osim već spomenutih rječnika – izvornoga izdanja Faberova *Thesaurusa*, Vitezovićeva predloška i Buchner-Cellariusove prerade Faberova rječnika – u četvrtome prilogu, gdje donosim tumačenja pojedinih latinskih riječi s nadslorcima, kao i u ovome prvome dijelu radnje, redovito se pri

¹⁴² Navodim prema Jagićevu članku *Naš pravopis*, koji je objavljen u časopisu *Književnik* godine 1864., sv. 1. i 2. Jagić je na kraju članka, tj. u sv. 2., na str. 179 – 180, prenio čitav spomenuti dogovor zajedno s njegovim potpisnicima (navodak se nalazi na str. 179).

¹⁴³ Isp. s time u vezi i naslov poglavlja *Razstavljanje slovakah* u Petračićevu prijevodu Curtiusove *Slovnice jezika gèrkoga* od godine 1867. (str. 25) za razliku od naslova *Razstavljanje slogova* u Musićevoj *Slovnici grčkoga jezika*, objavljenoj 20 godina poslije, tj. 1887. (str. 20). Musić se inače u znatnoj mjeri drži toga Petračićeva prijevoda, dakle same Curtiusove slovnice, tj. namjerno »prati«, koliko je moguće, raspored pojedinih njezinih članaka.

¹⁴⁴ Parčić, usuprot tomu, u svome talijansko-hrvatskome rječniku navodi za *prosodia* hrvatsku otpovjednicu *glasomjerje* (str. 595), što će biti, držimo li se opisanoga pristupa, zacijelo lošije (ima k tomu i *stihotvorstvo*, kako prevodi i *metrica*, str. 474).

¹⁴⁵ Vidi moj prijevod Katančićeva sastavka *Brevis in prosodiam Illyricae linguae animadversio* pod naslovom *Kratak pogled u slogomjerje ilirskoga jezika*, objavljen zajedno s latinskim izvornikom unutar članka *Sapfički jedanaesterac u zbirci Petra Kneževića Pisme duhovnè ràzlikè*, u *Zborniku o Petru Kneževiću*, str. 252 – 255 (dodatci F.3. i F.4.).

razmatranju latinskih riječi s nadslovkom u Vitezovićevu rječniku osvrćem i na *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae selectum* A. F. Kirscha, tj. upozoravam na njegovu obradu dotičnih primjera.¹⁴⁶

1.8. O još nekim latinskim rječnicima

Uz navedene latinske rječnike služio sam se i drugima, među kojima im onih na koje se često pozivljem, kao i onih koje navodim samo gdjekada. U prvu skupinu pripadaju dva latinsko-hrvatska rječnika, *Gazophylacium* Ivana Belostenca (u vlastitu zapisu *Bélloszténécz*) od godine 1740. i *Lexicon Latinum* Andrije Jambrešića (u vlastitu zapisu *Jambressich*) od godine 1742., koji je započeo, velikim dijelom obradio, te pripremio početna slova za tisak Franjo Sušnik (u vlastitu, dotično Jambrešićevu zapisu *Sussnik*), a Jambrešić ga je dopunio, obradio u cjelini i priredio za tisak, pa ga navodim, kako je uglavnom i uobičajeno, kao Sušnik–Jambrešić. I ta su dva rječnika objavljena nakon Vitezovićeve smrti (premda je Belostenčev nastao u drugoj polovici 17. stoljeća; Belostenec je umro godine 1675.), no važni su jer imaju neke slične značajke koje se mogu uočiti i u Vitezovićevu rječniku, a sve se one opet mogu smatrati nekom vrstom »zajedničkih osobina« koje pripadaju hrvatskomu latinitetu. Posebice je važan Sušnik–Jambrešić, jer bilježi otegu, pa ga vrlo često navodim.

U tu skupinu »često navođenih« rječnika pripadaju i neki noviji latinski rječnici, kao što je latinsko-njemački rječnik Karla Ernsta Georgesa *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch*, ili dva latinsko-engleska rječnika, *A Latin Dictionary* Charltona Thomasa Lewisa i Charlesa Shorta, te *Oxford Latin Dictionary* P. G. W. Glarea (Glare je bio posljednji urednik), potom također latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski rječnici Joze Marevića (*Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik* i *Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik*), važni posebice zbog obilja građe iz hrvatskoga latiniteta, te napokon latinsko-grčki rječnik Henryja Georgea Liddella i Roberta Scotta *A Greek-English Lexicon*.

¹⁴⁶ Obično ga navodim samo kao »Kirsch«.

Od onih pak koje navodim rjeđe, mogu se ovdje spomenuti sljedeći: *Glossarium mediae et infimae Latinitatis* Charlesa du Fresnea Du Cangea, *Lexicon totius Latinitatis* Egidia Forcellinia, Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, tj. *Thesaurus Graecae linguae* Henria Estiennea (u latinskoj inačici Henricus Stephanus), te *A Glossary of Later Latin* Alexandra Soutera. Dakako, spomenem tu i tamo, prema potrebi, još koji rječnik. Sve njih, gospodarnosti radi, redovito navodim prema imenu sročitelja, ili prireditelja, ili (posljednjega) urednika, a njihov se cjelovit (knjigopisni) zapis nalazi u *Popisu literature*.

Pripominjem i to da u nekim prijepornim primjerima, a kojih i nema tako malo, Glareov rječnik obično smatram mjerodavnim.

2. Služba nadslavaka na latinskim riječima

2.1. Dvije razine porabe

Općenito se može reći da je temeljna služba nadslavaka, naime razlog zašto se oni uopće rabe, ne samo u Vitezovićevu rječniku, prije svega razlikovna. To je posve jasno obazremo li se na puku izraznu stranu kakva zapisa, tj. na razinu njegova izraza: uočavamo naime da je, jednostavno rečeno, »dodata« još jedna crta, i to u zapis koji bi, u načelu, mogao biti i bez nje. Drugo je pitanje što se upravo takvim »dodatakom« razlikuje, kao i to što bi se sve moglo razlikovati. Takoder se općenito može reći da se, i opet u načelu, svako razlikovanje nekako tiče značenja. Naime dodavanjem nadslavka stanovitu zapisu izravno upozoravamo na razliku u značenju između dotičnoga zapisa i zapisa bez takva nadslavka. No zapis s nadslavkom, osim na razini značenja, sadržava katkada i kakvu drugu obavijest, na nekoj drugoj razini.

Može se unaprijed reći da, grubo uzevši, kada su posrijedi latinske riječi, Vitezović rabi nadslavke na dvjema razinama. Te se dvije razine mogu nazvati prozodijskom i neprozodijskom. Pri porabi na prozodijskoj razini, osim što služe za razlikovanje značenja, nadslovci ujedno sadržavaju i obavijest o duljini ili kračini sloga iznad kojega su zapisani. Ta obavijest može imati izravnu posljedicu na izgovornoj razini, tj. može ujedno sadržavati i obavijest o mjestu

naglaska, dakle uputu o tome kako valja određenu riječ naglasiti, ali takvu obavijest i ne mora sadržavati. Na prozodijskoj razini Vitezović rabi dva znaka: oštri i tupi, pri čem oštrim bilježi duljinu sloga, a tupim njegovu kračinu.

Pri porabi na neprozodijskoj razini nadslovci Vitezoviću služe samo za razlikovanje značenja, ali tako da pri tome istodobno sadržavaju dodatnu obavijest, razlikujući uzajamno bilo pojedine vrste riječi, bilo različite padežne dočetke. Na neprozodijskoj razini Vitezović rabi također dva znaka: tupi i zavinuti. Pri tome mu tupi služi za razlikovanje vrsta riječi, a zavinuti rabi kako bi obilježio određene (istopisne, a zapravo i istozvučne) padežne dočetke.

Prema tome, oštri znak Vitezović rabi isključivo na prozodijskoj razini, a zavinuti isključivo na neprozodijskoj razini. Tupi znak međutim rabi na objema razinama, što znači da tupi znak ima zapravo dva značenja, jednom dojavljuje obavijest o kračini sloga, a drugi put obilježava određenu vrstu riječi (u razlici spram druge vrste kojoj je lik, tj. zapis istovjetan). Tu ipak ne može biti nikakve zabune jer se jedno značenje (obavijest o kračini sloga, tj. 'kračina') javlja samo u jednim okolinama (svagda na neposljednjem slogu), a drugo značenje ('prilog', 'prijedlog', itd.) u drugim okolinama (svagda na posljednjem slogu). Stoga se može reći da te dvije porabe, tj. ta dva značenja, stoje u komplementarnoj distribuciji, ili pak – kako bi se hrvatski moglo reći – u dopunbenoj razdiobi.¹⁴⁷

2.2. O naglasku u latinskom

Dakako, ta se mogućnost, tj. poraba jednoga te istoga znaka na dvjema različitim razinama u zavisnosti o mjestu, tj. o slogu na kojem se rabi, osniva

¹⁴⁷ Posrijedi je Lászlóov prijevod (svezu *dopunbena razdioba* navodim u njegovu zapisu). Vidi B. László, *Općitbena bilježitost pri odredbi srštine i hrvatštine*, u zborniku *Jezik i komunikacija*, str. 436 (poglavlje *Raznomjesnost oviska*), gdje se strogo određuje sam pojam dopunbene razdiobe, te ujedno pokazuje na primjeru bilježenja silaznosti i uzlaznosti, tj. silazno naglašenoga sloga i uzlazno naglašenoga sloga u štokavskome hrvatskome.

na jednoj prešutnoj pretpostavci. Vitezović naime pretpostavlja da porabnik njegova rječnika zna osnovno pravilo o naglašivanju latinskih riječi, naime da je drugi slog zdesna, ako je dug, uvijek naglašen, tj. da naglasak (zapravo silina), manje strogo kazano, »ide« s duljinom pretposljednjega sloga, te ako je taj slog kratak, da je onda naglašen dopretposljednji slog. Ovdje se mogu ostaviti po strani malobrojni primjeri s naglaskom na posljednjem slogu poput nekih zamjeničnih pridjeva (npr. *illuc*, *illuc*), ili drugoga lica jednine imperativa složenica glagola *dicere* i *ducere* (npr. *addic*, *adduc*), primjeri poput *calefac* ili *calefis*, gdje je jednosložni oblik glagola *facere* i *fieri* složen s višesložnim predmetkom, ili pak nominativ jednine imenica na *-as*, poput *nostras*, jer je u svim tim primjerima redovito riječ o gubitku (pravoga) posljednjega sloga, tj. bilo je npr. *illice*, *addice*, *nostratis*, itd.

Posebno je pitanje naglaska pred zanaglasnicom, tj. pred enklitikom ili naslonjenicom, kada se ona spaja s prethodnom riječju (poput *-que*, *-ve*, ili *-ne*) jer je naglasak tada pretkažljivo uvijek na posljednjem slogu same riječi (tj. na pretposljednjem slogu izgovorne cjeline, dotično govorne riječi), a posebno valja razmotriti i činjenicu, na koju se vrlo često i ne obraća osobito velika pozornost, da prednaglasnice, tj. proklitike ili prislonjenice (poput prijedloga *ad*, *in*, *inter*, itd.), ne mogu primiti naglasak.¹⁴⁸ I jedno i drugo, tj. obje vrste nenaglasnica, u ovoj radnji također ostavljam po strani.

Napokon, ovdje ne razmatram ni »razvoj« latinskoga naglaska, tj. pitanje kakav je bio izvorno naglasak u latinskome, a određene pojave, kao što je npr. sinkopa, tj. gubitak nenaglašenih nepočetnih (kratkih) samoglasnika, ili pak slabljenje kratkih samoglasnika, a k tomu i neke osobitosti u ustroju saturnijskoga stiha, upućuju na to da je naglasak bio vezan za prvi slog slijeva, te da je na taj početni slog »padao« izrazito jak udar. To se u jezikoslovju obično nazivlje ekspiratornim naglaskom.¹⁴⁹ U vezi s time L. R. Palmer kaže

¹⁴⁸ Vidi o tome P. Garde, *Naglasak*, str. 80 – 82.

¹⁴⁹ Vidi o tome npr. L. R. Palmer, *The Latin Language*, str. 211 – 214 (poglavlje *Accent*), te također G. Meiser, *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*, str. 53 (poglavlje *Akzent*).

ovako:¹⁵⁰ »These facts suggest the conclusion that Latin once possessed a stress accent on the initial syllable and it was this which produced syncope such as *aetas* < **aevitas* and weakening such as *occido* < **obcado*. [...] Note that a secondary accent occurred in words of four syllables or more: *aèdificávit*, *tèmpestátem*. This is revealed (1) by the fact that in Italian it causes doubling of the following consonant (e.g. *scellerato* < *scèlerátus*), and (2) by the fact that it counts as a full stress in versification (e.g. in the Saturnian *dédet tèmpestatibus* || *aíde méretod* [...]).« A slično veli i G. Meiser:¹⁵¹ »Noch früher lag im Lateinischen – wie im benachbarten Etruskischen und den sabelischen Dialekten [...] – die Betonung generell auf der ersten Silbe.«

Pođemo li pak od spoznaje da se svaki dugi slog sastoji od dviju mora, za razliku od kratkoga sloga koji sadržava samo jednu moru, navedeno se pravilo o naglasku u klasičnome latinskom (Palmer: »the penultimate law of Classical Latin«)¹⁵² može ponešto strože sročiti ovako: u latinskom silina pada na slog u kojem se nalazi druga mora zdesna ne računajući posljednji slog.¹⁵³ Slično je latinski naglasak opisao R. Jakobson. On kaže ovako:¹⁵⁴ »[...] in Latin the

¹⁵⁰ Vidi L. R. Palmer, *The Latin Language*, str. 212.

¹⁵¹ Vidi G. Meiser, *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*, str. 53.

¹⁵² Vidi L. R. Palmer, *The Latin Language*, str. 212.

¹⁵³ Uzme li se riječ *hip*, kako B. László prevodi latinsku riječ *mora*, tada bi se navedeno pravilo moglo sročiti i ovako: u latinskom silina pada na slog u kojem se nalazi drugi hip zdesna ne računajući posljednji slog. Vidi npr. uvodno poglavje pod naslovom *Uz pripjev* u Lászlóovu prijevodu prvoga pjevanja (»svitka«) *Ilijade*, tj. *Iliad à Homérova: Svítak prví*, u časopisu *Književna smotra*, god. 28., br. 100., str. 167 – 168. Isp. npr. rečenicu (str. 167): »Jēdar slog tr'ajē dvā duljnā hīpa, štūr jedan hīp.« Veber je međutim latinsko *mora* prevodio hrvatskom riječju *čas* (vidi A. Veber, *Slovnica hrvatska*, str. 213).

¹⁵⁴ Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 270. Članak je napisan u travnju 1937. u Brnu, a objavljen je iste godine na poljskome u zborniku posvećenome Kazimierz Wóycickomu (*Prace ofiarowane Kazimierzowi Wóycickiemu*, kao svezak 6. niza *Z zagadnień poetyki*). No dostupan je sada i na engleskome u prvoj svesku

principle of the mora predominates over the syllabic principle: the count of syllables gives only the starting point – the second syllable from the end of the word; from here on there begins the count of morae – the second mora from the end of this syllable determines the position of the accent.« Pri tome je važno uočiti da silina pada na slog u kojem je ta druga mora, a ne na samu tu moru. I to je temeljna razlika prema grčkome jeziku, gdje je istaknuta upravo jedna mora (u stanovitome slogu). Stoga se u latinskome mora govoriti o onome što se engleski veli *stress* ('udar', László: 'natisak'), za razliku od grčkoga, gdje se redovito govoriti o onome što se engleski zove *pitch* ('visina', László: 'vis').¹⁵⁵ O toj razlici P. Kiparsky kaže ovako:¹⁵⁶ »[...] phonetically the domain of pitch accent may be the syllable or the mora, but the domain of stress must be the syllable.« Činjenica pak da je u grčkome istaknuta određena mora, tj. da je na njoj visina iliti vis, u dugim, dakle dvomornim slogovima uvjetuje razliku između silaznosti i uzlaznosti.¹⁵⁷

(*Phonological Studies*) Jakobsonovih odabranih djela (*Selected Writings*), str. 262 – 271, pa ga prema tome izdanju i ja navodim.

¹⁵⁵ Lászlóovo nazivlje vidi u njegovu već spomenutome članku *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., 1996. (poglavlje *Naglasnā srjestva*, str. 335 – 336).

¹⁵⁶ Vidi P. Kiparsky, *The Inflectional Accent in Indo-European*, u časopisu *Language*, god. 49., br. 4., str. 797.

¹⁵⁷ Vidi također što u knjizi *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* o razlici između pojmove *stress* (str. 363 – 365) i *pitch* (str. 294) kaže D. Crystal: »A term used in phonetics to refer to the degree of force used in producing a syllable.« (*stress*, str. 363); »The attribute of auditory sensation in terms of which a sound may be ordered on a scale from 'low' to 'high'.« (*pitch*). Isp. što o toj razlici veli R. L. Trusk u knjizi *Key Concepts in Language and Linguistics*, str. 336 (*stress*), str. 278 (*pitch*), te str. 278 – 279 (*pitch accent*). Vidi k tomu i poglavljje *Intonation* (str. 50 – 57) u osebujeno ustrojenu priručniku *Linguistic Terms and Concepts* Geoffreya Fincha.

2.3. O naglasku u grčkome

Jakobson se međutim u navedenome članku latinskoga samo dotiče, spominje ga više usput, dočim je njegova glavna zadaća opisati naglasak u grčkome. Premda se ovdje bavim naglaskom u latinskom, a ne u grčkome, vrijedno je ipak, makar u osnovnim crtama, prikazati taj Jakobsonov pristup grčkomu naglasku, i to ponajprije zato što je posrijedi jedan od ključnih članaka o grčkome naglašivanju, a onda i zato što u ovoj radnji, u slučajevima kada Vitezović bilježi neki nadslovak na kakvu grecizmu, redovito opisujem odnos (kao i moguću razliku) između naglaska koji dotična riječ ima u tima dvama jezicima.

Jakobson ponajprije, nezadovoljan školnim opisima grčkoga naglaska,¹⁵⁸ kako tzv. »pravilom triju slogova« (*three-syllable rule, Dreisilbengesetz*) tako tzv. »pravilom triju mora« (*three-mora rule, Dreimorengesetz*), a također i različitim pokušajima njihovih dorada, postavlja kao ishodište opisa tzv. »ograničavajuće pravilo« (*limitational rule*). Ono glasi ovako:¹⁵⁹ »[...] the vocalic morae between the accented vocalic mora and the final one cannot belong to the different syllables.« Uočiti je da Jakobson rabi svezu *vocalic mora*, koju je u načelu moguće prevesti hrvatskom svezom *samoglasna mora* (*samoglasni hip*), no pitanje je ipak hoće li tada biti posve jasno što se time želi reći. Naime *vocalic mora* označuje onu moru koja izvorno pripada samoglasniku, a ne slogu, dakle moru koja ne nastaje položajnim duljenjem (zatvorenoga) sloga. Jer, kao što je poznato, pojedina se pravila grčkoga naglašivanja, kada su posrijedi dugi slogovi, tiču samo onih koji su *naturā longae*, a ne i onih koji su *longae positione*. Primjerice, grčke se imenice μῆνιγξ ‘opna’, ‘kožica’ i λαῖλαψ ‘vihor’, ‘oluja’ u

¹⁵⁸ Nezadovoljan zato što takvo nabrananje pojedinih pravila »deprives of any sense the intimately connected phenomena of Greek accentuation« (R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 263). Za takve opise isp. npr. G. Curtius, *Slovnica jezika grčkoga*, str. 27 – 32 (poglavlje *O naglasivanju*) ili A. Musić, *Slovnica grčkoga jezika*, str. 22 – 26 (poglavlje *O naglašivanju*).

¹⁵⁹ Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 263.

nominativu jednine naglasno ponašaju kao i σῶμα ‘tijelo’, tj. obje su properispomene, premda im je posljednji slog po položaju dug (ali im je po naravi kratak).

Prema tome, takve »samoglasne more«, tj. more koje su naravne sastojnice samoglasnika, a nalaze se između naglašene (»samoglasne«) more i posljednje more, ne mogu pripadati različitim slogovima. Stoga su mogući ovakvi uzorci:

ú / u / u , npr. λέγομεν ‘govorimo’

u ú / u / u , npr. λήγομεν ‘prestajemo’

ú / u u / u , npr. πρόσωπον ‘lice’, ‘obraz’, ‘obrazina’

u ú / u u / u , npr. φώνημα ‘glas’

ú / u u , npr. παραχέω ‘prilijevam’

u ú / u u , npr. λήθη ‘zaborav’

A ovakvi nisu mogući:

ú u / u / u , npr. *λῆγομεν

ú u / u u / u , npr. *φῶνημα

ú / u / u u , npr. *λέγετω

ú u / u u , npr. *λῆθη

Jakobson potom upozorava na to da u grčkome, osim oprjeke kraćine i duljine, na prozodijskoj razini unutar tri posljednja sloga opстоји još jedna oprjeka koja se tiče samo dugih samoglasnika, a to je opstojnost ili neopstojnost (nazočnost ili nenazočnost) visine na određenoj mori u samoglasniku. To znači da samoglasnik s obveznom visinom na jednoj od dviju mora stoji u oprjeci prema samoglasniku koji takvu visinu nema.

Ovdje svakako treba primijetiti da je Jakobson tih tridesetih godina već bio u potpunosti prihvatio i dalje razvijao pojам oprjeke (*opposition, Gegensatz*), što ga je koncem dvadesetih bio uveo, a možda je bolje reći – postupno uvodio, knez N. S. Trubeckoj, rabeći ga posebice na području fonologije, i to pri razradi pojma razlikovne jedinice, tj. fonema (ali i onoga što će se nazvati tonemom). Jakobson se pri opisu grčkoga naglaska i izravno pozivlje na njegov članak *Die phonologischen Grundlagen der sogenannten « Quantität » in den verschiedenen*

Sprachen, koji je objelodanjen u zborniku u čast talijanskoga poredbenoga jezikoslova Alfreda Trombettija, stručnjaka za baskijski i poznatoga pristaše jezične monogeneze.¹⁶⁰ U tome svome prilogu Trubeckoj na jednome mjestu kaže i ovo:¹⁶¹ »Betrachten wir jene Sprachen, wo die Quantität phonologisch verwertet wird, so bemerken wir, dass überall nur *zwei Quantitätsstufen* einander gegenübergestellt werden.« Smisao je toga stavka u tome da se samo »dva stupnja«, tj. upravo razlika među njima, »tiču fonologije« bez obzira na to koliko netko u zbilji, dakle na govornoj razini, dugo ili kratko izgovarao pojedine samoglasnike (što se inače može i mjeriti). Tako je u pogledu otege, a slično je i s drugim razlikovnim obilježjima na prozodijskoj, dotično na tonemnoj, dotično na suprasegmentnoj razini. Takav je pristup na koncu i doveo do poznatoga Jakobsonova binarizma. Trubeckoj je u razdoblju od 1929. do 1939. objavio 12 članaka u kojima pod različitim vidicima razmatra i, kako rekoh, postupno uvodi pojam oprjeke. Svi su oni dostupni na engleskome u rečenoj knjizi *Studies in General Linguistics and Language Structure*.¹⁶² Vrhunac je tih istraživanja dakako njegovo glavno djelo *Grundzüge der Phonologie*, objavljeno posmrtno godine 1939. (umro je 25. lipnja 1938.; neki su dakle i od spomenutih članaka izašli posmrtno). Ti su članci osobito važni kao svojevrsni »pripremni« radovi za *Grundzüge*, te znatno pridonose boljem razumijevanju

¹⁶⁰ Taj je zbornik, pod naslovom *Scritti in onore di Alfredo Trombetti*, objavljen godine 1938., a članak se nalazi na str. 155 – 174. Danas je međutim taj članak dostupan i na engleskome (pod naslovom *The Phonological Basis of Quantity in Various Languages*) u knjizi N. S. Trubetzkoy, *Studies in General Linguistics and Language Structure* (str. 50 – 59), koju je 2001. uredio A. Liberman. No članak je napisan 1934. u Beču, pa ga je Jakobson vjerojatno video i prije negoli je izašao u zborniku. K tomu, kao godinu izlaska zbornika Jakobson navodi 1936., premda je u samome zborniku navedena godina 1938., a tako navodi i A. Liberman u spomenutoj knjizi.

¹⁶¹ U zborniku str. 156, u knjizi *Studies in General Linguistics and Language Structure*, str. 51 (»Languages with phonologically relevant quantity distinguish only two degrees of it«).

¹⁶² Uglavnom ih i navodim prema tome izdanju.

toga djela. Napokon, među njima ima i nekoliko članka u kojima se uvodi pojam mor(fo)fonologije, kao i pojam mor(fo)fonema.¹⁶³ No o morfonologiji i o morfonološkome zapisu bit će više riječi u drugome dijelu ove radnje.

Oslanjajući se dakle na određene spoznaje do kojih je Trubeckoj tih godina bio došao, Jakobson nastavlja svoje razmatranje grčkoga naglaska. Nazočnost se visine bilježi oštrim naglaskom, dotično oštrim znakom, a nenazočnost teškim naglaskom, dotično tupim znakom. Uočiti je pri tome da na posljednjoj mori zapravo nema oprjeke: visina se, tj. oštri naglasak, može ozbiljiti samo pred zanaglasnicom ili u stanci, tj. kada je riječ izdvojena iz okoline, inače visine nema, tj. oštri naglasak »slabi« u teški. Stoga »the last vocalic mora of the word is prosodically neutralized«.¹⁶⁴ A to bi opet značilo da su oksitone inačice nenaglašenosti. Utoliko bi zapis πολὺκρατές bio istovrijedan zapisu πολὺκράτες.¹⁶⁵ Prema tome, oksitone se ponašaju kao prednaglasnice ili kao zanaglasnice, i to ovako:

- pred naglasnicom kao prednaglasnice, npr. σοφὸς ἀγορεύει ‘mudrac govori’ kao οὐκ ἀγορεύει ‘ne govori’ (potonje je istovrijedno zapisu οὐκ ἀγορεύει, samo što se prednaglasnice nikada ne ozbiljavaju u stanci, nego uvijek pred naglasnicom, pa mogući zapis οὐκ ne bi imao previše smisla)
- pred zanaglasnicom kao prednaglasnice, npr. σοφός ἐστιν ‘mudrac je’ kao οὐκ ἐστιν ‘nije’
- u stanci, te izvan govornoga lanca, npr. kao samostalne riječi, recimo u rječniku, kao zanaglasnice, npr. σοφός ‘mudrac’ kao ποτέ ‘nekada’.

¹⁶³ Primjerice *On Morphonology* (u knjizi str. 72 – 74, a izvorno objavljen na francuskome u zborniku *Mélanges linguistiques dédiés au Premier Congrès des Philologues Slaves, Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, sv. 1., 1929., str 85 – 88) i *Thoughts on Morphonology* [u knjizi str. 75 – 77, a izvorno objavljen na njemačkome u zborniku *Réunion phonologique internationale tenue à Prague (18 – 21 / XII 1930), Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, sv. 4., 1931., str. 160 – 163].

¹⁶⁴ Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 264.

¹⁶⁵ Primjer je Jakobsonov (str. 265).

Stoga Jakobson sve grčke riječi dijeli u dvije skupine: nenaglasnice i naglasnice. Nenaglasnice su prednaglasnice, zanaglasnice i oksitone (te tri vrste nenaglasnica čine skupinu koju zove starim grčkim nazivkom ἐγκλινόμενα), a naglasnica bi, prema uobičajenoj podjeli, bilo četiri vrste: paroksitone, proparoksitone, perispomene i properispomene. Pitanje je međutim stoji li ta četverostuka podjela naglasnica, tj. iskazuje li ona, ili možda prikriva, temeljne osobine (ili temeljnu osobinu) grčkoga naglaska.

Po Jakobsonovu mišljenju vrijedi ovo posljednje. Budući da je posljednja mora »prosodically neutralized«, postavlja se pitanje što je s preposljednjom morom. Stoga Jakobson sve grčke naglasnice dijeli prema mjestu naglaska (tj. visine) ponovno u dvije skupine, i to ovako: ili (1) naglasak pada na prvu (ili jedinu) moru onoga sloga koji sadržava preposljednju moru određene riječi, ili pak (2) naglasak pada na drugu (ili jedinu) moru prethodnoga sloga. I to su jedine dvije more koje u grčkome mogu biti naglešene. Ključna je pri tome preposljednja mora, tj. slog koji tu moru sadržava.

Evo pojedinih uzoraka za obje skupine:¹⁶⁶

(1)

- // ú / u , npr. γαμέτις ‘žena’
// ú u , npr. καλῶς ‘lijepo’, ‘plemenito’
// ú u / u , npr. πολῖτις ‘građanka’

(2)

- ú // u / u , npr. μέλανος ‘crnoga’
ú // u u , npr. μελάνων ‘crnih’
ú // u u / u , npr. πρόσωπον ‘lice’, ‘obraz’, ‘obrazina’
u ú // u / u , npr. ἥγαγον ‘povedoh’
u ú // u u , npr. τιθείσης ‘onē koja stavlja’, ‘stavljaće’
u ú // u u / u , npr. θήρειος ‘divlji’

Može se reći da naglasak pada s desne ili s lijeve strane (početne) granice sloga koji sadržava preposljednju moru, tj. upravo na moru koja se nalazi uz

¹⁶⁶ Svi su primjeri Jakobsonovi (str. 265).

tu granicu. (Ta je granica u prikazima obilježena dvjema kosim crtama.) U prvoime se slučaju takav naglasak nazivlje »progresivnim«, a u drugome slučaju »regresivnim«. Gleda li se od kraja riječi, tj. zdesna, prvi bi se mogao nazvati i »prednjim«, jer se mora na kojoj je naglasak, nalazi ispred spomenute granice, a drugi »stražnjim«, jer se naglašena mora nalazi iza nje.

Na prikazima se ujedno jasno vidi zašto nisu mogući primjeri kao **λῆθη* ili **λέγετω*, te zašto mora biti *πολῖτις*, a ne može **πολίτις*. U prvoime je naime i u drugome slučaju slog koji sadržava pretposljednju moru – posljednji, pa naglasak (tj. visina) mora pasti na moru koja se nalazi neposredno uz granicu toga sloga, tj. na drugu moru (u prvoime primjeru) ili na jedinu moru (u drugome primjeru) prethodnoga sloga. U trećem je pak slučaju slog koji sadržava pretposljednju moru – pretposljednji, pa naglasak također mora pasti na moru koja se nalazi neposredno uz (početnu) granicu toga sloga (samo ovaj put s desne strane), tj. na prvu mora dotičnoga sloga.

Na prikazima se također dobro vidi što nedostaje spomenutoj četverostrukoj razdiobi naglasnica u grčkome. Ona naime kadšto u istu skupinu uvršćuje pojave koje su zapravo bitno različite, dočim istodobno u osnovi istovjetne pojave uzajamno razdvaja. Tako su recimo u istu skupinu svrstani primjeri *γαμέτις* i *μελάνων*, tj. u paroksitone, premda je u prvoime slučaju riječ o »progresivnome« naglasku, a u drugome o »regresivnome«, dakle o dvjema temeljnim i ujedno bitno različitim vrstama naglaska u grčkome. No s druge strane, prema toj razdiobi, primjeri *μέλανος* i *μελάνων* pripadaju u različite skupine, prvi u proparoksitone, a drugi u paroksitone, iako je u osnovi riječ o istovjetnoj pojavi, tj. o »regresivnome« naglasku.

Budući da se u odnosu na nenaglasnice – naglasnice mogu smatrati obilježenima, tj. markiranima, dočim se unutar naglasnica obilježenima mogu smatrati one s »progresivnim« naglaskom, to znači da se, uvjetno rečeno, može ustanoviti određena »ljestvica« obilježenosti: najneobilježenije su, što znači »najneobavjesnije«, jer najpretkožljivije, nenaglasnice, a najobilježenije, dakle »najobavjesnije«, jer najnepretkožljivije, naglasnice koje imaju »progresivni« naglasak. Potonje su u potpunosti nezavisne riječi, dočim naglasnice s »regresivnim« naglaskom nisu u potpunosti ni zavisne ni nezavisne. To se

dobro vidi na primjeru zanaglasnica koje imaju više od triju mora, npr. dativi osobnih zamjenica ήμετις i ύμετις, tj. ήμιν i ύμιν, što su naglašeni oblici, dakle naglasnice (s »progresivnim« naglaskom), u odnosu na zanaglasnice ήμιν i ύμιν, što su zapravo nenaglasnice, ali u ovome slučaju imaju »regresivni« naglasak.¹⁶⁷ U razlici spram toga zanaglasnice koje nemaju više od triju mora, u stanci budu oksitone (isp. oprjeku upitnost : neodređenost u zamjenica, npr. πότε 'kada?' : ποτέ 'nekada', pri čem je potonje zapravo πότε, a to opet znači da je oprjeka uistinu πότε : ποτέ). Navedeni primjer ujedno pokazuje da se, ako nema visine ni na jednome slogu, (u stanci) očekuje oksitona.

Prema tome, »progresivni« naglasak dojavljuje obavijest o tome da je posrijedi nezavisna i ortotonirana riječ. A to su zapravo, govorimo li o dugim samoglasnicima, samo perispomene i properispomene. Iznimka je jedino pretposljednji slog, gdje se može i na kratkome samoglasniku ozbiljiti »progresivni« naglasak (primjerice γαμέτις; pretposljednji je slog ujedno jedini slog koji može imati »progresivni« i »regresivni« naglasak). Takvih primjera s »progresivnim« naglaskom na kratkome samoglasniku u pretposljednjem slogu nema previše, a vrlo su često posljedak djelovanja tzv. Wheelerova zakona, prema kojem oksitone prelaze u paroksitone ako je dočetak riječi daktijski,¹⁶⁸ tj. ovako:

– υ Ú > – Ú υ

Ta pojava, ograničena izvorno na određene manje skupine riječi, ubrzo je, »par généralisation analogique«, proširena i na cjelokupne razrede. Takvi su npr. pridjevi na -ίλος i -ύλος, poput ποικίλος 'šaren', 'pjegav', 'raznovrstan' ili

¹⁶⁷ Zato je još J. Wackernagel »regresivni« naglasak nazivao »quasi-enclisis« [vidi njegov članak *Der griechische Verbalaccent*, u časopisu *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* (tzv. Kuhns Zeitschrift), sv. 23., 1877., str. 459]. Primjeri su Wackernagelovi (str. 458), ali ih navodi i Jakobson (str. 266). Wackernagel posebice razmatra slučajeve poput Ζεύς μοι i Ζεύς ήμιν, kao i odnos između Ζεύς ήμιν i Ζεὺς ήμιν.

¹⁶⁸ Vidi o tome npr. Ch. Bally, *Manuel d'accentuation grecque*, str. 24.

στωμύλος 'rječit', 'pričljiv', 'brbljav', te također αἰόλος 'brz', 'okretan', 'hitronog' (premda pridjevi na -λος redovito imaju naglasak na posljednjem slogu), zatim neke složenice poput βουκόλος 'govedar' [gdje je dakle dočetak daktijski, za razliku od ψυχοπομπός 'vodič (pokojnih) duša', gdje to nije], te također participi perfekta medija ili pasiva na -μένος poput δεδουλωμένος 'zarobljen' [zapravo, u skladu s onim što znači gotova radnja, '(kojega je netko, ili on samoga sebe, zarobio i sada je) zarobljen'], ali tako ima i λελυμένος 'odriješen', tj. '(kojega je netko, ili on samoga sebe, odriješio i sada je) odriješen', premda mu je samoglasnik u kratak.¹⁶⁹ No valja podsjetiti i na to da se o naglasku pretposljednjega sloga mišljenja općenito dosta razilaze.¹⁷⁰

U pogledu pak činjenice da su u grčkome istaknute, dakle obilježene perispomene i properispomene, tj. da je opstojnost visine na prvoj mori u dugome samoglasniku istaknutija nego opstojnost visine na drugoj mori, Jakobson smatra da je to ono što se u grčkome zapravo i očekuje, jer »such an interrelation is most natural for a language in which the basic determinant of the place of the accent is the end of the word«.¹⁷¹

Štoviše, i sam je znak za zavinuti naglasak, po Jakobsonovu mišljenju, tj. njegov lik (dakle ^) – obilježen. On je naime sastavljen od dvaju dijelova, dotično od dviju crta: jedna označuje visoki, a druga niski ton (danasa bi se zapisalo HL, tj. *high-low*). No istodobno se oštri naglasak i na dugim samoglasnicima zapisuje nesastavljeno, tj. ne zapisuje se i niski i visoki ton (recimo ^ ; u današnjem zapisu LH, tj. *low-high*), nego samo visoki, tj. piše se samo oštri znak bez tupoga koji bi mu prethodio (samo jedna crta). To znači da se visina na drugoj mori u dugome samoglasniku odčitavala kao jednostavnija, neobilježena inačica naglaska. Zato je i bilo moguće da se druga mora dugoga

¹⁶⁹ Svi su primjeri, osim δεδουλωμένος i λελυμένος, Ballyevi.

¹⁷⁰ Vidi o tome npr. Ch. Bally, *Accent grec, accent védique, accent indo-européen*, u zborniku *Mélanges de linguistique offerts à M. Ferdinand de Saussure*, str. 1 – 29.

¹⁷¹ Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 267.

samoglasnika i jedina mora kratkoga samoglasnika, kada je na njima visina, bilježe jednim te istim znakom.¹⁷²

Pripomenuti je napokon i to da navedeni opis grčkoga naglaska vrijedi samo za jonsko-atičko narječe, dočim eolsko narječe, koje Jakobson razmatra posebno, ima svoje osobitosti, a u vezi pak s dorskim sam Jakobson izrijekom kaže da ga zasad valja još ostaviti otvorenim za rapravu.¹⁷³ No bez obzira na to, taj je Jakobsonov članak iznimno važan, i to iz dva razloga. Prije svega zato što nakon toga članka gotovo da i nije bilo znatnijega prinosa o grčkome naglasku u kojem određeni jezikoslov nije »osjećao potrebu« uzeti u obzir Jakobsonov pristup i nekako se u vezi s njime »postaviti«, tj. »odrediti«.¹⁷⁴ Drugo je međutim, a to je osobito važno i za ovu radnju, što Jakobson svoj pristup osniva na već spomenutome (Trubeckoj–Jakobsonovu) pojmu oprjeke.

3. *Poraba na prozodijskoj razini*

Stoga opis porabe nadsvraka na latinskim riječima u Vitezovićevu rječniku valja nastaviti ponajprije razmatranjem onih primjera u kojima se jasno očituje činjenica da dva nadsvraka, tj. dva znaka stoje u (nekoj) oprjeci. Spomenuo sam već, u neku ruku unaprijed, da Vitezović, općenito rečeno, rabi nadsvrake na dvjema razinama: na prozodijskoj i na neprozodijskoj. No da bi se to ujedno i dokazalo, tj. da bi se dokazalo da ih rabi i na prozodijskoj razini, valja izlučiti i uzajamno suprotstaviti one parove riječi koje se na razini zapisa

¹⁷² Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 266.

¹⁷³ »The question of the Doric accentuation remains open to discussion.« Vidi R. Jakobson, *On Ancient Greek Prosody*, str. 268, bilj. 16.

¹⁷⁴ Vidi npr. već spomenuti (i dosta utjecajan) članak *The Inflectional Accent in Indo-European*, što ga je P. Kiparsky objavio u časopisu *Language* (god. 49., br. 4., str. 794 – 849), ili pak članak *The position of the accent in Greek words: A new statement* S. Mouravieva, koji je objelodanjen u časopisu *The Classical Quarterly* (god. 22., br. 1., str. 113 – 120). Potonji međutim ne obraća dovoljnu pozornost na vjerojatno ključni Jakobsonov stavak o tome da su oksitone inačice nenaglašenosti.

uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. Pri tome valja razlikovati dva slučaja: (1) moguće je da je na svakoj od dviju riječi u paru doista obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak, ali je (2) moguće i to da je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a da je na drugoj izostavljen. Prvi se slučajevi mogu smatrati izričitom, tj. eksplisitnom oprjekom, naime izričitim zapisom oprjeke, gdje su oba člana koja stupaju u oprjeku, doista i obilježena, dočim se drugi slučajevi mogu smatrati prikrivenom ili skrovitom, tj. implicitnom oprjekom, naime takvim zapisom oprjeke u kojima je drugi član obilježen time što (uopće) nije obilježen (obilježenost neobilježenošću), dotično tako što je naveden nenavodom (*by default*).¹⁷⁵

Pri tome za svaku od dviju navedenih mogućnosti treba ustanoviti još i to ima li pojedini nadslovak, uzimajući u obzir slog na kojem se nalazi, izravnu posljedicu na izgovornoj razini ili nema. Tako dobivamo ove četiri mogućnosti:

1. izričita oprjeka s izravnom posljedicom na izgovornoj razini
2. skrovita oprjeka s izravnom posljedicom na izgovornoj razini
3. izričita oprjeka bez izravne posljedice na izgovornoj razini
4. skrovita oprjeka bez izravne posljedice na izgovornoj razini.

Moguće je napokon i to da se određeni nadslovak rabi na prozodijskoj razini, ali da pri tome ne stoji ni u kakvoj oprjeci. To je osobito čest slučaj s grčkim riječima u latinskome, gdje je Vitezović, bilježenjem duljine ili kraćine na određenome slogu, očevidno htio upozoriti na kojem je slogu dotična riječ u latinskome naglašena. A ima i nekoliko primjera gdje određeni nadslovak ne stoji ni u kakvoj oprjeci, a nema ni izravnu posljedicu na izgovornoj razini.

¹⁷⁵ O pojmu nenavoda i navoda nenavodom vidi u već spomenutoj raspravi B. Lászlóa *Pabirci redničnoga i obavjěstnîčkôga pojmovlja oko razumnih sustava* (u zborniku *Obrada jezika i prikaz znanja*, npr. u poglavljju pod naslovom *Mislovni jezik*, str. 36 – 37). Isp. primjerice rečenicu (str. 37): »Mislovni su odnosi u postupku skroviti (implicit), prešutni (tacit), nenávodni (default) ili podràzumni (self-explanatory) – niesu izriekom navedèni nego su skrivèni jer se podrazumievaju.«

3.1. Parovi riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 20, što znači da 20 različitih riječi koje su obilježene nekim nadslovkom, u ovome slučaju oštrim ili tupim znakom, tvori 10 parova u kojima su pojedine riječi uzajamno suprotstavljene, tj. u kojima se pojedini zapisi uzajamno razlikuju samo vrstom nadslovka na istome (i to pretposljednjem) slogu. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Anathéma¹ .. Aldov. Poſvēta. Bogodarſtvo.

Anathèma² .. Prokľeſtvo.

Canére¹. canescere .. ſéditti. ſíditti.

Canère². cantare .. pivvati. popevatti. pjevati. djaçitti.

Dependère¹ .. platitti. zplatitti. freq. plaťatti. zplaťatti.

Dependére² .. viſſiti. dolli viſſiti.

Impendére¹ .. nadviſſiti. zgora viſſiti. kviſſiti.

Impendère². insumere .. trositti. trattiti. potrositti.

Jacère¹ .. hittiti. bacitti. mettnuti. byrcitti. vyrći. freq. hittati. bacatti. metatti. byrcatti.

Jacére² .. ležatti.

Murínus¹, a, m .. misji, a, e.

Murìnus², a, m .. zaçimbeni, a, o.

Parére¹, parui .. poſlussati. poſlusnu bitti. obvyrsitti.

Parère², peperi .. roditti.

Parère agnum .. ojańcitiſe. ojańnítiſe.

Parère canes .. ocuççitiſe.

Parère capram .. okozittijſe.

Parère catos .. omaççitiſe.

Parère equulum .. ozdribittijſe. ozrebittijſe.

Parère ova .. jaja neſti. jajca neſti.

Parère vitulum .. otelittijſe.

Pendère¹. *æstimate* .. ciniti. dyrzatti. mirriti. vagati.

Pendère tributum, vectigal, pecuniam, pretium .. platitti haraç, maltu, peneze, cenu.

Pendére². *suspensum esse* .. viſſeti.

Residére¹ .. ſeſti. ſiſti. poſadittſe. freq. ſeditti. ſiditti.

Residére². *conſiderere* .. ſeſti. uſeſtſe. freq. uſiddatſe.

Tenére¹ .. dyrzatti.

Tenèrè². *Teneriter* .. gingavo. židko.

Prema tome, sljedećih 20 primjera tvori 10 parova riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na preposljednjem slogu, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini:

anathéma : anathèma

canére : canère

dependére : dependère

impendére : impendère

jacére : jacère

murínus : murinus

parére : parère

pendére : pendère

residére : residère

tenére : tenèrè

Evo i tumačenja pojedinih primjera.¹⁷⁶

a) Par *anathéma : anathèma*

U riječi je *anathéma* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἀνάθημα ‘zavjetni dar’, ‘zavjetna žrtva’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznamkom *pen. pro.*, tj. *p(a)enultima producta (sc.*

¹⁷⁶ Tumačenja su usporedna onima koja se nalaze u četvrtome prilogu. Ovdje se međutim tumače samo odabrani primjeri, dočim su u spomenutome prilogu protumačeni svi primjeri.

syllaba), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Razdioba je otege u latinskome ova: *ānāthēmā*, što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku *πρόσωπον*).¹⁷⁷ Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali u latinskome ne i istozvučne riječi *anathema*, prema grčkome ἀνάθεμα ‘prokletstvo’, ‘kletva’, uspostavivši tako oprjeku *anathēma* : *anathēma*, tj. *anathēma* : *anathēma* (te dvije imenice razlikuje npr. i Kirsch, a i u nas ih razlikuju Sušnik–Jambrešić). Prema tome, u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju imenica, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *anathēma* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἀνάθεμα ‘prokletstvo’, ‘kletva’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s označom *penult. correpta*, tj. *p(a)enultima correpta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). Razdioba je otege u latinskome ova: *ānāthēmā*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku *μέλανος*), na dopretposljednjem slogu. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali u latinskome ne i istozvučne riječi *anathema*, prema grčkome ἀνάθημα ‘zavjetni dar’, ‘zavjetna žrtva’, uspostavivši tako oprjeku *anathēma* : *anathēma*, tj. *anathēma* : *anathēma* (te dvije imenice, kako je već spomenuto, razlikuje npr. i Kirsch, a i u nas ih razlikuju Sušnik–Jambrešić). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju imenica, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

¹⁷⁷ U ovome dijelu radnje redovito navodim vrstu naglaska prema Jakobsonovu opisu. U tumačenjima međutim u četvrtome prilogu na to posebno ne upozoravam.

b) Par *canére* : *canère*

U riječi je *canére* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *caneo*, *canere* 'biti sijed', koji pripada u II. latinsku spregu,¹⁷⁸ pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *canēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *canere* 'pjevati', uspostavivši tako oprjeku *canére* : *canère*, tj. *canére* : *canère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *canère* tupim znakom obilježena kračina preposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *cano*, *canere*, *cecini*, *cantatum* 'pjevati', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *canēre*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *canere* 'biti sijed', uspostavivši tako oprjeku *canére* : *canére*, tj. *canère* : *canère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) Par *dependére* : *dependère*

U riječi je *dependére* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *dependere* 'visjeti o nečem', 'biti ovisan', a to je složenica glagola *pendeo*, *pendere*, *pependi* 'visjeti', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *pendēre*, dotično *dependēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *dependere* 'platiti', tj. od složenice glagola *pendo*, *pendere*,

¹⁷⁸ U vezi s nazivkom *sprega* isp. naslov poglavља »O Sprezi (*de conjugatione*)« u *Slovnici Hrvatskoj* A. Mažuranića (str. 71).

pependi, pensum ‘mjeriti’, ‘prosuđivati’, ‘okajati’, uspostavivši tako oprjeku *dependére : dependère*, tj. *dependere : dependēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *dependère* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *dependere* ‘platiti’, a to je složenica glagola *pendo, pendere, pependi, pensum* ‘mjeriti’, ‘prosuđivati’, ‘okajati’, koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi e zdesna u infinitivu kratak, tj. *pendere*, dotično *dependere*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *dependere* ‘visjeti o nečem’, ‘biti ovisan’, tj. od složenice glagola *pendeo, pendere, pependi* ‘visjeti’, uspostavivši tako oprjeku *dependére : dependère*, tj. *dependere : dependēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) Par *impendére : impendère*

U riječi je *impendére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *impendere* ‘visjeti nad nečim’, ‘nadvisiti’, a to je složenica glagola *pendeo, pendere, pependi* ‘visjeti’, koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi e zdesna u infinitivu dug, tj. *pendere*, dotično *impendere*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *impendere* ‘trošiti’, tj. od složenice glagola *pendo, pendere, pependi, pensum* ‘mjeriti’, ‘prosuđivati’, ‘okajati’, uspostavivši tako oprjeku *impendére : impendère*, tj. *impendere : impendēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *impendere* tupim znakom obilježena kračina preposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *impendere* 'trošiti', a to je složenica glagola *pendo*, *pendere*, *pependi*, *pensum* 'mjeriti', 'prosuđivati', 'okajati', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi e zdesna u infinitivu kratak, tj. *pendere*, dotično *impendere*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *impendere* 'visjeti nad nečim', 'nadvisiti', tj. od složenice glagola *pendeo*, *pendere*, *pependi* 'visjeti', uspostavivši tako oprjeku *impendere* : *impendére*, tj. *impendēre* : *impendēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) Par *jacére* : *jacère*

U riječi je *jacére* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *jaceo*, *jacere*, *jacui* 'ležati', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi e zdesna u infinitivu dug, tj. *jacēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *jacere* 'baciti', uspostavivši tako oprjeku *jacére* : *jacère*, tj. *jacēre* : *jacère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *jacère* tupim znakom obilježena kračina preposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *jacio*, *jacere*, *jeci*, *jactum* 'baciti', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi e zdesna u infinitivu kratak, tj. *jacēre*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *jacere* 'ležati', uspostavivši tako oprjeku *jacère* : *jacére*, tj. *jacēre* : *jacère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to

s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

f) Par *murinus* : *murinus*

U riječi je *murinus* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je pridjev *murinus* 'mišji', 'koji je mišje boje', 'koji je sive boje' (Faber kaže »ut color murinus«), u vezi s imenicom *mus*, *muris* 'miš', pa mu je samoglasnik *i* dug, tj. *murinus*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *murinus* 'koji je od mire' (Faber kaže »à μύον«), uspostavivši tako oprjeku *murinus* : *murinus*, tj. *murinus* : *murinus*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju pridjeva, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *murinus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je pridjev *murinus* 'koji je od mire' (Faber kaže »à μύον«), pa mu je samoglasnik *i* kratak, tj. *murinus*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *murinus* 'mišji', 'koji je mišje boje', 'koji je sive boje' (Faber kaže »ut color murinus«), u vezi s imenicom *mus*, *muris* 'miš', uspostavivši tako oprjeku *murinus* : *murinus*, tj. *murinus* : *murinus*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju pridjeva, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

g) Par *parere* : *parère*

U riječi je *parere* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *pareo*, *parere*, *parui*, *paritum* 'pokoravati se', 'biti vidljiv', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *parere*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom, a k tomu je dodao i prvo lice

indikativa perfekta aktiva *parui*, kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *parere* 'roditi', 'nositi', uspostavivši tako oprjeku *parére* : *parère*, tj. *parēre* : *parère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *parère* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *pario*, *parere*, *peperi*, *partum* 'roditi', 'nositi', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *parere*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom, a k tomu je dodao i prvo lice indikativa perfekta aktiva *peperi*, kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *parere* 'pokoravati se', 'biti vidljiv', uspostavivši tako oprjeku *parère* : *parére*, tj. *parēre* : *parère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

h) Par *pendére* : *pendère*

U riječi je *pendére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *pendeo*, *pendere*, *pependi* 'visjeti', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *pendēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *pendere* 'mjeriti', 'prosuđivati', 'okajati', uspostavivši tako oprjeku *pendére* : *pendère*, tj. *pendēre* : *pendère*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *pendère* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *pendo*, *pendere*, *pependi*, *pensum* 'mjeriti', 'prosuđivati', 'okajati', koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u

infinitivu kratak, tj. *pendēre*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *pendere* ‘visjeti’, uspostavivši tako oprjeku *pendēre* : *pendēre*, tj. *pendēre* : *pendēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

i) Par *residēre* : *residēre*

U riječi je *residēre* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *residere* ‘zasjeti’, ‘ostati’, ‘trajati’, a to je složenica glagola *sedeo*, *sedere*, *sedi*, *sessum* ‘sjedjeti’, ‘boraviti’, koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *sedēre*, dotično *residēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *residere* ‘otpočinuti’, ‘zaustaviti se’, ‘nastaniti se’, tj. od složenice glagola *sido*, *sidere*, *sidi* ‘sjesti’, ‘nasukati se’, uspostavivši tako oprjeku *residēre* : *residēre*, tj. *residēre* : *residēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *residēre* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Riječ je o glagolu *residere* ‘otpočinuti’, ‘zaustaviti se’, ‘nastaniti se’, tj. o složenici glagola *sido*, *sidere*, *sidi* ‘sjesti’, ‘nasukati se’, koji pripada u III. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu kratak, tj. *sidēre*, dotično *residēre*, te je stoga naglašen dopretposljednji slog (tj. na dopretposljednjem je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *residere* ‘zasjeti’, ‘ostati’, ‘trajati’, tj. od složenice glagola *sedeo*, *sedere*, *sedi*, *sessum* ‘sjedjeti’, ‘boraviti’, uspostavivši tako oprjeku *residēre* : *residēre*, tj. *residēre* : *residēre*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, tupi

znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

j) Par *tenére* : *tenèrè*

U riječi je *tenére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *teneo*, *tenere*, *tenui*, *tentum* ‘držati’, koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *tenēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *tenere* ‘nježno’, ‘meko’, ‘tanano’, ‘osjetljivo’, što je prilog načina tvoren dočetkom *-e* od pridjeva *tener*, uspostavivši tako oprjeku *tenére* : *tenèrè*, tj. *tenére* : *tenèrè* (u prilogu je k tomu tupim znakom obilježio i sam dočetak *-e*, ali to nije poraba na prozodijskoj razini). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

U riječi je pak *tenèrè* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. To je jedan od triju primjera koji su obilježeni dvama nadsvorcima, te ujedno jedan od dvaju koji su obilježeni dvama istovrsnim nadsvorcima (jednim je tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga, a drugim je obilježen dočetak *e*).¹⁷⁹ Posrijedi je riječ *tenere* ‘nježno’, ‘meko’, ‘tanano’, ‘osjetljivo’, što je prilog načina tvoren dočetkom *-e* od pridjeva *tener*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe pridjeva navodi stih 126. (daktilski heksametar) prve poslanice iz II. knjige Horacijevih *Poslanica*. Evo toga stiha:

os tenerum pueri, balbumque Poëta figurat

¹⁷⁹ O tima ču trima primjerima govoriti u posebnome poglavljju. Budući da nas ovdje zanima samo oprjeka između oštrog i tupoga znaka na pretposljednjem slogu, uzimljem kao da piše *tenère*, tj. kao da je riječ o oprjeci *tenère* : *tenére*.

Otuda je moguće, na temelju pridjeva, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednjega sloga u prilogu, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka)¹⁸⁰ ovakav:

– u u | – u u | – || – | – u u | – u u | – u

Faber k tomu upućuje i na vezu s grčkim pridjevom $\tau\acute{e}\varrho\eta\nu$ (»regresivni« naglasak prema uzorku $\mu\acute{e}\lambda\acute{a}\nu\omega\nu$; osnova $\tau\acute{e}\varrho\epsilon\nu-$) u istome značenju (»inde enim per metathesin fieri videtur«). Kračinu pretposljednjega sloga bilježi i Kirsch, a Sušnik–Jambrešić imaju obilježenu kračinu posljednjega (te također pretposljednjega) sloga u pridjevu *tener*, tj. *tēnēr*, dočim prilog *tenere* navode ovako: *tēnērē*. Razdioba je otege ova: *tēnērē*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom na pretposljednjem slogu kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *tenere*, što je infinitiv prezenta aktiva od glagola *teneo*, *tenere*, *tenui*, *tentum* 'držati', uspostavivši tako oprjeku *tenērē : tenērē*, tj. *tenērē : tenērē*. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, tupi znak na pretposljednjem slogu ima i prozodijsku službu, i to s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.2. Parovi riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci, a s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini

To su dakle parovi u kojih je na samo jednoj od dviju riječi koje stoje u uzajamnoj oprjeci, obilježen nadslovak (redovito oštri znak), dočim je na drugoj riječi u paru nadslovak izostavljen. Ovdje se mogu razlikovati dva slučaja. U jednoj je skupini parova ta druga (neobilježena) riječ potvrđena u Vitezovićevu rječniku, no u drugoj skupini takva riječ ili nije potvrđena, ili se

¹⁸⁰ Za ono što Englezi zovu *line* (usuprot *verse*) László rabi hrvatsku riječ *vrstica*. Vidi npr. B. László, *Uz prievod P ūškinova Spomenika*, u časopisu *Književna smotra*, god. 26., br. 91., str. 5 – 16. Isp. npr. ovu rečenicu (str. 7): »K'itica 'imā četiri vrstice.«

pače takva riječ u latinskome uopće i ne može ozbiljiti, tj. ona bi bila, i to u načelu, samo moguća.

3.2.1. Parovi u kojima je neobilježena riječ potvrđena u *Lexiconu*

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 14, što znači da 14 različitih riječi, od kojih je samo 7 obilježeno (oštrim) nadslovkom, tvori 7 parova gdje su obilježene riječi uzajamno suprotstavljene neobilježenima, tj. gdje se pojedini zapisi uzajamno razlikuju time što jedna od riječi u paru ima nadslavak na pretposljednjem slogu, a druga ga nema. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Circumjacére¹ .. obleći. *freq.* obligatti. oblegatti.

Circumjacere². **Circumjicere** .. obhittiti. obhittati.

Condítus¹, a, m .. začínen, a, o. *adj.* [⇒ *freq.*] začínan, a, o.

Conditus², a, m. **sepositus** .. ſhraňen, a, o.

Coracinus¹, a, m .. Gavrańi, a, e. gavranſki, a, o.

Coracínus², i .. Karàſ.

Desidére¹ .. lenittise. tromiti. brez poſla bitti. ſuftati.

Desidere². **dissolvi.** **decidere** .. razfeſtise. razpaſtise.

Dirigére¹ .. okrepenitti. oftudenitti.

Dirigere² .. uravnatti. uputitti. ravnatti. napraviti. naravnatti. naputitti.

Frigére¹. **Frigescere** .. zebſti. myrznuti. ſtinnuti. ſtudenitti. zimitti. hladittiſe.

Frigere². **torrere** .. prazziti.

Siler .. rakitta.

Silere consitus locus .. rakítje. rakittovac.

Silére .. muçatti.

Prema tome, sljedećih 14 primjera tvori 7 parova riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na pretposljednjem slogu, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini:

circumjacére : *circumjacere*

condítus : *conditus*

coracínus : *coracinus*

desidére : *desidere*

dirigére : *dirigere*

frigére : *frigere*

silére : *silere*

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *circumjacére* : *circumjacere*

U riječi je *circumjacére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *circumjacere* 'ležati okolo', 'nalaziti se u blizini', a to je složenica glagola *jaceo, jacere, jacui* 'ležati', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *jacēre*, dotično *circumjacēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Složenicu glagola *jacio, jacere, jeci, jactum* 'baciti', tj. *circum(j)icere*, dotično *circumjacere* 'prebaciti oko nečega', 'zaogrnuti', koja se također nalazi u rječniku, i to kako u liku *circumjacere*, tako i u liku *circumjicere*, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *circumjacère* (ni *circumjicère*). Premda bi tako uspostavio oprjeku *circumjacére* : *circumjacère*, tj. *circumjacēre* : *circumjacère*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *circumjacére*, jer je kračina u *circumjacere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Prema tome, u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) Par *condítus* : *conditus*

U riječi je *condítus* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *condio, condire, condivi* (ili *condii*), *conditum* 'začiniti', koji pripada u IV. latinsku spregu, pa mu je *i* u participu perfekta pasiva dug, tj. *condítus*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina).

Particip perfekta pasiva *conditus*, od glagola *condo*, *condere*, *condidi*, *conditum* ‘postaviti’, ‘osnovati’, ‘sastaviti’, kojemu je *i* u tome participu perfekta kratak, tj. *conditus*, a koji se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *conditus*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *conditus* : *conditus*, tj. *conditus* : *conditus*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *conditus*, jer je kračina u *conditus* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju participa perfekta pasiva, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) Par *coracínus* : *coracinus*

U riječi je *coracínus* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu riječne ribe, prema grčkome κορακίνος (ujedno je to i nazivak za jednu vrstu ptice – ‘mladi gavran’). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga, ali se navodi izvorna grčka riječ, i to u liku κορακίνος (kao da pretposljednji slog nije dug). S druge pak strane Faber kao primjer porabe navodi stih 1. (daktilski heksametar) 85. epigrama iz XIII. knjige Marcijalovih *Epigrama*. Evo toga stiha:

princeps Niliacis raperis coracine macellis

Otuda je moguće, na temelju vokativa te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i duljinu pretposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

-- | - u u | - || u u | - u u | - u u | --

A s obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navodi i Kirsch. Vitezović ima i pridjev *coracinus*, prema grčkome κοράκινος ‘crn poput gavrana’, kojemu je *i* kratak, tj. *coracínus*, ali taj *i* Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *coracínus*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *coracínus* : *coracínus*, tj. *coracínus* : *coracínus*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime

obilježiti samo duljinu u *coracínus*, jer je kračina u pridjevu *coracinus* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Inače, u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *i*, dotično pretposljednjega sloga, u tome grčkome pridjevu, no Kirsch, a i u nas Sušnik–Jambrešić, navode i taj pridjev u latinskome s dugim *i*, tj. *ī*. Što se tiče Kirscha, moglo bi biti da je posrijedi tiskarska pogreška, budući da on za imenicu ima »*cōrācīnus*«, a za pridjev »*cōrācīnus*«, pri čem je možda zabunom unio dvije duljine, umjesto dviju kračina, tj. umjesto *cōrācīnus* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *a*). Glare međutim ne bilježi duljinu toga *i* u pridjevu, što znači da je *i* kratak (postupa dakle kao i Vitezović u ovome slučaju: duljinu toga *i* u imenici bilježi, a njegovu kračinu u pridjevu ne bilježi; samo što je Glare u takvu pristupu dosljedan). Razdioba je otege u latinskome dakle ova: u imenici *cōrācīnūs*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku *πολῖτις*), na pretposljednjem slogu, a u pridjevu *cōrācīnūs*, što pak znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku *μέλανος*), na dopretposljednjem slogu. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) Par *desidére : desidere*

U riječi je *desidére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *desidere* 'biti besposlen', 'ljenčariti', a to je složenica glagola *sedeo, sedere, sedi, sessum* 'sjedjeti', 'boraviti', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *sedēre*, dotično *desidēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Složenicu glagola *rido, sidere, sedi* (ili *sidi*), *sessum* 'sjesti', tj. *desidere* 'tonuti', koja se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *desidere*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *desidére : desidere*, tj. *desidēre : desidēre*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *desidére*, jer je kračina u *desidere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka

(obilježenost neobilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) Par *dirigére* : *dirigere*

U riječi je *dirigére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *dirigere* (očekivao bi se lik *derigere*, no Vitezović ga ne navodi, kao što ga ne navodi ni Kirsch, a ne navode ga u nas ni Belostenec ni Sušnik-Jambrešić, pri čem svi imaju lik *dirigere*) 'biti ukočen (od zime, straha i sl.)', a to je složenica glagola *rigeo*, *rigere*, *rigui* 'biti tvrd', 'biti krut', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi e zdesna u infinitivu dug, tj. *rigēre*, dotično *dirigēre* (ili pak *derigēre*), te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Složenicu glagola *rego*, *regere*, *rexī*, *rectum* 'upravljati', 'vladati', tj. *dirigere* 'usmjeriti', 'ravnati', koja se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *dirigère*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *dirigére* : *dirigère*, tj. *dirigēre* : *dirigēre*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *dirigére*, jer je kračina u *dirigere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

f) Par *frigére* : *frigere*

U riječi je *frigére* oštim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *frigeo*, *frigere* 'biti hladan', 'smrzavati se', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi e zdesna u infinitivu dug, tj. *frigēre*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Glagol *frigo*, *frigere*, *frixi*, *frictum* 'peći', 'pržiti', koji se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *frigère*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *frigére* : *frigère*, tj. *frigēre* : *frigēre*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *frigére*, jer je kračina u *frigere* obilježena izostankom tupoga (i

bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dvaju glagola, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

g) *Par silére : silere*

U riječi je *silére* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *sileo*, *silere*, *silui* 'šutjeti', 'biti tih', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je samoglasnik *e* dug, tj. *silére*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, ali se ondje samo kaže *priorem brevem habet (sc. syllabam)*, što bi značilo da je prvi slog kratak. Ablativ jednine imenice *siler*, *sileris* 'rakita', tj. *silere*, koji se također nalazi u rječniku (u jednakosti *silere consitus locus*, pod *siler*), a kojemu je prvi samoglasnik *e* slijeva kratak, tj. *silére*, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *silére*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *silére : silere*, tj. *silére : silere*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *silére*, jer je kračina u *silere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti da taj glagol valja naglasiti na pretposljednjem slogu, za razliku od spomenutoga ablativa, koji pak valja naglasiti na dopretposljednjem slogu. Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

Već se ovdje može uočiti da je Vitezoviću bilo dovoljno bilježiti samo jedan nadslovak, pod uvjetom da u tome bude dosljedan, tj. da ga na pojedinim slogovima na kojima ga mora bilježiti, ujedno svagda i bilježi. Koji bi to bio od dvaju, tj. oštri ili tupi, u načelu je svejedno, premda se može primijetiti da je bilježenje oštrog u nekome smislu »prirodnije«. Prije svega, Vitezović oštri znak, kao što je već rečeno, rabi samo na prozodijskoj razini (dočim tupi rabi i na neprozodijskoj), a osim toga bilježenje toga oštrog znaka na pretposljednjem slogu, kada je taj slog dug, *prima vista* upućuje na to da taj slog valja i naglasiti. Moguće je zamisliti naravno i to da se svi dugi slogovi

označuju oštrim znakom, a svi kratki da budu neoznačeni, ali to je, da tako kažem, »maksimalistički« zahtjev (tako postupaju npr. Georges i Glare, samo što oni rabe drugi znak, tj. »-«). Manje bi zahtjevno, ali sa stajališta izgovora, tj. pružanja obavijesti o tome kako koju latinsku riječ valja naglasiti, bilo dovoljno svagda obilježiti pretposljednji slog ako je dug, a ako je kratak nikada. Moglo bi se reći da bi tada oštri znak bilježio činjenicu da pretposljednji slog sadržava dvije more – bilježio bi zapravo tu drugu moru – dočim bi se svaki neobilježeni pretposljednji slog smatrao *by default* jednomornim (a to se pravilo dakako, pri »maksimalističkome« zahtjevu, može poopćiti, tj. »protegnuti« na sve slogove).

Moguće je napokon zamisliti i to da se bilježi samo tupi znak, da se dakle svagda označuje kratki pretposljednji slog (ili pak svi kratki slogovi), a da se dugi slogovi, pa tako ni dugi pretposljednji slog, ne označuju nikada. No takav bi pristup unio određenu »neprirodnost«, da ne kažem »sofisticiranost« u označivanje naglaska, jer bi upravo pretposljednji slog, ako je kratak, bio obilježen nadsvrhom, ali ne bi istodobno bio i naglašen, nego bi to bio dopretposljednji. Pa ipak, upravo se takva »sofisticiranost« pristupa može primijetiti u samoga Vitezovića, posebice u onim primjerima gdje označuje kračinu pretposljednjega sloga, a da pri tome dotična riječi ne stoji ni u kakvoj oprjeci s kojom drugom riječi, tj. kada ta riječ nema svoga »para« koji bi bio obilježen oštrim znakom. Ali opet, gledajući s jezikoslovnoga stajališta, takvo bi »neprirodno«, da ne kažem »umjetno« bilježenje moglo podsjetiti na neke najnovije jezikoslovne pristupe, ili pak, može biti, na one najstarije.¹⁸¹ Ali o tome će još biti riječi u nastavku.

3.2.2. Parovi u kojima neobilježena riječ nije potvrđena u *Lexiconu*

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 4, što znači da su 4 različite riječi, obilježene (oštrim) nadsvrhom, suprotstavljene mogućim, ali zapravo u Vitezovićevu rječniku nepotvrđenim rijećima (od kojih se 3 u latinskome i ne javljaju). A pri tome je također obilježen pretposljednji slog.

¹⁸¹ Uzme li se u obzir recimo Pāṇini.

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Accísus, a, m .. obrezzan, *odſíçcen*, a, o. *freq.* obrezávan, *odſíkávan*, a, o.

Renidescere. Renidere. Renitére .. jaſniti. opet jaſniti.

Secundáre .. ſvećatti.

Tenéri. debere .. dyržán biti.

Tenéri me fateor .. dyržanſe ozívam.

Prema tome, sljedeća bi 4 primjera bila u mogućoj oprjeci s 4 u *Lexiconu* nepotvrđene riječi (triju od tih četiriju, kako je već rečeno, u latinskom jeziku zapravo i nema). Ta bi dakle 4, nazovimo ih, nepotpuna para riječi stajala u skrovitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadсловka na pretposljednjem slogu, a s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini:

accísus : [**accísus*]

renitére : [**renitére*]

secundáre : [**secundáre*]

tenéri : [*tenéri*]

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) **Par *accísus* : [**accísus*]**

U riječi je *accísus* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je particip perfekta pasiva glagola *accídere* 'odrezati', 'posjeći', a to je složenica glagola *caedo*, *caedere*, *cecidi*, *caesum* 'sjeći', 'ubiti', pa je samoglasnik *i* u tome participu dug, tj. *accísus*, te taj particip mora biti naglašen na pretposljednjem slogu (tj. na tome je slogu silina). Budući da glagol *accídere* 'srušiti se', 'događati se', složenica glagola *cado*, *cadere*, *cecidi*, (*casum*) 'pasti', nema svoga participa perfekta pasiva, koji bi recimo glasio **accísus*, te bio naglašen na dopretposljednjem slogu, ne može se govoriti o tome da je Vitezović particip *accísus* obilježio oštrim znakom zato da bi ga u zapisu razlikovao od, na razini izraza, tj. lika doduše moguće, ali zapravo neopstojeće istopisnice **accísus*. Prema tome, u ovome primjeru, osim što dodatno »pojačava« obavijest o značenju, oštri znak ima prozodijsku službu, i to s

izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava i obavijest o mjestu naglaska.

b) Par *renit re* : [renit re*]**

U riječi je *renit re* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *renit re* 'biti svijetao', 'sjati', 'blistati', tj. složenica glagola *niteo*, *nitere*, *nitui* 'svijetliti se', 'sjati se', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *nit re*, dotično *renit re*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Moglo bi se naoko učiniti da je Vitezović oštri znak zapisao zato da bi razlikovao taj glagol od mogućega infinitiva **renit re* (po III. sprezi), no takva infinitiva u latinskom nema, budući da je glagol koji bi mogao imati takav infinitiv prezenta aktiva, zapravo deponentan, pa ima samo infinitiv prezenta pasiva *reniti*, i taj se infinitiv, tj. taj glagol nalazi u rječniku (riječ je o glagolu *renitor*, *reniti*, *renisus sum* 'upirati se', 'opirati se', 'protiviti se čemu', tj. o složenici glagola *nitor*, *niti*, *nixus* ili *nisus sum* 'osloniti se', 'podupirati se', 'truditi se'). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što dodatno »pojačava« obavijest o značenju, oštri znak ima prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava i obavijest o mjestu naglaska.

c) Par *secund re* : [secund re*]**

U riječi je *secund re* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *secundo*, *secundare* 'pogodovati', 'učiniti povoljnim', koji pripada u I. latinsku spregu, pa mu je samoglasnik *a* dug, tj. *secund re*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. producta*, tj. *p(a)enultima producta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da taj glagol valja naglasiti na pretposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem, tj. da on nije složenica glagola *d *, *d r *, *d d *, *d t m*, poput primjerice glagola *circumd *, *circumd r *, *circumd d *, *circumd t m*, koji se nalazi u rječniku, a kojemu je infinitiv *circumd r * naglašen na dopretposljednjem slogu, pri čem mu je prvo lice indikativa prezenta aktiva *circumdo*, kao i glagol *secundo*, naglašen na

preposljednjem slogu. Moglo bi se dakle govoriti o mogućoj oprjeci prema složenicama glagola *dare* (premda Vitezović u tim složenicama samoglasnik *a* ne obilježava tupim znakom, recimo *circumdare*). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što dodatno »pojačava« obavijest o značenju, oštri znak ima prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava i obavijest o mjestu naglaska.

d) Par *tenéri* : [*tenéri*]

U riječi je *tenéri* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je infinitiv prezenta pasiva glagola *teneo*, *tenere*, *tenui*, *tentum* 'držati', koji pripada u II. latinsku spregu, pa mu je drugi *e* zdesna u infinitivu dug, tj. *tenere*, dotično *tenéri*, te stoga taj slog mora biti i naglašen (tj. na tome je slogu silina). Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom prije svega zato da bi pokazao povezanost toga oblika s glagolom *tenere*, ali ujedno i zato da bi ju mogao razlikovati od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od istopisnoga, ali ne i istozvučnoga genitiva jednine (te nominativa i vokativa množine) muškoga roda pridjeva *tener*, tj. *tenéri* (premda toga oblika nema u rječniku, za razliku od nominativa). Time bi mogla biti uspostavljena oprjeka *tenéri* : *tenéri*, tj. *tenéri* : *tenéri*, pri čem mu zapravo i ne bi bilo potrebno u liku *tenéri* tupim znakom obilježiti preposljednji slog, budući da ta kračina može biti obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Prema tome, i u ovome primjeru, osim što služi za razlikovanje značenja tih dviju riječi, tj. tih dvaju (mogućih) oblika, oštri znak ima i prozodijsku službu, i to s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.3. Parovi riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 9. No tih 9 različitih riječi koje su obilježene nekim nadslovkom, u ovome slučaju oštim ili tupim znakom, tvori zapravo 5 parova u kojima su pojedine riječi uzajamno

suprotstavljeni, tj. u kojima se pojedini zapisi uzajamno razlikuju samo vrstom nadslovka na istome slogu (ali ne na preposljednjem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ). Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Incídere¹ .. urezzati. urizzati. vrezzati. naçéti. freq. urezzatti. urizzavatti.
vrezzavatti. naçíñati.

Incídere². intrò cadere .. upasti. upadnuti. freq. upaddati.

Lùteus¹, a, m .. blattan. kalan, lna, lno.

Lúteus², a, m .. ȝut, a, o.

Pila¹ .. lopta. labda. oblicca.

Pila². columna ædificata ex lapidibus cæsis .. stúp. stúp iz rezzanih kamenov
zgradjen.

Pila³. vas in quo frumentum contundebatur. pila lignea .. stuppa. mužár.
drivveni mužár.

Recídere¹ .. zvyrnuttise. zvalittiſe. nazad opasti. opet pasti. odpasti.

Recídere². retrò cædere .. odbitti. odbijatti. odſíćći. odſikatti.

Prema tome, sljedećih 9 primjera tvori 5 parova riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na određenome slogu (ali ne na preposljednjem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ), i to bez izravne posljedice na izgovornoj razini:

incídere : *incídere*

lúteus : *lùteus*

*pila*¹ : *pìla*

*pila*² : *pìla*

recídere : *recídere*

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *incídere* : *incídere*

U riječi je *incídere* oštrim znakom obilježena duljina dopreosljednjega sloga. Posrijedi je glagol *incidere* ‘urezati’, ‘usjeći’, ‘utisnuti’, a to je složenica

glagola *caedo*, *caedere*, *cecidi*, *caesum* ‘sjeći’, ‘ubiti’, pa mu je samoglasnik *i* dug, tj. *incidere*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *incidere* ‘upasti’, ‘srušiti se’, tj. od složenice glagola *cado*, *cadere*, *cecidi*, (*casum*) ‘pasti’, uspostavivši tako oprjeku *incidere* : *incidere*, tj. *incidere* : *incidere*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

U riječi je pak *incidere* tupim znakom obilježena kračina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *incidere* ‘upasti’, ‘srušiti se’, a to je složenica glagola *cado*, *cadere*, *cecidi*, (*casum*) ‘pasti’, pa mu je samoglasnik *i* kratak, tj. *incidere*. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *incidere* ‘urezati’, ‘usjeći’, ‘utisnuti’, tj. od složenice glagola *caedo*, *caedere*, *cecidi*, *caesum* ‘sjeći’, ‘ubiti’, uspostavivši tako oprjeku *incidere* : *incidere*, tj. *incidere* : *incidere*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

b) Par *lúteus* : *lùteus*

U riječi je *lúteus* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je pridjev *luteus* ‘žut’, pa mu je prvi samoglasnik *u* slijeva dug, tj. *lúteus*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *luteus* ‘blatan’, uspostavivši tako oprjeku *lúteus* : *lùteus*, tj. *lúteus* : *lùteus*. U Faberovu se rječniku nalazi pridjev *luteus* (»ut *luteus color auri*«), za koji se kaže *prima longa (sc. syllaba)*, što bi značilo da je prvi slog dug, za razliku od pridjeva *luteus* (»ut

paries luteus, [...] lutea vasa«), za koji se kaže *prima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Razdioba je otege ova: *lūtēūs*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi pridjev imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju pridjeva u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

U riječi je pak *lūteus* tupim znakom obilježena kračina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je pridjev *luteus* 'blatan', pa mu je prvi samoglasnik *u* slijeva kratak, tj. *lūteus*. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *luteus* 'žut', uspostavivši tako oprjeku *lūteus* : *lúteus*, tj. *lūteus* : *lūteus*. U Faberovu se rječniku nalazi pridjev *luteus* (»ut paries luteus, [...] lutea vasa«), za koji se kaže *prima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak, za razliku od pridjeva *luteus* (»ut *luteus color auri*«), za koji se kaže *prima longa* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug. Razdioba je otege ova: *lūtēūs*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi pridjev imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju pridjeva u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

c) Par *pīla*¹ : *pīla*

U riječi je *pīla*¹ oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je imenica *pila* 'stup', pa joj je samoglasnik *i* dug, tj. *pīla*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (premda, u biranu izgovoru, ipak ne i istozvučne) riječi *pila* 'lopta', 'kruglja', uspostavivši tako oprjeku *pīla* : *pīla*, tj. *pīla* : *pīla*. Vitezović k tomu navodi i riječ *pila* 'mužar', 'stupa', gdje je također oštrim znakom obilježio duljinu pretposljednjega sloga, tj. *pīla*, no te se dvije riječi različite etimologije, tj. *pīla*¹ i

*pīla*² (u izdanju Vitezovićeva rječnika *pīla*² i *pīla*³), ne mogu uzajamno razlikovati u zapisu, budući da je posrijedi prava, dotično puna homonimija, što znači da su one istozvučnice i istopisnice. U Faberovu se rječniku nalaze imenice *pīla* (»columna est aedificata ex lapidibus caesis«) i *pīla* (»vas in quo frumentum contundebatur«), za koje se kaže *priore longa* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug, za razliku od imenice *pīla* (»σφαῖρα est«), za koju se kaže *priori brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Razdioba je otege ova: *pīlā*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer sve tri imenice, budući da su dvosložne, imaju naglasak na pretposljednjem slogu. Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih triju imenica u zapisu, zapravo razlikovanje *pīla* od *pīla*, tj. *pīla*¹ i *pīla*² (u izdanju *pīla*² i *pīla*³) od *pīla*, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

U riječi je pak *pīla* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je imenica *pīla* 'lopta', 'kruglja', pa joj je samoglasnik i kratak, tj. *pīla*. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od dviju istopisnih (premda, u biranu izgovoru, ipak ne i istozvučnih) riječi *pīla* 'stup' i *pīla* 'mužar', 'stupa' (pri čem su dvije potonje različite etimologije, pa je posrijedi prava, dotično puna homonimija, tj. te su dvije riječi i istozvučnice i istopisnice), uspostavivši tako oprjeku *pīla* : *pīla*, tj. *pīla* : *pīla*. U Faberovu se rječniku nalazi imenica *pīla* (»σφαῖρα est«), za koju se kaže *priori brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak, za razliku od imenica *pīla* (»columna est aedificata ex lapidibus caesis«) i *pīla* (»vas in quo frumentum contundebatur«), za koje se kaže *priore longa* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug. Razdioba je otege ova: *pīlā*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer sve tri imenice, budući da su dvosložne, imaju naglasak na pretposljednjem slogu. Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih triju imenica u zapisu, zapravo razlikovanje *pīla* od *pīla*¹ i *pīla*² (u izdanju *pīla*² i *pīla*³), i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

d) Par *pīla*² : *pīla*

U riječi je *pīla*² oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je imenica *pīla* ‘mužar’, ‘stupa’, pa joj je samoglasnik *i* dug, tj. *pīla*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (premda, u biranu izgovoru, ipak ne i istozvučne) riječi *pīla* ‘lopta’, ‘kruglja’, uspostavivši tako oprjeku *pīla* : *pīla*, tj. *pīla* : *pīla*. Vitezović k tomu navodi i riječ *pīla* ‘stup’, gdje je također oštrim znakom obilježio duljinu pretposljednjega sloga, tj. *pīla*, no te se dvije riječi različite etimologije, tj. *pīla*² i *pīla*¹ (u izdanju Vitezovićeva rječnika *pīla*³ i *pīla*²), ne mogu uzajamno razlikovati u zapisu, budući da je posrijedi prava, dotično puna homonimija, što znači da su one istozvučnice i istopisnice. U Faberovu se rječniku nalaze imenice *pīla* (»vas in quo frumentum contundebatur«) i *pīla* (»columna est aedificata ex lapidibus caesis«), za koje se kaže *pīla* longa (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug, za razliku od imenice *pīla* (»σφαῖλα est«), za koju se kaže *pīla* brevi (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Razdioba je otege ova: *pīlā*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer sve tri imenice, budući da su dvosložne, imaju naglasak na pretposljednjem slogu. Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih triju imenica u zapisu, zapravo razlikovanje *pīla* od *pīla*, tj. *pīla*² i *pīla*¹ (u izdanju *pīla*³ i *pīla*²) od *pīla*, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

Za riječ *pīla* vrijedi isto ono što i u prethodnome primjeru.

e) Par *recīdere* : *recīdere*

U riječi je *recīdere* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *recīdere* ‘odrezati’, ‘odsjeći’, ‘izrezati’, a to je složenica glagola *caedo*, *caedere*, *cecidi*, *caesum* ‘sjeći’, ‘ubiti’, pa mu je samoglasnik *i* dug, tj. *recīdere*. Tu je riječ Vitezović obilježio oštrim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *recīdere* ‘pasti na koga’, ‘zapasti’, ‘dogoditi se’, tj. od složenice glagola *cado*, *cadere*, *cecidi*, (*casum*) ‘pasti’, uspostavivši tako oprjeku *recīdere* : *recīdere*, tj. *recīdere* : *recīdere*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog

dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (preposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

U riječi je pak *recidere* tupim znakom obilježena kračina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *recidere* 'pasti na koga', 'zapasti', 'dogoditi se', a to je složenica glagola *cado*, *cadere*, *cecidi*, (*casum*) 'pasti', pa mu je samoglasnik i kratak, tj. *recidere*. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom kako bi ju mogao razlikovati od istopisne (a zapravo i istozvučne) riječi *recidere* 'odrezati', 'odsjeći', 'izrezati', tj. od složenice glagola *caedo*, *caedere*, *cecidi*, *caesum* 'sjeći', 'ubiti', uspostavivši tako oprjeku *recidere* : *recidere*, tj. *recidere* : *recidere*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (preposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

3.4. Parovi riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 6, što znači da 6 različitih riječi, od kojih su samo 3 obilježene nadsvrhom, tvori 3 para gdje su obilježene riječi uzajamno suprotstavljene neobilježenima, tj. gdje se pojedini zapisi uzajamno razlikuju time što jedna od riječi u paru ima nadsvrak na određenome slogu (ali ne na preposljednjem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ), dočim ga druga nema. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Accidere¹ .. prigodittiſe. zgodittiſe. pripetittiſe. napetittiſe. primirritiſe.

Accidere². **cædere** .. obrezzati. obrezzati [⇒ obrizzati]. odficci [⇒ odſićći]. freq. obrezavatti. obrizavatti. odfikatti.

Morari¹. *act.* .. kaſnitti. muditi. stentati. zadyržavatti.

Mórari² .. luditti.

Sèrum¹. *aqva lactis* .. ſurotka. funduriſta. firutka.

Serum². *vesper* .. veççer. pozno.

Prema tome, sljedećih 6 primjera tvori 3 para riječi koje uzajamno stoje u skrovitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na određenome slogu (ali ne na pretposljednjem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ), i to bez izravne posljedice na izgovornoj razini:

accídere : accidere

mórari : morari

sèrum : serum

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *accídere : accidere*

U riječi je *accídere* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *accidere* 'odrezati', 'posjeći', tj. složenica glagola *caedo*, *caedere*, *cecidi*, *caesum* 'sjeći', 'ubiti', pa mu je samoglasnik *i* dug, tj. *accīdere*. Složenicu glagola *cado*, *cadere*, *cecidi*, (*casum*) 'pasti', tj. *accidere* 'srušiti se', 'događati se', koja se također nalazi u rječniku, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *accìdere*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *accídere : accidere*, tj. *accīdere : accidere*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *accídere*, jer je kračina u *accidere* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na dopretposljednjem slogu (pretposljednji im je slog kratak). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

b) Par *mórari* : *morari*

U riječi je *mórari* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je glagol *moror*, *morari*, *moratus sum* 'biti lud', 'ludovati', koji je u vezi s imenicom *mōrus* 'luđak', prema grčkome pridjevu μωρός 'glup', 'tup', 'lud', pa mu je samoglasnik *o* dug, tj. *mórari*. Taj se glagol nalazi u Faberovu rječniku, kao i riječ *moros*, oboje bez oznake duljine ili kračine dopretposljednjega, dotično pretposljednjega sloga, ali se uz *moros* navodi grčka riječ μωρός, a uz *morari* grčki glagol μωράνειν ('biti glup', 'biti tup', 'biti lud'). Glagol *moror*, *morari*, *moratus sum* 'otezati', 'odgađati', koji se također nalazi u rječniku, a u vezi je s latinskom imenicom *mōra* 'otezanje', 'odgoda', pa mu je samoglasnik *o* kratak, tj. *mórari*, Vitezović ne obilježava tupim znakom, npr. *mòrari*. Premda bi tako uspostavio oprjeku *mórari* : *mòrari*, tj. *mórari* : *mòrari*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo duljinu u *mórari*, jer je kračina u *morari* obilježena izostankom tupoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, budući da jedan i drugi glagol imaju naglasak na pretposljednjem slogu (pretposljednji im je slog dug). Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dvaju glagola u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

c) Par *sèrum* : *serum*

U riječi je *sèrum* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je imenica *serum* 'sukrvica', pa joj je samoglasnik *e* kratak, tj. *sérum*. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *priore brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Imenicu *serum* 'kasno doba', 'kasna noć', koja se također nalazi u rječniku, a koja je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva *sérus* 'spor', 'zakasnio', pa joj je samoglasnik *e* dug, tj. *sérum*, Vitezović ne obilježava oštrim znakom, npr. *sérum* (i ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga). Premda bi tako uspostavio oprjeku *sèrum* : *sérum*, tj. *sérum* : *sérum*, to mu zapravo i nije potrebno. Dovoljno mu je naime obilježiti samo kračinu u *sèrum*, jer je duljina u

serum obilježena izostankom oštoga (i bilo kojega drugoga) znaka (obilježenost neobilježenošću). Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je preposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer jedna i druga imenica, budući da su dvosložne, imaju naglasak na pretposljednjem slogu. Stoga je njegova temeljna zadaća razlikovanje tih dviju imenica u zapisu, i to prije svega zbog razlikovanja njihova značenja, neovisno o izgovornoj razini.

3.5. Riječi obilježene nadсловkom koje ne stoje u oprjeci s nekom drugom riječju, a s izravnom posljedicom na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima dosta. Najčešće su posrijedi grčke riječi u latinskome, ali ima i latinskih, dotično negrčkih riječi, posebice onih manje poznatih. To su dakle primjeri gdje je određenim nadсловkom obilježen preposljednji slog, ali nema oprječne riječi, tj. one koja bi tomu primjeru bila suprotstavljena. To znači da ne opстојi par u kojem bi se pojedini zapisi uzajamno razlikovali samo vrstom nadlovka na istome (i to pretposljednjem) slogu. Svi se takvi primjeri nalaze u četvrtome prilogu, i ondje su protumačeni. Ovdje sam ih odabralo 30: 20 grecizama (10 s oštrim znakom, te 10 s tupim) i 10 negrčkih riječi (5 s oštrim znakom, te 5 s tupim).

3.5.1. Odabrane grčke riječi s oštrim znakom na pretposljednjem slogu

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti odabrani primjeri:

Absynthítes, $\alpha\ldots$ pelínak. pelinovac. pelínek.

Archimandríta, $\alpha\ldots$ Iguman. Oppat. kalúgerſki glavár.

Axióma .. Izrička. Prirička.

Bronchocéle .. zausnica. nemoć kaſe za uhom napravvi.

Catachrésis. abusio vocabuli proprii pro nomine proprio .. nevlaſtnica.

Cerostrótum .. Drivopisje. Drivo izrezzano, i ſ druggim sarim drivjem nadopušteno, i tako izpiſano.

Diatréturn .. izduben pehar. borovník.

Elacaténe .. vretenak. vretenicca, ribba.

Epicheréma .. zmíjal. zmislenje. izkázanje ù pameti poceto, za poſvidocitti kojú ſtvár.

Hæmatítēs, æ. m. .. kyrvni kamen. Amatist.

Prema tome, sljedećih 10 primjera s oštrim znakom na pretposljednjem slogu ne stoji u oprjeci ni s jednom drugom riječi, no obilježeni nadsvok ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini:

absynthites

archimandríta

axióma

bronchocéle

catachrésis

cerostrótum

diatrétum

elacaténe

epicheréma

hæmatítēs

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *absynthites*

U riječi je *absynthites* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἀψινθίτης, koja znači 'pelinovo vino' (obično uz oīvoς), a u vezi je s riječju ἀψίνθιον (dotično ἄψινθος), koja znači 'pelin'. U Vitezovića nalazimo isključivo likove s *y* na mjestu prvoga *i* slijeva, tj. *absynthites* i *absynthium*. Premda Liddell–Scottov rječnik ne navodi takve likove, tj. ἀψυνθίτης i ἀψύνθιον, Estienne ima lik ἄψυνθος i upućuje ga na ἄψινθος, dočim pak Du Cange *absinthium* upućuje na *absynthium*. U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina prvoga *i* zdesna, tj. pretposljednjega sloga, kako je to učinio i Vitezović, a i u latinskom je Souterovu rječniku također obilježena duljina pretposljednjega (kao i posljednjega) sloga. Ta se

riječ nalazi i u Faberovu rječniku s oznakom *penult. longa*, tj. *p(a)enultima longa* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. Prema tome, razdioba je otege u latinskome ova: *absynthītēs* (prva su dva sloga slijeva po položaju duga, tj. svaki je *positione longa*), što znači da je mjesto siline i u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku *τιθείσης*), na pretposljednjem slogu. U ovome primjeru stoga oštri znak ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) *archimandrīta*

U riječi je *archimandrīta* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἀρχιμανδρίτης ‘opat’, ‘poglavar samostana’. U dodatku (*Supplement*) Liddell–Scottova rječnika obilježena je duljina pretposljednjega sloga u grčkome. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *pen. pro.*, tj. *p(a)enultima producta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). S obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navodi i Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *archimandrītū* (prvi i treći slog slijeva po položaju su dugi, tj. svaki je *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku *τιθείσης*), na pretposljednjem slogu. Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) *axiōma*

U riječi je *axiōma* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἀξιωμα ‘vrijednost’, ‘ugled’, ‘izreka’, ‘očevidna istina’, ‘prvostavak’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *long. pen.*, tj. *longa p(a)enultima* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *axiōmā* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku *πρόσωπον*).

Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) *bronchocéle*

U riječi je *bronchocéle* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ βρογχοκήλη ‘oteklina u grlu’ (βρόγχος ‘dušnik’, ‘grlo’ + κήλη ‘oteklina’, ‘izraslina’). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s označom *lon. pen.*, tj. *longa p(a)enultima (sc. syllaba)*, što bi značilo da je preposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom preposljednjega sloga navodi i Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *bronchocēlē* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku τιθείσης), na preposljednjem slogu. Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) *catachrésis*

U riječi je *catachrésis* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ κατάχρησις ‘protuporaba’, ‘pogrješna poraba riječi’ (κατά ‘dolje’, ‘niz’, ‘kroz’, ‘prema’, ‘usuprot’, u složenicama označuje suprotnost ili posvemnost + χρῆσις ‘poraba’). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s označom *penult. longa*, tj. *p(a)enultima longa (sc. syllaba)*, što bi značilo da je preposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom preposljednjega sloga navodi Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *cātāchrēsīs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kraćina obaju samoglasnika *a* u prijedlogu κατά), što znači da je mjesto siline u latinskome na preposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopreposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku πρόσωπον). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

f) *cerostrótum*

U riječi je *cerostrótum* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ *κερόστρωτον* 'ukras (od roga) u drvu' (*κέρας* 'rog' + *στρώννυμι* 'prostirati', 'postavljati'), ili možda *κηρόστρωτον* 'ukras (od voska) u drvu', 'voštana slika' (*κηρός* 'vosak' + *στρώννυμι* 'prostirati', 'postavljati'). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga, ali se u izvornome izdanju navodi grčka riječ *κερόστρωτον*, te se tumači kao »genus picturae«, a potom se veli »penultimae quantitatem vocalis Graeca indicat«. U primjerku međutim koji je Vitezović poslužio kao predložak, navodi se riječ, tj. lik *κηρόστρωτον* kao izvorni grčki zapis. S obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Riječ se nalazi i u Estienneovu *Thesaurusu*, i to u liku *κερόστρωτον* (»*cornibus* s. [tj. sive] *corneis laminis stratus*«). No dok Sušnik-Jambrešić imaju kračinu na prвome slogu slijeva, dotle u Kirscha nije posve jasno je li taj slog obilježen kračinom ili duljinom. K tomu, Kirsch navodi ova dva značenja: »eingelegte Arbeit der Schreiner. *proprie*, von Horn« i »ein Wachsbild« (Vitezović donosi otpovjednicu *Drivopifje*, te opisno tumačenje *Drivo izrezzano, i ſ druggim sarim drivjem nadopuńeno, i tako izpiſano*). Stoga je razdioba otege u latinskome ili *cerostrōtūm*, ili pak *cerostrōtūm* (drugi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku *πρόσωπον*). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

g) *diatrétum*

U riječi je *diatrétum* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ *διάτρητον* 'tokarena posuda', 'izrezbarena posuda' (obično u množini *διάτρητα*), što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva *διάτρητος*, *διάτρητον* 'izduben', 'izrezbaren' (*διά* 'kroz', 'zbog', 'poradi', u složenicama označuje prodor u prostoru i vremenu ili rastavljanje + *τρητός* 'probušen'). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *med. long.*, tj.

media longa (*sc. syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *dīātrētūm* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kraćina obaju samoglasnika u prijedlogu διά; no u Homera može samoglasnik *i* biti dug, a samoglasnik *a* kratak, i obrnuto, *i* kratak, a *a* dug). To znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku πρόσωπον). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

h) *elaca<ca>téne*

U riječi je *elaca<ca>téne* oštrim znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu morske ribe, prema grčkome ἡλακατήν, ἡλακατῆνος (obično u množini ἡλακατῆνες, ἡλακατῆνων). Vitezović tu riječ navodi samo u liku *elacacaténe*, dakle s jednim slogom *ca* viška (što će biti *lapsus calami*). Te riječi nema u glavnome dijelu Faberova rječnika, ali se ona ipak nalazi u posebnoj cjelini, tj. u dodatku pod naslovom *Epitome quatuor librorum Conradi Gesneri De historia animalium, quadrupedum viviparorum et oviparorum, aquatilium et volatilium*, i to u »izvatu« iz treće knjige (*Epitome libri tertii. Nomenclatura aquatilium.*), s oznakom *pen. prod.*, tj. *p(a)enultima producta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). S obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *ēlācātēnē* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježene su kraćine obaju samoglasnika *a*, kako ima i Glare, tj. ne bilježi duljinu, no Kirsch, a i Sušnik–Jambrešić na drugome *a* slijeva imaju duljinu), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na posljednjem slogu (ali je u kosim padežima i u grčkome na pretposljednjem slogu; stoga je ἡλακατήν inačica nenaglašenosti, dakle pripada u skupinu ἐγκλινόμενα, ἡλακατῆνος i sl. »progresivni« naglasak prema uzorku πολῖτις, a ἡλακατῆνων »regresivni« naglasak prema uzorku τιθείσης). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s

izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

i) *epicheréma*

U riječi je *epicheréma* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu dokaza u logici, prema grčkome ἐπιχείρημα, što je u vezi s glagolom ἐπιχειρέω ‘stavljam ruku na nešto’, ‘poduzimam’, ‘pokušavam’ (ἐπί ‘pri’, ‘na’ + χείρ, χειρός ‘ruka’). Premda se u latinskome, na osnovi grčkoga izvornika, očekuje lik *epichirema*, kako se i nalazi u većini rječnika, Vitezović ima lik *epicherema* (Glare navodi i takvu mogućnost zapisa). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, također u liku *epicherema*, s oznakom *longa penult.*, tj. *longa p(a)enultima* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je preposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom preposljednjega sloga navodi i Kirsch (u liku *epichirema*). Razdioba je otege u latinskome ova: *ēpīchērēmā* (dotično *ēpīchīrēmā*), što znači da je mjesto siline u latinskome na preposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na doprepostojednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku θήρειος). Oštri znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

j) *hæmatítes*

U riječi je *hæmatítes* oštrim znakom obilježena duljina preposljednjega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu crvene (željezne) rudače, prema grčkome αἵματίτης. U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *i*, dotično preposljednjega sloga. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *long. penult.*, tj. *longa p(a)enultima* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je preposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom preposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *haemātītēs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kraćina samoglasnika *a*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku τιθείσης), na preposljednjem slogu. Oštri

znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.5.2. Odabране grčke riječi s tupim znakom na pretposljednjem slogu

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti odabrani primjeri:

Calliblephàrum .. očno vraćtvo. očni lík.

Chironòmus .. Pyrſtomettac. Pyrſtoigrac. kiſe na pyrſte igra. çyrnaçka igra.

Collìbus, i .. Razminak. zgubitak ù razmiñavanju pinéz.

Cotona. Coctona. Cotàna. Coctana. cottona .. ſmokvica. mala ſmokvica. zelenčica.

Dicròtum .. fusta. fil'ugga.

Diphthèra .. kožuh. kožna haľa. kotigga.

Ectrapèlus .. Çloviççina. *f.* ženeticina.

Elæomèli .. divojka uľe. uľe kô ſamo iz ulike kapľe.

Epizýgis .. skul'lica na banestrelu.

Hæmatòpus .. pticca çyr'lenonoga, kyrvavonoga. ima dugge noge kot kyrvave.

Prema tome, sljedećih 10 primjera s tupim znakom na pretposljednjem slogu ne stoji u oprjeci ni s jednom drugom riječi, no obilježeni nadsvrak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini:

calliblephàrum

chironòmus

collìbus

cotàna

dicròtum

diphthèra

ectrapèlus

elæomèli

epizýgis

hæmatòpus

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *calliblephàrum*

U riječi je *calliblephàrum* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ καλλιβλέφαρον ‘ličilo za obrve, vjeđe i trepavice’ (κάλλος ‘ljepota’, u složenicama καλλι- ‘lijep’ + βλέφαρον ‘vjeda’). U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *a*, dotično pretposljednjega sloga. Kračinu bilježe i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić. Riječ navodi i Belostenec, i to u ovakvu značenju: »Za ochi kruto dobro vrachtvo.« A slično imaju i Sušnik–Jambrešić (»vrachtvo za ochi«), a i Vitezović (*očno vračtvo*), pa bi se moglo reći da je to značenje bilježito za hrvatski latinitet, tj. da se ta riječ u tome značenju rabi upravo (a možda i samo) u hrvatskome latinitetu. Riječ se nalazi i u Faberovu rječniku s oznakom *penult. brevi*, tj. *p(a)enultima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Razdioba je otege u latinskome ova: *calliblēphärōn* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) *chironòmus*

U riječi je *chironòmus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ χειρονόμος ‘onaj koji pleše pokrećući ruke’, ‘pantomimičar’ (u vezi s glagolom χειρονομέω ‘plešem pokrećući ruke’, ‘mimički se krećem’). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *brevis penult.*, tj. *brevis p(a)enultima* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *chīrōnōmūs*, što znači da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na pretposljednjem slogu (»progresivni« naglasak prema uzorku γαμέτις). Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) *collýbus*

U riječi je *collýbus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ κόλλυβος ‘novčić’, ‘gubitak pri razmjeni novca’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. corrept.*, tj. *p(a)enultima correpta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navodi Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *collýbus* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *y*, dočim je prvi slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) *cotàna*

U riječi je *cotàna* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Riječ je o nazivku za jednu vrstu malih smokava, prema grčkome nominativu množine κόττανα (jednina κόττανος). Vitezović navodi još četiri lika, naime *cotona*, *coctona*, *coctana* i *cottona*, ali sve bez nadslovaka, premda ne navodi i uzorni latinski lik *cottana*, kako ima Glare (iako spominje i opstojnost likova s dočetkom *-ona*). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga (Faber navodi istih pet likova kao i Vitezović, pače gotovo i jednakim poretkom). Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 7. (daktilski heksametar) 53. epigrama iz VII. knjige Marcijalovih *Epigrama*. Evo toga stiha:

parvaque cum canis venerunt cotana prunis

Otuda je moguće, na temelju samoga nominativa množine te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

— u u | — — | — || — | — — | — u u | — —

S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navodi i Kirsch. Razdioba je otege u latinskome ova: *cottānā*, dotično *cottānūm* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*). Tako je u uzornome liku, dočim se i u zapisu s neudvojenim *t* održava duljina, dakle *cōtānā*, dotično *cōtānūm* (kako i opet potvrđuje navedeni Marcijalov stih). To pak znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) *dicrōtum*

U riječi je *dicrōtum* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ δίκρωτον ‘dvoveslarka’, što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva δίκρωτος, δίκρωτος ‘koji dvostruko udara’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *med. brevi*, tj. *media brevi (sc. syllaba)*, što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *dicrōtūm*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

f) *diphthēra*

U riječi je *diphthēra* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ διφθέρα ‘štavljeni koža’, ‘kožna halja’, ‘kožuh’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. brevi*, tj. *p(a)enultima brevi (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *diphthērā* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na pretposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων). Tupi

znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

g) *ectrapèlus*

U riječi je *ectrapèlus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἐκτράπελος ‘grozovit čovjek’, ‘izopačenik’, što je zapravo poimeničeni muški rod pridjeva ἐκτράπελος, ἐκτράπελον ‘protunaravan’, ‘izopačen’, ‘nastran’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *bre. penul.*, tj. *brevi p(a)enultima* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *ectrāpēlūs* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *a*, dočim je prvi slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

h) *elæomèli*

U riječi je *elæomèli* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἐλαιόμελι, kojom se izvorno imenuje smola što teče iz maslinova drveta (ἐλαῖος ‘maslina’ + μέλι ‘med’). No ta riječ, posebice u hrvatskome latinitetu (Vitezović, Sušnik–Jambrešić), znači također ‘djevičansko maslinovo ulje’ (ἐλαῖον ‘maslinovo ulje’ + μέλι ‘med’). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *bre. penult.*, tj. *brevi p(a)enultima* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *ēlaeōmēlī*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

i) *epizýgis*

U riječi je *epizýgis* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ ἐπιζυγίς, ἐπιζυγίδος ‘vijak na bacalu oko kojega se namata uže’, u vezi s glagolom ἐπιζυγέω ‘biti spojen’, ‘biti povezan’ (ἐπί ‘pri’, ‘na’ + ζυγόν, ili ζυγός ‘jaram’). U latinskome ta riječ znači i ‘udubina na bacalu u koju se umeće zrno’. Takvo značenje ima Vitezović, a i u Faberovu se rječniku dotična riječ donosi u tome značenju, i to s oznakom *brevi penult.*, tj. *brevi p(a)enultima (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navodi i Kirsch. Razdioba je otege u latinskome ova: *ēpizýgis* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *y*, dočim je drugi slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na posljednjem slogu (no u kosim je padežima u grčkome na pretposljednjem slogu; stoga je ἐπιζυγίς inačica nenaglašenosti, dakle pripada u skupinu ἐγκλινόμενα, ἐπιζυγίδος i sl. »progresivni« naglasak prema uzorku γαμέτις, a ἐπιζυγίδων »regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων). Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

j) *hæmatòpus*

U riječi je *hæmatòpus* tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu ptice crvenih nogu, prema grčkome αἵματόπους, αἵματόποδος (obično u množini αἵματόποδες; αἷμα, αἵματος ‘krv’ + πούς, ποδός ‘noga’). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *bre. pen.*, tj. *brevi p(a)enultima (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navodi Kirsch, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *haematópūs*, što znači da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na pretposljednjem slogu (no u kosim je padežima jednine i u grčkome na dopretposljednjem slogu; stoga je αἵματόπους i αἵματοπόδων »regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων, a αἵματόποδος i sl. »regresivni«

naglasak prema uzorku μέλανος). Tupi znak dakle ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.5.3. Odabrane negrčke riječi s oštrim znakom na pretposljednjem slogu

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti odabrani primjeri:

Cassíta, æ .. Skyrlac. Uhuļaça. Vahuļaça.

Corrúda. Corrudago. sylvestris asparagus .. Hmeľ.

Cortína .. kotal. ſtrojni kotal.

Procérus, a, m .. uzraſtan, tna, tno. viſok, dùg, a, o.

Sopórus, a, m .. ſān, a, o. zaſpán, a, o.

Prema tome, sljedećih 5 primjera s oštim znakom na pretposljednjem slogu ne стоји у oprjeci ni s jednom drugom riječi, no obilježeni nadslovak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini:

cassíta

corrúda

cortína

procérus

sopórus

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *cassíta*

Oštim je znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga u riječi *cassita* '(kukmasta) ševa'. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *pen. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). S obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskom ova: *cassítă* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Vitezović je dakle oštim znakom htio

upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na preposljednjem slogu, a ne možda na dopreposljednjem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) *corrúda*

Oštrim je znakom obilježena duljina preposljednjega sloga u riječi *corruda* 'divlja šparoga'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kraćine preposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 375. (daktilski heksametar) iz X. knjige Kolumelina djela *De re rustica*. Evo toga stiha:

prodit & asparagi corruda simillima filo

Otuda je moguće, na temelju samoga nominativa te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i duljinu preposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || – | – u u | – u u | – –

S obilježenom ju pak duljinom preposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *corrūdā* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na preposljednjem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na preposljednjem slogu, a ne možda na dopreposljednjem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) *cortína*

Oštrim je znakom obilježena duljina preposljednjega sloga u riječi *cortina* 'kotao', 'zastor'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. long.*, tj. *p(a)enultima longa (sc. syllaba)*, što bi značilo da je preposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom preposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *cortīnă*

(prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) *procérus*

Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga u riječi *procerus* ‘visok’, ‘vitka stasa’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *prima & media longis (sc. syllabis)*, što bi značilo da je prvi i srednji, tj. dopretposljednji i pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednjega (i dopretposljednjega) sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege ova: *prōcērūs*, što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) *sopórus*

Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga u pridjevu *soporūs* ‘uspavan’, ‘uspavljujući’. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *med. long.*, tj. *media longa (sc. syllaba)*, što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić. Razdioba je otege ova: *sōpōrūs* (Kirsch bilježi, vjerojatno zabunom, duljinu prvoga samoglasnika *o* slijeva), što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem. Prema tome, oštri znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

3.5.4. Odabrane negrčke riječi s tupim znakom na pretposljednjem slogu

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti odabrani primjeri:

Pantīces, cum .. Knízának. volovski želuddac.

Patrīmus, [Patrīm]a .. Oćcić. Otćić, Otćićka. Ki je jur *sam* Otac, tyr jos Otca zivoga ima.

Perorīga, æ. m. .. kobillar. Prepustavac. Minusar. Ki pa/tuhe na bedevie prepusta.

Pollicītum .. obitaj. obećano.

Sublīca, æ. Sublicium, ii. Sublicæ, arum .. moſtni ſtúp driven. Kolci ù vodu zabijeni zaradi grade.

Prema tome, sljedećih 5 primjera s tupim znakom na pretposljednjem slogu ne stoji u oprjeci ni s jednom drugom riječi, no obilježeni nadsvrak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini:

pantīces

patrīmus

perorīga

pollicītum

sublīca

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *pantīces*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga u riječi *pantices* 'crijeva', 'iznutrice', 'trbuhan', što je zapravo nominativ množine imenice *pantex* (obično se i rabi u množini). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. brevi*, tj. *p(a)enultima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskom ova: *pantīcēs* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Vitezović je dakle tupim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti

na dopretposljednjem slogu, a ne možda na pretposljednjem. Prema tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

b) *patrīmus*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga u riječi *patrimus* 'čovjek kojemu je otac živ', što je zapravo poimeničeni muški rod pridjeva *patrimus* 'kojemu je otac živ'. Vitezović navodi i dočetak *a* za žensku osobu, tako da bi se mogao uspostaviti lik [patrīm]a, ali dakako, nadslovak tu nije Vitezovićev. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. correpta*, tj. *p(a)enultima correpta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *patrīmus*, tj. zapisao je tupi znak iznad *i*. K tomu, Faberovo latinsko tumačenje »qui pater cum sit ipse, patrem adhuc superstitem habet«, Vitezović gotovo doslovno navodi kao jednu prijevodnu jedinicu, tj. *Ki je jur sam Otac, tyr jos Otca živoga ima*. Faber još dodaje »sicut matrimus, vide mater«, a uz *matrimus* kaže ovako: »Sic & patrimus, media syllaba in utroque correpta.« No treba primijetiti da kračina ili duljina toga *i*, ni u jednoj od dviju spomenutih riječi, nije posve jasna. Tako Kirsch ima i u *patrimus* i u *matrimus* obilježenu duljinu samoglasnika *i*, kao i Marević (što inače ne bi trebao navoditi sa stajališta svoga načina bilježenja; to se može smatrati zalihosnim, ili pak željom da se duljina istakne). Za razliku od toga Sušnik–Jambrešić *patrimus* navode s duljinom i s kračinom toga *i*, ali *matrimus* imaju samo s kračinom. Georges pak ima *patrīmus* i *mātrīmus* (izostanak znaka iznad *i* znači kračinu), a tako navode i Lewis–Short, koji uz *pātrīmus* dodaju u zagradama »quantity of the penult uncertain«. Zanimljivo je i to da su Buchner–Cellarius »ispravili« Faberovu oznaku, pa imaju *patrīmus* (tako i *mātrīmus*), a »popravili« su i značenje u »qui patrem adhuc superstitem habet«. Glare međutim nijednu od tih dviju riječi ne navodi s duljinom, a uz *patrimus* dodaje ovaku napomenu o prozodiji: »2nd syll. dub. (absence of -umus variant perh. implies -ī-).« Razdioba bi otege dakle u latinskome ipak bila ova: *pātrīmūs* (pri čem treba na umu imati i *pātrīmūs*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Vitezović je dakle

tupim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, a ne možda na pretposljednjem (pri tome je postupio posve u skladu s Faberovom oznakom). Prema tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

c) *peroriga*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga u riječi *peroriga* 'konjušar', 'čovjek koji pripušta kobile pastuhu'. U latinskome se javlja još i lik *proriga*, ali Vitezović ga ne navodi. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. brevi*, tj. *p(a)enultima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *peroriga*, tj. zapisao je tupi znak iznad *i*. Zanimljivo je k tomu da je u primjerku koji mu je poslužio kao predložak, Vitezović uz riječ *peroriga* zapisao hrvatski prijevod *kobilar*, tj. jednu od otpovjednica koja se nalazi i u rječniku. No treba primijetiti da kračina ili duljina toga *i*, ni u jednoj od dviju spomenutih riječi ili likova, nije posve jasna. Primjerice Kirsch ima i u *peroriga* i u *proriga* obilježenu duljinu samoglasnika *i*, a tako i Sušnik–Jambrešić (imaju samo lik *proriga*). Marević također ne bilježi ni na jednome od likova nikakav znak iznad *i*, što znači da je samoglasnik *i* dug. No Georges navodi *prōriga* (izostanak znaka iznad *i* znači kračinu; nema *peroriga*), kao i Lewis–Short, koji imaju *prōriga*, a za *pērōrīga* kažu da je krivo čitanje »for per origam, i. e. per aurigam«. Glare također ima samo *proriga*, ali s obilježenom duljinom samoglasnika *i*, i s upitnikom, te dodaje: »app. from *pro origa* (AVRIGA), cf. *proconsul*, etc.« Razdioba bi otege dakle u latinskome mogla biti ova: *pērōrīgā*, dotično *prōrigā* (pri čem treba na umu imati i *pērōrīgā*, dotično *prōrigā*), što znači da bi mjesto siline moglo biti na dopretposljednjem slogu. Vitezović je dakle tupim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, a ne možda na pretposljednjem (pri tome je postupio posve u skladu s Faberovom oznakom). Prema tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

d) *pollicitum*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga u riječi *pollicitum* ‘obećanje’. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 444. (daktilski pentametar) iz I. knjige Ovidijeva djela *Ars amatoria*. Evo toga stiha:

pollicitis dives quilibet esse potest

Otuda je moguće, na temelju ablativa množine te imenice, budući da je posrijedi daktilski pentametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – – | – || – u u | – u u | –

S obilježenom ju pak kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *pollīcītūm* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Vitezović je dakle tupim znakom htio upozoriti na to da tu riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, a ne možda na pretposljednjem. Prema tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

e) *sublica*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga u riječi *sublica* ‘drveni stup koji nosi most’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *brevi penult.*, tj. *brevi p(a)enultima (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege ova: *sublīcā* (skup *bl*, koji pripada u skupinu *muta cum liquida*, može i ne mora uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga, no samoglasnik je *u* po naravi kratak, tj. *naturā brevis*), što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Vitezović je dakle tupim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, a ne možda na pretposljednjem. Prema

tome, tupi znak ovdje ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska.

Vidljivo je da su svi ti primjeri, kako grecizmi tako i negrčke riječi, manje poznati, ili bi mogli biti manje poznati, pa i posve nepoznati, mogućemu čitatelju Vitezovićeva rječnika.¹⁸² I upravo je zbog toga, naime kako bi pružio obavijest o mjestu naglaska, Vitezović zapisivao oštri ili tupi znak na preposljednjem slogu tih riječi.

3.6. Riječi obilježene nadсловkom koje ne stoje u oprjeci s nekom drugom riječju, te bez izravne posljedice na izgovornoj razini

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 17. U tih je 17 različitih riječi nekim nadсловkom obilježen određeni slog, pri čem takoder nema oprječnoga primjera, tj. takva koji bi dotičnoj riječi bio suprotstavljen. To opet znači da ne opстоји par u kojem bi se pojedini zapisi uzajamno razlikovali samo vrstom nadlovka na istome slogu (ali ne na preposljednjem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ). Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Collýrium, ii .. očni lík. očno v[r]ačtvo. lík za očci.

Cortínale .. kotlovníak. meſto gdíše kotli obísaju, ali ſhrańaju. kotleňak.

Echínometra .. vodení veliki jéž.

Lúteolus, a, m .. nazut, a, o.

Lúteum ovi .. zumańak.

Orníthon. Ornithotrophium .. Gajba. Kyrletka. ptičnica. pticja hizzica.

Pòpa .. Pòp. Poſvetilnik.

Popínari .. po kuhiňahſe potepati.

Postículum .. dvirčaca. zadňa vrátca.

Procéritas .. uzraſt. uzreſt. visína. dužína.

¹⁸² Takve bi grčke riječi, koje Vitezović često obilježava nadlovkom, uglavnom pripadale u treću skupinu grecizama, prema podjeli koju sam iznio u predgovoru drugomu svesku Vitezovićeva rječnika (str. CXIII – CXIV).

Sépes, pis .. plot.

Sinápi. Sinápium. Sinápe. Sinápis, is. f. .. flaçcica. mustarda. gorçica. gorusica. flatçica.

Spècus. g. o. Spélæum. Spélunca, æ .. jamma. pećinna. dup'le. spill'a.

Sùdes, is. f. .. pallica. kolac. kiaçça. tojagga. maçugga.

Tráma, æ .. [# utak.] potka. ponçica. preća. ufnova.

Prema tome, sljedećih 17 primjera s oštrim ili s tupim nadslovkom na nekome slogu (ali ne na pretposljednjem, osim ako nije posrijedi dvosložna riječ) ne стоји u oprjeci ni s kojim drugim primjerom, pri čem obilježeni nadslovak nema izravne posljedice na izgovornoj razini:

collýrium

cortínale

echínometra

lúteolus

lúteum

orníthotrophium

pòpa

popínari

postículum

procéritas

sépes

sinápium

spècus

spélæum

spélunca

sùdes

tráma

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *collýrium*

U riječi je *collýrium* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu očne masti, tj. lijeka za oči, prema

grčkome κολλύριον. U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *y*, dotično dopretposljednjega sloga, kako je to učinio i Vitezović (a duljinu bilježe i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine dopretposljednjega sloga, ali se navodi izvorna grčka riječ. Razdioba je otege u latinskome ova: *collýrīum* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku ἔγχοντος), na dopretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi taj slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *i*, tj. ovako: *collyrium* (premda se to zapravo i očekuje zbog poznatoga pravila *vocalis ante vocalem brevis*). To dakako ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *y*, tj. ovako: *collýrīum*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadsvrška. Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *collyrium* izvedenica od riječi *collyra*, tj. da je njezina umanjenica (a riječ se *collyra* nalazi u rječniku).

b) *cortínale*

Oštim je znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga u riječi *cortinale* 'mjesto za kotlove', 'prostorija za kotlove', 'kotlovnjak'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine dopretposljednjega sloga. No duljinu toga dopretposljednjega sloga (a i pretposljednjega) bilježe i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *cortīnālē* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je taj pretposljednji slog dug. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim

načinom, bio bi morao oštrim znakom obilježiti samoglasnik *a*, tj. ovako: *cortinále* (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i*, tj. ovako: *cortínále*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadsvrška). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *corticale* izvedenica od riječi *cortina* (a riječ se *cortina* nalazi u rječniku).

c) *echínometra*

U riječi je *echínometra* oštrim znakom obilježena duljina četvrtoga sloga zdesna. Posrijedi je nazivak za jednu vrstu morskoga ježa, prema grčkome ἔχινομήτρα (ἔχῖνος ‘jež’ + μήτρα ‘maternica’, ‘matica’, ‘izvor’). U Liddell-Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *i*, dotično četvrtoga sloga zdesna, kako je to učinio i Vitezović (a duljinu bilježi i Kirsch). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kraćine toga četvrtoga sloga zdesna. Razdioba je otege u latinskome ova: *échinōmētrā*, što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku τιθείσης), na pretposljednjem slogu (Marević ima *echinométra*, što će vjerojatno biti propust). Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je četvrti slog zdesna dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li taj četvrti slog zdesna dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog dug. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao oštrim znakom obilježiti samoglasnik *e* u pretposljednjem slogu, tj. ovako: *echinométra* (budući da skup *tr*, koji pripada u skupinu *muta cum liquida*, ne mora uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga, no samoglasnik je *e* po naravi dug, tj. *naturā longa*; vidi i primjer **tetrigométra** [⇒ **tettigométra**] u četvrtome prilogu). To dakako ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i*, tj. ovako: *echínométra*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadsvrška. Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu četvrtoga sloga zdesna kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *echinometra* u vezi s riječju *echinus*, tj. da je njezina složenica (a riječ se *echinus* nalazi u rječniku).

d) *lúteolus*

Oštrim je znakom obilježena duljina četvrtoga sloga zdesna u riječi *luteolus* 'žućkast', što je izvedenica od pridjeva *luteus* 'žut'. U Faberovu se rječniku nalazi pridjev *luteus* (»ut luteus color auri«), za koji se kaže *prima longa* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug, za razliku od pridjeva *luteus* (»ut paries luteus, [...] lutea vasa«), za koji se kaže *prima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Pridjev *luteolus*, s obilježenom kračinom pretposljednjega sloga, navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić (potonji k tomu kažu ovako: »*Dim. à luteus.*«). Razdioba je otege ova: *lūtēōlūs*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Prema tome, u ovome primjeru oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je četvrti slog zdesna dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi dopretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li taj četvrti slog zdesna dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *o* u pretposljednjem slogu, tj. ovako: *luteōlus* (u načelu, moglo bi biti i *lúteōlus*, koliko god da Vitezović rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu četvrtoga sloga zdesna kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *luteolus* izvedenica od pridjeva *lūteus* 'žut', a da nije izvedenica od pridjeva *lūteus* 'blatan' (a obje se riječi, tj. i pridjev *lūteus* i pridjev *lūteus*, nalaze u rječniku).

e) *lúteum*

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga u riječi *luteum* 'žutilo', što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva *luteus* 'žut' (Vitezović zapravo navodi svezu *luteum ovi* 'žutanjak'). U Faberovu se rječniku nalazi pridjev *luteus* (»ut luteus color auri«), za koji se kaže *prima longa* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog dug (a uza nj se navodi i sveza *luteum ovi*), za razliku od pridjeva *luteus* (»ut paries luteus, [...] lutea vasa«), za koji se kaže *prima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je prvi slog kratak. Svezu *luteum ovi* navode i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić, i Belostenec. Razdioba je otege ova: *lūtēōm*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Prema tome, u

ovome primjeru oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi dopretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *e* u pretposljednjem slogu (premda je to pretkažljivo prema pravilu *vocalis ante vocalem brevis*), tj. ovako: *lutēum* (u načelu, moglo bi biti i *lútēum*, koliko god da Vitezović rijetko ima dva nadsvrška). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *luteum* poimeničeni srednji rod pridjeva *lūteus* 'žut', a da nije poimeničeni srednji rod pridjeva *lūteus* 'blatan' (pri čem se obje riječi, tj. i pridjev *lūteus* i pridjev *lūteus*, nalaze u rječniku).

f) *orníthotrophium*

U riječi je *orníthotrophium* oštrim znakom obilježena duljina petoga sloga zdesna. Posrijedi je grčka riječ ὄρνιθοτρόφεῖον 'kućica za ptice', 'ptičarnik', 'peradarnik', 'kokošinjac' (ὄρνις, ὄρνιθος 'ptica' + τρόφεῖον 'ograđeni prostor', 'izba', 'kavez'). U Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina prvoga samoglasnika *i* slijeva, dotično petoga sloga zdesna, kako je to učinio i Vitezović (a duljinu bilježi i Kirsch). Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kraćine toga petoga sloga zdesna, ali se navodi izvorna grčka riječ ὄρνιθοτρόφεῖον. U tome je primjeru samoglasnik pred samoglasnikom ipak dug (usuprot pravilu *vocalis ante vocalem brevis*), pa je razdioba otege u latinskom ova: *ornīthōtrōphīūm* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskom, kao i u grčkom (»progresivni« naglasak prema uzorku *πολῆτις*), na pretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je peti slog zdesna dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog u latinskom bio naglašen bez obzira na to je li taj peti slog zdesna dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog dug. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao oštim znakom obilježiti samoglasnik *i* u pretposljednjem slogu, tj. ovako:

ornithotrophíum (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i* u petome slogu zdesna, tj. ovako: *orníthotrophíum*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu petoga sloga zdesna kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *ornithotrophium* u vezi s riječju *ornithon*, tj. da je njezina složenica (a riječ se *ornithon* nalazi u rječniku).

g) *pòpa*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga u riječi *popa* ‘pomoćnik pri žrtvovanju, koji je klapo žrtvu’, ‘svećenik’. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 62. (daktilski pentametar) 3. elegije iz IV. knjige Propercijevih *Elegija*. Evo toga stiha:

succinctaeque; calent ad nova lucra popae

Otuda je moguće, na temelju nominativa množine te imenice, budući da je posrijedi daktilski pentametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

-- | - u u | - || - u u | - u u | -

S obilježenom ju pak kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskom ova: *pōpă*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na pretposljednjem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio kračinu pretposljednjega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *popa*, recimo *pōpă* : *pōpă*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom kračinom toga *o*, kojoj bi riječ *popa* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem kračine, (dodatno) upozori. Možda je Vitezović htio pokazati vezu između riječi *popa* i riječi *popina* (koja inače nije posve sigurna), jer uz potonju Faber kaže »à popa fit«, a i Kirsch uz riječ *popina* u zagradi navodi »popa«, što bi značilo da je *popina* izvedeno od *popa*, no pri tome on uz riječ *popa* donosi i

prijevod »Garkoch«, dakle ‘krčmar’ (i Georges povezuje *popina* s *popa*). No u tome je slučaju Vitezović morao obilježiti i kračinu u riječi *popína*, tj. ovako: *pòpína* (ali opet, s druge strane, vrlo rijetko ima dva nadsvrka).

h) *popínari*

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga u riječi *popinari* ‘zalaziti u krčme’, ‘pijančevati’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine dopretposljednjega sloga. No duljinu toga dopretposljednjega sloga (a i pretposljednjega) bilježe i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić. Razdioba je otege u latinskome ova: *pōpīnārī*, što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je taj pretposljednji slog dug. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao oštrim znakom obilježiti samoglasnik *a*, tj. ovako: *popinári* (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i*, tj. ovako: *popínári*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadsvrka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je glagol *popinari* izведен od imenice *popina* (a riječ se *popina* nalazi u rječniku).

i) *postículum*

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga u riječi *posticulum* ‘stražnja vratašca’, ‘stražnja sobica’, ‘stražnja kućica’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine dopretposljednjega sloga. S obilježenom ju pak duljinom dopretposljednjega sloga (i kračinom pretposljednjega) navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege ova: *posticúlum* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi taj slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom

činjenicom što je pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti prvi samoglasnik *u* slijeva, tj. ovako: *posticùlum* (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *i*, tj. ovako: *postícùlum*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadsvrka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *posticum* izvedenica od riječi *posticum*, tj. da je njezina umanjenica (a riječ se *posticum* nalazi u rječniku).

j) *procéritas*

Oštrim je znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga u riječi *proceritas* ‘visina’, ‘vitkost’, ‘vitak stas’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kraćine dopretposljednjega sloga. No duljinu toga dopretposljednjega sloga (a i kračinu pretposljednjega) bilježe Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a riječima i Belostenec. Razdioba je otege ova: *prōcérītās*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi dopretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom činjenicom što je taj pretposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *i*, tj. ovako: *procéritas* (što ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *e*, tj. ovako: *procérītas*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadsvrka). Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je imenica *procéritas* izvedena od pridjeva *procerus* (a taj se pridjev nalazi u rječniku).

k) *sépes*

Oštim je znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga u riječi *sepes* ‘plot’, ‘ograda’. Ta se imenica u latinskom jeziku javlja i u liku *saepes*, ali Vitezović taj lik ne navodi. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *priore longa (sc. syllaba)*, što bi značilo da je prvi slog dug. S obilježenom ju duljinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec.

Razdioba je otege u latinskome ova: *sēpēs*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je pretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na pretposljednjem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu pretposljednjega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *sepes*, recimo *sēpēs* : *sēpēs*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom duljinom toga *e*, kojoj bi riječ *sepes* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori. Možda je Vitezović htio pokazati vezu između riječi *sepes* i dviju drugih riječi, tj. imenice *sepimentum* ‘ograđeni prostor’ i glagola *sepire* ‘ograditi’, koje se obje nalaze u rječniku, no u tome je slučaju morao obilježiti duljinu i u tim dvjema riječima, tj. ovako: *sépimentum* i *sépire*. S druge opet strane, ne može se govoriti ni o oprjeci prema pridjevu *sepes*, *sepedis* ‘šesteronog’, budući da taj pridjev, koji se inače ne nalazi u rječniku, i sam ima jednaku razdiobu otege kao i imenica *sepes*, tj. *sēpēs*.

I) *sinápium*

U riječi je *sinápium* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ *σινάπιον* ‘gorušičica’, umanjenica riječi *σίναπι* ‘gorušica’ (uz *σίναπυ*, *σίνηπι*, *σίνηπυ*, *σίνηπυς* i *σίναπις*). Osim lika *sinápium* Vitezović još navodi i likove *sinápi*, *sinápe* i *sinápis*, i to sva tri s nadslovkom. U Faberovu se rječniku nalazi prvotnica (u liku *sinapi*) s oznakom *media longa* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug. Kirsch i Sušnik-Jambrešić nemaju umanjenicu, ali također navode prvotnicu s obilježenom duljinom pretposljednjega sloga (svi imaju likove *sinapi*, *sinape* i *sinapis*), a Belostenec uz prvotnicu (donosi sva tri spomenuta lika) navodi i umanjenicu. Razdioba je otege u latinskome ova: *sīnāpiūm* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *a*, te kračina prvoga samoglasnika *i* slijeva), što znači da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku *ἴγαγον*), na dopretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi taj slog u latinskome bio

naglašen bez obzira na to je li dug ili kratak, samom činjenicom što je preposljednji slog kratak. Da je dakle Vitezović htio zapisati obavijest o mjestu naglaska svojim načinom, bio bi morao tupim znakom obilježiti samoglasnik *i*, tj. ovako: *sinapìum* (premda se ta kračina zapravo i očekuje zbog poznatoga pravila *vocalis ante vocalem brevis*). To dakako ne isključuje mogućnost da oštrim znakom obilježi i samoglasnik *a*, tj. ovako: *sinápìum*, koliko god da vrlo rijetko ima dva nadslovka. Moguće je ipak da je Vitezović obilježio duljinu dopreosljednjega sloga kako bi (dodatno) pokazao da je riječ *sinapium* izvedenica od riječi *sinapi* (dotično *sinape* ili *sinapis*), tj. da je njezina umanjenica.

m) *spècus*

Tupim je znakom obilježena kračina preposljednjega sloga u riječi *specus* ‘pećina’, ‘spilja’. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine preposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 6. (daktilski heksametar) iz III. knjige Ovidijeva djela *Pretvorbe*. Evo toga stiha:

est specus in medio sylvis & vimine densus

Otuda je moguće, na temelju samoga nominativa jednine te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu preposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || – | – – | – u u | – u

S obilježenom ju pak kračinom preposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *spēcūs*. Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je preposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na preposljednjem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio kračinu preposljednjega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *specus*, recimo *spēcūs* : *spēcūs*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom kračinom toga *e*, kojoj bi riječ *specus* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem kračine, (dodatno) upozori.

n) *spélæum*

U riječi je *spélæum* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ *σπήλαιον* 'pećina', 'spilja'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine dopretposljednjega sloga, ali se navodi izvorna grčka riječ *σπήλαιον*. S obilježenom ju duljinom dopretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *spēlaeūm*, što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga (»regresivni« naglasak prema uzorku *θήρειος*), gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *spelaeum*, recimo *spēlaeūm* : *spēlaeūm*, a nema ni neke riječi s obilježenom duljinom toga *e*, koja bi bila u kakvoj vezi s riječju *spelaeum*, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori.

o) *spélunca*

U riječi je *spélunca* oštrim znakom obilježena duljina dopretposljednjega sloga. Posrijedi je grčka riječ *σπῆλυγξ*, *σπῆλυγγος* 'pećina', 'spilja'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine dopretposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 237. (daktilski heksametar) iz VI. knjige Vergilijeve *Eneide*. Evo toga stiha:

spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu

Otuda je moguće, na temelju samoga nominativa jednine te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i duljinu dopretposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

-- | - u u | - || - | -- | - u u | --

S obilježenom ju duljinom dopretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *spēluncā* (drugi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline u kosim padežima na dopretposljednjem slogu (samo je u nominativu jednine i u genitivu množine na pretposljednjem; stoga je σπῆλυγξ »progresivni« naglasak prema uzorku πολῖτις, σπῆλυγγος i sl. »regresivni« naglasak prema uzorku ἥγαγον, a σπηλύγγων »regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων). Prema tome, oštri znak ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog u latinskome bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog (po položaju, tj. *positione*) dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *spelunca*, recimo *spēluncā* : *spēluncā*, a nema ni neke riječi s obilježenom duljinom toga *e*, koja bi bila u kakvoj vezi s riječju *spelunca*, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori.

p) *sudes*

Tupim je znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga u riječi *sudes* 'zašiljeni kolac', 'kopljje'. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe navodi stih 25. (daktilski heksametar) iz II. knjige Vergilijeva djela *Georgica*. Evo toga stiha:

quadrifidasve sudes, & acuto robore vallos

Otuda je moguće, na temelju akuzativa množine te imenice, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednjega sloga, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || u u | – – | – u u | – –

S obilježenom ju kračinom pretposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik-Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *sūdēs*.

Tupi znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je preposljednji slog kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na preposljednjem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio kračinu preposljednjega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *sudes*, recimo *sūdēs* : *sūdēs*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom kračinom toga *e*, kojoj bi riječ *sudes* bila prvočicom, pa da se na to, bilježenjem kračine, (dodatno) upozori. Moguće je ipak da je Vitezović obilježio kračinu preposljednjega sloga kako bi upozorio da je u riječi *sudes* samoglasnik *u* kratak, za razliku od nazivka za jednu vrstu ribe *sudis*, gdje je samoglasnik *u* dug. Riječ se *sudis* nalazi u rječniku (no bez obilježene duljine toga *u* oštrim znakom, recimo ovako: *súdis*), a budući da *sudes* može imati i lik *sudis*, tj. *sūdīs*, moglo bi se govoriti o oprjeci *sūdīs* : *sūdīs* (premda u rječniku nema lika *sudis* u istome značenju kao *sudes*). No takvu razliku ima npr. Kirsch, koji za *sudes* kaže »ein Zaunstecken, eine Pallisade«, te dodaje »rectius *sudis*«, a za *sudis* »ein Meerhecht, ein Spießfisch«. Sušnik–Jambrešić nemaju *sudis*, no Belostenec razlikuje *sudes* i *sudis* kao i Kirsch. S druge opet strane, Marević ima *sudis*, a u zagradi navodi *sudes*, ali te likove obrađuje kao jednu riječ, dočim Georges, Lewis–Short i Glare imaju samo *sudis*, i to s kračinom samoglasnika *u* (tj. ni Georges ni Glare nemaju obilježen samoglasnik *u* nikakvim znakom). Pri tome i Marević, i Georges, i Lewis–Short, i Glare navode sva spomenuta značenja (uključujući i vrstu ribe).

q) *tráma*

Oštrim je znakom obilježena duljina preposljednjega sloga u riječi *trama* ‘potka’, ‘osnova u tkanju’, ‘osnutak’. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *primam productam habet (sc. syllabam)*, što bi značilo da joj je prvi slog dug (ili otegnut). S obilježenom ju duljinom preposljednjega sloga navode Kirsch i Sušnik–Jambrešić, a ima ju i Belostenec. Razdioba je otege u latinskom ova: *trāmā*. Oštri znak u ovome slučaju ima prozodijsku službu, tj. kazuje da je preposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi ta imenica, budući da je dvosložna, imala naglasak na

preposljednjem slogu bio on kratak ili dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu preposljednjega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *trama*, recimo *trāmā* : *trāmā*, a nema ni neke izvedenice s obilježenom duljinom toga *e*, kojoj bi riječ *trama* bila prvotnicom, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori.

4. Poraba na neprozodijskoj razini

Spomenuto je već da je temeljna služba nadsvolaka pri porabi na neprozodijskoj razini – razlikovanje značenja dviju istopisnih te redovito istozvučnih riječi ili dvaju istopisnih te istozvučnih oblika. No pri tome takav nadsvolak sadržava i dodatnu obavijest, jer se na taj način uzajamno razlikuju bilo pojedine vrste riječi, bilo različiti padežni dočetci. Također je već spomenuto da na neprozodijskoj razini Vitezović rabi dva znaka: tupi i zavinuti, pri čem mu tupi znak služi za razlikovanje pojedinih vrsta riječi, a zavinuti za obilježavanje određenih padežnih dočetaka. Moglo bi se reći da tupi znak rabi u tvorbi, a zavinuti u prijegibu. To je naravno posve općenito pravilo, pa se može naći i gdjekoji iznimka. No takva se iznimka, makar u načelu, može smatrati i propustom.

Razliku pak u porabi tih dvaju znakova mogu dobro ocrtati sljedeća 4 primjera, gdje se može govoriti o tome da tupi i zavinuti znak stoje u svojevrsnoj izričitoj oprjeci. To znači da su 4 različite riječi obilježene jednim od dvaju navedenih nadsvolaka, dakle tupim ili zavinutim znakom, te da tvore 2 para u kojima su pojedine riječi uzajamno suprotstavljene, tj. u kojima se pojedini zapisi uzajamno razlikuju samo vrstom nadsvolka na istome (i to posljednjem) slogu. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se ti primjeri javljaju:

Quà¹ .. Kúd. Kuda. Kudar. Kuder. Kude.

**Nomenclatura Planetarum quâ Poëtice et quâ Astronomicè apud Illyrios
nuncupantur. Item Deorum et Heroum apud Poëtas celebratorum.**

Rectà. rectâ via .. u vravan. uravno. zravan. uprav. upravcé.

Prema tome, sljedeća 4 primjera tvore 2 para riječi koje uzajamno stoje u izričitoj oprjeci s obzirom na vrstu nadslovka na posljednjem slogu:

quā : *quā*

rectā : *rectā*

Evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) Par *quā* : *quā*

Tupim je znakom obilježen samoglasnik *a* latinskoga priloga *qua*. Posrijedi je uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu, kakvu je Vitezović mogao preuzeti recimo od Fabera, a javlja se i u hrvatskih latinista, posebice u leksikografa (npr. Belostenec, Sušnik–Jambrešić). Budući da je samoglasnik *a* u tome prilogu dug, dakle *ā* (posrijedi je zapravo ablativ mjesta u priložnoj porabi), u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine ženskoga roda upitno-odnosno-neodređene zamjenice *qui*, *quae*, *quod*. Kada je posrijedi pravi ablativ jednine ženskoga roda, Vitezović na tome *a* bilježi gdjegdje zavinuti znak. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi *qua*, koji je prilog’.

Zavinutim je znakom obilježen samoglasnik *a* u ablativu jednine upitno-odnosno-neodređene zamjenice *qui*, *quae*, *quod*. Premda je samoglasnik *a* u tome ablativu dug, dakle *ā*, za razliku od nominativnoga *a* (u mogućem liku *qua*), koji je kratak, pa se dakle može uspostaviti oprjeka *quā* : *quā*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego se njime, s jedne strane, razlikuje ablativ od nominativa (što se vidi iz onih primjera kada Vitezović zavinutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka), dočim se, s druge strane, razlikuje ablativ jednine ženskoga roda od priloga *qua*. Kada je posrijedi prilog, koji je i sam ablativ jednine ženskoga roda iste zamjenice, Vitezović na tome *a* bilježi gdjegdje tupi znak. Stoga bi se moglo reći da zavinuti znak, s jedne strane, znači ‘onaj drugi’, tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u

ovome slučaju ablativ jednine, a ne nominativ jednine, no da, s druge strane, znači i 'pravi ablativ' (a ne 'prilog'), dotično 'onaj drugi *qua*, koji je pravi ablativ'.

b) Par *rectā* : *rectâ*

Tupim je znakom obilježen samoglasnik *a* latinskoga priloga *recta*. I ovdje se može primijetiti da je posrijedi uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu, kakvu je Vitezović mogao preuzeti recimo od Fabera, a javlja se i u hrvatskih latinista, posebice u leksikografa (npr. Belostenec, Sušnik–Jambrešić). Budući da je samoglasnik *a* u tome prilogu dug, dakle *ā* (posrijedi je zapravo ablativ mjesta u priložnoj porabi), u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine ženskoga roda pridjeva, dotično participa perfekta pasiva *rectus* (od glagola *rego*, *regere*, *rexi*, *rectum*). Kada je posrijedi pravi ablativ jednine ženskoga roda, Vitezović na tome *a* bilježi gdjegdje zavinuti znak, što je vidljivo upravo u samoj jednakosti *rectā*, jer uz tu osnovnu riječ Vitezović navodi i dodatno tumačenje *rectā via*. Dakle kada je posrijedi prilog, Vitezović na posljednjem slogu ima tupi znak, a kada je posrijedi pravi ablativ, tada se na tome slogu nalazi zavinuti znak (koliko god da je i sam prilog zapravo osamostaljeni prvi član sveze *rectā viā*). Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *recta*, koji je prilog'.

Zavinutim je znakom obilježen samoglasnik *a* u ablativu jednine ženskoga roda pridjeva, dotično participa perfekta pasiva *rectus* (od glagola *rego*, *regere*, *rexi*, *rectum*). Premda je samoglasnik *a* u tome ablativu dug, dakle *ā*, za razliku od nominativnoga *a*, koji je kratak, pa se dakle može uspostaviti oprjeka *rectā* : *rectā*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego se njime, s jedne strane, razlikuje ablativ od nominativa (što se vidi, kao što je već rečeno uz primjer *quā*, iz onih primjera kada Vitezović zavinutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka), dočim se, s druge strane, razlikuje ablativ

jednine ženskoga roda od priloga *recta*. Kada je posrijedi prilog, koji je i sam ablativ jednine ženskoga roda istoga pridjeva, dotično participa (upravo osamostaljeni prvi član sveze *rectā viā*), Vitezović na tome *a* bilježi gdjegdje tupi znak. Stoga bi se moglo reći da zavinuti znak, s jedne strane, znači ‘onaj drugi’, tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ jednine, a ne nominativ jednine, no da, s druge strane, znači i ‘pravi ablativ’ (a ne ‘prilog’), dotično ‘onaj drugi *recta*, koji je pravi ablativ’.

Da bi se međutim jasnije vidjelo što znači navedeni stavak da Vitezović tupi znak rabi u tvorbi, a zavinuti u prijegibu, može se s parom *rectā* : *rectā* usporediti još i prilog *rectē*, kojemu je posljednji slog također obilježen tupim znakom. U tome je pak prilogu tupim znakom obilježen zapravo dočetak *-ē*, kojim se u latinskome tvore prilozi načina od pridjeva (ili participa) koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi. Dakako, to je vrlo česta i uobičajena oznaka takvih priloga u novovjekovnome latinitetu.

No tupi i zavinuti znak inače ne stoje u uzajamnoj (izričitoj) oprjeci, nego je obično tako da pojedine riječi, obilježene jednim od tih dvaju znakova, stoje u skrovitoj oprjeci s nekom drugom, ali nadsvrhom neobilježenom riječju. Valja pri tome imati na umu da takva neobilježena riječ (ili oblik) ne mora uvijek biti i potvrđena u samome rječniku (dapače, vrlo često i nije).

4.1. Tupi znak na posljednjem slogu

Kada je posljednji slog obilježen tupim znakom, najčešće je moguće uspostaviti skrovitu oprjeku s nekom drugom, ali neobilježenom riječju. Ima ipak i slučajeva gdje se takva skrovita oprjeka ne može uspostaviti. Primjerice prilozi *jam*, *nimis*, *parum* ili *turbulenter* obilježeni su tupim znakom, dakle *jām*, *nimīs*, *parūm* i *turbulentēr* (potonji je ujedno jedini prilog tvoren dočetkom *-ter* koji je u rječniku obilježen tupim znakom),¹⁸³ ali pri tome ne stoje u skrovitoj

¹⁸³ Cjelovite jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri javljaju, vidi u prvome prilogu, gdje su poredane prema vrsti nadsvrha, dotično u drugome prilogu, gdje se nalaze na svome abecednome mjestu.

oprjeci ni s kojom riječju. Stoga se u vezi s tim (i sličnim) primjerima može reći da tupi znak na posljednjem slogu znači zapravo 'prilog' (jedanput znači i 'uzvik', naime u uzviku *vàh*). Takvih primjera međutim nema previše, pa je u najvećem broju slučajeva ipak moguće uspostaviti određenu skrovitu oprjeku.

Ima k tomu i nekoliko primjera gdje bi se naoko mogli učiniti da se tupi znak ne nalazi na posljednjem slogu, kao što su *eōne*, *eōtum*, *hiccine*, *intrōusque*, *quòdsi*, *quòvis*, itd. No u tim je slučajevima riječ o sraslicama, pa ih valja shvaćati kao *eō + ne*, *eō + tum*, *hīc + cine* (tj. *hīc + ine*), *intrō + usque*, *quòd + si*, *quò + vis*, itd. To se, među ostalim, vidi po tome što se u onim primjerima koji stoje u oprjeci s određenim padežom neke od zamjenica, u tih zamjenica sklanja samo prvi dio (dakle dio kojemu je posljednji ili jedini slog ujedno i obilježen). Tako se npr. tupim znakom prilog *hiccine* razlikuje od nominativa jednine muškoga roda upitnoga oblika pokazne zamjenice *hic*, *haec*, *hoc*, naime od *hiccine*, *haeccine*, *hoccine* (tj. od *hicine*, *haecine*, *hocine*), a prilog *quòvis* od ablativa jednine muškoga, dotično srednjega roda neodređene zamjenice *quivis*, *quaevis*, *quodvis*.

Kada je dakle pojedina riječ obilježena tupim znakom na posljednjem slogu, ona obično stoji u skrovitoj oprjeci s nekom neobilježenom riječju (ili oblikom). Pri tome tupi znak, kako je već rečeno, osim što razlikuje odnosna značenja tih dviju riječi, sadržava ujedno i dodatnu obavijest o tome kojoj vrsti riječi pripada primjer koji je obilježen nadсловkom. To opet znači da uzajamno nisu suprotstavljena samo ta dva pojedinačna primjera nego i pojedini skupovi ili razredi riječi kojih su dva dotična primjera članovi. Stoga se mogu uspostaviti ovakvi parovi oprjeka (prvi je član u paru obilježen nadсловkom):

- prilog : pridjev (particip)
- prilog : glagol
- prilog : imenica
- prilog : zamjenica
- prilog : prijedlog
- prijedlog : (puko) slovo
- veznik : glagol
- veznik : zamjenica

- veznik : prijedlog
- poredbeni veznik : namjerni veznik
- uzvik : imenica

Treba k tomu posebno upozoriti i na različite srasle sveze riječi, od kojih su najčešće prijedložne sveze, jer takve sraslice također često budu obilježene.

4.1.1. Par prilog : pridjev (particip)

Takvih primjera ima daleko najviše u Vitezovićevu rječniku, i to prije svega zato što je velik broj priloga načina tvorenih dočetkom *-ē* obilježen tupim znakom na posljednjem slogu (tj. obilježen je sam taj dočetak). U izvornome izdanju Faberova rječnika to bilježenje nije provedeno dosljedno, no u predlošku kojim se je služio Vitezović, ono je redovito, pa je moguće da je i to bio dodatni poticaj, ili neka vrsta »podsjetnika«, i samomu Vitezoviću da obilježi takve priloge.

Osim navedenih priloga načina koji se tvore od pridjeva (ili participa) koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi, Vitezović često obilježava i posljednji slog pojedinih priloga kojima je lik jednak srednjemu rodu pridjeva, i to kako onih koji se sklanjaju po II. sklonidbi, tako i onih koji se sklanjaju po III. sklonidbi. A ima i priloga kojima je lik jednak muškomu rodu pridjeva koji se sklanjaju po II. sklonidbi.

Vitezović k tomu katkada obilježava i priloge koji su po postanku ablativi jednine nekoga pridjeva, kako bi ih razlikovao od pravih ablativa. Sve su to zapravo ablativi u priložnoj porabi. Ima ih od pridjeva koji se sklanjaju po II. i po III. sklonidbi. Bude katkada obilježen i neki prilog kojemu je lik istovjetan s kojim drugim padežom.

Ovamo također pripadaju i komparativi priloga s dočetkom *-ius*, kojima je lik jednak srednjemu rodu komparativa pridjeva, kao i superlativi priloga tvoreni dočetkom *-ē*.

Evo nekoliko primjera (svi se primjeri donose u četvrtome prilogu). Navodim ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri nalaze:

Abditè .. /krovno. /krovitto. skomcé. tajno.

Æternùm .. navike. vikom. vikvikoma.

Adversùm¹. Adversùs .. /uproti. /uprotiva. protiva.

Incedere .. hoditti. prohoditti.

Incedere, ad latus sese inclinando. declivè incedere .. rebrittiſe. sikattifē.

Assiduè. Assiduò .. vdil'e. ſevdíl'. ſvevdíl'. ſveger. vſestat.

Brevì .. byrzo. /korò. nabyrzo. nabyrzom. na/korò. na/korom. v' kratko vrime.

Aliàs .. innako. innače. druggaç. druggaçie.

Ampliùs .. već. veće. jös.

Novissimè .. najpoſli. najpoſlia. najpoſle.

Mitè, mitiùs, mitissimè .. krotko, krotkie *vel* krotkijse, najkrotkie *vel* najkratkijse [⇒ najkrotkijse]. tihho, tihhie *vel* [ti]hijse, najtihije *vel* najtihijse.

A evo i samih primjera:

abditè

æternùm

adversùm

adversùs

declivè

assiduè

assiduò

brevì

aliàs

ampliùs

novissimè

mitè

mitiùs

mitissimè

Prije svega, valja još jednom podsjetiti da su sve to uobičajene oznake u novovjekovnome latinitetu, kakve je Vitezović mogao preuzeti recimo od Fabera, a javljaju se i u hrvatskih latinista, posebice u leksikografa (npr. Belostenec, Sušnik–Jambrešić). Tako je u riječi *abditè* tupim znakom obilježen

dočetak *e*, kojim se u latinskoome tvore prilozi načina od pridjeva koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi. Budući da je samoglasnik *e* u takvih priloga dug, dakle *ē*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od vokativa jednine muškoga roda pridjeva (tj. participa perfekta pasiva) *abditus* (ali i od drugoga lica množine imperativa I. glagola *abdo, abdere, abdidi, abditum*). Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi oblik, koji je prilog'.

U primjerima je *æternūm* i *adversūm* tupim znakom obilježen samoglasnik *u* u posljednjem slogu, koji je, doduše, u obama prilozima kratak, dakle *ū*, no tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine srednjega roda pridjeva *æternus* i *adversus* (u potonjem slučaju i od imenice *adversum*, što je zapravo poimeničeni nominativ jednine srednjega roda pridjeva *adversus*, tj. participa perfekta pasiva glagola *adverto, advertere, adverti, adversum*).

Slično je i u primjeru *adversūs*, gdje je tupim znakom također obilježen samoglasnik *u* u posljednjem slogu, koji je i ovdje kratak, dakle *ū*, ali ni tu taj tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, no njime se u ovome slučaju razlikuje prilog od nominativa jednine muškoga roda pridjeva *adversus* (tj. participa perfekta pasiva glagola *adverto, advertere, adverti, adversum*).

U primjeru je *declivē* tupim znakom obilježen samoglasnik *e* u posljednjem slogu. Taj je samoglasnik *e* također kratak, dakle *ē*, no tupi znak nema ni ovdje prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine srednjega roda pridjeva *declivis, declive*.

Prilozi *assiduo* i *brevi* zapravo su ablativi načina u priložnoj porabi. Obilježeni su samoglasnici *o* i *i* dugi, dakle *ō* i *ī*, pa tupi znak ni u jednome od dvaju primjera nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine muškoga, te srednjega roda pridjeva *assiduus*, dotično od ablativa jednine svih

triju rodova pridjeva *brevis*. Uz prilog *assiduò* Vitezović navodi i »pravi« prilog *assiduè*, kojemu je također tupim znakom obilježio posljednji slog. U primjeru se pak *alias*, kojemu je samoglasnik *a* dug, dakle *ā*, pa tupi znak nema prozodijsku službu, razlikuje prilog od akuzativa množine ženskoga roda zamjeničnoga pridjeva *alius, alia, aliud*.

Tupim je znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *ampliùs*, komparativa priloga *ample*, kao i dočetak *e* latinskoga priloga *novissimè*, superlativa priloga *nove*. U komparativu je priloga samoglasnik *u* kratak, dakle *ū*, a u superlativu je priloga samoglasnik *e* dug, dakle *ē* (i ovdje je riječ o dočetku kojim se u latinskom tvore prilozi načina od pridjeva koji se sklanjuju po II. i po I. sklonidbi), no ni u jednome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje komparativ priloga od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine srednjega roda komparativa pridjeva *amplus*, dakle od istopisnoga (i istozvučnoga) lika *amplius*, dotično superlativ priloga od vokativa jednine muškoga roda pridjeva, tj. superlativa *novissimus*. Kako Vitezović rabi nadslovke na prilozima, dobro pokazuje komparacija priloga u primjeru *mitè, mitiùs, mitissimè* (u vezi s pridjevom *mitis, mite*).

4.1.2. Par prilog : glagol

U takvim se primjerima pojedini prilozi, time što im je tupim znakom obilježen posljednji slog, razlikuju od različitih glagolnih oblika, a kadšto se istodobno razlikuju i od pridjeva (ili participa) s kojim su u vezi (kao što je bio slučaj s prilogom *abditè*). Evo nekoliko primjera (navodim najprije jednakosti, pa onda same primjere):

Amarè² .. zuhko. gorko.

Ponè .. zà. zad. zatim. odzad.

Adeò .. na tuliko. dotmar. náto.

Primjeri su dakle ovi:

amarè

ponè

I u riječi je *amarè* tupim znakom obilježen dočetak *e*, kojim se u latinskom tvore prilozi načina od pridjeva koji se sklanjaju po II. i po I. sklonidbi. No ovdje nije posrijedi samo razlika prema vokativu jednine muškoga roda pridjeva *amarus* nego je riječ i o tome da se taj prilog razlikuje od infinitiva prezenta aktiva glagola *amo*, *amare*, *amavi*, *amatum*. Inače, samoglasnik je *e* u tome prilogu dug, dakle *ē*, dočim je samoglasnik *e* u infinitivu glagola kratak, dakle *ě*, pa prema tome tupi znak nema prozodijsku službu. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi oblik, koji je prilog'.

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga, dotično prijedloga s akuzativom *pone*. Na osnovi hrvatskih otpovjednica koje Vitezović navodi uz *pone*, tj. *zà*, *zad*, *zatim* i *odzad*, ne može se sa sigurnošću reći je li posrijedi prilog ili prijedlog (Belostenec *pone* navodi isključivo kao prijedlog, dočim Sušnik–Jambrešić razlikuju *pōnē* prijedlog i *pōnē* prilog). Premda je u tome prilogu (ili prijedlogu) samoglasnik *e* kratak (*post* + *-ne*), dakle *ě*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog (ili prijedlog) od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od drugoga lica jednine imperativa I. glagola *pono*, *ponere*, *posui*, *positum*. Stoga se i ovdje može reći da tupi znak znači 'prilog' (ili 'prijedlog'), dotično 'onaj drugi oblik, koji je prilog (ili prijedlog)'.

Tupim je znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *adeo*. Taj je prilog složen od prijedloga *ad* i priloga *eo*, što je zapravo stari lik dativa jednine pokazne zamjenice *is*, *ea*, *id* (*ad* + *eo*). Budući da je samoglasnik *o* u tome prilogu dug, dakle *ō*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od prvoga lica jednine indikativa prezenta glagola *adeo*, *adire*, *adii*, *aditum*, složenice glagola *eo*, *ire*, *ii*, *itum* (samoglasnik je *o* i u glagolu *adeo* dug, dakle *ō*). Prema tome tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *adeo*, koji je prilog'.

Ovdje se može navesti još jedan primjer, no gdje nisu suprotstavljeni prilog i glagol, nego zapravo glagol i glagol. Evo toga primjera:

Cedò .. nudda. [# ko reci.] dajda. recida. koda.

Cedò coram ipso .. recida pred ním iſtim.

Cedò librum .. nudda knígu. [# ko knígu. podaj knígu.] dajda knígu. koda knígu.

Cedò. num. pl. .. nudate. dajdate. recdate. kodate.

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga nepotpunoga glagola *cedo* 'daj', 'reci', 'hajde'. Posrijedi je zapravo drugo lice jednine imperativa, a glagol ima još samo drugo lice množine imperativa, tj. *cette* 'dajte', 'recite', 'hajte' (Vitezović navodi i za množinu lik *cedò*). Taj se glagol u Vitezovićevu rječniku nalazi 4 puta (sva 4 puta u članku *cedò*), i svaki je put njegov posljednji slog obilježen tupim znakom. Premda je u tome imperativu samoglasnik *o* kratak, dakle ſ, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje taj glagol od prvoga lica indikativa prezenta aktiva glagola *cedo*, *cedere*, *cessi*, *cessum* 'ići', 'hodati', tj. od istopisnoga (a zapravo i istozvučnoga) lika *cedo* (opстоји naime razlika u razdiobi otege, tj. *cēdō* 'daj', 'reci' : *cēdō* 'idem', 'hodam'). No budući da toga prvoga lica glagola *cedere* nema u Vitezovićevu rječniku, ne uspostavlja se zapravo ni prava oprjeka, recimo *cedò* : *cedo*. Bez obzira na to može se reći da tupi znak ovdje znači 'onaj drugi *cedo*, koji je imperativ'.

4.1.3. Par prilog : imenica

To su primjeri u kojima se pojedini prilozi, time što im je tupim znakom obilježen posljednji slog, razlikuju od različitih imeničnih oblika, a kadšto se istodobno razlikuju i od pridjeva (ili participa) s kojim su u vezi. Vitezović često obilježava priloge koji su po postanku ablativi jednine neke imenice, kako bi ih razlikovao od pravih ablativa. Sve su to ablativi u priložnoj porabi. A bude katkada i neki drugi padež, zbog osobitosti svoje porabe, obilježen kao prilog. Evo nekoliko primjera:

Grammaticè .. pravopijſki.

R[h]et<h>oricè² .. pravorički. pò pravoričku.

Curriculò .. têkom. tekúć. dyrkom. dyrcéć.

Vulgò .. općinski.

Domùm .. domóm. domu.

Humì .. po tlih. na tlih. na tla.

Humì jacere .. na tlih ležatti.

Humì prosternere .. na tla povalitti.

Humì serpere .. po tlih plazziti.

Cœli⟨s⟩tūs .. 'z Neba. iz Neba. odneba.

Macte .. hvali. hvali Bog tebi. platiti Bog.

Mactè. magis auctè .. napriduj.

Primjeri su dakle ovi:

grammaticè

r[h]et(h)oricè

curriculò

vulgò

domùm

humì

cœli⟨s⟩tūs

mactè

U prilozima je *grammaticè* i *r[h]et(h)oricè* tupim znakom obilježen posljednji slog. Vitezović ima samo lik *rethoricè*, sa »zamijenjenom« aspiracijom.¹⁸⁴ Tupi znak dakako nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od nominativa (te vokativa i ablativa) jednine imenica *grammatice* i *rhetorice* kada se sklanjaju po grčkoj sklonidbi. Vitezović u rječniku navodi samo *grammatica*, ali ima *rhetorica* (u zapisu *rethorica*) i *rhetorice*.

¹⁸⁴ O jednome prilično čestome Vitezovićevu propustu pri prijenosu grčkih riječi u latinski, naime o nenavođenju aspiracije u zapisu, ili pak o navođenju na krivome mjestu, tj. o nečem što se može nazvati »zamijenjenom« aspiracijom, vidi u mome predgovoru drugomu svesku (pod naslovom *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Ilyricum*) u poglavljima *Uglate zagrade* (str. CX – CXIV) te *Prelomljene zagrade* (str. CXV – CXVI).

Tupim je znakom obilježen padežni dočetak u ablativu jednine II. latinske sklonidbe u riječima *curriculum* i *vulgus*. Posrijedi su zapravo ablativi načina od spomenutih imenica, koji se obično rabe poput priloga. Budući da je taj *o* u ablativu jednine dug, dakle *ō*, tupi znak nema prozodijsku službu, nego on razlikuje takav ablativ u priložnoj porabi, ili u priložnoj službi, od uobičajenoga ablativa. Stoga bi se moglo reći da tupi znak u obama primjerima zapravo znači ‘prilog’, tj. ‘ablativ u priložnoj porabi’.

Tupim je znakom obilježen i posljednji slog akuzativa jednine latinske imenice *domus*. Posrijedi je tzv. akuzativ cilja, koji se u latinskome javlja uz glagole kretanja, ali je njegova poraba razmjerno rijetka (tj. poraba samoga akuzativa bez prijedloga *in* ili *ad*). No očuvan je upravo u imenici *domus*, pri čem *domum* znači ‘kući’, ‘doma’. Premda je u tome akuzativu jednine samoglasnik *u* kratak, dakле *ü*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje takva osobita poraba akuzativa jednine imenice *domus*, od opće porabe toga padeža. Stoga bi se moglo reći da tupi znak ovdje zapravo znači ‘onaj osobiti akuzativ’, dotično ‘akuzativ u osobitoj porabi’.

Slično je tupim znakom obilježen posljednji slog genitiva jednine latinske imenice *humus*. Posrijedi je zapravo stari lokativ, koji se je u I. i u II. latinskoj sklonidbi izjednačio s genitivom. Taj se padež u latinskome rabi za oznaku mjesta na pitanje *gdje?*, i to kod imena gradova i manjih otoka koja pripadaju u skupinu *singularia tantum* I. i II. sklonidbe, te kod imenica *domus*, *humus* i *rus* (inače se rabi ablativ mjesta). Prema tome, taj je stari lokativ očuvan u imenici *humus*, pri čem *humi* znači ‘na zemlji’. Budući da je u tome lokativu jednine, koji se je izjednačio s genitivom jednine, samoglasnik *i* dug, dakle *ī*, tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje takva osobita poraba genitiva jednine imenice *humus*, od opće porabe toga padeža. Stoga bi se moglo reći da tupi znak ovdje zapravo znači ‘onaj osobiti genitiv’, dotično ‘genitiv u osobitoj porabi’ (ili pak, strogo uzevši, ‘lokativ’, a ne ‘genitiv’).

Zanimljiv je i primjer *cæli(s)tūs*. Tu je tupim znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga *caelitus*, koji Vitezović navodi samo u liku *cælistūs*, dakle s dvoglasom *oe* umjesto uzornoga lika s dvoglasom *ae* (ima i *cælum*, uz *cælum*), te s jednim s viška (što će biti *lapsus calami*). Premda je u tome prilogu

samoglasnik *u* kratak, dakle *ū*, tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje priložni dočetak *-us* (posrijedi je zapravo priložni dočetak *-itus*, koji označuje izvor, ishodište ili podrijetlo, dakle *caelum + -itus*) od dočetka za nominativ jednine II. ili IV. latinske sklonidbe (premda u latinskome nema imenice koja bi bila istozvučna s tim prilogom). Stoga se može reći da tupi znak ovdje jednostavno znači 'prilog' (kao i u već spomenutim primjerima *jām*, *nimīs*, *parūm* i *turbulentēr*, a tako je recimo i u primjeru *funditūs*). Slično je donekle i s prilogom *manē*, što je zapravo nominativ jednine nesklonljive imenice *mane* 'jutro', samo što u ovome slučaju te imenice u latinskome ima, pa se može uspostaviti oprjeka prilog : imenica, tj. jasno je da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi.

Osobit je i primjer *mactē*, gdje je također tupim znakom obilježen posljednji slog. Posrijedi je vokativ jednine pridjeva *mactus* 'počašćen' u priložnoj porabi. U latinskome se javlja i vokativ množine istoga pridjeva, tj. *macti*, također u priložnoj porabi, a i ta se riječ nalazi u Vitezovićevu rječniku. K tomu, riječ *macte* Vitezović navodi dva puta, jedanput bez nadsvrška (na svome abecednome mjestu), a drugi put s nadsvrškom (u istome članku). Gdje kada se u novovjekovnome latinitetu razlikuju dva značenja, dotično dvije porabe spomenute riječi: uz imenicu u ablativu (npr. *macte virtute*) ili u samostalnoj porabi, te poraba uz glagol (npr. *macte amare*), pri čem se samo potonje smatra prilogom (tako se npr. u Sušnik–Jambrešićevu rječniku razlikuje *macte* kao vokativ od priloga *mactē*, a tu razliku pravi, u nekome smislu, i Belostenec, premda jedno i drugo obrađuje u istome članku). Posrijedi je međutim jedna te ista riječ. Stoga je i tupi znak, koliko god da se katkada javlja samo na »prilogu«, jedna od uobičajenih oznaka u novovjekovnome latinitetu. Premda je u tome vokativu jednine samoglasnik *e* kratak, dakle *ě*, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje taj vokativ u priložnoj porabi, ili u priložnoj službi, od uobičajenoga vokativa jednine muškoga roda pridjeva *mactus*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *macte*, koji je prilog'.

4.1.4. Par prilog : zamjenica

To su primjeri u kojima se pojedini prilozi, time što im je tupim znakom obilježen posljednji (ili jedini) slog, razlikuju od različitih zamjeničnih oblika. Vitezović često obilježava priloge koji su po postanku ablativi jednine neke zamjenice, kako bi ih razlikovao od pravih ablativa. Sve su to ablativi u priložnoj porabi. A katkada su i neki drugi padeži, zbog osobitosti svoje porabe, obilježeni kao prilozi. Evo nekoliko primjera:

Hic¹ .. ovde. ovdi. ovdek. ovdeka. ovdika.

Aliquà .. nikud. nikuda.

Eò¹ .. zato. tím. / tím.

Eò loci .. totu. tote. totek. tamo.

Eò magis .. / tím već. tuliko već.

Illò. Illuc .. onam. onamo.

A evo i samih primjera:

hic

aliquà

eò

illò

Tupim je znakom obilježen samoglasnik *i* u latinskom prilogu *hic*. Budući da je samoglasnik *i* u tome prilogu dug, dakle *ī*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje prilog od nominativa jednine muškoga roda pokazne zamjenice *hic*, *haec*, *hoc*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *hic*, koji je prilog'.

Slični su i ostali primjeri. Tako je tupim znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *aliqua*. Budući da je samoglasnik *a* u tome prilogu dug, dakle *ā* (posrijedi je zapravo ablativ mesta u priložnoj porabi), ni u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine ženskoga roda zamjeničnoga pridjeva *aliquis*, *aliqua*, *aliquid*. Stoga se

može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *aliqua*, koji je prilog'.

Također je tupim znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga *eo*. Budući da je samoglasnik *o* u tome prilogu dug, dakle *ō*, ni u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine muškoga, dotično srednjega roda pokazne zamjenice *is, ea, id*. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *eo*, koji je prilog'.

Napokon, tupim je znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *illo*. Budući da je samoglasnik *o* u tome prilogu dug, dakle *ō* (posrijedi je zapravo pokraćena sveza *illo loco*), ni u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prilog od ablativa jednine muškoga, dotično srednjega roda pokazne zamjenice *ille, illa, illud*. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *illo*, koji je prilog'.

Ovdje valja spomenuti i jednu iznimku, naime to da prilog koji stoji u skrovitoj oprjeci s nekim zamjeničnim oblikom, nije obilježen tupim, nego zavinutim znakom. Evo toga primjera:

Quī¹ .. kako. dà. neka.

Facite, quī detur tibi, mihi quī ne detur .. činitte, dàše dà tebi, meni dàše ne dà.

Quī convenit? .. kakoše priſtoi? kakoše síka?

Si frater aut sodalis esses, quī magis morem gereret? .. dàbi brat ali tovaris bil, kakobi mogal boľe ugaǵatti?

Dakle zavinutim je znakom obilježen samoglasnik *i* u latinskom prilogu *qui*. Ta je riječ na isti način navedena i u Faberovu rječniku, tj. sa zavinutim znakom, a uz nju se kaže »pro quomodo, seu ut ablativus, seu ut adverb.«. Premda je taj *i* u tome prilogu dug, dakle *ī* (posrijedi je zapravo stari ablativ, dotično lokativ ili instrumental jednine), zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje prilog od nominativa jednine (ili množine) upitno-odnosno-neodređene zamjenice *qui*,

quae, quod. To znači također da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer je i u nominativu jednine i množine dotične zamjenice samoglasnik *i* dug), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Prema tome, ovdje je uspostavljena (skrovita) oprjeka *qui : qui*, a ne *qui : qui* (poput npr. zapisa *humī*). Tako i u nas Sušnik–Jambrešić imaju *qui*. Stoga bi se moglo reći da ovdje zavinuti (a ne tupi) znak zapravo znači ‘prilog’, tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju (stari) ablativ (dotično lokativ ili instrumental) jednine, a ne nominativ jednine (ili množine). Prema tome, ovdje bi se, uvjetno rečeno, moglo govoriti o Vitezovićevu propustu (koji je doduše »prenesen« iz Fabera).

4.1.5. Par prilog : prijedlog

U tim se primjerima prilozi, time što su obilježeni tupim znakom na posljednjem (ili jedinome) slogu, razlikuju od prijedloga kojima je lik istovjetan. Ima doduše dosta primjera gdje ta razlika nije posve jasna (npr. *circà*, *circùm*, *infrà*, *intrà*, *ultrà*, itd.). Svi su ti primjeri protumačeni u četvrtome prilogu, a ovdje ih donosim svega nekoliko:

Coràm¹ .. nazòci. naprícu. nàoči.

Paulò antè .. mallopyrv. malloprie. toliç. točka. tolička.

Paulò amplius .. malloveć.

Paulò pòst .. mallokasné.

Post .. pò. zà. zad. nakon.

Multo pòst .. mnogo kasné. mnogo poſlie.

Antè .. prid. pred.

Annus .. Godisće. Godiste. Letto. Godina.

[...]

Anno antè .. láni.

Pošto same primjere izlučimo, dobivamo sljedeće:

coràm

pòst

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga *coram*, uz koji Vitezović niže ove otpovjednice: *nazòci*, *naprícu* i *nàoçi*. Osim priloga, Vitezović navodi i prijedlog *coram* s ablativom, i to bez nadslovka, a uza nj ima ove otpovjednice: *prèd* i *prìd*. Prilog se u rječniku javlja samo jedanput, a prijedlog dva puta: osim na svome abecednome mjestu nalazi se još i u jednakosti *cedò coram ipso* (pod *cedò*), pri čem ni tada nema nadslovka. Premda je u tome prilogu samoglasnik *a* kratak, dakle ā, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog *coram* od prijedloga *coram*. To također znači da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer i u prijedlogu je *coram* samoglasnik *a* kratak), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *coram*, koji je prilog'.

Slično je i s prilogom *pòst*, koji je također obilježen tupim znakom. Taj se prilog u Vitezovićevu rječniku nalazi dva puta, i oba je puta obilježen tupim znakom (u jednakostima *paulò pòst*, pod *paulò antè*, i *multo pòst*, pod *post*). K tomu, riječ se *post* u rječniku nalazi još 5 puta, svaki put kao prijedlog s akuzativom, i tada nijednom nije obilježena tupim znakom (osim na svome abecednome mjestu, gdje je riječ o prijedlogu, što se vidi po hrvatskim otpovjednicama – *pò*, *zà*, *zad* i *nakon* – *post* se javlja još u ovim člancima: *colustrum*, *crapula*, *elucere* i *suburbium*). U novovjekovnomete se latinitetu znade gdjekada *post*, kada je prilog, kako bi se razlikovao od prijedloga *post*, obilježiti tupim znakom. Pri tome dakako nije riječ o oprjeci na prozodijskoj razini (taj je slog u jednome i u drugome slučaju po položaju dug, tj. *positione longa*), nego je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači 'prilog', dotično 'onaj drugi *post*, koji je prilog'.

Nešto je drugačije s primjerom *antè*, gdje je tupim znakom obilježen posljednji slog. Naime tu se na osnovi hrvatskih otpovjednica koje Vitezović navodi uz *ante*, tj. *prid* i *pred*, ne može sa sigurnošću reći da je posrijedi prilog, posebice ako se uzmu u obzir otpovjednice uz riječ *antea*, tj. *predi*, *pyrvo*, *prezde*,

prij i *pria*, koja je nedvojbeno prilog, ali uz koju ne navodi ni *prid*, ni *pred*. No u svezama *anno antè* (pod *annus*) i *paulò antè* riječ je *ante* sigurno prilog, a i tu je posljednji slog obilježen tupim znakom. S druge pak strane, *ante* se u rječniku javlja još 5 puta bez nadslovka, i to 4 puta kao prijedlog (u člancima *bustuarius*, *Græcostasis*, *procæton* i *suburbium*), te jedanput kao prilog (u članku *quatriduo*). U novovjekovnome je latinitetu bio običaj da se posljednji slog u riječi *ante*, kada je ona prilog, kako bi se razlikovala od prijedloga *ante*, obilježi tupim znakom. Tako npr. u nas Sušnik–Jambrešić razlikuju prijedlog *antè* od priloga *antè*. Uočiti je pri tome da ni ovdje, kao ni u primjeru *pòst*, nije riječ o oprjeci na prozodijskoj razini, jer je *e* u *ante* u jednome i u drugome slučaju kratko, tj. *ě*, nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi *ante*, koji je prilog’.

4.1.6. Par prijedlog : (puko) slovo

Posrijedi su zapravo samo dva primjera, tj. dva prijedloga s ablativom: *a* i *e*. To je također uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu. Ovdje ne navodim sve jednakosti u kojima se javljaju ti prijedlozi, jer ih ima dosta (no sve su one navedene u prvome i u drugome prilogu).

Prijedlog se *a*, osim na svome abecednome mjestu, gdje nije obilježen nadslovkom, u Vitezovićevu rječniku nalazi još 52 puta, pri čem je 49 puta pisan malim slovom, a 3 puta velikim. Svaki put kada je pisan malim slovom, dosljedno je obilježen tupim znakom (dakle 49 puta), te jedanput kada je pisan velikim slovom (*À tergo*, pod *tergum*), a samo dva puta nije obilježen tupim (ni bilo kojim drugim) znakom, i to kada je pisan velikim slovom (*A manibus*, dodatno tumačenje u jednakosti *ab actis*, pod *ab*, te *A commentariis*, dodatno tumačenje u jednakosti *commentariensis*). Budući da je samoglasnik *a* u latinskomome prijedlogu *a* dug, dakle *ā*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kraćina, nego se njime razlikuje prijedlog *a* od pukoga slova *a*. Zato bi se moglo reći da tupi znak u tim

slučajevima znači ‘prijeđlog’, ili bolje: ‘onaj drugi *a*, koji je prijeđlog’, dotično ‘*a*, kada je prijeđlog’.

Prijeđlog se *e*, osim na svome abecednome mjestu, gdje nije obilježen nadsvokom, u Vitezovićevu rječniku nalazi još 29 puta, pri čem je 17 puta pisan malim slovom, a 12 puta velikim. Svaki put kada je pisan malim slovom, dosljedno je obilježen tupim znakom (dakle 17 puta), dočim kada je pisan velikim slovom (11 puta u članku *e* i jedanput u članku *vestigium*), nijednom nije obilježen tupim (ni bilo kojim drugim) znakom. Budući da je samoglasnik *e* u latinskoome prijeđlogu *e* dug, dakle *ē*, u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje prijeđlog *e* od pukoga slova *e*. Zato bi se moglo reći da tupi znak i u tim slučajevima znači ‘prijeđlog’, ili bolje: ‘onaj drugi *e*, koji je prijeđlog’, dotično ‘*e*, kada je prijeđlog’.

4.1.7. Par veznik : glagol

Takvih primjera i inače ima vrlo malo, a u rječniku se zapravo javlja samo jedan. Evo ga:

Licèt². [# quamvis.] tametsi .. dà prém. prem dà. akoprém. akòravno.

Primjer je dakle ovaj:

licèt

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga dopusnoga veznika *licet* (s konjunktivom). Osim veznika, Vitezović navodi i bezlični glagol *licet*, *licere*, *licuit* (ili *licitum est*) ‘slobodno je’. Veznik se u rječniku javlja jedanput, na svome abecednome mjestu, gdje je obilježen nadsvokom, a glagol se, osim na svome abecednome mjestu, gdje je zapisan bez nadsvoka, javlja još 4 puta, od čega 3 puta bez nadsvoka (sva 3 puta u članku *licere*) i jedanput s nadsvokom (u jednakosti *per me tibi licèt*, pod *per*). Posrijedi je uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu. Premda je u tome vezniku samoglasnik *e* kratak, dakle *ē* (posrijedi je upravo treće lice indikativa prezenta aktiva glagola *licere*), tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a

dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje veznik *licet* od bezličnoga glagola *licet*, tj. od spomenutoga trećega lica indikativa prezenta aktiva glagola *liceo*, *licere*, *licui*. To također znači da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer je i u tome trećem licu glagola *licere*, tj. u *licet*, samoglasnik *e* kratak), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'veznik', dotično 'onaj drugi *licet*, koji je veznik'.

4.1.8. Par veznik : zamjenica

Takvih primjera ima također vrlo malo, a ovdje navodim dva:

Quamvis .. daprem. akoprem. budida. ako ravno.

Quòd¹ .. dà.

Primjeri su dakle ovi:

quamvis

quòd

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga, dotično dopusnoga veznika s konjunktivom *quamvis*. Osim na svome abecednome mjestu, riječ se *quamvis* u Vitezovićevu rječniku nalazi još jedanput (u jednakosti *licèt²*, gdje je precrtna), i oba je puta navedena s nadslovkom. K tomu, u jednome se i u drugome slučaju po hrvatskim otpovjednicama vidi da je riječ o dopusnome vezniku (*daprem*, *akoprem*, *budida* i *ako ravno*, uz *quamvis*, te *dà prém*, *prem dà*, *akoprém* i *akòravno*, uz *licèt²*). Budući da je samoglasnik *i* u tome vezniku dug, dakle *ī* (posrijedi je zapravo sraslica *quam + vis*, što je drugo lice indikativa prezenta glagola *volo*, *velle*, *volui*), u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje veznik od akuzativa jednine ženskoga roda neodređene zamjenice *quivis*, *quaevi*, *quodvis*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'veznik', dotično 'onaj drugi *quamvis*, koji je veznik'.

Također je tupim znakom obilježen samoglasnik *o* latinskoga veznika *quod*. Premda je samoglasnik *o* u tome prilogu kratak, dakle *ö*, u ovome slučaju

tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje veznik od nominativa, dotično akuzativa jednine srednjega roda upitno-odnosno-neodređene zamjenice *qui*, *quae*, *quod*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'veznik', dotično 'onaj drugi *quod*, koji je veznik'.

4.1.9. Par veznik : prijedlog

I ovdje je riječ o samo jednome primjeru, naime o vezniku *cum* u razlici spram prijedloga *cum* s ablativom. Ni ovdje ne navodim sve jednakosti u kojima se javljaju taj veznik i prijedlog, jer ih ima podosta (no sve su one dakako navedene u prvome i u drugome prilogu).

Tupim je znakom obilježen latinski veznik *cum*. Osim veznika, Vitezović navodi i prijedlog *cum* s ablativom, i to bez nadsvrška. Veznik se u rječniku javlja ukupno 8 puta, od čega 7 puta s nadsvrškom (osim na svome abecednome mjestu još i u člancima *calculus*, *cos*, *diabetes*, *quum*, *stricturæ* i *throm[b]osis*), te jedanput bez nadsvrška (u članku *ozæna*), a prijedlog ukupno 37 puta, i to uvijek bez nadsvrška. Posrijedi je uobičajena oznaka u novovjekovnome latinitetu. Premda je u tome vezniku samoglasnik *u* kratak, dakle ū, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, nego se njime razlikuje veznik *cum* od prijedloga *cum*. To također znači da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer i u prijedlogu je *cum* samoglasnik *u* kratak), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'veznik', dotično 'onaj drugi *cum*, koji je veznik'.

4.1.10. Par poredbeni veznik : namjerni veznik

Ovdje je također zapravo riječ o samo jednome primjeru, tj. o razlici između poredbenoga i namjernoga veznika *ut*, dotično *uti*. Ni ovdje ne navodim sve jednakosti u kojima se ti veznici javljaju.

Tupim je znakom obilježen samoglasnik *u* u latinskome prilogu i vezniku *ut*, i to kada znači 'kako', 'kao što' (dakle u poredbenome značenju). Osim na svome abecednome mjestu, *ut* se u navedenome značenju javlja u rječniku još 14 puta, pri čem je 12 puta pisan s nadsvrhom, i to u člancima *ac*, *aculeus*, *dormiscere*, *gemere* (dva puta), *milium* (dva puta), *ululare*, *ùt* (tri puta) te u članku *utì*, gdje Vitezović *utì* upućuje na *ùt*, a dva puta bez nadsvrha (u člancima *pediculus*² i *Michael* u četvrtome dodatku). U značenju 'da' (tj. kao namjerni veznik) *ut* je redovito pisan bez nadsvrha. Osim na svome abecednome mjestu, u tome se značenju *ut* javlja u rječniku još 5 puta, i to u člancima *jugum*, *masculetum*, *ne*, *tessera* i *vitis*. Valja pri tome uočiti da što se tiče razlike u zapisu *ùt* i *ut*, nije riječ o oprjaci na prozodijskoj razini, jer je *u* i u jednom i u drugom slučaju kratko, tj. *ü*, nego da je posrijedi razlikovanje značenja. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'poredbeno *ut*'.

Donekle je slično i s *uti*, gdje je tupim znakom obilježen posljednji slog u tome latinskome prilogu i vezniku, a to je zapravo pojačani lik od *ut*. Osim na svome abecednome mjestu, *uti* se u rječniku javlja još 5 puta, pri čem je 4 puta pisan s nadsvrhom (u člancima *blacterare*, *clangere*, *cubare* i *cuculare*), a jedanput bez nadsvrha (u članku *scatere*). U svima navedenim slučajevima znači 'kako', 'kao što' (dakle ima poredbeno značenje). Budući da je u toj riječi samoglasnik *i* dug, dakle *ı*, tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje poredbeno *uti* od mogućega namjernoga *uti* (koje se doduše u rječniku ne javlja), ali i općenito prilog (ili veznik) od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od infinitiva prezenta glagola *utor*, *uti*, *usus sum* 'rabiti', 'koristiti se čime', 'služiti se čime'. Stoga se može reći da tupi znak s jedne strane znači 'poredbeno *uti*', a s druge strane 'prilog (ili veznik)', dotično 'onaj drugi *uti*, koji je prilog (ili veznik)'.

4.1.11. Par uzvik : imenica

Ni takvih primjera nema puno. Navodim ovdje dva:

Malùm¹ .. ù zal ças [⇒ çaf]. u zá çaf.

Nefas .. neſpodoba. krivicca.

Nefas. nefandūm .. fūj.

Primjeri su dakle ovi:

malūm

nefandūm

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga (nepravoga) uzvika *malum*, što je zapravo nominativ jednine imenice *malum* 'zlo'. Premda je u tome uzviku samoglasnik *u* kratak, dakle ū, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje uzvik *malum* od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine imenice *malum*. To također znači da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer je i u nominativu, akuzativu i vokativu imenice *malum* samoglasnik *u* kratak), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači 'uzvik', dotično 'onaj drugi *malum*, koji je uzvik'.

Posve je slično i s primjerom *nefandum*, gdje je također tupim znakom obilježen posljednji slog u tome latinskom (nepravome) uzviku, a koji je zapravo nominativ jednine imenice *nefandum* 'krivnja', 'grijeh', 'nepravda'.

Na kraju ovih parova oprjeka valja spomenuti i jedan neobičan primjer, zapravo jednu iznimku, gdje (skrovitu) oprjeku ne čini par uzvik : imenica, nego uzvik : prijedlog. Pri tome međutim uzvik nije obilježen tupim, nego zavinutim znakom (kao i već spomenuti prilog *quī*). Evo toga primjera:

Prô¹ .. nutti.

Zavinutim je znakom dakle obilježen latinski uzvik *pro*. Ta je riječ na isti način navedena i u Faberovu rječniku, tj. sa zavinutim znakom, a uz nju se kaže »*interiectio indignantis, & admirantis*«, za razliku pak od prijedloga *pro* s ablativom, koji je naveden bez nadslovka, a uz koji se veli »*praeposit*«. Upravo tako ima i Vitezović, tj. uzvik donosi ovako: *prô*, a prijedlog ovako: *pro*. Premda je u navedenome uzviku samoglasnik *o* dug, dakle ō, tupi znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego se njime razlikuje

uzvik *pro* od prijedloga *pro*. To znači također da nije riječ ni o oprjeci na prozodijskoj razini (jer je i u prijedlogu *pro* samoglasnik *o* dug; tako primjerice u nas Sušnik–Jambrešić i za prijedlog i za uzvik imaju zapis *prō*), nego da je posrijedi razlikovanje značenja, zapravo razlika u pogledu vrste riječi. Prema tome, ovdje je uspostavljena (skrovita) oprjeka *prō : pro*, a ne *prō : pro* (poput npr. zapisa *vāh*). Stoga se može reći da zavinuti znak ovdje znači ‘uzvik’, dotično ‘onaj drugi *pro*, koji je uzvik’. Prema tome, ovdje bi se, uvjetno rečeno, moglo govoriti o Vitezovićevu propustu (slično kao i u primjeru *quī*, a i ovaj je, kao i *quī*, »prenesen« iz Fabera).

4.1.12. Sraslice

Sraslice su po podrijetlu različite sveze riječi, no najčešće su to prijedložne sveze. Takve se sraštene sveze u najvećem broju slučajeva mogu pisati i rastavljeno (isp. u nas *nažlost* i *na žalost*). Evo nekoliko primjera (navodim ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri nalaze):

Imprimīs .. najpyrvo. opyrvóm. zpyrvince. zpyrvine.

Illicò .. /seidom. udíl'. vadl'è. /tu[?]./

Peregrè .. [# pútem. putom. izdaleka.] daleko. izvan /víta. izdoma. na putu.
daleko napútu.

Animus peregrè est .. misl'om izvan sebe biti. drugdi je misal.

Epistola peregrè allata .. líst iz daleka donesen. Kníga 'z daleka donesena.
pismo 'z tujega Orfaga doneseno.

Peregrè abire .. daleko iti. odíti prik' orfaga. na pút projti. izdoma projti.

Peregrè esse .. drugdi biti. izvan orfaga biti. ù tujem Orfagu biti. nebitti doma.

Peregrè redire .. iz puta dojti. zavrattitise.

Laborare .. dellati. rabitti. poſlovatti. težatti.

[...]

Non magnoperè laboro .. nehajem veliko.

Sæpenumerò .. čeftokrat. guftokrat. mnogićeju.

Riječ je dakle o ovim primjerima:

imprimis

illicò

peregrè

magnoperè

sæpenumerò

Tupim je znakom obilježen posljednji slog latinskoga priloga *imprimis*, što je zapravo sastavljeno pisana prijedložna sveza koja se sastoji od prijedloga *in* s ablativom i od ablativa množine rednoga broja *primus* (*in + primus*). Često se piše i rastavljeno *in primis* (a kada se piše sastavljeno, bude gdjekada i bez prilagodbe po mjestu izgovora, tj. *inprimis*). Budući da je u tome prilogu samoglasnik *i* dug, dakle *ī*, tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od drugoga lica jednine indikativa prezenta aktiva glagola *imprimo*, *imprimere*, *impressi*, *impressum*. Stoga se može reći da tupi znak ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi oblik, koji je prilog’.

Tako je tupim znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *illico*, što je također sraslica prijedloga *in* s ablativom i ablativa jednine imenice *locus* (*in + locus*). Uzoran je lik *ilico*. Budući da je u tome prilogu samoglasnik *o* dug, dakle *ō*, tupi znak ni ovdje nema prozodijsku službu. Kako pak u latinskom ne riječi koja bi bila istozvučna s tim prilogom, može se reći da tupi znak ovdje jednostavno znači ‘prilog’.

Zanimljiv je prilog *peregre* ‘izvan doma’, ‘u tuđini’, gdje je tupim znakom obilježen posljednji slog. U latinskom se javlja još i lik *peregri* (*per* ‘po’, ‘kroz’ + stari lokativ jednine od *ager* ‘polje’, ‘selo’) u istome značenju, ali ga Vitezović ne navodi. Budući da je u tome prilogu samoglasnik *e* dug, dakle *ē*, kao i inače u takvih priloga (riječ je naoko tvorena od pridjeva *pereger*, *peregra*, *peregrum*, kojega nema u klasičnom latinskom, ali ga navode npr. Belostenec i Kirsch, premda je zapravo »naslon« na lik *peregri*, kako kaže Glare: »as PEREGRI + -E«), u ovome slučaju tupi znak također nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje prijedlog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od nominativa (akuzativa i vokativa) jednine pridjeva *pereger*,

peregris, *peregre* ‘tuđi’, ‘tuđinski’, koji se također javlja u novovjekovnome latinitetu (imaju ga npr. Sušnik–Jambrešić). Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi *peregre*, koji je prilog’.

Tupim je znakom obilježen i posljednji slog latinskoga priloga *magnopere*, što je zapravo sraslica u ablativu jednine, koja se piše i rastavljeno, tj. *magno opere*, od pridjeva *magnus* ‘velik’ i imenice *opus*, *operis* ‘djelo’, ‘posao’. Posrijedi je ablativ načina u priložnoj porabi. Osim na svome abecednome mjestu, gdje je zapisana bez nadsvrška, riječ se *magnopere* u Vitezovićevu rječniku javlja još samo jedanput (u jednakosti *non magnoperè labore*, pod *laborare*), i to s nadsvrškom (rastavljeno se pisana ne nalazi u rječniku). Premda je u tome prilogu samoglasnik *e* kratak, dakle ē (posrijedi je ablativni nastavak *-e* u III. latinskoj sklonidbi), tupi znak ipak nema prozodijsku službu, nego se njime razlikuje taj ablativ u priložnoj porabi, ili u priložnoj službi (bio on pisan sastavljen ili rastavljeno), od uobičajenoga ablativa jednine sveze *magnum opus*, tj. od *magno opere*. Stoga se može reći da tupi znak i ovdje znači ‘prilog’, dotično ‘onaj drugi *magnopere* (ili *magno opere*), koji je prilog’.

Tupim je znakom također obilježen posljednji slog u latinskome prilogu *saepenumero*, koji se često piše i rastavljeno, tj. *saepe numero*. Pri tome je drugi član sveze zapravo ablativ jednine II. latinske sklonidbe od riječi *numerus*, i to ablativ obzira, koji se katkada rabi poput priloga. Budući da je taj *o* u ablativu jednine dug, dakle ū, tupi znak nema prozodijsku službu, nego on razlikuje takav ablativ u priložnoj porabi, ili u priložnoj službi, od »uobičajenoga« ablativa. Stoga bi se moglo reći da tupi znak i ovdje zapravo znači ‘prilog’, tj. ‘ablativ u priložnoj porabi’.

4.2. Zavinuti znak na posljednjem slogu

Kada je posljednji slog obilježen zavinutim znakom, redovito se može uspostaviti (skrovita) oprjeka između nadsvrškom obilježene riječi i one neobilježene. Razlog je tomu što Vitezović zavinuti znak rabi za obilježavanje određenoga padežnoga dočetka, i to onoga kojemu je lik istovjetan nekomu

drugomu padežnomu dočetku. Evo popisa padežnih dočetaka koje Vitezović obilježava zavinutim znakom:

- -â – ablativ jednine I. sklonidbe
- -ô – ablativ jednine II. sklonidbe
- -îs – ablativ množine I. sklonidbe
- -îs – ablativ množine II. sklonidbe
- -bûs – ablativ množine III. sklonidbe
- -î – ablativ jednine III. sklonidbe (osnove na -i)
- -ûs – genitiv jednine IV. sklonidbe
- -ûm – genitiv množine IV. sklonidbe

Navodim po jedan primjer za svaki padežni dočetak (ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se pojedini primjeri nalaze):

Salvus, a, m .. zdrav, a, o.

Salvus animâ .. spásen, a, o.

Concidere². cadere .. opaſti. profeſtīe. propaſti. propaſtīe. freq. opaddati.

Concidere animô .. propaſtīe.

Betuletum. locus betulîs consitus .. Brézje.

Oculus, i .. okko.

[...]

Oculîs clavsîs .. zméć.

[...]

Oculos clausos tenere. Clausîs oculis vigilare .. zmatti.

Dens .. zûb.

[...]

Dentibûs fractio .. zhruſtanje. freq. hruſtanje.

Dentibûs fractus, a, m .. zhruſtan, a, o. freq. hruſtan, a, o.

Dentibûs frangere .. zhruſtati. freq. hruſtati. hruſtatti.

Desecare securî .. odſíćci. poſíćci. freq. odſikatti. odſikavatti. poſikavatti.

Cursus. Cursura .. têk. teçaj. dyrk. tyrk.

Cursûs certamen .. Tyrkña. tyrkka. tekña.

Nurus .. ſnaha. ſinovla zenà.

Affinitas nurûm .. *f*nastvo. *f*nahinjstvo.

Plurium nurûm. *adj.* .. *f*nasji, a, e.

A evo i samih primjera:

animâ

animô

betulîs

oculîs

clavîs

dentibûs

securî

cursûs

nurûm

Zavinutim je znakom obilježen padežni dočetak u ablativu jednine I. latinske sklonidbe u riječi *anima* ‘duša’. Premda je taj *a* u ablativu jednine dug, za razliku od nominativnoga *a*, koji je kratak, pa se dakle može uspostaviti oprjeka *ănímă* : *ănímā*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ od nominativa (što se vidi iz onih primjera kada Vitezović zavinutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka). Stoga bi se moglo reći da ovdje zavinuti znak zapravo znači ‘onaj drugi’, tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ jednine, a ne nominativ jednine. Katkada bude obilježen i ablativ jednine ženskoga roda u pridjeva (ili participa) koji se sklanjaju po I. i po II. sklonidbi (npr. *crassâ*) ili pak ablativ ženskoga roda posvojnih zamjenica (npr. *meâ*) te pokaznih zamjenica (npr. *eâdem*). A ovamo se mogu pribrojiti i prijedlozi s genitivom *causâ* i *gratiâ*, koji su zapravo ablativi jednine imenica *causa* i *gratia* (upravo ablativi uzroka).

Zavinutim je znakom obilježen i padežni dočetak u ablativu jednine II. latinske sklonidbe u riječi *animus* ‘duh’. Premda je taj *o* u ablativu jednine dug,

dakle *ō*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ jednine od dativa jednine (jer je i u dativu jednine padežni dočetak *-o* dug). Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ jednine, a ne dativ jednine.

Također je zavinutim znakom obilježen padežni dočetak u ablativu množine I. latinske sklonidbe u riječi *betula* 'breza', koja se javlja i u liku *betulla* (tako Belostenec, Kirsch, Lewis–Short i Marević imaju oba lika, Vitezović i Sušnik–Jambrešić samo lik *betula*, a Georges i Glare samo *betulla*). Premda je taj *i* u ablativu množine dug, dakle *ī*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ množine od dativa množine (jer je i u dativu množine, u padežnome dočetku *-is*, samoglasnik *i* dug, tj. *ī*). Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ množine, a ne dativ množine.

Zavinutim je znakom obilježen i padežni dočetak u ablativu množine II. latinske sklonidbe u riječi *oculus* 'oko' (u Vitezovića se javlja u svezi *oculīs clavīs*, pod *oculus*). Premda je taj *i* u ablativu množine dug, dakle *ī*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ množine od dativa množine (jer je i u dativu množine, u padežnome dočetku *-is*, samoglasnik *i* dug, tj. *ī*). Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ množine, a ne dativ množine. A ovamo pripada i primjer *clavīs*, gdje je zavinutim znakom obilježen padežni dočetak u ablativu množine II. latinske sklonidbe u participu perfekta pasiva *clausus*, od glagola *claudio*, *claudere*, *clausi*, *clausum* 'zatvoriti', 'zaključati' (u Vitezovića se javlja u svezi *oculīs clavīs*, pod *oculus*, te također u zapisu *clausīs*).

Zavinutim je znakom obilježen samoglasnik *u* u padežnome dočetku za ablativ množine III. latinske sklonidbe u riječi *dens*, *dentis* 'zub'. Taj se ablativ *dentibus* u Vitezovićevu rječniku javlja 12 puta, od čega 9 puta bez nadslovka (4 puta u članku *dens*, dva puta u članku *stridere*, te po jedanput u člancima *instrepere*, *laborare* i *mutilus*), a 3 puta s nadslovkom (sva 3 puta u članku *dens*).

Budući da je taj *u* u ablativu množine kratak, dakle *ū*, zavinuti znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ množine od dativa množine (i u dativu je množine taj *u* u padežnom dočetku kratak). To je slično kao kada Vitezović zavinutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka duga. Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ množine, a ne dativ množine.

Zavinutim je znakom obilježen i padežni dočetak u ablativu jednine III. latinske sklonidbe (osnove na *-i*) u riječi *securis* 'sjekira', što je zapravo stariji lik ablativa (s dočetkom *-ī*, umjesto *-ē* prema osnovama na suglasnik), pa se takve imenice smatraju iznimkama. Premda je taj *i* u ablativu jednine dug, dakle *ī*, zavinuti znak ipak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava duljina, nego on samo razlikuje ablativ jednine od dativa jednine (jer je i u dativu jednine padežni dočetak *-i* dug). Stoga bi se moglo reći da i ovdje zavinuti znak zapravo znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju ablativ jednine, a ne dativ jednine.

Također je zavinutim znakom obilježen padežni dočetak u genitivu jednine IV. latinske sklonidbe u riječi *cursus* 'trk', 'trčanje', 'tečaj'. Premda bi se na prvi pogled moglo učiniti da taj znak obilježava duljinu posljednjega sloga, budući da je samoglasnik *u* u genitivu jednine latinske *u*-sklonidbe dug (posrijedi je naime stegnuti lik, postao od *cursu-us*, dotično *cursu-os*), uistinu je riječ samo o tome da se označi razlika spram nominativa (i vokativa) jednine, gdje je taj samoglasnik *u* kratak (a također spram nominativa, akuzativa i vokativa množine, gdje je samoglasnik *u* također dug). To se dobro vidi, kako je već rečeno, iz onih primjera kada Vitezović zavinutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka. U ovome se primjeru stoga zavinuti znak rabi isključivo na neprozodijskoj razini, bez obzira na prozodijsku vrijednost posljednjega sloga. Moglo bi se reći da on znači 'onaj drugi', tj. onaj drugi padež od dvaju (ili više

njih) kojima je lik jednak, u ovome slučaju prije svega genitiv jednine, a ne nominativ jednine.

Zavinutim je znakom napokon obilježen i samoglasnik *u* u genitivu množine imenice *nurus* ‘snaha’. Premda bi se i ovdje na prvi pogled moglo učiniti da taj znak obilježava duljinu posljednjega sloga, budući da je posrijedi stegnuti lik toga genitiva množine u latinskoj *u*-sklonidbi, tj. *nurum*, umjesto *nuruum* (uobičajen je u svega nekoliko imenica), uistinu je riječ samo o tome da se označi razlika spram akuzativa jednine (što se vidi, kako je već navedeno, iz onih primjera kada Vitezović zavinutim znakom razlikuje ablativ jednine od dativa jednine *o*-sklonidbe, u kojoj su oba ta padežna dočetka duga, ili pak kada istim znakom razlikuje ablativ množine od dativa množine III. latinske sklonidbe, u kojoj su međutim oba ta padežna dočetka kratka). I u ovome se primjeru stoga zavinuti znak rabi isključivo na neprozodijskoj razini, bez obzira na prozodijsku vrijednost posljednjega sloga. Moglo bi se i ovdje reći da on znači ‘onaj drugi’, tj. onaj drugi padež od dvaju kojima je lik jednak, u ovome slučaju genitiv množine, a ne akuzativ jednine.

5. Latinske riječi s dvama nadslovcima

Takvih primjera u Vitezovićevu rječniku ima svega 3. Od tih je triju jedan obilježen dvama različitim nadslovcima, dočim su dva obilježena istovjetnim nadslovcima, i to jedan dvama oštima, a jedan dvama tupim nadslovcima. Evo svih triju primjera (navodim ponajprije jednakosti):

Procérè .. viʃokò. duggo.

Témétum .. vino. viña duhha.

Tenèrè². Teneriter .. gingavo. židko.

Riječ je dakle o ovim primjerima:

procérè

témétum

tenèrè

A evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *procérè*

To je dakle jedan od triju primjera koji su obilježeni dvama nadslovima, te ujedno jedini koji je obilježen dvama različitim nadslovima. Posrijedi je riječ *procere* 'u daljinu', 'daleko', što je prilog načina tvoren dočetkom *-ē* od pridjeva *procerus*. Oštrim je znakom obilježena duljina pretposljednjega sloga, a tupim je znakom obilježen taj dočetak *e*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga, no u primjerku koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, posljednji je slog obilježen tupim znakom. Duljinu pretposljednjega sloga bilježe Kirsch i Sušnik–Jambrešić (u potonjih je tupim znakom obilježen i dočetak *-e*). K tomu, i Sušnik–Jambrešić, a i Vitezović navode sljedeća značenja: 'visoko', 'dugo'. Razdioba je otege ova: *prōcērē*, što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem. Utoliko oštri znak ima prozodijsku službu, s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska. Što se pak tiče samoglasnika *e* koji je obilježen tupim znakom, on je u takvih priloga dug, dakle *ē*, pa u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kračina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od kakva oblika kojemu bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od vokativa jednine muškoga roda pridjeva *procerus*. Stoga ovaj primjer pokazuje dvije stvari: prvo, da je moguće da jedna riječ bude obilježena dvama (pa i trima ili četirima) nadslovima, te da je šteta da to Vitezović nije češće radio, i drugo, da se na istoj riječi mogu rabiti dva ili više nadslovaka (bili oni istovrsni ili raznovrsni), pri čem ti nadslovci mogu imati različite službe, tj. mogu biti uporabljeni na različitim razinama: jedan na prozodijskoj, a drugi na neprozodijskoj razini. Potonje je moguće zato što nadslovci koji se rabe i na neprozodijskoj razini (tupi i zavinuti znak) stoje u komplementarnoj distribuciji s onima koji se rabe na prozodijskoj razini (oštri i tupi znak).

b) *témétum*

I to je jedan od triju primjera koji su obilježeni dvama nadslovcima, te ujedno jedan od dvaju koji su obilježeni dvama istovrsnim nadslovcima. Posrijedi je riječ *temetum*, što je nazivak za jednu vrstu jakoga vina. Dvama su oštrim znakovima obilježene duljine pretposljednjega i dopretposljednjega sloga. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, gdje se kaže »primam & secundam syllabam producit«, što bi značilo da ta riječ prvi i drugi slog oteže, tj. da joj je prvi i drugi slog dug. Ta Faberova napomena biva jasnijom pogledamo li njegovo tumačenje etimologije riječi *temetum*: »Videtur autem vox facta ab ἔμετον, quo nomine vomitum Graeci dicunt, ut, Diogenes, τὸν πλοῦτον εἶπε, τόχης ἔμετον εἶναι, hoc est, Divitias dixit fortunae vomitum esse.« Duljinu pretposljednjega (i dopretposljednjega) sloga bilježe Kirsch i Sušnik–Jambrešić (no potonji navode i mogućnost kraćine obaju samoglasnika *e*, dakle *témétum*). Riječ ima i Belostenec. Razdioba je otege ova: *témétum*, što znači da je mjesto siline na pretposljednjem slogu. Vitezović je dakle oštrim znakom na prvome *e* zdesna htio upozoriti na to da tu (manje poznatu) riječ valja naglasiti na pretposljednjem slogu, a ne možda na dopretposljednjem. Utoliko taj oštri znak ima prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer sadržava obavijest o mjestu naglaska. Što se pak tiče oštrogog znaka na drugome samoglasniku *e* zdesna, taj znak ima također prozodijsku službu, tj. kazuje da je dopretposljednji slog dug, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini, jer bi pretposljednji slog bio naglašen bez obzira na to je li dopretposljednji dug ili kratak, samom činjenicom što je pretposljednji slog dug. Nije posve jasno zašto je Vitezović obilježio duljinu dopretposljednjega sloga, jer u rječniku nema riječi koja bi, glede na otegu, stajala u oprjeci s riječju *temetum*, recimo *témétum* : *témétum*, a nema ni neke riječi s obilježenom duljinom toga *e*, koja bi bila u kakvoj vezi s riječju *temetum*, pa da se na to, bilježenjem duljine, (dodatno) upozori. No ovaj primjer također pokazuje to da je moguće da jedna riječ bude obilježena dvama (pa i trima ili četirima) nadslovcima, te da je šteta da to Vitezović nije češće radio (pri čem je moguće da ti nadslovci i ne budu istovrsni, kao što mogu imati i različite službe, tj.

mogu biti uporabljeni na različitim razinama: jedan na prozodijskoj, a drugi na neprozodijskoj razini).

c) *tenèrè*

Također jedan od triju primjera koji su obilježeni dvama nadslorcima, te ujedno jedan od dvaju koji su obilježeni dvama istovrsnim nadslorcima. Posrijedi je riječ *tenere* 'nježno', 'meko', 'tanano', 'osjetljivo', što je prilog načina tvoren dočetkom *-ē* od pridjeva *tener*. O tome je primjeru već bilo riječi u vezi s oprjekom *tenére* : *tenèrè*, no budući da se ovdje o njem govori pod drugim vidikom, valja donekle ponoviti neke njegove osobitosti. Dakle jednim je tupim znakom obilježena kračina pretposljednjega sloga, a drugim je obilježen dočetak *e*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku, ali bez oznake duljine ili kračine pretposljednjega sloga. Međutim Faber kao primjer porabe pridjeva navodi stih 126. (daktilski heksametar) prve poslanice iz II. knjige Horacijevih *Poslanica*. Taj sam stih već naveo, ali donosim ga ovdje još jednom:

os tenerum pueri, balbumque Poëta figurat

Kako je već bilo rečeno, otuda je moguće, na temelju pridjeva, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati i kračinu pretposljednjega sloga u prilogu, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

– u u | – u u | – || – | – u u | – u u | – u

Faber k tomu upućuje i na vezu s grčkim pridjevom τέρην (»regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων; osnova τερεν-) u istome značenju (»inde enim per metathesin fieri videtur«). Kračinu pretposljednjega sloga bilježi i Kirsch, a Sušnik-Jambrešić imaju obilježenu kračinu posljednjega (i pretposljednjega) sloga u pridjevu *tener*, tj. *ténér*, dočim prilog *tenere* navode ovako: *tenerē*. Riječ ima i Belostenec. Razdioba je otege ova: *ténérē*, što znači da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Tu je riječ Vitezović obilježio tupim znakom na pretposljednjem slogu kako bi ju mogao razlikovati od istopisne, ali ne i istozvučne riječi *tenere*, što je infinitiv prezenta aktiva od glagola *teneo*, *tenere*, *tenui*, *tentum* 'držati', uspostavivši tako oprjeku *tenèrè* : *tenére*, tj. *tenère* : *tenēre*. Prema tome, taj tupi znak na pretposljednjem slogu ima

dvostruku službu: s jedne strane prozodijsku, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, i to zato što sadržava obavijest o mjestu naglaska, no s druge strane njegova je zadaća ujedno i razlikovanje tih dviju riječi u zapisu, kako bi se moglo razlikovati njihovo značenje. Što se pak tiče samoglasnika *e* u posljednjem slogu, koji je također obilježen tupim znakom, on je u takvih priloga dug, dakle *ē*, pa u ovome slučaju tupi znak nema prozodijsku službu, tj. njime se ne obilježava kraćina, a dakako ni mjesto siline, nego se njime razlikuje prilog od kakva oblika kojem bi lik, dotično izraz bio jednak, primjerice od spomenutoga infinitiva *tenere* (što znači da je među tim dvjema riječima u zapisu naznačena razlika na dva načina). Stoga ovaj primjer također pokazuje dvije stvari: prvo, da je moguće da jedna riječ bude obilježena dvama (pa i trima ili četirima) nadslorcima, te da je šteta da to Vitezović nije češće radio, i drugo, da se na istoj riječi mogu rabiti dva ili više nadslovaka (bili oni istovrsni ili raznovrsni), pri čem ti nadslovci mogu imati različite službe, tj. mogu biti uporabljeni na različitim razinama: jedan na prozodijskoj, a drugi na neprozodijskoj razini. Potonje je moguće zato što nadslovci koji se rabe i na neprozodijskoj razini (tupi i zavinuti znak) stoe u komplementarnoj distribuciji s onima koji se rabe na prozodijskoj razini (oštiri i tupi znak).

Prema tome, u dvama se od triju navedenih primjera nadslovci rabe na dvjema različitim razinama (*procérè* i *tenèrè*). Pri tome nadslovak koji se rabi na prozodijskoj razini ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini. S druge strane, u jednome se primjeru nadslovci rabe na istoj, naime na prozodijskoj razini (*témétum*), ali u tome primjeru jedan nadslovak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini, a drugi ju nema.

Sve to pokazuje da je Vitezović mogao zapisivati više nadslovaka na istoj riječi, te da to ne bi dovodilo ni do kakve zabune. Štoviše, kao što sam već bio spomenuo, mogao je na pretposljednjem slogu dosljedno bilježiti samo jedan znak, recimo oštiri, kada je taj slog dug, a tupi i zavinuti znak zapisivati isključivo na posljednjem slogu, rabeći prvoga u »tvorbi«, tj. za razlikovanje vrsta riječi, a drugoga u prijegibu, tj. za razlikovanje padežnih dočetaka. To bi vjerojatno bio »najrazumniji« i zacijelo najgospodarniji pristup. Svaki bi zapis sadržavao obavijest o izgovoru, koja u nekim slučajevima može biti i dodatna

obavijest o značenju, a određen bi broj primjera sadržavao još jednu, posebnu obavijest u vezi sa značenjem.

Dobar je primjer za to već spominjana oprjeka *ămărē* 'voljeti' : *ămărē* 'gorko', gdje je Vitezović samo tupim znakom obilježio posljednji slog priloga *amare*, tj. *amarē*, razlikujući ga time na razini značenja od glagola, no pretposljednji slog priloga, a ni glagola, nije obilježio oštrim znakom, kako bi upozorio da obje riječi valja naglasiti na pretposljednjem slogu. Istina, što se tiče glagola, uglavnom je jasno da samoglasnik *a* u dočetku *-are* mora biti naglašen (pod prepostavkom dakako da se u zapisu uopće prepozna glagol), ali što se tiče priloga, to nije posve jasno, pa manje upućeni porabnik rječnika može lako pomisliti da prilog valja naglasiti na dopretposljednjem slogu. No zapis je mogao biti ovakav (u oprjeci): *amáre* 'voljeti' : *amárē* 'gorko'. A sličnih primjera ima jako puno.

Druga bi mogućnost bila ono što sam nazvao »maksimalističkim« pristupom. U tome bi slučaju sve duge slogove (osim posljednjih) posvuda valjalo obilježiti oštrim znakom, te pri tome nijedan kratki slog, a na posljednjim bi slogovima valjalo prema prigodi zapisivati tupi ili zavinuti znak. I ovdje se može navesti već jedan spomenuti primjer, naime oprjeka *mōrārī* 'biti lud' : *mōrārī* 'otezati', gdje je Vitezović oštrim znakom obilježio samo dopretposljednji slog glagola *morari* 'biti lud', tj. *mórari*, razlikujući time ta dva glagola na razini značenja, jer ih drugačije nije mogao razlikovati (tako što bi npr. nekako obilježio posljednji slog). No pri tome pretposljednji slog ni u jednome od tih dvaju glagola nije obilježio oštrim znakom, kako bi upozorio da obje riječi valja naglasiti na pretposljednjem slogu. Dakako, i ovdje bi se moglo reći da je do neke mjere jasno da samoglasnik *a* u dočetku *-ari*, toga infinitiva prezenta pasiva, valja naglasiti, ali je ipak taj infinitiv, manje upućenu čitatelju, teže prepoznati od infinitiva prezenta aktiva. No zapis je mogao biti ovakav (u oprjeci): *mórári* 'biti lud' : *morári* 'otezati'. A i takvih primjera ima jako puno. Tu se ujedno vidi prednost »maksimalističkoga« pristupa, jer se »nemaksimalističkim« pristupom ne može u zapisu razlikovati značenje tih dvaju glagola.

6. Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima

Izostavimo li dva već spomenuta propusta pri porabi nadslovaka na neprozodijskoj razini (prilog *quî* i uzvik *prô*), svi se ostali Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima tiču prozodijske razine. A ta je ipak važnija. Bilježenje naime nadslovaka na neprozodijskoj razini svagda je do neke mjeru dogovorno, pa donekle i »proizvoljno«, tj. u velikoj mjeri zavisi od onoga koji takav zapis provodi. Istina, ovdje sam pokušao prikazati Vitezovićev način bilježenja nadslovaka na neprozodijskoj razini, tj. opisati pravila prema kojima ih valja zapisivati, dotično prema kojima ih je sam zapisivao, što bi značilo da su u dva navedena primjera nadslovci zapisani »nesustavno«, a to znači pogrešno. Jer jedino je na taj način i moguće reći da je nešto pogrešno, naime onda kada nam je poznat skup pravila kojih se valja držati, kao svojevrsna »podloga«, kao neke vrste *frame of reference*. Bez takve »podloge«, bez takva »okvira« odgovoriti na pitanje je li nešto pogrešno ili nije, gotovo je nemoguće, i to ne samo u jezikoslovju, jer to prepostavlja da znamo što je pogreška općenito. A na to nije lako odgovoriti. Jedno je naime od najtežih filozofskih pitanja upravo ovo: što je pogreška u općem smislu?

Utoliko se može reći da su zapisi *quî* i *prô* dvije Vitezovićeve pogreške, ili dva Vitezovićeva propusta (pri tome su oba zapisa, i *quî* i *prô*, »prenesena« iz Fabera). No ovdje nas osobito zanimaju pogreške na prozodijskoj razini, jer one pokazuju dvije stvari: s jedne strane, do koje je mjeru bio uspješan opis Vitezovićeve porabe nadslovaka na prozodijskoj razini, a s druge, koliko je Vitezović dobro poznavao samu latinsku prozodiju. Što se tiče prvoga, ukoliko bi se pokazalo da pogrešaka ima jako puno, tj. da je broj primjera koji se ne slažu s opisanim pravilima, vrlo velik, tada bi naravno i sam opis bio doveden u pitanje (zapravo, u tome bi slučaju trebalo reći da je Vitezović rabio više različitih »skupova pravila«, tj. više različitih sustava). Što se pak tiče drugoga, na to je već donekle odgovorenno, jer je posve jasno da je Vitezovićovo znanje latinske prozodije bilo u velikoj mjeri određeno Faberovim rječnikom, tj. da se je Vitezović, rečeno posve jednostavno, kada je u pitanju prozodija (ali ne samo

prozodija), u potpunosti oslanjao na Fabera. Kao što će se vidjeti, to je iznimno važna činjenica, jer je jedan broj Vitezovićevih pogrešaka na prozodijskoj razini uvjetovan upravo posvemnim oslonom na Fabera, tj. »prijenosom« pogreške iz njegova rječnika. A to opet, sa svoje strane, kazuje nešto i o Vitezovićevu poznavanju latinske prozodije.

Stoga se u Vitezovićevu rječniku mogu razlikovati dvije vrste propusta pri bilježenju nadslovaka na latinskim riječima. Jedna se vrsta propusta može nazvati »prenesenim« pogreškama, tj. prenesenima iz Faberova rječnika, a druga se vrsta može imenovati »pravim« pogreškama, tj. pogreškama samoga Vitezovića (bez obzira na Fabera i usuprot njemu), pri čem su sve ove potonje zapravo *lapsus calami*. U četvrtome su prilogu »prenesene« pogreške označene znakom »[▽]«, a »prave« pogreške znakom »[◊]«. K tomu, u istome tome prilogu, pri tumačenjima pojedinih primjera, »prenesene« pogreške uvodim redovito ovim riječima: »Bit će zabunom.«, dočim »prave« pogreške naznačujem ovako: »Pogrješno.«

6.1. »Prenesene« pogreške

Takvih prenesenih pogrešaka iz Faberova *Thesaurusa* u Vitezovićevu *Lexiconu* ima ukupno 18. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Alopecía, æ .. vlaʃ(l)opuz. vlaʃopuzje.

Catascópus, i .. Uhoda. Spihavac. Spiún.

Ceratínæ, arum .. Zapletnica. zafidnice. zapletna aliti zafidna zpitavanja i odgovori. /zagońka./

Charax¹, ácis .. kol. vyrlia. kolac.

Chelýdrus .. jadovitta zmia, kâše pri korenju hraštovom dyrzí.

Chœnix², ícis. f .. Robji obrok. Težački obrok.

Hamaxobìta. Hamaxobius .. Moʃkał'. Moskovita.

Harpìa. Harpyìa .. Arpia.

Hymen, énis .. Pirovnica. piʃʃma pirovna, ſvatbena, ſvattovna.

Idolothýtum .. čyrtva ali aldov krivim Bogom učiňen. čyrtva, krivim Bogom aldovana.

Neutíquam .. nikakor. poniedan put. po niedan način.

Obrýzum .. čisto zlato. ſuho zlato. zgoľ zlato.

Paronychía. Paronychíum .. zanohtica. zanohtnica.

Torcúlar. Torcularium. Torculum .. pritiſk. pritisťenica. tiſk. tist. pressa.

Trapèza, æ. Tabula argentariorum .. ſrebyrnički ſtol. Tyrpez. Peharni ſtol. Kupnī ſtol.

Tunes, ètis. Tunètum .. Tuníz, grad.

Riječ je dakle o ovim primjerima:

alopecia

catascópus

ceratínæ

[char]ácis

chelydrus

[chœn]ícis

Hamaxobíta

Harpìa

[Hym]énis

idolothýtum

neutíquam

obrýzum

paronychía

paronychíum

torcúlar

trapèza

[Tun]ètis

Tunètum

A evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *alopecía*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *alopecia*, prema grčkome ἀλωπεκίᾳ ‘bolest gubitka kose’, što bi značilo da je taj *i* dug, dakle ī, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle ī, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu (kračinu toga *i* bilježe npr. Kirsch, te u nas Sušnik-Jambrešić). Ipak, riječ se nalazi u Faberovu rječniku, a uz nju se navodi oznaka *pen. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *alopecía*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. S druge strane, zabuna je možda nastala zbog grčkoga pridjeva ἀλωπέκειος ‘lisičji’, prema imenici ἀλώπηξ, ἀλώπεκος (i ἀλώπηκος) ‘lisica’, kojemu ženski rod glasi ἀλωπεκία, pa bi se lik *alopecía* mogao smatrati u latinski prenesenim prvim članom (ustaljene) sveze ἀλωπεκία νόσος ‘lisičja bolest’ (a ta je bolest doista dobila ime prema jednoj bolesti u lisica), pri čem se je taj prvi član »osamostalio«, tj. preuzeo na se značenje cijele sveze (kao kada se u nas npr. upita: »Gdje je generalni?«, a misli se zapravo pitati: »Gdje je generalni direktor?«). I doista, premda se u izvornome Faberovu izdanju ta riječ u grčkome zapisu navodi ispravno, tj. ἀλωπεκίᾳ, u primjerku koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, nalazi se lik ἀλωπεκία. Prema tome, sudeći prema nadpisu, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μελάνων), na pretposljednjem slogu. Stoga bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. Utoliko se ne može smatrati da je Vitezović pogriješio u nadpisu, jer je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadpis, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom (ili pak u skladu s grčkim zapisom ἀλωπεκία). Drugo je pitanje što to zapravo ne stoji, jer tu riječ u latinskome, za razliku od grčkoga, valja naglasiti na dopretposljednjem slogu.

b) *catascópus*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *o* u riječi *catascopus*, prema grčkome κατάσκοπος ‘vrebač’, ‘uhoda’, (κατά ‘dolje’, ‘niz’, ‘kroz’, ‘prema’, ‘usuprot’, u složenicama označuje suprotnost ili posvemnost + σκοπός ‘motritelj’, ‘nadziratelj’), što bi značilo da je taj *o* dug, dakle *ō*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *o* kratak, dakle *ō*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu (kračinu toga *o* bilježe npr. Kirsch, te u nas Sušnik-Jambrešić). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penul. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Buchner–Cellarius međutim navode ispravno, tj. *cătascōpus*. K tomu, premda uz riječ *catascopus* (»explorator«) Faber ne dopisuje grčki izvornik, uz riječ *catascopium* (»navis exploratoria«) ima κατασκοπικόν (inače opстоји и lik κατασκόπιον), dakle s kratkim *o* u dopretposljednjem slogu (tu riječ navodi i Vitezović, te uz nju ova značenja: *Kaić, byrgentin, byrzicca*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *catascópus*, tj. zapisao je oštri znak iznad *o*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, no ono je zapravo, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primjetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

c) *ceratīnæ*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *ceratīnæ*, što je nominativ množine prema grčkome κερατίναι, tj. prema grčkoj riječi κερατίνης, a to je opet nazivak za jednu vrstu (logičke) pogriješke u zaključivanju (pomoću »rogova«). Često se navodi u množini, a u vezi je s imenicom κέρας ‘rog’. To bi

značilo da je taj *i* dug, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu. Kračinu toga *i* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch. No ta se riječ (isto tako u množini) nalazi u Faberovu rječniku (Faber ju tumači ovako: »ambiguitates dicuntur & argumentationes insidiosae«), i to s oznakom *penul. longa*, tj. *p(a)enultima longa* (*sc. syllaba*), što bi također značilo da je pretposljednji slog dug (Buchner–Cellarius međutim navode ispravno, tj. *cērātīnae*). U skladu s takvom oznakom Faber dotičnu riječ u izvornome grčkome zapisu navodi ovako: *κερατίναι*, dočim je u primjerku koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, naizgled ispravljeno u *κεράτιναι*. To bi pak bio nominativ množine ženskoga roda pridjeva *κεράτινος*, 'rožnat', 'koji je napravljen od roga' (gdje se naglasak povodi za naglaskom nominativa množine muškoga roda *κεράτινοι*). Navedeni se pridjev javlja recimo u svezi *κεράτινος λόγος*, a u slučaju ženskoga roda moglo bi se npr. govoriti o svezi *κεράτιναι δόξαι* (pri čem je prvi član »osamostaljen«). No Estienne upozorava da je ispravan lik u nominativu množine *κεράτιναι* (prema nominativu jednine *κεράτινης*, ili pak *κεράτινας*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *ceratīnæ*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. Prema tome, sudeći prema nadсловku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, no ono je zapravo na dopretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je na pretposljednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku *μελάνων*). Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnim posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadsvrak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

d) [char]ácis

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *a* u dočetku za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *ácis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz

nominativ jednine *charax*, prema grčkome χάραξ, χάρακος '(trsni) kolac', što bi značilo da je taj *a* dug, dakle *ā*, te da tu riječ, tj. taj genitiv, valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *a* kratak, dakle *ă*, pa taj genitiv mora biti naglašen na dopretposljednjem slogu (kračinu toga *a* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch, a i u nas Sušnik–Jambrešić). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, gdje se za dočetak *acis* kaže *penult. long.*, tj. *p(a)enultima longa (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug. Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo dočetak *ácis*, tj. zapisao je oštri znak iznad *a*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadсловku, da genitiv jednine *characis* valja naglasiti na pretposljednjem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome na tome slogu, no ono je zapravo, kao i u genitivu dotične imenice u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος; Liddell–Scott bilježe kračinu prvoga *a* slijeva), na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primjetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadsvrak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

e) *chelydrus*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *y* u riječi *chelydrus*, što je nazivak za jednu vrstu zmije, prema grčkome χέλυδρος. To bi značilo da je taj *y* dug, dakle *ȳ*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *y* po naravi (*naturā*) kratak, dakle *ȳ*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu. Druga je stvar što skup *dr*, koji pripada u skupinu *muta cum liquida*, može (ali i ne mora) u pjesništvu uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga. Kračinu toga *y* bilježe kako u nas Sušnik–Jambrešić, tako i Kirsch, premda potonji u slučajevima dvaju suglasnika koji ne pripadaju u skupinu *muta cum liquida*, ili pak udvojenoga suglasnika, u skladu sa svojim pristupom, redovito označuje duljinu prethodnoga sloga neovisno o tome je li samoglasnik u njem po naravi

kratak ili dug (ima npr. *chērrōnēsus*, prema grčkome χερόνησος).¹⁸⁵ No riječ se nalazi i u Faberovu rječniku s oznakom *penult. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Faber je time vjerojatno htio napomenuti upravo to da skup *dr* može uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga. Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *chelýdrus*, tj. zapisao je oštri znak iznad *y*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, no ono je zapravo, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrješku.

f) [chæn]ícis

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u dočetku za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *ícis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz nominativ jednine *chæníx*, prema grčkome χοῖνιξ, χοίνικος. Vitezović riječ *chæníx* navodi dva puta: jedanput kao vrstu mjere, tj. *polvaganica, uborak* (što je poslije precrtao), *uborçac* i *uborćić*, a drugi put u značenju *Robji obrok* i *Težački obrok*, pri čem dočetak *ícis* (kao i odrednicu *f.*) navodi samo u potonjem slučaju. Stoga se čini kao da su to dvije različite riječi, kojima bi nominativ jednine bio jednak, ali bi se, recimo, razlikovale u genitivu jednine, i to po naglasku, tj. kao da je (u nominativu) posrijedi homonimija (zato su i u našem izdanju ti primjeri obrojeni). Međutim nije tako, nego je posrijedi jedna te ista riječ, koja ima dva značenja, pa je dakle posrijedi polisemija. Naime taj se je *Robji obrok* sastojao zapravo od jedne mjere žita, tj. upravo onoliko koliko se je smatralo da je jednomu robu dnevno potrebno (Faber: »dimensum erat diurnum, quod

¹⁸⁵ Vidi potanje o tome pristupu u poglavlju o Kirschevu latinsko-njemačkome rječniku.

servis Graecis distribuebatur«). Vitezovićeva bi oznaka dakle upućivala na to da je u tome dočetku *i* dug, dakle *ī*, te da tu (»drugu«) riječ *chœnix* u genitivu jednine valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak (i u jednome i u drugome slučaju), dakle *ī*, pa taj genitiv mora biti naglašen na dopretposljednjem slogu (kračinu toga *i* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, gdje se za dočetak *icis* kaže *pen. prod.*, tj. *p(a)enultima producta (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). K tomu, Faber tu riječ donosi i u grčkome izvorniku, te ju navodi u liku χοίνιξ (kao da bi posljednji slog bio po naravi dug, tj. *naturā longa*; on je međutim samo položajno dug, tj. *positione longa*). A začudo i Buchner–Cellarius bilježe duljinu toga *i*. Zanimljivo je pripomenuti da je netko u primjerku Faberova rječnika koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, precrtao kraticu *prod.* i iznad napisao *cor.* (dakle *correpta*, tj. kratak, ili pokraćen). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo dočetak *īcis*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da genitiv jednine *chœnicis* valja (u drugome slučaju) naglasiti na pretposljednjem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome na tome slogu, no ono je zapravo, kao i u genitivu dotične imenice u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku ἦγαγον, no u nominativu je »progresivni« naglasak prema uzorku πολῖτις), na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primjetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

g) *Hamaxobita*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *Hamaxobita*, prema grčkome Ἀμαξοβίτης, što je nazivak za pojedinoga pripadnika različitih skitskih naroda koji žive na kolima (i općenito označuje ljude koji žive na kolima), a u vezi je s grčkom imenicom ἄμαξα (ili ἄμαξα) 'kola'. Osim lika

Hamaxobīta (i u množini *Hamaxobitæ*) Vitezović navodi i uobičajeniji lik *Hamaxobius*, prema grčkome pridjevu ἀμαξόβιος, ἀμαξόβιον ‘koji živi na kolima’ (ἀμάξα ‘kola’ + βίος ‘život’, u vezi s glagolom βιώω ‘živim’), ali bez nadšlovka. Oba lika, tj. obje riječi, ima i Estienne (»in plaustro vivens«). Spomenuta bi oznaka na samoglasniku *i* značila da je taj *i* kratak, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na dopretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* dug, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na pretposljednjem slogu (duljinu toga *i* bilježi Kirsch, koji također ima oba lika, tj. *Hamaxobitae* i *Hamaxobii*). Ipak, u Faberovu se rječniku nalazi nominativ množine *Hamaxobitae* (»populi Sarmaciae«), a uza nj se navodi oznaka *pen. brevi*, tj. *p(a)enultima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *Hamaxobīta*, tj. zapisao je tupi znak iznad *i*. Zabuna se možda ne bi dogodila da je Vitezović imao osnovno (tj. prvo) izdanje Faberova rječnika, jer se u njem izvorni grčki lik navodi ispravno, tj. ἀμαξοβῖται, pa se iz toga nominativa množine može odčitati duljina pretposljednjega sloga. Međutim u primjerku koji je Vitezoviću poslužio kao predložak, nalazi se izvorni grčki zapis u liku ἀμαξοβῖται, dakle kao da je tu grčki izvornik »usklađen« s Faberovom oznakom *pen. brevi*. Dodatna je zanimljivost i to da Buchner–Cellarius bilježe kračinu pretposljednjega sloga, tj. *Hamaxobītae*, dakle i opet u skladu sa spomenutom Faberovom oznakom, a potom »ispravljaju« Faberov grčki izvornik ἀμαξοβῖται, kao i zapis iz Vitezovićeva predloška ἀμαξοβῖται, u Αμαξοβῖται, kako bi i to »uskladili« s rečenom oznakom. Dakako, kada bi samoglasnik *i* u pretposljednjem slogu bio kratak, naglasak bi u grčkome bio Αμαξοβῖται (kako stoji u Vitezovićevu predlošku). Razdioba je otege dakle u latinskome ova: *Hamaxobītā* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina prvoga *a* slijeva u riječi ἀμάξα, dočim je drugi slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*). Prema tome, sudeći prema nadšlovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednjem slogu, no ono je zapravo, kao i u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku πολῖτις, no u nominativu je jednine »regresivni« naglasak prema uzorku τιθείσης), na pretposljednjem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku

službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

h) *Harpìa*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi, no bolje je reći u liku *Harpia*. Posrijedi je ime triju kćeri boga Taumanta i Okeanide Elektre (to su bića sa ženskom glavom i s ptičjim tijelom), prema grčkome Ἀρπια (obično u množini Ἀρπιαι). Osim lika *Harpìa*, Vitezović navodi i lik *Harpyìa*. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku u množini, i to u liku *Harpyiae*, te s oznakom *penult. bre.*, tj. *p(a)enultima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Potaknut zacijelo tom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo likove *Harpìa* i *Harpyìa*, tj. i u jednome je i u drugome slučaju zapisao tupi znak iznad *i*, premda je, s jedne strane, kračina toga *i* zapravo pretkažljiva, budući da se prema pravilu *vocalis ante vocalem brevis* njegova kračina očekuje, ali je, s druge strane, ispustivši *y* u liku *Harpìa*, u osnovi promijenio slogovni ustroj riječi. Naime temeljno je pitanje zapravo ovo: koliko slogova u latinskome ima riječ *Harpyia* (dotično u množini *Harpyiae*)? U grčkome ta riječ ima tri sloga, ali u latinskome to nije posve jasno, pa npr. Glare napominje da se pri skandiranju shvaća kao trosložna, no u Lewis–Shortovu rječniku nalazi se i primjer u kojem se ta riječ skandira kao četverosložna. Faber ju je zacijelo shvaćao kao četverosložnu, pa njegova oznaka *penult. bre.* zapravo znači da je samoglasnik *i* kratak, te da silina pada na samoglasnik *y*, pri čem su to dva različita sloga. S time bi se slagalo i bilježenje kračina u Sušnik–Jambrešićevu rječniku, tj. *Harpyiae* (no oni navode još dvije mogućnosti: *Harpyiae* i *Harpyae*). Uočiti je pri tome da u svakome od tih triju zapisa silina uvijek pada na samoglasnik *y*, jer ili *y* i *i* pripadaju dvama različitim slogovima, pa je riječ četverosložna, samoglasnik *i* u pretposljednjem slogu pred samoglasnikom kratak, te tako mora biti naglašen dopretposljednji slog (zapis *Harpyiae*), ili je *yi* neka vrsta dvoglosa (kao u grčkome), te je riječ utoliko trosložna, pri čem je pretposljednji

slog dug, pa stoga mora biti i naglašen (zapis *Harpījae*; tako imaju i Kirsch, i Georges, i Lewis–Short, i Glare, i Marević), ili je samoglasnik *y* u preposljednjem slogu dug, riječ također trosložna, a taj preposljednji slog mora biti naglašen usuprot spomenutomu pravilu *vocalis ante vocalem brevis*. Jedino što se ne smije učiniti, jest ukloniti samoglasnik *y*, jer je tada riječ sigurno trosložna, pri čem je samoglasnik *i* obilježen tupim znakom, pa je dakle naglašen dopretposljednji slog, tj. silina pada na prvi *a* slijeva. No kada je već uklonio *y*, Vitezović je još mogao donekle »spasiti stvar« tako da je samoglasnik *i* obilježio oštrim znakom, tj. da je obilježio njegovu duljinu. Time bi dobio nešto poput Sušnik–Jambrešićeva zapisa *Harpīae*, tj. *Harpīae*, dotično *Harpīa*, gdje bi se u zapisu umjesto *y* nalazio *i* (valja pripomenuti da se lik *Harpia* nije mogao potvrditi u drugim latinskim rječnicima). Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku θῆρειος), na dopretposljednjem slogu, ali nije dobro odčitao broj slogova u Faberovu zapisu, pa je utoliko krivo prenio njegovu oznaku. Utoliko bi tupi znak i ovdje imao prozodijsku službu, s izravnom posljudicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, tj. krivo odčitao broj slogova, treba i ovdje primjetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom.

i) [Hym]énis

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *e* u dočetku za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *énis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz nominativ jednine *Hymen*. Posrijedi je ime boga svadbe i zaštitnika braka, prema grčkome ‘Υμήν, ‘Υμένος, a ta riječ ima ujedno i značenje ‘svadbena pjesma’, ‘svatovac’. To bi značilo da je taj *e* dug, dakle ē, te da genitiv jednine *Hymenis* valja u latinskome naglasiti na preposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *e* kratak, dakle ē, pa taj genitiv mora biti naglašen na dopretposljednjem slogu (kračinu toga *e* bilježe npr. Kirsch, te u nas Sušnik–Jambrešić). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, gdje se za dočetak *enis*

kaže *long. penult.*, tj. *longa p(a)enultima* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug. Buchner–Cellarius međutim ispravno bilježe kračinu toga sloga. Zanimljivo je pripomenuti da je netko u primjerku Faberova rječnika koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, precrtao kraticu *long.* i iznad napisao *brevi* (tj. kratak). Razdioba je otege u tome genitivu jednine u latinskome ova: *Hýmén̄is* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *y*, premda ima potvrda i za njegovu duljinu; Sušnik–Jambrešić npr. imaju *Hýmen* i *Hýmen*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo dočetak *énis*, tj. zapisao je oštri znak iznad *e*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da genitiv jednine *Hymenis* valja naglasiti na pretposljednjem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku *γαμέτις*, ali nominativ je ‘*Υμήν* inačica nenaglašenosti), na tome slogu, no ono je zapravo na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primjetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrješku.

j) *idolothýtum*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *y* u riječi *idolothytum*, prema grčkome εἰδωλόθυτον ‘žrtva bogovima’, ‘žrtva lažnim bogovima’, ‘žrtva kumirima’ (εἴδωλον ‘prikaza’, ‘slika’, ‘kumir’, u vezi s riječju εἴδος ‘lice’, ‘oblik’, ‘lik’, ‘pralik’ + θύω ‘žrtvujem’), što bi značilo da je taj *y* dug, dakle *ȳ*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *y* kratak, dakle *ȳ*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu (kračinu toga *y* bilježe npr. Kirsch, te u nas Sušnik–Jambrešić). No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penul. prod.*, tj. *p(a)enultima producta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Buchner–Cellarius međutim nemaju nikakvu oznaku. Razdioba je otege dakle u latinskome ova: *īdōlōthýtūm* (u Liddell–Scottovu rječniku

obilježena je kračina samoglasnika *y*; istina, u nekim oblicima taj *y* može biti dug). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *idolothýtum*, tj. zapisao je oštri znak iznad *y*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, no ono je zapravo, kao i u grčkome (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrješku.

k) *neutíquam*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *neutíquam* 'nikako', 'nipošto' (*ne + uti + quam*). To bi značilo da je taj *i* dug, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu. Kračinu toga *i* bilježe kako Kirsch, tako i Sušnik-Jambrešić. No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, i to s oznakom *media product.*, tj. *media producta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug (ili otegnut). Fabera je možda zavela činjenica da je samoglasnik *i* u vezniku (dotično prilogu) *uti* (starolatinski *utei*) izvorno dug, tj. *ūtī*, no on se u nekim složenicama pokraćuje (npr. u *ūtīnam*). Buchner-Cellarius međutim navode ispravno, tj. *neutíquam*. Prema tome, razdioba je otege ova: *nēutíquām* (Kirsch bilježi, vjerojatno zabunom, duljinu samoglasnika *u*, tj. *neutíquam*, a Sušnik-Jambrešić, hoteći možda upozoriti na to da je samoglasnik *e* u *ne* izvorno dug, imaju *nēutíquam*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *neutíquam*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, no ono je zapravo na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi

sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrješku.

I) *obryzum*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *y* u riječi *obryzum*, prema grčkome ὄβρυζον ‘čisto zlato’, što je zapravo poimeničeni srednji rod pridjeva ὄβρυζος ‘čist’, dotično pokraćena sveza χρυσίον ὄβρυζον. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *bre. pen.*, tj. *brevi p(a)enultima (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Nije međutim posve jasno što je upravo Faber tom oznakom htio reći. Ako je htio napomenuti da je taj slog kratak, pa da riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, onda je pogriješio, budući da suglasnik *z*, koji se uzimlje kao složen (*zd*), uvjetuje položajno duljenje prethodnoga sloga, bio samoglasnik *y* po naravi (*naturā*) kratak ili dug, pa ta riječ u latinskome svakako mora biti naglašena na pretposljednjem slogu. Ako je pak htio samo naznačiti da je taj *y* po naravi kratak, premda tu riječ, zbog položajnoga duljenja, treba naglasiti na pretposljednjem slogu, tada ga Vitezović zacijelo nije dobro razumio. S druge strane, ni kračina samoglasnika *y* nije posve sigurna. Tako Buchner–Cellarius imaju *obryzum*, bez ikakve oznake. U Liddell–Scottovu rječniku nije obilježena ni duljina ni kračina samoglasnika *y*, premda oni znadu gdjekada obilježiti naravnu duljinu samoglasnika pred suglasnikom *ζ* (npr. uz riječ γάζα ‘bogatstvo’, ‘blago’ imaju ovako: [γā]). Ta bi činjenica možda govorila u prilog Faberovoj oznaci, ali tu riječ s obilježenom duljinom pretposljednjega sloga navode npr. Kirsch (doduše, on redovito tako označuje svako položajno duljenje), Sušnik–Jambrešić i Lewis–Short. Potonji međutim ne bilježe redovito duljinu pred suglasnikom *z*, pa tako i Sušnik–Jambrešić i Lewis–Short u riječi *gaza* imaju obilježenu duljinu samoglasnika *a*, ali riječi *ozaena*, prema grčkome ὄζαινα ‘smrdljivi polip u nosu’, i *trapeza*, prema grčkome τράπεζα ‘stol’, Sušnik–Jambrešić navode s obilježenom kračinom samoglasnika *o*, dotično *e*, a Lewis–Short bez ikakve oznake (nemaju riječ *trapeza*, ali imaju *trapezophoron*, prema grčkome τραπεζόφορον ‘ukrasni nosač za

stol', 'noga od stola'; Kirsch dakako u objema riječima ima obilježenu duljinu odnosnoga samoglasnika, tj. položajnu duljinu). Riječ pak *oryza*, prema grčkome ὄρυζα 'riža', Sušnik–Jambrešić i Lewis–Short navode s obilježenom duljinom samoglasnika *y* (Kirsch i ovdje ima obilježenu duljinu toga *y*, tj. položajnu duljinu). Pri tome su u riječima *ozaena* i *trapeza* samoglasnici *o* i *e* sigurno po naravi kratki, dočim u Liddell–Scottovu rječniku nije obilježena ni duljina ni kračina samoglasnika *y* u riječi ὄρυζα. Usuprot tomu, Georges takav samoglasnik pred *z* ostavlja obično neobilježenim, pa ima *obryzum*, *gaza*, *ozaena*, *trapeza*, ali u riječi *oryza* bilježi duljinu samoglasnika *y* (što bi također govorilo u prilog Faberu, tj. *obryzum* : *trapeza* : *orýza*). Glare ne navodi riječ *obryzum* (kao ni *trapeza*, ali ima *trapezophorum*), što je šteta, jer on razlikuje *gāza* od *ozaena* i *oryza* (tj. u potonjim su dvjema, gledano strogo sa stajališta njegova načina bilježenja, samoglasnici *o* i *y* po naravi sigurno kratki, a i samoglasnik *e* u *trapezophorum*). Zanimljiv je i primjer grada Trapezunta, prema grčkome Τραπεζοῦς, Τραπεζοῦντος, koji Georges navodi kao *Trapezūs*, Lewis–Short *Trăpēzūs*, a Glare u liku *Trapezos* (Kirsch ima *Trăpēzus*). I ovdje bi Georgesov zapis *Trapezūs* govorio u prilog Faberovoju oznaci (tj. *obryzum* : *trapeza* : *Trapezūs* : *orýza*), dočim Lewis–Short nisu u tome pouzdani, jer očevidno bilježe duljinu samoglasnika pred *z*, ako je posrijedi pretposljednji slog, neovisno o tome je li po naravi dug ili kratak (vjerojatno zato kako bi upozorili da taj slog treba naglasiti). Navodim te primjere i u preglednici:

GRČKI	KIRSCH	SUŠNIK–JAMBREŠIĆ	GEORGES	LEWIS–SHORT	GLARE
ὄρυζον	<i>obryzum</i>	<i>obrȳzum</i>	<i>obryzum</i>	<i>obrȳzum</i>	—
γάζα	<i>gāza</i>	<i>gāză</i>	<i>gaza</i>	<i>gāza</i>	<i>gāza</i>
օζαινα	<i>ozaēna</i>	<i>ozaena</i>	<i>ozaena</i>	<i>ozaena</i>	<i>ozaena</i>
τράπεζα	<i>trăpēza</i>	<i>trăpēza</i>	<i>trapeza</i>	(<i>trapēzōphōron</i>)	(<i>trapezophorum</i>)
ὄρυζα	<i>orýza</i>	<i>örýza</i>	<i>orýza</i>	<i>örýza</i>	<i>oryza</i>
Τραπεζοῦς	<i>Trăpēzus</i>	—	<i>Trapezūs</i>	<i>Trăpēzūs</i>	<i>Trapezos</i>

Prema tome, razdioba je otege u latinskome ova: *ōbryzūm* (drugi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*), što znači da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga (vjerojatno »regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *obrŷzum*, tj. zapisao je tupi znak iznad *y*. Moguće je dakako da je Vitezović samo htio obilježiti naravnu kračinu toga samoglasnika. Tada bi tupi znak imao prozodijsku službu, tj. kazivao bi da je pretposljednji slog po naravi kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini. Bit će međutim ipak da je Vitezović krivo razumio Fabera te da je htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome, na dopretposljednjem slogu, premda je ono zapravo na pretposljednjem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku (ili nejasnoću).

m) *paronychia*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *paronychia*, prema grčkome παρωνυχία ‘zanoktica’ (παρά ‘kraj’, ‘pokraj’, ‘duž’, ‘mimo’, u složenicama često označuje nešto mimo uobičajenoga + ὄνυξ, ὄνυχος ‘nokat’), što bi značilo da je taj *i* dug, dakle *ī*, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle *ī*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu (kračinu toga *i* bilježi npr. Kirsch, dočim Sušnik–Jambrešić imaju također dugo *i*). Vitezović navodi i lik srednjega roda *paronychium*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku (»abscessus circa radices unguium«), također i u ženskome i u srednjem rodu, a uz nju se navodi oznaka *penult. prod.*, tj. *p(a)enultima producta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog dug (ili otegnut). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *paronychia*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. No razdioba je otege u latinskome ova: *părōnychiā* (u Liddell–Scottovu

rječniku obilježena je kračina obaju samoglasnika *a* u prijedlogu $\pi\alpha\varrho\acute{a}$, kao i kračina samoglasnika *y*; Kirsch bilježi, vjerojatno zabunom, kračinu samoglasnika *o*). Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposlјednjem slogu, no ono je zapravo na dopretposlјednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je na pretposlјednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku $\mu\epsilon\lambda\acute{a}\nu\omega\nu$). Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

n) *paronychium*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *i* u riječi *paronychium*, prema grčkome $\pi\alpha\varrho\omega\nu\chi\acute{a}$ ‘zanoktika’ ($\pi\alpha\varrho\acute{a}$ ‘kraj’, ‘pokraj’, ‘duž’, ‘mimo’, u složenicama često označuje nešto mimo uobičajenoga + $\check{\nu}\nu\xi$, $\check{\nu}\nu\chi\acute{o}s$ ‘nokat’), što bi značilo da je taj *i* dug, dakle \bar{i} , te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na pretposlјednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *i* kratak, dakle \acute{i} , pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposlјednjem slogu (kračinu toga *i* bilježi npr. Kirsch). Vitezović navodi, kako je spomenuto, i lik ženskoga roda *paronychía*. Riječ se nalazi u Faberovu rječniku (»*abcessus circa radices unguium*«), također i u srednjem i u ženskome rodu, a uz nju se navodi oznaka *penult. prod.*, tj. *p(a)enultima producta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposlјednji slog dug (ili otegnut). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *paronychium*, tj. zapisao je oštri znak iznad *i*. No razdioba je otege u latinskome ova: *pärönýchium* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina obaju samoglasnika *a* u prijedlogu $\pi\alpha\varrho\acute{a}$, kao i kračina samoglasnika *y*; Kirsch bilježi, vjerojatno zabunom, kračinu samoglasnika *o*). Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposlјednjem slogu, no ono je zapravo na dopretposlјednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je na pretposlјednjem slogu (»regresivni« naglasak prema uzorku $\mu\epsilon\lambda\acute{a}\nu\omega\nu$). Utoliko

bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

o) *torcūlar*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *u* u riječi *torcular* 'tjesak'. Uz lik *torcular* Vitezović, kao dodatno tumačenje, navodi još i likove *torcularium* i *torculum*, te ujedno i lik *torculare* (u jednakosti *cochlea. lignum in torculari spirulatim erectum*, pod *cochlea*), ali sve bez nadslovka. Sudeći dakle prema zapisu *torcūlar*, trebalo bi zaključiti da je taj *u* dug, dakle *ū*, te da tu riječ valja naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *u* kratak, dakle *ū*, pa ta riječ mora biti naglašena na dopretposljednjem slogu. Kračinu toga *u* bilježi Kirsch, no Sušnik–Jambrešić kažu »*torcūlär, rectiūs torcūlar*«. Faber pak uz riječ *torcular* navodi oznaku *med. prod.*, tj. *media producta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog dug (ili otegnut), ali uz riječ *torculum* ima oznaku *med. brevi*, tj. *media brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je srednji, tj. pretposljednji slog kratak. Zanimljivo je što o tome kažu Buchner–Cellarius: »*Quanta media sit, litigatur. Quidam cum Prisciano & Beda producendam putant. Et ita Fortunatus de partu Virginis carmine: Calcaturus erat qui torcularia solus. Alii vero pro mendoso versu habent, ac ita corrigunt: Calcaturus erat qui solus torcular altum. Quippe ad analogiam respicientes corripiendam medium arbitrantur. Ut enim a speculum, specular est: ita a torculum, torcular.*« Prema tome, razdioba je otege ova: *torcūlär* (prvi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*). Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *torcūlar*, tj. zapisao je oštri znak iznad *u*. Prema tome, sudeći prema nadslovku, Vitezović je ovdje htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, no ono je zapravo na dopretposljednjem slogu. Utoliko bi oštri znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio,

treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku.

p) *trapèza*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *e* u riječi *trapeza*, prema grčkome τράπεζα ‘stol’, ‘mjenjački stol’, ‘novčarski stol’. Premda ta imenica u latinskom je obično potonje značenje, tj. označuje stol na kojem se mijenja novac (tako imaju npr. Kirsch, te u nas Sušnik–Jambrešić i Belostenec), pa utoliko može označivati i novčaru kao ustanovu, Vitezović navodi i osnovno (grčko) značenje, te donosi sljedeće otpovjednice: *frebyrnički stol*, *Tyrpez*, *Peharni stol* i *Kuppni stol*. Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku s oznakom *penult. bre.*, tj. *p(a)enultima brevi (sc. syllaba)*, što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Nije međutim ni ovdje posve jasno što je upravo Faber tom oznakom htio reći. Ako je htio napomenuti da je taj slog kratak, pa da riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, onda je pogriješio, budući da suglasnik *z*, koji se uzimlje kao složen (*zd*), uvjetuje položajno duljenje prethodnoga sloga, bio samoglasnik *e* po naravi (*naturā*) kratak ili dug, pa ta riječ u latinskom mora biti naglašena na pretposljednjem slogu. Ako je pak htio samo naznačiti da je taj *e* po naravi kratak, premda tu riječ, zbog položajnoga duljenja, treba naglasiti na pretposljednjem slogu, tada ga Vitezović zacijelo nije dobro razumio. Tu riječ s obilježenom duljinom pretposljednjega sloga navodi Kirsch (doduše, on redovito tako označuje svako položajno duljenje), dočim Sušnik–Jambrešić imaju *trapeza*. Prema tome, razdioba je otege u latinskom ova: *trapeză* (drugi je slog slijeva po položaju dug, tj. *positione longa*, dočim je u Liddell–Scottovu rječniku obilježena kračina prvoga samoglasnika *a* slijeva), što znači da je mjesto siline u latinskom na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga (»regresivni« naglasak prema uzorku μέλανος), gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *trapèza*, tj. zapisao je tupi znak iznad *e*. Moguće je dakako da je Vitezović samo htio obilježiti naravnu kračinu toga samoglasnika. Tada bi tupi znak imao prozodijsku službu, tj. kazivao bi

da je pretposljednji slog po naravi kratak, ali bez izravne posljedice na izgovornoj razini. Bit će međutim ipak da je Vitezović, slično kao i u primjeru *obrÿzum*, krivo razumio Fabera te da je htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome, na dopretposljednjem slogu, premda je ono zapravo na pretposljednjem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primijetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrešku (ili nejasnoću).

r) [Tun]ètis

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *e* u dočetku za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *ètis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz nominativ *Tunes*. Posrijedi je ime jednoga grada u sjevernoj Africi (danas Tunis), prema grčkome Τύνης, Τύνητος. Osim lika *Tunes*, [Tun]ètis Vitezović navodi i lik *Tunètum*, također s nadslovkom. To bi značilo da je taj *e* kratak, dakle ě, te da tu riječ, tj. taj genitiv, valja u latinskome naglasiti na dopretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *e* dug, dakle ē, pa taj genitiv mora biti naglašen na pretposljednjem slogu. Duljinu toga *e* bilježe Kirsch (ima likove *Tunetum* i *Tunitium*), Georges (ima lik *Tunes*, *Tunetis*) i Lewis–Short (imaju također lik *Tunes*, *Tunetis*), a Marević na tome *e* nema nikakvu oznaku (navodi lik *Tunetum*), što znači da je taj samoglasnik dug. Estienne pak kaže ovako: »Τύνης, Τύνητος, πόλις Σικελίας (immo Λιβύης).« No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, i to u liku *Tunetum*, s oznakom *penult. bre.*, tj. *p(a)enultima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Zanimljivo je da Buchner–Cellarius na tome samoglasniku *e* ne bilježe nikakav znak. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo dočetak *ètis*, tj. zapisao je tupi znak iznad *e*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da genitiv jednine *Tunetis* valja, kao i u grčkome u kosim padežima jednine (»regresivni« naglasak prema uzorku *πρόσωπον*, za razliku od nominativa gdje je također »regresivni« naglasak, ali prema uzorku

μελάνων), naglasiti na dopretposljednjem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome na tome slogu, no ono je zapravo na pretposljednjem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primjetiti da je on, sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogriješku.

s) *Tunètum*

Vitezović je tupim znakom obilježio samoglasnik *e* u riječi *Tunetum*. Posrijedi je ime jednoga grada u sjevernoj Africi (danас *Tunis*), prema grčkome Τύνης, Τύνητος. Osim lika *Tunètum* Vitezović navodi i lik *Tunes*, [Tun]ètis, također s nadslovkom (na dočetku ètis). To bi značilo da je taj *e* kratak, dakle ě, te da tu riječ valja u latinskome naglasiti na dopretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *e* dug, dakle ē, pa ta riječ mora biti naglašena na pretposljednjem slogu. Duljinu toga *e* bilježe Kirsch (ima likove *Tunetum* i *Tunitium*), Georges (ima lik *Tunes*, *Tunetis*) i Lewis–Short (imaju također lik *Tunes*, *Tunetis*), a Marević na tome *e* nema nikakvu oznaku (navodi lik *Tunetum*), što znači da je taj samoglasnik dug. Estienne pak kaže ovako: »Τύνης, Τύνητος, πόλις Σικελίας (immo Λιβύης).« No ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, i to u liku *Tunetum*, s oznakom *penult. bre.*, tj. *p(a)enultima brevi* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je pretposljednji slog kratak. Zanimljivo je da Buchner–Cellarius na tome samoglasniku *e* ne bilježe nikakav znak. Potaknut zacijelo spomenutom Faberovom oznakom, Vitezović je naveo lik *Tunètum*, tj. zapisao je tupi znak iznad *e*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadslovku, da tu riječ valja naglasiti na dopretposljednjem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome, kao i u grčkome u kosim padežima jednine (»regresivni« naglasak prema uzorku πρόσωπον, za razliku od nominativa gdje je također »regresivni« naglasak, ali prema uzorku μελάνων), na tome slogu, no ono je zapravo na pretposljednjem slogu. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom poslјedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. No premda je Vitezović pogriješio, treba i ovdje primjetiti da je on,

sa stajališta svoga načina bilježenja, odabrao ispravan nadslovak, tj. postupio je u skladu s Faberovom oznakom. Drugačije rečeno, prenio je Faberovu pogrješku.

6.2. »Prave« pogrješke

Takvih »pravih« pogrješaka u Vitezovićevu *Lexiconu* ima ukupno 4. Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju takvi primjeri:

Panàces. n. Panax. f. Panácea .. Trava suprot svakoj nemoći. Šeždravica.

Strymon, ónis, fl[umen] .. Styrmica, rika.

Theriáca, æ .. Turjak.

Thuricrémus, a, m .. Kadilni, a, o.

Riječ je dakle o ovim primjerima:

panácea

[Strym]ónis

theriáca

thuricrémus

A evo i tumačenja pojedinih primjera.

a) *panácea*

Vitezović je oštrim znakom obilježio drugi samoglasnik *a* slijeva u riječi *panacea*, prema grčkome πανάκεια ‘trava koja sve liječi’, ‘svelijek’ (πᾶς, πᾶσα, πᾶν ‘sav, sva, sve’ + ἀκέω, dotično ἀκέομαι ‘liječim’). Osim riječi *panácea*, Vitezović u istome značenju navodi još i likove, tj. riječi *panàces* i *panax*, ali potonji bez nadslovka (istim ih redom donosi i Faber, tj. *panaces*, *panax* i *panacea*, te kaže »herba dicta, ὅπὸ τοῦ πάντα ἀκεῖν, quod omnia sanet«). Sudeći dakle prema zapisu *panácea*, trebalo bi zaključiti da je taj *a* dug, dakle ā, no uistinu nije tako, nego je taj *a* kratak, dakle ā (kračinu toga *a* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch). Bio međutim taj dopretposljednji slog dug ili kratak, jasno je da on ne određuje mjesto naglaska, tj. siline, budući da ono

ovisi o duljini ili kračini pretposljednjega sloga, ali upravo taj slog Vitezović nije obilježio nikakvim znakom. Bit će stoga da je posrijedi propust, tj. *lapsus calami*, te da je oštrim znakom trebalo obilježiti samoglasnik *e*, dotično pretposljednji slog. Naime uz tu se riječ u Faberovu rječniku nalazi oznaka *penult. longa*, tj. *p(a)enultima longa* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je taj pretposljednji slog dug. U tome je dakle primjeru samoglasnik pred samoglasnikom ipak dug (usuprot pravilu *vocalis ante vocalem brevis*), pa je razdioba otege u latinskome ova: *pānācēā* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina prvoga samoglasnika *a* slijeva). Vitezović je zacijelo video tu Faberovu oznaku, te je htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na pretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga (»regresivni« naglasak prema uzorku *πρόσωπον*), gdje je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. No pri tome je umjesto *panacéa*, zapisao *panácea*. Utoliko je oštri znak trebao imati prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. Ovako je međutim posrijedi pogreška, tj. *lapsus calami*.

b) [Strym]ónis

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *o* u dočetku za genitiv jednine III. latinske sklonidbe *ónis* (osnove na suglasnik), koji je dodao uz nominativ jednine *Strymon*. Posrijedi je ime jedne rijeke u Trakiji, prema grčkome Στρυμών, Στρυμόνος, što bi značilo da je taj *o* dug, dakle *ō*, te da tu riječ, tj. taj genitiv, valja u latinskome naglasiti na pretposljednjem slogu. Uistinu pak nije tako, nego je taj *o* kratak, dakle *ō*, pa taj genitiv mora biti naglašen na dopretposljednjem slogu (kračinu toga *o* bilježi i Kirsch). Ta se riječ nalazi u Faberovu rječniku, no bez oznake duljine ili kračine dopretposljednjega sloga, ali se navodi izvorna grčka riječ στρυμών. Vitezović je vjerojatno na osnovi duljine u nominativu prepostavio da je i u genitivu taj *o* u grčkome dug, premda je on kratak, dočim je u nominativu posrijedi prijevojna duljina, tj. tzv. nominativno duljenje, kojim se taj padež razlikuje od čiste osnove. Dodatna je zanimljivost da Faber kao primjer porabe navodi stih 120. (daktilski heksametar) iz I. knjige Vergilijeva djela *Georgica*. Evo toga stiha:

Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris

Otuda je moguće, na osnovi pridjeva *Strymonius*, budući da je posrijedi daktilski heksametar, neizravno odčitati kračinu samoglasnika *o*, jer je ustroj toga stiha (tj. toga retka) ovakav:

— u u | — u u | — || u u | — | — u u | — —

Razdioba je otege u tome genitivu jednine u latinskome ova: *Strȳmōniš* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je duljina samoglasnika *y*, a nju je moguće neizravno odčitati i iz navedenoga Vergilijeva stiha). No očevidno krivo shvativši Faberov zapis grčkoga nominativa, tj. poopćivši nominativnu duljinu, protegnuvši ju naime na sve padeže, Vitezović je naveo dočetak *ónis*, tj. zapisao je oštri znak iznad *o*, hoteći upozoriti, sudeći prema nadpisu, da genitiv jednine *Strymonis* valja naglasiti na pretposljednjem slogu, tj. da je mjesto siline u latinskome na tome slogu, no ono je zapravo, za razliku od genitiva dotične imenice u grčkome (»progresivni« naglasak prema uzorku *γαμέτις*, ali nominativ je *Στρυμών* inačica nenaglašenosti), na dopretposljednjem slogu. Utoliko je oštri znak trebao imati prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. Ovako je međutim i ovdje posrijedi pogreška, tj. krivi zaključak izведен iz Faberova zapisu grčkoga nominativa dotične imenice.

c) *theriáca*

Vitezović je oštrim znakom obilježio prvi samoglasnik *a* slijeva u riječi *theriaca*, prema grčkome θηριακή (sc. ἀντίδοτος) ‘protuotrov u slučaju zmijskoga ugriza’, što je zapravo poimeničeni ženski rod grčkoga pridjeva θηριακός ‘koji se tiče otrovnih životinja’, ‘koji pomaže protiv ugriza otrovnih životinja’ (u vezi s riječju θηρίον ‘divlja životinja’, ‘zvijer’, što je pak umanjenica riječi θῆρ, θηρός ‘grabežljiva životinja’, ‘grabežljiva zvijer’). Sudeći dakle prema zapisu *theriáca*, trebalo bi zaključiti da je taj *a* dug, dakle ā, no uistinu nije tako, nego je taj *a* kratak, dakle ū (kračinu toga *a* bilježe kako Liddell–Scott, tako i Kirsch, i Sušnik–Jambrešić). Bit će stoga da je posrijedi *lapsus calami*, te da je taj *a* trebalo obilježiti tupim znakom. Naime uz tu se riječ u Faberovu rječniku

nalazi oznaka *penult. correpta*, tj. *p(a)enultima correpta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je taj pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). Riječ inače ima i Belostenec. Razdioba je otege u latinskome ova: *thēriācā* (u Liddell–Scottovu rječniku obilježena je kračina samoglasnika *i*). Vitezović je zacijelo vidio spomenutu Faberovu oznaku, te je htio upozoriti na to da je mjesto siline u latinskome na dopretposljednjem slogu, za razliku od grčkoga, gdje je mjesto siline na posljednjem slogu (inačica nenaglašenosti). No pri tome je umjesto *theriāca*, zapisao *theriáca*. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom poslijedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. Ovako je međutim i ovdje posrijedi pogrješka, tj. *lapsus calami*.

d) *thuricrémus*

Vitezović je oštrim znakom obilježio samoglasnik *e* u riječi *thuricremus* ‘koji je tamjanom zapaljen’, što je složenica imenice *thus, thuris* ‘tamjan’, ‘kâd’, prema grčkome θύος, θύους ‘žrtva paljenica’ (u množini ‘tamjan’, ‘kâd’), i glagola *cremo, cremare, cremavi, crematum* ‘zapaliti’, ‘spaliti’. U latinskome se javljaju i likovi bez *h*, tj. *turicremus, tureus, turibulum, turifer, turilegus, tus*, itd., ali ih Vitezović ne navodi, nego ima samo likove s *h*, tj. *thuricremus, thureus, thuribulum, thurifer, thurilegus, thus*. Slično je i u Kirscha (jedino *tus* upućuje na *thus*) te u Sušnik–Jambrešića, dočim Belostenec neke riječi bez *h* upućuje na one s *h* (*turibulum, turifer* i *turificare* na *thuribulum, thurifer* i *thurificare*), ali *thus* i *tus* navodi ravnopravno na obama abecednim mjestima. Sudeći dakle prema zapisu *thuricrémus*, trebalo bi zaključiti da je taj *e* dug, dakle ē, no uistinu nije tako, nego je taj *e* kratak, dakle ē (kračinu toga *e* bilježe kako Kirsch, tako i Sušnik–Jambrešić, a i pretkažljivo je na osnovi glagola *cremare*, gdje je taj *e* kratak). Bit će stoga da je posrijedi *lapsus calami*, te da je taj *e* trebalo obilježiti tupim znakom. Naime uz tu se riječ u Faberovu rječniku nalazi oznaka *penult. cor.*, tj. *p(a)enultima correpta* (*sc. syllaba*), što bi značilo da je taj pretposljednji slog kratak (ili pokraćen). Razdioba je otege u latinskome ova: *thūrīcrēmūs* (skup *cr*, koji pripada u skupinu *muta cum liquida*, može i ne mora uvjetovati položajno duljenje prethodnoga sloga, no samoglasnik je *i* po naravi kratak, tj. *naturā brevis*). Vitezović je zacijelo vidio spomenutu Faberovu oznaku, te je htio

upozoriti na to da je mjesto siline na dopretposljednjem slogu. No pri tome je umjesto *thuricrēmus*, zapisao *thuricrémus*. Utoliko bi tupi znak imao prozodijsku službu, s izravnom posljedicom na izgovornoj razini, jer bi sadržavao obavijest o mjestu naglaska. Ovako je međutim i ovdje posrijedi pogrješka, tj. *lapsus calami*.

6.3. Odnos Vitezovićevih propusta prema ukupnome broju latinskih riječi s nadsvrhom

Da bismo na kraju mogli prosuditi kolika je vrijednost iznesenoga opisa, naime stoje li, ili ne stoje pojedina pravila, da bismo dakle uvidjeli koliki je njihov doseg, tj. koliko je latinskih riječi s nadsvrhom njima obuhvaćeno, valja usporediti broj Vitezovićevih propusta (tj. »prenesenih« i »pravih« pogrješaka) s ukupnim brojem latinskih riječi s nadsvrhom, kako bi se mogao procijeniti omjer između toga ukupnoga broja i onih primjera koji se ne slažu s opisanim pravilima. Pitanje je zapravo sljedeće: je li taj omjer dovoljno dobar? A samo se u slučaju potvrđnoga odgovora može ustvrditi da opis vrijedi, da pravila stoje, a da su primjeri koji se s tim pravilima ne slažu, zapravo otkloni, tj. nehotična odstupanja od temeljnoga sustava.

Svi se Vitezovićevi propusti u vezi s bilježenjem nadsvraka na latinskim riječima mogu prikazati ovom preglednicom:

■	PROZODIJSKA RAZINA	NEPROZODIJSKA RAZINA	UKUPNO
PRENESENA POGRJEŠKA	18	2	20
PRAVA POGRJEŠKA	4	0	4
UKUPNO	22	2	24

Prema tome, pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, ukupan bi njihov broj iznosio 24. Od toga se 2 propusta odnose na neprozodijsku razinu, a 22 na prozodijsku razinu. Oba su propusta na neprozodijskoj razini prenesena iz Faberova rječnika, a od 22 na prozodijskoj razini 18 ih je preneseno iz Fabera.

Takve se prenesene pogreške ne mogu u pravome smislu smatrati pogreškama, jer je općenito vidljivo, ne samo u pogledu prozodije, do koje se je mjere Vitezović oslanjao na Faberov rječnik. Utoliko se može reći da zapravo nije imao razloga sumnjati u Fabera pa je i u onim primjerima gdje je Faber pogriješio, postupio kao i u drugima, tj. primijenio je svoj način bilježenja nadslovaka držeći se pri tome Faberovih oznaka o kračini ili duljini slogova. Štoviše, moglo bi se reći i obrnuto: da upravo takve prenesene pogreške pružaju najjači dokaz da je Faberov rječnik bio Vitezoviću predloškom, a ujedno pokazuju naravno i to koliko se je njime služio.

Preme tome, samo bi one 4 pogreške na prozodijskoj razini bile prave pogreške. Tu je Vitezović pogriješio prije svega utoliko, gledajući sa stajališta predloška kojim se je koristio, što nije ispravno prenio Faberove oznake o kračini ili duljini slogova, a onda dakako i utoliko što u latinskoj doista i nije onako kako je obilježio. No kao što je već rečeno, bit će da je u tim slučajevima ipak posrijedi *lapsus calami*.

Usporedimo li sada taj broj pogrešaka, tj. 4, s ukupnim brojem latinskih riječi koje su obilježene nekim nadslovkom, a to je 1810 (ovdje valja uzeti u obzir sve riječi pojavnice, jer je Vitezović mogao pogriješiti, tj. učiniti *lapsus calami*, i pri opetovanju nekoga zapisu), vidi se da je udio (pravih) pogrešaka posve zanemarljiv, tj. da omjer 1806 : 4 govori u prilog ispravnosti opisa koji je iznesen u pravome dijelu ove radnje. Ali ako bismo uzeli i broj razlikovnica, tj. 1506, omjer bi još uvijek bio jako dobar, tj. 1502 : 4. Napokon, ako bismo »pravim« pogreškama pribrojili i one prenesene iz Fabera, dobili bismo 1786 : 24, u slučaju riječi pojavnica, dotično 1482 : 24, u slučaju riječi razlikovnica, a i ta se dva omjera mogu smatrati više nego prihvatljivima.

Zaključak bi dakle bio da opisana pravila obuhvaćaju zapravo sve latinske riječi s nadslovkom, dakle sve članove tako određenoga podskupa latinskih riječi u Vitezovićevu rječniku, uz posve zanemarljiv broj propusta.

DRUGI DIO

NADSLOVCI NA HRVATSKIM RIJEĆIMA

1. *Oprjeke*

1.1. Pristup

Kao što je u prvome dijelu ove radnje valjalo iz skupa svih latinskih riječi u Vitezovićevu *Lexiconu* izlučiti riječi s nadslovkom (i samo njih), te tako uspostavljeni (zatvoreni) korpus opisati, tako je zadaća njezina drugoga dijela iz skupa svih hrvatskih riječi u Vitezovićevu *Lexiconu* izlučiti također one s nadslovkom (i samo njih), te potom tako uspostavljeni (zatvoreni) korpus opisati. Takvih pak hrvatskih riječi s nekim nadslovkom u Vitezovićevu rječniku ima znatno više negoli latinskih. K tomu, kada su posrijedi hrvatske riječi, nije dovoljno uzeti u obzir samo riječi razlikovnice, kao što se je to moglo učiniti u slučaju latinskih riječi s nadslovkom, nego valja razmotriti sve pojavnice. To pak valja učiniti zato što, s jedne strane, nije svejedno javlja li se neka riječ, zapisana s jednim određenim nadslovkom, samo jedanput, dvaput ili pak više puta, recimo petnaest. Jasno je da u posljednjem slučaju takav zapis, tj. ukupan broj pojavaka takva zapisa, ima znatno veću dokaznu snagu. S druge opet strane, gdjekada određena riječ, ili neki oblik određene riječi, na različitim mjestima u rječniku bude obilježen različitim nadslovcima (čega u latinskome nema). U tome je slučaju važno utvrditi i omjer u čestoti pojavljivanja jednoga i drugoga zapisa.

Hrvatskih riječi pojavnica koje su obilježene nekim nadslovkom, u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 9532.¹⁸⁶ Kao i u slučaju latinskih riječi, i opis

¹⁸⁶ U predgovoru drugomu svesku Vitezovićeva rječnika bio sam naveo da takvih hrvatskih riječi pojavnica ima »više od 10000« (vidi B. Marotti, *Kako je priređen Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum*, str. XCIII). To je bila procjena koja se temeljila na zbroju svih jedinica, tj. jednakosti koje se nalaze, abecedno poredane, u šestome prilogu. U tome se prilogu međutim, kada se pojedina hrvatska riječ s nadslovkom nalazi u podnatuknici, navodi i natuknica kojoj dotična podnatuknica pripada, a koja

porabe nadslovaka na hrvatskim riječima valja započeti ponajprije razmatranjem onih primjera u kojima se jasno očituje činjenica da dva nadslovka, tj. dva znaka stoje u (nekoj) oprjeci. I ovdje valja odmah unaprijed spomenuti da Vitezović katkada nadslovke rabi na dvjema razinama: na prozodijskoj i na neprozodijskoj. No u slučaju hrvatskih riječi poraba na neprozodijskoj razini posve je iznimna: ona se tiče samo tupoga znaka, i to u nekim strogo određenim okolnostima. Na hrvatskim je dakle riječima uobičajena poraba na prozodijskoj razini. No da bi se to dokazalo, valja izlučiti i uzajamno suprotstaviti one parove riječi koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. Pri tome, i u slučaju hrvatskih riječi kao i kod latinskih, valja razlikovati dva slučaja: (1) moguće je da je na svakoj od dviju riječi u paru doista obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak, ali je (2) moguće i to da je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a da je na drugoj izostavljen. Prvi bi slučajevi stoga činili izričitu, tj. eksplisitnu oprjeku, naime takvu oprjeku gdje su oba člana koja u nju stupaju, doista i obilježena, dočim bi drugi slučajevi tvorili prikrivenu iliti skrovitu, tj. implicitnu oprjeku, naime takvu gdje je drugi član obilježen time što (uopće) nije obilježen (već spominjana obilježenost neobilježenošću).

Budući da se Vitezović služi trima nadslovcima, kako bi se jasno uvidjelo da svaki od njih rabi u drugome, tj. u osobitome značenju, od znatne bi važnosti bilo pronaći takve primjere u kojima se tri različita zapisa uzajamno razlikuju samo trima različitim nadslovcima (tj. pronaći tri različite riječi kojima je »lik«, kada je zapisan bez nadslovaka, istovjetan, a istodobno je nadslovcima moguće uzajamno razlikovati značenje tih triju riječi, osim što je naravno moguće razabrati i naglasak svakoj od njih). Na taj bi se način moglo tada uspostaviti tri para riječi, u kojima bi po dva člana bila u uzajamnoj oprjeci. Budući da su to ključni, nosivi primjeri, koji ponajbolje pokazuju na

pri tome ne mora i sama sadržavati neku hrvatsku riječ s nadslovkom. Stoga je broj hrvatskih riječi pojavnica s nekim nadslovkom manji od ukupnoga broja jedinica koje se nalaze u spomenutome šestome prilogu. Prema tome, hrvatskih riječi pojavnica, koje su obilježene nekim nadslovkom, ima zapravo nešto manje od 10.000.

koji način Vitezović rabi pojedine nadslovke, od tih primjera valja i započeti razmatranje.

1.2. Tri ključne trojke

U Vitezovićevu se rječniku nalaze tri takve trojke, tj. tri primjera u kojima su po tri različite riječi uzajamno razlikovane trima nadslovima. Tima bi riječima »lik«, kada ne bi bilo nadslovaka, bio istovjetan. Ovako se međutim može razlikovati njihovo značenje (osim što se dojavljuje obavijest na prozodijskoj razini). Evo tih primjera.

a) Trojka *fán* : *fân* : *fàn*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju ti rečeni primjeri:

Anodina [⇒ *Anodyna*], **orum** .. /nannice. vraćtvo, koje fán čineći ozdravlja betežnika.

Conticinium .. gluho doba noći. pyrvi fán. pyrvi del noćci. [# Glûh.]

Lethargus .. myrtvi fán. /myrtni fan.

Sopor .. fán. drím. drimež.

Traha, æ .. /âñ. /âni.

Sopórus, a, m .. /âñ, a, o. za/fpán, a, o.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

fán : *fân*

fán : *fân*

fân : *fân*

Zapis se *fán*, gdje je samoglasnik *a* obilježen oštrim znakom, u značenju 'spavanje', 'snivanje' javlja tri puta u Vitezovićevu rječniku. Jasno je da svaka od triju latinskih riječi, *conticinium*, *lethargus* i *sopor*, uz koje se kao prijevod nalazi *fán*, ima i svoje osobito, dodatno značenje, te da svakoj može odgovarati

i koja druga hrvatska riječ, pa stoga Vitezović uza svaku od njih navodi i druge hrvatske otpovjednice. Ta riječ u hrvatskome književnome jeziku glasi *sān* (slovenski *sēn*). Praslovjenski pak lik riječi *sān* (i zapisa *ſān*) jest **s̥vn̥b*, tj. **s̥vn̥'b* (staroslovjenski **сънъ**).¹⁸⁷ U praslovjenskome je zapravo bilo **s̥vpn̥b*, što se vidi po glagolu **s̥vpāti* (slovenski *spáti*), tj. **s̥vpā'ti*, a to je opet od ie. **sup-no-s* (odakle npr. i grčki *Ὥπνος*). Nakon gubitka poluglasa u posljednjem slogu, poluglas se u pretposljednjem slogu nađe u jaku položaju, pa se »oglasti«.¹⁸⁸ Pri tome se kratkosilazni naglasak (tj. »visak«) ne može ozbiljiti na ništičnome morfemu pa se, silom prilika, pomakne za jednu moru prema početku riječi, tj. na prethodni slog, te stoga bude *sān* (u dvonadslovnome zapisu *s'an*). No u genitivu jednine taj »oglašeni« poluglas dospijeva u slabi položaj, pa se gubi, te prema praslovjenskome **s̥vn̥ā*, tj. **s̥vn̥'a* (staroslovjenski **съна**), bude u hrvatskome *snā*. Čakavsko je narječe hrvatskoga jezika, među ostalim, obilježeno i time da se samoglasnik u zatvorenu slogu pred poluotvornikom, tj. zvonačnikom iliti sonantom dulji (s manjim ili većim odstupanjima). To položajno duljenje može biti dvojako: silazno (pretežito na čakavskome jugu, tj. jugoistoku) i uzlazno (pretežito na čakavskome sjeveru, tj. sjeverozapadu).¹⁸⁹

¹⁸⁷ U trećem svesku Bezljajeva etimološkoga rječnika slovenskoga jezika M. Furlan ima **s̥vn̥b*, genitiv **s̥vn̥ā* (str. 227), tj. s tzv. kratkim novim akutom na osnovi u nominativu i s oznakom udara, bez obzira na intonaciju, na dočetku u genitivu.

¹⁸⁸ Taj se glagol može razumjeti u dvama značenjima, tj. da poluglas postane punoglasan (*a* ili *e*), dakle da dobije (puni) glas, ali i da se »javi«. Razmjerno čestu porabu toga glagola u vezi s poluglasom vidi u B. László, *Bilježka o književnōmē naglasku hrvačkōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42. Isp. npr. stavak kojim se opisuje tzv. prazni dočetak u nominativu jednine imenica muškoga roda (str. 387): »[...] prāznī n –#, koji uč'inkujē, da se prjedhodnī polugl'as (obilježen 'istīm 'znākom) oglāsī, da se òn sām izgubī, te da možebitan vīsak š njega priedē na prjedhodnī slog dotično hīp [...].« To je dakle ujedno i opis onoga što se u hrvatskome događa u nominativu jednine s navedenim primjerom *sān*.

¹⁸⁹ Vidi s time u vezi preglednicu koju u prvome dijelu svoga *Rječnika govora otoka Vrgade* donosi B. Jurišić (str. 69). Raspravljujući o tome kamo pripada Vrgada, on

Budući da senjski govor pripada srednjočakavskomu (ili ikavsko-ekavskomu) podnarječju (tj. dijalektu) čakavskoga narječja, očekuje se da spomenuto duljenje bude uzlazno (upravo visokouzlazno).¹⁹⁰ Prema tome, Vitezovićev bi zapis *sán* odgovarao današnjemu zapisu *sān*, dakle s tzv. čakavskim, ili novim, ili hrvatskim akutom (u dvonadslovnome zapisu *sā'n*). A to se slaže i s današnjim stanjem jer Senj i Novi imaju *sān*.¹⁹¹

Vitezovićev se zapis *fán*, gdje je samoglasnik *a* obilježen zavinutim znakom, tj. »krovićem«, u značenju ‘sanjke’, ‘saonice’ javlja u Vitezovićevu rječniku samo kao prijevod za latinsku riječ *traha* (uz otpovjednicu *fâni*, što je množina od *fân*). Praslovjenski je lik zapisa *fán* bio **sânb* (staroslovjenski **сань**). Ta se riječ ne rabi u hrvatskome književnome jeziku, ali se (u množini) može čuti na sjeveru Hrvatske, u Slavoniji i u Podravini (književna riječ *sanjke*, tj. *sanjka*, upravo je umanjenica na *-bka* od **sânb*).¹⁹² Akademijin rječnik navodi samo potvrdu iz Vitezovićeva *Lexicona* (tj. upravo taj navedeni primjer).¹⁹³ U

kaže da »na Hvaru imaju: *dîm*, *krôj*, *stôrca*, *divôjka*, *lokôrda*, a u Novome: *dîm*, *krâj*, *stârca*, *divôjka*, *lokârda*«. Pri tome napominje da se Vrgada slaže s Novim, što znači da po toj osobini ne pripada čakavskomu jugu.

¹⁹⁰ Općenito o duljenjima pred zvonačnikom u čakavskome vidi M. Moguš, *Čakavsko narječe: Fonologija*, str. 44 – 63 (poglavlje *Akcentuacija*); također J. Lisac, *Hrvatska dijalektologija*, 2. Čakavsko narječe, str. 23 – 26 (poglavlje *Prozodija*). O duljenjima u srednjočakavskome vidi I. Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, str. 61 – 77 (poglavlje *Duljenja kratkog akcenta*), a posebice za Senj vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 44 – 54 (poglavlje *Akcenat*, osobito str. 51).

¹⁹¹ Za Senj vidi M. Moguš, *Senjski rječnik*, str. 131, a za Novi u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišića, tj. u samome rječniku (str. 186). Isp. na istome mjestu i vrgadinski lik *s'âñ*.

¹⁹² Ipak, rabi ju u prijevodu jedne Jesenjinove pjesme B. László (u časopisu *Književna smotra*, god. 28., br. 99., str. 64), kako se vidi iz prvoga stiha, po kome se pjesma i navodi: »Č 'ujěš – 'sâni letě, č 'ujěš – letě 'sâni.«

¹⁹³ Vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 14., str. 606.

praslovjenskome riječ ima silaznu (circumflexed) intonaciju na osnovi, a ta se u hrvatskome čuva, te na takvu mjestu bude (izvorni) dugosilazni naglasak, dakle *sān*, tj. u dvonadslovnome zapisu '*sān*', gdje ovisak, koji je odmaknut od samoglasnika, dotično od slogotvornika, upozorava da je posrijedi »bezvisna« osnova (ženskoga roda *i*-sklonidbe), što znači da je ovisak »slobodan«, te da skače na prednaglasnicu, tj. da se u izgovornoj cjelini ozbiljava na njezinu početku (bilo bi dakle *sjèdi nù sān*, dotično u dvonadslovnome zapisu *sj'edi na sān*). Prema tome, Vitezovićev bi zapis *fān* odgovarao današnjemu zapisu *sān* (dotično '*sān*)¹⁹⁴, što znači da je zavinutim znakom, tj. »krovićem«, obilježen hrvatski dugosilazni naglasak.

Napokon zapis se *fān*, gdje je samoglasnik *a* obilježen tupim znakom, u značenju 'spavajući', 'uspavan' javlja u Vitezovićevu rječniku samo kao značenje latinskoga pridjeva *soporūs* (uz odgovjednicu *zafpán*). Posrijedi je pridjev koji bi u hrvatskome zapravo glasio *sānan*, budući da je u praslovjenskome tvoren dočetkom *-bñb*, kojim se tvore odnosni pridjevi, od već spomenute imenice **sþnþ*. Osnovno bi značenje dakle bilo 'koji se tiče sna'. Lik *sān* (*sāna*, *sāno*) navode i Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* i Broz–Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika* i upućuju ga na *sānan*.¹⁹⁴ Od toga bi pak lika ženski rod bio upravo *sānna* (srednji rod *sānno*), a tako u *Rjecsoslòxju* navodi Stulli određeni vid *sānni* prema neodređenome pridjevu *sān*¹⁹⁵ (slično bi prema pridjevu *istin*, tj. *istinan*, određeni vid trebalo zapisati u liku *istinni*). Prema tome, Vitezovićev bi zapis *fān* odgovarao današnjemu zapisu *sān* (u dvonadslovnome zapisu *s'an*), što znači da je tupim znakom obilježen kratkosilazni naglasak.

Stoga se može zaključiti sljedeće: *fān* 'spavanje', 'snivanje' ≠ *fān* 'sanjke', 'saonice' ≠ *fān* 'spavajući', 'uspavan', i to zato što je taj stavak istovrijedan ovomu: *sān* 'spavanje', 'snivanje' ≠ *sān* 'sanjke', 'saonice' ≠ *sān* 'spavajući',

¹⁹⁴ Vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 14., str. 606 i 609, te I. Broz – F. Ivezović, *Rječnik hrvatskoga jezika*, sv. 2., str. 378.

¹⁹⁵ Vidi J. Stulli, *Rjecsoslòxje*, sv. 2., str. 302 (»Sàñ, ànni, a, o, V. sanexljiv.«).

‘uspavan’. Dodamo li tomu i dvonadslovni zapis pojedinih primjera, dobivamo ove tri nejednakosti:

$$\hat{s}á_n \neq \hat{s}á_n \neq \hat{s}á_n$$

$$\hat{s}á_n \neq \hat{s}á_n \neq \hat{s}á_n$$

$$\bar{s}á^!n \neq 'sá_n \neq s'an$$

To pak jasno pokazuje da je Vitezović u zapisu tih primjera razlikovao visokouzlaznu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kračine. A također to da je visokouzlaznu duljinu bilježio oštrim znakom, silaznu duljinu zavinutim, a naglašenu kračinu tupim znakom.

b) Trojka *váʃ : vâʃ : vàʃ*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Referr⟨r⟩e. reportare .. doneſti. nazad doneſti.

[...]

Refert me mihi atque vobis timere .. trebamiseje záſe i za váʃ bojatti.

Vicus, i .. vâʃ. vêʃ. vîʃ. ullica.

Villa .. selò. stanje izvan grada. dvor. vâʃ. vaʃnica. Maǵer. majer. /vvlica./

Vicatim .. od vâʃi dò vâʃi. po vaʃih. od veʃi do veʃi.

Cunctus, a, m .. vʃak, vʃakki, ʃvakki, ʃvakkoi, vʃakoteri, a, o. vâʃ, vʃà, vʃè.

Equus .. koń. parıp.

[...]

Equus omnes quatuor pedes albos habens .. ù vʃe nogge puttajt, a, o. vâʃ putonog.

Totus, a, m .. vâʃ, vʃà, vʃe.

Universus, a, m .. vaʃvołni, vʃavołna, vʃevołno. vâʃ, vʃà, vʃè.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

$$váʃ : vâʃ$$

váʃ: *vàʃ*

vâʃ: *vàʃ*

Zapis se *váʃ*, gdje je samoglasnik *a* obilježen oštrim znakom, što je akuzativ osobne zamjenice *vi* (*za* *váʃ*), javlja samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, i to u prijevodu jednakosti *refert me mihi atque vobis timere*, koja je podnatuknica natuknice *referre*. Posrijedi je zapravo lik genitiva (dotično lokativa) navedene zamjenice, koji je prenesen u akuzativ (izvorni je akuzativ u praslovjenskome bio jednak nominativu **vŷ*, a tako je bilo i u staroslovjenskome, tj. **въи**, gdje je prijenos genitivnoga lika **въсъ** postupno uzimao maha). No praslovjenski je lik toga »akuzativa« (tj. genitiva) bio **vâsъ* (od ie. **uðs-om*), s praslovjenskim akutom na osnovi, koji se u hrvatskome pokraćuje, pa se stoga očekuje *vâs*.¹⁹⁶ To je pak lik koji se može potvrditi u svima trima hrvatskim narječjima, npr. u Dubrovniku *vâs*, u Bednji *vôs*, na Susku *vâs*.¹⁹⁷ Duljenje je dakle drugotno te može biti silazno, tj. *vâs*, kako je u hrvatskome književnome jeziku, a kako imaju i neki čakavski govori, ili pak (visoko)uzlazno, tj. *vâs*, kako također imaju neki (drugi) čakavski govori.¹⁹⁸ Senj i danas ima lik *vâs*.¹⁹⁹ U prilog tomu da je izvorno riječ o (praslovjenskome) akutu govori i činjenica da dugosilazni naglasak u književnome jeziku na prednaglasnicu ne skače, nego se samo pomiče udar iliti silina (pri čem visina ostaje na istome slogu), tj. da je *zà_ vâs* (u dvonadslovnome zapisu *za_ v'âs*, gdje

¹⁹⁶ Za likove **vŷ* i **vâsъ* vidi V. A. Dybo, *Slavjanskaja akcentologija*, str. 35.

¹⁹⁷ Za Dubrovnik vidi P. Budmani *Dubrovački dijalekat, kako se sada govori*, u *Radu JAZU*, knj. 65., 1883., str. 173; za Bednju vidi J. Jedvaj, *Bednjanski govor*, u *Hrvatskome dijalektološkome zborniku*, knj. 1., 1956., str. 306; za Susak vidi J. Hamm – M. Hraste – P. Guberina, *Govor otoka Suska*, također u *Hrvatskome dijalektološkome zborniku*, knj. 1., 1956., str. 115.

¹⁹⁸ U vezi s time vidi već spomenutu preglednicu u prvoj dijelu Jurišićeva *Rječnika govora otoka Vrgade* (str. 69; Novi: *vâs*, Hvar: *vôs*, Vrgada se slaže s Hvarom).

¹⁹⁹ Vidi spomenutu disertaciju M. Moguša *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 78.

se vidi da visina, tj. ovisak, ostaje na istome mjestu), a ne *zā_vās* (što bi u dvonadslovnome zapisu bilo '*za_vās*). K tomu, ondje gdje je *vās*, bude *za vās* (tj. *za v'as*),²⁰⁰ a ondje gdje je *vās*, bude dakako *za vās* (tj. *za vā's*). O razlogu toga duljenja mišljenja nisu jedinstvena, no bit će da ima pravo Malik Mulić kada kaže kako mu se čini »da se ovdje radi o morfologizaciji duljine korijenskog vokala«.²⁰¹ To bi značilo da je ta duljina u genitivu množine poopćena. Moglo bi se reći, gdje je genitiv množine, ondje je duljina.²⁰² Prema tome, Vitezovićev bi zapis *vāʃ* odgovarao današnjemu zapisu *vās*, dakle s tzv. čakavskim, ili novim, ili hrvatskim akutom (u dvonadslovnome zapisu *vā's*). A kako je već spomenuto, to se slaže i s današnjim stanjem u Senju.

Vitezovićev se zapis *vāʃ*, gdje je samoglasnik *a* obilježen zavinutim znakom, tj. »krovićem«, u značenju 'selo', 'ulica' javlja u Vitezovićevu rječniku nekoliko puta: dvaput u nominativu jednine, i to kao prijevod latinskih riječi *vicus* (uz likove *vēʃ* i *vīʃ*) i *villa*, te dvaput u genitivu jednine *vāʃi* (*od vāʃi dò vāʃi*) u natuknici *vicatim*, te jedanput u lokativu množine *po vāʃih* u istoj natuknici. Praslovjenski je lik zapisa *vāʃ* bio **vāsъ* (staroslovjenski **васъ**). Ta se riječ slabo rabi u hrvatskome književnome jeziku, no glasi *vās*, genitiv *vāsi* (kajkavski *vēs*). Nakon gubitka poluglasa u posljednjem slogu, poluglas se u pretposljednjem slogu nađe u jaku položaju, te bude punoglasan, no u genitivu bi se očekivalo *vsi* (za što ima potvrda iz 15. stoljeća), jer poluglas iz osnove tu dospijeva u slab položaj, pa bi se morao izgubiti. U nominativu je duljenje naknadno zbog gubitka poluglasa u posljednjem slogu, a lik *vāsi* očevidan je naslon na taj nominativ *vās*, koji je potom poopćen u cijeloj sklonidbi (zaciјelo i zato da se

²⁰⁰ Isp. na Susku *kel vās*, tj. *kòd_vās* (J. Hamm – M. Hraste – P. Guberina, *Govor otoka Suska*, str. 91).

²⁰¹ Vidi M. Mulić, *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije*, str. 88.

²⁰² To je neobično važna spoznaja jer se njome može objasniti odakle duljina u onih genitiva množine koji po podrijetlu nisu pravi genitivi, nego im je lik prenesen iz lokativa množine. No to je posve drugo pitanje, koje velikim dijelom prelazi okvire ove radnje.

izbjegne istozvučnost s nominativom množine zamjenice *vās* 'sāv', tj. *vsī*). Praslovjenski **v̄ssb* dolazi od ie. **uik'*- (u sanskrtu विश्, tj. VIŚ 'ući', विश्पति, tj. viśpati 'gospodar'), što je prijevojna praznina, koja se smjenjuje s likovima **ueijk'*- i **uoik'*- . Od prijevojne punine *e* u latinskome bude *vīcus* 'gradska četvrт', 'ulica', 'mjesto', a od prijevojne punine *o* u sanskrtu वेश्, tj. veśa 'naseljenik', 'zakupnik', te u grčkome οἶκος, tj. oīkoς 'kuća', 'dom'. U hrvatskome riječ ima dugosilazni naglasak, dakle *vās*, tj. u dvonadslovnome zapisu '*vās*. I ovdje ovisak, koji je odmaknut od samoglasnika, dotično od slogotvornika, upozorava da je posrijedi »bezvisna« osnova (ženskoga roda *i*-sklonidbe), što znači da je ovisak »slobodan«, te da skače na prednaglasnicu, tj. da se u izgovornoj cjelini ozbiljava na njezinu početku (dakle *nā_vās*, dotično u dvonadslovnome zapisu '*na_vās*). S druge strane, kada se uz bezvisnu osnovu veže ovišeni, tj. visan dočetak, ozbiljava se vis toga dočetka, što znači da se naglasak povlači na dočetak, pa je lokativ množine *po vāſīh*, tj. *po vasīh* (dotično *po vasī'h*).²⁰³ Utoliko bi Vitezovićev zapis *vās* odgovarao današnjemu zapisu *vās* (dotično '*vās*'), što znači da je zavinutim znakom, tj. »krovićem«, obilježen hrvatski dugosilazni naglasak.

Napokon zapis se *vāſ*, gdje je samoglasnik *a* obilježen tupim znakom, u značenju 'sav', javlja u Vitezovićevu rječniku četiri puta: kao prijevod latinskih pridjeva *cunctus*, *totus* i *universus*, i to *vāſ*, *vſā*, *vſē* (u natuknici *totus* srednji rod *vſe* nema nadsvrška), te u podnatuknici *equus omnes quatuor pedes albos habens*, natuknice *equus*, i to u svezi *vāſ putonog*. Taj je pak zamjenični pridjev u praslovjenskome imao ovakav lik: **vbx̄b*, **vbxā*, **vbxō* [staroslovjenski **въсъ**, **въса** (**въсъкъ**, **въсе**)]. Već je na osnovi staroslovjenskoga vidljivo da je *s* u *vas* drugotno. Danas ta riječ u hrvatskome književnome jeziku nije u prevelikoj porabi, a umjesto nje rabi se *sāv*, lik nastao prema *svā*, poopćivši metatezu. Tako je danas

²⁰³ Vidi B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42. (poglavlje *Prjedkazba oviska*, str. 348). O tome će još biti posebno govora.

i u Senju,²⁰⁴ premda je drugdje u čakavskome lik *vas* dobro potvrđen (npr. u Novome, na Vrgadi, na Susku, na Hvaru), ali i u štokavskome Dubrovniku.²⁰⁵ I ovdje se nakon gubitka poluglasa u posljednjem slogu u nominativu muškoga roda, poluglas u pretposljednjem slogu nađe u jaku položaju, pa bude punoglasan. Pri tome se kratkosilazni naglasak (tj. »ovisak«) ne može ozbiljiti na ništičnome morfemu pa se, silom prilika, pomakne za jednu moru prema početku riječi, tj. na prethodni slog, te stoga bude *vās* (u dvonadslovnome zapisu *v'as*). Taj kratkosilazni naglasak ne skače na prednaglasnicu, nego se samo pomiče udar, tj. silina, te bude npr. *i_vas* (u dvonadslovnome zapisu *i_v'as*). No u nominativu se ženskoga roda poluglas nađe u slabu položaju, pa se gubi, a na dočetku je *-a* bio praslovjenski akut, koji se u hrvatskome pokraćuje, te bude *vsā*. Prema tome, Vitezovićev bi zapis *vāʃ* odgovarao današnjemu zapisu *vās* (u dvonadslovnome zapisu *v'as*), što znači da je tupim znakom obilježen kratkosilazni naglasak.

Stoga se, kao i u primjeru prethodne trojke, može zaključiti sljedeće: *vāʃ*, što je akuzativ zamjenice *vi*, ≠ *vāʃ* 'selo', 'ulica' ≠ *vāʃ* 'sav', i to zato što je taj stavak istovrijedan ovomu: *vās*, akuzativ osobne zamjenice *vi*, ≠ *vās* 'selo', 'ulica' ≠ *vās* 'sav'. Dodamo li tomu i dvonadslovni zapis pojedinih primjera, dobivamo i ovdje tri ovakve nejednakosti:

$$\begin{aligned} vās &\neq vās \neq vās \\ vās &\neq vās \neq vās \\ vā's &\neq 'vās \neq v'as \end{aligned}$$

I ovdje se dakle jasno vidi, kao i u prethodnome slučaju, da je Vitezović u zapisu tih primjera razlikovao visokouzlagnu od silazne duljine, a obje te

²⁰⁴ Isp. što o tome kaže M. Moguš: »Kod primjera *sāv* – *svā* – *svē* prevladala je, kao što se vidi, metateza kosih padeža.« (*Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 82.)

²⁰⁵ Doduše, tako tvrdi Budmani 1883. u spomenutoj raspravi *Dubrovački dijalekat, kako se sada govorí* (u *Radu JAZU*, knj. 65., str. 174): »Kaže se *vās*, *svijeh*, *svijem*, a ne čuje se nigda *sav*, *sviju*, *svima*.«

duljine od silazno naglašene kračine. A također to da je visokouzlastnu duljinu bilježio oštrim znakom, silaznu duljinu zavinutim, a naglašenu kračinu tupim znakom.

c) Trojka *vód* : *vôd* : *vòd*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Ponto .. brod. gibući most. brod, na komſe prik vód preváže.

Ductus², us .. vôd. vodjenje.

Ductor .. Vodac. Vodja. Vodjac. Vodittel'. Halauz. Vòd. Vòd'.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

vód : *vôd*

vód : *vòd*

vôd : *vòd*

Zapis se *vód*, gdje je samoglasnik *o* obilježen oštrim znakom, što je genitiv množine imenice *voda*, javlja samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, i to kao opisni prijevod riječi *ponto*, tj. *brod, na komſe prik vód preváže*. Posrijedi je, da tako kažem, pravi genitiv množine, koji je u praslovjenskome glasio **vod̥b*, prema nominativu **vodā* (staroslovjenski **ѠДъ**, prema nominativu **ѠДѧ**). Nakon gubitka poluglasa kratkosilazni se naglasak (tj. »ovisak«) ne može ozbiljiti na ništičnome morfemu pa se, silom prilika, pomakne za jednu moru prema početku riječi, tj. na prethodni slog, te bi se stoga očekivalo *vòd* (u dvonadslovnome zapisu *v'od*). Ipak, taj genitiv množine glasi *võd* (u dvonadslovnome zapisu *võ'd*). Tako je i danas u senjskome govoru. Posrijedi je drugotno duljenje, zapravo naslon na one genitive množine gdje je ta duljina izvorna, npr *dūš* (prema nominativu *dūšā*). Za genitive množine poput *žēn* (prema nominativu *ženā*), gdje je *e* izvorno kratko, moglo bi se pomisliti da je riječ o duljenju pred zvonačnikom iliti sonantom u zatvorenome slogu (kao u primjeru *sān*). No upravo genitivi poput *võd* ili *kõz* (prema nominativu *kozā*)

pokazuju da nije riječ o tome, nego da je posrijedi već navedeno poopćavanje duljine u genitivu množine (spomenuto u vezi s genitivom *vās*). Moglo bi se postaviti pitanje je li lik *vōd*, u nekome kratkome vremenu, uistinu opstojao, a duljenje, tj. naslon na genitive s izvornom duljinom došlo naknadno, ili je istodobno s gubitkom poluglasa ta duljina već bila »nametnuta«, tj. je li analogija već djelovala. Kako god na to odgovorili, čini se da se i ovdje valja složiti s Malikom Mulićem kada kaže:²⁰⁶ »Pod utjecajem slučajeva u kojima je duljina sloga (stara i novostvorena poziciona) bila zakonomjerna, dogodila se morfolinizacija duljine naglašenog vokala u gen. množ. [...].« Prema tome, Vitezovićev bi zapis *vōd* odgovarao današnjemu zapisu *vōd*, dakle s tzv. čakavskim, ili novim, ili hrvatskim akutom (u dvonadslovnome zapisu *vō'd*).

Zapis se *vōd*, gdje je samoglasnik *o* obilježen zavinutim znakom, tj. »krovićem«, u značenju ‘vođenje’, ‘vedba’ javlja također samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, i to kao jedan od dvaju prijevoda latinske riječi *ductus* (uz otpovjednicu *vodjenje*). Posrijedi je *nomen actionis*, koji je u praslovjenskome glasio **vōd̥b*, od ie. prijevojne punine *o* **uódho-* (glagolnoga) korijena **uédhe/o-*, što u praslovjenskome bude **vestī* ‘vesti’, ‘voditi’ (u stsl. **вести**). Poznato je da su se u indoeuropskome prajeziku *nomen actionis* i *nomen agentis* mogli razlikovati samo po mjestu naglaska (uz isti prijevojni stupanj). Tako *nomen agentis* istoga ie. korijena glasi **uodhó-* i znači ‘voda’. Za to ima dosta primjera u grčkome i u sanskrtu (isp. npr. grčki φόρος ‘nošenje’, ‘donos’ ‘doneseno’, ‘danak’ prema φορός ‘koji donosi’, ‘povoljan’, ‘pogodan’, oboje u prijevojnoj punini *o*, a u vezi s glagolom φέρω ‘nosim’). Tako se indoeuropska oprjeka **uódho-* : **uodhó-* ogleda i u dvama Vitezovićevim primjerima *vōd* : *vōd* (kako će se još vidjeti iz sljedećega primjera). Praslovjenski lik **vōd̥b* u hrvatskome književnome jeziku glasi *vōd*, s naknadnim duljenjem zbog gubitka poluglasa, no genitiv jednine bude *vōda*, gdje se vidi izvorna kračina.²⁰⁷ To su

²⁰⁶ Vidi M. Mulić, *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije*, str. 31.

²⁰⁷ Za naglasak *vōd*, *vōda* (a ne *vōd*, *vōda*, kako se gdjekada može čuti) vidi npr. Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1361.

tzv. »kratke bezvisice«,²⁰⁸ tj. kratke bezvisne osnove (kao *rôg*, *rôga*), što znači da naglasak skače na prednaglasnicu, pa bude npr. *ü_vôd*, *bèz_voda* (ili pak u dvonadslovnome zapisu ' *u_vôd*, 'bez_voda). Posebno je pitanje koji naglasak imaju te imenice u dugoj množini. U nas se propisuje *vòdovi*, *rògovi*, *vòdôvâ*, *rògôvâ* (što bi u dvonadslovnome zapisu bilo *vod'ovi*, *rog'ovi*, *vod'ôvâ*, *rog'ôvâ*),²⁰⁹ no usuprot tomu prof. László ima npr. *rògovi*, *rogôvâ*, *rogòvima*, *zà Rogove* (tj. 'rogovi', *rogôv'â*, *rogov'ima*, 'za Rogove'),²¹⁰ kao što bude i u dugih bezvisnih osnova, tj. *gràdovi*, *gradôvâ*, *gradòvima*, *nà gradove* (dakle 'gradovi', *gradôv'â*, *gradov'ima*, 'na gradove'). Na takav je naglasak upozorio već u svojoj slovničici Petar Budmani,²¹¹ i on se može smatrati bilježito hrvatskim. Prema tome,

²⁰⁸ Vidi o njima B. László, *Bilježka o književnôme naglasku hrvâtskôme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 351 – 352.

²⁰⁹ Vidi u već spomenutome Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, te ujedno S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 53 i 635.

²¹⁰ Vidi u navedenoj Lászlóvoj raspravi *Bilježka o književnôme naglasku hrvâtskôme*, str. 351 (»Za naglasnim se ūzorom osnovē 'rôg-' povodē sve 'imenice sa samogl'asima o, e, a u posljednjem sl'ogu s naknadnôm duljbôm u názovníku, a_znâčê što 'neživo [...].«).

²¹¹ Budmani zapravo kaže da je moguć naglasak kao *rògovi* (Budmanijev je primjer *bròdovi*), što znači da je ono što se očekuje *rògovi* (dotično *bròdovi*). No budući da Vuk u svome rječniku ima »pl. *bròdovi*« (vidi V. S. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem rijećima*, str. 44), Budmani navodi i taj naglasni lik. To je na neki način »obvezan« učiniti, jer on opisuje vukovski sustav, no usprkos tomu ne propušta upozoriti i na određene (posebice naglasne) razlike između toga sustava, recimo istočnohercegovačkoga u užem smislu, i dubrovačkoga, koji bi po podrijetlu bio zapadnoštokavski (o toj razlici vidi J. Lisac, *Uz razmatranje Stjepana Vukušića o zapadnom dijalektu – jedinom novoštokavskom potomku zapadne štokavštine*, u časopisu *Jezik*, god. 58., br. 4., str. 151 – 152). Strogo uzevši, naglasak bi *bròdovi* pripadao u srpski književni jezik (unatoč tomu što je u nas »normiran«), a naglasak *bròdovi* u hrvatski. Vidi P. Budmani, *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, str. 40 (»Si il

Vitezovićev bi zapis *vôd* odgovarao današnjemu zapisu *vôd* (u dvonadslovnome zapisu '*vôd*'), što znači da je zavinutim znakom, tj. »krovićem«, obilježen hrvatski dugosilazni naglasak.

Napokon, zapis se *vòd*, gdje je samoglasnik *o* obilježen tupim znakom, u značenju 'vođa', javlja također samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, i to kao jedan od prijevoda latinske riječi *ductor* (uz otpovjednice *Vodac*, *Vodja*, *Vodjac*, *Vodittel'*, *Halauz* i *Vòd*). Posrijedi je *nomen agentis*, koji je u praslovjenskome glasio **vod̥b*, od ie. prijevojne punine *o* **uodhó-* (glagolnoga) korijena **uédhe/o-*, što u praslovjenskome bude **vestí* 'vesti', 'voditi' (u stsl. **вести**). Već je spomenuto u prethodnome primjeru da su se u indoeuropskome prajeziku *nomen actionis* i *nomen agentis* mogli razlikovati samo po mjestu naglaska (uz isti prijevojni stupanj). Tako je *nomen actionis* istoga ie. korijena glasio **uódho-*, a značio je 'vođenje', 'vedba', ili pak, metonimijskim prijenosom značenja, posljedak vođenja, vedbe. Također je već spomenuto da dosta primjera za to ima u grčkome i u sanskrtu, te je naveden odnos φόρος : φορός. Stoga se indoeuropska oprjeka **uódho-* : **uodhó-*, praslovjenski **vòd̥b* : **vod̥b*, ogleda i u dvama Vitezovićevim primjerima *vôd* : *vòd*. Praslovjenski lik **vod̥b* glasio bi u hrvatskome književnome jeziku *vòd*, međutim ta riječ danas više nije u porabi. No navodi ju Stulli u *Rjecoslòxju*, i to tako da riječ »vod, voda« jednom upućuje na *voditeglj*, gdje navodi talijanski i latinski prijevod (*condottiere* i *guida*, te *dux* i *ductor*), a drugi put na *vodjēnje* također uz talijanski i latinski prijevod (*condotta*, *conducimento*, *guida* i *accompagnamento*, te *ductus*, *assectatio* i *comitatus*).²¹² Nominativni bi lik *vòd* (u dvonadslovnome zapisu *v'od*) nastao pomakom naglaska (tj. »oviska«) za jednu moru prema početku riječi, tj. pomakom na prethodni slog, budući da se, nakon gubitka poluglasa, kratkosilazni naglasak ne bi mogao ozbiljiti na ništičnome morfemu. No naglasak bi genitiva jednine glasio *vodà*, u književnome jeziku *vòda* (oboje bi u

gen. di questi monosillabi è breve, possono prendere l'acc. deb. sulla prima sillaba; p. e. *brôd*, gen. *bròda* fa *bròdovi* e *bròdovi*, *bròdôvâ* e *brodôvâ*, ecc.«)

²¹² Vidi J. Stulli, *Rjecoslòxje*, sv. 2., str. 571.

dvonadslovnome zapisu bilo *vod'a*), dakle kao *snòp*, *snòpa*. To su tzv. »kratke predvisice« (László ima lik *prjedv'isice*) »s obstojnōm kratčin'ōm«, što znači da naglasak nominativa jednine *vòd* ne bi skakao na prednaglasnicu, nego bi samo došlo do pomaka siline, pri čem bi visina ostala na istome mjestu,²¹³ za razliku od kratkih bezvisica (»s neobstojnōm kratčin'ōm«), gdje naglasak skače na prednaglasnicu, a u koju skupinu pripada i riječ *vòd*, *vòda*. Ta bi se razlika mogla lijepo očitovati u ovakvoj zamišljenoj rečenici: *I_vod je pristao nà_vòd* (u dvonadslovnome zapisu *I_v'od je prist'ao 'na_vòd*, pri čem je *I_v'od* zapravo *I_vod'*), tj. 'I vođa je pristao na vođenje'. Prema tome, Vitezovićev bi zapis *vòd* odgovarao današnjemu zapisu *vòd* (u dvonadslovnome zapisu *v'od*), što znači da je tupim znakom obilježen kratkosilazni naglasak.

Stoga se, kao i u dvjema prethodnim trojkama, može zaključiti sljedeće: *vòd*, što je genitiv množine imenice *voda*, ≠ *vòd* 'vođenje' ≠ *vòd* 'vođa', i to zato što je taj stavak istovrijedan ovomu: *vòd*, genitiv množine imenice *voda*, ≠ *vòd* 'vođenje' ≠ *vòd* 'vođa'. Dodamo li tomu i dvonadslovni zapis pojedinih primjera, dobivamo i ovdje tri ovakve nejednakosti:

$$vòd \neq vòd \neq vòd$$

$$vòd \neq vòd \neq vòd$$

$$vòd \neq 'vòd \neq v'od$$

I ovdje se dakle jasno vidi, kao i u dvama prethodnim slučajevima, da je Vitezović u zapisu tih primjera razlikovao visokouzlagnu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kračine. A također to da je visokouzlagnu duljinu bilježio oštrim znakom, silaznu duljinu zavinutim, a naglašenu kračinu tupim znakom.

No osim ovih triju primjera, tj. triju trojaka, u Vitezovićevu se rječniku nalaze još dvije trojke koje je vrijedno pogledati.

²¹³ Vidi o toj skupini osnova B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 351 – 352.

1.3. Još dvije zanimljive trojke

Razmatrane slučajeve, tj. tri navedene trojke, možemo smatrati ključnim primjerima, i to u smislu da oni nedvojbeno pokazuju dvije stvari: (1) činjenicu da Vitezović nadslavke jest razlikovao, i (2) kako ih je razlikovao. Tima se primjerima mogu pridodati još dvije trojke, kao svojevrsna »dokazna potpora«, koliko god da je riječ o uzvicima, dakle o jednoj osobitoj vrsti riječi, za koju bi se moglo tvrditi da u punome smislu ne pripada jezičnomu sustavu, ili pak da se nalazi na njegovu rubu. Istina, nije lako braniti tvrdnju da uzvik kojim se recimo izriče žalost, ima uzlaznu intonaciju, a onaj kojim se izriče čuđenje – silaznu. Tkogod bi tomu mogao prigovoriti, pa reći primjerice ovako: »Ja se čudim uzlazno.« No bez obzira na takve moguće prigovore, važno je ipak uvidjeti da je Vitezović uočio kako različiti uzvici imaju različite prozodijske vrijednosti, i tu je činjenicu, pošto ju je osvijestio, pokušao i zapisati pojedinim nadslorcima (neki se od tih nadslovkom obilježenih uzvika nalaze u glavnome dijelu rječnika, a neki u osmome dodatku pod naslovom *Lexicon Interjectionum Illyricarum*). Stoga je, kako rekoh, vrijedno pogledati i dvije sljedeće trojke.

a) Trojka ó : ô : ò

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

O. *Interjectio vocantis* .. ó.

In crimine alterum deperientis .. ò ó.

Heus .. oj. ô. nuda. ola. hod *fimo*.

Ah .. ah. ò. jô.

O. *desiderantis* .. àh. ò. dè. dèh. brè.

Exclamantis .. ò. deh.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

ó : ô

$\acute{o} : \grave{o}$

$\hat{o} : \grave{o}$

Zapisi se \acute{o} , \hat{o} i \grave{o} uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsvokom. Pri tome se \acute{o} javlja na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, jedanput u glavnom dijelu kao jedan od prijevoda latinskoga uzvika *o* (s dodatnim tumačenjem *interjectio vocantis*), a drugi put u osmome dodatku u natuknici *in crimine alterum deperientis*, i to kao dio »uzvičnoga slijeda« $\grave{o} \acute{o}$; zapis se \hat{o} nalazi samo na jednome mjestu, i to u glavnom dijelu rječnika, kao jedan od prijevoda latinskoga uzvika *heus*; zapis se pak \grave{o} javlja četiri puta u rječniku, dva puta u glavnom dijelu, i to kao jedan od prijevoda latinskoga uzvika *ah* i kao jedan od prijevoda latinskoga uzvika *o* (s dodatnim tumačenjem *desiderantis*), te dva puta u osmome dodatku, i to u natuknicama *exclamantis* i *in crimine alterum deperientis*, a u posljednjoj također kao dio »uzvičnoga slijeda« $\grave{o} \acute{o}$. Prema onome što je već rečeno o Vitezovićevu načinu bilježenja nadsvovaka, tj. o tome kako ih Vitezović rabi u rječniku, ta bi tri različito obilježena *o* u današnjem zapisu izgledala ovako: \acute{o} , \hat{o} i \grave{o} (u dvonadsvovnom zapisu \bar{o}' , ' \bar{o} ' i '*o*'). Jasno je da se može postaviti pitanje koja je zapravo razlika između *interjectio vocantis* i (*interjectio*) *exclamantis*, od kojih je prvi obilježen visokouzlavnim naglaskom, tj. \acute{o} (dakle \acute{o} ili \bar{o}'), a drugi kratkosilaznim, tj. \grave{o} (dakle \grave{o} ili '*o*'). K tomu, je li doista uzvik *o* kao (*interjectio*) *desiderantis* isto što i (*interjectio*) *exclamantis*, naime \grave{o} (\grave{o} ili '*o*'), tj. uzvikuju li se oba jednako? Napokon, ima li uzvik onoga koji nešto žudi, doista kratku silaznu intonaciju? Pri tome je posebno zanimljiva natuknica *in crimine alterum deperientis*, dakle uzvik onoga koji drugoga zatekne u kakvu prijestupu (ili zločinu), tj. $\grave{o} \acute{o}$ (dakle $\grave{o} \acute{o}$ ili '*o* \bar{o}'). No bez obzira na to kako odgovorili na postavljena pitanja, i ovdje bismo mogli uspostaviti tri ovakve nejednakosti:

$$\acute{o} \neq \hat{o} \neq \grave{o}$$

$$\acute{o} \neq \hat{o} \neq \grave{o}$$

$$\bar{o}' \neq '\bar{o} \neq 'o$$

To nam pak pokazuje da je Vitezović i u zapisu uzvika razlikovao, ili pokušao razlikovati, visokouzlagnu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kračine.

b) Trojka $\acute{u} : \hat{u} : \grave{u}$

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Huj .. \acute{u} .

Huj tamdiu .. \acute{u} tak dugo.

Dolentis .. ajmeh. aube. aú. \acute{u} .

Recentem casum indolentis, aut admirantis .. \hat{u} .

Timentis .. \grave{u} . aù.

Prema tome, sljedeća tri primjera tvore tri para oprjeka:

$\acute{u} : \hat{u}$

$\acute{u} : \grave{u}$

$\hat{u} : \grave{u}$

Zapis se \acute{u} , \hat{u} i \grave{u} uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadсловkom. Pri tome se \acute{u} javlja na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, dva puta u glavnome dijelu kao prijevod latinskoga uzvika *huj*, te u izričaju *tak dugo* kojim se prevodi latinska sveza *huj tamdiu*, a treći put u osmome dodatku u natuknici *dolentis*; zapis se \hat{u} nalazi samo na jednome mjestu, i to u osmome dodatku u natuknici *recentem casum indolentis, aut admirantis*; zapis se pak \grave{u} javlja također samo na jednome mjestu, i to opet u osmome dodatku u natuknici *timentis*. I ovdje bi se moglo ustvrditi, prema onome što je već rečeno o Vitezovićevu načinu bilježenja nadslavaka, tj. o njihovoj porabi u Vitezovićevu rječniku, da bi ta tri različito obilježena *u* u današnjem zapisu izgledala ovako: \tilde{u} , \hat{u} i \grave{u} (u dvonadslavnom zapisu \bar{u}' , ' \bar{u} ' i ' u '). Jasno je k tomu da bi se i ovdje mogla postaviti određena pitanja, primjerice – ima li uzvik onoga koji se čega boji, doista kratku silaznu intonaciju. Međutim, bez obzira

na moguće odgovore na to i na slična pitanja, i ovdje bismo mogli uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$\acute{u} \neq \hat{u} \neq \grave{u}$$

$$\tilde{u} \neq \hat{u} \neq \grave{u}$$

$$\bar{u}' \neq ' \bar{u} \neq ' u$$

To nam ponovno pokazuje da je Vitezović i u zapisu uzvika razlikovao, ili pokušao razlikovati, visokouzlagnu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kraćine.

1.4. Dokazna snaga razmotrenih trojaka

U određenome bi jezikoslovnome pristupu iznalazak triju navedenih trojaka bio dostatan da se dokaže temeljni stavak ove radnje u onome njezinu dijelu koji se tiče nadslovaka na hrvatskim riječima, naime to da je Vitezović oštrim znakom bilježio novi, čakavski, ili hrvatski akut, zavinutim znakom dugosilazni naglasak, a tupim znakom kratkosilazni naglasak. To je pristup koji ne bi išao za tim da »pregledava« sve primjere, tj. sve potvrde, te da potom utvrđuje kolik je omjer između onih koji se slažu s navedenim stavkom i onih koji se ne slažu, koji su dakle »pogrješni«, pa ako je taj omjer dovoljno velik, tj. ako je vrlo malo onih primjera koji su »pogrješni«, izvede zaključak o ispravnosti stavka. Takav bismo pristup mogli nazvati »statističkim«. No usuprot tomu »statističkomu« pristupu mogao bi se zamisliti i pristup koji bi pošao od (zapravo kibernetičke) pretpostavke da je »sredena« poraba triju nadslovaka manje vjerojatna od »nesređene«, ili rečeno posve općenito – da je red manje vjerojatan od nereda (određena se čaša može napraviti na jedan i samo jedan način, a razbiti se može na milijun načina). Stoga se »sredena« poraba ne bi mogla smatrati pukom »slučajnošću«, nego posve svjesnim činom, pa bi utoliko, strogo uvezši, jedan jedini pronađeni primjer takve trojke kojom se pokazuje da svaki od triju nadslovaka ima svoje određeno značenje, bio dostatan dokaz pretpostavljenoga stavka. Tada bi pak svi ostali primjeri bili razvrstani u dvije skupine, gdje bi u jednoj bili oni i samo oni primjeri koji se

slažu s navedenim temeljnim primjerom, a u drugoj oni koji se s njime ne slažu, pri čem bi k tomu valjalo razmotriti i (okolnosne) razloge toga neslaganja: povođenje za sličnim primjerom, nedovoljno znanje, nedosljednost, nepažnja, umor, nehotičan propust, *lapsus calami*, itd.

U ovoj se radnji ima na umu i takav pristup, premda su »pregledani« svi primjeri s nekim nadsvrškom u Vitezovićevu rječniku,²¹⁴ pa stoga u »dokaznome postupku« osnovnu ulogu ima omjer između »ispravnih« i »pogrješnih« primjera, što znači da se na tome, kako sam ga uvjetno nazvao, »statističkome« pristupu temelje zaključci u ovoj radnji.

1.5. Parovi oprjeka

Nakon primjera u kojima se tri različita zapisa uzajamno razlikuju samo trima različitim nadsvršcima, tj. gdje se trima različitim riječima kojima je »lik«, zapisan bez nadsvršaka, istovjetan, istodobno može nadsvršcima uzajamno razlikovati njihovo značenje, valja razmotriti i pojedine parove riječi, dakle dvojke, koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadsvršaka. Pri tome valja podsjetiti i na to da se Vitezović služi i udvajanjem suglasnika, čime označuje naglašenu kračinu prethodnoga sloga, pa i takve primjere treba uzeti u obzir pri uspostavljanju oprjeka, koliko god da samo po sebi »udvajanje« nije nadsvršak.

Iz Vitezovićeva se rječnika, uključujući i uzvike, može izlučiti stotinjak takvih parova oprjeka.²¹⁵ Pri tome one mogu biti dviju vrsta: izričite oprjeke, gdje je na svakoj od dviju riječi u paru obilježen po jedan (uzajamno različit) nadsvršak (npr. *lúg* 'pepeo' : *lúg* 'gaj'), ili pak prikrivene oprjeke, gdje je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadsvršak, a na drugoj je izostavljen [npr. (*J*) *Bogom* (instrumental jednine) : *Bogóm* (dativ množine)]. Tomu valja dodati i oprjeke u kojima jedna riječ u paru ima udvojeni suglasnik [npr. *mukka* 'trud', 'napor' : *múka* (treće lice jednine prezenta glagola *mukati*) :

²¹⁴ Njihov se cjelokupan popis nalazi u osmome prilogu.

²¹⁵ Svi su ti primjeri navedeni u osmome prilogu.

mûka (genitiv jednine imenice *mûk*]). No potonje oprjeke, kojih u rječniku ima dosta, nisu uračunate u spomenutih stotinjak. Štoviše, navedeni bi se primjer, *mukka* : *mûka* : *mûka*, mogao smatrati i jednom od trojaka, o kojima je već bilo riječi. No njih ipak, budući da nedostaje zapis jednoga, u ovome slučaju tupoga nadslovka, nisam uvrstio među razmatrane (ključne) trojke. Napokon, ako bismo brojili i one parove u kojima jedna riječ ima udvojeni suglasnik, a druga nema nikakva nadslovka, tada bi takvih parova oprjeka bilo i znatno više.

Od svih tih parova oprjeka različitih vrsta ovdje sam odabrao 30 izričitih oprjeka, dakle takvih gdje je na svakoj od dviju riječi u paru doista i obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak. Svi se oni, u pogledu Vitezovićeve porabe nadslovaka, slažu s već opisanim trojkama, tj. pokazuju da je Vitezović u zapisu razlikovao visokouzlaznu od silazne duljine, a obje te duljine od silazno naglašene kračine, i to tako da je visokouzlaznu duljinu bilježio oštrim znakom, silaznu duljinu zavinutim, a naglašenu kračinu tupim znakom. Stoga ih tumačim posve kratko. Da uz različit nadslovak ide i različito značenje, jasno se vidi iz latinskoga. Evo tih odabranih primjera.

a) Par *çêp* : *çèp*

Evo ponajprije svih jedinica, dakle svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Incubatus, *ûs* .. *çêp*. *lêg*. *lîg*, *fêd*. *fîd*.

Emissarium, *ii* .. protok. propuštak vodeni. okno. zjulo. *çêp*.

Epistomium .. *çêp*. tapún. pišak.

Sifunculus .. *çêp*. pippa. točak.

Zapis se *çêp* i *çèp* uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *çêp* nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, u natuknici *incubatus*, dočim se zapis *çèp* javlja na trima mjestima, i to u natuknicama *emissarium*, *epistomium* i *sifunculus*. Prema onome što je već rečeno o Vitezovićevu načinu bilježenja nadslovaka, tj. o njihovoj porabi u Vitezovićevu rječniku, te bi dvije riječi u današnjem zapisu izgledale

ovako: $\check{c}\hat{e}p$ i $\check{c}\check{e}p$ (u dvonadslovnome zapisu ' $\check{c}\hat{e}p$ i $\check{c}'ep$). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$\check{c}\hat{e}p \neq \check{c}\check{e}p$

$\check{c}\hat{e}p \neq \check{c}\check{e}p$

$'\check{c}\bar{e}p \neq \check{c}'ep$

b) Par *grâd* : *gràd*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Memphis .. Miſír, glavni grâd ù Egiptu.

Grandinare, grandinat .. tuççi. graddi. tuçça ide. grâd ide. krûpi idu.

Grando, inis .. tuçça. gràd. krûpi.

Zapis se *grâd* i *gràd* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *grâd* nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, u natuknici *Memphis*, a zapis se *gràd* javlja na dvama mjestima, i to u natuknicama *grandinare* i *grando*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *grâd* i *gràd* (u dvonadslovnome zapisu '*grâd* i *gr'ad*'). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$grâd \neq gràd$

$grâd \neq gràd$

$'grâd \neq gr'ad$

c) Par *gîrk* : *Gîrk*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Amarulentus, a, m .. gorak, rka, o. gîrk, a, o.

Græcus², i. Grajus, ji. Grajugena, æ .. Gîrk.

Zapis se *gîrk* i *Gîrk* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se oba zapisa nalaze samo na

jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, *gŷrk* u natuknici *amarulentus*, a *Gŷrk* u natuknici *Græcus*². U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *gŷk* i *Gŷk* (u dvonadslovnome zapisu '*gŷk* i *Gŷk*'). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$gŷrk \neq Gŷrk$$

$$gŷk \neq Gŷk$$

$$'gŷk \neq G'ŷk$$

d) Par *kłęk* : *Kłęk*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Genus .. kolenno. kolinno.

[...]

Genus flexus .. kłęk.

Ferreus, a, m .. železni, gvozdenni, a, o.

Ferreæ Alpes .. Gvozd. Kłęk. Kapella, gorà.

Zapisi se *kłęk* i *Kłęk* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *kłęk* u podnatuknici *genum flexus*, natuknice *genu*, a *Kłęk* u podnatuknici *Ferreæ Alpes*, natuknice *ferreus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *kłęk* i *Kłęk* (u dvonadslovnome zapisu '*kłęk* i *Kłęk*'). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$kłęk \neq Kłęk$$

$$kłęk \neq Kłęk$$

$$'kłęk \neq Kłek$$

e) Par *Kôl* : *Kòl*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Triones .. voli. Voli od ralla, ali od Kôl.

Vallus, i .. Kôl. Kolac debelli. prof tac.

Zapisi se *Kôl* i *Kòl* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsvrškom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku: *Kôl* (genitiv množine imenice *kola*) u natuknici *triones*, a *Kòl* u natuknici *vallus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *kôl* i *kòl* (u dvonadsvršnom zapisu '*kôl* i *k'ol*).²¹⁶ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

Kôl ≠ *Kòl*

kôl ≠ *kòl*

'*kôl* ≠ *k'ol*

f) Par *lât : lât*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Spica .. klaʃ. lât.

Tignum. Tignus .. Rozgenica. lât. roženicca. spiravac. ſpiravac.

Zapisi se *lât* i *lât* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsvrškom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku: *lât* u natuknici *spica*, a *lât* u natuknici *tignum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *lât* i *lât* (u dvonadsvršnom zapisu '*lât* i *l'at*)²¹⁷. Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

²¹⁶ Za naglask genitiva množine *kôl* danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 73.

²¹⁷ Riječ *lât* (prema njemačkome *Latte*) u nominativu množine *lâte* (tj. kao *plurale tantum*) i u značenju »poprečene grede što drže palubu broda« navodi M. Moguš u svome *Senjskome rječniku* (str. 65). Riječ je *lât* pak isto što i *vlât* u značenju 'klas'. D.

lât ≠ *lât*

lât ≠ *lât*

'*lât* ≠ *l'at*

g) Par *lúg* : *lûg*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Cinefacere .. uppelitti. ù *lúg* obyrnutti.

Ciner .. *lúg*. pepel. popel.

Cinflare .. v' *lúg* puhatti. v' pepel puhatti.

Cinis .. *lúg*. pepel. popel.

Lix .. *lúg*. pepel. popel.

Lixivia. lixivium .. Lusia. lúžnica. voda kroz *lúg* ocigena. krop čez *lúg* precidjen.

India. cinis .. Pepel. popel. Lúg.

Nemus .. *lúg*. lozà. dubrava.

Saltus², ūs. sylva .. dubrava. *lûg*.

Zapisi se *lúg* i *lûg* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *lúg* javlja na osam mesta u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *cinefacere*, *ciner*, *cinflare*, *cinis*, *lix*, *lixivia* (dva puta) i *India* (u četvrtome dodatku), dočim se zapis *lûg* nalazi na dvama mjestima, u natuknicama *nemus* i *saltus²*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *lúg* i *lûg* (u dvonadslovnome zapisu *lú'g* i *'lûg*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

lúg ≠ *lûg*

lûg ≠ *lûg*

lú'g ≠ *'lûg*

Parčić u svome *Vocabolario croato-italiano* (str. 386) kaže ovako: »Lat, (Vlat), m. *culmo o gambo* (*delle gramigne*).«

h) Par lûk : lùk

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Arcus, ūs .. Lûk.

Arcum intendere, adducere .. napéti lûk.

Arcum remittere .. opuſtitti, ſpruzžiti, opružiti lûk.

Arcus intentus, contentus .. napet lûk.

Balista .. [# lûk.] banestrel. puska. ſamostrel.

Ephippium .. ſedlò. adj. ſedlenni, a, o.

Anterior pars ephippii .. lûk. ſedleni lûk.

Intendere. explicare .. napreći. raztríti. freq. naprezzati. raztirrati.

[...]

Intendere arcum .. napréći, nategnutti lûk. napéti lûk.

Plectrum .. luçac. lûk.

Allium .. çefan. beli lûk. česnák.

Ampeloprasum .. divji por. paſji lûk.

Bulbus .. skańulla. kozjak luk.

[...]

Bulbus sativus .. ĩutikka. kesserov lûk.

Cæpe .. cyr'leni lûk. cyr'lenac. kapulla.

Cepa, æ. Cepe .. Cyr'enac. cyr'leni [⇒ cyr'leni] Lûk.

Scorodoprasum .. divji lûk. połni lûk.

Squilla, æ. Cæpa marina .. morſki lûk.

Ulpicum .. veliki lûk.

Zapis se *lûk* i *lùk* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *lûk* javlja na deset mjesta u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *arcus* (te u trima njezinim podnatuknicama *arcum intendere*, *arcum remittere* i *arcus intentus*), potom *balista* (gdje je zapis *lûk* precrtan), u podnatuknici *anterior pars ephippii* natuknice *ephippium*, u podnatuknici *intendere arcum*, natuknice *intendere* (dva puta), i u

natuknici *plectrum*, dočim se zapis *lük* nalazi na devet mesta, u natuknicama *allium*, *ampeloprasum*, u podnatuknici *bulbus sativus*, natuknice *bulbus*, zatim u natuknicama *cæpe*, *cepa*, *scorodoprasum* (dva puta), *squilla* i *ulpicum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *lük* i *lük* (u dvonadslovnome zapisu '*lük* i *l'uk*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

lük ≠ *lük*

lük ≠ *lük*

'*lük* ≠ *l'uk*

i) Par *mâst*: *màst*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Abdomen .. *fallo*. túšťa. mâst.

Balsamum .. *Miloduh*. *Milloduh*. *miríʃ*. *miríʃna* mâst.

Cerussa .. bela mâst. *billo*. *billóćica*.

Chrisma, atis .. mâst. *maſtillo*.

Liquamen .. *tuftína*. *tuftína*. *mâʃt*. *cvyrtjé*.

Odoramen. Odoramentum .. *miríʃ*. *miríʃʃi*. *miríʃna* mâst.

Pinguedo. Pinguetudo .. túšťa. *tuſtoća*. *tuſtína*. *tuſtillo*. *tûç*. mâst.

Unguen, inis. Unguentum .. mâst. *pomaſt*. *mazillo*.

Mustum .. *màſt*. *mòſt*. *grozdenicca*. *grozdeni ſôk*. *mlado vino*.

Zapis se *mâst* i *màſt* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *mâst* nalazi na osam mesta u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *abdomen*, *balsamum*, *cerussa*, *chrisma*, *liquamen*, *odoramen*, *pinguedo* i *unguen*, dočim se zapis *màſt* javlja samo na jednom mjestu u rječniku, u natuknici *mustum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *mâst* i *màſt* (u dvonadslovnome zapisu '*mâst* i *m'ast*'). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

mâſt ≠ *màſt*

mâst ≠ *măst*

'*măst* ≠ *m'ast*

j) Par *Môra* : *Morà*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Bosphorus .. Prevalak. Vologaz. teſnoća Môra.

[...]

Bosphorus Thracicus .. Bogazin. Teſnoća Môra kod Carigrada. Vagazin. Teſno
Carigradſko.

Cyclades, dum .. Gyrckoga Môra Otoki.

Malacia, æ. tranquillitas .. tissina. tisína. bonacca. tihoća Môra. mulajka.
malajka.

Ephialtes, æ .. Morà.

Incubus .. Morà.

Suppressio .. pritiſńenje.

Suppressio nocturna .. Morà.

Zapis se *Môra* i *Morà* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom (na različitome mjestu). Pri tome se zapis *Môra* (genitiv jednine imenice *more*) nalazi na četirima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *Bosphorus* (i u njezinoj podnatuknici *Bosphorus Thracicus*), potom *Cyclades* i *malacia*, dočim se zapis *Morà* javlja u trima natuknicama, *ephialtes*, *incubus* i u podnatuknici *suppressio nocturna*, natuknice *suppressio*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *môra* i *morà* (u dvonadslovnome zapisu '*môra* i *mor'a').²¹⁸ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:*

Môra ≠ *Morà*

²¹⁸ Za naglask *môre*, *môra* danas u Senju, kako je i u književnome jeziku, a ne *mòre*, *mòra*, kako bi se očekivalo, vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 72.

môra ≠ *morà*

'*mōra* ≠ *mor'a*

k) Par *múce* : *mûce*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Mugire .. mûkatti. buçatti. bukatti.

Mugit bos .. móče vol. múka vol.

Clam .. tajno. otajno. podotajno. /skrovitto. skomcé. çkomcé. mûçe. muçéć.
podmûçe.

Zapisi se *múce* i *mûce* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadсловkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *múce* u podnatuknici *mugit bos*, natuknice *mugire*, a *mûce* u natuknici *clam*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *mûče* i *mûče* (u dvonadslovnome zapisu *mû'če* i '*mûče*).²¹⁹ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

mûce ≠ *mûce*

mûče ≠ *mûče*

mû'če ≠ '*mûče*

l) Par *múka* : *mûka*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Mugire .. mûkatti. buçatti. bukatti.

Mugit bos .. móče vol. múka vol.

²¹⁹ Uz riječ *muçéć*, tj. *muçëć*, s naglasnim likom koji se očekuje, Vitezović navodi i riječ *mûce*. Obično se smatra »standardnim« naglasak *mûcë* (postalo od *mûcë*, a ovo od *mûcë*), što je zapravo stari particip prezenta gagola *muçati*. No potvrđen je i naglasak *mûçe*, koji navodi Skok, a Stulli ima *mûcse* i *mucsëch* (vidi *Rjecsoslòxje*, sv. 1., str. 450).

Angerona .. Mukobogiña. Bogina [\Rightarrow Bogiña] od Mûka.

Echemethia [\Rightarrow Echemythia] .. nauk mûka i flûha, aliti muçatti i [# po]flussati.
Muçcofluh.

Zapisi se *múka* i *mûka* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadсловkom. Pri tome se zapis *múka* (treće lice jednine prezenta glagola *mukati*) nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, u podnatuknici *mugit bos*, natuknice *mugire*, a zapis se *mûka* (genitiv jednine imenice *muk*) javlja na dvama mjestima, i to u natuknicama *Angerona* i *echemethia* [\Rightarrow *echemythia*]. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *mûka* i *mûka* (u dvonadslovnome zapisu *mû'ka* i *'mûka*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

múka \neq *mûka*

mûka \neq *mûka*

mû'ka \neq *'mûka*

m) Par *obítā* : *obīta*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima sejavljaju rečeni primjeri:

Liceri .. pogodittiſe. ucínittiſe. obećatti. liçbu uçinitti. freq. pogádjattiſe. cínittiſe. kupovatti. obítatti. dávatti. lîçbovati. liçbu çinitti.

Centum Græcos curto vix asse licetur .. Za ſto Gyrkov komaj drobni novac obíta.

Promissum .. obíta. obećanje.

Zapisi se *obíta* i *obīta* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadсловkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku: *obíta* u podnatuknici *centum Græcos curto vix asse licetur*, natuknice *liceri*, a *obīta* u natuknici *promissum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *obíta* i *obīta* (u

dvonadslovnome zapisu *obi'ta* i *ob'ita*).²²⁰ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

obīta ≠ *obīta*

obi'ta ≠ *obīta*

obi'ta ≠ *ob'ita*

n) Par *pâʃ* : *pàʃ*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Baltheus. **Baltheum** .. Pâʃ. páʃci od šab'le ali oruzjá. remenni pâʃ.

Cestus .. povezaçça. ſplettak. trak ženʃki. pâʃ ženʃki.

Cinctus², ūs .. tkannica. siroki pâʃ.

Cingulum .. pâʃ. pojaʃ.

Cingulus .. pâʃ. pojaʃ.

Zodiacus .. Znameník. Pâʃ Nebeʃki.

Zona, æ .. [# uzzica.] trak. pâʃ. pojaʃ. ziínica. obtoka. znora.

Aries, tis .. Ovan. Praz. Pyrç. Brav. Jarac.

Aries, piscis .. Morʃki pâʃ.

Canicula .. pfiçcica. cuckica. vaskica. kujica.

Canicula. **Canis marinus** .. Pâʃ. Morʃki pâʃ.

Canis. m. .. Pâʃ. Cucak.

[...]

Canis marinus .. Morʃki pâʃ.

[...]

²²⁰ Riječ *obīta*, tj. *obīta*, lik je ženskoga roda uz (ikavski) muški rod *obi'tit*, tj. novoštokavski (i)jekavski *obi'jet* (a to je zapravo *ob* + **vēt̚b*). Vuk ima glagol bez predmetka *vijetati*, *vijetām*, navodeći da se rabi u Crnoj Gori (vidi V. S. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem rijećima*, str. 61). S predmetkom *ob-* i u ikavskome liku glagol bi glasio *obi'tati*, *obi'tām*, što bi u senjskome tronaglasju bilo *obi'tāti*, *obi'tam* (u Vitezovićevu zapisu *obi'tatti*, *obi'tam*).

Canis sine cauda .. kuffast pàʃ. Pàʃ prez répa.

Cerberus. Canis carnivorus .. Meʃožer. Pàʃ meʃožer, Meʃožerrac.

Cerberus. Canis infernalis .. Pakleni pàʃ. Pakleni stražnik. tako zmis'len, dà paklenʃka vráta čúva.

Dilaniare .. razmyrcvaritti. razdrapitti. raztyrgati. razmeʃaritti.

Dilaniavit me canis .. oklal-mè je pàʃ.

Scyllus. canis marinus .. morʃki pàʃ.

Zapis se *pâʃ* i *pàʃ* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *pâʃ* javlja na osam mjesta u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *baltheus* (dva puta), *cestus*, *cinctus*², *cingulum*, *cingulus*, *zodiacus* i *zona*, dočim se zapis *pàʃ* nalazi na jedanaest mjesta, u podnatuknici *aries*, *piscis*, natuknice *aries*, u podnatuknici *canicula*. *canis marinus*, natuknice *canicula* (dva puta), u natuknici *canis* [i u njezinim dvjema podnatuknicama, *canis marinus* i *canis sine cauda* (dva puta)], u natuknici *Cerberus* (i u njezinoj podnatuknici *Cerberus. canis infernalis*), u podnatuknici *dilaniavit me canis*, natuknice *dilaniare* i u natuknici *scyllus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *pâs* i *pàs* (u dvonadslovnome zapisu '*pâs* i *p'as*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

pâʃ ≠ *pàʃ*

pâs ≠ *pàs*

'*pâs* ≠ *p'as*

o) Par Pavíca : Pavica

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Pava. Pavo fœmella .. Paunica. Pavica.

Paulus .. Pave. Paval. Pavo. *dim.* Pavica. Pavko. Pave. Pavlak. *patron.* Pavić. Pavlović. Pavićić. Pauković. Pavlaković. *f.* Pavićka. Pavlovićka. Pavićićka. Pavkovićka. Pavlakovićka. *adj.* Pavićev, Pavlovićev, a, o. *etc.* Pavićkin, Pavlovićkin, a, o. *etc.*

Zapisi se *Pavíca* i *Pavìca* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsllovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku: *Pavíca* u natuknici *pava*, a *Pavìca* (umanjenica muškoga imena *Pavao*) u natuknici *Paulus* (u drugome dodatku). U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *pavíca* i *Pavìca* (u dvonadslovnome zapisu *paví'ca* i *Pav'ica*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

Pavíca ≠ *Pavìca*

pavíca ≠ *Pavìca*

paví'ca ≠ *Pav'ica*

p) Par *pokázan* : *pokàzan*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Demonstratus, a, m .. pokázan, ukázan, dokázan, a, o. freq. pokazívan, ukazívan, dokazívan, a, o.

Exhibitus, a, m .. pridán, zadán, podán, pokázan, a, o.

Probatus, a, m .. skussen, doprinesén, pokázan, a, o. freq. skúsan, doprinásan, a, o.

Argus .. stoòk. pokázan od sto ók.

Ostentum .. skázan. ukaz. pokázan.

Prodigium .. Çuddo. čudno znamenje. Pokázan.

Zapisi se *pokázan* i *pokàzan* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsllovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku: *pokázan* u natuknicama *demonstratus*, *exhibitus* i *probatus*, a *pokàzan* u natuknicama *Argus*, *ostentum* i *prodigium*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *pokázan* i *pokàzan* (u dvonadslovnome zapisu *poká'zan* i *pok'azan*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

pokázan ≠ *pokàzan*

pokāzan ≠ *pokàzan*

pokā'zan ≠ *pok'azan*

q) Par *prikázan* : *prikàzan*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Dedicatus, a, m .. prikázan.

Dicatus, a, m .. zdan, darovan, prikázan, a, o.

Immolatus, a, m .. prikázan, posvetén, aldovan, a, o.

Dedicatio .. prikàzan. prikázanje. zdanje. darovanje. prikazanje. *freq.* zdavanje.
darivanje. prikazivanje.

Immolatio .. prikàzan. posvetillisé. Aldov. prikazanje. posvétjenje. aldovanje.

Portentosus, a, m .. [# znamenit,] ſkazniv, a, o. nakàzni, a, o.

Portentosa visio .. nakazàn. prikàzan.

Zebee. victima .. aldov. prikàzan. posvetilisé. zyrtva.

Zapis se *prikázan* i *prikàzan* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *prikázan* javlja na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *dedicatus*, *dicatus* i *immolatus*, dočim se zapis *prikàzan* nalazi na četirima mjestima, u natuknicama *dedicatio* i *immolatio*, u podnatuknici *portentosa visio*, natuknice *portentosus*, te u natuknici *Zebee* (u četvrtoj dodatku). U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *prikàzan* i *prikàzan* (u dvonadslovnome zapisu *prikā'zan* i *prik'azan*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

prikázan ≠ *prikàzan*

prikàzan ≠ *prikàzan*

prikā'zan ≠ *prik'azan*

r) Par *pûh* : *pùh*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Flabrum .. vettar. pûh.

Flatus .. pûh. puhaće. puhanje. pîh. fôp.

Glis¹, gliris .. pûh.

Zapis se *pûh* i *pùh* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadgovorkom. Pri tome se zapis *pûh* javlja na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *flabrum* i *flatus*, dočim se zapis *pùh* nalazi samo na jednome mjestu, u natuknici *glis¹*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *pûh* i *pùh* (u dvonadgovornome zapisu '*pûh* i *p'uh*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

pûh ≠ *pùh*

pûh ≠ *pùh*

'*pûh* ≠ *p'uh*

s) Par *Rât* : *rât*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima sejavljaju rečeni primjeri:

Retinum. Rataneum, opp[idum] .. Rât.

Bellum .. Rât. Vojnica.

Giganto(no)machia .. Velonožja rât. Goliatfki boj. Golemački, Golemonožki bój.

I[n]volutus, a, m .. zvit, fvit, a, o.

I[n]volutum bellum .. fmisana, fmetena Rât.

Mars. Mavors .. Ratni Bog. Ratnik.

Mars. bellum .. Rât.

Zapis se *Rât* i *rât* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadgovorkom. Pri tome se zapis *Rât* (grad) nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku, u natuknici *Retinum*, dočim se zapis *rât* javlja na četirima mjestima, i to u natuknicama *bellum* i *giganto(no)machia* (tj. *gigantomachia*), te u podnatuknici *i[n]volutum bellum* (tj. *involutum bellum*), natuknice *i[n]volutus* (tj. *involutus*) i u podnatuknici *Mars. bellum*, natuknice

Mars. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *Rât* i *rât* (u dvonadslovnome zapisu '*Rât* i *r'at*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

Rât ≠ *rât*

Rât ≠ *rât*

'*Rât* ≠ *r'at*

t) Par *Ród* : *rôd*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Phodus, i. Rhodus, Insula .. Ród, otok.

Parentela, æ .. Rodbinſtvo. rodbina. rôd.

Zapisi se *Ród* i *rôd* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsvrhom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku: *Ród* (otok) u natuknici *Phodus*, a *rôd* u natuknici *parentela*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *Rôd* i *rôd* (u dvonadslovnome zapisu *Rô'd* i '*rôd*)²²¹ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

Ród ≠ *rôd*

Rôd ≠ *rôd*

Rô'd ≠ '*rôd*

u) Par *rúk* : *rûk*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Applausus, ûs .. obradovanje. obraduvanje ſ plefkom rúk.

²²¹ Akademijin rječnik ima naglasak *Rôd*, *Róda*, što se slaže s naglaskom *Rôd*, u Vitezovićevu zapisu *Ród*, gdje bi genitiv bio *Rôdâ* (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 14., str. 84).

Extorquere .. odtéti. ottéti. iz rúk zgrabbiti. izmaknutti. *freq.* ottimmati.

Manupretium .. rukodeľe. od rúk dello.

Reboare .. odrúčitti. rukomſe oglafitti. rûk podrugočitti. /odručati./

Rugitus, ūs .. [# bučanje.] ručanje. rûk.

Zapisi se *rúk* i *rûk* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *rúk* (genitiv množine imenice *ruka*) javlja na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *applausus*, *extorquere* i *manupretium*, dočim se zapis *rûk* nalazi na dvama mjestima, u natuknicama *reboare* i *rugitus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *rûk* i *rûk* (u dvonadslovnome zapisu *rû'k* i *'rûk*).²²² Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$rúk \neq rûk$$

$$rûk \neq rûk$$

$$rû'k \neq 'rûk$$

v) Par *rûʃ* : *Rûʃ*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima sejavljaju rečeni primjeri:

Rufus, a, m .. rûʃ, a, o.

Edom. Rufus .. Rûʃ.

²²² Akademijin rječnik nema obilježen naglasak na imenici *ruk* u značenju 'rika', 'krik', ali navodi da je »*nom. act. prema rukati, kao muk prema mukati*« (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 14., str. 256). No ni imenica *muk* u značenju 'rika', 'mukanje' nema obilježen naglasak (vidi sv. 7., str. 137). S druge strane, i glagol *rúkati* i glagol *múkati* imaju obilježen dugouzlazni naglasak (vidi sv. 14., str. 287 i sv. 7., str. 143). Budući da je *ruk*, kako se navodi, *nomen actionis*, očekuje se naglasak *rûk* (a tako i *mûk*). To se pak slaže s Vitezovićem, koji ima glagol *rukatti* (u natuknici *rudere*), doduše bez obilježene prednaglasne duljine oštrim znakom, ali zato ima imenicu *mûk* (u natuknici *mugitus*), kao i glagol *múkatti* (u natuknici *mugire*), s obilježenom prednaglasnom duljinom.

Russus .. Rùſ.

Zapis se *rūſ* i *Rùſ* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsvrškom. Pri tome se zapis *rūſ* javlja na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *rufus* i *Edom* (u četvrtome dodatku), dočim se zapis *Rùſ* nalazi samo na jednom mjestu, u natuknici *Russus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *rūſ* i *Rùſ* (u dvonadsvršnom zapisu '*rūſ* i *R'us*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$rūſ \neq Rùſ$$

$$rūſ \neq Rùſ$$

$$'rūſ \neq R'us$$

x) Par *sít* : *sít*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima sejavljaju rečeni primjeri:

Juncetum .. *sítina*. *sít*. *sítovje*.

Juncus .. *sít*. *sítov*. žukka vodena.

Saburratus, a, m .. opesćen, omeļen, a, o.

Saburratus, a, m. cibo onustus .. nazyrt, *sít*, a, o.

Satiatus, a, m .. zaſít̄en, a, o. *sít*, a, o.

Satur, a, m .. *sít*, a, o.

Zapis se *sít* i *sít* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsvrškom. Pri tome se zapis *sít* nalazi na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, u natuknicama *juncetum* i *juncus*, dočim se zapis *sít* javlja na trima mjestima, i to u podnatuknici *saburratus, a, m. cibo onustus*, natuknice *saburratus*, te u natuknicama *satiatus* i *satur*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *sít* i *sít* (u dvonadsvršnom zapisu '*sít* i *s'it*'). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$\hat{sít} \neq \hat{sít}$$

$$sít \neq \hat{sít}$$

$$'s\bar{t} \neq s'it$$

y) Par *smisan* : *smisan*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Aceratus, a, m .. plivvami *smisan*, a, o.

Intrita, æ. Intritum, i .. *suppa*. kruh ù vino moçcen.

Intrita calcis .. mort. peſek *vapnom smisan*.

Miscellaneus. Miscellus, a, m .. *smisan*, *smiffan* [& *zmiffan*], a, o.

Lepidus, a, m .. *smisan*, *sna*, *sno*. v'luddan, dna, dno. sâlan, lna, lno.

Zapis se *smisan* i *smisan* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *smisan* nalazi na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknici *aceratus*, u podnatuknici *intrita calcis*, natuknice *intrita*, te u natuknici *miscellaneus*, dočim se zapis *smisan* javlja samo na jednome mjestu, u natuknici *lepidus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *smisan* i *smisan* (u dvonadslovnome zapisu *smišan* i *'smišan*).²²³ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$smisan \neq smisan$$

$$smišan \neq smišan$$

$$smišan \neq 'smišan$$

²²³ Za naglasak *smisan*, *smišnà*, *smišno* danas u Senju vidi M. Moguš, *Senjski rječnik*, str. 135. Na osnovi se toga može pretkazati novoštokovski naglasak *smisan*, *smišna*, *smišno*, što bi u književnome jeziku bilo *smjéšan*, *smjéšna*, *smjéšno* (ili kada bi jat bio zapisan jedinstvenim znakom ę: *smęšan*, *smęšna*, *smęšno*). Usuprot tomu, Broz i Ivezović imaju prema Vuku *smijéšan*, *smijéšna*, *smijéšno* (tj. *smjéšan*, *smjéšna*, *smjéšno*), gdje se naglasak muškoga i srednjega roda povodi za naglaskom ženskoga, pa je tako danas i »standardizirano« (vidi npr. Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1148 – 1149; također S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 567; potonji imaju zapis *smijéšan*, *smijéšna*, *smijéšno*).

z) Par *súd* : *fûd*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Crisis. *judicium* .. *fûd*. *fudjenje*. *ostrofudstvo*.

Dica .. *pravda*. *fûd*.

Existimatio .. *ménje*. *scínenje*. *fûdjenje*. *fûd*.

Fatum .. *Udef*. *fudjenice*. *ofuda Bozja*. *fudjenik*. *fûd*. *fûdi*. *roki*.

Judicatum, i .. *fudjenstvo*. *fûd*.

Judicium .. *fûd*.

Par². *subst.* .. *Dvoicca*. *Bokor*. *priklad*. *fûd*.

Quatuorviratus. *Quatuorviri* .. *fûd od četirih*. *četverojudstvo*.

Sententia .. *misal*. *ćutba*. *ménje*. *fûd*. *svét*.

Tribunal .. *fudbenni stol*. *fûd*.

Daniel¹. *Judicium Dei* .. *fûd Bozji*.

Dina. *Judicium* .. *fûd*.

Madian. *Judicium* .. *fûd*.

Misphat. *Judicium* .. *fûd*.

Arbitratus, ūs. *Arbitrium* .. *fûd*. *ménje*. *sciéne*.

Mulctra. *Mulctrale.* *Mulctrum* .. *diža*. *kablica mlična*. *burica mlična*. *mličnica*.

figlo. *fûd od mlika*. /*Doilnica*. *sehtarka*./

Pollubrum .. [# *noggomivnák*. *fûd za nogge pratti*.] *umivalnák*. *meddenica*.

golár. *bacíl*.

Vas², is .. *fûd*. *poſuda*.

Zapis se *fûd* i *fûd* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadšlovkom. Pri tome se zapis *fûd* javlja na četrnaest mesta u Vitezovićevu rječniku, i to u glavnome dijelu u natuknicama *crisis*, *dica*, *existimatio*, *fatum*, *judicatum*, *judicium*, *par²*, *quatuorviratus*, *sententia*, *tribunal*, a u u četvrtoime dodatku u natuknicama *Daniel¹*, *Dina*, *Madian* i *Misphat*, dočim se zapis *fûd* nalazi na četirima mjestima, u natuknicama *arbitratus*, *mulctra*, *pollubrum* i *vas²*. Uočiti je međutim da je u natuknici *arbitratus* riječ obilježena zavinutim znakom, tj. »krovićem«, gdje bi se očekivao oštri znak, jer je

posrijedi značenje 'prosuda', 'sudište', a ne 'posuda'. Prema tome, od 15 pojavaka riječi *sud* u značenju 'prosuda', 'sudište' 14 je puta ispravno obilježen novi, čakavski, ili hrvatski akut, a jedanput nije (omjer je dakle 14 : 1). No takav je omjer, dakako, još uvijek vrlo dobar. Utoliko bi se taj jedan zapis mogao smatrati pogrešnim, te bi se moglo reći da je to *lapsus calami*.²²⁴ U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *sūd* i *sūd* (u dvonadslovnome zapisu *sū'd* i *'sūd*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$\begin{aligned} \textit{súd} &\neq \textit{sūd} \\ \textit{sūd} &\neq \textit{sūd} \\ \textit{sū'd} &\neq \textit{'sūd} \end{aligned}$$

z₁) Par *súp* : *sūp*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Vultur, is. *Vulturius*, ii. *Vulturis*, is .. kańuh. kańña. *súp*. koftozer.

Stupor .. ofupnjenje. *sūp*.

Zapis se *súp* i *sūp* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku: *súp* u natuknici *vultur*, a *sūp* u natuknici *stupor*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *sūp* i *sūp* (u dvonadslovnome zapisu *sū'p* i *'sūp*).²²⁵ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$\textit{súp} \neq \textit{sūp}$$

²²⁴ O pogreškama će biti posebno govora.

²²⁵ Akademijin rječnik ima za pticu naglasak *sūp* (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 17., str. 23), a tako se danas i »standardizira« (vidi Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1198; te riječi nema u knjizi S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*).

sūp ≠ *sūp*

sū'p ≠ *'sūp*

z₂) Par *Spár* : *Spâr*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Parcitas. **Parsimonia** .. /porroft. Stedlivost. Spár. sparanje. sparežlivost. Stéda.
scédlivoft.

Parsimonia .. /poroft. stedlivoft. spár. sparanje. sparežlivoft. [# mertučlivoft.]
fmerra.

Sparus², **piscis** .. Spâr.

Zapis se *Spár* i *Spâr* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslovkom. Pri tome se zapis *Spár* nalazi na dvama mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *parcitas* i *parsimonia*, dočim se zapis *Spâr* javlja samo na jednome mjestu, u natuknici *sparus²*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *špár* i *špâr* (u dvonadslovnome zapisu *špā'r* i *'špâr*).²²⁶ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

Spár ≠ *Spâr*

špár ≠ *špâr*

špā'r ≠ *'špâr*

z₃) Par *vrát* : *vrât*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Biforis, **e** .. dvojvratan, a, o. od dvih vrát. dvojvrátni, a, o.

²²⁶ Akademijin rječnik navodi naglasak za ribu *špár*, *špára* (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 17., str. 725), što se ne bi slagalo s Vitezovićevim zapisom *Spâr*, no Moguš ima *špár*, *špâra* (vidi *Senjski rječnik*, str. 145).

Ostiatim .. od vrát do vrát.

Collum .. vrát. kyrk. kyrkuç.

Zapis se *vrát* i *vrāt* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslavkom. Pri tome se zapis *vrát* (genitiv množine imenice *vrata*) nalazi na trima mjestima u Vitezovićevu rječniku, i to u natuknicama *biforis* i *ostiatim* (dva puta), dočim se zapis *vrāt* javlja samo na jednome mjestu, u natuknici *collum*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *vrāt* i *vrāt* (u dvonadslovnome zapisu *vrā't* i *'vrāt*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

vrát ≠ *vrāt*

vrāt ≠ *vrāt*

vrā't ≠ *'vrāt*

z₄) Par *vŷrt* : *vŷrt*

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima sejavljaju rečeni primjeri:

Foramen, inis .. skuļa. vŷrt. supļina. skuļla. vût.

Conducere .. dopeļatti. doveſti. doprimitti. doprattiti. *sprimitti*. *freq.* dopeļivatti.
dovadjatti. dovoditti. doprimatti. dopraťevatti. *sprímatti*.

[...]

Conducere domum, hortum, equum .. uzeti ù najam. najéti hiz̄zu, vŷrt,
koňa. *freq.* naimati.

Cucumerarium .. ugorčisće. vŷrt, gdiſu ugorki, ali krafťavci poſiani.

Posticus, a, m .. zadní, odzadní, a, e.

Hortus erat, posticis ædium partibus .. bil je vŷrt za hiz̄zom.

Zapis se *vŷrt* i *vŷrt* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadslavkom. Pri tome se zapis *vŷrt* nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku, u natuknici *foramen*, dočim se zapis *vŷrt* javlja na trima mjestima, i to u podnatuknici *conducere domum, hortum, equum*, natuknice *conducere*, u natuknici *cucumerarium*, te u podnatuknici *hortus*

erat, posticis ædium partibus, natuknice *posticus*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *vŷt* i *vŷt* (u dvonadslovnome zapisu *'vŷt* i *v'ŷt*).²²⁷ Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$vŷrt \neq vŷrt$$

$$vŷt \neq vŷt$$

$$'vŷt \neq v'ŷt$$

z₅) Par zíde : zîde

Popis jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri:

Agrippa, æ .. dite, ko iz matterine utrobbe /nogami napyrvo zíde. Nogorodče.

Admœnire .. razoritti. razgraditti. grad/ke zíde razrussiti. porussiti.

Zapisi se *zíde* i *zîde* također uzajamno razlikuju samo time što su obilježeni različitim nadsvokom. Pri tome se svaki od tih dvaju zapisa nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku: *zíde* (treće lice jednine prezenta glagola *ziti*) u natuknici *agrippa*, a *zîde* u natuknici *admœnire*. U današnjem bi zapisu te dvije riječi izgledale ovako: *zîde* i *zîde* (u dvonadslovnome zapisu *zîde* i *'zîde*). Stoga se i ovdje mogu uspostaviti ovakve tri nejednakosti:

$$zíde \neq zîde$$

$$zîde \neq zîde$$

$$zîde \neq 'zîde$$

²²⁷ Akademijin rječnik navodi imenicu *vŷt*, *vŷti* u značenju 'rupa' (vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 20., str. 551), što se ne bi slagalo s Vitezovićevim zapisom *vŷrt*. No bit će da je tu posrijedi čakavska pokrata slogotvornoga /ř/ (potvrda je iz Lumbarde na Korčuli), jer je riječ *vrt*, kako bi rekao Skok, »postverbal« od glagola *vrtjeti*, tj. izvedenica ništičnim dometkom, koja može biti muškoga ili ženskoga roda, pa se očekuje naglasak *vŷt*.

2. Čestota

2.1. Pojavci istoga zapisa

Spomenuto je već da u »dokaznome postupku« u ovoj radnji osnovnu ulogu ima omjer između »ispravnih« i »pogrješnih« primjera. Stoga je osobito važna činjenica da se određena riječ u istovjetnu zapisu, tj. s istim nadсловkom, javlja u rječniku na više mjesta. Štoviše, upravo je broj pojavaka istoga zapisa ono što pokazuje stanovitu dosljednost, tako reći – ustaljenost zapisa. I to je taj razlog zbog kojega – kada su posrijedi hrvatski primjeri – nije bilo dovoljno uzeti u obzir samo riječi razlikovnice, kao što se je to moglo učiniti u slučaju latinskih riječi s nadсловkom (gdje je dosljednost zapisa neupitna), nego je valjalo razmotriti sve pojavnice. Ako se, primjerice, u rječniku javljaju dva ovakva zapisa: *zíde* (treće lice jednine prezenta glagola *ziti*) i *zîde* (‘zidove’), uspostavljujući pri tome oprjeku *zíde* : *zîde*, ali se svaki od njih nalazi samo na jednome mjestu u Vitezovićevu rječniku, tada je to dakako vrijedan iznalazak, koji potvrđuje temeljni stavak ove radnje u vezi s nadlovcima na hrvatskim riječima, no njegova je dokazna snaga ipak slabija od oprjeke *lúg* : *lûg*, jer se *lúg* (‘pepeo’) javlja osam puta, a *lûg* (‘gaj’) dva puta u rječniku. K tomu, osobito je važno uočiti one primjere koji se javljaju više puta u rječniku, ali nemaju dosljedan, dakle ustaljen zapis, te pri tome utvrditi koliki je omjer između zapisa koji se očekuje, dakle »ispravnoga« zapisa, i onoga koji se ne očekuje, tj. »pogrješnoga« zapisa. Takav je primjer riječ *sud* u značenju ‘prosuda’, ‘sudište’, koja se u rječniku javlja petnaest puta, od čega četrnaest puta u zapisu koji se očekuje, dakle u »ispravnome« zapisu, tj. *fúd*, a jedanput u zapisu koji se ne očekuje, dakle u »pogrješnome« zapisu, tj. *fûd* (to bi značilo ‘posuda’). Jasno je pri tome da je omjer 14 : 1 jako dobar, te da se može zaključiti kako je zapis *fûd* u jednakosti *arbitratus* nastao zabunom, na što su mogla utjecati dva zavinuta znaka koja su ispravno napisana u neposrednoj okolini zapisa *fûd*, tj. zavinuti znak na dočetku za genitiv jednine IV. latinske sklonidbe (gdje se taj znak ne rabi na prozodijskoj razini), te isti takav znak na hrvatskoj riječi *dub* (gdje se rabi na prozodijskoj razini), tj. *dûb*, u jednakosti *arbor*, koja u rukopisu slijedi neposredno nakon jednakosti *arbitratus*. To bi značilo da su ta dva zapisa

»povukla« za sobom i zapis *fūd*.²²⁸ Druga je mogućnost dakako da je posrijedi jednostavno *lapsus calami*.

2.2. Riječi koje se u istovjetnu zapisu javljaju

pet ili više puta

Zbog spomenutih razloga navodim ovdje sve one riječi koje se u rječniku javljaju u istovjetnu zapisu 5 ili više puta (ali samo ako se nadslovak rabi na prozodijskoj razini). U zagradama donosim koliko se puta pojavljuju, a ukoliko neki zapis odstupa od onoga što se očekuje, navodim i omjer »ispravnih« i »pogrješnih« zapisa. Upućujem također na natuknice u kojima se ti primjeri javljaju, ali ne navodim pri tome jednakosti u cjelini. Evo tih primjera.

ałì = ałłì = ał'i (11 puta)

ast, at, atqui, aut, charientismus, epidemicus, seu, sive, sopo(po)rifer, (tj. soporifer), ve, vel

bàt = bàt = b'at (6 puta)

brabeutes, cestra, clava, sparum, typha (2 puta)

béç = běç = bě'č (6 puta + jedanput **polubéç = poluběç = polubě'č**)

num[m]atim (tj. *nummatim*; 2 puta), *nummus, obolus, quadrans, sesquiobolus + semiobolus*

bìç = bìç = b'iç (5 puta)

corrigia, flagellum, mastix, scutica, verber

bój = bój = bō'j (6 puta)

²²⁸ Vidi str. 85 našega izdanja rukopisa (list 41r).

conflictus, giganto<no>machia (tj. *gigantomachia*), *pugna, pugnatur* (pod *pugnare*, 2 puta), *trigarium*

bôk = bôk = 'bôk (5 puta, 2 puta precrzano)

ile, lumbus (precrzano), *promontorium* (precrzano), *promontorium in mari* (pod *promontorium*), *sinus. littus curvum* (pod *sinus*)

bumbák = bumbãk = bumbã'k (5 puta)

bambacion, bombyx. f. (pod *bombyx*), *gossipium, leuconium, xylon*

çà = čà = č'a (5 puta)

e[c]quid (tj. *ecquid*), *quàm, quàm celerrimè* (pod *quàm*), *quid, siquid*

çàʃ = čàs = č'as (6 puta)

auspicatò, hora, in singulas horas (pod *hora*), *momentum, natalis hora* (pod *natalis*¹), *sesquihora*

çelò = čelò = čel'o (6 puta)

caperare, frons², frontem contrahere (pod *frons²*, 2 puta), *fronto, talitrum*

çîn = čîn = 'čîn (6 puta)

actio, actus², effectus², facinus, egregium facinus (pod *facinus*), *factum*

çiní = činí = činí' (6 puta, jedanput precrzano + jedanput **çiníga = činí ga = činí' ga**)

catalepsis, genethliacus, medicamentum discreticum (pod *medicamentum*), *medicamentum supputatorium* [⇒ *suppuratorium*] (pod *medicamentum*), *pustula* (pod *pustula*, precrzano), *sopo<po>rifer* (tj. *soporifer*) + *dipsas*

çún = čün = čū'n (7 puta)

cymba, lenunculus², linter, monoxylon, phaselus, scapha, phasellus (deveti dodatak)

čuvár = čuvār = čuvā'r (14 puta)

ædilis², ab argento escario (pod *argentum*), *eunuchus, insularius* (2 puta), *ostiarius, Pan, portitor. custos, sive inspector portus* (pod *portitor*, 2 puta), *saltuarius, stipator, tutor, vestispicus, Somer* (u četvrtome dodatku)

cyrnína = črnína = črnī'na (6 puta)

Æthiopia, lugubria, nigredo, nigror, pul[l]igo (tj. *pulligo*), *Cedar* (u četvrtome dodatku)

dá = dā = dā' (5 puta)

Deo dante (pod *Deus*), *ferrum ductitium* (pod *ductitius*), *facite, quî detur tibi, mihi quî ne detur* (pod *qui^l*, 2 puta), *si Diis placuerit* (pod *si*)

dáťa = dăťa = dā'ťa (6 puta + 4 puta **dáća = dăća = dā'ća**)

aurum negotiatorum. aurum quod negotiatores principibus pendebant (pod *aurum*), *portorum* (2 puta), *præbenda, stips, tributum + colonarium, pensio, stips, tributum*

dâň = dân = 'dâň (7 puta)

Calendæ, diarium, dies, embolismalis dies (pod *embolismalis*), *ephemeron, eo ipso die* (pod *ipse*), *iter diei* (pod *iter*)

dán = dăň = dā'n (7 puta; genitiv množine imenice *dan*)

ad aliquot dies (pod *ad*), *annus lunaris, 30 dierum* (pod *annus*), *bimatus, hebdomas, iter paucorum dierum* (pod *iter*), *Nonæ, quinquatria*

dâr = dâr = 'dâr (8 puta + jedanput pogrješno **dár = dăr = dā'r**; omjer je dakle 8 : 1)

apophoreta (pod *apophoretum*), *brabeum*, *donarium*, *donativum*, *doron*. *munus* (pod *doron*), *præmium*, *præmium*, *Amasai*¹ (u četvrtome dodatku) + *xenium*

dél = dēl = dē'l (25 puta, 2 puta precrtno, jedanput uspostavljen)

Africa, *buccula*. *pars in casside buccas tegens* (pod *buccula*), *deducere partem* (pod *deducere*), *Europa*, *ad multam noctem* (pod *nox*), *obvenire*, *pars*, *bona pars*. *magna pars* (pod *pars*, 2 puta), *plerique*, *plerumque* (precrtno), *portio*, *quartarium*, *quartus* (precrtno), *scapus*, *sescuntia* [\Rightarrow *sescuncia*], *sestans*, *sextans*. *mensura in liquidis*, *sexta pars sextarii*, *duos cyathos continens* (pod *sextans*), *sextans*. *sexta jugeri pars* (pod *sextans*), *sextarius*, *tomus* (2 puta), *tremissis*, *triens*, *volumen* (uspostavljen)

dób = dōb = dō'b (5 puta; genitiv množine imenice *doba*)

in posterum (pod *in*), *jam nunc* (pod *jam*, 2 puta), *quandoquidem*, *tantisper*

dobà = dobà = dob'a (10 puta + jedanput **dobbà = dōbà = dob'a**)

ævum, *hora*, *hora matutina* (pod *hora*), *hora vespertina* (pod *hora*), *pubertas*, *sementis*, *spatium temporis* (pod *spatium loci*), *tempestas*, *tempestivitas*, *Athalia* (u četvrtome dodatku) + *tempus*

dobé = dobē = dobē' (12 puta, jedanput precrtno + jedanput **dokedobé = do ke dobē = do ke dobē'**; genitiv jednine imenice *doba*)

ab illo tempore (pod *ab*), *antehac* (precrtno), *chordus*, *eousque dum* (pod *eousque*), *ex illo tempore* (pod *ex*), *intempestivus*, *jam nunc* (pod *jam*), *posthinc*, *primævus*, *quandoquidem*, *siquidem*, *sub idem tempus* (pod *sub*) + *quousque*

doibrò = dobrò = dobr'o (7 puta)

bene, *bona*, *dii tibi bene vertant* (pod *deus*), *probè*, *procudere*, *salve*. *bene veneris* (pod *salve*), *salvus sis*. *bene invenerim* (pod *salvus*)

domáći = domäći = domā'či (5 puta, jedanput precrtno)

domesticus, familiaris, familiariter, panis acerosus (pod *panis*, precrtno),
vernaculus

dròp = dròp = dr'op (6 puta)

fæx, fraces, olivarum expressarum recrementum. amurca (pod *oliva*), *retrimenta uvarum* (pod *uva*), *vinacea* (2 puta)

drûg = drûg = 'drûg (12 puta)

collega, combibo, comes, commiles, compransor, conjunx, conservus, longurius, maritus¹, socius², sodalis, Hebar [⇒ *Heber*] (u četvrtoome dodatku)

dûb = dûb = 'dûb (12 puta + jedanput pogrješno **dúb = dûb = 'dûb**; omjer je dakle 12 : 1)

æsulus, amygdala, arbor, betula, buxus, cerasus, malus³, malus Cydonia (pod *malus³*), *mespilus, morus, pyrus, sorbus + arbor vetula* (pod *arbor*)

dùg = dùg = d'ug (9 puta)

actus quadratus. mina, æ. modius agri (pod *actus²*), *diutinus, hexameter, longus, procérus, prolixus, septempedalis, tripedalis, via longa. via multorum dierum* (pod *via*)

dûg = dûg = 'dûg (7 puta)

æs alienum (pod *æs*), *debitio, debitum, nomen. debitum* (pod *nomen*), *nomina exigere. appellare de nomine* (pod *nomen*), *nomina expedita. explicata nomina* (pod *nomen*), *nomina idonea, optima* (pod *nomen*)

dvór = dvõr = dvõ'r (17 puta, jedanput precrtno)

Augustale, aula (2 puta), *basilica* (4 puta, jedanput precrtno), *capitulum², cohors, collegium sacerdotum* (pod *collegium*), *curium, episcopium, foràs, prædium, prætorium, regia* (2 puta)

gdà = gdà = gd'a (3 puta + jedanput **gdàje = gdà je = gd'a je** + 2 puta **gdàse = gdà se = gd'a se**)

charientismus, cùm¹, quando + bruma + gangræna, hippomanes

glavár = glavār = glavā'r (16 puta)

archimandrita, circitor, accensus curiæ (pod curia), decarchus, ephorus, insularius, nomarcha, præfectus², prætor, prætor provincialis (pod prætor), prætor urbanus (pod prætor, 2 puta), pretorio [⇒ prætorio] præfectus (pod prætorium), primipilus, strategus, Assverus (u četvrtoime dodatku)

glavé = glavē = glavē' (5 puta, jedanput precrtno + jedanput **prezglavé = prez**

glavē = prez glavē' + jedanput pogrešno gláve = gláve/glāvè = glā've/glāv'e;²²⁹ omjer je dakle 6 : 1; genitiv jednine imenice *glava*)

anquirere (precrtno), capitaliter, caput magnum habens (pod caput), cervicosus, heterocranea [⇒ heterocrania] + decollatus + cerebrosus

gorà = gorà = gor'a (10 puta)

Athos, Ceravnia, Cetius (2 puta), Ferreæ Alpes (pod ferreus), Libanus, mons, Ossa, Pelion, Aaron (u četvrtoime dodatku)

goré = gorē = gorē' (6 puta; genitiv jednine imenice *gora*)

Chimæra, corrúgus, montis fauces (pod mons, 2 puta), montis jugum (pod mons), montis supercilium (pod mons)

híp = híp = hí'p (6 puta + jedanput **onhíp = on híp = on hí'p**)

in singula momenta (pod in), inauspicatò, momentum, protinus, punctum temporis (pod punctum), simul àc. quamprimum (pod simul) + derepentè

hít = hít = 'hít (6 puta)

²²⁹ Ali o takvim će primjerima još biti riječi.

Conjectus², Dejectus², Jactatus², Jactus, Missus², Soliferreum

hôd = hōd = 'hōd (5 puta)

gressus, incessus (2 puta), *iter, itus*

hvalé = hvalē = hvalē' (5 puta; genitiv jednine imenice *hvala*)

eucharistia, gratiarum actio (pod *gratia*, 2 puta), *illaudatus, laudabilis*

izván = izvān = izvā'n (6 puta)

afforis, extra, extrinsecus¹, exundare, exundatio, forinsecus

já = jā = jā' (9 puta)

ego, ego ipse (pod *ego*, 2 puta), *egomet* (3 puta), *egone, ego ipse, a, m* (pod *ipse*, 2 puta)

jâd = jâd = 'jâd (4 puta + jedanput pogrješno) **jàd = jàd = j'ad;**²³⁰ omjer je dakle 4 : 1)

excandescens, ira, rabies, virus + venenum

jedné = jednē = jednē' (5 puta; genitiv jednine ženskoga roda broja *jedan*)

alterutrinque, monopodium, neutralis, pugillaris, utrinque

jòs = jòš = j'oš (10 puta)

adhuc, amplius, etiam atque etiam (pod *etiam*, 2 puta), *etiam insuper* (pod *etiam*), *etiamdum, etiamne, etiamtunc* (2 puta), *jam*

kâ = kâ = 'kâ (4 puta + 21 put) **kâfē = kâ se = 'kâ se** + jedanput pogrješno **kà = kà = k'a**; omjer je dakle 25 : 1)

²³⁰ Za naglasak *jâd* danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 66.

æstuarium, cavatrix, clupea, subis + acetarium, aconitas [⇒ *acontias*], *ager restibilis. arvum restibile* (pod *ager*), *aplustre, caduceum, cataracta³, chelýdrus, contagium, cyclas, dryopteris, epimenium, equulus. equuleus. tormenti genus* (pod *equulus*), *extispicium, halcyon, horizon, metoposcopus, minerval, ostendix, psyc[h]omant(h)íum* (tj. *psychomantíum*), *stibi, tropis + catoblepas*

kadà = kadà = kad'a (8 puta + 2 puta **Kadàje = kadà je = kad'a je** + jedanput
kadàse = kadà se = kad'a se)

cùm¹, dyspepsia, nequando, nunquando, paracentesis, quando, siquando, stranguria + solstitium æstivum (pod *solstitium*), *solstitium hybernum* (pod *solstitium*) + *syncrusius*

kê = kē = 'kē (jedanput + jedanput **kēje = kē je = 'kē je** + 10 puta **kēse = kē**
se = 'kē se + jedanput **kēſ[u] = kē su = 'kē su**)

agaricum + Chimæra + album, cirnea, condylóma, crinnum, dromones, epinyctis, memorialis liber (pod *memorialis*), *stricturæ. massæ ferreæ, ex quibus fit ferrum* (pod *stricturæ*), *thylàcus, valvæ* (pod *valva*) + *bessales laterculi* (pod *bessalis*)

kî = kî = 'kî (3 puta + 17 puta **kîſe = kî se = 'kî se** + jedanput **kîſu = kî su = 'kî su** + jedanput **Kîta = kî ta = 'kî ta**)

cavator, codonophorus, qui² + bestarius, bigamus, bipatens, bulla nata in aquis (pod *bulba*), *cenchrites, conus, cossis, crystallus, doron. munus* (pod *doron*), *emissarius, honorarium, ichneumon, interrigo, irremunerabilis, lytta, prymnesium, rudiarius gladiator* (pod *rudiarius*) + *convenæ + quispiam*

kíp = kíp = kī'p (15 puta)

cippus. monumentum in via ex[s]tans (tj. *exstans*; pod *cippus*), *colossus², corporatura, delubrum. simulachrum. statua* (pod *delubrum*), *effigies, idolum, Palladium, prosopopœia, simulachrum, statua, statura, stela. cippus. saxea crux,*

et alia monumenta, quæ ad vias collocari solent (pod *stela*, 2 puta), *thema.*
horoscopus nativitatis (pod *thema*), *Baal* (u četvrtoime dodatku)

klobúk = klobūk = klobū'k (7 puta)

albogalerus, capitium, cidaris, infula, petasus, pileum, tiara

kogà = kogà = kog'a (4 puta + 2 puta **kogàše = kogà se = kog'a se** + jedanput

kogàsu = kogà su = kog'a su)

expetere pœnas ab aliquo (pod *expetere*), *intentare manus in aliquem* (pod *intentare*, 2 puta), *suscipere partes alicujus* (pod *pars*) + *carceres* (pod *carcer*),
manteum + orchestra

kóla = kõla = kō'la (6 puta, jedanput precrtno)

arcera (2 puta, jedanput precrtno), *carrum, plastrum, quadrigæ* (pod *quadriga*), *Ursa, sydus cœleste* (pod *ursa*)

komù = komù = kom'u (jedanput + jedanput **komùje = komù je = kom'u je** +

2 puta **komùše = komù se = kom'u se** + 2 puta **komùšeje = komù se je**
= **kom'u se je**)

committere se alicui (pod *committere*) + *exhæres + chrysorrhoas, Heraclius lapis +*
compos voti (pod *compos*), *hecatombe*

kôp = kôp = 'kôp (7 puta)

ariditas, fodina, fodina argenti (pod *fodina*), *fodina auri* (pod *fodina*), *fossa,*
miniaria, pastinatio

kôše = kô se = 'kô se (4 puta + jedanput **kôsuše = kô su se = 'kô su se**)

casteria, concinabulum [⇒ *conciliabulum*], *conspicillum, ferrum ductitium* (pod *ductitius*) + *Græcostasis*

kòs = kòš = k'oš (6 puta + jedanput pogrješno **kôs = kôš = 'kōš**; omjer je dakle 6 : 1)

canistrum (2 puta), *cista*, *fiscus*, *corbis pabulatorius*, vel *pabulatoria* (pod *pabulatorius*), *sporta* + *corbis*

kováč = kovāč = kovā'č (5 puta)

faber, *faber ferrarius* (pod *faber*), *faber. gallus marinus* (pod *faber*), *gallus marinus. faber, piscis* (pod *gallus*²), *zeus*

kozà = kozà = koz'a (6 puta, 2 puta precrtno)

capra, *Chimæra*, *ibex* (precrtno), *oryx* (precrtno), *pygargus*, *rupicapra*

kráľ = kräľ = krä'l (7 puta)

basilinda, *basiliscus*, *Dis*², *Abimelech* (u četvrtoome dodatku), *Achimelech* (u četvrtoome dodatku), *Amelech* (u četvrtoome dodatku), *Malchus* (u četvrtoome dodatku)

kríč = kríč = kr'ič (5 puta, jedanput precrtno)

jubileum (2 puta), *quiritatio* (precrtno), *quiritatus*, *vociferatio*

kríž = kríž = krí'ž (7 puta)

crucifigere (2 puta), *crucifixus* (3 puta), *crux*, *patibulum*

kû = kû = 'kû (2 puta + 4 puta **kûše = kû se = 'kû se**)

comosis, *pedica* + *calamus. virga visco illita*, *qua aves capiuntur* (pod *calamus*), *calantica*, *crinalis*², *panniculus per quem fila glomerantur* (pod *panniculus*)

kùp = kùp = k'up (12 puta + jedanput **vkùp = vkùp = vk'up** + jedanput pogrješno **kûp = kûp = 'kûp**, 'nakupina'; omjer je dakle 13 : 1)

acervus, *breviarium*, *cumulus*, *grumus*, *grumus salis* (pod *grumus*), *palacra*, *rudentum*, *strues*, *Ebal* (u četvrtoome dodatku), *Galaad*² (u četvrtoome

dodatku), *Hebal* (u četvrtome dodatku), *Sion*¹ (u četvrtome dodatku) + *unā* + *coagmentum*

kūp = kūp = 'kūp (4 puta, jedanput precrtno + jedanput pogrješno **kùp = kùp = k'up**, 'kupnja'; omjer je dakle 4 : 1)
emptio (2 puta, jedanput precrtno), *contra aliquem liceri* (pod *liceri*), *simonia* + *proscribere*

lāfi = lāsi = 'lāsi (15 puta, jedanput precrtno, jedanput uspostavljen)
arithiæ, cæsaries, calamistrum, calantica, cani, capillare, cinnus (uspostavljen),
cirrus (precrtno), *coma, coma adscititia. capillitium* (pod *coma*), *crinalis*²,
forpex, passi capilli (pod *passus*¹), *pilare, psilothrūm. unguentum depatorium*
(pod *psilothrūm*)

lēt = lēt = 'lēt (9 puta; genitiv množine imenice *leto*)
bilistris, gymnasta, nonagenarius, quadrimatus, quimatus, quinquennium,
seculum, septennium, sexennis

līca = līcā = līc'a (7 puta; genitiv jednine ili akuzativ množine imenice *lice*)
arithiæ, buccula. pars in casside buccas tegens (pod *buccula*), *cerinus, citrinus,*
crocóta, crocotula, physiognomia

līk = līk = lī'k (9 puta)
alexipharmacum, antidotus, calliblephàrum, collýrium (2 puta), *medicina,*
oxyporum, remedium, Raphael (u četvrtome dodatku)

lúg = lūg = lū'g (8 puta, 'pepeo')
cinefacere, ciner, cinflare, cinis, lix, lixivia (2 puta), *India* (u četvrtome dodatku)

lùk = lùk = l'uk (9 puta)

allium, ampeloprasum, bulbus sativus (pod *bulbus*), *cæpe, cepa, scorodoprasum* (2 puta), *squilla, ulpicum*

lûk = lûk = 'lûk (10 puta, jedanput precrtano)

arcus, arcum intendere, adducere (pod *arcus*), *arcum remittere* (pod *arcus*), *arcus intentus, contentus* (pod *arcus*), *balista* (precrtano), *anterior pars ephippii* (pod *ephippium*, 2 puta), *intendere arcum* (pod *intendere*, 2 puta), *plectrum*

lúdi = lûdi = lû'di (6 puta; genitiv množine imenice čovjek)

caterva, decuria, grex hominum (pod *grex*, 3 puta), *misa[n]tropos* (tj. *misanthropos*)

magás = magăš = magă'š (6 puta, 2 puta precrtano)

nanus¹ (2 puta, 2 puta precrtano), *nanus², pomilio, pumilio, Pygmæus*

mâft = mâst = 'mâst (8 puta)

abdomen, balsamum, cerussa, chrisma, liquamen, odoramen, pinguedo, unguen

mèç = mëč = m'eč (7 puta)

distringere gladium (pod *distringere*, 2 puta), *educere gladium è vagina* (pod *educere*, 2 puta), *ensis, gladius, gladius anceps* (pod *gladius*)

mèd = mëd = m'ed (5 puta, jedanput precrtano)

epulis, inter, intrà, invicem (precrtano), *philyra. tunica tenuis inter corticem et lignum tiliæ* (pod *philyra*)

mêd = mëd = 'mëd (5 puta)

cerosum mel (pod *cerosus*), *horæum, mel, melligo, nectar. mel* (pod *nectar*)

mnogíç = mnogíč = mnogi'č (6 puta)

compluries (3 puta), *multoties, persæpè, sæpè*

môre = mōre = 'mōre (11 puta)

æquor. mare (pod *æquor*), *æstuarium, bolis, Cronium mare, Euxinus², pelagus, pontillus, pontus, Pontus Euxinus* (pod *pontus*), *salum, sinuosum mare* (pod *sinuosus*)

mûk = mûk = 'mûk (5 puta, jedanput u značenju 'mukanje', inače 'šutnja')

mugitus, obticentia, reticentia, silentium, taciturnitas

mûl = mûl = mû'l (5 puta)

arenatum, glare, sabuletum, syrtis, Argob (u četvrtome dodatku)

nadíti = nadîti = nadî'ti (6 puta)

antecello, eminere, excellere, præcellere, supereminere, transcendere

náfe = ná_se = ná'_se (8 puta, jedanput precrtno)

onus suspicere (pod *onus*), *recipere in se* (pod *recipere*, 3 puta), *sinistrorum* (precrtno), *super se collocare* (pod *super*), *susceptus, suspicere*

ní = nî = nî' (11 puta + 4 puta **níga = nî ga = nî' ga**, 2 puta precrtno, jedanput uspostavljen + jedanput **níli = nî li = nî' li** + 3 puta **níme = nî me = nî' me**)

abulos [v abolus], absens, atomus, avium, inoratus, non est (pod *non*), *obel(l)o* (tj. *obelo*) *notare* (pod *obelus*), *panis madefactus* (pod *panis*), *papyrus emporetica* (pod *papyrus*), *sonticus morbus* (pod *sonticus*), *vestiarius² + non adest ille, a, ud* (pod *non*, 2 puta, jedanput uspostavljen), *non est domi* (pod *non*, 2 puta precrtno) + *nonne + absum, desum* (pod *deesse*), *de hac re non laboro* (pod *laborare*)

nít = nît = n'it (5 puta, jedanput precrtno)

filum, licium (precrtano), *stamen, stamen. in ligno vel herbis filamentum* (pod *stamen*), *stamen in tela* (pod *stamen*)

nóg = nōg = nō'g (9 puta + jedanput **seſtnóg = šest nōg = šest nō'g**; genitiv množine imenice *noga*)

a teneris. à tenera ætate (pod *a*), *actus, ûs* (pod *actus²*), *bipedalis, ab infantia* (pod *infantia*), *manucodiatus, manuconiata* [\Rightarrow *manucodiata*], *oniscus, septempedalis, tripedalis + hexameter*

nogé = nogē = nogē' (5 puta; genitiv jednine imenice *noga*)

malleus. inferior pars pedis (pod *malleus*), *perna, piscis* (pod *perna*), *sesquipedalis, sura, tarsus*

nùt = nùt = n'ut (5 puta + jedanput **nùtga = nùt ga = n'ut ga** + jedanput **nùtje = nùt je = n'ut je** + jedanput **nùtme = nùt me = n'ut me**)

ecce, eja, en, demonstrantis (u osmome dodatku), *rem præsentem demonstrantis* (u osmome dodatku) + *ellum + ellam + ecce me* (pod *ecce*)

né = ně = ně' (4 puta + jedanput **prežné = prež ně = prež ně'**; genitiv jednine ženskoga roda osobne zamjenice *on, ona, ono*)

illius ergo (pod *ergo*, 4 puta) + *carere illo, a, o* (pod *carere*)

obíti = obīti = obī'ti (5 puta)

ambire, circumambulare, circumvadere, circumvenire, obire

odíti = odīti = odī'ti (7 puta)

abire, abscedere, decadere, discedere, discedere insalutato hospite (pod *discedere*), *excedere, peregrè abire* (pod *peregrè*)

odněti = odněti = odně'ti (13 puta)

cibum deducere (pod *deducere*), *defecare*, *demere*, *diloricare*, *emaculare*, *emarginare*, *emovere*, *emuscare*, *erugare*, *exarmare*, *exossare*, *refigere*, *tollere*. *auferre* (pod *tollere*)

orſág = orsāg = orsā'g (12 puta, 2 puta precrtno)

Achaja, *Bætica*, *Bethica*, *Chersonesus Cymbrica* [\Rightarrow *Cimbrica*] (pod *Chersonesus*), *Colchis*, *Galatia*, *Hispania*, *paradisus* (precrtno), *Parthia* (precrtno), *Persia*, *Tulingi*, *Phul*

ostrína = oštrīna = oštrī'na (5 puta, jedanput precrtno)

acerbitas (precrtno), *acies*, *asperitas*, *aspredo*, *severitas*

ovòme = ovò me = ov'o me (4 puta + jedanput **ovòga = ovò ga = ov'o ga** + jedanput **ovòsam = ovò sam = ov'o sam** + jedanput **ovòsu = ovò su = ov'o su**)²³¹

adsum (pod *adesse*), *ecce me* (pod *ecce*), *præstò sum* (pod *præsto*), *præsentantis sese* (u osmome dodatku) + *præstò est* (pod *præsto*) + *præstò sum* (pod *præsto*) + *Veellesemoth* (u četvrtome dodatku)

paçè = pačè = pač'e (6 puta, jedanput precrtno + jedanput **paçeveć = pačè već = pač'e već**)

immò, imò, quin (precrtno), *quin. quin immo* (pod *quin*), *sed etiam* (pod *sed*), *verum enim. verum enim verò. verum etiam* (pod *verùm¹*) + *quinetiam*

pajdás = pajdăš = pajdā'š (5 puta)

*collega, comes, commiles, consors, socius*²

²³¹ Za naglasak *ovò* (i *onò*), pored *vò* i *nò* (što je naslon na *tò*), danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 81. (»Po uzoru na *tò* govori se *vò* – *nò*; ali se kadšto čuje *ovò* – *onò* pa onda i *otò*.«)

pák = pāk = pā'k (5 puta + jedanput **akopák = ako pāk = ako pā'k** + 2 puta
alipák = ali pāk = ali pā'k)

autem, dein, sed enim, sin, verò + nisi autem (pod *nisi*) + *atqui, attamen*

pàʃ = pàs = p'as (11 puta)

aries, piscis (pod *aries*), *canicula. canis marinus* (pod *canicula*, 2 puta), *canis, canis marinus* (pod *canis*), *canis sine cauda* (pod *canis*, 2 puta), *Cerberus, Cerberus. canis infernalis* (pod *Cerberus*), *dilaniavit me canis* (pod *dilaniare*), *scyllus*

pâʃ = pâs = 'pâs (8 puta)

baltheus (2 puta), *cestus, cinctus², cingulum, cingulus, zodiacus, zona*

però = però = per'o (6 puta, jedanput precrtno)

calamus, quo scribitur (pod *calamus*, 2 puta), *penna* (2 puta), *pinna, pinna piscium* (pod *pinna*, precrtno)

pinéz = pinéz = piné'z (7 puta, jedanput precrtno)

collìbus, detrahere de pecunia aliquid (pod *detrahere alicui vestem*, precrtno), *num[m]atio* (tj. *nummatio*), *peculatus, perscribere pecuniam* (pod *perscribere*), *præmescor* [⇒ *præmercior*] (pod *præmercari*), *symbolum*

pífac = pīsàc = pīs'ac (6 puta + jedanput pogrješno **Pifác = pisāc = pisā'c**;
omjer je dakle 6 : 1)

amanuensis, cancellarius, commentariensis, glossographus, prescriptor, primicerius + grammateus

pijár = pisär = pisä'r (11 puta)

ab actis. a manibus (pod *ab*), *actuarius, amanuensis, antigraphus, cancellarius, commentariensis, grammateus, notarius, primicerius, scriptor, tabularius*

píſma = píſmà = píſm'a (6 puta + jedanput pogrješno **píſmâſe = pismâ ſe = pism'ā ſe**; omjer je dakle 6 : 1; genitiv jednine ili nominativ množine imenice *pismo*)

annales, asteriscus, exegetici libri (pod *exegeticus*), *idióta, tabulæ. scripturæ* (pod *tabula*), *tabularium + dare operam litteris descendis* (pod *opera*)

pláća = pláća = plâ'ća (5 puta, jedanput precrtno + jedanput **pláťa = plâťa = plâ'ťa**, precrtno + jedanput pogrješno **plâća = plâća = pl'âća**; omjer je dakle 6 : 1)

diarium, epimenium, pensio, salarium, solutio (precrtno) + *solutio* (precrtno) + *stipendium*

plêſ = plêſ = 'plêſ (6 puta)

chironomia, chorea, pedema, plausus pedum (pod *plausus*), *saltatus, tripudium*

počétak = počétäk = počët'ak (5 puta)

cœptum, exorsus², inceptum, inchoatum, incœptum

počéti = počéti = počë'ti (7 puta)

auspicari, concipere, exordiri, inchoare, incipere, occipere, repetere à capite (pod *repetere*)

počétje = počétje = počë'tje (6 puta)

cœptum, conceptus², exorsus², inceptum, inchoatum, incœptum

pòp = pòp = p'op (7 puta)

archipresbyter, episcopus, mysta, mystagogus (2 puta), *pòpa, presbyter*

povídanje = povídanje = poví'danje (5 puta)

ecphrasis, enarratio, narratio, relatio, relatus²

príču = prīču = prī'ču (5 puta + jedanput **napríču = na prīču = na prī'ču**;
akuzativ jednine imenice *priča*)
*absentare, absum, eremodicium, impræsentiarum, præsens + coràm*¹

pridán = pridān = pridā'n (5 puta)
addictus, additus, attributus, deditus, exhibitus

priéti = priēti = priē'ti (12 puta + jedanput **priétiſe = priēti se = priē'ti se + 7**
puta **prijéti = prijēti = prijē'ti + jedanput prijétiſe = prijēti se = prijē'ti**
se)

accipere, adhibere, æqui bonique facere (pod *æquus*), *civem adsciscere, adscribere*
(pod *civis*), *pignerare, præhendere dextram* (pod *præhendere*), *recipere, referre*
in numerum sanctorum (pod *referr(r)e*, tj. *referre*), *referre in rationes. rationibus*
adsignare (pod *referr(r)e*, tj. *referre*), *rudem accipere* (pod *rudis*), *stipendia facere*
(pod *stipendum*), *suscipere + manum admovere. manum adhibere operi* (pod
manus) + *acceptare, argumenta adhibere* (pod *argumentum*), *dare operam amori*
(pod *opera*), *percipere, plagam luculentam accipere* (pod *plaga*²), *prehendere,*
repetere studia (pod *repere*) + *admoliri manus* (pod *admoliri*)

pripovídatti = pripovídàti = pripovíd'ati (5 puta)
denarrare, enarrare, interdicere, memorare, præcipere

prísć = prīšć = prī'šć (6 puta, 2 puta precrtano)
cacoëthes (2 puta), *epinyctis. ulcus in oculi angulo* (pod *epinyctis*), *intercus*
ulcus (pod *intercus*), *pustula, æ* (pod *pustula*, 2 puta, 2 puta precrtano)

prùd = prüd = pr'ud (5 puta)
*commodum*², *emolumentum, fructuarium, profectus*², *utilitas*

púcki = pūčki = pū'čki (6 puta)
ephorus (2 puta), *popularis*², *populariter, proletarius, tribulus*

pút = pūt = pū't (33 puta + jedanput **uzpút = uz pūt = uz pū't** + jedanput pogrešno **pùt = pùt = p'ut**, 'staza', 'putovanje'; omjer je dakle 34 : 1)
agraria via (pod *agrarius*), *anfractus, cachexia, callis, expeditum iter* (pod *expeditus*), *flectere iter* (pod *flectere*), *iter, iter aliquò habere* (pod *iter*), *iter conficere* (pod *iter*), *iter inire* (pod *iter*), *iter instituere* (pod *iter*), *iter mihi est Romam* (pod *iter*, 2 puta), *iter pedibus conficere* (pod *iter*), *itineri se accingere* (pod *iter*, 2 puta), *peregrè abire* (pod *peregrè*), *peregrinatio, naves Venetias petunt* (pod *petere*), *strata via* (pod *stratus*), *trames, transversa via* (pod *transversus*), *versùs¹, via, via angusta. angiportus. angiportum* (pod *via*), *via brevis. via curta* (pod *via*, 2 puta), *via inepta* (pod *via*, 2 puta), *via longa. via multorum dierum* (pod *via*, 2 puta), *via strata* (pod *via*), *via tortuosa. anfractus* (pod *via*) + *eâdem viâ + iter instituere* (pod *iter*)

pút = pùt = pù't (8 puta; riječ kojom se tvore priložni brojevi)
decimùm, haud quaquam (pod *haud*), *minimè, octavùm, quartùm, quintùm, septimò, sextùm*

pútu = pùtù = pùt'u (4 puta + jedanput **napútu = na pùtù = na pùt'u**; dativ ili lokativ jednine imenice *put*)
cippus. monumentum in via ex[s]tans (tj. *extans*; pod *cippus*), *in itinere esse* (pod *iter*), *itineri se accingere* (pod *iter*, 2 puta) + *peregrè*

púz = pùž = pù'ž (8 puta)
cochlea, cochlea. structura tortilis in ædificiis (pod *cochlea*), *cochlidium, cochlidos, domiporta, limax, strombus, turbo²*

raçún = račún = račú'n (5 puta)
calculus. cùm pro rationibus sumitur (pod *calculus*), *computatio, ratio numeraria. supputatio* (pod *ratio*), *rationem reddere* (pod *ratio*), *referre in rationes. rationibus adsignare* (pod *referr(r)e*, tj. *referre*)

ráſti = răſti = ră'ſti (5 puta, jedanput precrtano)

arborescere, crescere, gliscere (precrtano), *increscere, recrescere*

razcvr̄iti = razcvr̄iti = razcvr̄i'ti (4 puta + jedanput **razcvr̄itiſe = razcvr̄iti ſe = razcvr̄i'ti ſe**)

colliquefacere in igne (pod *colliquefacere*), *deliquare, eliquare, liquare* + *deliquescere*

razlúčen = razlúčen = razlū'čen (5 puta)

disclusus, disjunctus, distinctus¹, segregatus, separatus

rép = rēp = rē'p (6 puta)²³²

alcæa (2 puta), *alcæa equi, bovis, leonis* (pod *alcæa*), *anabasis, cauda, equisetum*

rêz = rēz = 'rēz (8 puta + jedanput pogrješno **réz = rēz = rē'z**; omjer je dakle 8 : 1)

cæsura, diameter, fissura, incisim, linea. figura longa sine altitudine et latitudine (pod *linea*), *lineamentum, striga², versus³, + incisim*

rezáč = rezăč = reză'č (6 puta)

²³² Za naglasak *rēp*, *rēpā* danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 67. Premda bi na osnovi toga naglasaka u novoštokavskome i u književnome jeziku trebalo pretkazati naglasni lik *rēp*, *rēpa*, u nas se »standardizira« *rēp*, *rēpa* (vidi Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1071; također S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 544). Usuprot tomu, prof. László ima *rēp*, *rēpa* te u vezi s tim kaže ovako: »Stariji je dočetni ovisak bilježitim za književni hrvatski u prvotnih jednosložica i u prozirnih tvorenica od bezvisnih osnova.« [Vidi B. László, *Općitbena bilježitost pri odredbi srbištine i hrvatštine*, u zborniku *Jezik i komunikacija*, str. 438 (poglavlje *Nepočetni ovisak*, str. 438 – 440).]

falx vineatica, vinitoria, putatoria (pod *falx*), *putator vitium* (pod *putator*), *scalper, scalprum librarium* (pod *scalprum*), *scalprum sutorium* (pod *scalprum*), *secula*

ríka = rīka = rī'ka (19 puta, jedanput precrtno + jedanput **Ríka = Rīka = Rī'ka, grad**)²³³

Albis, Axius (2 puta, jedanput precrtno), *Axufernus, Bosna, fl[umen]* (tj. *flumen*, pod *Bosna*), *Capiosus, Colapis, Danubius, Duravius, Enchedorus, Eridanus, flumen, Frigidus², Gemmeus², Medoacus, Nar, Pripetius, Vagus², verticosus amnis* (pod *verticosus*) + *Flumen S[ancti]* (tj. *Sancti*) *Viti* (pod *flumen*)

rōk = rōk = 'rōk (6 puta)

absentare, dies pacta. dies constituta. dies determinata (pod *dies*), *pacta dies* (pod *pactus*), *spatium temporis* (pod *spatium loci*), *stata, statuta dies (status¹), terminus. determinatio temporis* (pod *terminus*)

rúda = rūdā = rūd'a (14 puta)

arenaria, argentifodina (2 puta), *arrugia, aurariæ, aurifodina, cretifodina* (2 puta), *ferraria, fodina, fodina argenti* (pod *fodina*), *fodina auri* (pod *fodina*), *metallum, miniaria*

rúga = rūgā = rūg'a (8 puta)

²³³ Za naglasak *rīka* danas u Senju (što bi u novoštokavskome bilo *rīka*, a ne *rīka*) vidi M. Moguš, *Senjski rječnik*, str. 127 (Moguš ima *Rīka, grad*), a za Vrgadu i za Susak vidi u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišića, tj. u samome rječniku (str. 182). Usuprot tomu, za naglasak *rīkā* (i *Rīkā*) vidi M. Hraste – P. Šimunović – R. Olesch, *Čakavisch-deutsches Lexikon*, stupac 1068 (potvrde su iz Dračevice na Braču). To se pak slaže s dubrovačkim *rjéka* (M. Rešetar, *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, str. 38; također B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio, str. 182).

cavilla, cavillum, deformitas, deridiculum, derisus², ludibrium, opprobrium, sanna

fàd = sàd = s'ad (6 puta)

nunc demum (pod *demum*), *etiamnum, jam, jam jam* (pod *jam*, 2 puta), *jam nunc* (pod *jam*)

ſdrúžitti = sdrúžiti = sdrúž'iti (5 puta)

conjugare, copulare, jugare, jungere, maritare

fé = sē = sē' (3 puta + 2 puta pogrešno **fē = sē = 'sē**, jedanput precrtno; omjer je dakle 3 : 2; genitiv jednine ženskoga roda pokazne zamjenice *saj, sa, se*)
autopyros, nocte sequente (pod *nox*), *posthinc + antehac* (2 puta, jedanput precrtno)

ſedmák = sedmák = sedmā'k (6 puta)

lunæ primus quadrans (pod *luna*), *lunæ ultimus quadrans* (pod *luna*), *quadrans lunæ* (pod *luna*), *septenarius¹, septennis, septunx*

ſelò = selò = sel'o (5 puta)

magalia¹, pagus, prædium, rus, villa

ſestrà = sestrà = sestr'a (8 puta)

abamita, abmatertera, amita, germana (2 puta), *glos, matertera, soror*

ſkorò = skorò = skor'o (12 puta)

brevi, ferè, fermè, nuper, nuperrimè, penè, propediem, propemodum (2 puta),
recèns², tantum abest (pod *tantùm*), *usque ad proxima tempora* (pod *tempus*)

ſlúga = slūgà = slūg'a (7 puta)

cacula, famulus, Abdemelech (u četvrtoime dodatku), *Abdenago* (u četvrtoime dodatku), *Abdias* (2 puta, u četvrtoime dodatku), *Abdon* (u četvrtoime dodatku)

ſmèt = smět = sm'et (6 puta, jedanput precrtno)

helcysma, lithargirium, purgamentum, quisquiliæ, scoria (precrtno), *sordes*

ſmolà = smolà = smol'a (6 puta)

gummi, mumia, naphta, pix, resina, tragacantha

fnòp = snòp = sn'op (6 puta)

caudex. plurium tabularum contextus (pod *caudex*, 3 puta), *fasci, malleolus. manipulus sparteus, pice et sulphure illitus, qui inflammatus de muro in hostes devolvebatur, incendendi gratia. stuppeam flamمام vocavit Virgilius* (pod *malleolus*), *merges*

ŷok = sôk = 'sôk (12 puta, 2 puta precrtno)

elaterium, julapium, latex Lyæus (pod *latex*), *liquor²* (precrtno), *melimèli, mellígo* (precrtno), *mellígo. succus uvæ immaturæ* (pod *mellígo*, 2 puta), *mustum, opium, protropum, succus*

ſrebrò = srebrò = srebr'o (11 puta)

argentum, argentum cælatum (pod *argentum*), *argentum excoctum, purum* (pod *argentum*), *argentum grave* (pod *argentum*), *argentum infectum, rude* (pod *argentum*), *argentum pustulatum* (pod *argentum*), *argentum signatum* (pod *argentum*), *argentum vivum* (pod *argentum*), *argyrotheca, putum argentum* (pod *putus*, 2 puta)

ſtaçún = stačún = stačū'n (6 puta)

officina, officina meritoria (pod *officina*, 2 puta), *taberna, taberna institorum* (pod *taberna*), *taberna libraria* (pod *taberna*)

*f*tánje = stānje = stā'nje (5 puta)

domicilium, ex[s]istentia (tj. exsistentia), habitatio, mansio, taberna

*f*taríne = staríne = starī'ne (5 puta; genitiv jednine, ili nominativ ili akuzativ množine imenice *starina*)

scruta, scrutarius, Ebal (2 puta, u četvrtome dodatku), *Hebal* (u četvrtome dodatku)

*f*táti = stāti = stā'ti (13 puta)

abstare (2 puta), *circumstare, constare, distare, habitare, inhospitus, licere, manere, obstat, pendere animi. pendere animo* (pod *pendére*²), *stare, superstare*

*f*trán = strán = strā'n (8 puta + jedanput v~~f~~eh*f*trán = vseh strán = vseh strā'n; genitiv množine imenice *strana*)

ambitapa, amphitapa, convallis, convenæ, ex omni parte (pod *pars*, 2 puta), *propatulus, utrinque + undequaque*

*f*trané = strané = stranē' (6 puta + jedanput *f*tráné = stránē = strānē'²³⁴ + 4 puta pogrešno *f*ráne = strane/stranè = strā'ne/strān'e;²³⁵ omjer je dakle 7 : 4; genitiv jednine imenice *strana*)

antœci, cultellatus, lateralis, neutralis, ultrò citròque (pod *ultrò*), *utrinque + meæ partes non desiderabuntur* (pod *pars*) + *alterutrinque, Cynosura, hosticus, salve ab illo* (pod *salve*)

*f*túp = stūp = stū'p (17 puta)

columna, columna solida (pod *columna*, 2 puta), *columna striata* (pod *columna*), *columna structilis* (pod *columna*, 2 puta), *malus*² (2 puta), *manca*

²³⁴ O takvim će primjerima biti posebno govora.

²³⁵ Kao što je već rečeno, i o takvim će primjerima biti još riječi.

amphora, olla, columna (pod *mancus*), *obeliscus, pila*² (2 puta), *stela, striata columnna* (pod *striatus*), *structilis columnna* (pod *structilis*), *stylobata, sublīca*

fúd = sūd = sū'd (14 puta + jedanput pogrješno **fūd = sūd = 'sūd**, 'prosuda', 'sudište'; omjer je dakle 14 : 1)

*crisis, dica, existimatio, fatum, judicatum, judicium, par*², *quatuorviratus, sententia, tribunal, Daniel*¹ (u četvrtome dodatku), *Dina* (u četvrtome dodatku), *Madian* (u četvrtome dodatku), *Misphat* (u četvrtome dodatku) + *arbitratus*

fvèt = svèt = sv'et (4 puta + jedanput pogrješno **fvét = svèt = svē't**, 'svjet'; omjer je dakle 4 : 1)

consilium, ratio. consilium (pod *ratio*), *non suppetit consilium* (pod *suppetere*), *Hus* (u četvrtome dodatku) + *sententia*

fvúći = svūći = svū'ći (5 puta + jedanput **fvúćiše = svūći se = svū'ći se**)

detrahere alicui vestem, devestire (2 puta), *exuere, lugubria exuere* (pod *lugubria*) + *exuere se veste* (pod *exuere*)

sála = šálà = šál'a (7 puta)

facetiæ, illusio, jocatio, jocus, ludus, sales, vexatio

saráń = šarāń = šarā'ń (5 puta)

carpio (2 puta), *cypinus, gobio, variolus*

stáp = štáp = štā'p (4 puta + jedanput **sćáp = šćăp = šćā'p** + 2 puta **stáp =**

štāp = štā'p)

fustis, pedum (2 puta), *rudis*² + *baculus* + *baculus, pedum*

scít = šcít = šcī't (7 puta)

ancilion, cетra, cетra, æ. scutum Amazonium (pod *cetra*), *parma, scutum, umbo*
(2 puta)

skúd = škūd = škū'd (12 puta, jedanput uspostavljen; genitiv množine imenice *škuda*)

mina, mna, sestertium, decem millia sestertium. decem sestertia. ducenti quinquaginta coronati (pod *sestertium*), *decies sestertium. decies mille sestertium. viginti quinque millia coronatorum* (pod *sestertium*), *quadraginta sestertia* (pod *sestertium*, 2 puta), *sestertium. HS* (pod *sestertium*, 2 puta), *triginta sestertia* (pod *sestertium*), *viginti sestertia* (pod *sestertium*), *talentum* (uspostavljen)

stò = štò = št'o (4 puta + 2 puta **stòſe = štò ſe = št'o ſe** + jedanput **ctò = čtò = čt'o**)

quàm, quàm celerrimè (pod *quàm*), *quid, siquid + potulentum, stipis + quid*

tadà = tadà = tad'a (5 puta + jedanput **taddà = tădà = tad'a**)

dēnum, tum dēnum (pod *dēnum*), *eōtum, etiamtunc, tum + tunc*

taſtīna = taſtīna = taſtī'na (4 puta + 3 puta **tasćīna = taſcīna = taſcī'na**)

hypoc[h]ondria (tj. *hypochondria*), *ilia, orum* (pod *ilium*), *jejunitas, vanitas + hypoc[h]ondria* (tj. *hypochondria*), *inanitas, lumbus*

tēk = tēk = 'tēk (11 puta, jedanput precrtno)

appetitus² (precrtno), *closmus, curriculum temporis* (pod *curriculum*), *cursus, decursus², fluentum, fluxus², gustus, sapor mulceus* (pod *mulceus*), *sapor, transcurrus*

tekúć = tekūć = tekū'ć (6 puta)

curriculò, cursim, decurrens, fluens, fluidus, liquidus

tí = tī = tī' (4 puta + jedanput **tíli = tī li = tī' li**)

tu ipse, a, m (pod *ipse*, 2 puta), *tu, tute + tune*

tò = tò = t'o (5 puta + jedanput **tòti = tò ti = t'o ti** + jedanput **tòvam = tò**

vam = t'o vam)

en, canem vocantis (3 puta, u osmome dodatku), *delicta patienti exag[g]erantis* (tj. *exaggerantis*, u osmome dodatku) + *en tibi* (pod *en*) + *en vobis* (pod *en*)

tòk = tòk = t'ok (6 puta, jedanput precrtno)

annulus, capsula, graphiarium, sturio (precrtno), *theca pistoletaria* (pod *theca*), *vagina*

trâk = trâk = 'trâk (5 puta, 3 puta precrtno)

fibra (precrtno), *linea* (precrtno), *radius, radius oculi* (pod *radius*), *radius rotæ* (pod *radius*, precrtno)

tráva = trâvà = trâv'a (7 puta)

abiotos, asarum, consiligo, corago¹, melanthium, melilotum, veronica

trúd = trûd = trû'd (9 puta)

conamen, fatigium, industria, lassitudo, onus suspicere (pod *onus*, 2 puta), *onus sustinere* (pod *onus*, 2 puta), *sphacelus*

tún = tûn = tû'n (6 puta)

orcynus (3 puta), *pelamys, thanus, thunnus*

túsťa = tûšťa = tû'sťa (7 puta)

abdomen, adeps, adipale, aruina, eliquamen, pingue, pinguedo

uhár = uhãr = uhã'r (5 puta)

anatocismus, emolumentum, fœnus, interusurium, usura. fœnus (pod *usura*)

umrīti = umrīti = umrī'ti (6 puta + 2 puta **vmrīti = vmrīti = vmrī'ti**)

commori, emori, immori, interire, mori, obire morbo. obire diem. obire mortem
(pod *obire*) + *commori, immori*

úfta = ūsta = ū'sta (9 puta + jedanput **vúfta = vūsta = vū'sta**)

amphideum, bucca, crepido, fauces, ium (pod *faux*), *fauces vallium angusti introitus* (pod *faux*), *montis fauces* (pod *mons*), *os¹, palatum, perfurnium + bucca*

uzéti = uzēti = uzē'ti (9 puta + 12 puta **vzéti = vzēti = vzē'ti**, jedanput precrtano)

bolum sumere (bolus), decimare, desumere, enervare (2 puta), *intercludere, navare operam* (pod *nauare*), *subripere, sumere + accipere, æs alienum contrahere* (pod *æs*), *assumere, imbibere, onus suscipere* (pod *onus*), *oriri, pignerare* (precrtano), *recipere in se* (pod *recipere*), *resumere, sumere, suscipere, tollere. auferre* (pod *tollere*)

vâl = vâl = 'vâl (5 puta)

cylindrus, fluctus, impetus, unda (2 puta)

ván = vân = vâ'n (8 puta)

exporrigere, ex[s]erere (tj. *exserere*, 2 puta), *ex[s]ilire* (tj. *exsilire*), *extra, forâs, paracentesis, vomere*

veſéla = vesěla = vesē'la (6 puta; genitiv jednine imenice *veselje*)

evangelium, jubileum, præ lachrymis, præ gaudio (pod *præ*), *Abigail* (u četvrtoće dodatku), *Carthaginenses* (u četvrtoće dodatku), *Tharsis* (u četvrtoće dodatku)

vêz = vêz = 'vêz (5 puta)

copula, fibula ferrea. ferrum quo lapides quadrati, et tigna inter se conjunguntur
(pod *fibula*), *nexus, ulmus, vinculum*

vîd = vîd = 'vîd (4 puta, jedanput precrtno + jedanput pogriješno) **vîd = vîd = vî'd**; omjer je dakle 4 : 1)

nyctalops, radius oculi (pod *radius*), *radius rotæ* (pod *radius*, precrtno), *visus*
+ *obtutus*

viſokò = visokò = visok'o (5 puta)

elatè¹, excelsè, procérè, sublimè¹, sublimiter

vodà = vodà = vod'a (24 puta)

aqua, aqua eximia (pod *aqua*, 2 puta), *aqua fluvialis* (pod *aqua*), *aqua fontana*.
aqua sacra (pod *aqua*), *aqua jugis* (pod *aqua*), *aqua languida. stagnum* (pod
aqua), *aqua nivalis* (pod *aqua*), *aqua palustris* (pod *aqua*, 2 puta), *aqua puteana*.
aqua putealis (pod *aqua*), *aqua salsa. aquæ marinæ* (pod *aqua*), *aqua stativa*
(pod *aqua*), *cataracta¹, fervet aqua* (pod *fervere*), *guttus. gutturnium* (pod
guttus), *humilis aqua* (pod *humilis*), *lympha, nilli, paracentesis, siphon, stacte*,
stativæ, stranguria

vodé = vodě = vodě' (13 puta; genitiv jednina imenice *voda*)

agoga, alluvio, crepido, deficit aqua (pod *deficere*), *exundatio, haustus aquæ, vini*
(pod *haustus*², 2 puta), *hydria, hydrophòbus, malabathrum, haurire a(u)quam*
(tj. *aquam*) *de puteo* (pod *puteus*, 2 puta), *remulcare*

vojník = vojník = vojnī'k (11 puta)

bellator, epibata, miles adscensus (pod *miles*), *miles auctoratus* (pod *miles*),
miles classicus. classarius. epibates (pod *miles*), *miles emeritus. miles rudiatus*
(pod *miles*, 2 puta), *miles stationarius* (pod *miles*), *miles subitarius*,

tumultuarius (pod *miles*), *miles voluntarius* (pod *miles*), *stratiōres* [⇒ *stratiōtes*]

vôz = vōz = 'vōz (5 puta, jedanput precrtno)

arcera (2 puta, jedanput precrtno), *currus, plaustrum, vehes*

vozník = vozník = vozni'k (5 puta)

actus, ūs. via currulis (pod *actus*²), *auriga, plaustrarius*², *vector, via currulis.*
actus (pod *via*)

vráta = vrăta = vră'ta (11 puta)

Cerberus. canis infernalis (pod *Cerberus*), *crepant fores* (pod *crepare*), *fauces vallium angusti introitus* (pod *fauç*), *foribus pessulum obdere* (pod *foris*²),
janua, operire ostium (pod *operire*), *ostium, porta, posticum* (2 puta), *postis*

začéti = začěti = začě'ti (5 puta)

concipere, inchoare, incipere, occipere, ordiri

zamán = zamān = zamā'n (4 puta + 2 puta *zamánſe = zamān se = zamā'n se*)

frustra, gratis. incassum (pod *gratis*), *inaniter, incassum + operam perdere* (pod *opera*), *operam frustra sumere* (pod *sumere*)

zapříti = zapříti = zapři'ti (5 puta)

concludere, discludere, excludere, intercludere, obstruere

zaſpán = zaspān = zaspā'n (6 puta, jedanput uspostavljen)

dormitans conquiniscit (pod *conquiniscere*), *dormituriens* (uspostavljen),
somniculosus, somnolentus, sopitus, soporus

zeml'ě = zemlě = zemlē' (6 puta + jedanput **zeml'ěſe = zemlě ſe = zemlē' ſe**; genitiv jednine imenice *zemlja*)

actus, ūs (pod *actus*²), *autochtones* [\Rightarrow *autochthones*], *hemerodromus, miniaria, stadium, uligo + genu terram contingere* (pod *genu*)

zéti = zěti = zě'ti (5 puta)

antestari, mutuari, resipiscere, sumere, sumere mutuum (pod *sumere*)

zlà = zlā = zl'a (7 puta; genitiv jednine imenice *zlo*, ili genitiv jednine muškoga roda pridjeva *zao, zla, zlo*)

energumènus, flectere à pernitie [\Rightarrow *pernicie*], *à malo* (pod *flectere*), *liberare à malo* (pod *liberare*), *liberari à malo* (pod *liberare*, 4 puta)

znéti = zněti = zně'ti (7 puta)

annulum detrahere (pod *annulus*), *deponere, detrahere annulum è digito* (pod *detrahere alicui vestem*), *emedul[l]are* (tj. *emedullare*), *exent[e]rare* (tj. *exenterare*), *expectorare, tollere. auferre* (pod *tollere*)

zrâk = zrâk = 'zrâk (13 puta)

aér, æther, cælum², cælum clemens, salubre (pod *cælum²*), *cælum grave* (pod *cælum²*, 2 puta), *cælum humidum* (pod *cælum²*), *cælum pestilens* (pod *cælum²*), *cælum purum* (pod *cælum²*), *cælum tenue* (pod *cælum²*, 2 puta), *dium, inane*

zubmí = zubmī = zubmī' (6 puta, jedanput precrtno; instrumental množine imenice *zub*)

dentibus sonare (pod *dens*), *epulis, frendere, instrepere dentibus* (pod *instrepere*), *reduviæ. reduviæ escarum* (pod *reduvia, precrtno*), *stridere dentibus* (pod *stridere*)

zvêk = zvěk = 'zvěk (5 puta, jedanput precrtno)

clangor, sonitus (precrtno), *sonus, tinnimentum, Seon* (u četvrtoj dodatku)

žel'à = žel'à = žel'a (6 puta)

addephagia, cupiditas, emacitas, optatum, zelus (2 puta)

zenà = ženà = žen'a (8 puta + 3 puta **zennà = ženà = žen'a**)

anus², Cybele, glos. fratrīs uxor (pod *glos*), *mulier, nurus, pithecium, sylvestris vir, mulier* (pod *sylvestris*), *virago + fœmina, fratria, laniaria*

žèʃ = žès = ž'es (5 puta)

creta¹, creta nigra (pod *creta¹*), *creta. terra alba* (pod *creta¹*, 2 puta), *creta viridis* (pod *creta¹*)

Prema tome, u rječniku ima 207 riječi koje se u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta. Ukupan broj svih njihovih pojavnica iznosi 1680, što čini otprilike šestinu cjelokupnoga broja pojavnica. Od toga su 22 pojavnice »pogrješne«, tj. odstupaju od zapisa koji se očekuje. Stoga bi omjer između »ispravno« i »pogrješno« zapisanih pojavnica iznosio 1658 : 22. To je zacijelo dostačno dobar omjer da se na osnovi njega može zaključiti o ispravnosti temeljnoga stavka ove radnje u vezi s nadslorcima na hrvatskim riječima, naime toga da je Vitezović oštrim znakom bilježio novi, čakavski, ili hrvatski akut, zavinutim znakom dugosilazni naglasak, a tupim znakom kratkosilazni naglasak. Valja međutim pripomenuti, kao što će se u nastavku vidjeti, da se od ta 22 primjera njih 5 ne mora smatrati »pogrješno« zapisanima, što bi značilo da bi omjer tada bio još povoljniji, tj. 1663 : 17. Ali zasad se, dok se ne obrazlože razlozi zašto se tih 5 primjera mogu smatrati ispravno zapisanima (i koji su to), može i onaj manje povoljan omjer smatrati dostačnim dokazom.

To bi značilo da se obama pristupima, i onim što sam ga uvjetno nazvao »kibernetičkim«, gdje se u obzir uzimlje, strogo rečeno, samo jedan primjer (ako je pravi), kao i ovim što sam ga, također uvjetno, nazvao »statističkim«, gdje se razmatraju svi primjeri, tj. sve potvrde za pojedine nadslovke, pa se potom utvrđuje kolik je omjer između onih koji se slažu s temeljnim stavkom (koji ga dakle potvrđuju), i onih koji se s njime ne slažu (koji ga ne potvrđuju),

može dokazati valjanost već navedenoga temeljnoga stavka. Sada je istom moguće prijeći na opis Vitezovićeve porabe pojedinih nadslovaka.

3. *Tupi znak*

3.1. Dva načina zapisa naglašene kračine

Spomenuto je već u *Uvodu* da Vitezović u svome rječniku naglašenu kračinu zapisuje na dva različita načina: tupim znakom i udvojenim suglasnikom nakon sloga koji je kratak i naglašen. Premda je jasno da udvojeni suglasnik nije nadslovak, ovdje ipak treba uzeti u obzir i takve zapise. Štoviše, takvih riječi koje sadržavaju udvojeni suglasnik, u rječniku je velik broj, pa ih nema smisla sve ni nabrajati, jer bi to značilo navesti gotovo polovicu hrvatskoga dijela rječnika. Pri tome treba razlikovati slučajeve u kojima udvojeni suglasnik ne obilježava naglašenu kračinu prethodnoga sloga, nego se javlja zbog pravopisnih razloga, najčešće na granici složenice, jer Vitezović uglavnom piše tvorbenim pravopisom, npr. *preddóbje* (u natuknici *immaturitas*).

Nadalje, ta dvostruka poraba, tj. činjenica da se jedan naglasak bilježi dvama načinima, upućuje na to da zacijelo ima primjera gdje bi određena riječ, koja je naglašena kratkosilaznim naglaskom, mogla biti zapisana na dva načina. Ipak, nije u potpunosti tako. Naime u Vitezovićevu se rječniku jasno vidi težnja da se ta dva načina razgraniče, i to tako da se tupim znakom označi naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak, samo na posljednjem slogu, dok je takav naglasak u sredini ili na početku riječi redovito obilježen udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. To pak znači da se u načelu očekuju zapisi *vodà* i *golobràd*, ali *ribba*, *kuppiti* i *bradavvica* (a ne *rìba*, *kùppiti* i *bradàvica*). Ali to naravno nije dosljedno provedeno, pa se u rječniku mogu naći i protuprimjeri za svaki od navedenih slučajeva. A kadšto se opet javljaju i dvostruki zapisi. Takvih dvostrukih zapisa kada naglasak nije na posljednjem slogu, ima u Vitezovićevu rječniku ukupno 14 parova. Uz to se javlja i jedan posve osobit primjer gdje je u jednoj te istoj riječi naglašena kračina obilježena na dva načina, i udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga i tupim znakom. Evo svih tih 14 parova primjera, kao i taj jedan koji nije u paru (navodim ponajprije

popis svih jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri, a potom same primjere):

Eleganter .. pristalo. pristallo. vladno. jedro. gizdavo.

Congruenter .. pristalo. pristalno. prikladno.

Grandineus, a, m .. tuçjni, kruppni, graddni, a, o.

Grandinosus, a, m .. [# tuçjni, gràdni, krupni, a, o.] krupovit, tuçcovit, graddovit, a, o.

Etiamnum .. i sadda. jos i jàd.

Jam. Jàm .. jàd. jàda. vezda. jur. vrè. jòs.

Jugum. montis cacumen .. výrh. byrdo. kofá.

[...]

Jugum. propagatio vitium in sublime, ut umbram præbeant sub iis considentibus .. barraf. bàraf.

Conspicari .. zaledatti. pazziti. vidjevatti. spiatti.

Speculari .. pazziti. strazitti. strići. spiatti. spiàti.

Vagire .. [# vrißkatti.] vrißkàti.

Bilistris, e .. deſeták, a, o. od deſſet lêt. od deſſet godisć. Deſſetolitní, a, e.

Bis .. dvakrat. dva púta.

[...]

Bis decem .. dvakrat deſſet. dvajſet.

Decalogus .. deſetere zapovidi. deſſet zapovidi.

Decapolis .. Deſetgradi. Dyržava na židovskom od deſſet gradov tako imenovana.

Decarchus .. Deſetnik. deſſet vojnikov Glavár.

Decem .. deſſet. deſet.

Decemjugis, e .. deſſeterohamni, a, o. od deſſet hamov.

Decempeda .. Deſetonožnica. pallica od deſſet nog, ſ komſe polle merri. Pol'jomernica. Zem'jomernica.

Decemvir .. ſtaresinna izmed pyrvih deſſet.

Decemviri .. deſſet ſtaresin. deſſet pyrvih.

Decies .. deſetkrat. deſſet púti.

Decussis .. [# deſſet littar.] pinnez od deſſet novác. deſetonovčnák. deſſet middenic. deſſet novac.

Decussis. decem denarii .. deſſet novác.

Decussis. decem libræ .. deſſet littar.

Deni, æ, a .. deſeteri, a, o. deſétki. deſſet po deſet.

Dextans .. deſſet lihav. od dèſet lihav.

Metreta .. vaggan. kupnennik. pol vidra. poſuda deſſet kadnícev.

Mna. Mina .. ſto dram. deſſet skúd.

Decapolis. decem Civitates .. deſſet Gradóv. Deffeterograddi.

Nequicquam .. nistar. nikkaj. níkaj prikorupce. ſavſim nistar.

Parca, æ .. Nemilka. nemilla Bogiňa. Nemila. Ofudnica.

Nemila .. Impia.

Domi .. domma.

Deducere .. dopeļatti. ſprovoditti.

[...]

Domum aliquem deducere .. domom koga ſprovoditti. do dòma ſprovoditti.

Aliptes, æ .. Nogomazzac. ki nogge mazze.

Compedire .. zaputtiti. [# nogge] okovatti.

Equus .. koń. parip.

[...]

Equus omnes quatuor pedes albos habens .. ù vſe nogge puttaſt, a, o. vāſ putonog.

Pollubrum .. [# noggomivnák. fûd za nogge pratti.] umivalnák. meddenica. golár. bacíl'.

Tripedalis, e .. trojnozni, a, o. od trih nóg. tri nogge dùg, a, o.

Divaricare .. razkrečitti. nòge razkrečitti. razčeſnuti.

Periergia .. preduggo govorenje. duggoriče.

Diutissimè .. predùgo. najdùže. najdùgle.

Breviariolum .. kuppac. /kuppac.

Grumulus .. kùpac. kupćić. kupçac. grumenac. gruddica.

Inauditus, a, m .. neçut, nepoʃlussan, neʃlussan, neçujen, neçuvven, a, o.

Inobsequens .. nepoʃlùsan, sna, sno. nepoʃlusliv, a, o.

Umbilicus .. puppak. puppek.

[...]

Umbilicus rotæ .. glavìnna.

Prema tome, sljedećih se 14 primjera javlja u dvama različitim zapisima, premda je i u jednome i u drugome slučaju zapisana naglašena kračina, a jedan je primjer posve neobičan i nema svoga parnjaka (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni):

<i>pristallo</i> i <i>pristàlo</i>	<i>pristàlo</i>	<i>prist'alo</i>
<i>graddni</i> i <i>gràdni</i>	<i>gràdni</i>	<i>gr'adni</i>
<i>fadda</i> i <i>fàda</i>	<i>sàda</i> ²³⁶	<i>s'ada</i>
<i>barraf</i> i <i>bàraf</i>	<i>bàras</i>	<i>b'aras</i>
<i>spiatti</i> i <i>spiàti</i>	<i>špiàti</i>	<i>spil'ati</i> ²³⁷
<i>vriskatti</i> i <i>vrijkàti</i>	<i>vriskàti</i>	<i>vrisk'ati</i>
<i>dëffet</i> i <i>dëfet</i>	<i>dëset</i>	<i>'deset</i>

²³⁶ U vezi s naglaskom *sàda* (usuprot senjskomu *sadà* i novoštokavskomu *sàda*) vidi u drugome dijelu Ivšićeve rasprave *Današní posavski govor*, u Radu JAZU, knj. 197., 1913., str. 58; također u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišića, tj. u samome rječniku (str. 185).

²³⁷ U dvonadslovnome se zapisu te riječi mora obilježiti granica sloga, tj. *spil'ati*, da bi se vidjelo kojemu slogu pripada ovisak. To pak zato što Vitezović vrlo često ne piše *j* između dvaju samoglasnika. Tako npr. ovisak u dvonadslovnome zapisu ovih dvaju primjera: *zopíanje* (u natuknici *inebriatio*), tj. *zopíanje*, i *zopíatti* (u natuknici *ebriare*), tj. *zopíatti*, pripada različitim slogovima, tj. nalazi se s različite strane znaka kojim se obilježava granica sloga, naime *zopílanje* i *zopíl'ati*, u razlici opet spram primjera *zopíja* (u natuknici *sicera*), tj. *zopíja*, gdje uopće nije potrebno obilježiti granicu sloga, jer je izmađu dvaju samoglasnika zapisan *j*, pa bude *zopíja*.

<i>nikkaj</i> i <i>nìkaj</i>	<i>nìkaj</i>	<i>n'ikaj</i>
<i>nemilla</i> i <i>Nemìla</i>	<i>nemìla</i>	<i>nem'ila</i>
<i>domma</i> i <i>dòma</i>	<i>dòma</i>	<i>'doma</i>
<i>nogge</i> i <i>nòge</i>	<i>nòge</i>	<i>'noge</i>
<i>preduggo</i> i <i>predùgo</i>	<i>predùgo</i>	<i>pred'ugo</i>
<i>kuppac</i> i <i>kùpac</i>	<i>kùpac</i>	<i>k'upac</i>
<i>nepoflussan</i> i <i>nepoflùsan</i>	<i>neposlùšan</i>	<i>neposl'ušan</i>
<i>glavìnna</i>	<i>glavìna</i>	<i>glav'ina</i>

Navedeni primjeri nedvojbeno pokazuju da su ti zapisi »zamjenljivi«, tj. da se njima zapisuje jedan te isti naglasak. Svaki se od tih primjera, ako im je naglašena kračina obilježena tupim znakom, nalazi u Vitezovićevu rječniku samo na jednome mjestu (osim primjera *Nemìla*): *pristàlo* (u natuknici *congruenter*), *gràdni* (u natuknici *grandinosus*, gdje je precrtan), *âda* (u natuknici *jam*), *bàraf* (u podnatuknici *jugum. propagatio vitium in sublime, ut umbram præbeant sub iis considentibus*, natuknice *jugum*), *spiàti* (u natuknici *speculari*), *vriškàti* (u natuknici *vagire*), *dèset* (u natuknici *dextans*), *nikaj* (u natuknici *nequicquam*), *Nemìla* (u natuknici *Parca*, i u trećem dodatku), *dòma* (u podnatuknici *domum aliquem deducere*, natuknice *deducere*), *nòge* (u natuknici *divaricare*), *predùgo* (u natuknici *diutissimè*), *kùpac* (u natuknici *grumulus*) i *nepoflùsan* (u natuknici *inobsequens*), dočim se u slučajevima kada im je naglašena kračina obilježena udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga, kao što se vidi iz navedenih jednakosti, javljaju gdjekada i više puta. Posve je izdvojen primjer *glavìnna* (u podnatuknici *umbilicus rotæ*, natuknice *umbilicus*), koji je ujedno i jedini takav u rječniku, gdje je naglašena kračina samoglasnika *i* obilježena i udvojenim suglasnikom *n* i tupim znakom na tome *i*.

Posebno valja spomenuti jednu kategoriju imenica, upravo odglagolnih izvedenica, naime tvorenice ništičnim morfemom, ili ništičnim dometkom ženskoga roda, koje bi se prema nazivlju Petra Skoka moglo zvati i »postverbalima« ženskoga roda, a kojima je naglašena kračina u sredini riječi uvijek obilježena tupim znakom, a nikada udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. Takvih primjera ima u Vitezovićevu rječniku priličan broj, a

ovdje sam odabrao njih 20 (navodim ponajprije popis svih jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri, a potom same primjere):

Allectus¹ .. dovàba.

Destructio .. razpràva. Razprav'lenje. razorenje. razçinak. *freq.* razprav'lanje.
razáranje. razçínańe [⇒ razçínanje].

Illecebra, æ. **Illecebræ**, arum .. mam'l'enje. primam'l'enje. primàma. máma.
razbludi. razblude. razblud.

Inauratum .. pozlata.

Irruptio .. nárip'lenje. naʃkoçcenje. navàla. nárip. náʃkok. naval'enje. silno vnítje.

Mancipatus², us .. prodaja. odfvaja. potuja.

Retributio .. naplata. naplaćenje. uzdarenje. vozdjanje.

Tutela .. obramba, bramba, obràna.

Jussum. **Jussus,** **ûs** .. povèla. zapovid. povèla. pôvel.

Onus .. bremme. tyrh. tereh.

[...]

Onus ad gravitatem .. dotèga.

Eventus, ūs. Eventum, i .. prigòda. zgoda. pripet'enie. freq. Pripéťanie.

Profluens², n̄tis .. protòka. ploha.

Refluxus, ūs .. odtòka.

Renovatio .. ponovljenje. ponova. *freq.* ponavljanje.

Subscus, údis, f. .. /pojka. upòra. drivo /kim/ e jedna dasska /druggom /piñne.

Exercitamentum .. izúcanje, izùka.

Incitamentum .. nukkanje, podbùda, badkanje.

Merce .. zaplaća, zaplaća, plaća.

Merces laboris .. zamùka, trúdno.

Vicis, em, e .. [# name/to, nami/to.] me/to, name/to, mi/to, izrùka, izmìna.

Oblatio .. ponùda. ponudjenje. *freq.* ponúdjanje.

A evo i tih 20 primjera u kojima je naglašena kračina u sredini riječi obilježena tupim znakom (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni):

dovgàba

dov`ha

dov' gba

razprava

razprava

razpr'ava

<i>primàma</i>	<i>primàma</i>	<i>prim'ama</i>
<i>pozlàta</i>	<i>pozlàta</i>	<i>pozl'ata</i>
<i>navàla</i>	<i>navàla</i>	<i>nav'ala</i>
<i>prodàja</i>	<i>prodàja</i>	<i>prod'aja</i>
<i>naplàta</i>	<i>naplàta</i>	<i>napl'ata</i>
<i>obràna</i>	<i>obràna</i>	<i>obr'ana</i>
<i>povè'l'a</i>	<i>povè'l'a</i>	<i>pov'e'l'a</i>
<i>dotèga</i>	<i>dotèga</i>	<i>dot'ega</i>
<i>prigòda</i>	<i>prigòda</i>	<i>prig'oda</i>
<i>protòka</i>	<i>protòka</i>	<i>prot'oka</i>
<i>odtòka</i>	<i>odtòka</i>	<i>odt'oka</i>
<i>ponòva</i>	<i>ponòva</i>	<i>pon'ova</i>
<i>upòra</i>	<i>upòra</i>	<i>up'ora</i>
<i>izùka</i>	<i>izùka</i>	<i>iz'uка</i>
<i>podbùda</i>	<i>podbùda</i>	<i>podb'uda</i>
<i>zamùka</i>	<i>zamùka</i>	<i>zam'uка</i>
<i>ponùda</i>	<i>ponùda</i>	<i>pon'uda</i>
<i>izrùka</i>	<i>izrùka</i>	<i>izr'uка</i>

U takvim dakle primjerima, tj. u toj vrsti tvorenica, naglašena kračina nikada nije obilježena udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga, tj. nikada nije npr. *dovabba*, *ponovva*, *ponudda*, itd.

S druge strane, u sljedećih je 7 primjera obrnut slučaj: naglašena je kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu, kada se ovaj dočinje na suglasnik, obilježena udvojenim suglasnikom, a ne tupim znakom, kako je inače u rječniku uobičajeno. Evo ponajprije svih jedinica, tj. svih jednakosti u kojima se javljaju rečeni primjeri (ako se koji od takvih primjera javlja u rječniku i u zapisu s tupim znakom, navodim i te jednakosti):

Porus. lapis arenarius .. tùf.

Tophus .. tùf. supl'i kamen.

Pumex .. tuff. lahki kamen. plovući kamen. plovućac.

Pius, a, m .. pobozzan, zna, zno. mìl, a, o. dobrostiv, a, o. blagočasti, blagočastni, a, o. dusevan, a, o. dûsan, a, o.

Blandus, a, m .. mill, a, o. v'luddan, a, o.

Carus, a, m .. drag, a, o. mill, a, o.

Immaturus, a, m .. preran, na, no. nezrell, a, o. tyrpak, pka, pko.

Impius, a, m .. bezbozzan, zna, zno. nemill, a, o. nezdussevan, vna, vno. nemillofyrdan, dna, dno. nečastiv, a, o.

Perblandus, a, m .. kruto mil, premill, a, o.

Filum .. nìt. preja. preǵa. konac.

Licum .. [# nìt.] preja. preǵ*(i)*a.

Stamen .. preja. preǵa. nìt.

Stamen. in ligno vel herbis filamentum .. nìt. konçac.

Stamen in tela .. nìt ù platnu.

Lanipendia, æ .. vunneni Strańci. vunnena nitt. vunneni konac.

Prema tome, u sljedećih je 7 primjera naglašena kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu obilježena udvojenim suglasnikom (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni):

<i>tuff</i>	<i>tüf</i>	<i>t'uf</i>
<i>mill</i>	<i>mìl</i>	<i>m'il</i>
<i>mill</i>	<i>mìł</i>	<i>m'il</i>
<i>nezrell</i>	<i>nezrèl</i>	<i>nezr'el</i>
<i>nemill</i>	<i>nemìł</i>	<i>nem'il</i>
<i>premill</i>	<i>premìł</i>	<i>prem'il</i>
<i>nitt</i>	<i>nìt</i>	<i>n'it</i>

Ti se primjeri u Vitezovićevu rječniku javljaju samo jedanput (osim primjera *mill*): *tuff* (u natuknici *pumex*), dva puta *mill* (u natuknicama *blandus* i *carus*), *nezrell* (u natuknici *immaturus*), *nemill* (u natuknici *impious*), *premill* (u natuknici *perblandus*) i *nitt* (u natuknici *lanipendia*). Neki se od tih primjera u rječniku javljaju i u zapisu s tupim znakom na tome posljednjem (ili jedinom)

slogu: dva puta *tūf* (u natuknicama *porus* i *tophus*), jedanput *mīl* (u natuknici *pius*), te pet puta *nīt* (u natuknicama *filum*, *licium*, gdje je precrtao, *stamen*, te u podnatuknicama *stamen. in ligno vel herbis filamentum* i *stamen in tela*, natuknice *stamen*). No tri se primjera, *nezrell*, *nemill* i *premill*, javljaju samo u takvu zapisu. U određenome se smislu navedenih 7 primjera u kojima je naglašena kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu obilježena udvojenim suglasnikom, mogu smatrati iznimkama, no s druge strane ti zapisi ipak pokazuju da je Vitezović mogao i ostale slične primjere pisati s udvojenim suglasnikom, a ne s tupim znakom, tj. da je npr. moglo biti *gradd*, *paff*, *golobradd*, *koſmatt*, *repatt*, a ne *grād*, *pāſ*, *golobrād*, *koſmāt*, *repāt*, kako jest u rječniku. To bi značilo da je Vitezović mogao »razdvojiti« porabu udvajanja suglasnika i zapisa tupoga znaka, tj. da je porabu udvajanja suglasnika mogao poopćiti, pa na taj način zapisivati naglašenu kračinu uvijek kada je imao mogućnost udvajanja suglasnika, a pisanje tupoga znaka ostaviti isključivo za one primjere kada se naglasak (tj. visina) nalazi na posljednjem kratkome slogu u riječima koje se dočinju na samoglasnik (poput *vodā*).

3.2. Razine razmatranja

Ta nas spoznaja navodi na to da je pri razmatranju porabe nadsvrava u Vitezovićevu rječniku vrijedno voditi računa o razini na kojoj se to razmatranje odvija. Pojam pak razine, inače jedan od najvažnijih jezikoslovnih pojmova, moguće je ovako odrediti:²³⁸ »Razina je cjelokupnost uvjeta pod kojima se koji predmet mišljenja promatra.« Naime, u načelu je uvijek moguće razlikovati između onoga što je Vitezović doista činio, i što se može potvrditi nizom primjera, i onoga čemu je (možda i ne posve svjesno) težio, ali u provedbi toga nije uvijek bio dosljedan. To vrijedi za sve nadsvrave, a posebice je vidljivo u bilježenju naglašene kračine, jer se Vitezović pri tome služi, kako je već rečeno, dvama načinima. Kako se služi tim dvama načinima, objašnjeno je već u

²³⁸ Vidi B. László, *Pabirci redničnoga i obavjestrničkoga pojmovlja oko razumnih sustava*, u zborniku *Obrada jezika i prikaz znanja*, str. 47 (poglavlje *Naravni jezik*).

prošlome poglavlju, i ta bi se razina mogla smatrati osnovnom, ili »činjeničnom razinom«. To je, da tako kažem, »stanje stvari«.

S druge strane, moguće je uočiti Vitezovićevu težnju da naglašenu kračinu u posljednjem slogu bilježi tupim znakom, a naglašenu kračinu u sredini i na početku riječi udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. To međutim nije izvedeno dosljedno, pa se i za jedno i za drugo mogu naći protuprimjeri, a osobito ima puno takvih gdje se naglašena kračina u sredini i na početku riječi ipak bilježi tupim znakom, a ne udvojenim suglasnikom. Tu bismo razinu mogli nazvati »razinom onoga čemu se teži«.

Nadalje, jasno se nazire i treća razina, recimo »razina mogućnosti«, ili razina »onoga što je bilo moguće učiniti«. To je nešto što Vitezović nije činio, a nije tomu ni težio, ali je sama poraba nudila takvu mogućnost. U ovome je slučaju to ono što sam već spomenuo, naime da je Vitezović mogao posve »razdvojiti« porabu udvajanja suglasnika i zapisa tupoga znaka. Time bi dobio posve jasno pravilo, tj. da se naglašena kračina, uvijek kada je to moguće, bilježi udvajanjem suglasnika iza naglašenoga sloga, a ako to nije moguće, zapisom tupoga znaka iznad samoglasnika u naglašenome slogu (a to redovito biva u posljednjem naglašenome slogu u riječima koje se dočinju na samoglasnik). Time bi poraba tih dvaju načina zapisa naglašene kračine dospjela u ono što se u jezikoslovlju nazivlje komplementarnom distribucijom (ili pak dopunbenom razdiobom), tj. svaki bi se od tih dvaju načina rabio u zavisnosti od okoline, a to znači da bi njihova poraba bila pretkažljiva. Tako bi se moglo ozbiljiti nešto što se u samoj Vitezovićevoj porabi nudi kao mogućnost.

Ako bismo za tu treću razinu mogli ustvrditi da bi ju Vitezović, koliko god da ju nije provodio ni kao težnju ili slutnju, ipak u određenim okolnostima mogao provesti, za nešto što bi bio idući korak, teško je pomisliti da bi Vitezović mogao učiniti. Riječ je o tome da se uvede jedan poseban znak, ili posebno slovo, recimo *x*, koje bi se moglo pisati na kraju riječi koje se dočinju na samoglasnik, u onim slučajevima kada je taj samoglasnik naglašen i kratak. A u tome se slučaju na tome samoglasniku ne bi morao pisati tupi znak. Tada bi na izgovornoj razini dakako valjalo uvesti dodatno pravilo koje bi reklo da

se *x* ne izgovara. Odabir bi toga slova *x* bio moguć, jer *x* nije dio Vitezovićeva slovopisa i u rječniku se javlja svega tri puta, i to u ovim natuknicama:

Ericusa .. Paxo, otok.

Gades, ium .. [# Gader, ottok. Kadix.] Kadet.

Gaditulia, civitas .. Kadix, grad.

Dakle, posrijedi su dva toponima, otok *Paxo* i grad *Kadix* (javlja se dva puta, ali je jedanput precrтан). S druge strane, slovo *x* složeno je slovo, pa se na taj način do neke mjere uklapa u osnovnu zamisao o »udvojenosti« suglasnika. To bi značilo da bi se, primjerice, umjesto *vodà* i *kozà* moglo pisati *vodax* i *kozax*. Jasno je da je to vrlo »umjetan«, da ne kažem »sofisticirani« zapis, a isto tako i to da takav »formalizirani« pristup pripada više nekim jezikoslovnim školama dvadesetoga stoljeća negoli Vitezovićevu vremenu.

Nadalje, umjesto pisanja nekoga znaka ili nekoga slova, recimo slova *x*, pod pretpostavkom da se nadslavci beziznimno pišu na svim riječima, mogla bi se ona riječ koja se dočinje naglašenim kratkim samoglasnikom pisati bez ikakva nadslovka, dakle *voda* i *koza*, jer je u tome slučaju visina na posljednjem slogu pretkažljiva.²³⁹ To bi bio već spominjani navod nenavodom.

Prednost jednoga ili drugoga sastoji se u tome što bi se time dobio jedan »nadslovak« više, ili jedan »znak« više, ako već udvojeni suglasnik ne možemo smatrati nadslovkom, ali možemo znakom, koji bi se mogao iskoristiti da se njime obilježi naglasno ponašanje (raznolikost tada više ne iznosi 3, nego 4). Tako bi primjerice tupim znakom mogao biti obilježen izvorni kratkosilazni naglasak (koji i u književnome jeziku i u čakavskim govorima²⁴⁰ skače na prednaglasnicu), a udvojenim bi suglasnikom mogao biti obilježen neizvorni kratkosilazni naglasak (koji u čakavskome ne skače na prednaglasnicu, a u

²³⁹ To je onaj zapis nominativa množine *pare* 'novčići' u beznadslovnom sustavu, koji istodobno označuje stari naglasak *parè*, kao i novoštokavski i književni *pàre* (vidi u preglednici u *Uvodu*).

²⁴⁰ Vidi o tome npr. B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, I. dio, str. 62 – 64 (poglavlje *Prokliza i enkliza*).

novoštokavskome se i u književnome jeziku na prednaglasnicu pomiče silina), i to bilo pokraćeni praslovjenski akut, bilo kratkosalazni naglasak nastao pomakom na izvorni kratki slog u osnovi nakon gubitka poluglasa. Tako bi se recimo moglo pisati *nògu* (akuzativ jednine imenice *noga*), tj. *nògu*, ali *bratt* i *snopp*, tj. *bràt* i *snòp*, gdje bi genitiv jednine bio *bratta*, ali *snopax* (ili *snopa*), tj. *bràta*, ali *snopà* (u književnome jeziku *snòpa*). Pri tome bi tupi znak dojavljivao obavijest o skakanju naglaska na prednaglasnicu, tj. *nà_nogu*, dakle *nà_nogu*,²⁴¹ a udvojeni bi suglasnik činio obrnuto, naime dojavljivao bi obavijest o neskakanju naglaska na prednaglasnicu, tj. *na bratta* i *na snopp*, dakle *na bràta* i *na snòp* (u književnome jeziku *nà_brata* i *nà_snop*). Takav bi se zapis mogao smatrati morfonološkim ili smjenoslovnim zapisom, jer se njime ne ide u prвome redu za tim da se zapiše izgovor, nego se njime želi zapisati naglasno ponašanje, ili naglasna vladba. Donosim te primjere još jedanput u sljedećoj preglednici, a navodim ih i u dvonadslovnome zapisu.

MORFONOLOŠKI ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS	DVONADSLOVNI ZAPIS
nògu	nògu	'nogu
bratt	bràt	br'at
snopp	snòp	sn'op
bratta	bràta	br'ata
snopax (snopa)	snopà (snòpa)	snop'a
nà_nogu	nà_nogu	'na_nogu
na bratta	na bràta (nà_brata)	na_br'ata
na snopp	na snòp (nà_snop)	na_sn'op

²⁴¹ Za naglasak *nà_nogu* danas u Senju vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 70.

Dakako, bilo bi i drugih mogućnosti: da se npr. tupim znakom zapisuje nemjenljivi kratkosalazni naglasak, dakle *bràt*, *bràta*, tj. *bràt*, *bràta*, a udvojenim suglasnikom mjenljivi, dakle *snopp*, *snopax* (ili *snopa*), tj. *snòp*, *snopà* (u novoštokavskome i u književnome jeziku *snòpa*), gdje udvojeno slovo *p* pretkazuje da je u sklonidbi u kosim padežima naglašen dočetak, ali se tada ne vidi razlika između skakanja i neskakanja naglaska na prednaglasnicu, jer genitiv jednine imenice *brat* bude *bràta*, tj. *bràta*, kao i genitiv jednine imenice *rog*, koji bude *ròga*, tj. *ròga* (premda je *ðd_brata*, ali *ðd_roga*).

3.3. Morfonološki zapis kračine udvojenim suglasnicima

U nekih se stotinjak primjera udvojenim suglasnicima ne obilježava naglašena kračina, a ti udvojeni suglasnici nisu zapisani ni zbog pravopisnih razloga, nego se njima označuje samo (nenaglašena) kračina. To obično bude u izvedenicama i složenicama u kojima temeljna riječ sadržava (inače naglašenu) kračinu. U tim se slučajevima redovito u temeljnoj riječi, ili u prvotnici, nalaze udvojeni suglasnici, kojima je međutim tu obilježena naglašena kračina (katkada ta naglašena kračina može biti obilježena i tupim znakom, a istom u izvedenici ili složenici udvojenim suglasnicima). No izvedenica (ili složenica) više nema naglasak na istome mjestu, ali se zapis kračine i dalje zadržava. Zapravo, bilježi se kračina temeljnoga lika značljive jedinice. Stoga se ti zapis mogu smatrati morfonološkim, jer ima naravno kračina i u drugim riječima u rječniku, ali ih Vitezović ne bilježi, nego samo onda ako se može uspostaviti veza između dviju riječi, od kojih jedna (prvotnica) sadržava udvojene suglasnike kojima je obilježena naglašena kračina, a druga (izvedenica ili složenica) zadržava taj zapis, ali se naglasak pri tome više ne nalazi na istome mjestu. Ta se kračina, tj. ti udvojeni suglasnici nalaze redovito ispred naglaska.

Uzmimo jedan primjer. Spomenuto je već da se pridjev *dùg*, u muškome rodu i u takvu zapisu, javlja na devet mesta u rječniku (u podnatuknici *actus quadratus. mina, æ. modius agri*, natuknice *actus*², u natuknicama *diutinus, hexameter, longus, procérus, prolixus, septempedalis* i *tripedalis*, te u podnatuknici *via longa. via multorum dierum*, natuknice *via*). No taj se pridjev javlja još pet puta i

u ženskome rodu u zapisu *dugga*, a jedanput i u množini srednjega roda (u natuknicama *ævum* i *cephalæa*, u podnatuknici *chronicus morbus*, natuknice *chronicus*, te u natuknicama *cyclas*, *palanga* i *pentadoron*), te još jedanaest puta u srednjem rodu, ili pak kao prilog, u zapisu *duggo* (u natuknicama *diu*, *diutinè*, *mumia*, *pridèm*, *procérè* i *prolixè*, u podnatuknici *quàm longè*, natuknice *quàm*, te u natuknicama *quamdudum*, *tamdiu*, *tantisper* i *vervactum*). To bi značilo da pridjev zapravo glasi u Vitezovićevu zapisu ovako: *dùg*, *dugga*, *duggo*, a to bi u današnjem zapisu bilo *dùg*, *dùga*, *dùgo* (u dvonadslovnome *d'ug*, *d'uga*, *d'ugo*).²⁴² U Vitezovića je dakle u ženskome i u srednjem rodu udvojenim suglasnikom obilježena naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak. Ako taj pridjev postane temeljna riječ od koje se tvori neka izvedenica, ili pak prvi dio složenice, Vitezović u tome slučaju zadržava zapis temeljnoga lika, tj. *dugg* (udvojenim suglasnikom, budući da riječ više nije jednosložna), što se može smatrati nenaglašenom kračinom, ali posrijedi zapravo nije želja da se zapiše kračina, nego da se održi zapis temeljnoga lika riječi od koje se tvori izvedenica, dotično složenica. A dodatno se može obilježiti i naglasak, tj. zapisati nadslovak. Da se vidi kako to izgleda, navodim ovdje deset primjera, jednu izvedenicu i devet složenica (jedna se od njih donosi dva puta), i to kako u Vitezovićevu zapisu, tako i u današnjem i u dvonadslovnome (u ovome posljednjem ne označujem posebno kračinu):

<i>duggočà</i>	<i>dūgočā</i>	<i>dugoč'a</i>
<i>duggodáni</i>	<i>dūgodāni</i>	<i>dugodā'ni</i>
<i>duggodáni</i>	<i>dūgodāni</i>	<i>dugodā'ni</i>
<i>duggonòg</i>	<i>dūgonòg</i>	<i>dugon'og</i>
<i>duggonòf</i>	<i>dūgonòs</i>	<i>dugon'os</i>
<i>duggoròg</i>	<i>dūgoròg</i>	<i>dugor'og</i>

²⁴² U *Senjskome rječniku* M. Moguš nema pridjeva *dùg*, no potvrdu za naglasak *dùg*, *dùga*, *dùgo*, npr. za Hvar, vidi u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišića, tj. u samome rječniku (str. 51). Tako ima i Šonje na razini književnoga jezika (*Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 218).

<i>duggorùk</i>	<i>dūgorùk</i>	<i>dugor'uk</i>
<i>duggoùh</i>	<i>dūgoùh</i>	<i>dugo'uh</i>
<i>duggovìk</i>	<i>dūgovìk</i>	<i>dugov'ik</i>
<i>duggovlàſ</i>	<i>dūgovlås</i>	<i>dugovl'as</i>

Prema tome, u primjerima *duggoćà* (u natuknici *prolixitas*), *duggodáni* (u natuknici *diutinus* i u podnatuknici *longarum dierum*, natuknice *longus*), *duggonòg* (u podnatuknici *longos pedes habens*, natuknice *longus*), *duggonòſ* (u podnatuknici *longum nasum habens*, natuknice *longus*), *duggoròg* (u podnatuknici *longa cornua habens*, natuknice *longus*), *duggorùk* (u podnatuknici *longas manus habens*, natuknice *longus*), *duggoùh* (u podnatuknici *longas aures habens*, natuknice *longus*), *duggovìk* (u natuknici *grandævus*) i *duggovlàſ* (u podnatuknici *longos capillos habens*, natuknice *longus*) tupim je ili oštrim nadsvokom obilježen naglasak, a udvojenim se gg čuva zapravo izvorni zapis pridjeva *dug*, tj. održava se zapis temeljnoga lika značljive jedinice. Moglo bi se također reći da se takav zapis rabi zato kako bi se pokazala tvorbena veza između prvotnice *dugg* (tj. *dugg-*) i njezinih tvorenica.

Ovdje je vrijedno spomenuti još jedan primjer, gdje se takav morfonološki zapis ne održava samo između prvotnice i njezinih tvorenica nego i unutar sklonidbe. Riječ je o pridjevu *vessel*, koji se u tome zapisu u rječniku javlja na više mjesta, i to:

- 4 puta u nominativu jednine muškoga roda neodređenoga vida, tj. *vessel* (u natuknicama *alacer*, *evangelus*, *genialis* i *perlætus*)
- jedanput u genitivu jednine muškoga roda određenoga vida, tj. *vesseloga* (u natuknici *evangelium*)
- jedanput u nominativu množine muškoga roda određenoga vida, tj. *vesseli* (u natuknici *hilaria*)
- jedanput u nominativu jednine srednjega roda neodređenoga vida, tj. *vesselo* (u natuknici *xenium*)
- jedanput u akuzativu množine srednjega roda neodređenoga vida, tj. *vesselà* (u natuknici *evangelium*, u izričaju *vesselà nazviscatti*)

- 5 puta kao prilog, tj. *vesselo* (u natuknicama *alacriter*, *festivè* i *lætè*, u podnatuknici *secundis auribus accipere*, natuknice *secundus*, te u natuknici *vigere*)
- jedanput u izvedenome glagolu *vesselittise* (u natuknici *lætari*)
- jedanput u izvedenome prilogu *vesselno* (u natuknici *genialiter*)
- jedanput kao prvi dio pridjevne složenice *vesselokobni* (u podnatuknici *boni omnis*, natuknice *omen*)
- jedanput kao prvi dio glagolne složenice *vesseloglassiti* (u natuknici *evangelizare*).

Prema tome, imamo ove primjere: *vessel*, *vesseloga*, *vesseli*, *vesselo*, *vesselà*, *vesselo*, *vesselittise*, *vesselno*, *vesselokobni* i *vesseloglassiti*. To bi u današnjem zapisu izgledalo ovako: *vèsel*, *vèseloga*, *vèseli*, *vèselo*, *vèselà*, *vèselo*, *vèseliti se*, *vèselno*, *vèselokobni* i *vèseloglásiti*. Vidljivo je da je u pridjevnim oblicima *vessel*, *vesseloga*, *vesseli*, *vesselo*, u prilogu *vesselo*, te u izvedenici *vesselno* udvojenim suglasnikom /ʃ/ obilježena naglašena kračina, dočim je u izvedenici *vesselittise*, te u složenicama *vesselokobni* i *vesseloglassiti* udvojenim suglasnikom /ʃ/ obilježena samo kračina, tj. već spomenuta tvorbena veza između pridjeva *vessel* i tih tvorenica. Zanimljiv je međutim primjer *vesselà* u izričaju *vesselà nazviscatti*, dakle *vesselà nazviščati*, tj. 'vesele stvari' (tu se ta neodređenost izriče akuzativom množine srednjega roda, kao u latinskome ili u grčkome), gdje udvojenim suglasnikom /ʃ/ također nije obilježena naglašena kračina, jer je kratkosilazni naglasak na posljednjem slogu (što je obilježeno tupim znakom), nego se tim udvojenim suglasnikom »povezuje« temeljni oblik, tj. nominativ jednine muškoga roda, s tim akuzativom množine srednjega roda, gdje je promijenjen naglasak. Moglo bi se reći da je na taj način zapisan temeljni lik značljive jedinice, koji sadržava obavijest o naglasku temeljnoga oblika, ali se u tome akuzativu množine srednjega roda ne ozbiljava. I zato takav zapis valja držati morfonološkim, tj. zapisom na smjenoslovnoj razini (jer se naglasni likovi, unutar iste sklonidbe, smjenjuju). Otuda se pak može pretkazati i naglasak ženskoga roda toga pridjeva (koji se slaže s naglaskom množine srednjega roda), pa bi njegov

nominativ glasio ovako: *vessel*, *vesselā*, *vesselō*, tj. u današnjem zapisu *v̄sel*, *v̄selā*, *v̄selo*.²⁴³

3.4. Pretkazivanje naglaska u književnome jeziku

Jasno je da se na temelju Vitezovićeva zapisa može pretkazati naglasak u novoštokavskome, a ujedno i u književnome jeziku. Takoder je jasno i to da se u mnogim primjerima Vitezovićev zapis slaže s onim što se očekuje u književnome jeziku: tako primjeri *vodā*, *zenā*, *bradāt*, tj. *vodā*, *zenā*, *bradāt*, upućuju na to da je naglasak kako u novoštokavskome, tako i u književnome jeziku (nakon pomaka siline za jedan slog ulijevo) *v̄oda*, *ž̄ena*, *br̄adat*. Pri tome valja uočiti da je visina i u jednometu i u drugome slučaju na istome mjestu. To se dobro vidi u dvonadslovnome zapisu, u kojem se i Vitezovićev naglasak i naglasak u novoštokavskome (kao i u književnome jeziku) zapisuju na isti način, tj. *vod'a*, *zen'a*, *brad'at*, pri čem je, sa stajališta izgovora, dovoljno reći u kojem se sustavu nalazimo, tj. u Vitezovićevu ili u novoštokavskome, jer je potonji na temelju dvonadslovnoga zapisa pretkažljiv (čim se zna gdje je visina).²⁴⁴ To nas još jednom dovodi do temeljne spoznaje kada je riječ o hrvatskome susustavlju (dotično dijasistemu): ono što ujedinjuje sva hrvatska narječja, jest visina tona, a ne mjesto gdje se ozbiljava silina. Dapače, potonje je upravo ono što razjedinjuje, ono za što bi se moglo reći da razbija jedinstvo hrvatskoga naglaska.

To znači, ostanemo li čvrsto na tome uvidu, da nam pojedini Vitezovićevi zapisi naglaska mogu izravno govoriti o tome kako bi trebalo biti, tj. kako bi se

²⁴³ M. Moguš u *Senjskome rječniku* (str. 164) ima *v̄sel* (*v̄sela*, *v̄selo*), te navodi ovaj primjer: »Glāvno je da su dicā *v̄sela*.« No B. Jurišić u drugome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* (str. 230) ima *v̄sē*, *veselā*, *v̄selo*, s primjerom »*bīla je veselā*«.

²⁴⁴ Ili kako to u već spominjanoj raspravi *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme* (u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 337) kaže B. László: »Natisak je »" jednokratan, te jednoslog ili dvoslog. Nije 'slobodan, nego zāvisī 'od_vīsa.« (Natisak je, da podsjetim, silina, a vis visina.)

očekivalo u književnome jeziku. Štoviše, uzmu li se u obzir i svi Vitezovićevi zapisi s udvojenim suglasnikom, tada se u priličnoj mjeri može uspostaviti Vitezovićev naglasni sustav u cjelini. Premda to nije zadaća ove radnje, korisno je ipak osvrnuti se na neka obilježja toga sustava i usporediti ga s onim kako je danas na razini književnoga jezika, tj. kako je danas »standardizirano«.

Kada je riječ o tupome znaku, ili o zapisu s udvojenim suglasnikom, dakle kada je riječ o kratkosilaznome naglasku, zanimljivo je pogledati dvije skupine imenica. O jednoj je već bilo riječi, to su odglagolne izvedenice ništičnim morfemom, ili ništičnim dometkom ženskoga roda. Evo deset primjera takvih tvorenica iz Vitezovićeva rječnika. Donosim ih i u današnjem zapisu te u dvonadslovnome, a zatim navodim kako bi izgledao njihov naglasni lik u novoštokavskome na osnovi Vitezovićeva zapisa. Na kraju dodajem njihov »standardni« naglasak prema Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, te prema *Naglasku u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušića, I. Zoričića i M. Grasselli-Vukušić (potonji nemaju riječ *oprava*).

VITEZOVIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS	DVONADSLOVNI ZAPIS	PRETKAZAN ŠTOKAVSKI	DANAŠNJI »STANDARD«
obrāna	obrāna	obr'ana	ðbrana	ðbrana
odlūka	odlūka	odl'uka	ðdluka	ðdluka
opràva	opräva	opr'ava	ðprava	ðprava
pohvàla	pohvâla	pohv'ala	pòhvala	pðhvala
ponùda	ponùda	pon'uda	pònuda	pònuda
poštàva	postàva	post'ava	pòstava	pðstava
posvèta	posvèta	posv'eta	pòsveta	pðsveta
pozlàta	pozlàta	pozl'ata	pòzleta	pðzleta
prigòda	prigòda	prig'oda	prìgoda	prìgoda
prodàja	prodàja	prod'aja	pròdaja	prðdaja

Na osnovi se Vitezovićevih primjera *obrāna* (u natuknici *tutela*), *odlùka* (u natuknicama *destinatio* i *psephisma*), *opràva* (u natuknici *indumentum*), *pohvàla* (u natuknicama *approbatio* i *encomium*), *ponùda* (u natuknici *oblatio*), *postàva* (u natuknicama *irrogatio* i *situs*²), *posvèta* (u natuknici *anathéma*¹ i u podnatuknici *libamen. sacrificium* natuknice *libamen*), *pozlàta* (u natuknici *inauratum*), *prigòda* (u natuknici *eventus*) i *prodàja* (u natuknici *mancipatus*²), tj. *obrāna*, *odlùka*, *opràva*, *pohvàla*, *ponùda*, *postàva*, *posvèta*, *pozlàta*, *prigòda* i *prodàja*, mogu pretkazati novoštokavski naglasci *ðbrana*, *ðdluka*, *ðprava*, *pòhvala*, *pònuda*, *pòstava*, *pòsveta*, *pòzleta*, *prìgoda* i *pròdaja*. Jedinstvo pak staroga i novoga naglaska pokazuje dvonadslovni zapis, jer je u obama slučajevima visina na istome mjestu. Za razliku od toga »standardizira« se kratkosilazni naglasak na prвome slogu slijeva,²⁴⁵ što narušava jedinstveno mjesto visine, tj. visinu pomiče za jedan slog ulijevo te u dvonadslovnome zapisu bude ovako: '*obrana*', '*odluka*', '*oprava*', *p'ohvala*, *p'onuda*, *p'ostava*, *p'osveta*, *p'ozlata*, *pr'igoda* i *pr'odaja* (a ne *obr'ana*, *odl'uka*, *opr'ava*, *pohv'ala*, *pon'uda*, *post'ava*, *posv'eta*, *pozl'ata*, *prig'oda* i *prod'aja*). Usuprot tomu, u vezi s naglaskom takvih imenica B. László kaže ovako:²⁴⁶ »Za hrvatski je književni bilježitim nepočetni ovisak u glagolnih imenica bez dometka u oprjeci sa srbskim početnima novotvorima.« To se dakle slaže s Vitezovićevim primjerima. Trebalo bi zapravo reći da Vitezovićevi primjeri potvrđuju navedeni Lászlóov stavak.

Drugu skupinu imenica čine dvije vrste složenica, koje se, prema sanskrtskome nazivlju, mogu zvati *tatpuruṣa* i *bahuvrīhi*. Uzmemo li da se svaka složenica u osnovi sastoji od dvaju dijelova, A i B, tada se za složenice koje pripadaju u vrstu *tatpuruṣa* može reći da im je drugi dio temeljan (njemački *Grundwort*), a da je prvi dio dopuna koja taj drugi dio potanje određuje

²⁴⁵ Vidi navedene riječi u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, te u knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić.

²⁴⁶ Vidi B. László, *Općitbena bilježitost pri odredbi srbstine i hrvatštine*, u zborniku *Jezik i komunikacija*, str. 439 (László navodi niz primjera: *ðdluka*, *ðgrada*, *ðsveta*, *ðbrana*, *ðsuda*, *ðbjeda*, *ðcjena*, *pòstava*, *pòplava*, *pòdloga*, *pòstaja*, *pòkora*, *pòtrjeba*, *opòruka*, *iznèvjera*, *prispòdoba*, *nepògoda*, *razònoda*, itd., str. 439 – 440).

(njemački *Bestimmungswort*), tj. B je potanje određen s A. No cijela je složenica imenica. Složenice pak koje pripadaju u skupinu *bahuvrīhi* zapravo su pridjevi i označuju onoga kojega je (ili kojemu je) B A. Evo deset primjera takvih složenica iz Vitezovićeva rječnika. Od njih pet pripadaju u skupinu *tatpuruṣa*, a pet u skupinu *bahuvrīhi*. Sve njih donosim i u današnjem zapisu kao i u dvonadslovnome, a zatim navodim kako bi izgledao njihov naglasni lik u novoštokavskome na osnovi Vitezovićeva zapisa. Od tih se primjera samo pridjev *golobrad* nalazi i u Šonjinu *Rječniku hrvatskoga jezika*, i u knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušića, I. Zoričića i M. Grasselli-Vukušić, a Šonjin rječnik navodi još i imenicu *zemljotres*. No ostale se Vitezovićeve riječi mogu usporediti sa sličnim primjerima, pa njih stoga navodim u zagradama.

VITEZOVIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS	DVONADSLOVNI ZAPIS	PRETKAZAN ŠTOKAVSKI	DANAŠNJI »STANDARD«
glavotèž	glavotěž	glavot'ež	glavòtež	(glàvositjék)
plodogòn	plodogòn	plodog'on	plodògon	(plòdorēd)
vodotòp	vodotòp	vodot'op	vodòtop	(vòdotōk)
zem'lotrèʃ	zem'lotrës	zem'lotr'es	zem'lòtres	zèmljotrës
zubolòm	zubolòm	zubol'om	zubòlom	(bròdolòm)
golobràd	golobràd	golobr'ad	golòbrad	golòbrad
mnogonòg	mnogonòg	mnogon'og	mnogònog	(dugònog)
ostrorèp	oštrorèp	oštror'ep	oštròrep	(kratkòrep)
ſtrahoglàʃ	strahoglàs	strahogl'as	strahòglas	(gòrostās)
teskodùh	teškodùh	teškod'uh	teškòduh	(mìloduh)

Na osnovi se Vitezovićevih primjera *glavotèž* (u natuknici *gravedo capitis*), *plodogòn* (u natuknici *atocion*), *vodotòp* (u natuknicama *diluvium* i *exundatio*), *zem'lotrèʃ* (u natuknici *terræmotus*), *zubolòm* (u natuknici *dentifrangibulum*), *golobràd* (u natuknici *imberbis*), *mnogonòg* (u natuknici *multipedes*), *ostrorèp* (u

natuknici *caudacutus*), *strahoglāš* (u natuknici *terrisonus*) i *teskodùh* (u natuknici *graveolens*), tj. *glavotèž*, *plodogòn*, *vodotòp*, *zeml'otrèš*, *zubolòm*, *golobràd*, *mnogonòg*, *oštrorèp*, *strahoglāš* i *teškodùh*, mogu pretkazati novoštokavski naglasci *glavòtež*, *plodògon*, *vodòtop*, *zeml'òtres*, *zubòlom*, *golòbrad*, *mnogònog*, *oštròrep*, *strahòglas* i *teškòduh*. I ovdje jedinstvo staroga i novoga naglaska pokazuje dvonadslovní zapis, jer je u obama slučajevima visina na istome mjestu (tj. bude ovako: *glavot'ež*, *plodog'on*, *vodot'op*, *zeml'otr'es*, *zubol'om*, *golobr'ad*, *mnogon'og*, *oštror'ep*, *strahogl'as* i *teškod'uh*). Pri tome prvih pet složenica pripada u skupinu *tatpuruša*, jer redom znače: 'tež glave' (tj. 'težina glave'; Vitezović navodi riječ *tēž*, tj. *tēž*, kao prijevod za latinsku imenicu *moles*; valja uočiti pokraćivanje samoglasnika *e* u složenici), '(iz)gon ploda', '(o)top vode', 'trešnja zemlje' i 'lom zuba'. Sve su te složenice imenice. Drugih pak pet složenica pripada u skupinu *bahuvrīhi*, jer redom znače: 'kojemu je brada gola', 'kojemu je noga mnoga', 'kojemu je rep oštar', 'kojemu je glas strašan' i 'kojemu je duh težak'. Sve su te složenice pridjevi. Valja primijetiti da se navedeni priručnici dosta kolebaju pri »standardizaciji« naglaska tih (i sličnih) složenica. Tako Šonje ima *zēmljotrēs* na prvome slijeva i s duljinom u posljednjem slogu (ta duljina »ide« uz takvo vezivanje naglaska na prvi slog slijeva: bilo bi recimo *glàvotèž*, tj. ponovna uspostava duljine u posljednjem slogu, premda je ona izvorno pokraćena u takvim složenicama). No s druge strane ima *golòbrad*, što bi se slagalo s Vitezovićem, a tri primjera navodi u dvostrukome naglasnome liku: *dùgonog* i *dugònog*, *kràtkorep* i *kratkòrep*, te *górostās* i *goròstas*. U knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušića, I. Zoričića i M. Grasselli-Vukušić posljednja tri primjera imaju samo naglasak *dugònog* (ali *dùgonos* i *dugònos*), *kratkòrep* (ali *kràtkonog*) i *górostās*, no čini se da oni gdjekada naglasno razlikuju složenice *tatpuruša* i *bahuvrīhi*, jer imaju npr. *glàvosijèk* 'siječenje glave' i *glavòsjek* 'onaj koji siječe glavu' (premda je ovdje ta riječ imenica, a ne pridjev). Valja opet pripomenuti da B. László bilježito (dakle markirano) hrvatskim smatra samo ovakve primjere: *brodòlom*, *dubòrjez*, *kišòbran*, *ljetòpis*, *pravòpis*, *ribòlov*, *vjetròpir*, *vodòmjer*, *vodòskok*, *vodòstaj*, itd.,²⁴⁷ a to potvrđuju i Vitezovićevi primjeri.

²⁴⁷ Vidi B. László, *Općitbena bilježitost pri odredbi srbstine i hrvatštine*, u zborniku

3.5. Poraba tupoga znaka na neprozodijskoj razini

Od triju nadslovaka kojima se služi, Vitezović jedino tupi znak rabi i na neprozodijskoj razini. Tada je njegovo značenje 'kraj riječi', ili – bolje bi bilo kazati – 'kraj postave'. Ta se poraba redovito javlja na prednaglasnicama, tj. na veznicima poput *a*, *i*, *da*, *ni*, te na prijedlozima poput *na*, *o*, *po*, *pri*, *u*, *za*, no nalazi se katkada i u drugim slučajevima, npr. na granici dviju zanaglasnica i sl.²⁴⁸ Razlog za takav zapis leži u tome što Vitezović prednaglasnice i zanaglasnice vrlo često piše sastavljeni s naglašenom riječju, pa obično (premda ne uvijek) tupim znakom voli obilježiti takav sastavljeni pisan veznik ili prijedlog da se zna da je to »samostalna« riječ. Da doista jest posrijedi neprozodijska poraba, lako se može pokazati na nizu primjera. Premda, istini za volju, ima i nekoliko primjera koji bi se mogli tumačiti drugačije, tj. kao da je posrijedi skakanje naglaska na prednaglasnicu. No u ovoj radnji uzimljem u načelu da je u navedenim primjerima, osim posve iznimno, uvijek posrijedi zapis na neprozodijskoj razini. Donosim ovdje 5 primjera gdje je takva poraba posve jasna (navodim ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri nalaze, a potom i same primjere):

Stirpitus .. dokorena. dòdnà. /tablom.

Referr(r)e. reportare .. donefti. nazad donefti.

[...]

Referre in rationes. rationibus adsignare .. ù raçún priéti.

Closmus .. cmûk. hapkanje. nutkanje koña nà têk. hap.

Increbrescere .. pribivatti. guſtitti. çinittìſe ćeſt, a, o.

Micturio, is, ire .. scímìſe, scítíſe, scímíſe. hoćemíſe, hoćetiſe, hoćemíſe /scati, vodu puſtitti.

Jezik i komunikacija, str. 439 (poglavlje Nepočetni ovisak, str. 438 – 440).

²⁴⁸ Svi se primjeri mogu naći u osmome prilogu.

A evo i tih 5 primjera neprozodijske porabe tupoga znaka (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni; pri tome ‘kraj riječi’, dotično ‘kraj postave’ bilježim znakom »#«):

<i>dòdnà</i>	<i>do# dnà</i>	<i>do# dn'a</i>
<i>ù raçún</i>	<i>u# raçún</i>	<i>u# raçú'n</i>
<i>nà têk</i>	<i>na# têk</i>	<i>na# 'têk</i>
<i>çinittìse</i>	<i>çinitti# se</i>	<i>çin'iti# se</i>
<i>sćimìse</i>	<i>šćí mi# se</i>	<i>šćí' mi# se</i>

Nije dakle moguće da bi *dòdnà* (u natuknici *stirpitus*) bilo *dò dna* (a dakako ni novoštokavsko *dò dna*), a ne će biti ni to da je prijedlog *do* naglašen, tj. *dò dnà*, nego valja uzeti da tupi znak nema prozodijsku službu te da označuje kraj riječi (zapravo da upozorava da je *do* »samostalna« riječ). Slično ni *ù raçún* (u podnatuknici *referre in rationes. rationibus adsignare*, natuknice *referr(r)e* tj. *referre*) ne će biti *ù raçún*, recimo s duljinom u posljednjem slogu (ta bi duljina u senjskome govoru inače bila pokraćena), a ne će naravno biti ni *ù raçún*, kao ni *ù raçún*, kao da je *u* naglašeno, nego i ovdje valja pretpostaviti *u# raçún*. Tako je i s primjerom *nà têk* (u natuknici *closmus*), što ne će biti ni *nà têk* (i ovdje bi duljina bila pokraćena), ni *nà têk*, kao da bi prijedlog *na* bio naglašen, nego treba uzeti *na# têk*. U primjeru *çinittìse* (u natuknici *increbrescere*) tupim je znakom obilježena granica između glagola *çinitti* i zanaglasnice *se*, pri čem je naglašena kraćina obilježena udvojenim suglasnikom *tt* (kako Vitezović gotovo redovito postupa kada su posrijedi infinitivi glagola). Nije dakle ni *çinít se*, ni *çinít se*, recimo s dvama naglascima, nego je *çinitti# se*. U primjeru pak *sćimìse* (u natuknici *micturio*) tupim je znakom obilježena granica između dviju zanaglasnica, a sam je naglasak označen oštrim znakom. Nije dakle *šćí mì se*, recimo s obilježenom duljinom na glagolu i naglašenim *mi*, a ni *šćí mì se*, gdje bi bio naglašen i glagol i zamjenica, nego je očevidno *šćí mi# se*.

Navodim ovdje i jedan primjer koji bi mogao biti dvojben. Premda je takvih primjera u Vitezovićevu rječniku vrlo malo, donosim ga zbog toga da se na njih ipak upozori (navodim najprije natuknicu, a zatim sam primjer).

Resipiscere .. k' ſebe dojti. ùpametſe zéti.

Riječ je o ovome primjeru (navodim dvije mogućnosti, i to u današnjem zapisu, kao i u dvonadslovnome):

ùpametſe	<i>u# pamet se</i>	<i>u# pamet se</i>
ùpametſe	<i>ü_pamet se</i>	' <i>u_pamet se</i>

Pitanje je dakle treba li tupi znak u primjeru *ùpametſe* (u natuknici *resipiscere*) tumačiti neprozodijski, tj. kao da označuje granicu prijedloga i imenice, dakle kao *u# pamet se*, pri čem ne bi bio obilježen naglasak, ili treba uzeti da je tupim znakom tu ipak obilježena naglašena kračina, tj. skakanje naglaska na prednaglasnicu, dakle *ü_pamet se* (duljina je pokraćena). U tome sam primjeru iznimno prihvatio ovu drugu mogućnost, i to zato što je u Vitezovićevu rukopisu doista zapisan sastavljen, a pri tome je posrijedi izričaj *ùpametſe zéti*, tj. *ü_pamet se zéti*, gdje bi sveza *u pamet* mogla biti shvaćena kao jedna cjelovita riječ (kao što je danas recimo prilog *nāpamēt*).

3.6. Još jedna osobita poraba tupoga znaka

U načelu međutim Vitezović ne zapisuje skakanje naglaska na prednaglasnicu, koliko god da ga u određenim prilikama ima u senjskome govoru (kao i inače u čakavskome).²⁴⁹ Ima ipak osam primjera u Vitezovićevu rječniku koji bi se mogli tumačiti kao zapis takva skakanja, doduše kao vrlo neobičan i pomalo »umjetan« zapis. Evo tih primjera (navodim ponajprije jedinice, tj. jednakosti u kojima se ti primjeri nalaze, a potom i same primjere):

Frustatim .. na kùſe. na komade. kuffaſto. kommadno. pò kuſe. pò komade. nà komade. /na fala[te]./

Membratim .. na ude. na kùſe. na fallate. na komade.

Piratica .. Guſarſtvo. morſko razbojničtvo. Martuloſtvo.

²⁴⁹ O tome za Vrgadu u prvome dijelu *Rječnika govora otoka Vrgade* B. Jurišić kaže sljedeće (str. 62): »Skakanje akcenta na prijedloge, veznike i negaciju vrlo je razvijeno, i kreće se ponajviše u okvirima poznatih pravila.«

Piraticam facere .. *guſaritti*. razbijati na mòru. martulofiti.

Cubitus². **Cubitum** .. lakkat. lakket.

Cubito inniti .. nalaktiti/e. glavu na rùku naſlonitti.

Procinctus, ūs .. odhodak. narùku. ſpravvad. odpravak.

Sub .. pòd.

[...]

Sub manu. faciliter .. lahko. lazno. narùku.

Perennè .. navìke. navik. vavik. uvik. vikom. vikoma.

Maritare .. odatti. udatti. omúžitti. za mÙſa [⇒ mÙža] datti. ſdrúžitti.

A evo i tih 8 neobičnih primjera (navodim i današnji zapis, kao i dvonadslovni; u ovome posljednjem ne označujem posebno kračinu):

<i>na kÙſe</i>	<i>nà_kÙſe</i>	'na_kuse
<i>na kÙſe</i>	<i>nà_kÙſe</i>	'na_kuse
<i>na mòru</i>	<i>nà_mòru</i>	'na_moru
<i>na rùku</i>	<i>nà_rùku</i>	'na_ruku
<i>narùku</i>	<i>nà_rùku</i>	'na_ruku
<i>narùku</i>	<i>nà_rùku</i>	'na_ruku
<i>navìke</i>	<i>nà_vìke</i>	'na_vike
<i>za mÙſa</i> [⇒ mÙža]	<i>zà_mÙža</i>	'za_muža

Na prvi bi se pogled moglo učiniti da je posrijedi pogreška. Čini se kao da je Vitezović na tim primjerima obilježio naglašenu kračinu (i to ondje gdje je posve jasno da je riječ o duljini). Kao da bi dva puta *na kÙſe* (u natuknicama *frustatum* i *membratim*) bilo *na kÙſe*, *na mòru* (u podnatuknici *piraticam facere*, natuknice *piratica*) kao da bi bilo *na mòru*, *na rùku* i dva puta *narùku* (u podnatuknici *cubito inniti*, natuknice *cubitus²*, te u natuknici *procinctus* i u podnatuknici *sub manu. faciliter*, natuknice *sub*) kao da bi bilo *na rùku*, *navìke* (u natuknici *perennè*) kao da bi bilo *na vìke*, a *za mÙſa* [⇒ *mÙža*] (u natuknici *maritare*) kao da bi bilo *za mÙža*. Utoliko više što se sve te riječi javljaju u rječniku i u nominativu jednine, dakle u temeljnome svome obliku, i to s obilježenom silaznom duljinom, npr. *kÙſ* (u natuknici *frustum*), *môre* (jedanaest

puta, već spomenuto u popisu riječi koje se u Vitezovićevu rječniku u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta), *mûž* (tri puta, u natuknici *corruca*, u podnatuknici [*levir.*] *sororius*, natuknice *levir*, gdje je precrtno, te u natuknici *maritus*¹⁾) i *vîk* (jedanput te jedanput *vêk*, u natuknicama *ævum* i *seculum*), ili pak u nominativu jednine s obilježenom prednaglasnom duljinom, npr. *rúka* (tri puta, u natuknicama *dextera* i *manus*, te u podnatuknici *manus. chirographus*, natuknice *manus*).²⁵⁰

Ipak, prisjetimo li se da su danas u senjskome govoru sve zanaglasne duljine pokraćene, zapravo da su pokraćene uopće sve duljine osim duljine pred naglašenom kračinom, moglo bi se pretpostaviti da je Vitezović takvom oznakom kračine (koja međutim nije i naglašena), tj. pokraćene izvorne duljine, zapravo htio obilježiti skakanje naglaska na prednaglasnicu (jer se upravo u tome slučaju ta izvorna duljina pokraćuje). Kao što je već pokazala razglobo primjera *nà têk*, to nije mogao učiniti recimo ovakvim zapisima: *nà kûſe*, *nà môru*, *nà rûku* (premda u Vitezovićevu rječniku nije potvrđen, akuzativ bi jednine te imenice bio *rûku*), *nà vîke*, *zà mûža*, jer bi to bilo istovrijedno ovim zapisima: *na# kûſe*, *na# môru*, *na# rûku*, *na# vîke*, *za# mûža*. Ako je dakle htio izbjegći da se tupi znak shvati kao oznaka kraja riječi, nije ga smio zapisati na prijedlogu. Istodobno, ako je ipak htio pokazati da naglasak skače na prijedlog, dovoljno mu je bilo obilježiti kračinu izvorno dugoga samoglasnika, jer se, kao što je već rečeno, ta duljina pokraćuje upravo pri skakanju naglaska na prijedlog (dakako, to pretpostavlja da čitatelj zna da su samoglasnici u navedenim riječima izvorno dugi). S druge strane, to se ne može pobrkatи s primjerima gdje je samoglasnik izvorno kratak, kao npr. *do mòzga* (u natuknici *medullitus*), jer tu tupi znak obilježava naglasnu kračinu, dakle *do mòzga*, a ne *dò mozga* (a ni novoštokavski *dò mozga*). Prema tome, navedene bi primjere trebalo razumjeti ovako: *nà_kûſe*, *nà_môru*, *nà_rûku*, *nà_vîke* i *zà_mûža* (ili pak u dvonadslovnome zapisu ovako: '*na_kuse*', '*na_moru*', '*na_ruku*', '*na_vike*' i '*za_muža*').

²⁵⁰ O takvu će zapisu prednaglasne duljine oštrim znakom biti još riječi.

4. Oštri znak

4.1. Zapis visokouzlaznoga naglaska

Vitezović u svome rječniku oštri znak rabi za zapis visokouzlazno naglašene duljine. Moglo bi se reći da je to njegovo temeljno značenje. No taj naglasak, koji ovdje zovem visokouzlaznim, ima različita imena. Katkada se zove čakavskim akutom, katkada novim akutom, tj. novim u odnosu na praslovjenski akut, kadšto opet starim akutom, starim u odnosu na novoštokavski dugouzlazni naglasak, gdjekada jednostavno zavinutim naglaskom, ali to je zapravo ime nadslovka kojim se taj naglasak bilježi. Danas ga, pod utjecam nekih inozemnih slavista kao što su Norvežanin Christian Stang, Nizozemac Frederik Kortlandt, ili Rus Владимир Дыбо, najčešće zovu neoakutom.

Na tu je nezgodu s imenom toga naglaska još 1966. upozorio Blaž Jurišić, pa u vezi s time kaže ovo:²⁵¹ »Ime akcentu ~ nije ustaljeno; Ivšić ga je nazvao zavinuti, a obično ga zovu čakavski akut ili novi akut. Naziv čakavski akut nije zgodan, jer ga imaju i ostala dva naša dijalekta, ne samo čakavski; naziv novi akut unosi u prvi čas zabunu, jedno zato, što je on prahrvatski akcenat, dakle nije baš tako nov, a drugo zato, što je današnji štokavski (književni) akut ~ mnogo noviji od njega. Prema praslavenskom otisnutom akcentu naš je akcenat ~ doduše nov, ali mu taj epitet ipak ne pristaje, dok ima još mlađih.«

Iz ovoga jasno proizlazi zašto ga nije dobro zvati čakavskim akutom, naime zato što taj naglasak, makar u nekome od svojih govora, imaju sva hrvatska narječja, i ujedno samo hrvatska, moglo bi se dodati, jer pokušaji da se pokaže kako se u Srbiji, »istočno od planine Kopaonika«, čuva »praslovenski neoakut«, nisu previše uvjerljivi.²⁵² Kojih se je četvrt stoljeća nakon Jurišića, godine 1990., i prof. Bulcsú László dotakao imena toga naglaska, i ujedno

²⁵¹ Vidi B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, I. dio, str. 61.

²⁵² Vidi o tome stavku Pavla Ivića iz 1996. – kao i o njegovu (različitu) mišljenju o toj pojavi iz godine 1973. – J. Lisac, *Hrvatski govori, filolozi, pisci*, str. 51.

predložio da se nazove hrvatskim akutom:²⁵³ »Po Bēliću se tāj visokī uzlaznī zovē čākavskīm akūtom, po Īvšiću bi se m'ogao zv'ati posavskīm, pāk i_kajkavskīm, ali ga zvāše n'ovīm, a kako se i Poljīčani, kojī su danas štōk'āvci, njīme slūžē (np. pokojnī ga Jūre Kaštel'an 'imāše) m'ogao bi se i_zvati hrvātskīm akūtom.«

Potom ga je, godine 1996., u velikoj raspravi *Bilježka o_književnōme naglasku hrvātskōme*, stogo definirao kao jednoga od pet hrvatskih naglasaka ovako:²⁵⁴ »[...] 4. stārī jākī visokī dugī uzlaznī nevukovsk'ī obilježen valovitīm nadsl'ōvkom »~« učest'alostnē uoblikē 67.54.44 – u Poljīcima izravnāt 66.54.44 pārā – kojū pr'atī rāzm'ierna jākostnā uoblika: *pārā se, rāzglobicē pa_āra_a* [...].« Zatim ga i nazivkom razlikuje od novoštokavskoga dugouzlaznoga, koji zove dubokouzlaznim naglaskom. Razlika je inače među njima posve jasna: dok visokouzlazni postiže visinu (tj. vis) unutar istoga sloga, naime na njegovoj drugoj mori, dubokouzlazni prelazi granicu sloga i postiže visinu (tj. vis) na idućem slogu, naime na njegovoj prvoj mori. Utoliko bi se visokouzlazni možda mogao zvati i brzouzlaznim, jer visinu, iliti vis, postiže brže negoli dubokouzlazni.

Visokouzlazni se naglasak u hrvatskome jeziku javlja u određenim prilikama (što je većinom svojevrsno općeslovjensko nasljeđe, jer te pojave nastaju između 7. i 11. stoljeća). U tim je prilikama, tj. u takvim okolinama, visokouzlazni naglasak očuvan u senjskome govoru, a dobro je potvrđen i u Vitezovićevu rječniku. Ovdje se na te pojave može ukratko podsjetiti. Dakle, taj naglasak nastaje:²⁵⁵

²⁵³ Vidi B. László, *Mušnammir gimillu* (*L'učāru cijelosti...*): *Hvalopj'ev S'uncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 55.

²⁵⁴ Vidi B. László, *Bilježka o_književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 339 (poglavlje *Vrste naglaska*).

²⁵⁵ Vidi općenito o tome S. Ivšić, *Prilog za slavenski akcenat*, u *Radu JAZU*, knj. 187., 1911. Potom npr. M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 49 – 52 (poglavlje *Čakavski akut*); također B. Jurišić, *Rječnik govora otoka*

- a) Nakon gubitka naglašenoga poluglasa iza dugoga sloga pomicanjem naglaska na prethodni slog (tj. pomakom visine na drugu moru dugoga sloga), npr. u nominativu jednine prema **dvōr* bude *dvōr*, a također u genitivu množine prema **dūš* bude *dūš*; takvim se primjerima s duljinom u genitivu pridružuju i imenice s kračinom prije poluglasa ako se dočinju na *n, r, l* (tj. općenito na zvonačnik), npr. prema **žen* bude *žēn*, a potom se ta duljina poopćava, pa prema **vod* bude *vōd* (o čem je već bilo riječi). U potonjim bi se slučajevima naglasak mogao uvjetno smatrati metatonijskim, jer se u nekome razdoblju može pretpostaviti naglasak *vōd* [metatonijskim zbog toga što se (kratka) silaznost mijenja u (visoku) uzlaznost].
- b) U primjerima gdje duljina + dugosilazni naglasak bude visokouzlazni naglasak + kračina (u imenica ženskoga roda, poput *strāža* i *sūša*) ili pak bude visokouzlazni naglasak + duljina (ili kračina, ako je ta duljina pokraćena, kao što je u senjskome govoru, a i u Vitezovića; u glagola u prezentu, poput *pītaš*, tj. *pītaš*, na koji se »naslanja« i naglasak glagolnoga pridjeva trpnoga, poput *pītan*).
- c) U određenim pridjevima, poput *drāgi*, a tako i u rednim brojevima, poput *pēti*.
- d) U primjerima gdje je posrijedi položajno duljenje pred skupinom zvonačnik + suglasnik, poput genitiva jednine *stārca* prema nominativu jednine *stārac*.
- e) U primjerima gdje dolazi do položajnoga duljenja pred zvonačnikom u zatvorenome slogu, poput nominativa jednine *gospodīn* prema genitivu jednine *gospodīna* (to vrijedi za čitav niz govora, pa i za senjski, a tako je i u Vitezovića).

U vezi s posljednjim primjetio je Stjepan Ivšić još godine 1951. u svojoj raspravi *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike*, među 8 točaka »kratke karakteristike senjske akcentuacije«, pod točkom 3., da je u Senju »ograničeno duljenje s akcentom ~ ispred sonanata«, te među ostalim naveo primjere *kōń*,

Vrgade, I. dio, str. 60 – 61; k tomu J. Lisac, *Hrvatska dijalektologija*, 1. *Hrvatski dijalekti i govor i štokavskog narječja i hrvatski govor i torlačkog narječja*, str. 22.

koňā i *dīm*, *dīma*, uz *gospodīn*, *stōl*, *vōl*, *postōl*, *krāj*, *rāj*, itd.²⁵⁶ Tih je njegovih 8 točaka prenio u svojoj doktorskoj disertaciji M. Moguš,²⁵⁷ a potom je neke od točaka i komentirao, pa u vezi sa spomenutom točkom 3. kaže ovako:²⁵⁸ »Zato mi se Ivšićeve ‘ograničeno duljenje s akcentom ~ ispred sonanata’ (vidi 3. tačku Ivšićeve ‘kratke karakteristike’) čini samo djelomično opravdanim, tj. ukoliko se shvati kao noviji akcenatski utjecaj jednih oblika na druge, odnosu gdje je ~ akcenat prepustio mjesto drugome. Ograničeno duljenje ne bi se smjelo naime razumjeti kao tvrdnja da se akcenat ~ uopće nije nalazio u kategoriji *cār–dīm*. Da se u Senju prije govorilo i *cār*, i *dīm*, i *sīr*, pokazuju jasno Vitezovićeva bilježenja (vidi te riječi u njegovu Lexiconu).«

Međutim, upravo Vitezović u svome rječniku ima isključivo zapis *cār* (dva puta, u natuknicama *cæsar* i *imperator*), dakle *cār*. Na riječima *dim* (dva puta, u natuknicama *fumus* i *thymiamā*) i *sīr* (deset puta, u natuknici *caseus*, u podnatuknicama *caseum parare*, dva puta u *caseus discobinatus* i jedanput u *caseus musteus*, *recens*, *mollis*, natuknice *caseus*, potom dva puta u natuknici *hippace*, jedanput u natuknici *tyrotaric[h]us*, tj. *tyrotarichus*, te dva puta u podnatuknici *musteus caseus*, natuknice *musteus*) nije obilježen nikakav nadslovak (a također ni na riječi *koń*). Stoga se čini da u vezi s tim ipak ima pravo S. Ivšić, ili makar to da se njegov stavak ne može osporiti primjerima, tj. zapisima iz Vitezovićeva rječnika. K tomu, i većina se onih primjera gdje ima duljenja, slaže s Ivšićem, npr. *gospodīn* (u natuknici *dynastes*), *vōl* i *napolvōl* (u natuknicama *phoca* i *semibos*), te *rāj* (u natuknici *Elysium*), dočim primjeri *stol* i *postol* nemaju obilježen nadslovak, a riječ *kraj* ima štoviše tupi znak, tj. *krāj* (u podnatuknici *pars. latus*, natuknice *pars*), što se vjerojatno može tumačiti i pogreškom, tj. da je posrijedi *lapsus calami*.

²⁵⁶ Vidi S. Ivšić, *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike*, u *Zbornik radova: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet*, knj. 1., 1951., str. 363.

²⁵⁷ Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 44 – 45.

²⁵⁸ Vidi u spomenutoj Moguševoj disertaciji *Današnji senjski govor*, str. 51.

Premda su mnogi primjeri za zapis visokouzelnoga naglaska oštrim znakom u Vitezovićevu rječniku već spomenuti, donosim ipak ovdje za svaku navedenu kategoriju po pet Vitezovićevih zapisa:

- a) Bráč (u natuknici *Brachia*, otok), *hráſt* (u natuknici *robur*), *Hvár* (dva puta, u natuknicama *Pharos* i *Pythiusa*), *kľúč* (u natuknici *suffragio*), *kút* (četiri puta, u natuknicama *angulus interior*, *hirquus*² i *loculamentum*, te u podnatuknici *sinus oculorum*, natuknice *sinus*); *grán* (u natuknici *frondatio*), *rúk* (tri puta, u natuknicama *applausus*, *extorquere* i *manupretium*), *tráv* (četiri puta, u natuknicama *batanologia* i *herbarius*¹, u podnatuknici *mucrones herbarum*, natuknice *mucro*, te u natuknici *syrupus*), *góř* (u natuknici *lagopus*), *kóz* (u podnatuknici *grex caprarum*, *ovium*, *porcorum*, natuknice *grex*).
- b) *ſtráža* (tri puta, u natuknicama *excubiæ*, *vigilia* i *Samaria*, u četvrtome dodatku), *ſúsa* (tri puta, u natuknicama *ariditas*, *siccitas* i *Jabes*², u četvrtome dodatku); *bívam* (u podnatuknici *fio*, *jis*, natuknice *fieri*), *ulíva* (u podnatuknici *guttus. gutturnium*, natuknice *guttus*); *povídān* (u natuknici *narratus*).
- c) *brížni* (u natuknici *collinus*), *lúdi* (u natuknici *delirans*), *právi* (dva puta, u natuknicama *germanus*² i *syncerus*), *ſtári* (dva puta, u natuknicama *Epidaurum* i *majores*), *žúti* (tri puta, u natuknicama *aurichalcum*, *ceratitis* i *orichalcum*); *péti* (dva puta, u podnatuknici *criticus dies*, natuknice *criticus* i u natuknici *quintus*), *ſédmi* (u natuknici *septimus*), *deſéti* (dva puta, u natuknicama *decimùm* i *denus*), *pedeſéti* (u natuknici *quinquagesimus*), *oſamdeſéti* (u natuknici *octogesimus*).
- d) *Celówka* (u natuknici *basiatrix*, prema *cellov*, u podnatuknici *osculum. basium*, natuknice *osculum*, te u natuknici *suavium*), *ſtarofélka* (u podnatuknici *indigena*, æ. f., natuknice *indigena*, prema *ſtarosellac*, u istoj natuknici, te u podnatuknici *colonus antiquus*, natuknice *colonus*), *Zecogónce* (u podnatuknici *lepores pellens*, natuknice *lepus*, prema *Zecogonnac*, u istoj podnatuknici), *Zecogónka* (u podnatuknici *lepores pellens*, natuknice *lepus*, prema *Zecogonnac*, u istoj podnatuknici), *Zecolówka* (u podnatuknici *lepores capiens*, natuknice *lepus*, prema *zecolovvac*, u istoj podnatuknici).

e) *brodóm* (u natuknici *syrtis*, dativ množine), *bór* (četiri puta, u natuknicama *larix*, *picea*, *pinaster* i *pinus*), *gospodín* (u natuknici *dynastes*), *pún* (dva puta, u natuknicama *cadaverosus* i *scelerosus*), *ráj* (u natuknici *Elysium*).

No to nije jedino značenje koje oštri znak ima u Vitezovićevu rječniku. Vitezović naime taj znak rabi na još jedan način.

4.2. Zapis prednaglasne duljine

Taj oštri znak Vitezović još rabi i za zapis prednaglasne duljine.²⁵⁹ Prije svega valja reći, što je već spomenuto, da su u senjskome govoru sve zanaglasne duljine pokraćene, a i sve prednaglasne, osim duljine pred kratkosilaznim naglaskom. O tome S. Ivšić u točki 2. svoje prije navedene »kratke karakteristike senjske akcentuacije« kaže sljedeće: »dužina samo ispred akcenta «, te navodi među ostalim ove primjere: *plāčāt* : *plāčāmo*, *plāčāli* : *plāčāl* i *glāvā* : *glāvē*.²⁶⁰ Budući da je to jedini položaj gdje se duljina može ozbiljiti, jasno je da je opstojnost (ili neopstojnost) duljine u senjskome govoru (a tako je i u Vitezovića) od znatne važnosti, tj. da je duljina u tome položaju obavijesna, pa ju stoga valja i obilježiti. Najjednostavniji su i ujedno najočvidniji primjeri, a takvih primjera ima jako puno, gdje je sigurno posrijedi duljina, infinitivi glagola koji prije naglašenoga pretposljednjega sloga u dočetku *-iti*, što Vitezović redovito zapisuje *-itti*, imaju duljinu, npr. *grāditti* (dva puta, u natuknicama *aedificare* i *fabricare*) ili *izrūčitti* (dva puta, u natuknici *renuntiatio* i u podnatuknici *suppetias ferre*, natuknice *suppetiæ*). To bi se danas zapisalo ovako: *grādīti* i *izrūčīti* (u dvonadslovnome zapisu *grād'iti* i *izrūč'iti*). Ti Vitezovićevi zapisi sigurno ne znače *grāditi* ni *izrūčiti*, a dakako ni *grādīti* ni *izrūčīti*. Valja pri tome uočiti da se u ovome slučaju udvojeni suglasnik nalazi

²⁵⁹ Na to je prvi upozorio, ali govoreći o duljini općenito, B. Jurišić u svojoj raspravi *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, objavljenoj u *Analima Jadranskog instituta*, sv. 1., 1956., str. 301.

²⁶⁰ Vidi S. Ivšić, *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike*, u *Zbornik radova: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet*, knj. 1., 1951., str. 363.

iza sloga koji je obilježen oštrim znakom, dakle iza dugoga sloga, za razliku od već spomenutoga morfonološkoga zapisa kračine, gdje se udvojeni suglasnici nalaze ispred sloga koji je obilježen (tupim ili oštrim) nadslovkom.

Međutim, taj iznimni slijed – duljina + naglašena kračina – i na izgovornoj razini čini jednu osobitost, a ta je da ta naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak, u takvu položaju, kako kaže M. Moguš, »gubi na ekspiratornosti«. Moguš pak nastavlja ovako:²⁶¹ »U poziciji – "dugi slog ne stoji u horizontalnoj liniji kao ostali kratki slogovi, nego se završetak dužine izgovara nešto povišeno. Kad bismo npr. u riječi *poprekidâli* htjeli zorno prikazati izgovornu visinu svakog vokala, onda bismo završetak dugog nenaglašenog vokala *i* (*î*) i akcentuirano *a* (*â*) morali napisati više od ostalih vokala, i to *jednako visoko*.« I upravo je to razlog, naime to što je posrijedi, tako reći, »povišena duljina«, da Vitezović tu prednaglasnu »povišenu« duljinu bilježi istim znakom kojim i visokouzlazni naglasak (tj. visokouzlazno naglašenu duljinu), a ne recimo zavinutim znakom. (Uočiti je u navedenome ulomku da kao primjer i Moguš navodi jedan glagol s naglašenim pretposljednjim sloganom i s duljinom u dopretposljednjem sloganu.) Zato je u senjskome govoru moguće, što inače nije opći slučaj u drugim čakavskim govorima, pa ni u ikavsko-ekavskome ili srednjočakavskome podnarječju ili dijalektu, da takva duljina posve »preuzme« naglasak, tj. da na svoju drugu moru privuče visinu, dakle ovisak, s idućega sloga, te da tako na mjestu te duljine nastane visokouzlazni naglasak. Zbog toga u senjskome govoru, uz primjere poput *rûkâ*, *rukë* ili *glâvâ*, *glavë*, imamo npr. *zîma*, *zîme* ili *starîna*, *starîne*, dočim je recimo na Vrgadi *zîmâ*, *zîmë* ili *starînâ*, *starînë* (gdje se čuva duljina pred visokouzlaznim naglaskom).²⁶² Pri tome međutim valja zapaziti da to »preuzimanje« naglaska, ili taj prijenos naglaska, nema za posljedicu novoštokavski dubokouzlazni naglasak, jer u tome bi slučaju visina ostala na istome mjestu, a samo bi se pomakla silina za jedan slog ulijevo, nego da je posljedak toga prijenosa upravo visokouzlazni

²⁶¹ Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 52.

²⁶² Vidi B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio, str. 243 i 198.

naglasak, što znači da se visina pomică za jednu moru ulijevo (a dakako i silina za jedan slog ulijevo). Stoga po mome mišljenju nemaju pravo oni koji smatraju da oštri znak u Vitezovićevu rječniku gdjekada ima »akcenatsku vrijednost današnjega našega književnoga«,²⁶³ ili da može imati »vrijednost štokavskoga dugog uzlaznog akcenta«.²⁶⁴ Štoviše, može se reći da u Vitezovićevu rječniku nema ni jednoga jedinoga primjera gdje bi bio zapisan neki od novoštokavskih (uzlaznih) naglasaka.

Nije potrebno posebno ni isticati koliko u određenim okolnostima takvo stanje stvari otežava ispravno razumijevanje Vitezovićeva zapisa. Primjerice, kako shvatiti zapis *rúka*, kao *rúka* ili ipak kao *rúkā*, pogotovo što inače znamo da je i danas u Senju *rúkā*? Tu nam može pomoći zapis kojega drugoga padeža, naravno ako se nalazi u rječniku. Tako se, osim nominativa jednine, od imenice *rukā* u Vitezovićevu rječniku nalazi još i genitiv jednine *ruké* (u natuknici *aut(h)ographus*, tj. *autographus*). Taj je genitiv zacijelo ono što bismo danas zapisali *rukē*. Sada valja pogledati i neke druge primjere. Tako u rječniku nalazimo riječ *dobrotā* (u natuknici *probitas*), tj. *dobrotā*, i njezin genitiv jednine *dobroté* (u natuknici *Achitob*, u četvrtome dodatku), tj. *dobrotē*, ali i riječ *starína* (tri puta, u natuknici *antiquitas*, u podnatuknici *vetustas rerum*, natuknice *vetustas* i u natuknici *Balaam*, u četvrtome dodatku), tj. *starína*, kao i njezin genitiv jednine *staríne* (dva puta, u podnatuknici *scruta anilia*, natuknice *scruta* i u natuknici *scrutarius*), tj. *staríne*. Iz tih se primjera vidi da se iz zapisa genitiva jednine može pretkazati zapis nominativa. Uspostavimo ponajprije dva dvostruka razmjera, jedan u Vitezovićevu zapisu, a drugi u današnjem zapisu:

staríne : starína = dobroté : dobrotā = ruké : rúka

staríne : starína = dobrotē : dobrotā = rukē : x

²⁶³ Vidi B. Jurišić, *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, u *Analima Jadranskog instituta*, sv. 1., 1956., str. 301.

²⁶⁴ Vidi u predgovoru N. Vajs i Z. Meštrović trećemu svesku Vitezovićeva rječnika (pod naslovom *Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena*), str. XXXII.

Pita se: što treba uvrstiti na mjesto nepoznanice *x*? Ako prema genitivu jednine *staríne*, tj. *staríne*, imamo nominativ *starína*, tj. *starína*, a prema genitivu *dobroté*, tj. *dobrotě*, imamo nominativ *dobrotá*, tj. *dobrotá*, tada se prema genitivu *ruké*, tj. *rukě*, mora – na osnovi zapisa *rúka* – pretkazati zapis *rükà* (a ne *rúka*, jer bi tada genitiv jednine bio *rúke*). I to je taj osnovni pristup koji sam primijenio i u sličnim slučajevima. Da se i sam Vitezović kolebao u zapisima poput *rúka*, vidi se iz jednoga primjera gdje je jedna te ista riječ zapisana na dva načina, naime *izlág* (u podnatuknici *extra unam aniculam*, natuknice *extra*), tj. *izlág*, i *ízlag* (u natuknici *præter*, precrtno), tj. *ízlág*. Treba pripomenuti da Vitezović bilježi katkada duljinu u predmetku *iz-*, posebice u odglagolnim izvedenicama ništičnim dometkom muškoga roda, npr. *ízgon* (u natuknici *exterminatio*), tj. *ízgön*. Takvih duljenja ima kadšto i u drugih (inače izvorno kratkih) predmetaka, poput *pro-*, npr. *prógon* (u natuknici *exterminatio*), tj. *prögön*.²⁶⁵

Drugo je pitanje zašto Vitezović na takvim primjerima nije bilježio dva nadsvrška, pa zapisao npr. *rükà*. No vidjeli smo već pri razmatranju latinskih riječi da je izbjegavao pisati dva nadsvrška, koliko god da je to mogao činiti. A da je takav zapis moguć i u hrvatskome, pokazuje nam ovaj primjer iz rječnika: *ízpít* (u podnatuknici *examen. exploratio judicii*, natuknice *examen*), tj. *ízpít*. Doduše, to je jedini primjer jedne hrvatske riječi s dvama različitim nadsvršcima u cijelome Vitezovićevu rječniku (osim primjera *sćímiſe*, gdje se tupi znak rabi na neprozodijskoj razini, a posrijedi su zapravo tri riječi, tj. *sći mi ſe*, samo zapisane sastavljeno; no o tome je primjeru već bilo riječi). Tako dolazimo do pomalo neobične spoznaje: kada je nakon prednaglasne duljine, koju je bilježio oštrim znakom, naglašenu kračinu mogao zapisati udvojenim suglasnicima, tada je to redovito i činio, no kada je tu istu naglašenu kračinu trebao zapisati tupim znakom, a to je obično onda kada je kratkosilazni

²⁶⁵ Štoviše, katkada se takvi naglasni likovi s duljinom i »standardiziraju« na razini književnoga jezika, posebice kada su posrijedi predmetci *po-* i *pro-*, npr. *pójam* i *prózor* (vidi S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 479 i 525) prema onome što se očekuje, naime *pòjam* i *pròzor* (kako ima Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 866 i 1013).

naglasak na posljednjem slogu, tada je to izbjegavao činiti. Posebice nije jasno, o čem je već bilo govora, zašto u primjerima gdje je kratkosilazni naglasak na posljednjem slogu, a riječ se dočinje suglasnikom, nije pisao udvojeni suglasnik, pa npr. imao ovako: *ízgonn*, *prógonn*, *ízpitt*. Da je tako postupao u tim i sličnim slučajevima, mogao je pisanje dvaju (različitih) nadslovaka ostaviti samo za one primjere gdje je kratkosilazni naglasak na posljednjem slogu, a riječ se dočinje samoglasnikom, dakle za primjere poput *rúkà*. No valja s druge strane obratiti pozornost na nešto što govori u prilog Vitezoviću, naime na to da je upravo u takvim primjerima, i to osobito u dvosložnima, slijed duljina + naglašena kračina s izgovornoga stajališta najnejasniji. Tako npr. ni August Leskien godine 1888. nije bio siguran je li u čakavskome govoru na Visu znak »'« u primjerima kao *rúka* naglasak ili duljina, pa je zato takve primjere označivao ovako: *rúkà*, *súdà*.²⁶⁶ Kolebanje je, dakle, posve razumljivo. Ali s treće opet strane, upravo način na koji je Leskien bilježio takve primjere, govori u prilog tomu da je i Vitezović mogao pisati npr. *rúkà* i *súdà*, te da je šteta što tako nije i činio.

4.3. Morfonološki zapis duljine pred naglašenom duljinom

Rečeno je već da je riječ *ízpít* jedini zapis s dvama različitim nadslovcima u Vitezovićevu rječniku (osim već spominjanoga primjera *sćímíše*). No u rječniku se nalazi određen broj primjera zapisan s dvama oštrim znakovima. Takvih riječi pojavnica ima ukupno 20. Od toga se dva primjera javljaju dva puta (*dúbé* i *múké*), a dva će primjera vjerojatno biti *lapsus calami* (*Bózé* i *razúzéti*). To bi značilo da ima 16 riječi razlikovnica koje su (ispravno) zapisane s dvama istovjetnim nadslovcima (tj. ovdje s dvama oštrim znakovima). No evo najprije svih primjera:

²⁶⁶ O tome Leskien govori u članku *Zur kroatischen Dialektologie Dalmatiens*, u *Berichte der königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaft*, 1888. Navodim prema prvome dijelu Ivšićeve rasprave *Današnji posavski govor*, u *Radu JAZU*, knj. 196., 1913., str. 152.

Bóžé (u podnatuknici *parvus deus*, natuknice *deus*) – pogrješno (vjerojatno *lapsus calami*), treba Bóže (moglo bi biti Bóžè)
 brádé (u natuknici *synephœbi* [⇒ *synephebi*])
 célé (u natuknici *autopyros*)
 dúbé (dva puta, u natuknicama *cavator* i *cavatrix*)
 kýrmé (u natuknici *epidromus*)
 lézé (u natuknici *cossis*)
 mézdré (u natuknici *membranaceus*)
 múké (dva puta, u natuknicama *autopyros* i *simila*)
 rásté (u podnatuknici *suffrago. vitium soboles*, natuknice *suffrago*)
 razúzéti (u natuknici *distrahere*) – pogrješka (vjerojatno *lapsus calami*), treba
 razuzéti
 rúké (u natuknici *brachiale*)
 sícé (u natuknici *frondator*)
 stráné (u podnatuknici *meæ partes non desiderabuntur*, natuknice *pars*)
 strélé (u podnatuknici *crena sagittæ*, natuknice *crena*)
 trávé (u natuknici *conopus*)
 záftávni (u natuknici *sequestrarius*)
 zlézé (u natuknici *dryophytes*, precrtano)
 žáróm (u natuknici *flagranter*)

A evo sada 16 ispravno zapisanih primjera u današnjem zapisu i u dvonadslovnome:

brádé	<i>brādē</i>	<i>brādē¹</i>
célé	<i>cēlē</i>	<i>cēlē¹</i>
dúbé	<i>dūbē</i>	<i>dūbē¹</i>
kýrmé	<i>křmē</i>	<i>křmē¹</i>
lézé	<i>lēžē</i>	<i>lēžē¹</i>
mézdré	<i>mēzdrē</i>	<i>mēzdrē¹</i>
múké	<i>mūkē</i>	<i>mūkē¹</i>
rásté	<i>rāstē</i>	<i>rastē¹</i>
rúké	<i>rūkē</i>	<i>rūkē¹</i>

<i>sícé</i>	<i>síčě</i>	<i>síčě'</i>
<i>ſtráné</i>	<i>strāně</i>	<i>strānē'</i>
<i>ſtrélé</i>	<i>ſtrélē</i>	<i>ſtrélē'</i>
<i>trávé</i>	<i>trāvě</i>	<i>trāvē'</i>
<i>záſtávni</i>	<i>zāſtāvni</i>	<i>zāſtā'vni</i>
<i>zléžé</i>	<i>zléžě</i>	<i>zléžě'</i>
<i>žáróm</i>	<i>žárōm</i>	<i>žárō'm</i>

Prema tome, ako prihvatimo da je jedina duljina koju je Vitezović imao, ona pred naglašenom kračinom, kako je i danas u senjskome govoru, što znači da je duljina pred naglašenom duljinom pokraćena, postavlja se pitanje kako tumačiti navedene primjere. Istina, to ne mora biti samo po sebi razumljivo i moguće je da je posrijedi jednostavno zapis izgovora, tj. da je Vitezović tu bilježio duljinu koja nije pokraćena, kako je to, s druge strane, i danas u mnogim čakavskim govorima. No u tome slučaju nije potrebno previše toga tumačiti: riječ je jednostavno o zapisu na izgovornoj razini. Međutim ako je ta duljina pred naglašenom duljinom, tj. pred visokouzlaznim naglaskom pokraćena, tada naravno ne može biti govora o zapisu na izgovornoj razini, nego je riječ o zapisu na morfonološkoj razini. I ovdje bi se moglo reći, kao i u slučaju morfonološkoga zapisa kračine udvojenim suglasnicima, da je na taj način zapisan temeljni lik značljive jedinice, koji sadržava obavijest o opstojnosti dugoga samoglasnika u temeljnome obliku (tj. u nominativu prema genitivu ili instrumentalu, ako je riječ o imenicama i pridjevima u ženskome rodu, u infinitivu prema prezentu, ako je riječ o glagolima, ili pak u imenici prema odnosnome pridjevu, ako je riječ o tvorbi), premda se ta duljina u tome obliku ne ozbiljava. I zato takav zapis valja držati morfonološkim, tj. zapisom na smjenoslovnoj razini (jer se duljina i kračina, unutar sklonidbe, ili unutar sprege, ili unutar tvorbe – smjenjuju).

Međutim, od tih se 16 primjera njih 5 javlja u još jednome zapisu, naime s obilježenom duljinom (oštrim znakom) pred naglašenom duljinom, ali tako da istodobno nije obilježena i sama naglašena duljina. Pri tome se jedan primjer javlja dva puta (*rúke*), a jedan četiri puta (*ſtráne*). Nije posve jasno treba li te

primjere shvatiti kao pogrešku ili ne treba. Ja sam u osmome prilogu, gdje se navode svi ti i slični primjeri, uzimao da je posrijedi pogreška, te sam ih u drugome stupcu, u stupcu s današnjim zapisom, obilježio masnim pismenima. No o tome se, kako će se vidjeti, može raspravljati. Evo najprije tih 5 primjera:

léze (u natuknici *halcyon*)

múke (u natuknici *farreum*)

rúke (dva puta, u natuknici *chirographum* i u podnatuknici *doron. munus*, natuknice *doron*)

ſtráne (četiri puta u natuknicama *alterutrinque*, *cynosura*, *hosticus* i u podnatuknici *salve ab illo*, natuknice *salve*)

zléze (u natuknici *ephemeron*)

A evo sada tih 5 primjera u današnjem zapisu i u dvonadslovnome (u drugome je stupcu pogreška obilježena masno, a u uglatim se zagradama donosi lik koji se očekuje; u trećem se stupcu navodi samo ono što se očekuje, dakle »ispravan« zapis):

<i>léze</i>	<i>lēže/léžë [ležē]</i>	<i>ležē¹</i>
<i>múke</i>	<i>mūke/mūkë [mukē]</i>	<i>mukē¹</i>
<i>rúke</i>	<i>rūke/rükë [rukē]</i>	<i>rukē¹</i>
<i>ſtráne</i>	<i>ſtrāne/ſtrānë [stranē]</i>	<i>stranē¹</i>
<i>zléze</i>	<i>zlēže/zlēžë [zležē]</i>	<i>zležē¹</i>

Treba li dakle u zapisu genitiva jednine poput *múke*, *rúke* i *ſtráne*, ili u zapisu trećega lica prezenta poput *léze* i *zléze* vidjeti pogrešku? Jasno je naime da primjerice zapis *rúke* upućuje na *rúke* ili *rükë*, a nikako ne na *rukē*. K tomu, takav bi zapis unio dodatnu pomutnju kada bi posrijedi bila npr. riječ *svijeća*, tj. *svića*, pa bi iz mogućega zapisa *svíče* (koji se ne nalazi u Vitezovićevu rječniku) nedvojbeno valjalo odčitati *svīčë* (jer tako glase nominativ, akuzativ i vokativ množine te imenice), u skladu pak sa zapisom nominativa jednine *svíća* (koji se nalazi u Vitezovićevu rječniku), tj. *svīčâ*.

Ali da sve bude još zamršenije i ujedno teže pri odčitavanju Vitezovićevih zapisu, dvjema se od 5 navedenih riječi genitiv jednine javlja u još jednome

zapisu, pri čem se jedna od riječi u takvu zapisu nalazi šest puta u rječniku (*ſtrané*), a o drugoj je već bilo govora (*ruké*). Evo tih dviju riječi:

ruké (u natuknici *aut(h)ographus*, tj. *autographus*)

ſtrané (šest puta, u natuknicama *antæci*, *cultellatus*, *lateralis*, *neutralis*, u podnatuknici *ultrò citròque*, natuknice *ultrò*, te u natuknici *utrinque*)

A evo također tih dvaju genitiva jednine u današnjem zapisu i u dvonadslovnome:

ruké *rukē* *rukē¹*

ſtrané *stranē* *stranē¹*

Prema tome, tima je dvjema imenicama genitiv jednine zapisan na tri načina: *ruké* i *ſtrané*, *rúké* i *ſtráné*, te *rúke* i *ſtráne*. Ako bismo likove *ruké* i *ſtrané* mogli smatrati zapisima na izgovornoj razini (jer se njima zapisuje izgovor), a likove *rúké* i *ſtráné* zapisima na morfonološkoj razini (jer se njima zapisuje obavijest o opstojnosti duljine u temeljnome liku značljive jedinice, premda se ona ne izgovara u tome genitivu), kako onda treba razumjeti likove *rúke* i *ſtráne*? Je li riječ o pukome propustu, tj. o zapisu oštrogog znaka na krivome slogu u namjeri da se napiše *ruké* i *ſtrané*? Ili je riječ o tome da je nehotice ispušten jedan oštri znak u želji da se napiše *rúké* i *ſtráné*? Ili je možda posrijedi želja da se održi zapis temeljnoga lika značljive jedinice, tj. *rúk* i *ſtrán*, koji se nalazi i u nominativu *rúka* i *ſtrána* (potonjega zapisa nema u Vitezovićevu rječniku)? Teško je prosuditi. No kao što sam već rekao, ja sam takve zapise smatrao pogrješnima (u rječniku ih ukupno ima 39 i svi su oni navedeni u osmome prilogu). No taj stavak, da su posrijedi pogrješni zapisi, valja ipak uzimati *cum grano salis*.

4.4. Dva primjera sklonidbe u Vitezovićevu zapisu

Zanimljivo je pogledati kako bi u Vitezovićevu zapisu izgledali sklonidbeni uzorci pojedinih imenica. Pri tome valja imati na umu da u Vitezovićevu rječniku nijedna imenica nije potvrđena u svim svojim oblicima,

tj. u svim padežima, a pogotovo tako da bi bila zapisana s nadslovcima. Stoga je takav sklonidbeni uzorak potrebno do neke mjere domisliti te ga uspostaviti na temelju onoga što se u Vitezovićevu rječniku može potvrditi. To je dakle pristup koji mora voditi računa o već spomenutim razinama razmatranja. Tako bi oni oblici, tj. padeži koji su potvrđeni u rječniku, činili neku vrstu prve razine (tj. razinu »činjeničnoga stanja«), dočim bi oni oblici ili padeži koji nisu potvrđeni, ali se mogu uspostaviti na osnovi Vitezovićeve porabe nadslovaka, činili drugu razinu (tj. razinu onoga što sam nazvao »težnjom« koja se iz pojedinih Vitezovićevih zapisa može razaznati).

Ovdje sam kao primjer odabrao dvije tzv. bezvisne osnove ženskoga roda e-sklonidbe,²⁶⁷ od kojih je jedna kratka bezvisna osnova, a druga duga, naime imenice *noga* i *ruka*. Ako se njihova sklonidba usporedi s onom u senjskome govoru danas, može se vidjeti da se stanje u Vitezovićevu rječniku dobro slaže s današnjim stanjem »na terenu«, osim u pogledu triju padeža u množini, budući da Vitezović u množini redovito razlikuje dativ, lokativ i instrumental.

U svojoj je pak doktorskoj disertaciji M. Moguš imenice u senjskome govoru prema naglasku rasporedio u četiri osnovna tipa. Pri tome je razlikovao imenice s istim naglaskom na istome mjestu, imenice s različitim naglaskom na istome mjestu, imenice s različitim naglaskom na različitome mjestu i imenice s istim naglaskom na različitome mjestu.²⁶⁸ To je raspon od nemjenljivosti naglaska i mjesta, preko djelomične promjenljivosti jednoga ili drugoga, do potpune mjenljivosti jednoga i drugoga. Ta se njegova razdioba može prikazati u ovoj preglednici:

²⁶⁷ To su osnove koje pripadaju u tzv. sedmu vrstu osnova, od sedam kojima raspolaže hrvatski naglasni sustav, a koju prof. László zove »neobstojně bezvisně«. Vidi B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42. (o tih sedam vrsta vidi u poglavlju *Razredba 'osnōvā po naglasnōj vladbi*, str. 385 – 386).

²⁶⁸ Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 63 (poglavlje *Akcenat imenica*).

TIP	VRSTA NAGLASKA	MJESTO NAGLASKA
I.	ista	isto
II.	različita	isto
III.	različita	različito
IV.	ista	različito

Pri tome je tu razdiobu primijenio na imenice muškoga, ženskoga i srednjega roda. Prema njoj bi imenice koje sam ovdje odabrao, tj. *noga* i *ruka*, pripadale u skupinu b., 1. podtipa III. tipa imenica ženskoga roda (primjer *noga*, tj. pokraćeno: Ž.III.1.b.), dotično u skupinu b., 2. podtipa III. tipa imenica ženskoga roda (primjer *ruka*, tj. pokraćeno: Ž.III.2.b.). Navodim ovdje sklonidbu jedne i druge imenice u jednini i u množini, te u svima trima zapisima, tj. u Vitezovićevu, u današnjem i u dvonadslovnome. Pri tome su u Vitezovićevu zapisu masno obilježeni oblici koji se ne nalaze u rječniku (to bi bila ta druga razina).

N. nogà	nogà	nog'a
G. nogé	nogě	nogě'
D. noggi	nògi	'nogi
A. noggu	nògu	'nogu
V. noggo	nògo	'nogo
L. (na) nogì	nogì	nog'i
I. nogóm	nogòm	nogò'm

N. nogge	nòge	'noge
G. nòg	nòg	nò'g
D. nogám	nogàm	nogà'm
A. nogge	nòge	'noge
V. nogge	nòge	'noge

L. (na) nogáh	nogāh	nogā'h
I. nogammi	nogàmi	nog'ami

N. rúkà	rúkà	rúk'a
G. rúké	rúkẽ	rúkẽ'
D. rûki	rûki	'rûki
A. rûku	rûku	'rûku
V. rûko	rûko	'rûko
L. (na) rúkì	rûkì	rûk'i
I. rúkóm	rûkõm	rûkõ'm

N. rûke	rûke	'rûke
G. rûk	rûk	rû'k
D. rûkám	rûkäm	rûkä'm
A. rûke	rûke	'rûke
V. rûke	rûke	'rûke
L. (na) rûkáh	rûkäh	rûkä'h
I. rûkammi	rûkämi	rûk'amí

Likovi s udvojenim suglasnikom u primjeru *noga* načelno bi mogli biti zapisani i s tupim znakom, kako se i nalazi zapisan u rječniku jedan akuzativ množine, tj. *nòge* (u natuknici *divaricare*). Štoviše, tako bi morali biti zapisani ako bi se htjelo razlikovati između onoga kratkosilaznoga naglaska koji skače na prednaglasnicu (pa je zapisan tupim znakom) i onoga koji ne skače (pa ga valja zapisati udvojenim suglasnikom), ali to bi već pripadalo onoj trećoj razini, tj. »razini mogućnosti« ili »onoga što je bilo moguće učiniti«, no tu treću razinu ovdje ne uvodim. Nominativ jednine riječi *ruka* donosim u zapisu *rúkà*, koji se može smatrati »težnjom«, koliko god da je Vitezović, kao što smo vidjeli, bio nesklon porabi dvaju, posebice različitih nadsvokaka na istoj riječi. U tome primjeru također održavam (morfonološki) zapis duljine u svim padežima, premda je on u rječniku potvrđen samo u genitivu jednine, tj. *rúké* (o čem je već

bilo govora). Duljina u dativu množine u primjerima *nogām*, tj. *nogām*, i *rúkám*, tj. *rúkám*, prema *nogām* i *rúkám*, kako bi se očekivalo,²⁶⁹ uvjetovana je dulnjem pred zvonačnikom u zatvorenome slogu, a u rječniku se može potvrditi u nekoliko imenica muškoga roda, npr. *Bogóm* (u podnatuknici *soteria*, *orum. munera*, *quæ diis offerebantur pro restitutione salutis*, natuknice *soteria*, *orum. munera*, *quæ convalescentibus ab amicis mittebantur*) i *brodóm* (u natuknici *syrtis*), prema *Bogòm* i *brodòm*, kako bi očekivalo.²⁷⁰ Na takva je duljenja u posavskim govorima upozorio godine 1913. Stjepan Ivšić.²⁷¹ Duljina pak u lokativu množine *nogáh*, tj. *nogáh*, i *rúkáh*, tj. *rúkáh* potvrđena je u rječniku za riječ *ruka*, samo bez (morphonološkoga) zapisa duljine pred naglašenom duljinom, naime ù *rukáh*, tj. *u# rukáh* (u podnatuknici *sub manu. in promptu*, natuknice *sub*), a potvrđen je i instrumental množine *ʃrukammi* (u natuknici *plangere*), također bez zapisa duljine, koji ovdje međutim ne bi bio morfonološki zapis, jer je to ta jedina duljina (pred naglašenom kračinom) koja se ne pokraćuje.

Posebno treba upozoriti na dvonadslovni zapis jednoga i drugoga primjera, jer se tu lijepo može vidjeti zašto je on izrazito nadmoćan ostalima. Prije svega, odmaknutim zapisom oviska od slogotvornika u dativu, akuzativu i vokativu jednine, te u nominativu, akuzativu i vokativu množine, tj. '*nogi*', '*nogu*', '*nogo*' i '*noge*', te '*rúki*', '*rúku*', '*rúko*' i '*rúke*', a ne '*n'ogi*', '*n'ogu*', '*n'ogo*' ni '*n'oge*', kao ni '*r'úki*', '*r'úku*', '*r'úko*' ni '*r'úke*', jasno se bilježi da ovisak skače na prednaglasnicu, tj. da bude '*na_nogu*', '*na_rúku*', te '*na_noge*', '*na_rúke*', što se u današnjem zapisu ne vidi. Osim toga »ponašanje« oviska zorno pokazuje temeljnu osobinu tih bezvisnih osnova (a i temeljnu osobinu hrvatskoga naglašivanja): kada se bezvisna osnova veže s ovišenim (ili visnim) dočetkom,

²⁶⁹ Vidi M. Mulić, *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije*, str. 30.

²⁷⁰ Vidi također u Mulićevoj knjizi *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije*, str. 56.

²⁷¹ Vidi u prvome dijelu Ivšićeve rasprave *Današnji posavski govor*, u Radu JAZU, knj. 196., 1913., str. 230. Ivšić kaže ovako: »Ondje, gdje je -om (-em) u instr. sing. dugo [...], dugo je i u dat. pl., ako se nađe u tom padežu.« Vidi o toj Ivšićevoj rečenici i u spomenutoj Mulićevoj knjizi, str. 57.

ozbiljava se vis, tj. visina dočetka; kada se pak bezvisna osnova veže s bezvisnim dočetkom (a takvi su dočetci u upravo spomenutim padežima), ozbiljava se tzv. čeoni ovisak, tj vis skače na početak naglasne cjeline.²⁷² U obama je dakle slučajevima mjesto visine mjenljivo, pa se veli da je vis neopstojan. Želi li se u potpunosti opisati temeljno načelo hrvatskoga naglaska, rečenomu se mogu dodati još dvije preostale mogućnosti: naime kada se ovišena osnova veže s ovišenim dočetkom, ozbiljava se vis osnove, a tako je i kada se ovišena osnova veže s neovišenim dočetkom (npr. *jäma*, *jämu*, tj. *j'ama*, *j'amu*; valja uočiti da se tu ovisak bilježi bez odmaka od slogotvornika, što znači da ne skače na prednaglasnicu). U tima je dakle slučajevima mjesto visine nemjenljivo, pa se veli da je vis opstojan.

4.5. Pretkazivanje naglaska u književnome jeziku

I ovdje se, kao i u slučaju tupoga znaka, na temelju Vitezovićeva zapisa može pretkazati naglasak u novoštokavskome, a time ujedno i u književnome jeziku. Jasno je i ovdje da se u mnogim primjerima Vitezovićev zapis slaže s onim što se očekuje u književnome jeziku, za što se može navesti upravo razmotrena sklonidba imenice *ruka*, tj. *rúka*, *rúkē*, *rúci*, *rúku*, *rúko*, (na) *rúci*, *rúkōm*, *rúke*, *rúkā*, *rükama*, *rúke*, *rúke*, (na) *rükama*, *rükama* [dotično *rükam*, (na) *rükāh*, *rükami*].

To znači da nam i ovdje pojedini Vitezovićevi zapisi naglaska mogu izravno govoriti o tome kako bi trebalo biti, tj. kako bi se očekivalo u književnome jeziku. Bez namjere da se taj odnos iscrpno i u potpunosti opiše, upozorio bih na sljedeća tri primjera:

- *Bojník* (tri puta, u natuknicama *bellator*, *certator* i *pugnator*)
- *Učeník* (dva puta, u natuknicama *discipulus* i *scholasticus*)
- *prícka* (u natuknici *offendiculum*) i u liku *précka* (u natuknici *impedimentum*).

²⁷² Vidi B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 348 i 355.

Zapis *Bojnīk*, *Učenīk*, te *prīčka* i *préčka* nedvojbeno upućuju na visokouzlazni naglasak, pa bi u današnjem zapisu ti primjeri izgledali ovako: *bojnīk*, *učenīk*, te *prīčka* i *préčka*. Na temelju tih naglasnih likova, preko *bojnīk*, *učenīk*, te *prīčka* i *préčka*, u novoštokavskome se (a i u književnome jeziku) očekuje *bōjnīk*, *učēnīk*, te *prīčka* i *préčka*, ili pak dva potonja primjera u (i)jekavskome liku (i u vukovskome zapisu) *prīječka*, dotično *priēčka* (ili možda ipak *priēčka*), ili pak u zapisu gdje se jat bilježi jednim jedinim znakom *ę* – *prēčka* (uz dodatnu obavijest na izgovornoj razini da je birani izgovor dvoglas *ie*, tj. da *⟨e⟩* bude *[ie]*). Time se i u novoštokavskim naglasnim likovima visina nalazi na istome mjestu, tj. na istome slogu kao i u nenovoštokavskima. Kažem na istome slogu, jer je jasno da je razlika između tzv. »stare akcentuacije« i tzv. »starije akcentuacije«,²⁷³ kada je riječ naglašena visokouzlaznim naglaskom, upravo pomak visine unutar sloga s druge na prvu moru, što se očituje u razlici između npr. *bojnīk* i *bojnīk* (potonji bi bio metatoniski dugosilazni). U načelu, pravi bi morfonološki zapis lika *bojnīk* bio *bojnīk¹*, gdje je znakom »¹« (debljom uspravnom polucrtom, da se razlikuje od uobičajene oznake visine, tj. od oviska) obilježeno mjesto visine, koja se i ozbiljava ako se ima na čemu ozbiljiti (npr. u genitivu jednine *bojnīkā*, tj. *bojnīk'a*).²⁷⁴ Dakako, na ništici se ta visina ne može ozbiljiti pa se pomiče na prvu moguću moru, te bude *bojnīk*, tj. *bojnīk¹*. I to je ta »stara akcentuacija« (ne samo čakavska nego i općehrvatska). Daljnijim pomakom visine za jednu moru ulijevo događa se metatonija, naime bude *bojnīk*, tj. *bojnīk¹*, ali visina ostaje unutar istoga sloga, gdje se nalazi i onda kada se u novoštokavskim govorima silina pomakne za jedan slog ulijevo (čime nastaju novi uzlazni naglasci). Dakle zapis *bojnīk¹* ne samo da upućuje na

²⁷³ Razlikovanje »stare, starije, novije i nove akcentuacije«, ili »staroga, starijega, novijega i novoga akcenatskoga tipa« uveo je u nas M. Moguš. Vidi njegovu knjigu *Čakavsko narječje: Fonologija*, str. 52 – 63 (posebice preglednicu na str. 53).

²⁷⁴ O takvu zapisu vidi B. László, *Mušnammir gimillu* (*L'učāru cijelosti...*): *Hvalopj'ev S'ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 54.

ponašanje oviska u sklonidbi (zato je to morfonološki zapis) nego sadržava zapravo i zapise *bojnīk*, *bojnīk* i *bōjnīk*, koliko god da je sam zapis *bojnīk¹* u određenome smislu »umjetan«, jer se ono što zapisuje ne izgovara (ili više ne izgovara, tj. ne izgovara se nakon gubitka poluglasa). Štoviše, moglo bi se reći da zapis *bojnīk¹* ujedinjuje hrvatski jezik kako u dubinu, tj. u smislu povijesti jezika, tako i u širinu, tj. u dijalektološkome smislu.

Usuprot tomu naglasak *bōjnīk*, koji je danas »standardiziran«, ili se želi »standardizirati«, mijenja starohrvatsko (i općehrvatsko) mjesto visine, te bude *b'ōjnīk*, čime se razjedinjuje cjelina hrvatskoga jezika, tj. hrvatsko susustavlje. Slično je i s primjerom *učēnīk*, što bude *ùčenīk*, tj. u dvonadslovnome zapisu umjesto *učen'īk* (morfonomološki *učenīk¹*) bude *'učenīk*. I u jednome i u drugome primjeru valja uočiti (noviju) težnju da se ovisak veže za početak riječi, tj. za prvi slog slijeva. U primjeru pak *priječka* (tj. *prēčka*), što bude *prēčka* (ili *prjēčka*, sa zapisom kratkoga jata iza pokrivenoga *r*), ne zbiva se promjena mjesta visine, nego se izvorna duljina pokraćuje, pa umjesto *pr'iyečka* (tj. *pr'ēčka*) bude *pr'ečka* (ili *prj'ečka*, tj. *pr'ēčka*).²⁷⁵

5. Zavinuti znak

5.1. Zapis dugosilaznoga naglaska

U Vitezovićevu se rječniku zavinuti znak rabi za zapis silazno naglašene duljine, tj. dugosilaznoga naglaska. To je jedino njegovo značenje. Može se ujedno reći da je poraba zavinutoga znaka najdosljednija, te da Vitezović najmanje »griješi« pri njegovu zapisu, tj. da ga rabi upravo ondje gdje se i očekuje. Premda su mnogi primjeri za zapis dugosilaznoga naglaska zavinutim znakom već spomenuti, donosim ipak još 15 takvih Vitezovićevih zapisa:

²⁷⁵ Za navedene »standardne« naglaske vidi Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 89 (*bōjnīk*), 1290 (*ùčenīk*), 928 (*prēčka*); također S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 236 (*bōjnīk*), 611 (*ùčenīk*), 498 (*prēčka*).

Bôg (u natuknici *admirantis*, u osmome dodatku)
 çâſt (dva puta, u natuknicama *auctoritas* i *colossus*²)
 gâz (u natuknici *vadum*)
 grâd (u natuknici *Memphis*)
 jêž (četiri puta, u natuknicama *echínometra*, *echínus*, *erinaceus* i *herinaceus*)
 kôb (u natuknici *auspicium*)
 krûg (dva puta, u natuknicama *ambitus*² i *gyrus*)
 lêd (u natuknici *glacies*)
 lîſt (u natuknici *folium*)
 lôm (dva puta, u natuknicama *effractura* i *infractio*)
 mâr (u natuknici *cura*)
 mëſo (tri puta, u podnatuknici *aquilina caro*, natuknice *aquelinus*, u podnatuknici
 asinina caro, natuknice *asininus* i u podnatuknici *canina caro*, natuknice
 caninus)
 flûh (u natuknici *auditus*²)
 vîr (tri puta, u natuknici *gurges*, u podnatuknici *vertex. vortex. aqua contorta*,
 natuknice *vertex* i u natuknici *vortex*)
 zûb (u natuknici *dens*)

A evo sada tih 15 primjera u današnjem zapisu i u dvonadslovnome:

Bôg	Bôg	'Bôg
çâſt	čâſt	'čâſt
gâz	gâz	'gâz
grâd	grâd	'grâd
jêž	jêž	'jêž
kôb	kôb	'kôb
krûg	krûg	'krûg
lêd	lêd	'lêd
lîſt	lîſt	'lîſt
lôm	lôm	'lôm
mâr	mâr	'mâr

<i>mēſo</i>	<i>mēſo</i>	<i>'mēſo</i>
<i>ſlūh</i>	<i>ſlūh</i>	<i>'ſlūh</i>
<i>vīr</i>	<i>vīr</i>	<i>'vīr</i>
<i>zūb</i>	<i>zūb</i>	<i>'zūb</i>

No premda je Vitezović, kako sam već spomenuo, u zapisu zavinutoga znaka poprilično dosljedan, treba ipak imati na umu da i za Vitezovićev rječnik vrijedi ono što za ikavsko-ekavske govore čakavskoga narječja sa starim naglasnim sustavom kaže Iva Lukežić, naime to da je »dugi silazni akcent slabo frekventan«.²⁷⁶

5.2. Pretkazivanje naglaska u književnome jeziku

I ovdje se, kao i u slučaju tupoga i oštrog znaka, na temelju Vitezovićeva zapisa može pretkazati naglasak u novoštokavskome, a time ujedno i u književnome jeziku. Kada je riječ o zavinutome znaku, tada posebice vrijedi to da se u velikoj većini primjera Vitezovićev zapis slaže s onim što se očekuje u književnome jeziku (kao što pokazuju i upravo navedeni primjeri). Navodim ovdje još jedan primjer, jednu dugu bezvisnu osnovu muškoga roda, naime riječ *stan*, koja je u rječniku potvrđena u više svojih oblika. Tako se javlja tri puta u nominativu jednine, dakle *ſtān* (u natuknicama *clerus*¹, *domicilium*, *stabulum*), tj. *stān*, tri puta u genitivu jednine *ſtāna* (dva puta u podnatuknici *homo inferioris ordinis*, natuknice *homo* i u podnatuknici *domicilio vacare*, natuknice *vacare*), tj. *stāna*, te po jedanput u nominativu (kratke) množine *ſtāni* (u natuknici *æstiva*), tj. *stāni*, i u akuzativu (kratke) množine *ſtāne* (u natuknici *epidemeticus*), tj. *stāne*. Dvonadslovni zapis svih tih padeža jasno pokazuje da je posrijedi bezvisna osnova, tj. *'stān*, *'stāna*, *'stāni*, *'stāne*, te da naglasak (tj. ovisak) skače na prednaglasnicu, npr. *'u_stān* (u današnjem zapisu *ū_stān*). To se ponašanje oviska također vidi i u tvorbi, npr. u izvedenici *stanar*, koja se u rječniku javlja dva puta u nominativu jednine, dakle *ſtanár* (u natuknici *hospes* i

²⁷⁶ Vidi I. Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, str. 35.

u podnatuknici *stabularius. hospes*, natuknice *stabularius*), tj. *stanār*, te u genitivu jednine *stanāra* (u podnatuknici *vacant ædes*, natuknice *vacare*), tj. *stanārā* (u novoštokavskome i u književnome jeziku *stānār*, *stanára*). U dvonadslovnome zapisu bude *stanā'r*, *stanār'a*. Pri tome bi nominativ jednine *stanā'r* u pravome morfonološkome zapisu imao lik *stanār^I*, a u tzv. starijem naglasnome tipu, dakle u dvonaglasju, glasio bi *stan'ār* (tj. *stanār*), s (metatonijskim) dugosilaznim naglaskom (zapravo s pomakom oviska za jednu moru ulijevo). I ovdje se dakle može primijeniti jedno od četiriju temeljnih pravila hrvatskoga naglaska: budući da je dometak *-ār* ovišen (on je zapravo predvisni dometak; zapis bi mogao biti *-ā'r* ili, još bolje, *-ār^I*), a imenica *stan* pripada (dugim) bezvisnim osnovama, u izvedenici se ozbiljava ovisak dometka. To da neka imenica pripada bezvisnim osnovama i znači upravo to da ona zapravo nema oviska, tj. da ga nema uvijek onda kada ga može ne imati (a to biva kada je pred njom prednaglasnica, ili ako se uz nju veže kakav visni dočetak ili dometak). Jedino kada se ne nalazi u nekoj takvoj okolini, istom se tada, silom sustava, ozbiljava visina na prvoj mori (tj. dugosilazni naglasak).²⁷⁷ A to se događa i u slučaju kada se uz nju veže neki bezvisni dočetak (tada je posrijedi tzv. čeroni naglasak).²⁷⁸

Upozorio bih k tomu još samo na jedan zanimljiv primjer. Riječ je o pridjevu *vīnan*, *vīnna*, *vīnno* (u natuknici *vinolentus*), tj. *vīnan*, *vīnna*, *vīnno*, u

²⁷⁷ To je razlog da je N. S. Trubeckoj mislio da je novoštokavski dugosilazni naglasak inačica nenaglašenosti. Vidi o tome i o kritici njegova stavka B. László, *Mušnammir gimillu* (L 'učāru cijelosti...): *Hvalopj'ev S ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990., str. 55 (naime, gledano sa stajališta naglasnoga ponašanja, mora se zapravo govoriti o dvama dugosilaznim naglascima: o jednome koji skače na prednaglasnicu, poput *grād*, i o drugome gdje se visina ne pomiče, nego samo silina za jedan slog ulijevo, poput *dvōr*).

²⁷⁸ Da bi naznačio da je osnova bezvisna, prof. László voli u takvim slučajevim sam ovisak prekrižiti. Vidi o tome postupku B. László, *Bilježka o književnōme naglasku hrvātskōme*, u časopisu *Suvremena lingvistika*, god. 22., br. 41. – 42., str. 349 (poglavlje Č'eonī ovisak).

značenju 'koji je pun vina', 'pijan' (u dvonadslovnome zapisu '*vīnan*, '*vīnna*, '*vīnno*). Ponajprije valja uočiti da dvostruki suglasnik *nn* u ženskome i u srednjem rodu ne znači da je na prethodnome slogu naglašena kračina, a nije posrijedi ni pogrješka. Udvojeni je suglasnik uvjetovan pravopisno, jer se uz osnovu *vin-* veže dometak *-(a)n*, *-na*, *-no*, pa to valja u zapisu primjereno i obilježiti (primjerice kao kada bismo pridjev *istini*, tj. *istinski*, kako je već bilo pripomenuto, pisali *istinni*, *istinna*, *istinno*). A vrijedno je također uočiti i to da se uz osnovu *vin-* vezuje taj dometak bez obzira što se osnova dočinje suglasnikom *n* (usuprot onomu što se danas voli često isticati, pa gdjekada i savjetovati, da takvo što valja izbjegavati).

6. Vitezovićevi propusti pri bilježenju nadsvovaka na hrvatskim riječima

I ovdje, kao i u slučaju latinskih riječi s nadsvovkom, na kraju valja prosuditi kolika je vrijednost iznesenoga opisa, naime stoje li, ili ne stoje pojedina pravila. Da bismo uvidjeli koliki je njihov doseg, tj. koliko je hrvatskih riječi s nadsvovkom njima obuhvaćeno, valja usporediti broj Vitezovićevih propusta s ukupnim brojem hrvatskih riječi s nadsvovkom, te potom procijeniti omjer između toga ukupnoga broja i onih primjera koji se ne slažu s opisanim pravilima. I ovdje se dakako postavlja sljedeće pitanje: je li taj omjer dovoljno dobar? Jer, samo se u slučaju potvrđnoga odgovora može ustvrditi da opis vrijedi, da pravila stoje, a da su primjeri koji se s tim pravilima ne slažu, zapravo otkloni, tj. nehotična odstupanja od temeljnoga sustava.

Pri tome se u slučaju hrvatskih riječi s nadsvovkom javlja i jedna nezgoda. Nije naime uvijek jednostavno prosuditi treba li nešto smatrati propustom, »pogrješkom«, ili ne treba. U vezi s tim evo dva primjera: riječi *vrh* i *kraj*. Riječ je *vrh* u Vitezovićevu rječniku tri puta zapisana s nadsvovkom, od čega dva puta ovako: *výrh* (u natuknicama *fastigium* i *summitas*), što bi u današnjem zapisu bilo *vřh* (u dvonadslovnome *vř'h*), a jedanput ovako: *výrh* (u natuknici *jugum*), što bi pak u današnjem zapisu bilo *vřh* (u dvonadslovnome *v'řh*). Pita se: trebali jedan od tih dvaju zapisa smatrati pogrješnim, i ako treba, koji?

Poznato je da je danas u senjskome govoru svako dugo slogotvorno /ř/ redovito pokraćeno, što bi značilo da bi zapis *výrh* bio »ispravan«, a *výrh* pogrješan.²⁷⁹ No s druge strane, naglasak se *výrh*, tj. *vřh*, ne može smatrati »pogrješnim«. Primjerice, na Susku je *vārχ*, *vārχā*, *vārsi*,²⁸⁰ a s time bi se slagao i naglasak u književnome jeziku kako ga navodi Šonjin rječnik, tj. *vřh*, *vřha*.²⁸¹ Stoga sam u tome primjeru uzeo da su oba zapisa »ispravna«.

Drugačije je s riječju *kraj*. Nju Vitezović donosi s nadslovkom samo jedanput, i to u zapisu *krāj* (u podnatuknici *pars. latus*, natuknice *pars*), što bi u današnjem zapisu bilo *krāj* (u dvonadslovnome *kr'aj*). No danas je u Senju naglasak *krāj*, *krāja*,²⁸² s položajnim duljenjem pred zvonačnikom u zatvorenomu slogu (tako je i inače u čakavskim govorima, samo što katkada bude *krāj*, ako duljenje nije visokouzlazno, nego silazno). A to se slaže i s naglaskom u književnome jeziku, gdje je *krāj*, *krāja* (u liku *krāj* posrijedi je takoder položajno duljenje). Stoga sam zapis *krāj* smatrao »pogrješnim« (vjerujući da je posrijedi *lapsus calami*).

Dakako, i u jednome i u drugome slučaju, i u primjeru *vrh* i u primjeru *kraj*, jasno je da do neke mjere ulogu igra i osobna prosuda. A takvih primjera

²⁷⁹ Vidi o tome M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 30 – 31. U svome *Senjskome rječniku* (str. 167) M. Moguš ima *vřh*, *vrhā* (kao *snōp*, *snopā*). Tako je i na Vrgadi (vidi B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio, str. 234).

²⁸⁰ Vidi J. Hamm – M. Hraste – P. Guberina, *Govor otoka Suska*, u *Hrvatskome dijalektološkome zborniku*, knj. 1., 1956., str. 106.

²⁸¹ Vidi *Rječnik hrvatskoga jezika*, str. 1369. Tako imaju i S. Vukušić – I. Zoričić – M. Grasselli-Vukušić (vidi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, str. 53). Usuprot tomu, prof. László ima *vřh*, *vřha* [vidi pojedine primjere u *Mušnammir gimillu* (*L'učāru cijelosti...*): *Hvalopj'ev S'ūncu*, u zborniku *Hrvatske »Indije«*, objavljeno kao poseban broj časopisa *Most*, sv. 4., 1990.; isp. npr. genitiv jednine »visinsk'ōga vřha«, tj. *visinskōga vřha*, str. 58].

²⁸² Vidi M. Moguš, *Današnji senjski govor*, u *Senjskome zborniku*, god. 2., 1966., str. 128.

ima dosta. K tomu, dodatno je pitanje hoće li se primjeri poput *rúke*, o kojima je već bilo riječi, smatrati »ispravnima« ili »pogrješnima«. Prihvatimo li da su to »pogrješke«, kako sam i činio, tada bi ukupan broj Vitezovićevih propusta iznosio 143. Budući da u rječniku ima ukupno 9532 riječi s nekim nadsvrškom, to bi značilo da omjer između »ispravno« i »pogrješno« zapisanih primjera iznosi 9389 : 143. A taj je omjer jako dobar. No ako primjere poput *rúke* ne bismo smatrali »pogrješnima«, što bi, kako smo vidjeli, bilo moguće, tada bismo dobili još povoljniji omjer, tj. 9428 : 104 (budući da primjera poput *rúke* ima 39, tih 39 valja oduzeti od 143, te tako dobijemo 104 propusta).

Zaključak bi dakle i ovdje bio, kao i pri razmatranju latinskih riječi s nadsvrškom, da opisana pravila obuhvaćaju veliku većinu hrvatskih riječi s nadsvrškom, tj. veliku većinu tako određenoga podskupa hrvatskih riječi u Vitezovićevu rječniku, uz posve zanemarljiv broj propusta.

7. Popis hrvatskih riječi razlikovnica s nadsvrškom

Donosim ovdje popis svih hrvatskih riječi s nekim nadsvrškom. Uklonio sam pri tome sve primjere gdje se tupi znak rabi na neprozodijskoj razini, kao i sve pojavnice, tako da se ovdje navode samo riječi razlikovnice s nadsvrškom (cjelokupan se popis svih hrvatskih riječi s nekim nadsvrškom nalazi u osmome prilogu). U prvome se stupcu donosi Vitezovićev zapis, u drugome današnji zapis, gdje su masnim pismenima obilježeni Vitezovićevi propusti, tj. primjeri koji se ne slažu s onim što se očekuje, a u uglatim se zagradama nalazi ono što je »ispravno«, tj. ono što se očekuje, dočim se u trećem stupcu navodi dvonadsvršni zapis, i to uvijek ono što je »ispravno«, tj. ono što se očekuje.

VITEZOVIĆEV ZAPIS	DANAŠNJI ZAPIS	DVONADSLOVNI ZAPIS
à (à)	ã (à)	'a ('a)
(à) á	(à) ā	('a) ā'
àh	àh	'ah
[# ahá]	ahā	ahā'
aí	aī	aī'
àj	àj	'aj
âj	âj	'âj
ajà	ajà	aj'a
ájme	âjme	â'jme
ájmeh	âjmeh	â'jmeh
ajſaſá	ajsasā	ajsasā'
akò (ki)	akò (ki)	ak'o (ki)
akopák	ako pāk	ako pā'k
akoprém	akoprém	akoprē'm
akòravno	akò ravno	ak'o ravno
àl	àl	'al
Algár	Algār	Algā'r
alì	alî	al'i
alipák	ali pāk	ali pā'k
andà	andà	and'a
aù	aù	a'u
aú	aū	aū'
Azúr	azûr	azû'r
Bábe	bâbë	bâb'e
Babún	babün	babü'n
bácanje	bâcanje	bâ'canje
bácatti	bâcâti	bâc'ati
bacíl'	bacíl̄	bacíl̄
Báça [grad]	Bâča	Bâ'ča
báça	bâča	bâ'ča
baçénka	baçenka	baçê'nka
bácká	bâčka	bâ'čka
bâh ['oholost']	bâh	'bâh
bâh ['buka']	bâh	'bâh
bahàt	bahàt	bah'at
bahàta	bahàta	bah'ata
bákla	bâkla	bâ'kla
baklonòʃ	baklonòs	baklon'os
balína	balína	balí'na
Bán	bân	bâ'n
Bàr	Bâr	B'ar
bâr	bâr	'bâr
Baráb	Barâb	Barâ'b
bàraʃ	bâras	b'aras
baràt	barât	bar'at

barsún	baršūn	baršū'n
baselák	bašlāk	bašlā'k
bastáž	baštāž	baštā'ž
bát	bát	b'at
bátam	bātam	bā'tam
batélce	batělce	batě'lce
battár	bătăr	bată'r
Battonòf	bătonòs	baton'os
baù	baù	ba'u
bàz	bàz	b'az
bazgóvje	bazgōvje	bazgō'vje
bdéć	bděć	bdě'ć
bê	bē	'bē
béc	běč	bě'č
Bék [grad]	Běč	Bě'č
béda	běda	bě'da
Bedák	bedák	bedā'k
béde	běde	bě'de
bedrò	bedrò	bedr'o
békanje	běkanje	bě'kanje
[# békattí]	békäti	bék'ati
bél	běl	bě'l
béla	běla	bě'la
belína	belīna	belī'na
beločá	beločā	beloč'a
belodáno	belodáno	belodáno
bél'	běl̩	běl̩
Beráç	beráč	berā'č
beré	berě	berě'
Berećína [rijeka]	Berećína	Berećí'na
bérſa	běrsa	bě'rsa
berzína	berzīna	berzī'na
(flogga) beséd	(slōga) beséd [besēd]	(sl'oga) bes'ēd
betežlív	bètežlív [betežlīv]	betežlī'v
bèz	běz	b'ez
Bezfírmnik	bezsrámník	bezsrá'mník
bìç	bíč	b'ič
[# bîd]	bíd	'bīd
Bík	bík	bī'k
bíl	bíl	bī'l
bilína	bilīna	bilī'na
bírſa	bírsa	bí'rsa
Birság	biršāg	biršā'g
bíſ	bíſ	'bíſ
bíſer	bíſer	bí'ſer
bíſtré (pameti)	bistré (pameti)	bistré' (pameti)
bíſtrína	bistrína	bistrí'na

bít	bít	'bít
bíta	bítà	bít'a
bítje	bítje	bít'je
bíva	bíva	bít'va
bívam	bívam	bít'vam
blág	blág	'blág
blagoríče	blagoríče	blagorí'če
blázan	blázan	'blázan
Blazínnar	blazínnar [blazinär]	blazinä'r
Bláz	Bláz	'Bláz
blázen	blázen	blá'žen
bléd	bléd	'bléd
bledína	bledína	bledi'na
bléj	bléj	blé'j
blisík	blisík	blisi'k
blífkatti	blífkatti	blífk'ati
blízu	blízu	blí'zu
blúd	blúd	blú'd
Blúdac	blúdac	blúd'ac
blúdeči	blúdeči	blú'deči
blúdi	blúdi	blú'di
Bludozvódstvo	bludozvódstvo	bludozvó'dstvo
blískati	blískati	blí'skati
Bł'uváć	błuváć	błuvā'ć
(iz) bobà	(iz) bobà	(iz) bob'a
bobícanje	bobícanje	bobí'čanje
bobíçattije	bobíčatti se	bobíč'ati se
Bobíca	bobíca	bobí'ca
bobóv	bobóv	bobō'v
bobóvni	bobóvni	bobō'vni
(na) bobù	(na) bobù	(na) bob'u
boççàt	boççàt	boč'at
bôd	bôd	'bôd
bodcé	bodcé	bodcē'
bodé	bodé	bodē'
bodéć	bodéć	bodē'ć
Bóg [pozdrav]	Bög	Bö'g
Bôg	Bög	'Bög
Bóga [rijeka]	Bögä	Bög'a
Bògme	bögme	'bogme
Bogóm [dat. mn.]	Bogöm	Bogō'm
Bogopoçétje	bogopoçëtje	bogopoçë'tje
(Poçetak) Bogóv	(poçetak) bogóv	(poçetak) bogō'v
Bogovòj	Bogovòj	Bogov'oj
Bogoſlóvje	bogoſlòvje	bogoſlò'vje
bój	bój	bō'j
bòj [veznik]	bòj	b'oј

bojéć	bojěć	bojē'ć
bojéci [⇒ bojéći]	bojěči	bojē'či
bojníčki	bojnīčki	bojnī'čki
Bojník	bojnīk	bojnī'k
(po) bojù	(po) bojù	(po) boj'u
bôk	bôk	'bôk
bôl	bôl	'bôl
bolé	bolě	bolě'
boléći	bolěči	bolě'či
Boleʃtník	bolestrník	bolestrní'k
bolí	bolí	bolí'
(obvijak) bolućic	(obvijak) bolućic	(obvijak) bolući'c
bór	bôr	bô'r
bordunál	bordunäl	bordunä'l
borénje	borěnje	borě'nje
borénje	borěnje	borě'nje
borí	borí	borí'
borovína	borovína	borovi'na
borovína [drvo]	borovína	borov'i'na
borovít	borovít	borov'it
Boróvje	borõvje	borõvje
borovníák	borovníák	borovníā'k
Bortún	bortún	bortú'n
bôʃ	bôs	'bôs
[boʃ]à (boʃ, ò)	bosà (bos, ò)	bos'a (bos, 'o)
Boʃánke [kruške]	bosänke	bosä'nke
[boʃ]ò (boʃ, à)	bosò (bos, à)	bos'o (bos, 'a)
boʃonòg	bosonòg	boson'og
boʃotà	bosotà	bosot'a
Boʃùt	Bosùt	Bos'ut
Bosñáci	Bošñaci	Bošñā'ci
Bóta	Bôta	Bô'ta
Bóže	Bôžë	Bôž'e
Bóžé	Bôžë [Bôžë]	Bôž'e
Bôžić	Bôžić	'Bôžić
Bozúr	božür	božu'r
Bráco	brâco	brâc'o
Bráć [otok]	Brâć	Brâ'ć
Bráć	Brâć	Brâ'ć
Brácanin	Brâčanin	Brâ'čanin
Bráćki	brâčki	brâ'čki
Bradáć	bradâć	bradâ'ć
bradât	bradât	brad'at
(od [...]) brádë	(od [...]) brâdë	(od [...]) brâdë'
Bradíł	bradîł	bradî'ł
brána	brâna	brân'a
bránitti	brâniți	brân'iti

Bránje	brānje	brā'nje
Brańúg	brańūg	brańū'g
bràt	bràt	br'at
Bravár	bravār	bravā'r
brazdáć	brazdāč	brazdā'č
brè	brè	br'e
brençé	brenčē	brenčē'
Brénta	brēnta	brē'nta
[# Bréſt]	brěſt	brě'ſt
[# brestovīna]	brestovīna	brestov'ina
brezdiłan	brezdiłan	brezdiłan
Brézje	brēzje	brē'zje
brezrědje	brezrědje	brezrě'dje
bríć	brīć	brī'ć
bríga	brīga	brī'ga
ʃbrigmí	s' brigmī	s' brigmī'
(izván) brigóv	(izvān) brigōv	(izvā'n) brigō'v
[# brigovít]	brigovít	brigov'it
brímittiſe	brīmitti se	brī'mitti se
bríňenje	bríňenje	brī'ňenje
brížan	brížan	brī'žan
brížni	brížni	brī'žni
(nategnutti) bród	(nategnùti) bród [bród]	(nategn'uti) 'bród
(izkýrcatti) bród	(izkṛcātti) bród	(izkṛc'ati) 'bród
Brodár	brodār	brodā'r
(na [...]) brodīh	(na [...]) brodīh	(na [...]) brodī'h
ʃbrodmí	s' brodmī	s' brodmī'
(Herkanje) brodníčko	(herkanje) brodnīčko	(herkanje) brodnī'čko
brodník	brodník	brodnī'k
brodóm (rezičan)	brodōm (rezičan)	brodō'm (rezičan)
brodóv (cifra)	brodōv (cifra)	brodō'v (cifra)
Brodóvje	brodōvje	brodō'vje
brój	brōj	brō'j
brojé	brojē	brojē'
brûh	brûh	'brûh
Brûʃ	brûs	'brûs
Brúʃac	brûsäc	brûs'ac
brúſen	brûsen	brû'sen
brúſitti	brûſitti	brûſ'iti
bruſník	brusník	brusní'k
bruſokópje	brusokópje	brusokō'pje
bù	bù	b'u
bubá	bubā	bubā'
bûbań	bûbań	'bûbań
Bubńár	bubńär	bubńā'r
bučán	bučän	bučā'n
bûcań	bûcań	'bûcań

búçatti	būçäti	būç'ati
búçi	būçi	bū'či
búçitti	būçïti	būç'iti
Búçjak	būçjak	bū'čjak
bùd	bùd	b'ud
budalák	budaläk	budalä'k
bùdi	bùdi	b'udi
Buglár	buglär	buglā'r
Buhà	buhä	buh'a
búhatti	bühäti	büh'ati
bük	bük	'bük
búkagie	bükagie/bükägie [bukagie]	bukag'ie
Bukóvje	bukövje	bukō'vje
bumbáçni	bumbäçni	bumbä'çni
bumbáçno	bumbäçno	bumbä'çno
bumbák	bumbäk	bumbä'k
bumbú	bumbü	bumbü'
búna	bünä	bün'a
bunár	bunär	bunä'r
búña	büña	bü'ña
Búrji	bürji	bü'rji
búrni	bürni	bü'rni
bûʃ	büs	'büs
búʃac	büsäc	büs'ac
[# byrdovít]	břdovít	břdov'it
Byrkás	břkăš	břkă'š
Byrnár	břnär	břnă'r
byrsína	břšína	břší'na
byrsív	břšív	břší'v
byrzína	břzína	břzí'na
byrzonòg	břzonòg	břzon'og
býrž	břž	b'rž
bzík	bzík	'bzík
bzíka	bzíka	bzí'ka
bzíki	bzíki	'bzíki
Càf	cäf	c'af
Càr	cäär	c'ar
Cárza	cäärza	cä'rza
cedrún	cedrün	cedrü'n
céh	cěh [cěh]	'cěh
cěh	cěh	'cěh
cěhni	cěhni	'cěhni
célé (múké)	cělē (mūkē)	cělē' (mūkē')
Celína	celína	celi'na
celívanje	celívanje	celi'veanje
Cé'e	Cě'e	Cě'le
celoćà	celoćä	celoć'a

celován	celovān	celovā'n
Celívka	celōvka	celō'vka
céna	cēnā	cēn'a
(od) cené	(od) cenē	(od) cenē'
cénitti	cēn̄itti	cēn̄iti
(nabijatti) cénu	(nabijāti) cēnū	(nabij'ati) cēn'u
Cérje	cērje	cē'rje
Cérnik	Cērnik	Cē'rnik
Cerovína	cerovīna	cerovi'na
Ceróvje	cerōvje	cerō'vje
Cíce	cīcē	cīc'e
cíd	cīd	'cīd
cilína	ciliňa	cili'na
cíl'	cīl̄	cīl̄
Cimbalás	cimbalāš	cimbalā'š
cína	cīnā	cīn'a
cínis	cīniš	cīniš
cínitti	cīn̄itti	cīn̄iti
cinív	cīnīv	cīnī'v
cínenje	cīnēnje	cīnēnje
cíp	cīp	'cīp
cipelís	cipelīš	cipelī'š
cípl'enje	cīpl'enje	cīpl'enje
Cipressóvje	ciprésōvje	cipresō'vje
cmûk	cmûk	'cmûk
Crès	Crès	Cr'es
Cúrak	cūrāk	cūr'ak
[# curéć]	curēć	curē'ć
cúrenje	cūrenje	cū'renje
cúritti	cūrīti	cūr'iti
cvaténje	cvatēnje	cvatē'nje
cvatúci [⇒ cvatúći]	cvatūći	cvatū'ći
cvèk	cvèk	cv'ek
cvít	cvít	'cvít
Cvitàn	Cvitàn	Cvit'an
(iz [...]) cvítja	(iz [...]) cvítja	(iz [...]) cví'tja
cvítje	cvítje	cví'tje
cvitobèr	cvitobèr	cvitob'er
cvitovít	cvitovít	cvitov'ít
cvríti	cvrīti	cvrī'ti
cvyrtjé	cvtjé	cv̄tjé
çà	čâ	č'a
çâ [uzvik]	čâ	'čâ
Çabàr	čabär	čab'ar
Çâd	čâd	'čâd
çàk (do)	čâk (do)	č'ak (do)
çâr	čâr	'čâr

çâri	čâri	'čâri
Çarovník	čarovník	čarovnî'k
çâʃ	čâs	č'as
câʃno [⇒ çâʃno]	čâsno	'čâsno
çâʃt	čâst	'čâst
[# çâʃti]	čâsti / čâstî [častî]	čâstî'
çâʃtílka	čâstílka	čâstí'lka
ʃçâʃtjóm	s' čâstjôm	s' čâstjô'm
Çaʃtník	čâstnîk	čâstnî'k
çegír	čegîr	čegî'r
Çéh	Čéh	Č'eh
çelâ ['pçela']	čelâ	čel'a
çelcè	čelcè	čelc'e
(víʃokoga) çellâ	(víšokoga) čelâ	(v'išokoga) čel'a
çelò	čelò	čel'o
Çelâk	čelâk	čelâ'k
çemù	čemù	čem'u
çèp	čèp	č'ep
[# cépitti]	čépitti	čép'iti
çér	čér	čé'r
çéʃ	čêš	'čêš
çefârâdi	česa râdi	česa 'râdi
céʃtitti	čêstitti	čêst'iti
Çeslár	čeʃlár	čeʃlâ'r
çesnák	češnák	češnâ'k
çetvéri	četvéri	četvê'ri
çetveríç	četveríç	četverí'č
çetverodlân (a, o)	četverodlân (a, o)	četverodl'an (a, o)
çetveroʃlovje	četveroslôvje	četveroslô'vje
çetverovrátni	četverovrâtni	četverovrâ'tni
çetvyrtñík	četvøtñík	četvøtñí'k
çetyrdesét	četødesët	četødesë't
çetylýti (pút)	četřti (püt)	četř'ti (pü't)
çetyrtíç	četřtíč	četřtí'č
(ò) çetylýtom	(o#) četřtom	(o#) četř'tom
çéz	čéz	'čéz
çìç	číč	č'ič
çigír	čigîr	čigî'r
çík	čík	čí'k
çîn	čîn	'čîn
çiné	činë	činë'
(za) çîne	(za) čîne	(za) 'čîne
çinéći	činë/cgi	činë'ci
çiní	činí	činí'
çini	čini	'čini
çinív	činív	činí'v
(pò) çínu	(po#) činù	(po#) čin'u

čiſtoſvílni	čistosvílni	čistosví'lni
čiſtozríče	čistozříče	čistozří'če
čkomcē	čkomcē	čkomcē'
Člaňobólje	člaňobôlje	člaňobô'lje
Čmôl'	čmôł	čmô'l
čobàn	čobàn	čob'an
črêp	črêp	'črêp
črîp	črêp	'črêp
čríva	črívâ	črív'a
čtán	čtân	čtâ'n
čtéńje	čtěńje	čtě'nje
čtò	čtò	čt'o
Čubák	čubák	čubā'k
čùç	čùč	č'uč
Čûdotumačnik	čûdotumačnik [čûdotumačník]	č'udotumačnik
čùf	čùf	č'uf
čún	čún	čú'n
čunár	čunär	čunä'r
čût	čût	'čüt
čúva	čúva	čú'va
čuváŕ	čuvâr	čuvâ'r
čvîç	čvîč	'čvîč
čvîcan	čvîčan	'čvîčan
čvyrçí	čvyrčí	čvyrčí'
čyrlénina	čr��len��na	čr��len��'na
čyrl��nka	čr��l��nka	čr��l��'nka
čyrk��anje	čr��k��anje [č��kanje]	čr��kanje
čyrnína	čr��n��na	čr��n��'na
čyrnínu	čr��n��nu	čr��n��'nu
Čyrnís	Čr��n��š	Čr��n��'š
Ćáće	ćac��	ćac'e
Ćorák	ćor��k	ćor��'k
ćudosl��zje	ćudosl��žje	ćudosl��'žje
ćuk	ćuk	ću'k
Ćul��f	ćul��f	Ćul��'f
Ćur��l	Ćur��l	Ćur'il
ćus	ćuš	ć'uš
Ćût	ćût	'ćüt
ćut��v	ćut��v	ćut��'v
(ako Bog) dá	(ako Bog) dâ	(ako Bog) dâ'
(à) dabì	(a#) da bì	(a#) da b'i
dábi	dâ bi [da# bi]	da# bi
dáća	dâća	dâ'ća
Dáće (popiſavac)	dâće (popisavac)	dâ'će (popisavac)
dáćni	dâćni	dâ'ćni
Dáćnik	dâćník	dâ'ćník
dáću	dâću	dâ'ću

dáje	dāje	dā'je
daklè	daklē	dakl'e
dalečína	dalečína	dalečí'na
dân	dân	'dân
dán (a, o)	dân (a, o)	dā'n (a, o)
(dò nikuliko) dán	(do# nikuliko) dân	(do# nikuliko) dā'n
(na [...] stol) dáne	(na [...] stol) dâne	(na [...] stol) dā'ne
Dáno	dâno	dā'no
dáni	dâni	dā'ni
Dáñica	dâñica	dā'ñica
daprém	da prém	da prē'm
dár	dâr [dâr]	'dâr
dâr	dâr	'dâr
dárda	dârda	dâ'rda
Dardár	dardâr	dardâ'r
Dardás	dardâš	dardâ's
darívan	darivan	dari'ven
darívanje	dari'veanje	dari'veanje
darován	darovâñ	darovâ'n
darovánje	darovâñje	darovâ'nje
(flogga) daſák	(sløga) dasâk	(sl'oga) dasâ'k
daſkà	daskâ	dask'a
dátje	dâtje	dâ'tje
dávatti	dâvâti	dâv'ati
dávni	dâvni	dâ'vni
dávno	dâvno	dâ'vno
dâž	dâž	d'až
dazgóños	dažđonòs	dažđon'os
dè	dë	d'e
Dêb	dêb	'dēb
decà	decâ	dec'a
decé (Bogiña)	decé (bogiña)	decé' (bogiña)
Déde	dêdë	dêd'e
dèh	dëh	d'eh
dél	dêl	dê'l
(od) déla	(od) dêlâ	(od) dêl'a
délac	dêlâc	dêl'ac
délak	dêlâk	dêl'ak
(na [...]) déle	(na [...]) dêlë	(na [...]) dêl'e
délom	dêlom / dêlòm [delõm]	delõ'm
dëset	dëset	'deset
deſeták ['desetogodišnji']	deseták	desetâ'k
Deſétak ['desetica']	deseták	desetâ'k
deſeti	deseti	deset'i
deſetíç	desetíç	desetí'ç
deſétki	desetki	deset'i
Deſétnik	desetnik	deset'nik

Defétnikov	desětníkov	desē'tníkov
deʃkà	deská	desk'a
dêʃno	děsno	'dēsno
Desnák	dešňák	dešnā'k
Detcà	detcá	detc'a
devedeséť	devedesět	devedesě't
devetdeséťkrat	devetdesěťkrat	devetdesě'tkrat
devetíč	devetič	devetí'č
Devetodánče	devetodanče	devetodā'nče
Devvěrstvo	děvrstvo	dev'erstvo
děz	děž	d'ež
dí	dí	'dī
Diák	diák	diā'k
dicà	dicá	dic'a
Díd	díd	d'id
díka	díká	dík'a
díklíč [⇒ díklíč]	díklíč	díklí'č
díl	díl	dī'l
dím	dím	'dīm
díš	díš	'dīš
diséća	dišěća	diše'ća
diséći	dišěći	diše'ći
Ditcé (uçittel)	ditcē (učitel)	ditcē' (uc'itel)
ditínſtvo	ditinſtvo	ditī'nstvo
Divěrstvo	divěrstvo	div'erstvo
Divjaćína	divjačína	divjačī'na
Divjáčki	divjáčki	divjā'čki
Divják	divják	divjā'k
divjákov (lovina)	divjákov (lovina)	divjā'kov (lovina)
Dják	dják	djā'k
dlàn	dlàn	dl'an
dlétce	dlētcě	dlētc'e
dléto	dlētō	dlēt'o
(pred četirima) dnévi	(pred četirima) dněvi	(pred četirima) dnē'vi
dnò	dnò	dn'o
(do tih) dób	(do tih) dőb	(do tih) dō'b
dobà	dobà	dob'a
(na) dobè	(na) době	(na) dob'e
(na) dobè	(na) době	(na) dob'e
(izvan) dobé	(izvan) době	(izvan) dobē'
dobí	dobí	dobī'
Dobít	dobít	dob'it
dobítak	dobíták	dobít'ak
Dobítje	dobítje	dobī'tje
Dobítnik	dobítnik	dobī'tnik
dobívanje	dobívanje	dobī'vanje
(pred) dobóm	(pred) dobōm	(pred) dobō'm

(navisćenje) dobrà	(navišćenje) dobrà	(navišćenje) dobr'a
dobrarúka	dobrarükà	dobrarük'a
dobre (glave)	dobrē (glave)	dobrē' (glave)
(ù) dobríčas	(u#) dobríčas	(u#) dobrí'čas
Dobrík	dobrík	dobrí'k
dobrò	dobrò	dobr'o
dobočin	dobočin	doboč'in
dobročínstvo	dobročinstvo	dobroči'nstvo
dobrotà	dobrotà	dobrot'a
(Brat) dobroté	(brat) dobrotë	(brat) dobrotë'
(na) dobù	(na) dobù	(na) dob'u
dodán	dodän	dodä'n
dodávan	dodävan	dodä'ven
(dò)dnà	(do#) dnä	(do#) dn'a
dogáranje	dogáranje	dogä'ranje
dogáratti	dogäräti	dogär'ati
dójti	döjti	dö'jti
dokánčanje	dokänčanje	dokä'nčanje
dokánčatti	dokänčäti	dokänč'ati
dokáńanje	dokäńanje	dokä'ńanje
dokáńatti	dokäńäti	dokäń'ati
dokázan	dokäzan	dokä'zan
dokázanje	dokäzanje	dokä'zanje
dokazívan	dokazívan	dokazi'ven
dokazívanje	dokazívanje	dokazi'venje
dokazívatti	dokaziväti	dokaziv'ati
doklè	doklè	dokl'e
dokončanje	dokončanje	dokonča'nje
dokúčitti	doküčiti	doküč'iti
dôl	dôl	'dôl
Dólac	dôlacr	dôl'ac
Dolína	dolína	dolí'na
dôm	dôm	'dôm
(do) dòma	(do) dòma	(do) 'doma
domáći	domäći	domä'ći
(na) domáću	(na) domäću	(na) domä'ću
domár	domär	domä'r
domóm	domöm	domö'm
Domùz	domüz	dom'uz
donásan	donäšan	donä'san
donásatti	donäšäti	donäš'ati
donešén	donesën	donesë'n
doníti	doníti	doní'ti
dopàda	dopäda	dop'ada
dopàdak	dopädak	dop'adak
doplúti	doplüti	doplü'ti
dopovsúd	dopovsùd	dopovsù'd

doprinásan	doprinášan	dopriná'šan
doprinefén	doprinesén	doprinesé'n
dopríti	dopríti	doprí'ti
dopustéńje	dopušćenje	dopuště'nje
dopušćenò	dopušćenò	dopušten'o
dorásti	dorästi	dorā'sti
doʃadan	dosädan	dos'adan
doʃadjív	dosadjív	dosadži'v
doʃéći	doseči	doseči
doʃpitje	dospitje	dospit'je
doʃpivéńje	dospivěńje	dospivě'nje
doʃtajjánje	dostajjánje [doftäjanje]	dost'ajanje
doftánje	dostänje	dostä'nje
doftáti	dostäti	dostä'ti
doftùp	dostüp	dost'up
doftúpanje	dostüpanje	dostü'panje
doftúplanje	dostüplanje	dostü'planje
doftúpitti	dostüpiti	dostüp'iti
dotèga	dotëga	dot'ega
dotika	dotika	dot'ika
dotikcé	dotikcē	dotikcē'
dotikomcé	dotikomcē	dotikomcē'
dotyrgávanje	dotrgávanje	dotrgā'vanje
dovàba	doväba	dov'aba
dovážan	doväžan	dovä'žan
dovážanje	doväžanje	dovä'žanje
dovážatti	doväžäti	doväž'ati
dovežénje	doveženje	doveže'nje
dovezén	dovezén	dovezé'n
dovezénje	dovezénje	dovezé'nje
dovíkatti	dovíkäti	dovík'ati
dovúci	dovūci	dovū'ci
dozávan	dozävan	dozä'van
dozávanje	dozävanje	dozä'vanje
dozívan	dozívan	dozí'van
dozriávatti	dozriäväti	dozriäv'ati
dozván	dozvän	dozvā'n
dràç	dräč	dr'ač
Dràç [grad]	Dräč	Dr'ač
(od) Drâg	(od) drâg	(od) 'drâg
drâgi [vok. jed.]	drâgi	'drâgi
dragína	dragína	dragī'na
dragoćà	dragoćä	dragoć'a
Dráva	Drävâ	Drav'a
Dravíca	Dravíca	Dravī'ca
drázen	dräžen	drä'žen
drázenje	dräženje	drä'ženje

dražína	dražína	draží'na
Drén	drēn	drē'n
drím	drím	drī'm
drímmatti	drímmäti	drímm'ati
drimlív	drimlīv	drimlī've
Drína	Drínä	Drín'a
dríšk	drísk	'drísk
dríti	dríti	drí'ti
(iz) drív	(iz) drív	(iz) drí've
drôb	drôb	'drôb
Droboglédje	droboglédje	droboglé'dje
dròp	dròp	dr'op
drûg	drûg	'drûg
[# Drugâç] ['razlika']	drugâč	drug'âč
drugóć	drugōč	drugō'č
drugóćitti	drugōćiti	drugōć'iti
drûm	drûm	'drûm
družbà	družbä	družb'a
drúzen	drúzen	drú'zen
Družíca	družíca	druží'ca
drúžitti	drúžiti	drúž'iti
dúb	dûb [dûb]	'dûb
dûb	dûb	'dûb
(od) dûba	(od) dûba	(od) 'dûba
Dúbac	dûbäc	dûb'ac
Dubár	dubär	dubä'r
dûbé	dûbë	dûbë'
(poſicci [⇒ poſicci]) dûbe	(poſicci) dûbe	(poſicci) 'dûbe
dûbsti	dûbsti	dû'bsti
dubína	dubïna	dubï'na
dûbje	dûbje	dû'bje
dućán	dućän	dućä'n
Dudár	dudär	dudä'r
dudás	dudäš	dudä's
dùg	dùg	d'ug
dûg	dûg	'dûg
(oslobodittse) dûga	(osloboditti se) dûga	(oslobod'iti se) 'dûga
Dúga	dûgä	dûg'a
Dugáç	dugäč	dugä'č
dugàn	dugän	dug'an
dûge (tirrati)	dûge (tîrati)	'dûge (t'irati)
duggoćä	dûgoćä	dugoć'a
duggodáni	dûgodäni	dugodä'ni
duggonòg	dûgonòg	dugon'og
duggonòʃ	dûgonòs	dugon'os
duggoròg	dûgoròg	dugor'og
duggorùk	dûgorük	dugor'uk

duggoùh	důgoùh	dugo'uh
duggovík	důgovík	dugov'ik
duggovlás	důgovlás	dugovl'as
dûgi	dûgi	'dûgi
dugovánje	dugovänje	dugovä'nje
Dugovík	dugovík	dugov'ik
Dûh	dûh	'dûh
Duhán	duhän	duhā'n
Duhanár	duhanär	duhanā'r
duháni	duhāni	duhā'ni
duhovní	duhovnī	duhovnī'
Duhovník	duhovník	duhovnī'k
dûp	dûp	'dûp
Dúsa	dûšä	dûš'a
(na) dûsak	(na) dûšák	(na) dûš'ak
dûsan	dûšan	'dûšan
(zabitje) dusé	(zabitje) dušë	(zabitje) dušë'
duskopítje	duškopítje	duškopi'tje
dusní	dušnī	dušnī'
dûsno	dûšno	'dûšno
dûssan	dûššan [dûšan]	'dûšan
(v') dûz	(v') dûž	(v') dû'ž
dužína	dužína	duží'na
(v') dužínu	(v') dužínu	(v') duží'nu
dûzitti	dûžitti	dûž'iti
dužník	dužník	dužnī'k
dûžnost	dûžnost	dûžnost
dûžnu (bitti)	dûžnù (bitti)	dûžn'u (b'iti)
dvajsetíč [⇒ dvajsetíč]	dvajsetíč	dvajsetíč
(od) dvìh (Godisć)	(od) dvìh [dvìh] (Godisć)	(od) dvì'h (Godisć)
dviſtokrát	dvistokrát	dvistokrā't
Dvízče	dvízče	dví'zče
dvíze	dvíze	dví'ze
dvojéć	dvojěć	dvojē'ć
dvojpláćnik	dvojpláćnik	dvojplá'ćnik
dvojpútje	dvojpútje	dvojpū'tje
dvojrédak	dvojrédák	dvojrēd'ak
[# Dvojtéće]	dvojtéće	dvojtē'ćje
dvojvrátni	dvojvrátni	dvojvrā'tni
dvór	dvör	dvō'r
Dvoránka	dvoränka	dvorā'nka
Dvoránſki	dvoränski	dvorä'nski
dvoránſtvo	dvoränstvo	dvorä'nstvo
dvóri	dvöri	dvōr'i
dvorník	dvorník	dvorní'k
Dvorscíčin	dvoršcíčin	dvorscī'čin
Dvorscíča	dvoršcíča	dvorscī'ca

dyrcéć	dr̥čēć	dr̥čē'ć
dýrčí	dr̥čī	dr̥čī'
Dyrľák	dr̥lák	dr̥lā'k
dyrvár	drvăr	drvā'r
dyrvárenje	drvărenje	drvā'renje
dýrž	dřž	'dřž
dýrzán	dřžān	dřžā'n
dýrzánje	dřžānje	dřžā'nje
Dyrzavopíſje	dřžavopísje	dřžavopí'sje
dýrzé	dřžē	dřžē'
dýrzéći	dřžěći	dřžě'či
dýrzí	dřží	dřží'
dýrzím	dřžím	dřží'm
gégernoſt	děđernost	děđernost
éj	ěj	'ěj
Erdéľ	Erděl	Erdě'l
falí	falī	falī'
(na vnogo) fél	(na vnogo) fél	(na vnogo) 'fél
(na [...]) fèle	(na [...]) fèle	(na [...]) 'fèle
filár	filär	filā'r
(ù) filárih	(u#) filárih	(u#) filā'rih
Filár	filär	filā'r
Fíľski	fíľski	fí'ľski
fít	fít	'fít
fitíľ	fitíľ	fití'l
[# fogás]	fogăš	fogă'š
fránze	fränže	frā'nže
fratún	fratūn	fratū'n
fríž	fríž	'fríž
frúcanje	frúcanje	frū'canje
fûck	fûck	'fûck
fúčkanje	fûčkanje	fû'čkanje
fúčkatti	fûčkati	fûčk'ati
fûčki	fûčki	'fûčki
fúj	fùj	f'uj
fûk	fûk	'fûk
fúľ	fûľ	fû'l
fúľattíſe	fûľati se	fûľ'ati se
Funtigár	funtigăr	funtigā'r
furçúľ	furčūľ	furčū'l
fûz	fûz	'fûz
fyrçálka	fíčálka	fíčá'lka
fyrľúcac	fíľūcac	fíľü'čac
fyrľúk	fíľük	fíľü'k
gáčanje	găčanje	gă'čanje
gáčatti	găčăti	găč'ati
gàd	gàd	g'ad

Gâk	gâk	'gâk
galiòt	galiòt	gali'ot
ganútje	ganútje	ganú'tje
gáftti [⇒ gáfňen]	gásnen	gâ'snen
gât	gât	'gât
gáta	gâtâ	gât'a
Gavún	gavûn	gavû'n
gâz	gâz	'gâz
gâza	gâza	'gâza
gdà	gdà	gd'a
gdapyrvíč	gda prývîč	gda prývîč
gdèse	gdè se	gd'e se
gdì	gdì	gd'i
(jedà) gdò	(jeda#) gdò	(jeda#) gd'o
(od) Genévre	(od) Genévre	(od) Gené'vre
gíban	gíban	gí'ban
gíbanje	gíbanje	gí'banje
gíbatti	gíbâti	gíb'ati
gíps	gíps	g'ips
gízda	gízdâ	gízd'a
glâd	glâd	'glâd
gladkočâ	gladkočâ	gladkoč'a
Glâdnik	glâdnik	'glâdnik
Glâdnak	glâdnak	'glâdnak
glâſ	glâs	'glâs
glâfan	glâsan	'glâsan
glâſje	glâsi se	glâ'si se
glasónòſ	glasónös	glasón'os
glasovít	glasovít	glasov'it
gláva	glâvâ	glâv'a
glavác	glavâc	glavâ'c
glaváč	glavâč	glavâ'č
(na [...]) glaváh	(na [...]) glavâh	(na [...]) glavâ'h
glavár	glavâr	glavâ'r
(do) glavé	(do) glavé	(do) glavé'
(voje) gláve	(svoje) glâve / glâvě [glavé]	(svoje) glavé'
glavìnna	glavîna	glav'ina
(pokritom) glavóm	(pokritom) glavôm	(pokritom) glavô'm
glavotěž	glavotěž	glavot'ež
gledéć	gleděć	gledě'ć
glubína	glubîna	glubî'na
[# Glûh]	glûh	'glûh
glíſta	glíſtâ	glíſt'a
gníl	gnîl	gn'il
gnojník	gnojnîk	gnojnî'k
gnûſ	gnûs	'gnûs
gníti	gníti	gní'ti

Gòd	gòd [gôd]	'gōd
Gôd	gôd	'gōd
Golà (goricca)	golà (goričca)	gol'a (gor'ica)
Gólac	gôlacr	gôl'ac
golár	golâr	golâ'r
golobrâd	golobrâd	golobr'ad
[# goločâ]	goločâ	goloč'a
golopénda	golopénda	golopé'nda
golorùk	golorùk	golor'uk
Golubár	golubâr	golubâ'r
Gółak	gôłak	gôł'ak
gôn	gôn	'gôn
Gonétac	gonětâc	gonět'ac
gonétatti	gonětâti	gonět'ati
Gonétavac	gonětavac	gonětavac
Gonétavka	gonětavka	gonětavka
gonétka	gonětka	gonět'ka
Gonétnica	gonětnica	gonětnica
Gonétnik	gonětnik	gonětnik
Gonétnikov	gonětnikov	gonětnikov
(dyrzíſe) góř	(drži se) góř	(drži se) góř
góř ['požar']	góř	góř
gorà	gorâ	gor'a
gorčína	gorčína	gorčí'na
(iz) goré	(iz) goré	(iz) goré'
goréć	goréć	goréć
Gorénje	gorěnje	gorěnje
gorkočâ	gorkočâ	gorkoč'a
Gorníák	gorníák	gorníák
Gorscák	gorščák	gorščák
gorúć	gorúć	gorúć
gorùp	gorùp	gor'up
gorupína	gorupína	gorupí'na
Gospá	gospâ	gospâ'
Gospodâ	gospodâ	gospod'a
gospodár	gospodâr	gospodâ'r
gospodín	gospodîn	gospodî'n
Gospûd	Gospûd	Gospû'd
Góft	gôst	'gôst
Gostník	gostník	gostní'k
gosturâd	gosturâd	gostur'ad
gotovò	gotovò	gotov'o
govníár	govníár	govníâ'r
govoréć	govoréć	govoréć
govoréňja	govoréňja	govoré'nja
Govorúh	govorúh	govorú'h
Gràb	grâb	gr'ab

grabárje	grabárje	grabā'rje
grabcé	grabcē	grabcē'
grábom	grâbom	'grâbom
gràd	gràd	gr'ad
grâd	grâd	'grâd
(ù) Grádu	(u#) grâdù	(u#) grâd'u
grâditti	grâdîti	grâd'iti
[# grâdni]	grâdni	gr'adni
(deſſet) Gradóv	(dèſet) gradôv	('deset) gradō'v
grâdja	grâdja	grâ'dja
Grâdjár	grâdjár	grâ'djar
grâdje	grâdje	grâ'dje
grâdjica	grâdjica	grâ'djica
Gradjoſnóvje	gradjoſnõvje	gradjoſnõ'vje
grâh	grâh	gr'ah
grán (ſíçenje)	grân (ſíčenje)	grâ'n (s'ičenje)
gréh	gréh	gré'h
grém	grém	gré'm
grìç	grìç	gr'ič
gríh	gríh	grí'h
grihotâ	grihotâ	grihot'a
Grílác	grílâč	grílâ'č
gríp	gríp	gr'ip
gríz	gríz	'gríz
grizé	grizé	grizé'
gríze	gríze / grízè [grizé]	grizé'
gròb	gròb	gr'ob
(v') grobù	(v') grobù	(v') grob'u
Gromovník	gromovník	gromovní'k
grozà	grozà	groz'a
(od) grózdja	(od) grózdja	(od) gró'zdja
grozotâ	grozotâ	grozot'a
grûh	grûh	'grûh
grûſt	grûſt	'grûſt
gubítje	gubítje	gubí'tje
(na) gúíce	(na) gûíce	(na) gû'íce
Gûſ	gûſ	'gûſ
Guſák	guſák	guſá'k
gúſe	gûſe	gû'se
Guſínak	guſínak	guſí'ñak
guſtíňa	guſtíňa	guſtí'ña
guſtítti	guſtítti [guſtítti]	guſtítti
guſtočá	guſtočâ	guſtoč'a
guſtokrát	guſtokrât	guſtokrâ't
gúſta	gûſta	gû'ſta
guváni	guvâni	guvâ'ñi
Gvòzd	Gvòzd	Gv'ozd

Gvozdár	gvozdār	gv̄ozdā'r
ḡyrç	ḡrč	ḡ'rč
gyrdočā	grdočā	grdoč'a
Gyrdunár	grduňar	grduňa'r
Gyrgúr	Grgūr	Grgū'r
Gýrk	Gřk	G'rk
gýrk	gřk	'gřk
Gyrlíca	gřlīca	gr̄l'ica
gýrm	gřm	gr̄'m
gýrmac	gřmac	gr̄mac
gyrmí	gr̄mī	gr̄mī'
gýrmje	gřmje	gr̄'mje
há	hā	hā'
Hájda	hājda	hā'jda
hajdúk	hajdūk	hajdū'k
Hajdusčák	hajduščák	hajduščā'k
Hajdusčár	hajduščár	hajduščā'r
haiſá	hajsā	hajsā'
hâl	hâl	'hâl
halòm [uzvik]	halòm	hal'om
hâlom	hâlom	'hâlom
halúzje	halūžje	halū'žje
(od) hál	(od) hâl	(od) hâl'
hâm	hâm	'hâm
(od) hâma	(od) hâma	(od) 'hâma
hambár	hambär	hambā'r
hámet	hâmet	hâ'met
háp	hâp	h'ap
Hár	hâr	hâ'r
haráč	harâč	harâ'č
haráčni	harâčni	harâ'čni
harár	harâr	harâ'r
Hárnik	hârnik	hâ'rnik
harrác	hârâc	har'ac
Hegedús	hegedüš	hegedü'š
hérkati	hêrkati	hê'rkatı
híten	hîten	hî'ten
hiťénje	hifěnje [hiťénje]	hî'tenje
hífenje	hîfenje	hî'tenje
híp	hîp	hî'p
hít	hît	'hît
hitéć	hitěć	hitē'ć
híteć	hîteć/ hîtěć [hitěć]	hitē'ć
hítňa	hîtna	hî'tňa
hitrína	hitrîna	hitrî'na
hitronòg	hitronòg	hitron'og
hladnína	hladnîna	hladnî'na

Hladolèt	hladolèt	hladol'et
hočù	hočù	hoč'u
hôd	hôd	'hōd
hodjévanje	hodjévanje	hodje'veanje
horà	horà	hor'a
hotà	hotà	hot'a
hoté	hoté	hoté'
hotomcé	hotomcē	hotomcē'
hrák	hrák	'hrák
hrána	hrānà	hran'a
Hranár	hranár	hranā'r
hráne [glagol]	hráne	hrá'ne
hráne	hráne / hránè [hraně]	hranē'
(od [...]) hrané	(od [...]) hraně	(od [...]) hranē'
hráni [glagol]	hráni	hrá'ni
(ù) hráni	(u#) hránì	(u#) hrán'i
hráft	hrást	hrá'st
hraſtovìna [drvo]	hrastovìna	hrastov'iná
Hraſtovína	hrastovína	hrastoví'na
Hraſtovje	hrastòvje	hrastò'vje
Hrêſt	hrést	'hrést
hríp	hríp	'hríp
hrôp	hrôp	'hrôp
hrûk	hrûk	'hrûk
hrukàti	hrukäti	hruk'ati
hrúp	hrúp	hrú'p
hruskóvje	hruškòvje	hruškò'vje
Hudíç	hudíč	hudí'č
hudobà	hudobà	hudob'a
[# huhúl']	huhúł	huhú'l
Husár	husär	husä'r
hús	hūš	hū'š
hvalé (nedoſtojan)	hvalē (nedostojan)	hvalé' (nedostojan)
Hvár	Hvär	Hvā'r
Hyrvát	Hrvät	Hrvā't
Hyrvátſka ([...] Zemľa)	Hrvätska ([...] Zemľa)	Hrvä'tska ([...] Zemľa)
Hyrvátſki	hrvätski	hrvä'tski
Hyrváti	Hrväti	Hrvä'ti
hyržeńák	hřeňák	hržená'k
Hyržeńár	hřeňár	hržená'r
iglà	iglă	igl'a
Iglár	iglär	iglă'r
igrà	igrà	igr'a
Igráç	igráč	igrá'č
(nad) Igráci	(nad) igräči	(nad) igrä'či
igráčki	igräčki	igrä'čki
igrè	igrë	igr'e

(ù) igrì	(u#) igrì	(u#) igr'i
ikàmo	ikàmo	ik'amo
ikàmor	ikàmor	ik'amor
Ikričnák	ikričnák	ikričná'k
ikùd	ikùd	ik'ud
ikùda	ikùda	ik'uda
ikùdar	ikùdar	ik'udar
íl	íl	'il
ilì	ilì	il'i
Ilíña	Ilíña	Ilí'ña
imítak	imíták	imít'ak
immenít	ímenít	imen'it
Immenovník	ímenovník	imenovní'k
ifadà	i sadà	i sad'a
ískycé	iskrcé	iskrcé'
itije	ití je	it'i je
izabráno	izabräno	izabrä'no
izagnán	izagnän	izagnä'n
izaprán	izaprän	izaprä'n
izbácan	izbäcan	izbä'can
izbácanje	izbäcanje	izbä'canje
izbácen	izbäcen	izbä'cen
izbácenje	izbäcenje	izbä'cenje
izbacévanje	izbacëvanje	izbacë'vanje
izbacévatti	izbacëváti	izbacëv'ati
izbrájan	izbräjan	izbrä'jan
izbrán	izbrän	izbrä'n
izbránje	izbränje	izbrä'nje
izbroív	izbroïv	izbroï'v
izbúhatti	izbühäti	izbüh'ati
izcúritti	izcüríti	izcür'iti
izdán	izdän	izdä'n
izdísan	izdísan	izdī'san
izdísattíe	izdísatti se	izdís'ati se
Izdùzak	izdùžak	izd'užak
izdúbatti	izdübäti	izdüb'ati
izdúbsti	izdübsti	izdüb'bsti
izdýrçatti	izdýrçäti	izdýrç'ati
izgáranje	izgäranje	izgä'ranje
izgáratti	izgäräti	izgär'ati
izgláfitti	izgläsäti	izgläs'iti
izglásatti	izgläsäti	izgläs'ati
izgnán	izgnän	izgnä'n
izgneténje	izgnetënje	izgnetë'nje
izgníti	izgníti	izgní'ti
ízgon	ízgön	ízg'on
izgováranje	izgoväranje	izgovä'ranje

izgrúsitti	izgrūšiti	izgrū'siti
izhitlív	izhitlív	izhitlī'v
izhraçlív	izhračlív	izhračlī'v
izkalán	izkalän	izkalā'n
izkápatti	izkápäti	izkáp'ati
izkázanje	izkázanje	izká'zanje
izkídatti	izkídäti	izkíd'ati
izkorénitti	izkorénìti	izkorén'iti
izkoréñen	izkoréñen	izkoré'ñen
izkoréñenje	izkoréñenje	izkoré'ñenje
[# izkúʃatt[i]]	izküsäti	izküs'ati
izkýrçen	izkýrçen	izkýr'çen
izkýrçenje	izkýrçenje	izkýr'çenje
izlág	izlág	izl'ag
[# ízlag]	ízlág	ízl'ag
izlágati	izlágäti	izlág'ati
izláman	izláman	izlá'man
izlámanje	izlámanje	izlá'manje
izléći	izléći	izlē'ći
izliçív	izliçív	izliçí'v
[# Izlíka]	izlíka	izl'ika
izlít	izlít	izl'it
izlítje	izlítje	izlít'tje
izlóm	izlóm	izl'om
izméžgitti	izměždítí	izměžd'iti
izminà	izminà [izmïna]	izm'ina
izmïna	izmïna	izm'ina
izmincé	izmincë	izmincë'
(na) izmïnu	(na) izmïnu	(na) izm'inu
Izmìsal	izmìsal	izm'isal
izmísłan	izmísłan	izmì'şlan
izmísłanje	izmísłanje	izmì'şanje
izmísłatti	izmísłäti	izmìşl'ati
[izmi]s'ávan	izmišlåvan	izmişlå'van
izmítanje	izmítanje	izmì'tanje
izmítatti	izmítäti	izmìt'ati
izmükatti	izmükäti	izmük'ati
izmúknuti	izmükäti	izmük'uti
izmúſti	izmüstí	izmü'sti
izmúzti	izmüzti	izmü'zti
iznájti	iznäjti	iznä'jti
iznàma	iznäma	izn'ama
iznásan	iznäšan	iznä'šan
iznásanje	iznäšanje	iznä'šanje
iznásatti	iznäšäti	iznäš'ati
izneſén	iznesën	iznesë'n
iznesén	iznešen	iznešë'n

iznesénje	iznešenje	iznešē'nje
iznéti	izněti	iznē'ti
iznútar	iznūtar	iznū'tar
iznútra	iznūtra	iznū'tra
izpäh	izpäh	izp'ah
izpáha	izpáha	izp'aha
izpahnútē	izpahnūťe	izpahnū'te
izpían	izpian	izpi'lan
izpíanje	izpianje	izpi'anje
Izpíak	izpisak	izp'isak
izpían	izpisan	izp'i'san
izpíanje	izpisanje	izp'i'sanje
izpíatti	izpisati	izpis'ati
Izpíavac	izpisavac	izpis'avac
izpíavatti	izpisavati	izpisav'ati
ízpít	ízpít	ízp'it
izpíta	izpita	izp'ita
izpítatti	izpitati	izpit'ati
izpitávanje	izpitavanje	izpitā'vanje
izpítje	izpitje	izpi'tje
izplúti	izpluti	izplū'ti
izpovídatti	izpovidati	izpovíd'ati
izprán	izpran	izprā'n
izprásam	izprāšam	izprā'šam
izprísčen	izpriščen	izpriščen
izprísčenje	izpriščenje	izpriščenje
izprísčittje	izpriščiti se	izprišč'iti se
izpúknutti	izpuknuti	izpukn'uti
izrásti	izrasti	izrā'sti
[# izrečénje]	izrečenje	izrečē'nje
izrèz	izrèz	izr'ez
izrèzak	izrèzak	izr'ezak
izrìç	izrìç	izr'ič
izríçatti	izrīčati	izrīč'ati
izrúçitti	izrūčiti	izrūč'iti
izrùka	izrùka	izr'uka
izrùku (uçinitti)	izrùku (uçinìti)	izr'uku (uçin'iti)
izskúbsti	izskùbsti	izskū'bsti
izfnážen	izsnážen	izsnā'žen
izfnáženje	izsnáženje	izsnā'ženje
izfnážitti	izsnážiti	izsnāž'iti
izfúsen	izsúšen	izsū'šen
izfúsitti	izsúšiti	izsúš'iti
iztastévańe	iztaštěvańe	iztaštē'vańe
iztecé	izteče	iztečē'
iztepén	iztepěn	iztepē'n
iztumačív	iztumačiv	iztumačī'v

iztýrçatti	iztřčati	iztřč'ati
iztyrkávatti	iztrčkávāti	iztrčkāv'ati
izúçanje	izúčanje	izú'čanje
izùka	izùka	iz'uka
izván	izvān	izvā'n
izvanà	izvanā	izvan'a
izvantogà	izvan togā	izvan tog'a
izváni	izvāní	izvā'ní
izvážan	izvāžan	izvā'žan
izvázatti	izvāžāti	izvāž'ati
izvìd	izvìd	izv'id
Izvìda	izvìda	izv'ida
izvídanje	izvìdanje	izvì'danje
izvídatti	izvìdāti	izvìd'ati
Izvìžba	izvìžba	izv'ižba
izvúçan	izvūčan	izvū'čan
izvúçatti	izvūčāti	izvūč'ati
izvúći	izvūči	izvū'či
izvyrtávatti	izvìrtávāti	izvìrtáv'ati
izvyržív	izvìžív	izvìží'v
izzájti	izzājti	izzā'jti
izzaſúti	izzasüti	izzasü'ti
izzažgán	izzažgān	izzažgā'n
izzažgánje	izzažgānje	izzažgā'nje
izzítí	izzítí	izzī'ti
izzrùka	izzrùka	izzr'uka
izzúvan	izzúvan	izzū'van
izzuvén	izzuvēn	izzuvē'n
izzván	izzvān	izzvā'n
já	jā	jā'
jáça	jāča	jā'ča
jáçatti	jāčāti	jāč'ati
jàd	jàd [jàd]	'jàd
jâd	jâd	'jâd
jâdno	jâdno	'jâdno
jadrá (/praviti)	jadrā (spraviti)	jadrā' (spraviti)
jadrún	jadrūn	jadrū'n
Jágić	Jāgìć	Jāg'ić
Jágin	Jāgin	Jā'gin
Jágo	Jāgò	Jāg'o
jaháç	jahāč	jahā'č
jájac	jájäc	jáj'ac
jàk ['kako', 'kao što']	jàk	j'ak
ják ['kakav']	ják	'ják
Jakín	Jakín	Jakí'n
Jál	jál	'jál
Jallóvka	jálövka	jalō'vka

jalovína	jalovína	jalovī'na
[# jaōh]	jaōh	jaō'h
jarāk	jarāk	jar'ak
jaſnína	jasnína	jasní'na
Jaffenóvje	jäsenōvje	jasenō'vje
jatā (rīb)	jatā (rīb)	jatā' (r'īb)
játra	jätra	jā'tra
jāv	jāv	'jāv
Javoríčje	javoríčje	javorī'čje
(ki bob) jé	(ki bob) jē	(ki bob) jē'
jéčanje	jěčanje	jě'čanje
jécatti	jěčāti	jěč'ati
jéda	jěda	jé'da
jedanajſtíč	jedanajstīč	jedanajstī'č
jédatti	jědāti	jēd'ati
(od) jédi	(od) jědi [jēdi]	(od) 'jēdi
[# jedīn]	jedīn	jed'in
[# jedíni]	jedīni	jedī'ni
jedínſtvo	jedīnstvo	jedī'nstvo
jednáčen	jednāčen	jednā'čen
jednačína	jednačína	jednačī'na
(od) jedné	(od) jednē	(od) jednē'
jednočèd	jednočèd	jednoč'ed
jednodáňi	jednodáňi	jednodā'ňi
jednóm	jednōm	jednō'm
jednúč	jednūč	jednū'č
(za) jedjóm	(za) jedjōm	(za) jedjō'm
jék	jék	'jék
Jélac	jélac	jē'lac
Jeleńák	jeleńák	jeleńā'k
jelíto	jelíto	jelī'to
jélje	jělje	jē'lje
jelów	jelōv	jelō'v
jelówje	jelōvje	jelō've
Jeruſólim	Jerusōlim	Jerusō'lim
jéſ [jesam]	jěſ	jē's
Jétra	jětra	jē'tra
Jétyrni	jětřni	jē'třni
Jéz	jěz	'jěz
(za) jezděnje	(za) jezděnje [jezděnje]	(za) jezdě'nje
(dvajſt i pet) jezér	(dvajst i# pet) jezér	(dvajst i# pet) jezē'r
jezerokrát	jezerokrát	jezerokrā't
jéž	jěž	'jěž
ježíca	ježíca	ježí'ca
jí	jí	jí'
jidú	jidū	jidū'
Jiglár	jiglär	jiglā'r

(od) Jigré	(od) jigrē	(od) jigrē'
jíſe	jí se	jí' se
jô	jô	'jō
jôk	jôk	'jôk
jös	jös	j'oš
juçér	juçér	juçé'r
juçéra	juçéra	juçé'ra
Júdin	Jüdin	Jü'din
Jùg	jüg	j'ug
Júha	jühä	jüh'a
juhuhú	juhuhú	juhuhú'
júhuhu	júhuhu	jú'huhu
jûk	jûk	'jûk
Junák	junák	junä'k
(dvísto) Junákov	(dvísto) junäkov	(dvísto) junä'kov
jutýrna (dobà)	jutýrna (dobä)	jutýrna (dob'a)
kà (vſe umara)	kà [kâ] (vse umara)	'kâ (vse umara)
kâ (dúbé)	kâ (dübë)	'kâ (dübë')
kabán	kabän	kabä'n
kaçúr	kaçür	kaçü'r
kaçúrrac	kaçúrrac [kaçürac]	kaçü'rac
kàd	käd	k'ad
kâd	kâd	'kâd
kadà	kadä	kad'a
kadè	kadë	kad'e
kadín	kadïn	kadï'n
kadníc	kadñic	kadñi'c
(seſti dél [...]) kadníca	(šeſti děl [...]) kadnícä	(šeſti dě'l [...]) kadníc'a
(deſſet) kadnícev	(děſet) kadnícev	('deſet) kadní'cev
kadú'le	kadüle	kadü'le
kajkúd	kajkûd	kajkû'd
kakò	kakò	kak'o
kakopyrvíč	kakoprvíč	kakoprví'č
kakovè	kakovë	kakov'e
kál	käl [käl]	'käl
kâl	kâl	'kâl
Kalamír	kalamír	kalamí'r
kâlan	kâlan	'kâlan
kálatti	kâlæti	kâl'ati
Kaliár [planina]	Kaliär	Kaliä'r
kalimár	kalimär	kalimä'r
kalùger'tvo	kalùđerstvo	kal'uđerstvo
kàm ['kamo']	kàm	k'am
kâm ['kal']	kâm	'kâm
Kamenár	kamenär	kamenä'r
(iz [...]) kamenóv	(iz [...]) kamenöv	(iz [...]) kamenö'v
kaménje	kaménje	kamë'nje

Kampús	kampūš	kampū'š
kánitti	kān̄iti	kān̄'iti
Kánta	kānta	kā'nta
kantár	kantār	kantā'r
káń	kāń	kā'ń
Kańúh	kańuh	kańu'h
káp	kāp	'kāp
kápak	kāpāk	kāp'ak
kapcé	kapcē	kapcē'
kaplív	kaplīv	kaplī'v
kapnùti	kapnūti	kapn'uti
kápom (ulitti)	kápom (ulīti)	'kápom (ul'iti)
kár	kār	kā'r
káran	kāran	kā'ran
káranje	kāranje	kā'ranje
karàʃ	karàs	kar'as
kárka	kārka	kā'rka
kâʃ	kâs	'kâs
kâʃe	kâ se	'kâ se
kaʃnína	kasnīna	kasnī'na
kaʃʃnív	kăsnīv	kasnī'v
kázan	kāzan	kā'zan
kázatti	kāzäti	kāz'ati
kazívatti	kazíväti	kazív'ati
kê	kê	'kê
ke'lé	kełē	kełē'
kér	kér	ke'r
kérje	kérje	ké'rje
kérlittíse	kérlití se	kérl'iti se
kérl'enje	kérl'enje	ké'rjenje
kérl'iv	kérl'iv	ké'r'liv
kêʃe	kê se	'kê se
keʃʃorèz	kësorèz	kesor'ez
kî	kî	'kî
kìc	kìc	k'ic
Kîh	kîh	'kîh
kíp	kîp	kî'p
kipár	kipär	kipā'r
kipí	kipī	kipī'
kípov (pritiʃkavac)	kípov (pritiskavac)	kí'pov (pritiskavac)
kipúć	kipūć	kipū'ć
kipûć	kipûć	kip'ûć
kiselína	kiselína	kiselī'na
kisel'ák	kisel'ák	kisel'ā'k
kiselocâ	kiselocâ	kiseloc'â
kís	kîš	k'iš
kíše	kîše	kî'se

Kítá	kî ta	'kî ta
kladívac	kladîvac	kladî'vac
Klakár	klakâr	klakâ'r
klánje	klânje	klâ'nje
klâʃ	klâs	'klâs
klâʃan	klâsan	'klâsan
Klastráç	klaštrâč	klaštrâ'č
kláti	klâti	kla'ti
klečánje	klečânje	klečâ'nje
klít	klít	'klít
Klitár	klitâr	klitâ'r
klíti	klíti	klí'ti
klobáʃ	klobâs	klobâ's
Klobuçár	klobučâr	klobučâ'r
Klobuçíć	klobučíć	klobuč'ić
klobúk	klobûk	klobû'k
klòp	klòp	kl'op
klûp	klûp	'klûp
Klûpi	klûpi	'klûpi
klûppi	klûppi [klûpi]	'klûpi
klečéć	klečeć	kleče'ć
Klèk	Klèk	Kl'ek
kłêk	kłêk	'kłek
kłeperít	kłeperít	kłepe'rít
kłéti	kłéti	kłé'ti
kłétva	kłétva	kłé'tva
kłíc (puštanje)	kłíc (puštanje)	'kłíc (puštanje)
Klìʃ	Klìs	Kl'is
kłúç	kłûç	kłû'č
kluçár	kluçâr	kluçâ'r
kłûk	kłûk	'kłûk
Klúʃce	kłûsce	kłû'sce
knà	knà	kn'a
kńégo	kńégð	kńeg'o
Knígorezác	knígorezâč	knígorezâ'č
Knígovèz	knígovèz	knígov'ez
kò [uzvik]	kò	k'o
kô	kô	'kô
kôb	kôb	'kôb
Kobáʃ	kobâs	kobâ's
Kobílka	kobílka	kobí'lka
Kockás	kockâš	kockâ'š
koçiás	koçiâš	koçiâ'š
koçúr	koçûr	koçû'r
kòd	kòd	k'od
(na) kogà	(na) kogâ	(na) kog'a
Kohán	Kohân	Kohâ'n

koíſe	koī se	koī' se
(ù) kójſe	(u#) kój se	(u#) 'kój se
(ù) kojúſe	(u#) kojū se	(u#) kojū' se
kokosár	kokošár	kokošá'r
kokosína	kokošína	kokoší'na
kokosíňák	kokošíňák	kokoší'ńák
kokóska	kokóška	kokō'ška
Kòl	kòl	k'ol
(od) Kòl	(od) kòl	(od) 'kòl
kóla	kôla	kō'la
koláč	koláč	kolāč
koláči	koláčí	koláč'i
Kolár	kolár	kolā'r
koléſa	kolësa	kolē'sa
Koliás	koliāš	koliā'š
kolís	koliš	kolī'š
kolopléſje	köloplëſje	koloplē'sje
kolník	kolník	kolnī'k
Kolosvár	Kološvär	Kološvā'r
Kóm [grad]	Kōm	Kō'm
komár	komār	komā'r
Komoráski	komoräški	komorā'ški
Komórni	komörni	komō'rni
komorńák	komorńák	komorńā'k
(na) kómſe	(na) kōm se	(na) 'kōm se
(zauffatiſe) komù	(zaüfati se) komù	(za'ufati se) kom'u
Komùſ	komüs	kom'us
konàc	konàc	kon'ac
konàk	konàk	kon'ak
konçì	konçí	konč'i
Konopár	konopär	konopā'r
końà	końña	koń'a
końár	końnar	końā'r
końárſtvo	końärſtvo	końā'rstvo
końári	końari	końā'ri
końè	końë	koń'e
Końíc	Końic	Końī'c
końúh	końuh	końū'h
kòp	kòp	'kòp
Kopáć	kopäč	kopä'č
kópje	kòpje	kō'pje
(po) kòpnu	(po) kòpnu	(po) k'opnu
koporítáne	koporítáne	koporī'tańe
koporítatti	koporítäti	koporít'ati
kopóv	kopõv	kopō'v
koprívje	koprívje	koprī'vje
[# (500) koračajév]	(500) koračajěv	(500) koračajě'v

korbáč	korbāč	korbā'č
korénak	korēnak	korē'nak
koreník	koreník	korení'k
korlát	korlāt	korlā't
koromáč	koromäč	korom'ač
kôʃ	kôs	'kôs
koʃà	kosä	kos'a
Koʃac	kosäc	kos'ac
(za) koʃci	(za) kosci	(za) kosci'
Koʃír [otok]	Kosír	Kosi'r
koʃír	kosír	kosí'r
Koʃitrenína	kositrenína	kositreni'na
koʃmál	kosmäl	kosmä'l
koʃmät	kosmät	kosm'at
koʃmatína	kosmatína	kosmati'na
Koʃövo	Kösövo	Kos'ovo
Koʃtajnica	Kostajnica	Kostä'jnika
koʃtís	kostíš	kostí's
koʃtrís	kostríš	kostrí's
kôs	kôš	k'oš
kôs	kôš [kôš]	k'oš
kosár	košár	košá'r
kosì	koší	koš'i
kòt	kòt	k'ot
Kotác	kotäc	kot'ac
kotáç	kotäč	kotä'č
kotár	kotär	kotä'r
Kotlár	kotlär	kotlä'r
Kotòr	Kotòr	Kot'or
Kotórka	Kotörka	Kotö'rka
kotúr	kotür	kotü'r
kotúran	kotüran	kotü'ran
kotýrl'	kotříl	kotří'l
kováč	koväč	kovä'č
kováčitti	koväčiti	koväč'iti
kováčji	koväčji	kovä'čji
kováčki	koväčki	kovä'čki
kováno	koväno	kovä'no
(ʃtaddo) kóz	(st�ado) kôz	(st'ado) kô'z
kozà	kozä	koz'a
kozár	kozär	kozä'r
Kozári	Kozäri	Kozä'ri
kozíni	kozíni	kozí'ni
kozitt�se	kozít�# se	koz'iti# se
kozlár	kozlär	kozlä'r
kozod�r	kozod�r	kozod'er
[kozod]érka	kozod�rka	kozod�rka

kozoròd	kozoròd	kozor'od
(razpražnohtiti [...]) kozù	(razpražnohtiti [...]) kozù	(razpražnohtiti [...]) koz'u
kozzíne	kőzíne	kozí'ne
kradé	kradé	kradé'
kráde	krăde/krădě [kradé]	kradé'
kràj	kràj [kráj]	krā'j
Krajáç	krajāč	krajā'č
Krâk	krâk	'krâk
král'	krâł	krā'ł
kral'âse (igratti)	kral'â se (igr'ati)	kral'a se (igr'ati)
(Tri) Králi	(Tri) krâlì	(Tri) krâl'i
kral'íc	kral'ic	kral'i'c
Kralomòz	Kralomòž	Kralom'ož
kramonòʃ	kramonös	kramon'os
Kràp	krâp	kr'ap
krâʃ	krâs	'krâs
krâsan	krâsan	'krâsan
krásenje	krâsenje	krâ'senje
krâfi	krâsi	'krâsi
kraʃoríče	krasoríče	krasorí'če
kratkodáni	kratkodáni	kratkodá'ni
kratkonòć	kratkonòć	kratkon'oć
kratkonòg	kratkonòg	kratkon'og
kratkopójka	kratkopójka	kratkopó'jka
kratkoríče	kratkoríče	kratkorí'če
kratkorùk	kratkorùk	kratkor'uk
krécati	krécati	kré'cati
Krém	krém	kré'm
Krêʃ	krês	'krês
krefávka	kresâvka	kresâ'vka
krês	krêš	'krêš
krétan	krétan	kré'tan
krìç	krìč	kr'ič
krilát	krilât	krilâ't
Krîʃ	krîs	'krîs
krivoćâ	krivoćâ	krivoć'a
krivogledká	krivogledkâ [krivoglèdkâ]	krivogl'edka
kríz	kríž	krí'ž
ʃ krízi	s' kríži	s' krí'ži
krízni	krížni	krí'žni
križonòʃ	križonös	križon'os
Križopùt	križopùt	križop'ut
kròp	kròp	kr'op
krotív	krotív	krotí'v
(iz) krovóv	(iz) krovõv	(iz) krovõ'v
krûg	krûg	'krûg
krùh	krûh	kr'u'h

Kruhomìʃ	kruhomìš	kruhom'is
krúl	krúl	krū'l
krúpi	krúpi	'krúpi
Krusnì	krušnì [krùšni]	kr'ušni
krúto	krúto	'krúto
krúžitti	krúžiti	krúž'iti
(ù) kû	(u#) kû	(u#) 'kû
kućák	kućák	kućā'k
kućáki	kućáki	kućā'ki
kućúr	kućúr	kućú'r
kûd	kûd	kû'd
kugonòʃ	kugonòs	kugon'os
kûk	kûk	k'uk
[# kukúl]	kukûl	kukûl
kukurík	kukurík	kukurí'k
kukuríkanje	kukuríkanje	kukurí'kanje
kukurjék	kukurjék	kukurjé'k
(na [...]) kúlah	(na [...]) kúlah/kúläh [kuläh]	(na [...]) kulā'h
kulikostrùk	kulikostrùk	kulikostr'uk
Kûm	kûm	'kûm
kúma	kûmà	kûm'a
kúna	kûnà	kûn'a
kùp ['nakupina']	kùp	k'up
kùp (ozvatti) ['kupnju']	kùp (ozv'ati) [kûp]	'kûp (ozv'ati)
kûp ['kupnja']	kûp	'kûp
kûp ['nakupina']	kûp [kûp]	k'up
Kúpac	kûpac	kûp'ac
kûpac ['nakupinica']	kûpac	k'upac
Kupíca	kupíca	kupí'ca
Kupíne	kupíne	kupí'ne
kúpitti	kûpitti	kûp'iti
kúpl'enje	kûpljenje	kû'pljenje
kupùʃ	kupùs	kup'us
Kurbír	kurbír	kurbí'r
kúri	kûri	kû'ri
Kurìl [ime]	Kurìl	Kur'il
kûʃ	kûs	'kûs
kuʃák	kusâk	kusâ'k
(nà) kúfce	(na#) kûscè	(na#) kûsc'e
(na) kûſe	(nà)_kuse	('na)_kuse
kûs	kûš	k'uš
kusák	kušák	kušâ'k
Kusevánje	kuševânje	kuševâ'nje
kúſje	kûſje	kû'ſje
kút	kût	kû't
(ù [...]) kútcu	(u# [...]) kûtcu	(u# [...]) kû'tcu
kútñi	kûtni	kû'tni

kvâk	kvâk	'kvâk
kvâr	kvâr	'kvâr
Kvâʃ	kvâs	'kvâs
kvíçatti	kvíçâti	kviç'ati
kýrç	kýrç	k'rç
Kyrçmár	kryčmâr	kryčmâ'r
Kýrk	Kýrk	K'rk
kyrkúç	krykúç	krykú'ç
Kyrmán	krymân	krymâ'n
(od) kýrmé	(od) krymê	(od) krymê'
kyrnák	kryñák	kryñâ'k
kýrſt	kryſt	kry'st
kýrs	kryš	kry's
kyrsív	kryšív	kryší'v
Kyrvár	kryvâr	kryvâ'r
Kyrvní	kryvnî	kryvnî'
Kyrvnák	kryvnâk	kryvnâ'k
Kyrznár	kryznâr	kryznâ'r
Labín	Labîn	Labî'n
ládanje	lădanje	lă'danje
ladíca	ladica	ladî'ca
ládja	lădja	lă'dja
ládjica	lădjica	lă'djica
lahçína	lahçína	lahçí'na
lahkoſkóće	lahkoskôćje	lahkoskô'ćje
lahkorùk	lahkorùk	lahkor'uk
lâj ['lajanje']	lâj	l'aj
lân	lân	'lân
lancún	lancûn	lancû'n
láni	lâni	lă'ni
lán̄ski	lán̄ski	lâ'nski
lâʃ	lâs	'lâs
(oſkúbsti) lâſe	(oskûbsti) lâſe	(oskû'bsti) 'lâſe
lâʃi	lâſi	'lâſi
laʃjé	laſjé	laſjé'
ʃ[...] laʃmí	s' [...] lasmî	s' [...] lasmî'
laʃná (kappa)	lasnâ (kâpa)	lasnâ' (k'apa)
lâʃna (kappa)	lâſna (kâpa)	'lâſna (k'apa)
lâʃni	lâſni	'lâſni
lâʃopuz	lâſopuz	'lâſopuz
lâʃt	lâſt	'lâſt
lascína	laſčína	laſčí'na
lât ['greda']	lât	l'at
lât ['klas']	lât	'lât
Latín	Latîn	Latî'n
lavíçin	lavíčin	laví'čin
Lavoríćje	lavoríčje	lavorí'ćje

Lavorīʃ	lavorīš	lavor'iš
lavorís	lavorīš	lavorī'š
lavoríseva (maſt)	lavorīševa (mast)	lavorī'ševa (mast)
lavoríſka	lavorīška	lavorī'ška
láz	lăz	l'az
laznó	laznō	laznō'
lâz	lâž	l'āž
lâži	lâži	l'āži
léća	lěća	lē'ća
léći	lěći	lē'ći
léćica	lěćica	lē'ćica
lêd	lêd	'lêd
lédo	lēdō	lēd'o
lédja	lědja	lē'dja
lédje	lědje	lē'dje
(razbienih) lédji	(razbienih) lédji	(razbienih) lē'dji
lég	lég	'lég
légatti	légäti	lég'ati
légu	lěgu/lěgù [legù]	legù'
lén	lén	'lén
lénče	lénče	lē'nče
Leńúh	leńuh	leńu'h
léʃ	lês	'lês
Lefár	lesär	lesä'r
lefárenje	lesärenje	lesä'renje
Léʃka	lëskä	lësk'a
Leʃkóvje	leskõvje	leskō'vje
Lésče	lěšče	lē'sče
lêt ['lijet']	lêt	'lêt
(od [...]) lêt	(od [...]) lêt	(od [...]) 'lêt
(od četirih) lêt	(od četirih) lêt	(od četirih) 'lêt
letár	letär	letä'r
létňia	lëtnia	lē'tňia
letúh	letüh	letü'h
Levák	levák	levä'k
ležák	ležák	ležä'k
léže	lěže/lěžè [ležě]	ležé'
léžé	lēžē	lēžē'
leží	leži	leži'
(iz) líca	(iz) lícä	(iz) líc'a
líce	lícë	líc'e
liçív	ličív	liči'v
líg	líg	'líg
lihſúd	lihsüd	lihsü'd
lihſúdattíe	lihsüdäti se	lihsüd'ati se
lík	lík	lí'k
likár	likär	likä'r

líp ['ljepilo']	líp	lī'p
lipé (/spodobe)	lipē (spodobe)	lipē' (spodobe)
lipotà	lipotà	lipot'a
Líſſac	líſſac	lis'ac
Líſſák	líſſák	lisā'k
lít	lít	'lít
líttní	listnī	listnī'
lít	lít	'lít
lítňa	lítňa	lī'tňa
Liváče	liváče	livā'če
Livák ['ljevak']	livák	livā'k
lívak ['lijevak']	lívak	līv'ak
lízanje	lízanje	lī'zanje
lokárda	lokárda	lokā'rda
lokotár	lokotár	lokotā'r
lóm	lóm	'lóm
lomlénje	lomlénje ['lomlénje']	lomlē'nje
Lonçár	lončár	lončā'r
Lonçárſtvo	lončárstvo	lončā'rſtvo
Lonác	lonǎc	lon'ac
lopár	lopär	lopā'r
Lopár [grad]	Lopär	Lopā'r
lopárka	lopárka	lopā'rka
lós	lös	l'oš
lót	löt	l'ot
lôt	lôt	'lôt
Lotrís	lotrís	lotri's
lôv	lôv	'lôv
Lovçár	lovčár	lovčā'r
lové	lově	lově'
loví	lovī	lovī'
(od) lovóv	(od) lovōv	(od) lovō'v
Lovréća	Lovrěća	Lovrē'ča
Lovréćji	Lovrěćji	Lovrē'ćji
Lòz	lòz	l'oz
lozà	lozä	loz'a
(mladicca) lozé	(mladícca) lozě	(mlad'ica) lozě'
Ložà	ložä	lož'a
Lôžnik	lôžnik	'lôžnik
Lucína	Lucína	Lucī'ňa
Lucíni	Lucíni	Lucī'ňi
lúç	lūč	lū'č
Lúçac	lúčac	lūč'ac
lûçan	lûçan	'lûçan
luçonòf	luçonòs	luçon'os
lûd	lûd	'lûd
lûdi	lûdi	lû'di

Ludják	ludják	ludjā'k
lúg ['pepeo']	lūg	lū'g
lúg ['gaj']	lúg	'lūg
Lugár	lugär	lugā'r
lük	lük	l'uk
lük	lük	'lük
lúka	lükä	lük'a
lúka ['pristanište']	lúka [lükä]	lük'a
(od) lúka	(od) lúka	(od) 'luka
Lukár	lukär	lukā'r
(iz) lúke	(iz) lúke/lükë [lukē]	(iz) lukē'
lúnak	lúnäk	lün'ak
lúšk	lúsk	'lúsk
Lusćár	lušćär	lušća'r
lúžac	lúžac	lúž'ac
lúžnica	lúžnica	lúžnica
Ľúb	ľüb	'ľüb
Ľúba	ľübä	ľüb'a
Ľubica	ľubica	ľub'ica
Ľubóvca	ľubövca	ľubö'vca
Ľudém	ľudäm	ľudē'm
(desetero) Ľúdi	(desetero) ľüdi	(desetero) ľü'di
(izmed [...]) Ľudstvá	(izmed [...]) ľudstvä	(izmed [...]) ľudstvā'
Ľút	ľút	'ľüt
Ľúti	ľüti	ľü'ti
Ľutína	ľutína	ľutí'na
(odpuštitti) Ľutoſt	(odpuštitti) ľútost	(odpušt'iti) ľü'tost
mà	mä	m'a
mácan	mäcan	mä'can
mäç	mäč	m'ač
Maçić	mačić	mač'ić
magás	magäš	magä's
Magásče	magäšče	magä'sče
mâh	mâh	'mäh
mahálce	mahälce	mahä'lce
mâhom	mâhom	'mâhom
májan	mäjan	mä'jan
májanje	mäjanje	mä'janje
májatti	mäjäti	mäj'ati
mäk	mäk	m'ak
mäl	mäl	m'al
malína	malína	malí'na
mallàmu (je céna)	mäla# mu (je cénä)	m'ala# mu (je cén'a)
mallò (ne)	mälo# (ne)	m'alo# (ne)
mallodanè	mälo da ne#	m'alo da ne#
mallovŕidan	mälovŕidan	malovrī'dan
mallovŕidno	mälovŕidno	malovrī'dno

malovrísčina	mălovriščina	malovrī'ščina
máma	māmă	mām'a
mána	mānă	mān'a
manén	manēn	manē'n
manénče	manēnče	manē'nče
manenò	manenò	manen'o
(nà) manèt	(na#) manèt	(na#) man'et
Manójla	Manójla	Manō'jla
máňa	măńa	mă'ńa
máňen	măńen	mă'ńen
mańká	mańkă	mańkă'
mâr	măr	'măr
Mártína	Mărtína	Mă'rtińa
Martíni	Martíni	Martí'ńi
mâſno	măsno	'măsno
maſnoća	masnoćă	masnoć'a
mâſt [’moſt’]	măst	m'ast
mâſt	măst	'măst
mâſtitti	măstitti	măst'iti
maſtjú (pisatti)	mastjú (pisăti)	mastjú' (pis'ati)
Mât	măt	m'at
Materomörſtvo	materomörſtvo	materom'orſtvo
măti	măti	m'ati
Matíni [⇒ Matíni]	Matíni	Matí'ńi
mâz	măz	'măz
mâzg	măzg	m'azg
Mazgár	mazgăr	mazgă'r
Mazár	Mažăr	Mažā'r
meás	meăš	meă'š
mèç	měč	m'eč
(od) meçà	(od) meçă	(od) meč'a
méça	měča	mě'ča
méçan	měčan	mě'čan
(kovatti) meçè	(kovăti) meçë	(kov'ati) meč'e
mèd (zubmí)	măd (zubmī)	m'ed (zubmī')
mêd	măd	'măd
medán	medăń	medă'n
medánik	medăńik	medă'nik
Medár	medăr	medă'r
Medenár	medenăr	medenă'r
Medíca	medīca	medī'ca
medmírje	medmărje	medmī'rje
medobráňje	medobrăńje	medobră'nje
medobýrvje	medobřvje	medobř'vje
medſtúpje	medstüpje	medstū'pje
medſtúpni	medstüpni	medstū'pni
medtím	medtím	medtī'm

Medvódje	medvōdje	medvō'dje
mèg	mèđ	m'ed̄
megásen	medāšen	medā'šen
megásni	međāšni	međā'šni
Megmórje	međmōrje	međmō'rje
mèdju	mèđju	m'edju
megutím	međutím	međutí'm
meğuvríme	međuvrīmje	međuvrī'mje
Mehár	mehār	mehā'r
mehkáç	mehkāč	mehkā'č
mehkís	mehkīš	mehkī'š
mejás	mejāš	mejā'š
mejásenie	mejāšenie	mejā'šenie
mekçína	mekčína	mekčí'na
mél	mél	'mél
Ména	mēnā	mēn'a
menì	menī	men'i
Mérnik	mērník	mē'rnik
Meſár	mesār	mesā'r
Meſárnica	mesārnica	mesā'rnica
Mescè	mescè	mesc'e
mêfo	mēso	'mēso
(od) Mêft	(od) mēst	(od) 'mēst
meftá	mestā	mestā'
Mefták	mesták	mestā'k
(v' mnogih) mestíh	(v' mnogih) mestíh	(v' mnogih) mestí'h
Messína [grad]	Měšína	Meſí'na
meté	metē	metē'
metlà	metlā	metl'a
metúl'	metūł	metū'l
mézdra	mēzdrä	mēzdr'a
(od) mézdré	(od) mēzdrē	(od) mēzdrē'
mí	mī	mī'
míc	mīc	m'ic
míténje	mītēnje	mī'tēnje
míd	mīd	m'íd
mīh	mīh	'mīh
Mihovírac	mihosvīräc	mihosvī'ac
mihosíp	mihošíp	mihoší'p
mihúr	mihūr	mihū'r
mihúrac	mihūrac	mihū'rác
mìl	mīl	m'il
Míle	Milē	Mil'e
milléne	mīlēné	milē'né
millína	mīlīna	milī'na
millodùh	mīlodùh	milod'uh
milloríče	mīloríčje	milorí'čje

(seftdeſet [...]) mīl'	(ſestdeſet [...]) mīl	(ſestdeſet [...]) 'mīl'
mímo	mīmo	mī'mo
mín	mīn	mī'n
minúci	minūci	minū'či
minullòje (vreme)	minùlo# je (vreme)	min'ulo# je (vreme)
mína [glagol]	mīna	mī'na
(na znamenj[e]) mīra	(na znamenje) mīra	(na znamenje) 'mīra
mírenje	mīrenje	mī'renje
mīri	mīri	'mīri
mirīʃ	mirīs	mir'iš
Mírttel'	mīrttel'	mīrttel'
mírtti	mīrtti	mīrtti
mírno ['pomirba']	mīrno	mī'rno
miróvnica	mirōvnica	mirō'vnica
Mirovník	mirovník	mirovní'k
mīſal	mīſal	'mīſal
Misír	Misír	Misi'r
(dvīh) Missecev	(dvīh) mīſecev	(dvīh) m'īſecev
Missecomráče	mīſecomrāče	misecomrā'če
mīs	mīš	m'iš
mīſac	mīšac	mīš'ac
Missína [grad]	Mišína	Miší'na
Missínski	mīšínski	mīší'nski
Missínanin	Mišínanin	Miší'nanin
Missíñanka	Mišíñanka	Miší'ñanka
mjèd	mjèd	mj'ed
mlâcan	mlâchan	'mlâchan
mláčitti	mláčiti	mláč'iti
Mladìć	mladìć	mlad'ić
mladína	mladína	mladí'na
mlâk	mlâk	'mlâk
mlátac	mlátac	mlât'ac
mlédja	mlédja	mlé'dja
mlíç	mlíç	mlí'č
Mliçár	mliçár	mličá'r
mlohavína	mlohavína	mlohaví'na
mnéć	mnéć	mnē'ć
mnogíç	mnogíç	mnogí'ć
mnogoſtrük	mnogoſtrük	mnogoſtr'uk
mnogoják	mnogoják	mnogoj'ak
mnogokrát	mnogokrát	mnogokrā't
mnogonòg	mnogonòg	mnogon'og
mnogoríćje	mnogoríćje	mnogorí'ćje
mnóž	mnóž	mnō'ž
množína	množína	množí'na
množíni	množíni	množí'ni
mńáç	mńáč	mńá'č

mňénje	mňěnje	mňē'nje
môć	môć	'mōć
(yrvanje [...]) moćú	(rvanje [...]) moćū	(rvanje [...]) moćū'
Modón [grad]	Modõn	Modō'n
Modrokōʃ	modrokōs	modrok'ōs
mogúć	mogūć	mogū'ć
(doklamje) mogúće	(doklam je) mogúće	(doklam je) mogū'će
mohúń	mohūń	mohū'ń
(od) mojé	(od) mojě	(od) mojě'
Molbà	molbà	molb'a
mołì (gyrmļavin)	mołì (gr̄mļavin)	moł'i (gr̄mļavin)
Morà	morà	mor'a
(tefnoća) Môra	(tesnoća) môra	(tesnoća) 'mōra
môre	môre	'mōre
môrje	môrje	'mōrje
Morokōʃ	morokōs	morok'ōs
morfká	morskā	morskā'
morfkí	morskī	morskī'
(na) mòru	(nä)_mòru	('na)_moru
môſt	môst	'mōst
Moſtár	Mostär	Mostā'r
Moſúr	mosūr	mosū'r
(poſred) moſné	(posred) mošně	(posred) mošně'
moſnorèz	mošnorèz	mošnor'ez
môſt	môſt	m'oſt
(do) mòzga	(do) mòzga	(do) m'ozga
(ſtrân) možgánov	(strân) možđanôv	('strân) možđanô'v
Mračnák	mračnák	mračnā'k
mrâk	mrâk	'mrâk
mràz	mràz	mr'az
mréſt	mréſt	mré'st
Mríč	mríč	mrí'č
(na priliku) mríž	(na priliku) mríž	(na priliku) 'mríž
múče (vol)	mûče (vol)	mû'če (vol)
mûče	mûče	'mûče
muçéc	muçec	muçe'ć
muçéći	muçeci	muçe'ći
muçićív	muçićiv	muçići'v
múçni	mûçni	mû'çni
(od) mûd	(od) mûd	(od) mû'd
múda (viſſe)	mûdà (viſse)	mûd'a (v'ise)
mûdna (mosňa)	mûdna (mošňa)	mû'dna (mošňa)
Mudríč	mudrič	mudri'č
mudropriříčanje	mudropriřičanje	mudropriř'čanje
Muháč	Muhăč	Muhă'č
mûk ['mukanje']	mûk	'mûk
Mûk	mûk	'mûk

múka	mūkā	mūk'a
múka (vol)	mūka (vol)	mū'ka (vol)
(nauk) mûka	(nauk) mûka	(nauk) 'mûka
mukâl	mukâl [mûkal]	'mûkal
[# mûkal]	mûkal	'mûkal
mûkattí	mûkâtí	mûk'ati
(célé) mûké	(célé) mûké	(célé') mûké'
mûke	mûke / mûkè [muké]	muké'
mûkli	mûkli [mûkli]	mû'kli
mûklitti	mûklitti	mûkl'iti
(za) mûku	(za) mûkù	(za) mûk'u
mûl	mûl	mû'l
Múnac	mûnâc	mûn'ac
Mûnta	mûnta	mû'nta
mûna	mûnâ	mûn'a
mûñen	mûñen	mû'ñen
mûʃ	mûs	m'us
muſtáć	mustâć	mustâ'ć
muſùʃ	musûs	mus'us
muskât	muškât	mušk'at
mûtitti	mûtitti	mût'iti
mûž	mûž	'mûž
(za) mûſa [⇒ mûža]	(zä) mûža	('za) muža
mužár	mužär	mužâ'r
muževlâ	muževlâ	muževlâ'
(po) mužih	(po) mužih	(po) muži'h
Mužtvó	mužtvô	mužtvô'
myrcváren	mřcváren	mřcvâ'ren
mýrh (pún)	mřh (pún)	'mřh (pú'n)
Myrków	mřkôv	mřkô'v
nà [uzvik]	nâ	n'a
nabél	nabél	nabé'l
Nabiáć	nabiâč	nabiâ'č
naboklezéći	na bok ležéći	na bok ležé'ći
nabrán	nabrân	nabrâ'n
nabrána	nabräna	nabrä'na
nabrusén	nabrusen	nabru'sen
nabrusitti	nabrusiti	nabrus'iti
naçélo	naçelô	naçel'o
naçéti	naçeti	naçe'ti
naçétje	naçetje	naçe'tje
nàd	nâd	n'ad
nadájti	nadâjti	nadâ'jti
nadapréti	nadaprëti	nadaprë'ti
nadárenje	nadârenje	nadâ'renje
nadáritti	nadârìti	nadâr'iti
nádatiſe	nâdâti se	nâd'ati se

naděšno	naděšno	nad'eson
nadglávje	nadglāvje	nadglā'vje
nadhàja	nadhàja	nadh'aja
nadíjanje	nadíjanje	nadī'janje
nadíti	nadíti	nadī'ti
nadkrívan	nadkrívan	nadkrī'van
nadoblíči	nadoblíči	nadoblí'či
nadobúči	nadobúči	nadobū'či
nadodán	nadodán	nadodā'n
nadokúpitti	nadokúpitti	nadokúp'iti
nadomítanje	nadomítanje	nadomī'tanje
nadomúzti	nadomúzti	nadomū'zti
nadonásanje	nadonásanje	nadona'šanje
nadošpítje	nadošpítje	nadospī'tje
napíšati	napíšati	napíš'ati
nadplíva	nadplíva	nadplí'va
nadplúti	nadplúti	nadplū'ti
nadráſti	nadráſti	nadrā'sti
nadſéći	nadſéći	nadſe'či
nadſkácu	nadſkácu	nadſkā'ču
naduſívatti	naduſívatti	naduſiv'ati
nadútje	nadútje	nadū'tje
nadúvanje	nadúvanje	nadū'vanje
naglavcē	naglavcē	naglavcē'
naglēdan	naglēdan	naglē'dan
nagnán	nagnán	nagnā'n
[# nagnútje]	nagnútje	nagnū'tje
nagováranje	nagováranje	nagovā'ranje
nagròzan	nagròzan	nagr'ozan
nagyrdjen	nagyrdjen	nagy'djen
nahája	nahája	nahā'ja
nahájan	nahájan	nahā'jan
najdùgle	najdùgle	najd'ugle
najdùže	najdùže	najd'uže
najéti	najéti	najē'ti
Najéťje	najéťje	najē'tje
Najétnik	najétnik	najē'tnik
najéžen	najéžen	najē'žen
največkrát	največkrát	največkrā't
nakánen	nakánen	nakā'ńen
nakazàn	nakazàn [nakàzan]	nak'azan
nakàzan	nakàzan	nak'azan
nakázan	nakázan	nakā'zan
nakazívatti	nakazívatti	nakazív'ati
nakàzni	nakàzni	nak'azni
naklúć	na kļūč	na kļū'č
Nakovàn	nakovàn	akov'an

nakráſenje	nakrāſenje	nakrā'ſenje
nakyrvàv	nakrväv [näk̥rvav]	'nak̥rvav
nalágatti	nalágäti	nalág'ati
nàluk ['svijeno']	nàluk	'naluk
namagnútje	namagnütje	namagnū'tje
namazzívatti	namáziväti	namaziv'ati
namazzúvatti	namázüväti	namazuv'ati
námera	námëra	näm'era
naméſtatti	naměſtäti	naměſt'ati
nameſtívatti	nameſtiväti	nameſtiv'ati
Námin	nämìn	näm'in
namíňan	namíňan	namíňan
namíňanje	namíňanje	namíňanje
namíňatti	namíňäti	namíň'ati
namíňen	namíňen	namíň'en
námira	nämira	näm'ira
namíratti	namíräti	namír'ati
namúzti	namüzti	namü'zti
nanásan	nanăšan	nană'šan
(prilikaſe) nanúdja	(prilika se) nanüdja	(prilika se) nanü'dja
napál	napäl	napä'l
napéti	napěti	napē'ti
Nápiſ	näpís	näp'is
napíſan	napíſan	napi'san
napíſatti	napíſäti	napíſ'ati
napiſávan	napiſávan	napiſá'ven
naplåta	naplåta	napl'ata
napòkon	napökon	nap'okon
napoldivják	napoldivjäk	napoldivjä'k
napolopálen	napolopälen	napolopä'len
napolozgán	napolozgän	napolozgä'n
napolpráz	napolpráz	napolprä'z
napolvól	napolvöl	napolvö'l
napolzaſpán	napolzaspän	napolzaspä'n
napovídatti	napovídäti	napovíd'ati
naprásam	naprăšam	napră'šam
napréći	naprěći	naprě'či
naprèſan	naprësan	napr'esan
napríču	na priču	na priču
napridzéſte	napridzëtje	napridzë'tje
nápriležno	näpriležno [napriležno]	napriležno
naprítí	naprítí	naprít'i
nàproti	nàproti	n'aproti
napuhávanje	napuhävanje	napuhä'vanje
napúhne	napühne	napuhne
napútu	na pütü	na püt'u
Nárança	näranča [naränča]	naränča

(od) naráv	(od) narāv	(od) narā'v
narečénje	narečēnje	narečē'nje
naréditti	narēdīti	narēd'iti
naréđanje	narēđanje	narē'djanje
naréđen	narēđen	narē'djen
naréđenje	narēđenje	narē'djenje
narésen	narēšen	narē'šen
narésenje	narēšenje	narē'šenje
nárip	nārīp	nār'ip
narípitti	naríp̄iti	naríp'iti
náruçak	nārūčak	nār'učak
narúčan	narūčan	narū'čan
náručan ['pogodan']	nārūčan	nār'učan
narúčanje	narūčanje	narū'čanje
narúčatti	narūčāti	narūč'ati
narúčen	narūčen	narū'čen
narúčenje	narūčenje	narū'čenje
narućévan	naručévan	narućé'van
narúčiti	narūčiti	narūč'iti
narúčitti	narūčiti	narūč'iti
narúdjen	narūdjen	narū'djen
Náruka	nārūka	nār'uka
narùku	nà_rúku	'na_ruku
(muće) náʃ	(muče) nās	(muče) nā's
naʃádjen	nasādjen	nasā'djen
náše	nā_se	nā'_se
naʃiròv	nasiròv	nasir'ov
naʃkácuć	naskāčuć	naskā'čuć
Naʃkakívatti	naskakívāti	naskakív'ati
náʃkok	nāskök	nāsk'ok
naʃkorò	naskorò	naskor'o
náʃol	nāsòl	nās'ol
naʃtáv'lán	nastāv'lan	nastā'vjan
naʃútí	nasüti	nasü'ti
nás (nassa, nasse)	nāš (näša, näše)	nā'š (n'aša, n'aše)
nasíva	našīva	našī'va
Nát	nát	'nát
nátez	nātèz	nāt'ez
natèzi	natèzi	nat'ezi
natéže	natēže	natē'že
nàti	nà ti	n'a ti
nátić	nátić	'nátić
natirrávan	natřávan	natirā'van
natkán	natkān	natkā'n
[# natmùra]	natmùra	natm'ura
náto	náto	nā'to
natrunítti	natrunítti [natrūnìtti]	natrūn'iti

navàla	navàla	nav'ala
navalcé	navalcē	navalcē'
navalív	navalīv	navalī'v
nàvam	nà vam	n'a vam
Navarín	Navarín	Navari'n
navìke	nà_vike	'na_vike
navíštanje	navíštanje	naví'štanje
navíštenje	navíštenje	naví'štenje
Navkír	navkír	navkí'r
nazaddán	nazaddān	nazaddā'n
nazadvzéti	nazadvzéti	nazadvzé'ti
nazadvzéjtje	nazadvzéjtje	nazadvzé'tje
nazeblína	nazeblína	nazeblí'na
nazòči	nazòči	naz'oči
nazrítí	nazrítí	nazrít'i
nazván	nazván	nazvá'n
nažgán	nažgán	nažgá'n
nažúlen	nažúlen	nažú'len
(obraťtanje) nebéʃ	(obraťtanje) neběs	(obr'at'anje) nebe's
(ako) nebì	(ako) ne bì	(ako) ne b'i
nebítje	nebítje	nebí'tje
nečinì	ne činì [činí]	ne činí'
nečtá[n]	nečtān	nečtā'n
nedúžan	nedūžan	nedū'žan
nedúžno	nedūžno	nedū'žno
nedyrzé	ne dřzé	ne dřzé'
nèg	něg	n'eg
néga	ně_ga	ně'_ga
negibív	negibív	negibí'v
negibúci	negibúci	negibú'ci
negò	negò	neg'o
[# Neháj]	neháj	nehá'j
nehtéć	nehtěć	nehtě'ć
neizkorenív	neizkorenív	neizkorení'v
neizkúsan	neizkúšan	neizkū'šan
neizkyrčív	neizkřčív	neizkřčí'v
neizmíšlan	neizmíšjan	neizmí'šjan
neiztančán	neiztančān	neiztančā'n
neiztáňen	neiztáňen	neiztā'ňen
neiztańívan	neiztańívan	neiztańí'van
neizúčan	neizúčan	neizú'čan
nèk	něk	n'ek
nekà	nekä	nek'a
[& nekulikokrát]	nekulikokrät	nekulikokrā't
neláman	neláman	nelā'man
néli	ně_li	ně'_li
Nemìla	Nemìla	Nem'ila

Nemile	Nemile	Nem'ile
Nemočník	nemočník	nemočnī'k
nemogúc	nemogúc	nemogū'ć
nenadcé	nenadcé	nenadcé'
[# (iz) nenádje]	(iz) nenádje	(iz) nenā'dje
nenařesen	nenařešen	nenaře'šen
nenaſtanív	nenaſtanív	nenaſtanī'v
nenaťgén	nenaťgén	nenaťgén
neognutív	neognutív	neognutī'v
neopazív	neopazív	neopazī'v
neoskýrbłen	neoskřbłen	neoskř'błen
neofablívan	neoslabłivan	neoslabłī'van
neožgán	neožgān	neožgā'n
Nepàmet	nepàmet	nep'amet
nepíſan	nepíſan	nepí'san
neplovúć	neplovúć	neplovū'ć
nepohájan	nepohájan	nepohā'jan
nepokríván	nepokríván	nepokrī'van
nepomáže	ne pomáže	ne pomā'že
nepomíreno	nepomíreno	nepomī'reno
nepómňa	nepómňa	nepō'mňa
nepoſlùsan	nepoſlùshan	nepoſl'ušan
nepostenò	nepoſtenò	nepoſten'o
neprávda	neprávda	neprā'vda
nepremogúc	nepremogúc	nepremogū'ć
neprefstancé	neprefstancé	neprefstancē'
neprefstanív	neprefstanív	neprefstanī'v
Neprobàva	neprobàva	neprob'ava
Neráč	neráč	nerā'č
nerazlučív	nerazlučív	nerazlučī'v
neſán	nesān	nesā'n
neſlano	neslano	nesl'ano
neſlanočà	neslanočā	neslanoč'a
neſlòga	neslòga	nesl'oga
neſmérni	nesmérni	nesmē'rni
neſmí	ne smí	ne smī'
neſmíreno	nesmíreno	nesmī'reno
neſnága	nesnágà	nesnág'a
neſtancé	nestancé	nestance'
neſú	nesú	nesú'
nestán	neštán	neštā'n
netáj	ne tāj	netā'j
netánen	netánen	netā'ńen
netéčan	netéčan	net'ěčan
netekú	ne tekū	ne tekū'
netíkan	netíkan	netī'kan
neudána	neudána	neudā'na

neugáſen	neugāſen	neugā'ſen
neuméć	neuměć	neumě'ć
neùprav	neùprav	ne'uprav
neupútjen	neupútjen	neupū'tjen
neuréſen	neuréſen	neuré'ſen
neuréſeno	neuréſeno	neuré'ſeno
neurídjen	nevřídjen	nevri'djen
Nevérmik	nevěrmik	nevě'rnik
(izbavvitíſe) nevóľ	(izbàviti ſe) nevõł	(izb'aviti ſe) nevõ'ł
nevŕidan	nevřídán	nevri'dan
nevŕidno	nevřídno	nevri'dno
nevřídjen	nevřídjen	nevri'djen
nezábľen	nezábľen	nezá'bļen
nezacílan	nezaciſlan	nezaci'lan
nezakotáren	nezakotáren	nezakotá'ren
nezaſittív	nezasítív	nezasití'v
[# nezbantuván]	nezbantuván	nezbantuvā'n
nezlíčen	nezlíčen	nezlí'čen
nezmérni	nezměrni	nezmě'rni
nezmíſlan	nezmíšjan	nezmí'šjan
neznadéć	neznadéć	neznadē'ć
neznadúć	neznadúć	neznadū'ć
neznán	neznän	neznä'n
neznanít	neznanít	neznan'it
nezorána	nezoräna	nezorä'na
neztančán	neztančän	neztančä'n
neztánen	neztánen	neztä'nen
nezvráčen ['neizlijčeñ']	nezvráčen	nezvrä'čen
ní (dužan)	nī (dužan)	nī' (dužan)
níce	nīce	nī'ce
niçemurňák	ničemurňák	ničemurňā'k
[# níje (doma)]	níje (doma)	nī'je (doma)
níjedan	níjedan	n'ijsedan
ník ['ništo']	ník	nī'k
ník ['niknuće']	ník	'ník
níkaj	níkaj	n'ikaj
nikulikokrát	nikulikokrät	nikulikokrā't
Nín	Nín	Nī'n
nífu	níſu	nī'su
nít	nít	n'it
nít ['oštrina']	nít ['oštrina']	'nít ['oštrina']
nizittíſe	nizíti# ſe	niz'iti# ſe
(od [...]) nóg	(od [...]) nög	(od [...]) nō'g
nogà	nogä	nog'a
(od) nogé	(od) nogë	(od) nogë'
nòge (razkrečitti)	nòge (razkrecčiti)	'noge (razkrec'iti)
(pod) nohtmí	(pod) nohtmī	(pod) nohtmī'

nôf	nôs	'nôs
noſéč [⇒ noſéć]	nosěć	nosě'ć
noſní	nosní	nosní'
(deſet) novác	(děset) nováč	('deset) nová'č
novák	novák	nová'k
Noví [grad]	Noví	Noví'
novíč	novič	noví'č
nóz	nôž	nô'ž
(na priliku) nôza	(na priliku) nôžä	(na priliku) nôž'a
Nožár	nožár	nožá'r
nôžni (hyrbat)	nôžni (hřbat)	nô'žni (hřbat)
nù	nù	n'u
nú (nú)	nú (nú)	nú' (nú')
Núja	núja	nú'ja
nùt	nùt	n'ut
nútar	nútar	nú'tar
núter	núter	nú'ter
nútra	nútra	nú'tra
nútri	nútri	nú'tri
nuttiga	nùti# ga	n'uti# ga
né (radi)	ńě (radi)	ńé' (radi)
Ńùſt	ńùſt	ń'ust
ò [uzvik]	ò	'o
ó [uzvik]	ó	ó'
ô [uzvik]	ô	'ō
obádan	obádan	obā'dan
obádanje	obádanje	obā'danje
obádatti	obádäti	obād'ati
obájti	obájti	obā'jti
obálen	obáļen	obā'ļen
obaľív	obaļív	obaļī'v
obáranje	obáranje	obā'ranje
obçáran	občáran	občā'ran
obçáratti	občáräti	občär'ati
obçíňatti	občíňäti	občíň'ati
občutív	občutív	občutī'v
obdísatti	obdísäti	obdiš'ati
obésanje	oběšanje	obē'šanje
obétatti	obětäti	obět'ati
obgradjévan	obgradjévan	obgradjē'ven
obhán	obhän	obhā'n
obhánje	obhänje	obhā'nje
obíćatti	obíćäti	obíć'ati
obíťes	obíťeš	obíťeš
(od) obíh (ſtrán)	(od) obih (strän)	(od) obí'h (strā'n)
obilovánje	obilovänje	obilovā'nje
obilé	obilě	obilě'

obìʃ	obìs	ob'is
[# obistràn]	obistràn	obistr'an
obísaju	obíšaju	obíšaju
obissávanje	obíšávanje	obišā'vanje
obissévanje	obíšévanje	obiše'vanje
obítá [‘obećanje’]	obítá	ob'ita
obítá	obítá	obí'ta
obítam	obítam	obí'tam
obítan	obítan	obí'tan
obítanje	obítanje	obí'tanje
obítas	obítas	obí'taš
obítatti	obítatti	obí'tati
obítí	obítí	obí'ti
objéti	objéti	obje't'i
objétje	objétje	obje'tje
objídán	objídán	objí'dan
[# obkálanje]	obkálanje	obkā'lanje
obkapáńje	obkapánje	obkapá'nje
obkápatti	obkápäti	obkáp'ati
obkrúžen	obkrúžen	obkrū'žen
obláčen	obláčen	oblá'čen
oblačí	oblačí [obláči]	oblá'či
obláči	obláči	oblá'či
oblačína	oblačína	oblačí'na
obládan	obládan	oblá'dan
obládatti	obládäti	oblád'ati
Oblaſtník	oblastník	oblastnī'k
oblíči	oblíči	oblí'či
oblúbl'en	oblübl'en	oblü'blen
obmí'fen	obmí'fen	obmí't'en
obnásam	obnásam	obnā'šam
oborán	oborän	oborā'n
oborućcé	oborućcē	oborućcē'
obratív	obratív	obratī'v
obráń	obrāń	obrā'n
obràna	obràna	obr'ana
Obránik	obránik	obrā'nik
obràz	obràz	obr'az
obrezávan	obrezávan	obrezā'van
obròd	obròd	obr'od
obrúžen	obrúžen	obrū'žen
obrúžitti	obrúžiti	obrūž'iti
obsíkatti	obsíkäti	obsík'ati
obstáti	obstäti	obstā'ti
obstoje	obstoje	obstoje'
obstojeći	obstojëci	obstojë'ći
obstríti	obstríti	obstrī'ti

obſtýrtje	obſtr̄tje	obſtr̄'tje
obtúžen	obtúžen	obtū'žen
obtúženje	obtúženje	obtū'ženje
obtúžitti	obtúžiti	obtúž'iti
obúći	obúći	obú'ći
obujéti	obujéti	obujé'ti
obujéjtje	obujéjtje	obujé'tje
obùz	obùz	ob'uz
obválitti	obválitti	obvál'iti
obvá'latti	obvá'latti	obvá'l'ati
obvèz	obvèz	obv'ez
obvézan	obvézan	obvé'zan
obvézanje	obvézanje	obvē'zanje
obvezávan	obvezávan	obvezā'van
obvezívan	obvezívan	obvezí'van
obvíatti	obvíatti	obví'l'ati
obvíjan	obvíjan	obví'jan
obvyrsávanje	obvr̄šávanje	obvr̄šá'vanje
obvyrsávatti	obvr̄šávátti	obvr̄šáv'ati
obvyrsévatti	obvr̄šévátti	obvr̄šév'ati
obvyrsívatti	obvr̄šívátti	obvr̄šív'ati
obvyrsívattí	obvr̄šívátti	obvr̄šív'ati
obyrtív	obṛtív	obṛtī'v
obyrtogà	obṛtoga	obṛtoga'a
obžgán	obžgān	obžgā'n
obžgánje	obžgānje	obžgā'nje
ocíranje	ocíranje	ocí'ranje
ocírattíse	ocíràti se	ocí'r'ati se
Octénka	octěnka	octě'nka
očít	očít	oč'it
odabrán	odabráñ	odabrá'n
odájti	odájti	odā'jti
odaprán	odaprāñ	odaprā'n
odazván	odazvāñ	odazvā'n
odbácen	odbácen	odbā'cen
odbácenje	odbácenje	odbā'cenje
odbacívanje	odbacívanje	odbaci'vanje
odbíatti	odbíatti	odbí'l'ati
odbíjatti	odbíjátti	odbíj'ati
odbòka	odbòka	odb'oka
odbrán	odbráñ	odbrá'n
oddávna	oddávna	oddā'vna
oddílitti	oddílitti	oddíl'iti
oddilív	oddilív	oddilí'v
oddrísen	oddríšen	oddríl'sen
oddrísitti	oddrísitti	oddríš'iti
oddùžak	oddùžak	odd'užak

oddúžanje	oddūžanje	oddū'žanje
oddúžatti	oddūžāti	oddūž'ati
oddužávanje	oddužāvanje	oddužā'vanje
oddúženje	oddúženje	oddúž'enje
oddúžitti	oddúžiti	oddúž'iti
oddúžittie	oddúžiti se	oddúž'iti se
odèt	odět	od'et
odevén	odevěn	odevě'n
odgańáć	odgańáč	odgańá'č
odgnán	odgnän	odgnā'n
odgováranje	odgováranje	odgovā'ranje
odgrízan	odgrízan	odgrī'zan
odgrízatti	odgrízati	odgrīz'ati
odgrízavatti	odgrízaväti	odgrīzav'ati
odgrizív	odgrizív	odgrizi'v
odhajánje	odhajänje	odhajá'nje
odhitávanje	odhitávanje	odhitā'vanje
odíčen	odíčen	odī'čen
odibrán	odibrän	odibrā'n
odibránja	odibränja	odibrā'nja
odignán	odignän	odignā'n
odílce	odílce	odī'lce
odíti	odíti	odī'ti
odívan	odívan	odī'van
odívatti	odíväti	odív'ati
odkréčen	odkréčen	odkrē'čen
odkréčenie	odkréčenie	odkrē'čenie
odkrítje	odkrítje	odkrī'tje
[# odkriván]	odkrivän [odkrívan]	odkrī'van
odkrívan	odkrívan	odkrī'van
odkrívanje	odkrívanje	odkrī'vanje
odkrívatti	odkríväti	odkrív'ati
odkrivénje	odkrivënje	odkrivē'nje
odkùp	odkùp	odk'up
odkùpi	odkùpi	odk'upi
odláčitti	odlāčiti	odlāč'iti
odlágan	odlāgan	odlā'gan
odlágatti	odlágäti	odlāg'ati
odlétanje	odlétanje	odlē'tanje
odlétatti	odlétäti	odlēt'ati
odlipľávanje	odlipļāvanje	odlipļa'vanje
odlítanje	odlítanje	odlī'tanje
odlítatti	odlítäti	odlít'ati
odlivatti	odliväti	odliv'ati
odlúčan	odlúčan	odlū'čan
odlúčanje	odlūčanje	odlū'čanje
odlúčen	odlúčen	odlū'čen

odlúčenie	odlūčenie	odlū'čenie
odlúcitti	odlūčiti	odlūč'iti
odlùka	odlùka	odl'uka
od[ł]ùka	odlùka	odl'uka
odmítanje	odmítanie	odmī'tanje
odmúknutti	odmùknüti	odmùkn'uti
odnásatti	odnášäti	odnäš'ati
odneſén	odnesen	odnesē'n
odnéti	odnëti	odnē'ti
odnétje	odnëtje	odnē'tje
odníkud	odníkud	odn'ikud
odníkuda	odníkuda	odnik'uda
odpelávan	odpelävan	odpelā'van
odpeľívanje	odpeľivanje	odpeľ'i'vanje
odpiráč	odpiräč	odpirä'č
odpijan	odpišan	odpi'san
odpísatti	odpisäti	odpis'ati
odpisévatti	odpiševäti	odpišev'ati
Odpívallac	odpívälac	odpiv'alac
odpívatti	odpíväti	odpív'ati
odplúti	odplüti	odplü'ti
odporúčatti	odporüčäti	odporüč'ati
odporúčitti	odporüčiti	odporüč'iti
odpovídanje	odpovídanie	odpoví'danje
odpréti	odprëti	odprë'ti
odpriſéci	odprisëci	odprise'ći
odpríti	odpríti	odprí'ti
odpüh	odpüh	odp'uh
odpuhávatti	odpuhåväti	odpuhåv'ati
odpuſtív	odpuſtiv	odpuſti'v
odpúſtan	odpúſtan	odpú'ſtan
odpúſtanje	odpúſtanje	odpú'ſtanje
odpúſťatti	odpúſťäti	odpúſť'ati
odpútittje	odpütiti se	odpüt'iti se
odpýrtje	odpřtje	odpř'tje
odpyrtò	odprtò	odprt'o
odrásti	odrásti	odrā'sti
odraſtív	odrastiv	odrastiv'
odrečenje	odrečenje	odrečē'nje
odrétti	odrëtti [odrëti]	odrë'ti
odríſen	odriſen	odri'ſen
odríſen	odriſen	odri'ſen
odríſitti	odriſſiti	odriſ'iti
odrisív	odriſiv	odriſi'v
odríti	odriſti	odriſ'ti
odrúčitti	odrùčiti	odrùč'iti
odſiçcé	odsicce	odsicçé

odſikánje	odsikānje [odsíkanje]	odsī'kanje
odſíkanje	odsíkanje	odsī'kanje
odſíkatti	odsíkäti	odsík'ati
odſikávanje	odsikāvanje	odsikā'vanje
odſikávatti	odsikāväti	odsikāv'ati
odſkákatti	odsökäkäti	odsökäk'ati
odſkakúvatti	odsökakūväti	odsökakūv'ati
odſtúpatti	odstüpäti	odstüp'ati
odſtúplanje	odstüpłanje	odstüpłanje
odſtúplatti	odstüpłäti	odstüpł'ati
odſtúplenie	odstüpłenie	odstüpłenie
odſüda	odsüda	ods'uda
odſvája	odsväja	odsvä'aja
odſvájanje	odsväjanje	odsvä'janje
odſvájatti	odsväjäti	odsväj'ati
odſvúda	odsyüda	odsyü'da
odsálitti	odšälitti	odšäl'iti
odsálen	odšälen	odšä'ljen
odsafjté	odšastjë	odšastjë'
odsaftník	odšastník	odšastní'k
odtadà	odtadä	odtad'a
odtéti	odtëti	odtë'ti
odtirrávan	odtirävan	odtirä'ven
odtòka	odtöka	odt'oka
odtúitti	odtüitti	odtül'iti
odtújan	odtújan	odtú'jan
odtújanje	odtújanje	odtú'janje
odtújatti	odtujäti	odtuj'ati
odtujávan	odtujävan	odtujä'ven
odúçatti	odüçäti	odüç'ati
odùra	odùra	od'ura
oduzéti	oduzëti	oduzë'ti
odvádjan	odvädjan	odvä'djan
odvanà	odvanä	odvan'a
odvážan	odväžan	odvä'žan
odvedén	odveden	odvede'n
odvedénje	odvedenje	odvede'nje
odvézan	odvëzan	odvë'zan
odvészatti	odvëzäti	odvëz'ati
odvezén	odvezen	odvezë'n
odvláčen	odvläčen	odvlä'čen
odvléći	odvlëći	odvlë'ći
odvlíći	odvlíći	odvlí'ći
odvlíći	odvlíći	odvlí'ći
odvúci	odvüci	odvü'ći
odzávan	odzävan	odzä'ven
odzávanje	odzävanje	odzä'veanje

odzávatti	odzāvāti	odzāv'ati
odzgór	odzgōr	odzgō'r
odzgóra	odzgōra	odzgō'ra
odzgóru	odzgōru	odzgō'ru
odzívanje	odzīvanje	odzī'vanje
odzívatti	odzīvāti	odzīv'ati
odzván	odzvān	odzvā'n
odzvánje	odzvānje	odzvā'nje
offúknutti	ofiūknūti	ofiūkn'uti
ofiūknuttiſe	ofiūknūti se	ofiūkn'uti se
ogglúsatti	ögglūšāti	oglūš'ati
ogládatti	oglādāti	oglād'ati
oglásanje	oglāšanje	ogla'šanje
oglédattije	oglēdāti se	oglēd'ati se
oglúsitti	oglūšiti	oglūš'iti
ogléda	oglēda	oglē'da
ogledálce	ogledālce	ogleda'lce
ognútje	ognūtje	ognū'tje
ogováran	ogovāran	ogovā'ran
ogrízan	ogrīzan	ogrī'zan
ogrízanje	ogrīzanje	ogrī'zanje
ogrízatti	ogrīzāti	ogrīz'ati
ogyrníáç	ogrīnāč	ogrīnā'č
ohó	ohō	ohō'
oholoríče	oholorīče	oholorī'če
(od ſto) ók	(od sto) ók	(od sto) ó'k
(prez) òka	(prez) òka	(prez) ' oka
(ſlépa) oká	(slépā) okā	(slép'a) okā'
okápanje	okāpanje	okā'panje
okápatti	okāpāti	okāp'ati
okkápan ['opkapan']	okkápan	okkā'pan
okkápatti ['opkapati']	okkápāti	okkāp'ati
okkráťen ['opkraćen']	okkráťen	okkrā'ťen
okkrátitti ['opkratiti']	okkrátitti	okkrāt'iti
okolcě	okolcě	okolc'e
okolís	okolīš	okolīš
okován	okovān	okovā'n
okòvi	okòvi	ok'ovi
okozittije	okozítī# se	okoz'iti# se
okráſenje	okrāſenje	okrā'senje
okriven	okriven	okrī'ven
okrivenje	okrivenje	okrī'venje
okrívitti	okrívāti	okrīv'iti
okrùg	okrùg	okr'ug
okrúžen	okrúžen	okrū'žen
okružína	okružína	okruží'na
okružitti	okružāti	okruž'iti

okùʃ	okùs	ok'us
okyrsátti	okr̥šätti [okr̥šäti]	okr̥š'ati
olà	olà	ol'a
olá	olä	olä'
Oltár	oltär	oltā'r
omáʃtittise	omästifti se	omäst'iti se
omúžitti	omüžiti	omüž'iti
ón	õn	õ'n
(z) oné	(z) oně	(z) onē'
onhíp	on híp	on hī'p
onúd	onüd	onū'd
onúda	onüda	onū'da
onúde	onüde	onū'de
opáçitti	opäciti	opäc'iti
opàçno	opäčno	op'ačno
opále	opäle	opä'lé
opassévatti	opäševäti	opašev'ati
Opàt	opäť	op'at
opíanje	opřanje	opř'lanje
opíta	opřita	op'ita
opítan	opřitan	opř'tan
opítanje	opřitanje	opř'tanje
opítje	opřitje	opř'tje
oplahívanje	oplahívanje	oplahí'vanje
opléti	opléti	oplé'ti
oplúti	oplüti	oplü'ti
Opoménittel'	opoměnítel'	opoměn'itel'
opomenútje	opomenüťje	opomenü'tje
opoméňen	opoměňen	opomě'ňen
opòfred	opòsred	op'osred
opovídatti	opovídäti	opovíd'ati
oppassévan	oppäševan	oppaše'ven
oppassívan	oppäšívan	oppaší'ven
oppassívatti	oppäšiväti	oppaší'veti
oppassúvan	oppäšüvan	oppašü'ven
opplíňenje	opplíňenje	opplí'ňenje
opponása	opponäša	opponä'ša
opponásanje	opponäšanje	opponä'šanje
opponásatti	opponäšäti	opponäš'ati
Opponásavac	opponäšavac	opponä'šavac
oppovídanje	oppovídanje	oppovi'danje
oprán	oprän	oprä'n
opprastánje	oppraštänje	oppraštä'nje
opríti	oprítí	oprí'ti
oprán	oprän	oprä'n
opráʃtisse	opräšiti se	oprä'siti se
oprásen	opräšen	oprä'sen

opràva	opràva	opr'ava
opràvak	opràvak	opr'avak
oprávlan	oprävlan	oprä'vlan
oprítise	opríti se	oprí'ti se
opústitti	opüstíti	opüst'iti
opúsťatti	opüšťati	opüšť'ati
opúšten	opüšten	opü'shen
opyrvóm	opr̄vom	opr̄vō'm
Oráç	oräč	orā'č
oránje	oränje	orā'nje
Organás	organäš	organä's
Orguľás	orguļäš	orguļä's
orgunás	orgunäš	orgunä's
oríh	orih	orī'h
orísje	oríšje	orī'sje
Oríž	oríž	orī'ž
ormár	ormär	ormä'r
orfág	orsäg	orsä'g
Orfága	orsägä	orsäg'a
Orsán	Oršän	Oršán
orùda	orüda	or'uda
orúdje	orüdje	orü'dje
oruzjá	oružjä	oružja'
oruzjé	oružjē	oružjē'
Oružník	oružník	oružnī'k
ôʃ	ôs	' ôs
oʃá	osä	os'a
oʃamdeſét	osamdesët	osamdesë't
oʃamdeſéti	osamdesëti	osamdesë'ti
oʃamdeſétkrat	osamdesëtkrat	osamdesë'tkrat
oʃandeſét	osandesët	osandesë't
oʃíritti	osírišti	osír'iti
oʃkúbsti	oskúbsti	oskū'bsti
oʃkvýrnatti	oskvřñäti	oskvřñ'ati
oʃlobájanje	oslobäjanje	oslobä'janje
oʃlobodjeník	oslobodjeník	oslobodjení'k
(blagdan) oʃlobodjénja	(blagdan) oslobodjénja	(blagdan) oslobodjë'nja
oʃmáče	osmäče	osmä'če
Oʃmák	osmák	osmä'k
oʃmèh	osmèh	osm'eh
oʃmeríç	osmeríč	osmerí'č
oʃmíç	osmíč	osmí'č
oʃnávatti	osnäväti	osnäv'ati
oʃnážen	osnäžen	osnä'žen
oʃnázitti	osnäžiti	osnäž'iti
oʃnován	osnovän	osnovä'n
Offécki	ösěčki	osē'čki

Offék	Ősék	Osē'k
offíce	ossīče	ossī'če
Offík	Ősík	Osī'k
ostáli	ostāli	ostā'li
(za) ostálo	(za) ostālo	(za) ostā'lo
(v') ostálom	(v') ostālom	(v') ostā'lom
ostátí	ostāti	ostā'ti
ostíľ	ostíľ	ostí'ľ
ostýrgatti	ostřgäti	ostřg'ati
[# ofúsen]	osūšen	osū'šen
ofúsitti	osūšiti	osūš'iti
osálen	ošálen	ošá'len
osálitti	ošáliti	ošál'iti
Ostár	oštár	oštā'r
ostrína	oštřína	oštři'na
ostrōfe (pravdati)	oštřo se (pravdati)	oštř'o se (pravdati)
ostrorèp	oštřorèp	oštřor'ep
Otcà (sin)	otcà (sin)	otc'a (sin)
otçùvati	otčùvati	otč'uvati
oteçén	otečén	otečé'n
oteçénje	otečénje	otečé'nje
oteklína	oteklīna	oteklī'na
otétje	otětje	otě'tje
otòka	otòka	ot'oka
otrován	otrovān	otrovā'n
otteçív	ottečív	ottečí'v
ottèt	ottět	ott'et
ottéti	ottěti	ottě'ti
ottétje	ottětje	ottě'tje
Ottétnik	ottětnik	ottě'tnik
ottimcé	ottimcē	ottimcē'
ottíti	ottíti	ottí'ti
ottréjan	ottrěsan	ottrě'san
ottrésti	ottrěsti	ottrě'sti
Otvaráç	otvarāč	otvarā'č
(staddo) ovác	(stădo) ovăc	(st'ado) ovă'c
ovàʃ	ovăs	ov'as
na ovcáh	na ovcăh	na ovcă'h
Ovçár	ovčăr	ovčă'r
ovděje	ovdě je	ovd'e je
(z) ové	(z) ově	(z) ově'
ovòga	ovò ga	ov'o ga
ovúd	ovūd	ovū'd
ovúda	ovūda	ovū'da
ovúde	ovūde	ovū'de
ozeblína	ozeblīna	ozeblī'na
ozívam	ozívam	ozí'vam

oznàna	oznàna	ozn'ana
oznańévan	oznăńévan	oznańé'van
oznańévanje	oznăńévanje	oznańé'vanje
oždribí	oždribí	oždribí'
ožéti	ožéti	ožé'ti
ožgán	ožgān	ožgā'n
Ožlèva	ožlèva	ožl'eva
ožrítise	ožrítí se	ožrī'ti se
Ozýrfvo	ožřstvo	ožř'stvo
(od) ozzète	(od) ožžete	(od) ožž'ete
ozžéti	ožžéti	ožžé'ti
pâ	pâ	'pâ
paçè	paçè	pač'e
pácim	pâčim	pâ'čim
páçitti	pâčiti	pâč'iti
pácka	pâčka	pâčka
[# paddív]	pâdív	padi'v
pâf	pâf	p'af
pâh	pâh	'pâh
pahlína	pahlína	pahlí'na
pahnína	pahnína	pahní'na
pajdás	pajdâš	pajdâ's
pák	pâk	pâ'k
pâl	pâl	'pâl
palína	palína	pali'na
palmóvje	palmôvje	palmô'vje
palòs	palôš	pal'oš
Pá'len	pâlen	pâ'len
pametív	pametív	pametí'v
pancír	pancîr	pancî'r
pánel	pânel/pânél [panél]	pané'l
panòſ	panòs	pan'os
pápak	pâpâk	pâp'ak
papír	papír	papí'r
Papríč	papríč	paprí'č
Paprútje	paprútje	paprú'tje
parìp	parìp	par'ip
pâſ	pâs	p'as
pâſ	pâs	'pâs
Pafár	pasâr	pasâ'r
páſci	pâscì	pâsc'i
páſti	pâsti	pâ'sti
Pastír	pastír	pastí'r
paſtúh	pastûh	pastû'h
páſu	pâſu/pâſù [pasù]	pasù'
Pasçè	pašcè	pašc'e
Pási	pâſi	pâš'i

pasmìna	pašmìna	pašm'ina
PASTÉTA	paštētā	paštēt'a
Patantiás	patantiāš	patantiā'š
Pavíca [‘paunica’]	pavīca	pavī'ca
Pavíca [ime]	Pavīca	Pav'ica
pazár	pazār	pazā'r
Pçelà	pčelā	pčel'a
Pçelár	pčelār	pčelā'r
Pecín [rijeka]	Pecīn	Pecī'n
peçál	pečäl	pečā'l
peçât	pečât	peč'at
peçé	pečē	pečē'
peçén	pečén	pečē'n
peçéńke	pečěńke	pečě'ńke
pêć	pêć	'pēć
(na) peçáh	(na) pečäh	(na) pečā'h
Pećár	pećär	peća'r
pećníák	pećníak	pećní'a'k
pedeſét	pedesët	pedesë't
pedeſéti	pedesëti	pedesë'ti
pednííc	pedníc	pední'c
Pehárnik	pehärnik	pehā'rnik
Pék	pék	p'ek
pekłarćenje	pekłarćenje	pekłarće'ńje
pekú	pekū	pekū'
pelínak	pelínak	pelī'nak
penezít	penezít	penez'it
(fløgga) pér	(sløgga) pér	(sl'oga) pē'r
(ružičinoga) perà	(ružičinoga) perä	(ružičinoga) per'a
(debela) péra	(debela) përa	(debela) pē'ra
percè	percë	perc'e
peré	perë	perë'
peréc	perëc	perë'c
perém	perëm	perë'm
(prez) pérja	(prez) përja	(prez) pē'rja
però	però	per'o
(pod) perſtmí	(pod) perstmi	(pod) perstmi'
[& perſtóv]	perſtōv	perſtō'v
perú	perū	perū'
(na) perù	(na) perù	(na) per'u
perùt	perùt	per'ut
Pefák [riba]	pesák	pesā'k
péfak	pēsák	pēs'ak
pèſt	pèſt [pēſt]	'pēſt
pēſt	pēſt	'pēſt
pêſ	pêſ	'pêſ
pesćác	pešćać	pešćā'c

pésče	pěšče	pě'šče
pêt	pêt	'pêt
péta	pêtä	pêt'a
peták	peták	petä'k
petdefét	petdesët	petdesë't
Petdeféte	Petdesëte	Petdesë'te
péte (vyrfti)	pěte (vr̄sti)	pě'te (vr̄sti)
petèh	petěh	pet'eh
péti [’pjevati’]	pěti	pě'ti
péti [red. broj]	pěti	pě'ti
pétje	pětje	pě'tje
pétni	pětni	pě'tni
petodlàn	petodlàn	petodl'an
(ò) pétom	(o#) pětom	(o#) pě'tom
(ù [...]) Petrà	(u# [...]) Peträ	(u# [...]) Petr'a
Petrìna	Petrìna	Petr'ina
pì	pì	p'i
Piánstvo	piänstvo	piā'nstvo
píh	píh	'píh
pijú	pijū	pijū'
Pílac	pílac	pí'lac
(skyrgut) píle	(škrgut) píle / pílë [pilé]	(škrgut) pilë'
(obiľe) pinéz	(obiľe) pinéz	(obiľe) piné'z
pirnà ([...]) popivka	pirnà ([...]) popivka	pirn'a ([...]) popivka
Píšac	písäc [písäc]	pís'ac
Píſac	písäc	pís'ac
(ʃhramba) píſam	(shramba) píſam	(shramba) pí'sam
píſár	písár	písá'r
Píſárstvo	písárstvo	písá'rstvo
Píſárnica	písárnica	písárnica
(na kraju) píſma	(na kraju) písmä	(na kraju) písm'a
píſmâše (uçitti)	písmâ [písmä] se (učitti)	písm'a se (uc'iti)
píſmeni	písmeni	pí'smeni
píſmò	pismò	pism'o
Píſnik	písnik	pí'snik
piscéňka	pišćenka	pišće'nka
pisći	pišćí	pišćí'
píše	pře	pí'še
Pítaj [’pitanje’]	pítaj	'pítaj
Pítajac [’malo pitanje’]	pítajac	pí'tajac
pítan	pítan	pí'tan
pítanje	pítanje	pí'tanje
pítanjice	pítanjice	pí'tanjice
pítatti	pítäti	pít'ati
pítje	pítje	pí'tje
(ù [...]) pítju	(u# [...]) pítju	(u# [...]) pí'tju
pítna (tovarusicá)	pítña (tovarušica)	pí'tna (tovarušica)

pítni	pítni	pí'tni
(od [...]) pítoga	(od [...]) pítoga	(od [...]) p'itoga
pitomí	pitomí	pitomí'
pívac	pívac	pív'ac
[pi]vô	pivô [pívo]	'pívo
pízda	pízdä	pízd'a
plàç	plàç	pl'ač
(od keſe) pláca	(od ke se) pláca	(od ke se) plá'ča
pláca	pláca	plá'ča
plâca	plâca [plâča]	plâ'ča
pláče	pláče	plâ'če
plâcni	plâcni	'plâcni
plâh	plâh	pl'ah
plâm	plâm	'plâm
plâʃ	plâs	'plâs
Plâfa	plâsâ	plâs'a
plâfanje	plâsanje	plâ'sanje
plâfatti	plâsati	plâs'ati
plâfom	plâsom	'plâsom
plâft	plâst	'plâst
plásć	plâšć	plâ'šć
(Bogti) pláti	(Bog ti) pláti	(Bog ti) plâ'ti
Platnár	platnár	platnâ'r
Platnârstvo	platnârstvo	platnâ'rstvo
(nategnutti [...]) plâv	(nategnûti [...]) plâv	(nategn'uti [...]) 'plâv
Plaváç	plavâč	plavâ'č
plavajúci	plavajúci	plavajû'či
plâvitti	plâviti	plâv'iti
pléća	pléća	plê'ča
plećât	plećât	pleć'at
pleće	pleće	pleć'e
plêh	plêh	pl'eh
Plemenitás	plemenitâš	plemenitâ'š
plemenitâstvo	plemenitâštvo	plemenitâ'štvo
plemenitè	plemenitè [plêmenite]	pl'emenite
plén	plén	plê'n
pléna	plénâ	plén'a
plêʃ	plês	'plês
plêfa	plêsa	'plêsa
(od) pléfanja	(od) plésanja	(od) plê'sanja
pléfanje	plésanje	plê'sanje
pléfatti	plésati	plês'ati
Plêsci	plêscì	plêsc'i
plése	plêše	plê'še
plésuć	plêšuć	plê'šuć
pleté	pletë	pletë'
plévac	plêvac	plê'vac

plín	plín	plí'n
[# Plínar]	plínar	plí'nar
plísňina	plisňina	plisnī'na
plitvína	plitvína	plitvī'na
Plívač	plívač	plí'vač
plôd	plôd	'plôd
plodogòn	plodogòn	plodog'on
Plomín	Plomín	Plomí'n
ploskúń	ploskúń	ploskū'ń
(razgraditti) plót	(razgraditti) plót	(razgrad'iti) 'plót
plotíć	plotíć	plot'ić
plovúći	plovúći	plovú'ći
Plúca	plúća	plú'ća
Plûg	plûg	plû'g
plujúći	plujúći	plujū'ći
plútì	plútì	plû'ti
płéšk	płesk	'płesk
pobàba	pobàba	pob'aba
pòboga	pòboga	'poboga
pobrívan	pobrívan	pobrī'van
pocélo	počelò	počel'o
poçétak	poçeták	poçet'ak
poçéti	poçeti	poçe'ti
poçetív	poçetív	poçetí'v
poçéťje	poçetje	poçe'tje
(iz) poçétká	(iz) poçétkà	(iz) poçétk'a
(na) poçétku	(na) poçétkù	(na) poçétk'u
Poçétnik	poçétnik	poçe'tnik
poçińajúći	poçińajúći	poçińajū'ći
poçíva	poçíva	poçí'va
pòd ['podište']	pòd	p'od
podán	podän	podä'n
podáňje	podáňje	podä'nje
podávan	podávan	podä'ven
podbádan	podbädan	podbä'dan
podbrívan	podbrívan	podbrí'ven
podbùda	podbùda	podb'uda
podbùditti	podbùditti	podbùd'iti
podbùdjan	podbùdjan	podbù'djan
podbudjávan	podbudjávan	podbudjá'ven
podbùdjen	podbùdjen	podbù'djen
poddájanje	poddájanje	poddā'janje
poddán	poddän	poddā'n
poddávan	poddávan	poddā'ven
podèd	podèd	pod'ed
podglédatti	podglédäti	podgléd'ati
podgórje	podgörje	podgō'rje

podgrádje	podgrádje	podgrá'dje
podí	podí	pod'i
podíti	podíti	podí'ti
podjéda	podjéda	podjé'da
podkrátitti	podkrátiti	podkrát'iti
podmíten	podmíten	podmí'ten
podmít	podmít	podm'it
podmùče	podmùče	podm'uče
pódne	pódne	pō'dne
podnízen	podnízen	podnī'žen
podóle	podóle	podō'le
podpéti	podpěti	podpē'ti
podpirrajúci	podpirajúci	podpirajū'či
podpísan	podpisan	podpī'san
podpísanje	podpisanje	podpī'sanje
podpišavanje	podpisávanje	podpisā'vanje
podpríti	podpríti	podpri'ti
podrážatti	podrážäti	podráž'ati
podrugócanje	podrugócanje	podrugō'čanje
podrugócen	podrugóchen	podrugō'čen
podrugócenje	podrugóchenje	podrugō'čenje
podrugóčitti	podrugóčiti	podrugōč'iti
Podunájje	Podunájje	Podunā'jje
podvézan	podvězan	podvē'zan
(noggu) podvýrgsi	(nōgu) podvřgši	('nogu) podvř'gši
podyrtína	podřtīna	podřtī'ná
pogádjanje	pogádjanje	pogā'djanje
pogádjattíše	pogádjati se	pogādj'ati se
pogáranje	pogáranje	pogā'ranje
pogáratti	pogáräti	pogär'ati
pogásnut	pogäsnut	pogā'snut
pogásen	pogäšen	poga'šen
pogíbanje	pogíbanje	pogī'banje
Poglavár	poglavár	poglavā'r
(vrazitti) poglavníka	(vrazíti) poglavníkä	(vraz'iti) poglavník'a
poglédan	poglēdan	poglē'dan
poglédatti	poglédäti	poglēd'ati
pognútje	pognütje	pognū'tje
pogýrditti	pogřditi	pogřd'iti
pogýrdjen	pogřdjen	pogř'djen
pohàbno	pohàbno	poh'abno
pohòta	pohòta	poh'ota
pohotén	pohotén	pohotē'n
pohoténje	pohoténje	pohotē'nje
pohotlív	pohotlıv	pohotlı'v
pohtén	pohtén	pohtē'n
pohtivén	pohtivén	pohtivē'n

pohùda	pohùda	poh'uda
pohvàla	pohvàla	pohv'ala
pohvàlan	pohvàlan	pohv'alan
poigránje	poigrânje	poigrâ'nge
pojé	pojë	pojë'
pojéti	pojëti	pojë'ti
pokápan	pokápan	pokâ'pan
pokápatti	pokápäti	pokâp'ati
pokáran	pokáran	pokâ'ran
pokáraniye	pokâranje	pokâ'ranje
pokáratti	pokârâti	pokâr'ati
pokàzan	pokâzan	pok'azan
pokázan	pokâzan	pokâ'zan
pokázan	pokâzan	pokâ'zan
pokazánje	pokazânje [pokâzanje]	pokâ'zanje
pokázanje	pokâzanje	pokâ'zanje
pokazívan	pokazîvan	pokazî'van
pokazívanje	pokazîvanje	pokazî'vanje
pokazívatti	pokazîvâti	pokazîv'ati
Pokopáć	pokopâč	pokopâ'č
pokrívan	pokrîvan	pokrî'van
pokrívanje	pokrîvanje	pokrî'vanje
pokriven	pokriven	pokrî'ven
pokrívenje	pokrîvenje	pokrî'venje
pokrívenje [⇒ pokrívitti]	pokrîvîti	pokrîv'iti
[# pokúpitti]	pokûpîti	pokûp'iti
pokùsna	pokùšna	pok'ušna
polagáhno	polagâhno	polagâ'hno
polbéça	polbêča	polbê'ča
poldáni	poldâni	poldâ'ńi
(od) Poldnévja	(od) poldnëvja	(od) poldnë'vja
pôldrugo	pôldrugo	'pôldrugo
poléći	poléći	polé'ći
poličnìca	poličnìca	poličn'ica
polívan	polívan	polí'ven
Polnëbje	polnëbje	polnë'bje
Polokrùga	polokrùga	polokr'uga
Polovník	polovník	polovní'k
Polovníák	polovníák	polovníá'k
polubéć	polubëć	polubë'č
Poludáne	poludâne	poludâ'ńe
polútak	polütak	polü'tak
poluzaspán	poluzaspän	poluzaspâ'n
Polák	Połâk	Połâ'k
Polák ['seljak']	połâk	połâ'k
Pol'omérnik	pôłomérnik	połomë'rnik
pomágaj	pomägaj	pomä'gaj

pomaknútje	pomaknútje	pomaknū'tje
pomaňekrát	pomaňekrát	pomaňekrā't
Pomaňkánje	pomaňkánje	pomaňkā'nce
pomáti	pomáti	pom'ati
pomáz	pomáz	pom'az
pomáže	pomáže	pomā'že
pomína	pomína	pom'ina
pomíren	pomíren	pomī'ren
pomírenje	pomírenje	pomī'renje
pomíritti	pomíritti	pomī'r'iti
Pomočník	pomočník	pomočnī'k
pomoži	pomoži	pomož'i
pomýrčkan	pomýrčkan	pomýr'čkan
pomýrčkanje	pomýrčkanje	pomýr'čkanje
pomýrčkatti	pomýrčkatti	pomýrčk'ati
pomyrčkávan	pomyrčkávan	pomyrčkā'van
pomýržen	pomýržen	pomýr'žen
ponačínan	ponačínan	ponačī'nan
ponásanje	ponásanje	ponāšanje
ponásatti	ponásatti	ponāš'ati
ponávļanje	ponávļanje	ponā'vļanje
pondříti	pondříti	pondři'ti
ponízen	ponízen	ponī'zen
ponòva	ponòva	pon'ova
ponùda	ponùda	pon'uda
ponúdjan	ponúdjan	ponū'djan
ponúdjanje	ponúdjanje	ponū'djanje
poòtac	poòtac	po'otac
pòp	pòp	p'op
pópak	pópak	pōp'ak
popásti	popásti	popā'sti
popévan	popévan	popē'ven
popévatti	popévatti	popēv'ati
Popì	popì	pop'i
Popíca	popíca	popī'ca
pópjí	pópjí	pōp'is
(odluka) popíſana	(odluka) popíſana	(odluka) popī'sana
popíſanje	popíſanje	popī'sanje
popíſatti	popíſatti	popíſ'ati
popíſávaju	popíſávaju	popíſā'vaju
popíſávanje	popíſávanje	popíſā'vanje
popíſávatti	popíſávatti	popíſāv'ati
[# popívatí]	popívatí	popí'vati
popívka	popívka	popí'vka
popráń	popráń	poprá'n
[# poprèt]	poprèt	popr'et
poprùg	poprùg	popr'ug

pòr	pòr	p'or
porásti	porästi	porā'sti
póraz	pōrāz	pōr'az
poredóvňa	poredōvňa	poredō'vňa
Porodjeník	porodjeník	porodjení'k
porúči	porūči	porū'či
porúčitti	porūčitti	porūč'iti
Porùk	porùk	por'uk
porúsanje	porūšanje	porū'šanje
porúzen	porūžen	porū'žen
porúžitti	porūžitti	porūž'iti
porúžnen	porūžnen	porū'žnen
poſéći	poſeći	poſe'ći
poſeſtra	poſeſtra	poſ'eſtra
poſin	poſin	poſ'in
poſínen	poſínen	poſí'nen
poſíran	poſíran	poſí'ran
poſiratti	poſiratti	poſir'ati
poſkubáč	poſkubáč	poſkubá'č
poſkubé	poſkubé	poſkubé'
(prietiſe) poſlà	(prieti ſe) poſlà	(prieti ſe) poſl'a
poſlì	poſlì	poſl'i
(izmed [...]) poſlóv	(izmed [...]) poſlōv	(izmed [...]) poſlō'v
poſlùſan	poſlùſan	poſl'uſan
poſlúžatti	poſlúžati	poſlúž'ati
poſlužec	poſlužec	poſluže'ć
[poſlu]ževatti	poſluževäti	poſlužev'ati
poſluživ	poſluživ	poſluži'v
Poſpánac	poſpánac	poſpā'nac
poſſipáva	poſſipáva	poſipá'va
poſſuda	poſſuda	poſ'uda
pôſt	pôſt	'pôſt
poſtajàti	postajàti [poſtajati]	poſt'ajati
poſtáti	poſtäti	poſtä'ti
poſtava	poſtäva	poſt'ava
poſtolár	poſtolär	poſtolä'r
poſtric	poſtric	poſtr'ic
poſtrina	poſtrina	poſtr'ina
poſtupcē	poſtupcē	poſtupcē'
poſude	poſude	poſ'ude
poſúditti	poſuditti	poſud'iti
poſúdjen	poſudjen	poſu'djen
poſúſen	poſuſen	poſu'ſen
poſvájan	poſvájan	poſvā'jan
poſvájanje	poſvájanje	poſvā'janje
poſvětatti	poſvětati	poſvět'ati
poſvečen	poſvečen	poſveče'n

posvetívatti	posveťvati	posvetív'ati
posvěta	posvěta	posv'eta
posvětjenje	posvětjenje	posvě'tjenje
posálitti	pošáliti	pošál'iti
poskrápatti	poškrāpäti	poškrāp'ati
Posteník	pošteník	poštení'k
[# Posténka]	pošténka	poště'nka
postenò	poštenò	pošten'o
postenočìn	poštenočìn	poštenoč'in
postováni	poštováni	poštovā'ni
Postovánik	poštovánik	poštovā'nik
postovánje	poštovánje	poštovā'nje
potápatti	potápäti	potáp'ati
Potepúh	potepúh	potepū'h
Potepúška	potepúška	potepū'ska
potétká	potétká	pot'etka
potí	potí	potí'
potíra	potíra	pot'ira
potòk	potòk	pot'ok
potóm	potóm	potō'm
potréne	potréne	potrē'nje
pótref	pótres	pōtr'es
potréfan	potrésan	potrē'san
potréfanje	potrésanje	potrē'sanje
potréfatti	potrésäti	potrē'sati
potréfti	potrésti	potrē'sti
potùja	potùja	pot'uja
potújatti	potújäti	potuj'ati
potú'len	potú'len	potū'len
poválen	poválen	povā'len
povédanje	povédanje	povē'danje
póvel	póvel	pōv'el
povèla	povèla	pov'ela
povèzan ['povez']	povèzan	pov'ezan
povída	povída	povī'da
povídan	povídan	povī'dan
povídanica	povídanica	povī'danica
povídanje	povídanje	povī'danje
povídatti	povídäti	povíd'ati
povidú	povidú	povidú'
povláčen	povláčen	povlā'čen
povláčitti	povláčiti	povlāč'iti
povléci	povléci	povlē'ći
povlíci	povlíci	povlī'ći
povóľno	povôľno	povō'ľno
póvrat	pôvrät	pôvr'at
povézm (tom)	po vsém (tom)	po vsē'm (tom)

povíd	povíd	povíd'
povídci	povídci	povíd'ci
pozabil	pozabil	pozabil
pozávan	pozávan	pozávan
pozávanje	pozávanje	pozávanje
pozavátti	pozavátti [pozaváti]	pozaváti
pozdrávla	pozdrávla	pozdrávla
pozeblína	pozeblína	pozeblína
Poziváč	poziváč	poziváč
pozívan	pozívan	pozívan
pozívání	pozívání	pozívání
pozívatti	pozíváti	pozíváti
pozláťen	pozláťen	pozláťen
pozláťenie	pozláťenie	pozláťenie
pozlaťevan	pozlaťevan	pozlaťevan
pozlaťívan	pozlaťívan	pozlaťívan
pozláta	pozláta	pozláta
poznameník	poznameník	poznameník
poznameníva	poznameníva	poznameníva
poznamenívanje	poznamenívanje	poznamenívanje
poznán	poznán	poznán
poznánje	poznánje	poznánje
poznávanje	poznávanje	poznávanje
poznána	poznána	poznána
pozovén	pozovén	pozovén
pozván	pozván	pozván
pozvánje	pozvánje	pozvánje
požár	požár	požár
poždríti	poždríti	poždríti
požela [⇒ pozela]	požela	požela
poželénie	poželénie	poželénie
poželív	poželív	poželív
poženčiti	poženčiti	poženčiti
požéťje	požéťje	požéťje
požgán	požgán	požgán
požgánje	požgánje	požgánje
Poziráč	požiráč	požiráč
pózor	pózor	pózor
požríti	požríti	požríti
Práč	práč	práč
prág	prág	prág
Prág [grad]	Prág	Prág
prán	prán	prán
pránje	pránje	pránje
práše	práše	'práše
prášk	prášk	'prášk
Praškáč	Praskáč	Praskáč

Prascár	praščár	praščā'r
prásče	prāšče	prā'šče
prasív	prašív	prašī'v
prasník	prašník	prašní'k
[# prátje]	prátje	prā'tje
pràv	prāv	pr'av
Pravdáç	pravdāç	pravdā'ç
Pravdás	pravdāš	pravdā's
právi	právi	prá'vi
Pravopístvo	pravopístvo	pravopí'stvo
pravoríçje	pravoríçje	pravorí'çje
pravotà	pravotà	pravot'a
praznoçà	praznoçà	praznoç'a
prebìga	prebìga	preb'iga
preblázen	preblázen	preblá'žen
prebrán	prebrán	prebrā'n
précka	prëcka	prē'cka
preçtán	preçtán	preçtā'n
prèd	prèd	pr'ed
predájti	predájti	predā'jti
preddóbję	preddóbję	preddō'bje
préde	préde	prē'de
predíçan	predíçan	predi'çan
[# predinèg]	predi nèg	predi n'eg
predíti	predíti	predi'ti
predlání	predlání	predlā'ni
predlánjki [⇒ predlánjki]	predlánjski	predlā'ñski
predobítje	predobítje	predobi'tje
predstríti	predstríti	predstrí'ti
predtíne	predtíne	predtí'ñe
predúbsti	predúbsti	predū'bsti
predùgo	predùgo	pred'ugo
predvrímję	predvrímję	predvrí'mje
predyrçí	predṛçí	predṛç'i'
pregrádjatti	pregrádjäti	pregrādj'ati
pregradjévan	pregradjévan	pregradje'vevan
prekápatti	prekápäti	prekäp'ati
prekçér	prekçér	prekçē'r
prekjuçéra	prekjuçéra	prekjuçē'ra
(na) prekjutrá	(na) prekjuträ	(na) prekjuträ'
prekláni	prekláni	preklā'ni
Prekomórkińa	prekomörkińa	prekomō'rkińa
prelítatti	prelítäti	prelít'ati
prelívanje	prelívanje	prelī'vanje
prelivattı	preliväti	preliv'ati
prém	prém	prē'm
premágatti	premágäti	premág'ati

premencé	premencē	premencē'
preminúci	preminūci	preminū'ci
preminútje	preminútje	preminū'tje
premís'lan	premíšjan	premíšjan
premís'lanje	premíšjanje	premíšjanje
premislávanja	premišávanja	premišá'vanja
premítan	premítan	premí'tan
premítanje	premítanje	premí'tanje
premogúć	premogúć	premogú'ć
prenapráv'atti [⇒ prenapráv'anje]	prenapráv'anje	prenaprá'vjanje
prenásan	prenăšan	prenă'šan
prenesén	prenеšen	prenеše'n
prepiſávan	prepisăvan	prepisă'van
prepiſávanje	prepisăvanje	prepisă'vanje
prepítje	prepítje	prepí'tje
preplúti	preplüti	preplü'ti
prepričen	prepričen	prepričen
preprití	preprití	prepri'ti
prepustán	prepuštān	prepuštā'n
prepúštanje	prepūštanje	prepūštanje
prerásti	prerăsti	preră'sti
presíkan	presíkan	presí'kan
presíkanje	presíkanje	presí'kanje
preſikomcé	presikomcē	presikomcē'
preſtúpanje	preſtúpanje	preſtú'panje
preſtúpatti	preſtúpăti	preſtúp'ati
preſtúpitti	preſtúpăti	preſtúp'iti
preſtúpl'anje	preſtúpl'anje	preſtú'pl'anje
preſtúpl'atti	preſtúpl'ăti	preſtúpl'ati
pretíl	preſil	preſ'il
pretkán	pretkăń	pretkă'n
pretkána	pretkăna	pretkă'na
pretyrgávan	pretręgăvan	pretręgă'van
preuzéti	preuzěti	preuzě'ti
preuzéjtje	preuzějtje	preuzě'tje
preváļanje	prevăļanje	prevă'ļanje
preváža	prevăža	prevă'ža
preváže	prevăže	prevă'že
prevećína	prevećīna	prevećī'na
prevráťen	prevrăťen	prevră'ťen
prevzéti	prevzěti	prevzě'ti
prèz	pręz	pr'ez
prezéti	prezěti	prezě'ti
prezglavé	prez glavě	prez glavě'
preznòg	preznòg	prezn'og
Prezpútje	prezpütje	prezpū'tje
prezréđje	prezrëdje	prezrë'dje

prezrèp	prezrèp	prezr'ep
prezfóka	prez sōka / sōkā [sōka]	prez 'soka
préziti	prěžiti	prē'žiti
prianèg	pria nèg	pria n'eg
(zbog) priateľov	(zbog) priateľov	(zbog) priateľov
pribácen	pribäcen	pribā'cen
pribíva	pribīva	pribī'va
priblížanje	priblížanje	priblížanje
priblížava	priblížava	priblížā'va
priblíženie	priblíženie	priblíženie
pricvríti	pricvríti	pricvríti
príca	príča	príča
príčan	príčan	'príčan
príčetak	príčeták	príčet'ak
príčeti	príčeti	príčeti
príčetív	príčetív	príčetív
príčetje	príčetje	príčetje
príčin	príčin	príčin
príčinnati	príčinnati	príčinnati
príčinnajúci	príčinnajúci	príčinnajúci
príčitti	príčitti	príčitti
príčka	príčka	príčka
(na) prícu	(na) prícu	(na) prícu
príd	príd	pr'id
prídak	prídak	príd'ak
pridán	pridän	pridä'n
pridáni	pridäni	pridä'ni
pridáne	pridänje	pridä'nje
pridávan	pridävan	pridä'van
pridrúžan	pridrúžan	pridrū'žan
pridrúžatti	pridrúžati	pridrūž'ati
pridrúžen	pridrúžen	pridrū'žen
pridružévan	pridružévan	pridružévan
priéti	priéti	priē'ti
priétje	priétje	priē'tje
prigléda	prigléda	priglē'da
priglédatti	priglédäti	priglēd'ati
priglédanje	priglédanje	priglē'danje
priglédatti	priglédäti	priglēd'ati
prigòda	prigòda	prig'oda
prigodíse	prigodí se	prigodí' se
prijéti	prijéti	prijé'ti
prijétje	prijétje	prijé'tje
prikàzan	prikàzan	prik'azan
prikázan	prikázan	prika'zan
prikázanje	prikázanje	prikā'zanje
priklád	priklád	prikl'ad

priklàda	priklàda	prikł'ada
Prikmórka	prikmôrka	prikmô'rka
prikráťen	prikráťen	prikrá't'en
prikráťevan	prikráťevan	prikráť'e'ven
prikúčitti	prikúčiti	prikūč'iti
prikúpitti	prikúpiti	prikúp'iti
prikýrvje	prikýrvje	prikř'vje
priláganje	prilaganje	prilā'ganje
prilágatti	prilagäti	prilag'ati
prílezan	prílezan	príl'ežan
prílezno	prílezno	príl'ežno
Príleznoſt	príleznoſt	príl'ežnost
Prilígatti	prilígäti	prilíg'ati
priložlív	priložlív	priložlī'v
prilúčan	prilúčan	prilū'čan
prilúčatti	prilúčati	prilúč'ati
prilúčen	prilúčen	prilū'čen
prilučévatti	prilučévati	prilučév'ati
prilúčitti	prilúčiti	prilúč'iti
prímak	prímäk	prím'ak
primàma	primàma	prim'ama
prímanje	prímanje	prí'manje
primáran	primáran	primā'ran
primáranje	primáranje	primā'ranje
prímatti	prímäti	prím'ati
príme	príme	prí'me
primésan	priměšan	primě'šan
primísan	primíšan	primí'šan
primúknutti	primükñuti	primükñ'uti
primúzti	primüzti	primü'zti
prinásan	prinäšan	prinä'šan
prineſén	prinesen	prinesē'n
prinoséńje	prinošenje	prinošē'nje
pripéťa	pripěťa	pripě'ťa
Pripéťanje	pripěťanje	pripě't'anje
pripetíſe	pripeti se	pripeti' se
pripíſan	pripisan	pripi'san
pripletén	pripletēn	pripletē'n
pripletéńje	pripletēnje	pripletē'nje
priplútí	priplüti	priplü'ti
pripovídanje	pripovídanje	pripovī'danje
pripovídatti	pripovídäti	pripovīd'ati
pripríčen	pripríčen	priprī'čen
priráſti	prirästi	prirā'sti
príſeći	priseći	prise'ći
prispítje	prispítje	prispī'tje
prispívá	prispīva	prispī'va

prispívam	prispívam	prispī'vam
prispívanje	prispívanje	prispī'vanje
pristáľno	pristáľno	prist'alno
pristálo	pristálo	prist'alo
priſtojéć	priſtojéć	priſtojē'ć
priſtúpanje	priſtúpanje	priſtū'panje
priſtúplanje	priſtúplanje	priſtū'planje
priſtúplenie	priſtúplenie	priſtū'plenje
pristúpi	pristúpi	pristū'pi
Priſúdjen	prisúdjen	prisū'djen
prísč	príšć	prí'šć
prisívan	prišívan	priši'ven
prisvávan	prišvávan	prišvā'ven
príti	príti	prí'ti
pritíſkan	pritíſkan	prití'skan
pritíſkanje	pritíſkanje	prití'skanje
pritíſkatti	pritíſkatti	pritísk'ati
prítkán	prítkán	prítka'n
pritužív	pritužív	prituži've
Priúčanje	priúčanje	priú'čanje
priúčatti	priúčatti	priúč'ati
Priùka	priùka	pri'uka
privezáč	privezáč	priveza'č
privézan	privézan	privé'zan
privík	privík	priv'ik
prizván	prizván	prizvā'n
prizgán	prizgán	prizgā'n
próci	próci	pro'ći
probádan	probádan	probā'dan
probíjatti	probíjatti	probíj'ati
prodaív	prodaív	prodaí've
prodája	prodája	prod'aja
prodáje	prodáje	prodā'je
prodáju	prodáju	prodā'ju
prodrití	prodrití	prodri'ti
prodúžanje	prodúžanje	prodū'žanje
Profuntár	profuntár	profuntā'r
progláſenje	progláſenje	proglā'senje
progláſitti	progláſitti	proglás'iti
proglásatti	proglásatti	proglás'ati
prognán	prognán	prognā'n
prógon	prógon	próg'on
prohajajúci	prohajajúci	prohajajū'ći
prójti	prójti	prō'jti
prokľéti	prokľéti	prokľe'ti
prolívan	prolívan	prolī'ven
prolívatti	prolívatti	prolīv'ati

[# promincé]	promincē	promincē'
promínnitti	promīnñti	promīn'iti
promínnatti	promīnñti	promīn'ati
Proseňák	proseňák	proseňā'k
profíkanje	prosíkanje	prosí'kanje
prosípcé	prosípcē	prosípcē'
prosípíp	prosípíp	prosí'p
Proſſ[ʃ]ačénje	proſſačénje	proſſačē'nje
Proſták	proſták	proſtā'k
proſtív	proſtív	proſtī'v
[# proſtór]	proſtór	proſtō'r
proſtovlás	proſtovlás	proſtovl'as
proſtrítí	proſtrítí	proſtrí'ti
proſastjé	proſastjé	proſastjē'
proſcák	proſcák	proſcā'k
proſtéńje	proſtéńje	proſté'nje
proſtán	proſtán	proſtā'n
proteććív	proteććív	proteć'i'v
protòka	protòka	prot'oka
protrésatti	protrésatti	protrés'ati
provdiļánje	provdiļánje	provdiļā'nje
provídjatti	provídjatti	provídj'ati
Prozràka	prozràka	proz'raka
proždríti	proždríti	proždrí'ti
prùd	prùd	pr'ud
prùg	prùg	pr'ug
Prùʃ	Prùs	Pr'us
Prùt [rijeka]	Prùt	Pr'ut
prùt ['prud']	prùt	'prùt
prùt ['šiba']	prùt	'prùt
Pſár	psär	psā'r
Pſtròʃ	pſtròs	pſtr'os
(jatto) ptíc	(jäto) ptíc	(j'ato) 'ptíc
Pticcokóbjे	ptíčokóbjе	pticokō'bje
Pticcolóvje	ptíčolōvje	pticolō'vje
pû	pû	'pū
púc	púc	pū'c
puccatíʃe	pùcati# se	p'ucati# se
púckí	púcki	pū'cki
púcko (privolěnje)	púcko (privolěnje)	pū'čko (privolěnje)
[# (na) púcku]	(na) púcku	(na) pū'čku
púçni	púçni	'púçni
Pudár	pudär	pudā'r
Pugár	pugär	pugā'r
pùh	pùh	p'uh
pûh	pûh	'pûh
pûhi	pûhi	'pûhi

pújc	pújc	pū'jc
púk	púk	'pūk
púk ['pučanje']	púk	'pūk
(izmed) púka	(izmed) púka	(izmed) 'púka
púkatti	púkáti	púk'ati
puklína	puklína	puklī'na
púklica	púklica	pū'klica
Púl	Púl	Pū'l
pún	pún	pū'n
punoća	punoća	punoć'a
Púntar	púntar	pū'ntar
púp	púp	p'up
púrak	púrak	púr'ak
Purán	purán	purā'n
Púrji	púrji	pū'rji
Purráni	púrāni	purā'ni
pústé	pusté	pustē'
pústime	pustí me	pust'i me
pústína	pustína	pustí'na
pústína[k]	pustínak	pustí'nak
Pustína	pustína	pustí'na
pústitti	pústitti	púst'iti
pustán	puštan	puštā'n
púštan	púštan	pū'stan
púštenje	púštenje	pū'štenje
púsem	púšem	pū'šem
púses	púšeš	pū'šeš
(na) pút	(na) pút [pút]	(na) pū't
(četýrti) pút	(četřti) pút	(četřti) pū't
pút	pút	pū't
(dva) púta	(dva) pútā	(dva) pút'a
(izvan) púta	(izvan) pútā	(izvan) pút'a
putém	putěm	putē'm
[# pútem]	pútem/pútěm [putěm]	putě'm
(deſſet) púti	(děset) púti	('deset) pū'ti
pútitti	pútitti	pút'iti
pútna	pútna	pū'tna
pútni	pútni	pū'tni
Pútnica	pútnica	pū'tnica
pútno	pútno	pū'tno
(na) pútu	(na) pútū	(na) pút'u
(spravvitíe k') pútu	(spravvití se k') pútū	(spravvití se k') pút'u
púz	púz	'pūz
púzeći	púzeći	pū'zeći
púž	púž	pū'ž
púži	púži	púž'i
Pýrç	pýrç	p'rç

Pyrčún	přčún	prčū'n
Pyrděl'	prděl	prdē'l
pyrhávka	přhávka	prhā'vka
pyrkánce	prkánce	prkā'nce
(nà) pyrfíh	(na#) prsíh	(na#) prsī'h
Pýrfít	přst	p'rst
pyrfénak	prsténak	prstē'nak
Pyrſtenár	prstenär	prstenā'r
(dvadefet) pyrfítov	(dvadeset) prstōv	(dvadeset) prstō'v
pyrsí	přší	pršī'
pýrt	přt	'prt
pyrtenína	přtenína	prtenī'na
Pyrván	Prván	Prvā'n
pyrváni	prváni	prvā'ni
Pyrvás	prvāš	prvā's
pyrváſtvo	prvāſtvo	prvā'ſtvo
pyrváz	Prváz	prvā'z
pyrvíć	prvíc	prvī'ć
pyrvopíſ	prvopis	prvop'is
râb ['sluga']	râb	'râb
Rába	Râbä	Râb'a
râbiſe	râbi se	râ'bi se
Rácac	râčac	râ'čac
Račíca	račíca	račí'ca
račíčin	račíčin	račí'čin
račún	račún	račū'n
râd	râd	r'ad
(toga) rádi	(toga) râdi	(toga) râ'di
râditti	râditi	râd'iti
râdja	râdja	râ'dja
Radojévička	Radojévička	Radojē'vička
Ragán	ragān	ragā'n
râj	râj	râ'j
Rák	râk	r'ak
rakítje	rakítje	rakī'tje
rakítji	rakítji	rakī'tji
râl	râl	'râl
(Vračenje) rân	(vračenje) rân	(vračenje) 'rân
Ráń [riba]	râń	râ'ń
râſſip	râssíp	râss'ip
râſſipávanje	rassipávanje	rassipā'vanje
râſſol	râssol	râss'ol
râſſútak	rassüták	rassüt'ak
râſt	râst	'râst
râſté	rastě	rastē'
râſté	rastě	rastē'
râſténje	rastěnje	rastē'nje

ráfti	rästi	rā'sti
(Drevo) raftúče	(drevo) rastúče	(drevo) rastú'če
rassíren	raššíren	rašší'ren
rassíritti	raššíričti	raššír'iti
Rást	räšt	rā'št
rät	rät	r'at
Rât	Rât	'Rât
ravnína	ravnína	ravní'na
ravnonòg	ravnonög	ravnon'og
râz	râz	'râz
razabráń	razabräń	razabrä'n
razabráno	razabräño	razabrä'no
razaſtríti	razaſtríti	razaſtrí'ti
razaprán	razaprän	razaprä'n
razáran	razáran	razá'ran
razáranje	razáranje	razá'ranje
razbácan	razbäcan	razbä'can
razbacívatti	razbacíväti	razbacív'ati
razbádan	razbädan	razbä'dan
razbádanje	razbädanje	razbä'danje
razbían	razbían	razbí'lan
razbíſen	razbíſen	razbí'sen
razbíſen	razbíſen	razbí'ſen
razbítje	razbítje	razbí'tje
razbižánje	razbižänje	razbižä'nje
razcínitti	razcíníti	razcín'iti
razcínatti	razcínäti	razcín'ati
razcípan	razcípan	razcí'pan
razcvríti	razcvríti	razcvrí'ti
razcépitti	razcépíti	razcép'iti
razcínańe [⇒ razcínanje]	razcínanje	razcí'ńanje
razdán	razdän	razdä'n
razdánje	razdänje	razdä'ńje
razdávatti [⇒ razdávanje]	razdávanje	razdä'vanje
razdávatti	razdäväti	razdäv'ati
razdiľan [⇒ razdiľanje]	razdiļanje	razdiľ'anje
razdiľenò	razdiļenò	razdiļen'o
[# razdiľív]	razdiļív	razdiļi'v
razdráženie	razdräženie	razdrä'ženie
razdrápleren	razdräpleren	razdrä'plen
razdréti	razdrëti	razdrë'ti
razdrúžan	razdrüžan	razdrü'žan
razdrúžanje	razdrüžanje	razdrü'žanje
razdrúžatti	razdrüžäti	razdrüž'ati
razdrúžen	razdrüžen	razdrü'žen
razdrúženie	razdrüženie	razdrü'ženie
razdrúžitti	razdrüžäti	razdrüž'iti

razglàfa	razglàsa	razgl'asa
razgláſen	razgläſen	razglä'sen
razgláſivanje	razglasívanje	razglasí'vanje
razglásanje	razgläšanje	razglä'šanje
razglásatti	razgläſati	razgläſ'ati
razglásenie	razgläſenie	razglä'ſenie
razglédati	razglédati	razgléd'ati
razgníti	razgníti	razgní'ti
razgováran	razgováran	razgová'ran
razgováranje	razgováranje	razgová'ranje
razhválitti	razhväliti	razhväl'iti
raziſkávan	raziskávan	raziská'van
razkálan	razkálan	razká'lan
razkápčan	razkápčan	razká'pčan
razkápčatti	razkápčáti	razkápč'ati
razkrílen	razkrílen	razkrí'len
razláganje	razláganje	razlā'ganje
razláže	razláže	razlā'že
razléći	razléći	razlē'ći
razlévatti	razléváti	razlēv'ati
razlián	razliän	razliā'n
razliánje	razliänje	razliā'nje
razlívan	razlívan	razli'van
razlívanje	razlívanje	razli'vanje
razlívatti	razlíváti	razliv'ati
razlúčan	razlúčan	razlū'čan
razlúčanje	razlúčanje	razlū'čanje
razlúčatti	razlúčáti	razlūč'ati
[razlu]çávan	razlučávan	razlučā'van
razlúčen	razlúčen	razlū'čen
razlúčenje	razlúčenje	razlū'čenje
razlúčitti	razlúčíti	razlūč'iti
razlučív	razlučív	razlučí'v
razlúťen	razlúťen	razlū'ťen
razlútitti	razlútíti	razlūt'iti
razmettánje	razmétänje	razmetä'nce
razmísłanje	razmíšjanje	razmí'šjanje
razmítan	razmítan	razmí'tan
razmítanje	razmítanje	razmí'tanje
rázor	rāzör	rāz'or
razpáran	razpáran	razpā'ran
razpéčen	razpéčen	razpē'čen
razpéčenje	razpéčenje	razpē'čenje
razpítanje	razpítanje	razpí'tanje
razplòd	razplöd	razpl'od
razpolúťen	razpolüťen	razpolü'ťen
razposíłatti	razpošíłäti	razpošíł'ati

razpràva	razpràva	razpr'ava
razprodán	razprodân	razprodâ'n
razráčitti	razräčiti	razräč'iti
razrísen	razrišen	razri'šen
razsíppávatti	razsípäväti	razsipäv'ati
razstavlív	razstavlïv	razstavlj'v
razstréti	razstrëti	razstrë'ti
razstríti	razstrëti	razstrë'ti
razstúpitiſe	razstüpìti se	razstüp'iti se
razfúditti	razsüditi	razsüd'iti
razfúsen	razsüšen	razsü'šen
razfúsitti	razsüšiti	razsüš'iti
razfúti	razsüti	razsü'iti
razfútje	razsütje	razsü'tje
razfétitti	razsvëtiti	razsvët'iti
razsíritti	razšíriti	razšír'iti
razsvávan	razsvävan	razsvä'van
raztańévan	raztańëvan	raztańe'van
[razta]nívan	raztańivan	raztańi'van
[razta]níúvan	raztańüvan	raztańi'úvan
raztápatti	raztäpäti	raztäp'ati
raztápattifiſe	raztäpäti se	raztäp'ati se
raztepén	raztepëñ	raztepë'n
raztréſanje	raztrësanje	raztrë'sanje
raztríti	raztrëti	raztrë'iti
raztrúňenje	raztrüňenje	raztrü'nenje
raztúći	raztüči	raztü'či
raztúžitti	raztuzütti	raztuz'iti
raztyrgávan	raztërgävan	raztërgä'van
razumím	razumüñ	razumü'm
razúzetiſe	razuzëti [razuzëti]	razuzë'iti
razuzlív	razuzlïv	razuzli'v
razvézan	razvëzan	razvë'zan
razvezív	razvezïv	razvezï'v
razvláčen	razvlächen	razvlä'chen
razvláčitti	razvläčiti	razvläč'iti
razvléći	razvlëci	razvlë'či
razvúcanje	razvücanje	razvü'canje
razvúcatti	razvücäti	razvüc'ati
razvúći	razvüči	razvü'či
razzáranje	räßäranje	raza'ranje
razzítifiſe	razziti se	razzì'iti se
razzítje	razzitje	razzì'tje
(na) rážné	(na) räžnë	(na) räžn'e
reçè	reçë	reč'e
rêd	rêd	'rêd
rédak	rëdäk	rëd'ak

redkokrát	redkokrāt	redkokrā't
redovníčki	redovnīčki	redovnī'čki
réka	rěka	rē'ka
rekòh	rekòh	rek'oh
rekúć	rekūć	rekū'ć
remenár	remenär	remenā'r
reméni	remění	remē'ní
rép	rěp	rē'p
(prez) répa	(prez) rěpà	(prez) rěpà
repàt	repàt	rep'at
réfa	rěsà	rēs'a
refté	restě	restē'
resétka	resětka	resě'tka
resetò	rešetò	rešet'o
(po) réz	(po) rěz [rēz]	(po) 'rēz
rêz	rěz	'rēz
rezáç	rezăč	rezā'č
rezák	rezăk [rēzăk]	rēz'ak
rézak	rězăk	rēz'ak
rézitti	rězìti	rēz'iti
rêzom	rězom	'rēzom
rézatti	rězäti	rēz'ati
(jatá) rîb	(jatá) rîb	(jatá') 'rîb
rîç	rîč	'rîč
Ríčanin	Rěčanin	Ri'čanin
(na) ríci	(na) rîči	(na) rîč'i
(flogga) ríci	(slògga) rîči	(sl'oga) rî'či
(razláganje) rîci [⇒ rîči]	(razláganje) rîči	(razlā'ganje) 'rîči
ríče	rîče	rî'če
rícki	rîčki	rî'čki
Ríčkińa	Rěčkińa	Ri'čkińa
Ričkóv	Ričkōv	Ričkō'v
rigànje	rigänje	rig'anje
ríka	rîka	rî'ka
Ríka (grad)	Rika (grad)	Ri'ka (grad)
(iz) ríke	(iz) rîke	(iz) rî'ke
ríkin	rîkin	rî'kin
(niz) ríku	(niz) rîku	(niz) rî'ku
Rím	Rim	Ri'm
rínka	rînka	rî'nka
rîʃ ['okvir']	rîš	r'is
rîʃ ['tigar']	rîš	r'is
rít	rît	'rît
ríti	rîti	rî'ti
rîz	rîz	'rîz
robotà	robotà	robot'a
Ród [otok]	Rôd	Rô'd

rôd	rôd	'rôd
rodív	rodív	rodī'v
Rodjeník	rodjeník	rodjenī'k
Rodòčas	rodòčas [rodočás]	rodoč'as
Rodoblúd	rodoblûd	rodoblû'd
rôg	rôg	'rôg
ʃrogmí	s' rogmí	s' rogmí'
Rogonòs	rogonòs	rogon'os
rogozár	rogožár	rogožā'r
rogús	rogūš	rogū's
rój	rój	rō'j
rôk	rôk	'rôk
rofá	rosä	ros'a
rotà	rotä	rot'a
rovás	roväš	rovä's
[# rováse]	roväšè	roväš'e
(ʃyrçace) rôže	(sr̥acē) rôže	(sr̥acē) 'rōže
rozícak	rožicák	rožic'ak
rûžan	rûžan	'rûžan
Rubár	rubär	rubä'r
Rubenár	rubenär	rubenä'r
rubenína	rubenïna	rubenï'na
rubín	rubín	rubī'n
ručník	ručník	ručnī'k
rûd	rûd	'rûd
rúda	rûdä	rûd'a
(ù [...]) rûdáh	(u# [...]) rûdäh	(u# [...]) rûdä'h
rûdár	rûdär	rûdä'r
rûdjén	rûdjen	rû'djen
rûdo	rûdö	rûd'o
rúga	rûgä	rûg'a
rûganje	rûganje	rû'ganje
rûjbica	rûjbica	r'ujbica
(iz) rûk	(iz) rûk	(iz) rû'k
rûk ['rika']	rûk	'rûk
rúka	rûkä	rûk'a
(ù) rukáh	(u#) rukäh	(u#) rukä'h
rukáv	rukäv	rukä've
ʃrukávi	s' rukävi	s' rukä've
ʃrukávmi	s' rukävmi	s' rukä'vmi
(vlastovitte) ruké	(vlastovîte) rukë	(vlastov'ite) rukë'
(od) rûke	(od) rûke / rûkë [rukë]	(od) rukë'
(zasčita) rûké	(zaščita) rûkë	(zaščita) rûkë'
rukofúdje	rukosüdje	rukosü'dje
Rukofúdnik	rukosüdnik	rukosü'dnik
rukopíʃ	rukopís	rukop'is
(na) rûku	(nä) rûku	('na) ruku

rúno	rūnò	rūn'o
rûp	rûp	'rûp
Rùʃ	Rùs	R'us
rûʃ	rûs	'rûs
Rûʃa	rûsa	'rûsa
russív	rûšiv	ruši've
ʃacvríti	sacvríti	sacvrí'ti
ʃáç	säç	s'aç
ʃád	säd	s'ad
ʃâd	sâd	'sâd
ʃadà	sadâ	sad'a
ʃâda	sâda	s'ada
ʃadáni	sadâni	sadâ'ni
ʃadjár	sadjär	sadjâ'r
ʃadjé	sadjë	sadjë'
ʃadník	sadník	sadní'k
ʃadogòn	sadogòn	sadog'on
(vyrhunac [...]) ʃadovjá	(vřhunac [...]) sadovjá	(vřhunac [...]) sadovjá'
ʃág	säg [sâg]	'säg
ʃâg	sâg	'sâg
ʃagár	sagär	sagâ'r
ʃagl'edati	sagl'edati	sagl'e'dati
ʃagl'édatti	sagl'edâti	sagl'ed'ati
ʃagníti	sagñiti	sagñi'ti
ʃahranív	sahranív	sahraní'v
ʃák	säk	s'ak
ʃakrúsatti	sakrûšati	sakrûš'ati
ʃakúpitti	saküpìti	saküp'iti
Salún	Salún	Salû'n
ʃalúŋʃki	salûnski	salû'nski
(izlág) samé (stárrice)	(izlág) samé (stárrice)	(izl'ag) samé' (st'arice)
ʃán	sân	sâ'n
ʃán ['sanjka']	sân	'sân
ʃán (a, o)	sân (a, o)	s'an (a, o)
ʃâni ['sanjke']	sâni	'sâni
ʃanív	sanív	sani've
ʃání	sâń	sâ'n
ʃâp	sâp	'sâp
ʃapéti	sapéti	sapé'ti
ʃâpi	sâpi	'sâpi
ʃapún	sapûn	sapû'n
ʃár	sâr	'sâr
ʃâra	sâra	'sâra
(od) ʃaʃcà	(od) sascà	(od) sasc'a
ʃafím	sasim	sasi'm
ʃasvávan	sašvávan	sašvâ'van
ʃât	sât	'sât

satkána	satkāna	satkā'na
satník	satník	satní'k
sáva	Sávă	Sáv'a
savším	savším	savší'm
sazdán	sazdän	sazdā'n
sazúvan	sazúvan	sazú'ven
sazuvén	sazuvěn	sazuvě'n
sazvánje	sazvánje	sazvā'nje
sazgán	sažgān	sažgā'n
scalína	scalína	scalī'na
scáti	scáti	scā'ti
scáti	scâti [scáti]	scâ'ti
scíñitti	scíñiti	scíñ'iti
scíñenie	scíñenie	scíñenie
(túsťa) scvrenà	(tūšťa) scvrenä	(tū'šťa) scvren'a
scvríti	scvríti	scvrí'ti
sdrúžan	sdrúžan	sdrú'žan
sdrúžanje	sdrúžanje	sdrú'žanje
sdrúžatti	sdrúžäti	sdrúž'ati
sdrúžen	sdrúžen	sdrú'žen
sdrúženie	sdrúženie	sdrú'ženie
sdrúžitti	sdrúžiti	sdrúž'iti
sdyržánje	sdyržänje	sdyržā'nje
sdyržéć	sdyržēć	sdyržē'ć
sdyržéći	sdyržēći	sdyržē'ći
sé (noći)	sě (noći)	sě' (noći)
fé (dobe)	sé [sě] (dobe)	sě' (dobe)
(pri) sebì	(pri) sebì	(pri) seb'i
fèç	sěč	s'eč
fêd	sēd	'sēd
sedamdefét	sedamdesět	sedamdesě't
fedí	sedí	sedí'
fédi (lâjí)	sédi (lâsi)	'sédi ('lâsi)
séditti	sédičti	sédi'iti
sédjenje	sédičjenje	sé'djenje
fedlák	sedlák	sedlā'k
fedlár	sedlär	sedlā'r
fedlò	sedlò	sedl'o
[f]edm]áče	sedmáče	sedmá'če
fedmák	sedmák	sedmā'k
fédmí	sédmí	sě'dmi
fedmíć	sedmíč	sedmī'č
fédmo	sédmó	sě'dmo
fedmostrük	sedmostrük	sedmostr'uk
fedmolít	sedmolít	sedmol'it
fedmovýrst	sedmovýrst	sedmov'ýrst
(od) séh	(od) sěh	(od) sě'h

ſēkom	sēkom	'sēkom
ſekúć	sekūć	sekū'ć
(do) ſelà	(do) selà	(do) sel'a
ſelcè	selcè	selc'e
ſelò	selò	sel'o
(na) ſelù	(na) selù	(na) sel'u
ſelák	ſelák	ſelā'k
ſeménje	seměnje	semě'nje
(ſtòg) ſéna	(ſtòg) sēna	(ſt'og) 'sēna
ſéno	sēno	'sēno
ſeňák	ſeňák	ſeňā'k
ſéni	ſění	sě'ni
ſestrà	ſestrà	ſestr'a
ſefvète	ſesvète	ſesv'ete
ſêt	ſêt	'ſêt
ſevdíl'	ſevdíl]	ſevdī'l]
ſevdíle	ſevdíle	ſevdī'lē
ſglédattife	ſglédáti se	ſgléd'ati se
ſgníti	ſgníti	ſgní'ti
ſhòd	ſhòd	sh'od
ſiáç	ſiáč	ſia'č
ſiáçev	ſiáçev	ſia'čev
ſíç	ſíč	'ſíč
ſíçé	ſíčě	ſíčě'
ſíçív	ſíčív	ſíčí'v
ſíd	ſíd	'ſíd
ſidéći	ſidéči	ſidé'či
ſíditti	ſidíti	ſid'iti
ſídjenje	ſídjenje	ſi'djenje
ſidrár	ſidrár	ſidra'r
ſík	ſík	'ſík
ſín	ſín	'ſín
ſinzír	ſinžír	ſinží'r
ſíp	ſíp	'ſíp
ſírak	ſírak	ſír'ak
ſirénje	ſirénje	ſiré'nje
ſírna (leſſa)	ſírna (lëſa)	ſí'rna (l'esa)
ſirotà	ſirotà	ſirot'a
ſirovína	ſirovína	ſiroví'na
ſít	ſít	s'it
ſít	ſít	'ſít
ſítína	ſítína	ſítí'na
ſítíni	ſítíni	ſítí'ni
ſítji	ſítji	sí'tji
ſitočà	ſitočà	sitoč'a
ſkáčuſe (vetri)	ſkáču se (vetri)	ſká'ču se (vetri)
ſkâzan	ſkâzan	'ſkâzan

/kazívanje	skazívanje	skazí'vanje
/kazívattiſe	skazívāti se	skazív'ati se
/kitáç	skitáč	skitá'č
/kítac	skítäc	skít'ac
/kläd	skläd	skl'ad
/klädnost	sklädnost	skl'adnost
/klápan	skläpan	sklā'pan
/klápanje	sklåpanje	sklā'panje
/klòp	sklòp	skl'op
/kokcé	skokcē	skokcē'
(do) /korò	(do) skorò	(do) skor'o
/korò	skorò	skor'o
/kòſ	skòs	sk'os
/koſcé	skoscē	skoscē'
/köt	sköt	sk'ot
/kráten	skräten	skrä'ten
/krâd	skråd	'skrād
/krátitti	skrätfiti	skrätfiti
/krécen	skrèchen	skrè'chen
/krít	skrít	'skrít
/kríto	skrító	'skrító
/krivcé	skrivcē	skrivcē'
/krívitti	skrívifti	skrív'ifti
/krúsatti	skrūſäti	skrūš'ati
/kúbsti	skübsti	skü'bsti
/kùp ['sažetak']	skùp	sk'up
/kùp ['zajedno']	skùp	sk'up
/kùp	skùp	skùp
/kùpleno	skùpleno	sk'upleno
/kùpo	skùpo	skùpo
/kuppodpríti	skuppodpríti	skuppodprí'ti
/kuppúhatti	skuppühäti	skuppüh'ati
/kup/kúçatti	skupskūčäti	skupskūč'ati
/kupsúmitti	skupšümäti	skupšüm'iti
/kupumríti	skupumríti	skupumrí'ti
/kúsan	sküsan	skü'san
/kúsanje	sküšanje	skü'sanje
/kúsatti	sküšäti	sküš'ati
[# /kút]	sküt	skü't
/kût	sküt [sküt]	skü't
(/agyrnutti) /kûte	(sagrnüti) skûte [skütë]	(sagrn'uti) sküt'e
/ [...] /kyrbjóm	s' [...] skrbjöm	s' [...] skrbjö'm
/láb	sláb	sl'ab
/labína	slabína	slabí'na
/láçen	sláçen	slá'çen
/láçitti	släçitti	släç'iti
/ladkobùz	sladkobùz	sladkob'uz

sladkodùh	sladkodùh	sladkod'uh
ſlágan	slägan	slä'gan
ſláganje	släganje	slä'ganje
ſlák [biljka]	slák	slá'k
ſlák ['strug']	slàk	sl'ak
ſlák [biljka]	ſlák [slák]	slá'k
ſlána	slänä	slän'a
ſlanočà	slanočä	slanoč'a
ſláp	sláp	'sláp
ſlápan	slápan	'slápan
ſlápitti	slápitti	sláp'iti
ſlaposùm	slapošüm	slapoš'um
ſlaposumív	slapošumív	slapošumí'v
ſlaſtjé	slastjé	slastjé'
ſlaſtnopítje	slastnopítje	slastnopí'tje
ſlavíć	slavíć	slaví'ć
ſlávje	slávje	slá'vje
ſlavú'le	slavú'le	slavú'le
ſléći	sléći	slé'ći
ſléd	sléd	'sléd
ſlédi	slédi	slé'di
ſledív	sledív	sledí'v
ſlépa (oká)	slépä (okä)	slép'a (okä')
ſlez	slèz	sl'ez
ſlezenà	slezenä	slezen'a
ſlezénka	slezénka	slezé'nka
ſlíći	slíći	slí'ći
ſlinív	slinív	sliní'v
ſlíſen	slíſen	slí'ſen
ſlížu	slížu	slí'žu
ſlobodník	slobodník	slobodní'k
ſlobodníák	slobodníák	slobodná'k
ſlög	slög	sl'og
ſlogà ['ſložaj']	slogä	slog'a
(Grad) ſlov	(grad) slöv	(grad) slö'v
ſlovínci	Slovínci	Sloví'nci
ſlovník	slovník	slovní'k
ſlovúci	slovúci	slovú'ći
ſložnopéťje	složnopéťje	složnopé'tje
(offam) ſlúg	(òsam) slüg	('osam) slü'g
ſlúga	slügä	slüg'a
(iz) ſlugé	(iz) slugě	(iz) slugé'
(po#) ſlugì	(po#) slugì	(po#) slug'i
ſlúh	slüh	'slüh
(nauk [...]) ſlûha	(nauk [...]) slûha	(nauk [...]) 'slûha
ſlužárenje	služárenje	služā'renje
ſlužéć	služěć	služé'ć

slūženie	slūženie	slū'ženie
/slúži	slūži	slū'ži
/sméh	směh	smē'h
/sméh	směh	smē'h
/sméʃ	směs	'směs
/smésti	směsti	smē'sti
/smésan	směšan	smē'šan
/smésano	směšano	smē'šano
/smèt	smět	sm'et
/smétan	smětan	smē'tan
/smétatti	smětäti	smēt'ati
/smetén	smetēn	smetē'n
/sméten	sméten [smetēn]	smetē'n
/smetenì	smetenì	smeten'i
/smétña	smětña	smē'tña
/smíh	směh	smī'h
/smíhno	směhno	'směhno
/smílke	smělkē	smī'lke
/smillína	smělňa	smilň'ña
/smìn	směn	sm'in
/smínje	směnje	smī'nje
/smíritti	směrítí	smī'rítí
/smíʃ	smíš [smis]	'smīs
/smíʃ	směs	'smīs
/smísan ['pomiješan']	směšan	smī'šan
/smísan ['smiješan']	směšan	'smīšan
/smláčen	smläčen	smlā'čen
/smôk	smôk	'smōk
/smolà	smolà	smol'a
/smolénka	smolěnka	smolē'nka
/smrèk	smrěk	smr'ek
/smričćevje	smričevje	smrič'e'vje
/smúca	směca	smū'ca
/smúťen	smětěn	smū'ťen
/smudút	smudět	smudū't
/smúg	směd	smū'd
/smútitti	smětěti	smūt'iti
/snága	snägä	snäg'a
/snágu	snägù	snäg'u
/snahè	snahë	snah'e
/snážen	snäžen	snä'žen
/snéži	sněži	snē'ži
/sníteć (požirrati)	sníteć (požirrati)	snī'teć (pož'irati)
/snòp	snòp	sn'op
/sô	sô	'sô
/sôk	sôk	'sôk
/solár	solär	solä'r

/solár	solár	solā'r
Soldát	soldāt	soldā't
(nad) /solóm	(nad) solōm	(nad) solō'm
/fôm	sôm	'sôm
/somóv	somôv	somô'v
/sôp	sôp	'sôp
/sovà	sovâ	sov'a
/spáčen	spâčen	spâ'čen
/spáčenje	spâčenje	spâ'čenje
/spáčitti	spâčitti	spâč'iti
/spáčno	spâčno	sp'ačno
/spálnica	spálnica	spâ'lnica
/spánje	spánje	spâ'nje
/sparína	sparína	sparí'na
/spášen	spášen	spâ'sen
/spávalisće	spávalisće	spâ'valisće
/spávallac	spâvâlac	spâv'alac
/spávallica	spâvâlica	spâv'alica
/spávam	spâvam	spâ'vam
/spéčen	spéčen	spé'čen
/spéčenje	spéčenje	spé'čenje
/spéčeno	spéčeno	spé'čeno
/spêt	spêt	'spêt
/spéti	spëti	spë'ti
/spímiše	spí mi se	spí' mi se
/spletén	spletén	spleté'n
/spleténje	spleténje	spleté'nje
/split	Split	Spl'it
Split	Split	Spl'it
/spočítávatti	spočítávâti	spočítâv'ati
Spolèt	Spolèt	Spol'et
/spomińiv	spomińiv	spomiń'i'v
/sporís	sporíš	sporí'š
/spovídal	spovídal	spoví'dal
/spovídan	spovídan	spoví'dan
/spoznáje	spoznânjé	spoznâ'nje
/spoznáva	spoznâva	spoznâ'va
/spravlív	spravlív	spravlí'v
/spretnò	spretnò	spretn'o
/spríčan	spríčan	sprí'čan
/spríčanje	spríčanje	sprí'čanje
/spričávan	spričávan	spričâ'van
/sprímatti	sprímäti	sprím'ati
/sprímitti	sprímitti	sprím'iti
/spûd	spûd	'spûd
/spûz	spûz	'spûz
/spúzitti	spúzitti	spûz'iti

ʃpúž	spūž	spū'ž
ʃrâb	srâb	'srâb
ʃrâm	srâm	'srâm
ʃramotà	sramotâ	sramot'a
ʃrásti	srâsti	srâ'sti
(množina) ʃrebrà	(množina) srebrà	(množina) srebr'a
ʃrebrà	srebrà	srebr'a
ʃrebrokópjे	srebrokópjе	srebrokô'pjе
ʃrebyrnár	srebrñär	srebřná'r
ʃrebyrnína	srebrñína	srebřný'na
ʃrebyrníne (čuvár)	srebrñíne (čuvâr)	srebřný'ne (čuvâ'r)
ʃrèd	srèd	sr'ed
ʃréda	srédâ	sréd'a
ʃredína	sredína	sredí'na
ʃredozémle	sredozémle	sredozé'mle
ʃrid	srìd	sr'id
ʃridína	sridína	sridí'na
ʃtaçún	staçún	staçú'n
ʃtaçunár	staçunär	staçunâ'r
ʃtakálce	stakálce	stakâ'lce
ʃtaká'le	stakâ'le	stakâ'le
ʃtaklár	staklár	staklâ'r
ʃtaklenína	staklenína	staklení'na
ʃtaklína	staklína	staklî'na
ʃtaklò	staklò	stakl'o
ʃtaklopíʃ	staklopís	staklop'is
ʃtaklopíšan	staklopíšan	staklopí'san
ʃtaklopíʃje	staklopíšje	staklopí'sje
ʃtâl	stâl	'stâl
ʃtálca	stâlca	stâ'lca
ʃtálce	stâlce	stâ'lce
ʃtân	stân	'stân
(neimati) ʃtâna	(ne imati) stâna	(ne imati) 'stâna
ʃtanár	stanär	stanâ'r
(nima) ʃtanára	(nima) stanärâ	(nima) stanâr'a
ʃtâne	Stâne	Stân'e
ʃtâne (razredja)	stâne (razredja)	'stâne (razredja)
(letní) ʃtâni	(letní) stâni	(letní) 'stâni
ʃtánin	Stâniñ	Stân'in
ʃtanovník	stanovník	stanovnî'k
ʃtánje	stânje	stâ'nje
(Većnica) ʃtaresín	(većnica) starešín	(većnica) stareši'n
ʃtári	stâri	stâ'ri
(meg) ʃtârim	(med) stârim	(med) stâ'rim
ʃtarína	starína	starí'na
ʃtaríne	staríne	starí'ne
(stòg) ʃtaríne	(stòg) staríne	(st'og) starí'ne

/stárka	stárka	stā'rka
/stáro	stáro	stā'ro
/staromírrje	staromírrje [staromírje]	staromī'rje
/staroríčje	staroríčje	starorī'če
/starosélka	starosélka	starosē'lka
/starovérstvo	starovérstvo	starovē'rstvo
/starovík	starovík	starov'ik
(na) /stáru	(na) stáru	(na) stā'ru
/státi	státi	stā'ti
/stavlátti	stavlātti [stāvļāti]	stāvļ'ati
/sték	sték	'stēk
/sténa	stěnā	stēn'a
/stén	stěn	stē'ń
/sténje	stěnje	stē'nje
/sticcànje	sticçànje [stīccanje]	st'icanje
/stíd	stíd	'stīd
/stíg	stíg	'stīg
/stín	stín	stī'n
/stípe	Stípē	Stīp'e
/stòg	stòg	st'og
/stoí	stoř	stoř'
/stojé	stojě	stojě'
/stojéći	stojěći	stojě'čí
/stôk	stôk	'stōk
(od) /stolà	(od) stolä	(od) stol'a
/stolár	stolär	stolā'r
/stonózje	stonožje	stonož'je
/stoök	stoök	sto'ok
/strâh	strâh	'strâh
/strahoglàš (a, o)	strahoglåš (a, o)	strahogl'as (a, o)
/strahotà	strahotå	strahot'a
/strahovít	strahovít	strahov'it
/strahozvòn	strahozvòn	strahozv'on
(iz druggih) /strán	(iz drùgih) strän	(iz dr'ugih) strā'n
(nutyrna) /strán	(nutyrna) strän [strän]	(nutyrna) 'strän
(nutyrńa) /strán	(nutřńa) strän	(nutřńa) 'strän
(od) /strané	(od) straně	(od) straně'
(od [...]) /stráne	(od [...]) strâne/ sträně [straně]	(od [...]) straně'
(od [...]) /stráné	(od [...]) sträně	(od [...]) straně'
/stránom	stränom / stränòm [stranöm]	stranō'm
/strásan	strâšan	'strâšan
/stráža	strâža	strâ'ža
/strážac	strâžac	strâ'žac
/stráže (Vodja)	strâže (vodja)	strâ'že (vodja)
/stráz mestar	strâžmeštar	strâ'žmeštar
/strážni	strâžni	strâ'žni
/trêʃ	strêš	'strêš

ſtréſan	strēſan	strē'san
ſtréſanje	strēſanje	strē'sanje
ſtréſanje	strēſanje	strē'sanje
ſtréſatti	strēſäti	strē'sati
ſtréſti	strēſti	strē'sti
ſtréla	ſtrēla	ſtrēl'a
(fōſicca) ſtréle	(foſicca) ſtrēle	(foſ'iſica) ſtrēle'
ſtrenà ([...] haſla)	ſtrenà ([...] haſla)	ſtren'a ([...] haſla)
ſtrésna	ſtrēſna	ſtrēſna
ſtréti	ſtrēti	ſtrē'ti
ſtríc	ſtrīc	ſtrī'c
ſtrína	ſtrīna	ſtrī'na
ſtroív	ſtroīv	ſtroī'v
ſtröp	ſtröp	ſtr'op
ſtrúdjen	ſtrūdjen	ſtrū'djen
ſtrûg	ſtrûg	'ſtrûg
ſtrûk	ſtrûk	'ſtrûk
ſtúčka	ſtûčka	ſtû'čka
ſtúći	ſtûći	ſtû'ći
ſtudenína	ſtudenīna	ſtudenī'na
ſtúga	ſtûgä	ſtûg'a
ſtúp	ſtûp	ſtû'p
(temel) ſtúpa	(temel) ſtûpä	(temel) ſtûp'a
ſtúpac	ſtûpac	ſtûp'ac
ſtúpań	ſtûpań	'ſtûpań
ſtúpatti	ſtûpäti	ſtûp'ati
ſtupcé	ſtupcë	ſtupcë'
ſtúpi	ſtûpì	ſtûp'i
ſtúpitti	ſtûpìti	ſtûp'iti
ſtúpmi (podpyrt)	ſtûpmi (podprt)	ſtû'pmi (podprt)
ſtupóm (pridáni)	ſtupõm (pridãni)	ſtupõ'm (pridâ'ni)
ſtuponózje	ſtuponõzje	ſtuponõ'zje
ſtvár	ſtvär	ſtvä'r
ſtváranje	ſtväranje	ſtvä'ranje
(Zmišlenih) ſtvári	(zmišlenih) ſtväri	(zmišlenih) ſtvä'ri
ſtvör	ſtvör	ſtv'or
ſtvorénje	ſtvorénje	ſtvorë'nje
ſtvörje	ſtvörje	ſtvö'rje
ſtyrcé	ſtrçë	ſtrçë'
[# ſtyrcéći]	ſtrçëći	ſtrçë'ći
[# ſtyrcí]	ſtrçí	ſtrçí'
ſtyrgáç	ſtrgäç	ſtrgä'ç
ſtyrgár	ſtrgär	ſtrgä'r
ſtyrmäc	ſtrmäc	ſtrm'ac
ſtyrmína	ſtrmína	ſtrmí'na
ſtyrmoglavcé	ſtrmoglavcë	ſtrmoglavcë'
ſtýržu	ſtržu	ſtržu

<i>ſublàzan</i>	<i>ſublàzan</i>	<i>ſubl'azan</i>
<i>ſúcjé</i>	<i>sūčje</i>	<i>sū'čje</i>
<i>ſúd</i> [‘prosuda’, ‘sudište’]	<i>súd</i>	<i>sú'd</i>
<i>ſúd</i> [‘prosuda’, ‘sudište’]	súd [súd]	<i>sú'd</i>
<i>ſúd</i> [‘posuda’]	<i>súd</i>	<i>'súd</i>
<i>ſúda</i> [‘prosude’, ‘sudišta’]	<i>súdā</i>	<i>súd'a</i>
<i>ſúde</i> [‘posude’]	<i>súde</i>	<i>'súde</i>
<i>ſúdi</i> [‘prosude’, ‘sudišta’]	<i>súdī</i>	<i>súd'i</i>
<i>ſudić</i>	<i>sudìć</i>	<i>sud'ić</i>
<i>ſúditti</i>	<i>súdìti</i>	<i>súd'iti</i>
<i>ſudjé</i>	<i>sudjē</i>	<i>sudjē'</i>
<i>ſúdjenje</i>	<i>súdjenje</i>	<i>sú'djenje</i>
<i>ſúh</i>	<i>súh</i>	<i>'súh</i>
<i>ſúha</i> (<i>ſmoqva</i>)	<i>súhà</i> (<i>smoqva</i>)	<i>súh'a</i> (<i>smoqva</i>)
<i>ſuhocá</i>	<i>suhočä</i>	<i>suhoč'a</i>
<i>ſuhotà</i>	<i>suhotä</i>	<i>suhot'a</i>
<i>ſúdac</i>	<i>súdac</i>	<i>súd'ac</i>
<i>ſudár</i>	<i>sudär</i>	<i>sudä'r</i>
(<i>oſloboditti</i> pò) <i>ſúdu</i>	(<i>oslobodìti</i> po#) <i>súdù</i>	(<i>oslobod'iti</i> po#) <i>súd'u</i>
<i>ſük</i>	<i>sük</i>	<i>'sük</i>
<i>ſukáç</i>	<i>sukäč</i>	<i>sukä'č</i>
<i>ſukáčev</i>	<i>sukäčev</i>	<i>sukä'čev</i>
<i>ſukáčji</i>	<i>sukäčji</i>	<i>sukä'čji</i>
(<i>ogled</i> [...]) <i>ſúkna</i>	(<i>ogled</i> [...]) <i>súknä</i>	(<i>ogled</i> [...]) <i>súkn'a</i>
<i>ſúkno</i>	<i>súknö</i>	<i>súkn'o</i>
<i>ſumnív</i>	<i>sumnív</i>	<i>sumní'v</i>
<i>ſúmrak</i>	<i>súmrak</i>	<i>sú'mrak</i>
<i>ſuncomráče</i>	<i>suncomräče</i>	<i>suncomrä'čje</i>
<i>ſuncopéčitiſe</i>	<i>suncopěčiti se</i>	<i>suncopě'čiti se</i>
<i>ſúp</i> [<i>ptica</i>]	<i>súp</i>	<i>sú'p</i>
<i>ſúp</i> ['osupnutost']	<i>súp</i>	<i>'súp</i>
<i>ſuprotzvázatti</i>	<i>suprotzvázati</i>	<i>suprotzváz'ati</i>
<i>ſúsa</i>	<i>súša</i>	<i>sú'ša</i>
<i>ſúsac</i>	<i>súšäc</i>	<i>súš'ac</i>
<i>ſúsan</i>	<i>súšan</i>	<i>'súšan</i>
<i>ſúše</i>	<i>súše</i>	<i>sú'še</i>
<i>ſúti</i>	<i>súti</i>	<i>sú'ti</i>
(<i>od</i>) <i>ſúz</i>	(<i>od</i>) <i>súz</i>	(<i>od</i>) <i>'súz</i>
<i>ſuzrítí</i>	<i>suzrítí</i>	<i>suzrítí</i>
<i>ſváčſtvo</i>	<i>sváčstvo</i>	<i>svá'čstvo</i>
<i>ſváge</i>	<i>sváđe</i>	<i>svá'đe</i>
<i>ſvák</i>	<i>svák</i>	<i>svá'k</i>
<i>ſvakdáňa</i>	<i>svakdáňa</i>	<i>svakdá'ňa</i>
<i>ſvanútje</i>	<i>svanútje</i>	<i>svanú'tje</i>
<i>ſvâſt</i>	<i>svâst</i>	<i>'svâst</i>
<i>ſvážanje</i>	<i>svâžanje</i>	<i>svá'žanje</i>
<i>ſvážatti</i>	<i>svâžäti</i>	<i>sváž'ati</i>

svetin	svečin	sveč'in
svetince	svečinče	sveč'i'nce
svetinka	svečinka	sveč'i'nka
svet [‘svjet’]	svět	sv'et
svét [‘svjet’]	svět [svět]	sv'et
svět [‘posvećen’]	svět	'svět
svět [‘svijet’]	svět	'svět
sveteci	svetěci	svetě'či
(ù) Sveti (Ivan)	(u#) Světi (Ivan)	(u#) Svě'ti (Ivan)
svetina	svetřina	svetř'na
svetitti	svetřiti	svetř'iti
svetlina	svetřina	svetř'na
svetnik	svetník	svetní'k
svetdil'	svetdīl̩	svetdīl̩
svēz	svěz	'svěz
svézan	svězán	svě'zan
svézanje	svězanje	svě'zanje
svézatti	svězāti	svěz'ati
svetívanje	svetřívanje	svetř'vanje
svíatti	svězāti	svěz'ati
svíca	svězā	svěz'a
svícnak	svězínak	svěz'ínak
svicúrka	svězírká	svěz'írka
svidočec	svidočěc	svidočě'c
svilan	svězán	'svězán
svilár	svězár	svěz'ar
svína	svězna	svěz'na
sviňák	svězák	svěz'ák
sviňár	svězár	svěz'ár
sviňen	svězén	svěz'én
svíni	svězni	svěz'ni
svírac	svězarc	svěz'arc
svíst	svězst	svěz'st
svít [‘svjetlost’]	svět	sv'it
svít [‘svjet’]	svět	sv'it
svít [‘svijet’]	svět	'svět
(izvan) svíta	(izvan) světa / světā [světa]	(izvan) 'světa
svítak	svězák	svěz'ak
sviti	svězti	svěz'ti
svitli	svězli	svěz'lí
svitlina	svězlena	svězlen'a
svito	svězlo	svěz'lo
svitopístvo	svitopěstvo	svitopě'stvo
svláčiti se	svězli se	svěz'iti se
svojé (dobé)	svojě (době)	svojě' (době')
svoì	svoì	svo'i
svoím (trudom)	svoim (trudom)	svoim' (trudom)

svojóm (/skrbjom)	svojóm (skrbjom)	svojō'm (skrbjom)
ſvrúćitti	ſvrūćiti	ſvrūć'iti
ſvúci	ſvūći	ſvū'ći
ſvúci	ſvūći	ſvū'ći
ſvúd	ſvūd	ſvū'd
ſvúda	ſvūda	ſvū'da
ſvyrhóm	ſvhōm	ſvhō'm
ſvyrsétak	ſvřšeták	ſvřšet'ak
ſyrčeno	ſrčeno	ſrč'eno
ſyrdásce	ſrdāšce	ſrdā'šce
ſyrdítka	ſrdítká	ſrdí'tka
ſyrdún	ſrdūn	ſrdū'n
ſyrnáč	ſrnáč	ſrn'ac
sála	šálá	šál'a
sálac	šáláč	šál'ac
sálan	šálán	'šálán
salcé	šalcé	šalcé'
(iz) sále	(iz) ſále / ſálè [ſalē]	(iz) ſalé'
sále [nom. množ.]	šálè	šál'e
salíca	šalíca	šalí'ca
sálitti	šálitti	šál'iti
sálno	šálno	'šálno
sálom	ſálom / ſálòm [ſalōm]	šalō'm
(za) sálu	(za) ſálù	(za) ſál'u
sálenje	šálenje	šā'lenje
Sándor	Šándor	Šá'ndor
sár	šár	'šár
sáran	šáran	šá'ran
saráń	šaráń	šarā'ń
saráńev	šaráńev	šarā'ńev
saráńi	šaráńi	šarā'ńi
sarorép	šarorép	šaror'ep
sás	šás	šá'š
ſtáp	ſtáp	ſtá'p
Stéda	ſtéda	ſté'da
scédlivoſt	ſcédlivost	ſcé'dlivost
ſcí	ſcí	ſcí'
ſcíc	ſcíc	ſc'ic
ſcímíſe	ſcí mi se	ſcí' mi se
ſcípanje	ſcípanje	ſcí'panje
ſcít	ſcít	ſcí't
(ſredina) scíta	(sredina) ſcítä	(sredina) ſcít'a
Scítár	ſcítär	ſcítä'r
ſcíte [glagol]	ſcíte	ſcí'te
ſcític	ſcític	ſcít'ic
ſcímíſe	ſcí ti se	ſcí' ti se
ſcúric	ſcúric	ſcúri'c

seſták	šesták	šestā'k
seſtdesét	šestdesět	šestdesē't
seſtdesét	šestdesět	šestdesē't
seſtdeséti	šestdeseti	šestdesē'ti
seſtdesétkrat	šestdesětkrat	šestdesē'tkrat
séſti	šěsti	še'sti
seſtíč	šestíč	šeſtī'č
seſtnajſtkrát	šestnajstkrát	šestnajstkrā't
seſtnög (dùg)	šest nög (dùg)	šest nō'g (d'ug)
seſtſtokrát	šeststokrát	šeststokrā't
seggorič	šěgorič	šegor'ič
serèg	šeřeg	šeřeg
setuvattjé	šetuváti# je	šetuv'ati# je
sezdeſét	šeždesět	šeždesē't
sibárje	šíbárje	šíbā'rje
síc	šíc	ší'ic
sík	šík	ší'ik
sík	šík	ší'k
síka	šíka	ší'ka
síkac	šíkäc	šík'ac
Síme	Šímě	Ším'e
síp	šíp	ší'p
sípak	šípäk	šíp'ak
sirína	šírína	šírī'na
siroćína	šíročína	šíročí'na
síróčka	šírōčka	šírō'čka
sírok	šírök	šír'ok
síroka	šíröka	šírö'ka
sirokò	šírokò	šírok'o
sirokonòg	šírokonòg	šírokon'og
sírom	šírom	ší'rom
síš	šíš	ší'š
síva	šíva	ší'va
skárica	škárica	škā'rica
[# skiláč]	škiläč	škilä'č
Skiłák	škiläk	škilä'k
Skołánka	škołänka	škołä'nka
skołár	škołär	škołä'r
skólſki	škölſki	škōlſki
skomcé	škomcě	škomcē'
[# skoméć]	škoměć	škomě'ć
skrìc	škrìc	škr'ic
skrípatti	škrípäti	škríp'ati
skropéć	škropěć	škropě'ć
(deſet) skúd	(deset) škūd	(deset) škū'd
smùk	šmùk	šm'uk
spár ['ſtedljivost']	špär	špā'r

Spâr [riba]	špâr	'špâr
spiàti	špiàti	špi'ati
spirún	špirún	špirú'n
[# Spítál]	špitál	špitá'l
Spiún	špiún	špiú'n
spòt	špòt	šp'ot
stán	štân	štâ'n
stáp	štáp	štâ'p
sté	ště	ště'
stéditti	štēditi	štēd'iti
stérka	štérka	štē'rka
stí	ští	št'i
stò	štò	št'o
stôv	štôv	'štôv
stován	štovän	štovâ'n
stovánje	štovänje	štovâ'nje
stovník	štovník	štovnî'k
Strùc	štrùc	štr'uc
styrtínak	štr̄t̄nak	štr̄t̄'nak
Sukunſtríc	šukunstríc	šukunstrí'c
Sukunſtrína	šukunstrína	šukunstrí'na
sukuntetà	šukuntetä	šukuntet'a
sûm	šûm	'šûm
súmac	šûmäc	šûm'ac
suméći	šumëcí	šumë'cí
súmitti	šumìtti	šum'iti
sûp	šûp	'šûp
suplína	šupl̄ina	šupl̄'na
suplív	šupl̄iv	šupl̄i've
Superlát	šuperlât	šuperlâ't
[# Surják]	šurják	šurjâ'k
sûsań	šûšań	'šûšań
susñív	šušñiv	šušñî'v
tà	tâ	t'a
tâ	tâ	'tâ
tàd	tâd	t'ad
tadà	tadâ	tad'a
taív	taïv	taï've
táj	tâj	tâ'j
ták	tâk	'tâk
takáj	takâj	takâ'j
takálce	takâlcé	takâ'lce
tákan	tâkan	tâ'kan
tákanje	tâkanje	tâ'kanje
tákatti	tâkâti	tâk'ati
takò	takò	tak'o
takój	taköj	takö'j

tàm	tàm	t'am
tamburás	tamburāš	tamburā'š
tanáç	tanāč	tanā'č
tańír	tańír	tańí'r
tápatti	tápäti	táp'ati
tapún	tapūn	tapū'n
Tár	tär	tā'r
taràc	taräc	tar'ac
tartá	tartä	tartä'
tarté	tartē	tartē'
tascína	taščīna	taščī'na
taskorèz	taškorèz	taškor'ez
tât	tât	'tât
tatà	tatä	tat'a
tátu	tätu	tā'tu
[# (dò) té]	(do#) tē [tē]	(do#) 'tē
tē (Gore vyrh)	tē (gore vr̥h)	'tē (gore vr̥h)
tēçan	tēčan	'tēčan
teçé	tečē	tečē'
tedà	tedä	ted'a
tēg	tēg	'tēg
tēga	tēga	'tēga
tegotà	tegotä	tegot'a
tēk	tēk	'tēk
tēkom	tēkom	'tēkom
tekúć	tekūć	tekū'ć
tekúća (voda)	tekūća (voda)	tekū'ća (voda)
tekúći	tekūći	tekū'ći
Telè	telè	tel'e
(iz [...]) teléʃ	(iz [...]) telës	(iz [...]) telē's
teleʃá	telesä	telesä'
tèr	tēr	t'er
térça	tērča	tē'rča
Térçavac	tērčavac	tē'rčavac
tēʃan	tēsan	tēsan
tēʃno	tēsno	tēsno
teskò	teškò	tešk'o
teskodùh	teškodùh	teškod'uh
teskopíš	teškopíš	teškop'iš
teskoríče	teškoríče	teškorí'če
Tetà	tetä	tet'a
tēž	tēž	tēž
Teżák	težák	težák
tézen	tēžen	tēžen
teží	teží [tēží]	tēží
tézi	tēži	tēži
težína	težīna	tēžī'na

tí	tī	tī'
tí [‘taj’]	tī	‘tī
tíçatti	tíçäti	tíç'ati
tih	tih	t'ih
tihoçà	tihoçä	tihoç'a
tík	tík	‘tík
tíkanje	tíkanje	tí'kanje
tíknut	tíknut	tí'knut
til [‘debeo’]	tíl	t'il
tíl [‘oštrina’]	tíl	‘tíl
tím	tím	tí'm
timún	timún	timú'n
tín	tíñ	tí'n
tíñ	tíñ	tí'ñ
Tiràc	tiràc	tir'ac
tíʃ	tíš	t'is
tíʃívje	tíšovje	tíšovje
(dvanajſt) tíʃúć	(dvanajſt) tíšúć	(dvanajſt) tíšúć
tíʃućekrát	tíšućekrát	tíšućekrā't
tíʃućepúti	tíšućepúti	tíšućepú'ti
tisína	tíšína	tíší'na
tissív	tíšív	tíší'v
Tkáç	tkáç	tká'č
tkán	tkán	tká'n
tkánje	tkánje	tká'nje
tlà	tlà	tl'a
tlápitti	tlápíti	tláp'iti
tlò	tlò	tl'o
tò	tò	t'o
ʃ tobóju	s' tobóju	s' tobó'ju
Tocíl'	tocíl'	tocí'l'
(radi) togà	(radi) togà	(radi) tog'a
tòk	tòk	t'ok
tolikój	tolikój	tolikój
tolnáç	tolnáç	tolná'č
u tóm	u tóm	u tó'm
Tóme	Tómë	Tóm'e
Tómić	Tómìć	Tóm'ić
Tómin	Tómin	Tó'min
k' tomù	k' tomù	k' tom'u
tòp	tòp	t'op
toplotà	toplotà	toplot'a
Topóle	topóle	topó'le
topól'i	topól'i	topó'l'i
toppàc	tópàc	top'ac
tòr	tòr [tòr]	tò'r
tótù	tótù	tót'u

tôv	tôv	'tôv
tové	tově	tově'
toví	tovī	tovī'
trâg	trâg	'trâg
trâk	trâk	'trâk
trâke (zpuſtiti)	trâke (zpusťti)	'trâke (zpust'iti)
trâm	trâm	'trâm
trâmi	trâmi	'trâmi
trámitti	trámìti	trám'iti
trápi	trâpi	trâ'pi
trapív	trapív	trapí'v
(iz) tráv	(iz) tráv	(iz) trá'v
tráva	trávă	tráv'a
Travár	travär	travā'r
travât	travăt	trav'at
(iz [...]) tráve	(iz [...]) tráve/trávě [travě]	(iz [...]) travě'
(od) trávé	(od) trávě	(od) trávě'
ſ travóm	s' travōm	s' travō'm
trážen	trážen	trá'žen
tráženje	tráženje	trá'ženje
trázitti	trážiti	tráž'iti
treťák	treťák	treťá'k
trejſetič	trejetič	trejetič'č
Trém	trém	trē'm
trémi	trémì	trém'i
trémitti	trémìti	trém'iti
Tréſ	trés	'trés
tréſe	trëse	trë'se
treſén	tresěn	tresě'n
tréſka	trëskä	trësk'a
trésče	trëšče	trë'šče
tréta	trëta	trë'ta
tréti	trëti	trë'ti
tretíč	tretič	tretič'č
tretíňka	tretíňka	tretí'ňka
Tretník	tretník	tretní'k
tribà (mi je)	tribà (mi je)	trib'a (mi je)
Tribigràd	tribigràd	tribigr'ad
trikadníca	trikadníca	trikadní'ca
trinajſtíč	trinajstič	trinajstič'č
tríſka	trísk'a	trísk'a
triznà	triznă	trizn'a
Trogír	Trogír	Trogí'r
Trogiránka	Trogiränka	Trogirä'nka
Trogírski	trogírski	trogí'rski
Trojáčki	trojáčki	trojá'čki
Trojáki	Trojáki	Trojá'ki

trojdáne	trojdáne	trojdā'ñe
trojdáni	trojdāní	trojdā'ní
trojmúžje	trojmúžje	trojmū'žje
trojník	trojník	trojnī'k
trojpútje	trojpútje	trojpū'tje
trojpútni	trojpútni	trojpū'tni
trojstrùk	trojstrùk	trojstr'uk
trojvýrst	trojvýrst	trojv'rst
tròm	tròm	tr'om
tromína	tromína	tromī'na
tromočá	tromočá	tromoč'a
tronóćje	tronóćje	tronō'ćje
Tròp	tròp	tr'op
trúdjenje	trúdjenje	trū'djenje
trúdno ['naknada za rad']	trúdno	trúdn'o
tráh	tráh	'truh
Trumbitás	trumbitáš	trumbitā's
trûp	trûp	'trüp
[# trúʃku] [...] napriličan)	trúskù [...] napriličan)	trúsk'u [...] napriličan)
tûç	tûç	'tûç
tûçan	tûçan	'tûçan
túći	túći	tû'ći
tûd	tûd	tû'd
tudér	tudér	tudē'r
tûdjella	tûdjëla	tûdj'ela
tûf	tûf	t'uf
túga	túga	tûg'a
túga	túga	tûg'a
(Dol) túge	(dol) tûge / tûgë [tugë]	(dol) tugë'
tûh	tûh	t'uh
tûhań	tûhań	'tûhań
tûk	tûk	t'uk
tukáç	tukâč	tukâ'č
tûl ['glasanje slona']	tûl	tû'l
[# tûl] ['tobolac']	tûl	'tûl
tulikáj(n)	tulikâj	tulikâ'j
tulikój	tuliköj	tulikô'j
tulikokrát	tulikokrât	tulikokrâ't
Tún	tûn	tû'n
Túni	tûnì	tûn'i
Tuníž	Tuníž	Tuní'ž
tûp	tûp	'tûp
tupína	tupîna	tupî'na
Turçíca	turçíca	turçî'ca
Turín	Turîn	Turi'n
Turkín	turkîn	turkî'n
Turkís	turkîš	turkî's

(med) turní	(med) turnī	(med) turnī'
Tursćica	turšćica	turšći'ca
tūſt	tūſt	'tūſt
tuſtīna	tustīna	tustī'na
tūſta	tūſta	tū'ſta
tvēz	tvēz	'tvēz
tvòr	tvòr	tv'or
tvyrdīna	tvṛdīna	tvṛdī'na
tvyrdīna	tvṛdīna	tvṛdī'na
tvýrdoſt	tvṛdost	tvṛ'ost
týn	týn	tý'n
týr	tř	t'r
tyrcéć	trčěć	trčě'ć
týrg	třg	t'rg
týrh	třh	t'r̥h
týrk (týrk)	třk (třk)	t'r̥k (t'r̥k)
tyrníni	třnīni	třnī'ni
týrnje	třnje	tř'nje
tyrpéć	třpěć	třpě'ć
tyrpívno	třpívno	třpī'vno
Tyrpkina	třpkina	třpkī'na
týrpsø [uzvik]	třpšo	tř'pšo
týrf	třs	t'rs
ſtyrfmí	s' trsmī	s' trsmī'
Týrf	Třst	Tř'st
týrf	třst	'třst
tyrstína	trstīna	trstī'na
Týrzac	třžäc	třž'ac
Týrzech	třžech	třž'ech
ù [uzvik]	ù	'u
ú [uzvik]	ú	ú'
û [uzvik]	û	'û
uáran	uāran	uā'ran
uáranje	uāranje	uā'ranje
uáratti	uāräßti	uār'äßti
ubádan	ubădan	ubă'dan
ubadánje	ubadānje [ubădanje]	ubă'danje
ubárſeni	ubărseni	ubă'rſeni
ubíanje	ubīanje	ubī'l'anje
ucínittíſe	ucinittí ſe	ucin'ití ſe
ucíplénje	uciplenje	uci'pljenje
uçé	uçē	uçē'
Uçeník	učenik	učenī'k
uçenò	učenò	učen'o
uçí	uçī	uçī'
(za) ùçinitti	(za) üčinittí [učinittí]	(za) učin'iti
uçinittimú	učinittí# mu	učin'iti# mu

učiňenò	učiňenò	učiňen'o
učiňenje	učiňenje	učiňē'nje
ûd	ûd	' ūd
udán	udān	udā'n
udána	udāna	udā'na
udeſokàz	udesokàz	udesok'az
(po) udèſu	(po) udèſu	(po) ud'esu
(boçcenje [...]) udóv	(bôčenje [...]) udôv	(b'očenje [...]) udô've
udevén	udevěn	udevě'n
udíl'	udíļ	udí'l
udiľcé	udiľcē	udiľcē'
udíva	udīva	udī'va
udívan	udīvan	udī'van
udobrīčaſ	u dobrīčas	u dobrī'čas
udúsitti	udūsiti	udūš'iti
ugáfenje	ugásenje	ugā'senje
ugásitti	ugásiti	ugās'iti
ugásatti	ugāšati	ugāš'ati
ugasívatti	ugašívati	ugašív'ati
ugibív	ugibív	ugibí'v
uglédan	uglēdan	uglē'dan
uglédanje	uglēdanje	uglē'danje
[# ugлédatti]	uglēdäti	uglēd'ati
Uglenár	uglenär	uglenā'r
ugnán	ugnän	ugnā'n
ugnútje	ugnūtje	ugnū'tje
ugnétenje	ugnétenje	ugnéte'nje
Ugríca	Ugrīca	Ugrī'ca
ugrísenie	ugrīšenje	ugrī'šenje
ugrízan	ugrīzan	ugrī'zan
uhár	uhār	uhā'r
uhokláp	uhokláp	uhokl'ap
[# ujéti]	ujěti	ujě'ti
ujídan	ujídan	ují'dan
ujidcé	ujidcē	ujidcē'
újti	újti	ú'jti
ukáľan	ukáļan	ukā'ļan
ukápan	ukápan	ukā'pan
ukápatti	ukápäti	ukäp'ati
ukázan	ukázan	ukā'zan
ukazánje	ukazānje [ukázanje]	ukā'zanje
ukazívan	ukazívan	ukazi'van
ukazívanje	ukazívanje	ukazí'vanje
ukazívatti	ukazíväti	ukazív'ati
ukípļen	ukípļen	ukí'pļen
ukován	ukovän	ukovā'n
Ukrípitteļ	ukrīp'iteļ	ukrīp'iteļ

ukrotív	ukrotīv	ukrotī'v
ulár	ulār	ulā'r
ulít	ulít	ulí't
ulítatti	ulítäti	ulít'ati
ulítje	ulítje	ulí'tje
ulíva	ulíva	ulí'va
Ulár	ulär	ulā'r
ulénka	ulēnka	ulē'nka
ûm	ûm	' ûm
umáran	umāran	umā'ran
umáranje	umāranje	umā'ranje
umáratti	umäräti	umär'ati
umésatti	umēšäti	umēš'ati
umíritti	umírëti	umír'iti
umísen	umíšen	umí'sen
umítan	umítan	umí'tan
umítanje	umítanje	umí'tanje
umítje	umítje	umí'tje
umréti	umrëti	umrë'ti
umríti	umrëti	umrë'ti
umúzti	umūzti	umū'zti
umýrsi	umřši	umř̄'ši
unásan	unāšan	unā'šan
unásanje	unāšanje	unā'šanje
unásatti	unāšäti	unāš'ati
unáv'lanje	unāv'lanje	unā'vļanje
unesén	unesēn	unesē'n
uneséńje	unesēńje	unesē'nje
unútri	unütri	unü'tri
ùokol	ùokol	' uokol
ùokolo	ùokolo	' uokolo
ùokrug	ùokrug	' uokrug
upadív	upadív	upadí'v
ùpametſe (zéti)	ù_pamet se (zéti)	' u_pamet se (zé'ti)
upásti	upästi	upä'sti
upećén	upečen	upeče'n
upełl'ávan	upełjävan	upełjä'van
upełl'ívan	upełjívan	upełjí'van
upinézen	upinëzen	upinë'zen
upinézenje	upinëzenje	upinë'zenje
upinezívan	upinezívan	upinezí'van
upinezívanje	upinezívanje	upinezí'vanje
upinezívatti	upinezíväti	upinezí'vati
upíſan	upísan	upí'san
upíſatti	upíſäti	upíſ'ati
upíſávan	upisävan	upisä'van
upítanje	upítanje	upí'tanje

Upítavac	upítavac	upí'tavac
upitávan	upitávan	upitá'van
upitávanje	upitávanje	upitá'veanje
upitávatti	upitávati	upitáv'ati
uplemenívatti [⇒ uplamenívatti]	uplameníväti	uplamenív'ati
upòra	upòra	up'ora
upoſtávļanje	upoſtāvļanje	upoſtā'vļanje
upravcē	upravcē	upravcē'
uprítí	uprítí	uprít'i
uproſſív	uproſšív	uproſši'v
upúťan	upúťan	upúť'an
upúťatti	upúťäti	upúť'ati
upuťávan	upuťávan	upuťá'vean
upúťenje	upúťenje	upúť'enje
upuťévan	upuťévan	upuťé'vean
upuſtán	upuſtän	upuſtä'n
upúſtanje	upúſtanje	upúſtanje
upuſténie	upuſténie	upuſté'nie
upútenje	upútenje	upú'tenje
upútitti	upútitti	upút'iti
ùravan	ùravan	'uravan
urečén	urečen	urečē'n
urečénje	urečenje	urečē'nje
uréſen	uréſen	uréſen
úrez	úrèz	úr'ez
urezzávanje	urežávanje	urezā'veanje
urizzávanje	uržávanje	urizā'veanje
uròda	uròda	ur'oda
ùſ [uzvik]	ùſ	'us
usáhatti	usähäti	usäh'ati
úſe (iti)	úſe (iti)	ú'ſe (iti)
uſedjávan	usedjävan	usedjä'vean
uſéknut	uséknut	usé'knut
uſékñen	usékñen	usékñen
uſihatti	usihäti	usih'ati
uſkòka	uskòka	usk'oka
uſlúžatti	uslūžäti	uslūž'ati
uſlužévatti	uslužëväti	uslužëv'ati
úſna	úſna / úſnä [üſna]	'usna
uſnòva	usnòva	usn'ova
uſnován	usnovän	usnovä'n
(do) úſt	(do) ūst	(do) ū'st
úſta	ústa	ú'sta
úſtaca	ústaca	ú'staca
uſták	usták	ustä'k
uſtávļanje	ustävļanje	ustä'vļanje
uſùſ [uzvik]	usùſ	us'us

usúti	usūti	usū'ti
ùs [uzvik]	ùš	'uš
ús	ùš [ùš]	' ùš
úsce	ùšcë	ùšc'e
ʃ [...] uséfmi	s' [...] uše'smi	s' [...] uše'smi
usílan	ušílan	uší'lan
usívan	ušívan	uší'ven
utíkatti	utíkäti	utík'ati
utirrávan	utírávan	utirá'ven
utífkatti	utískäti	utísk'ati
utkán	utkän	utkä'n
utkávatti	utkaväti	utkav'ati
uvážan	uvážan	uvá'žan
uvážanje	uvážanje	uvá'žanje
uvázatti	uvážäti	uváž'ati
uvècer	uvècer	uv'ečer
uvedén	uveděn	uvedě'n
uvezén	uvezěn	uvezě'n
uvežén	uvežen	uvežě'n
uvíjan	uvíjan	uví'jan
uvíjatti	uvíjäti	uvíj'ati
úza	ùzä	ùz'a
uzbrízje	uzbrízje	uzbrí'žje
uzbrigovít	uzbrigovít	uzbrigov'it
uzbyrdóvje	uzbrđövje	uzbrđö'vje
úzda	ùzdä	ùzd'a
uzéti	uzëti	uzë'ti
uzétje	uzëtje	uzë'tje
uzíti	uzítí	uzí'ti
uzlåft	uzlåst	uzl'ast
uznesén	uznešen	uzneše'n
uznesenò	uznešenò	uznešen'o
uzorán	uzorän	uzorä'n
uzpút	uz püt	uz pü't
uzráfal	uzräsal	uzrä'sal
uzráfti	uzrästi	uzrä'sti
uzréfal	uzräsal	uzrä'sal
uzúr	uzür	uzü'r
uzvíjitti	uzvíšiti	uzví's'iti
uzvísatti	uzvíšäti	uzvíš'ati
uzvísavanje	uzvívšavanje [uzvišavanje]	uzvišä'venje
uzvísen	uzvíšen	uzví'šen
uzvísena	uzvíšena	uzví'šena
uzvísenoft	uzvíšenost	uzví'šenost
uzvísitti	uzvíšiti	uzví's'iti
uzzíti	uzzíti	uzzí'ti
uzežív	uzeživ	uzeží'v

užgán	užgān	užgā'n
uzgánje	užgānje	užgā'nje
uziggatíe	užigati# se	už'igati# se
uzína ['uskoća']	užína	uží'na
vâb	vâb	'vâb
vadlè	vadlè	vadl'e
vahúl'	vahūl'	vahū'l'
vâl	vâl	'vâl
vâla	vâla	'vâla
vâl'	vâl'	'vâl'
vâlan	vâlan	vâ'lan
vâlanje	vâlanje	vâ'lanje
vâlatti	vâlatti	vâl'ati
Vám	vâm	vâ'm
ván	vân	vâ'n
Vân ['kraj']	vân	'vân
(dò) vanà	(do#) vanà	(do#) van'a
vanì	vanì	van'i
vâni	vâni	vâ'ni
vâñki	vâñski	vâ'ñski
vâran	vâran	'vâran
[# Vardár]	Vardâr	Vardâ'r
varé	varë [vâre]	vâ're
vareník	vareník	varení'k
várno	vârno	vâ'rno
vâʃ	vâs	v'as
(za) vâʃ	(za) vâs	(za) vâ's
vâʃ	vâs	'vâs
(dò) vâʃi	(do#) vâsi	(do#) 'vâsi
(po) vaʃih	(po) vasih	(po) vasî'h
vâs	vâš	v'aš
vçéra	včera	včê'ra
vdužè	vdužè	vduž'e
veççérña (dobà)	věçérña [věçérña] (dobà)	veççérña (dob'a)
veçeràʃ	veçeràs	veçer'as
veçérña	veçérña	veçé'rña
veçerrìse	veçerà# se	veç'eri# se
veçní	veçní	veçní'
vèć	vèć	v'eć
vedrína	vedřína	vedří'na
vèj	vèj	v'ej
vêk	vêk	'vêk
veksínom	vekšínom	vekší'nom
velí	velí	velí'
veliciňa	veliciňa	velici'na
veliciňa	veliciňa [veliciňa]	velici'na
velikás	velikăš	velikă'š

Velikási	velikāšī	velikāš'i
Velikástvo	velikāštvo	velikā'štvo
velikoríče	velikoríčje	velikorí'čje
velím	velím	velí'm
velís	veliš	velí's
vém	vém	'vém
Vençár	vençár	vençā'r
Verlíka	Verlíka	Verlí'ka
[& versnáče]	versnáče	versná'če
vêf	vês	'vēs
(od) veſéla	(od) vesěla	(od) vesē'la
veſéle	veseſle	vesē'le
veſelénje	veseljenje	veselē'nje
(ſtran) veſlā	(ſtran) veslā	(ſtran) vesl'a
veſlò	veslō	vesl'o
vêfni	vēſni	'vēſni
veſſelà (nazviscatti)	vēſelà (nazviſčāti)	vesel'a (nazviſč'ati)
Vèz ['joha']	vèz	v'ez
vêz	vêz	'vēz
Vezáč	vezāč	vezā'č
vezdáni	vezdāni	vezdā'ní
vezovjé	vezovjē	vezovjē'
vêza	vêža	'vēža
vêzaſt	vêžast	'vēžast
vêzan	vêžan	'vēžan
vêzanje	vêžanje	'vēžanje
vêzati	vêžati	'vēžati
véze	věže	vē'že
(od) vêze	(od) vêže	(od) 'vēže
vêzni	vêžni	'vēžni
vêzu (načinitti)	vêžu (načinīti)	'vēžu (način'iti)
ví	ví	ví'
Více	Vícè	Víc'e
viční	viční	vičnī'
(bojećiſe) víca	(bojeći se) vícä	(bojeći se) víc'a
více	vícè	víc'e
vícenje	víćenje	ví'ćenje
víd	víd [víd]	'víd
víd	víd	'víd
(trak) vída	(trak) vída	(trak) 'vída
Vidovník	vidovník	vidovnī'k
vidjévan	vidjévan	vidjē'ven
vík	vík	'vík
víkanje	víkanje	ví'kanje
(ſpomen) vikóv	(ſpomen) vikóv	(ſpomen) vikō'v
Vileňák	vileňák	vileňā'k
Vilnák	vilnák	vilnā'k

Vilovník	vilovník	vilovní'k
vím	vím	'vím
vínan	vínan	'vínan
vínna	vínna	'vínná
vínno	vínno	'vínnó
Vinopíjče	vinopíjče	vinopíjče
vír	vír	'vír
vírak	vírák	'vír'ák
Víſ	Víſ	'Víſ
víſ [‘vas’]	víſ	'víſ
Víſanka	Víſanka	'Víſanka
Víſannin	Víſannin	'Víſ'annin
Víſína	visína	visí'na
Víſki	víſki	'Víſki
Víſkiňa	Víſkiňa	'Víſkiňa
víſok	visók	vis'ok
víſokò	visokò	visok'o
viſokoletéći	visokoletéći	visokoleté'či
viſotà	visotà	visot'a
viſſína	víſína	visí'na
víſt	víſt	'víſt
visák	viſák	viſá'k
(ù) vísak	(u#) víſak/víſák [viſák]	(u#) viſá'k
visína	viſína	viſí'na
(ù) visínu	(u#) viſínu	(u#) viſí'nu
vjéti	vjéti	vje'ti
vkùp	vkùp	vk'up
vlácen	vláčen	vlá'čen
vláčitti	vláčitti	vláč'iti
vlačív	vlačív	vlačí'v
(fam) vláda	(sam) vláda	(sam) vlá'da
vládanje	vládanje	vlá'danje
Vládicca	vládica	vlád'ica
Vläh	Vläh	Vl'ah
vlák	vlák	'vlák
vláſ	vlás	'vlás
vláſci	vláscì	vlásc'i
vláſi	vlási	'vlási
vlaſjé	vlasjé	vlasjé'
Vlastéldyrſtvo	vlastéldrſtvo	vlasté'ldrſtvo
vloví	vloví	vloví'
vľùd	vľùd	vľ'ud
vľudnoríčje	vľudnoríčje	vľudnorí'čje
vmríti	vmríti	vmrí'ti
vníti	vníti	vní'ti
vnítje	vnítje	vní'tje
Vnùk	vnùk	vn'uk

vnútar	vnūtar	vnū'tar
Voćár	voćār	voćā'r
voćé	voćē	voćē'
Vòd ['vođa']	vòd	v'od
(prik) vód	(prik) vōd	(prik) vō'd
vôd	vôd	'vōd
vodà	vodä	vod'a
(iz) vodé	(iz) vodē	(iz) vodē'
(nad) vodom	(nad) vodōm	(nad) vodō'm
Vodnár	vodnär	vodnā'r
vodokúpje	vodoküpje	vodokū'pje
Vodopíjka	vodopijka	vodopi'jka
Vodotòp	vodotòp	vodot'op
Vodotópje	vodotòpje	vodoto'pje
Vòd'	vòd'	v'od'
Vojníci	vojnīči	vojnīc'i
vojníčki	vojnīčki	vojnī'čki
vojník	vojník	vojnī'k
(odpuštiti) Vojníka	(odpuštiti) vojníkă	(odpušt'iti) vojnīk'a
(krilo) Vojské	(krilo) vojskē	(krilo) vojskē'
v'okolpítje	v'okolpítje	v'okolpī'tje
v'okolstáti	v'okolstáti	v'okolstā'ti
vól	vól	vō'l
Volár	volār	volā'r
Volávje	volāvje	volā'vje
volì	volì	vol'i
voľakúd	vojakúd	vojakū'd
Vôfk	vôsk	'vōsk
Vosćár	vošćār	vošćā'r
vôz	vôz	'vōz
vozàc	vozàc	voz'ac
vozník	vozník	voznī'k
Vozník	vozník	voznī'k
vôža	vôža	'vôža
vožnà	vožnà	vožn'a
vráč	vrâč	vrā'č
vráčitti	vrâčitti	vrâč'iti
Vrág	vrâg	'vrâg
Vragulín	vragulin	vraguli'n
vráń	vrâń	vrâ'ń
(do) vrát	(do) vrât	(do) vrâ't
vrât	vrât	'vrât
(do) vràta	(do) vrâta [vrâta]	(do) 'vrâta
vráta	vrâta	vrâ'ta
Vratár	vratâr	vratâ'r
vrátasca	vrâtašca	vrâ'tašca
vrátca	vrâtca	vrâ'tca

[vratn]á (vratní, ó)	vratnā (vratní, õ)	vratnā' (vratní', õ')
vratní (á, ó)	vratnī (ã, õ)	vratnī' (ã', õ')
vrátni	vrātni	vrā'tni
vrátnica	vrātnica	vrā'tnica
[vratn]ó (vratní, á)	vratnō (vratní, á)	vratnō' (vratní', á')
vrè	vrè	vr'e
vréća (vodà)	vrěća (vodà)	vrē'ća (vod'a)
(na) vrème	(na) vrème [vrēme]	(na) vrē'me
vrénje	vrěnje	vrē'nje
Vretenár	vretenär	vretenā'r
(ù [...]) vríme	(u# [...]) vríme	(u# [...]) vrí'me
(ʃpomenak) vrimén	(spomenak) vrimēn	(spomenak) vrimē'n
(pyrvańa) vriména	(pr̄vańa) vrimēna	(pr̄vańa) vrimē'na
vríšk	vrísk	'vrísk
vriškàti	vriskàti	vrisk'ati
vríškatti	vrískatti	vrísk'ati
vríšć	vríšć	'vríšć
vrísćatti	vríšćatti	vríšć'ati
vrúć	vrúć	vrū'ć
vrúće	vrúće	'vrúće
vrućína	vrućína	vrućí'na
ʃ[...] vrućínom	s' [...] vrućínom	s' [...] vrućí'nom
vʃá	vsà	vs'a
vʃák	vsàk	vs'ak
vʃé	vsë	vs'e
vʃeçin	vsečin	vseč'in
(od) vʃehstrán	(od) vseh strän	(od) vseh strā'n
vʃúd	vsüd	vsü'd
vʃúda	vsüdà	vsüd'a
vućíçin	vučíčin	vučí'čin
vúći	vüći	vü'ći
vújti	vüjti	vü'jti
Vúk	Vük	'Vük
vukúć	vuküć	vukü'ć
vúl	vü'l	vü'l
vulíňak	vulíňák	vulíń'ak
vún	vün	v'un
vunì	vunì	vun'i
vunnoćíñtvo	vünočinstvo	vunočí'nstvo
vunnonòʃ	vünonòs	vunon'os
vúnstvo	vünstvo	vü'nstvo
vurnút	vurnüt	vurnü't
vúše (vzéti)	vü_se (vzéti)	vü'_se (vzé'ti)
(do) vúst	(do) vüst	(do) vü'st
vústa	vüsta	vü'sta
vûs	vüš	'vüš
vúsce	vüšcè	vüšc'e

vuséſni	vušēſni	vušē'ſni
vusív	vušív	vuší'v
vút	vút	'vút
vutlína	vutlína	vutlī'na
vúza	vūzä	vūz'a
vúzak	vúzak	vū'zak
(koláči) vúž	(koláči) vúž	(koláč'i) vú'ž
vuzár	vuzär	vuža'r
vúze	vūzë	vūž'e
(po) vúžu	(po) vūžù	(po) vūž'u
Vyrbáʃ	Vrbās	Vrbā's
vyrbíne	vrbíne	vrbí'ne
Výrç	výrç	v'řç
výrh	výrh	v'řh
výrh	výrh	vř'h
vyrsnáče	vršnáče	vršná'če
vyrsnáče	vršnáče	vršná'če
výrt	výrt	v'řt
výrt [‘šupljina’]	výrt	'vřt
vyrtán	vrťán	vrťā'n
vyrtáń	vrťán	vrťā'ń
vyrtív	vrťív	vrťi'v
vyrtúľ	vrťúľ	vrťú'ľ
vzéti	vzéti	vzé'ti
vzétje	vzéťje	vzé'tje
ýr [uzvik]	ř	ř'
Yrdéľ	Rděl	Rdě'l
yrpé (napravlatti)	řpě [řpe] (napravlăti)	'řpe (napravl'ati)
yrvánje	řvánje	řvā'nje
(u) zá (čas)	(u) zā (čas)	(u) zā' (čas)
zabádatti	zabádăti	zabăd'ati
zabelittíſe	zabeliſti# se	zabel'iſti# se
zabiattíſe	zabiatti# se	zabi'atti# se
zabíjan	zabíjan	zabí'jan
zabiležzívatti	zabilěžívăti	zabiležív'ati
zabitíſe	zabití# se	zab'iti# se
zábittíſe	zábitti se	záb'iti se
zablúditti	zabludăti	zablud'ati
zabludjávatti	zabludjăvăti	zabludjăv'ati
zabludjévatti	zabludjĕvăti	zabludjĕv'ati
zabodén	zaboděn	zabodě'n
(profitti) zàboga	(proſti) zà_Boga	(proſiti) 'za_Boga
zabráňanje	zabráňanje	zabrá'ňanje
zabraňévatti	zabraňēvăti	zabraňēv'ati
zacénitti	zacéñiti	zacéñ'iti
zacíñatti	zaciñăti	zaciñ'ati
zácip	zācip	zāc'ip

zacvríti	zacvríti	zacvrí'ti
začétak	začěták	začēt'ak
začéti	začeti	začē'ti
začetív	začetív	začetī'v
začétje	začetje	začē'tje
začínatti	začínäti	začin'ati
začína	začína	zači'ńa
začínan	začínan	zači'ńan
zadán	zadän	zadā'n
zadísatti	zadisäti	zadiš'ati
zadobítje	zadobítje	zadobī'tje
zadúsen	zadüßen	zadū'šen
zadúsenje	zadüßenje	zadū'šenje
zadúsitti	zadūšiti	zadūš'iti
zadúžatti	zadūžäti	zadūž'ati
zadúžen	zadüžen	zadūž'zen
zadúžitti	zadüžäti	zadūž'iti
zadyrzáňa	zadržänja	zadržá'nja
zafír	zafír	zaſí'r
zagańnatjé	zagàńati# se	zag'ańati# se
zaglúsatti	zaglūšäti	zaglūš'ati
zaglúsitti	zaglūšiti	zaglūš'iti
zagováran	zagoväran	zagovä'ran
zagútén	zagüťen	zagü'ťen
zagúťenje	zagüťenje	zagü'ťenje
zagútitti	zagüťiti	zagüť'iti
zahàja	zahäja	zah'aja
zaimáç	zaimäč	zaimä'č
zajéti	zajëti	zajë'ti
zájti	zäjti	zä'jti
zakápçan	zakăpčan	zakā'pčan
zakápçatti	zakăpčäti	zakăpč'ati
Zakápaç	zakăpäč	zakăp'ač
zakápan	zakăpan	zakă'pan
zakápatti	zakăpäti	zakăp'ati
základ	zákläd	zäkl'ad
zakléti	zaklëti	zaklë'ti
zakopçívan	zakopčívan	zakopč'i van
zakúćitti	zakūćiti	zakūć'iti
zalágan	zalăgan	zală'gan
zalévanje	zalëvanje	zalë'vanje
zalévatti	zalëväti	zalëv'ati
zalívan	zalívan	zalī'van
zalívatti	zalíväti	zalív'ati
zaludà	zaludä [zalùda]	zal'uda
zalùda	zalùda	zal'uda
zalúdo	zalüdö	zalüd'o

zalúdu	zalūdù	zalūd'u
zamán	zamān	zamā'n
zamáſtitti	zamāſtiti	zamāſt'iti
zamáſtittje	zamāſtiti se	zamāſt'iti se
zamàza	zamàza	zam'aza
zaméçattje	zaméçati se	zaméç'ati se
zamegásen	zamedāšen	zamedā'šen
zamejásitti	zamejāſiti	zamejāš'iti
zamítanje	zamítanje	zamī'tanje
zamùka	zamùka	zam'uka
zámuka	zámùka	zám'uka
zamýrtje	zamýtje	zamř'tje
zandríti	zandríti	zandrí'ti
zandrítti	zandrítti [zandríti]	zandrí'ti
zaneſénje	zanesěnje	zanesē'nje
zanesén	zanešen	zanešē'n
zaníkan	zaníkan	zani'kan
zaníkatti	zaníkäti	zaník'ati
zanímitti	zanímäti	zaním'iti
zanovèta	zanovèta	zanov'eta
zaodívan	zaodívan	zaodi'ven
zaostánje	zaostänje	zaostä'nje
zaostávlan	zaostävjan	zaostä'vjan
zaostávlanje	zaostävļanje	zaostä'vļanje
zapácen	zapáčen	zapā'čen
zapáçitti	zapáčiti	zapáč'iti
zapàcka	zapàčka	zap'ačka
zapéti	zapéti	zapē'ti
zapetlán	zapetļān	zapetļā'n
zapetlívatti	zapetļiväti	zapetļiv'ati
Zápiſ	zápis	zāp'is
zapíſan	zapíſan	zapi'san
zapláta	zapláta	zapl'ata
zapletenò	zapletenò	zapleten'o
zapoçétak	zapoçëtäk	zapoçët'ak
zapoçéti	zapoçëti	zapoçë'ti
zapoçéťje	zapoçëtje	zapoçë'tje
zapopívatti	zapopiväti	zapopiv'ati
Zapovedník	zapovedník	zapovední'k
zapovídán	zapovídan	zapovi'dan
zapovídanje	zapovídanje	zapovi'danje
zapovídatti	zapovídäti	zapovíd'ati
zapovidník	zapovidník	zapovidní'k
zaprásen	zapräšen	zaprā'šen
zaprekjuçér	zaprekjučer	zaprekjuče'r
zaprekjuçéra	zaprekjučera	zaprekjuče'ra
zapréti	zaprëti	zaprë'ti

zapričeti	zapričeti	zapričē'ti
zapriſéći	zapriséći	zaprisé'ći
zapríti	zapríti	zaprí'ti
zapúſtan	zapúštan	zapū'štan
zapúſtanje	zapúštanje	zapū'štanje
zapúſtati	zapúſtati	zapúſt'ati
zapustéńje	zapuſtěńje	zapuſtě'nje
zapýrtje	zapřtje	zapř'tje
zár	zár	'zár
zarájal	zarāsal	zarā'sal
zâratise	zârati se	'zârati se
(na) zâre	(na) zâre	(na) 'zâre
zarèz	zařez	zar'ez
zárez	zárèz	zár'ez
záreza (lûka)	zárëza (lûka)	zár'eza ('lûka)
zarezzávanje	zarézavanie	zareză'veanje
záriz	záríz	zár'iz
zarúçatti	zarúčäti	zarúč'ati
zarúçen	zarúčen	zarú'čen
zarúçitti	zarúčiti	zarúč'iti
zarúknutti	zarükñuti	zarükn'uti
záſad	zásäd	zäs'ad
záſe	zā̄_se	zā̄'_se
zaſéd	zasèd	zas'ed
zaſedív	zasedív	zasedī'v
zaſedjávan	zasedjávan	zasedjá'vean
[& zaſím]	zaſím	zasí'm
zaſkúçatti	zaskúčäti	zaskúč'ati
zaſléditti	zaslédäti	zasléd'iti
zaſlíp'lan	zasliplán	zaslī'płan
zaſlip'lávan	zaslipłávan	zaslipłā'vean
zaſlùga	zaslùga	zasl'uga
zaſlùžba	zaslùžba	zasl'užba
zaſlúžitti	zaslùžiti	zaslùž'iti
zaſpán	zaspän	zaspā'n
Zaſpánik	zaspánik	zaspā'nik
Zaſpánka	zaspánka	zaspā'nka
zaſpáno	zaspáno	zaspā'no
zaſpávam	zaspávam	zaspā'vam
zaſpávanje	zaspávanje	zaspā'veanje
zaſpávatti	zaspáväti	zaspáv'ati
Zaſtava ['stijeg']	zastäva	zast'ava
záſtava ['polog', 'zalog']	zäſtäva	zäſt'ava
záſtava ['polog', 'zalog']	zäſtäva	zäſt'ava
zaſtáv'la	zastävla	zastā'vļa
zaſtáv'atti	zastäv'äti	zastäv'ati
zaſtávni	zastävni	zastā'vni

záštávni	záštávni	záštā'vni
zaſtríti	zaſtríti	zaſtrí'ti
zaſúti	zaſúti	zaſú'ti
zaſvidočéć	zaſvidočéć	zaſvidoče'ć
zasúmitti	zaſumíti	zaſum'iti
zatečén	zatečen	zateče'n
zatím	zaſim	zaſim'm
(çà) záto	(çà) záto	(ç'a) zá'to
záton	zaſton	zaſt'on
zatríti	zatríti	zatrí'ti
zatrúdjen	zatrúdjen	zatrú'djen
zatúći	zatúći	zatú'ći
zatyrgávanje	zaſtrgávanje	zaſtrgā'vanje
zausníca	zausníca	zausn'ica
zauzéti	zauzéti	zauzé'ti
zavetán	zavetán	zavetā'n
zavézan	zavézan	zavē'zan
zavézatti	zavézatti	zavēz'ati
zavezávan	zavezávan	zavezā'van
zavezívan	zavezívan	zavezī'van
zaviàt	zaviàt	zavi'l'at
zavíja	zavíja	zaví'ja
závik ['povik']	závík	záv'ik
zavíknutje	zavíknutje	zaví'knutje
zavíkñenje	zavíkñenje	zaví'kñenje
zavínut	zavínut	zaví'nut
zavínutti	zavínuti	zavín'uti
zavínen	zavínen	zaví'nen
zavít	zavít	zav'it
zavjéti	zavjéti	zavjé'ti
zavlíci	zavlíci	zavlí'ći
zavoľstá	zavoľštá	zavoľštá'
zavúći	zavúci	zavū'ći
zavyrsávatti	zavíšaväti	zavíšav'ati
zavýrsen	zavíšen	zavíš'en
zavzétiſe	zavzéti se	zavzé'ti se
zavzétje	zavzétje	zavzé'tje
zaziváč	zaziváč	zazivā'č
zazívanje	zazívanje	zazi'vanje
zaznamenívan	zaznamenívan	zaznamenī'van
zaznamenívanje	zaznamenívanje	zaznamenī'vanje
zazvánje	zazvánje	zazvā'nze
zažéti	zažéti	zažé'ti
zdán	zdän	zdā'n
zdávna	zdávna	zdā'vna
zdénçi	zděnçi	zdě'nçi
zdihávanje	zdihávanje	zdihā'vanje

zdívák [’nadimak’]	zdívák	zdī'vak
zdrúžen	zdrúžen	zdrū'žen
Zdrúženie	zdrúženie	zdrū'ženie
zdvojéći	zdvojéći	zdvojē'ći
zdyrzánje	zdržánje	zdržā'nje
Zdryzávanje	zdržávanje	zdržā'vanje
zebrán	zebrān	zebrā'n
zebráno	zebrāno	zebrā'no
zébsti	zébsti	zē'bsti
zēc	zēc	'zēc
Zecogónče	zecogōnče	zecogō'nče
Zecogónka	zecogōnka	zecogō'nka
Zecolóvka	zecolōvka	zecolō'vka
Zečár	zečár	zečā'r
zeleníče	zeleničje	zelenī'če
Zeleník	zeleník	zelenī'k
zelenína	zelenína	zelenī'na
(od) zeleníne	(od) zeleníne	(od) zelenī'ne
zelénko	zelénko	zelē'nko
zeleňák	zeleňák	zeleňā'k
zélo	zélō	zē'lō
zéle	zěle	zē'le
(Česka) Zeml'à	(Češka) Zemljà	(Češka) Zeml'a
Zemlák	zemlāk	zemlā'k
(dužina) zeml'é	(dužina) zemlē	(dužina) zemlē'
(pod) zemlóm	(pod) zemlōm	(pod) zemlō'm
Zemlopíſ	zemlopíſ	zemlop'is
Zemlopíſár	zemlopíſar	zemlopíſa'r
Zemlopíſárfvo	zemlopíſárfstvo	zemlopíſa'rſtvo
Zemlopíſje	zemlopíſje	zemlopíſje
zemlotrëſ	zemlotrëſ	zemlotr'es
zemlotréſje	zemlotrëſje	zemlotrëſje
Zèt	zèt	z'et
zéti	zéti	zē'ti
zgájaſe	zgāja se	zgā'ja se
zgáńanje	zgāńanje	zgā'ńanje
zgáranje	zgāranje	zgā'ranje
zgáratti	zgáràti	zgár'ati
zglòb	zglòb	zgl'ob
zglédan	zglédan	zglé'dan
zglédatti	zglédäti	zgléd'ati
zgodíſe	zgodíſe	zgodíſe
zgóř	zgóř	zgō'r
zgóra	zgóra	zgō'ra
zgoraſidéći	zgorasidéći	zgorasidé'ći
Zgornébje	zgornëbje	zgorné'bje
zgóru	zgóru	zgō'ru

zgrívan	zgrīvan	zgrī'van
zgúblanje	zgūblanje	zgū'błanje
zgûz (odnétje)	zgûz (odnětje)	'zgûz (odně'tje)
zhračlív	zhračlív	zhračl'v
Zidár	zidár	zidā'r
zíde ['izade']	zíde	zí'de
zíde (razrussiti)	zíde (razrùšiti)	'zíde (razr'ušiti)
zídi	zídi	'zídi
Zidotàr	zidotár	zidot'ar
(iz) zidòv	(iz) zidòv	(iz) zidò'v
zítì	zítì	zí'ti
zítje	zítje	zí'tje
Zíze	zízè	zíz'e
zizgán	zižgän	zižgä'n
zizgánje	zižgänje	zižgä'nje
zjúlo	zjùlð	zjùl'o
Zkázan	zkázan	'zkázan
zkázen	zkázen	zkä'zen
zkázenje	zkázenje	zkä'zenje
zkázitti	zkáziti	zkáz'iti
zkázno	zkázno	'zkázno
zkován	zkovän	zkovä'n
zkúsanje	zkúšanje	zkü'šanje
zkusávanje	zkušávanje	zkušä'vanje
(od) zlà	(od) zlà	(od) zl'a
zlamenìt	zlamenìt	zlamen'it
Zlatár	zlatár	zlatä'r
Zlátnica	zlátnica	zlä'tnica
Zlatník	zlatník	zlatnï'k
Zlatokòf	zlatokòs	zlatok'os
Zlatokópjé	zlatokópjé	zlatokò'pjé
zlatopretkán	zlatopretkän	zlatopretkä'n
Zlatován	zlatovän	zlatovä'n
Zlatožérce	zlatožérče	zlatozé'rče
Zlatožérka	zlatožérka	zlatozé'rka
zléze	zléze / zlézè [zležé]	zležé'
[# zlézé]	zlézé	zlézé'
zlíci	zlíci	zlí'ći
zlít	zlít	'zlít
Zloçínka	zločinka	zloči'nka
(izpoviddanje) zloçínstva	(izpovìdanje) zločinstva	(izpov'i'danje) zloči'nstvo
zloçínstvo	zločinstvo	zloči'nstvo
zloćà	zloćà	zloć'a
Zlùdi	zlùdi	'zlùdi
zmaknútje	zmaknütje	zmaknù'tje
zmîsal	zmîsal	'zmîsal
zmîsli	zmîsli	'zmîsli

zmíšlatti	zmíšlāti	zmíšl'ati
znadúci [⇒ znadúcí]	znadūci	znadū'ci
znáh	znáh	zn'ah
znájti	znájti	znā'jti
Znameník	znameník	znamenī'k
znamenívatti	znamenīvāti	znamenīv'ati
znaménje	znamēnje	znamē'nje
znáno	znáno	znā'no
'znenádje	'znenádje	'znenā'dje
znéti	zněti	znē'ti
znevarcé	znevarcē	znevarcē'
zníti	zníti	zni'ti
Znōl [grad]	Znōł	Znō'l
znútar	znūtar	znū'tar
znútra	znūtra	znū'tra
zôb	zôb	'zōb
zonnēfuga (prosle)	zōne# su ga (prosle)	z'one# su ga (prosle)
zopácen	zopácen	zopā'cen
zopáčenje	zopáčenje	zopā'čenje
zopáčitti	zopáčiti	zopáč'iti
zopíanje	zopīanje	zopī'lanje
zopíatti	zopíati	zopíl'ati
zopíja	zopíja	zopí'ja
zopítje	zopítje	zopí'tje
Zorà	zorà	zor'a
Zóra	Zórà	Zór'a
Zóre	Zórë	Zór'e
Zórka	Zórka	Zó'rka
zôv	zôv	'zōv
zovú	zovū	zovū'
zpácen	zpáčen	zpā'čen
zpáčenje	zpáčenje	zpā'čenje
zpâčno	zpâčno	'zpâčno
zpásti	zpásti	zpá'sti
zpeľávan	zpeľávan	zpeľá'ven
zpían	zpían	zpi'lan
zpíanje	zpíanje	zpi'lanje
zpít	zpít	'zpít
zpítatti	zpítäti	zpi'tati
zpítje	zpítje	zpi'tje
zprísčenje	zpríščenje	zpri'sčenje
zprísčítje	zpríščíti se	zpríšč'iti se
zpükatti	zpükäti	zpük'ati
zpúknutti	zpükñuti	zpükñ'uti
zpúsčan	zpüsčan	zpü'ščan
zpúznutti	zpüznùti	zpüzn'uti
zpyrvincé	zprvincē	zprvincē'

zraſté	zraſtě	zraſtě'
zráſti	zráſti	zráſti
zrâk	zrâk	'zrâk
zrávan	zrávan	zrá'van
(ù) zréci	(u#) zréci	(u#) zré'ći
zrelína	zrelína	zrelí'na
zrezzávan	zrežávan	zrezá'van
zrigávanje	zrigávanje	zrigā'vanje
zrigávattje	zrigáváti se	zrigāv'ati se
zríti	zríti	zrí'ti
zròk	zròk	zr'ok
ztòg ['kup']	ztòg	zt'og
ztrâga	ztrâga	'ztrâga
zûb	zûb	'zûb
(mèd) zubmí	(mèd) zubmí	(m'ed) zubmí'
zubolòm	zubolòm	zubol'om
zubún	zubún	zubū'n
zubúni	zubúni	zubū'ni
zûk	zûk	'zûk
[# zvàn] ['osim']	zvàn	zv'an
zván	zvän	zvā'n
zvanà	zvanä	zvan'a
zvanpútje	zvanpütje	zvanpū'tje
zvéçatti	zvēçäti	zvēç'ati
zvédanje	zvēdanje	zvē'danje
zvêk	zvêk	'zvêk
Zverár	zverär	zverä'r
Zverníák	zverñák	zverñä'k
Zvézan	zvëzan	zvë'zan
(ſedam) zvézd	(ſedam) zvëzd	(ſedam) zvë'zd
zvézda	zvëzdä	zvëzd'a
Zvezdár	zvezdär	zvezdä'r
zvézdbe	zvëzdbe	zvë'zdbe
zvída[n]	zvïdan	zvï'dan
zvídanje	zvïdanje	zvï'danje
zvidatti	zvïdäti	zvïd'ati
zvidjávanje	zvidjävanje	zvidjä'vanje
zvidjévanje	zvidjëvanje	zvidjë'vanje
zvijatti	zvïjäti	zvïj'ati
zvínen	zvïnen	zvï'nen
zviráňak	zviräňak	zvirä'ňak
Zvirár	zvirär	zvira'r
Zvirník	zvirñik	zvirñi'k
Zvirníák	zvirñák	zvirñä'k
zvísen	zvïšen	zvï'šen
zvízda	zvïzdä	zvïzd'a
zvòd	zvòd	zv'od

zvój	zvōj	zvō'j
zvôn	zvôñ	'zvôñ
[# zvoní]	zvoní	zvoní'
zvúčan	zvūčan	zvū'čan
zvúčanje	zvūčanje	zvū'čanje
zvúčatti	zvūčati	zvūč'ati
zvúći	zvūčí	zvū'čí
żár	žár	žá'r
żarnák	žarnák	žarn'ak
żáróm	žáróm	žárō'm
żderlív	žderlív	žderlī'v
żdréti	ždréti	ždré'ti
żdribac	ždribäc	ždrib'ac
żdribćár	ždribćär	ždribćä'r
żdríbe	ždríbe	ždrí'be
żéda	žéda	žé'da
żedív	žedív	žedí'v
żédja	žédja	žé'dja
żéga	žéđa	žé'da
żedjív	žedjív	žedjī'v
żeléć	želéć	želē'ć
żelézje	želézje	želē'zje
żelléći	želléći	želē'či
żel'à	żel'à	żel'a
żel'ár	żel'är	żel'är
żelénje	żelénje	żelé'nje
(na) żel'ù	(na) żel'ù	(na) žel'u
żenà	żenà	żen'a
żenè (nepristupaju)	żenè (ne pristupaju)	żen'e (ne pristupaju)
(odgon) żené	(odgon) żenë	(odgon) żenë'
[# żénka]	żénka	żé'nka
żennà	żenà	żen'a
żennè	żenè	żen'e
żénſki	żénski	żé'nski
żenù	żenù	żen'u
żeńác	żeńác	żeńā'c
żeńúh	żeńúh	żeńú'h
żèp	żèp	ż'ep
żepàc	żepäc	żep'ac
żepić	żepić	żep'ić
żérſtvo	żérstvo	żé'rstvo
żèſ	żès	ż'es
Zgáć	žgäč	žgā'č
żgán	žgän	žgā'n
Zganár	žganär	žganā'r
żgánje	žgänje	žgā'nje
żgé	žgë	žgë'

żgníti	žgníti	žgní'ti
żidóvſtwo	židōvſtvo	židō'vſtvo
żil'	žil̄	žil̄'
zítje	žítje	ží'tje
(hiz̄za) zítka	(hiz̄za) žítka	(h'iža) žítk'a
živárenje	živārenje	živā'renje
živé	živē	živē'
živínce	živīnče	živī'nče
(objačatti) živót	(objačatti) živót	(objač'ati) živ'ot
(ſtran) životà	(ſtran) životà	(ſtran) život'a
živúća	živūća	živū'ća
zmánje	žmānje	žmā'nje
zméčen	žmēčen	žmē'čen
zmećína	žmećína	žmećí'na
zméć	žmēć	žmē'ć
zméći	žmēći	žmē'ći
zmehćína	žmehćína	žmehćí'na
zmí	žmí	žmí'
zmír	žmír	žmí'r
zmíre<re>nje	žmírenje	žmí'renje
zmúr	žmúr	žmú'r
znáć	žnáć	žnā'č
zréti	žréti	žrē'ti
zríbe	žríbe	žrī'be
zríti	žríti	žrī'ti
zûć	žûć	'žuć
žudíjſtwo	žudíjſtvo	žudíjſtvo
zuhkína	žuhkína	žuhkí'na
zuhkoćà	žuhkoćà	žuhkoć'a
zuknùti	žuknùti	žukn'uti
zúł'	žúł̄	žú'l̄
zúł' (naçinitti)	žúł̄ (naçinitti)	žú'l̄ (naçin'iti)
zumbír	žumbír	žumbí'r
zúna	žúnä	žún'a
zúpa	žúpa	žú'pa
Zupàn	župàn	žup'an
zút	žút	'žút
zúta	žútä	žút'a
zúti	žúti	žú'ti
zúto	žúto	žú'to
zveplénka	žveplénka	žveplé'nka
žvî[ž]g	žvîžg	'žvîžg
žvîžgi	žvîžgi	'žvîžgi
zyrvnò	žrvnò	žrvn'o

ZAKLJUČAK

U svome je rječniku *Lexicon Latino-Ilyricum* Pavao Ritter Vitezović (1652.–1713.), kao i mnogi drugi (stariji) hrvatski pisci, posebice sastavljači rječnika i pisci slovnica, pri zapisu hrvatskih (ali i latinskih) riječi rabio stanovite nadslovke. No tim se nadslovcima, naime znakovima za naglaske, za određena razlikovna obilježja, ili pak gdjekada i za štogod drugo, nisu svi pisci služili na isti način, tj. nisu ih rabili u istome »značenju«. U porabi su uglavnom bila tri znaka, naslijedena iz tradicije grčkih gramatika, kojima se u grčkome označuju ova tri naglaska:

1. ' – oštri naglasak, tj. akut ($\ddot{\alpha}\xi\epsilon\eta\pi\varrho\sigma\vartheta\delta\alpha$)
2. ` – teški naglasak, tj. gravis ($\beta\alpha\varrho\epsilon\eta\pi\varrho\sigma\vartheta\delta\alpha$)
3. ~ – zavinuti naglasak, tj. cirkumfleks ($\pi\varepsilon\varrho\iota\sigma\pi\omega\mu\acute{e}v\eta\pi\varrho\sigma\vartheta\delta\alpha$).

U hrvatskoj tradiciji, posebice onoj gramatičkoj i leksikografskoj, porabu tih triju znakova možemo pratiti kakvih 250 godina, od Kašićeve slovnice *Institutiones linguae Illyricae*, objavljene 1604., pa sve do polovice devetnaestoga stoljeća, jer ih nalazimo još i u *Ilirskoj slovnici* Vjekoslava Babukića, izašloj 1854. (Babukić navedene znakove, te ujedno i same naglaske koji su tima znakovima obilježeni, zove *oštrim, težkim i zavinjenim*), te također u *Slovnici Hrvatskoj* Antuna Mažuranića, objelodanjenoj godine 1859. U tu se hrvatsku tradiciju uklapa i Vitezovićev *Lexicon*. Stoga je temeljno pitanje ove radnje bilo na koji je način u svome rječniku nadslovke rabio Vitezović, i to (1) kako ih je rabio na latinskim riječima, i (2) kako ih je rabio na hrvatskim riječima.

Naime, Vitezovićev se rječnik može shvatiti kao na stanovit način uređen skup riječi. Taj se skup sastoји od dvaju podskupova: od skupa svih latinskih riječi i od skupa svih hrvatskih riječi. Njihov je prijesjek prazan skup, a njihova udruga ili unija obuhvaća upravo sve riječi u Vitezovićevu rječniku. Unutar svakoga od tih dvaju (pod)skupova može se opet uočiti po jedan, i to pravi podskup, koji čine one (i samo one) riječi koje su obilježene nekim nadslovkom.

Latinskih riječi s nadslovkom ima u Vitezovićevu rječniku 1506. To je broj riječi razlikovnica. No budući da se neke riječi javljaju više puta, ukupan je broj

riječi pojavnica veći te iznosi 1810. U rječniku se ne nalazi nijedan primjer neke latinske riječi koja bi na dvama različitim mjestima bila obilježena različitim nadslovima, što znači da se u navedenim slučajevima može govoriti samo o različitim pojavcima jednoga te istoga zapisa.

Općenito uvezši, pa tako i kada su posrijedi latinske riječi, Vitezović rabi nadslovke na dvjema razinama. Te se dvije razine mogu nazvati prozodijskom i neprozodijskom. Pri porabi na prozodijskoj razini, osim što služe za razlikovanje značenja, nadslovci ujedno sadržavaju i obavijest o kračini ili o duljini sloga iznad kojega su zapisani. Određen broj napomena o kračini ili o duljini latinskih slogova Vitezović je mogao naći u rječniku Basiliusa Fabera (1520. – 1575. ili 1576.) *Thesaurus eruditionis scholasticae*, objavljenome godine 1572., koji mu je poslužio kao osnovni predložak za sastavljanje *Lexicona*. Faber ne obilježava dosljedno kvantitetu iliti otegu latinskih slogova. K tomu, on ne rabi uobičajene znakove za kračinu i za duljinu, tj. »ˇ« i »ˉ«, nego obično (latinski) upozorava na to da je pretposljednji slog neke riječi kratak ili dug, a ni to ne čini posvuda.

Obavijest pak o kračini ili o duljini sloga može imati izravnu posljedicu na izgovornoj razini, tj. može ujedno sadržavati i obavijest o mjestu naglaska, dakle uputu o tome kako valja određenu riječ naglasiti, ali takvu obavijest i ne mora sadržavati. Na prozodijskoj razini Vitezović rabi dva znaka: oštri i tupi, pri čem oštrim znakom bilježi duljinu sloga, a tupim njegovu kračinu. Da bi se to dokazalo valjalo je izlučiti i uzajamno suprotstaviti one parove riječi koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. To je pristup koji se osniva na Trubeckoj–Jakobsonovu pojmu oprjeke. Stoga se opis porabe nadslovaka kako na latinskim, tako i na hrvatskim riječima u Vitezovićevu rječniku mora temeljiti na razmatranju onih primjera u kojima se jasno očituje činjenica da dva nadslovka, tj. dva znaka stoje u (nekoj) oprjeci.

Pri tome valja razlikovati dva slučaja: (1) moguće je da je na svakoj od dviju riječi u paru doista obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak, ali je (2) moguće i to da je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a da je na drugoj izostavljen. Prvi se slučajevi mogu smatrati izričitom, tj. eksplisitnom oprjekom, naime izričitim zapisom oprjeke, gdje su

oba člana koja stupaju u oprjeku, doista i obilježena, dočim se drugi slučajevi mogu smatrati prikrivenom iliti skrovitom, tj. implicitnom oprjekom, naime takvim zapisom oprjeke u kojima je drugi član obilježen time što (uopće) nije obilježen (obilježenost neobilježenošću), dotično tako što je naveden nенаводом (*by default*).

Pri tome za svaku od dviju navedenih mogućnosti treba ustanoviti još i to ima li pojedini nadslovak, uzimajući u obzir slog na kojem se nalazi, izravnu posljedicu na izgovornoj razini ili nema. Tako dobivamo ove četiri mogućnosti:

1. izričita oprjeka s izravnom posljedicom na izgovornoj razini
2. skrovita oprjeka s izravnom posljedicom na izgovornoj razini
3. izričita oprjeka bez izravne posljedice na izgovornoj razini
4. skrovita oprjeka bez izravne posljedice na izgovornoj razini.

Moguće je napokon i to da se određeni nadslovak rabi na prozodijskoj razini, ali da pri tome ne стоји ni u kakvoj oprjeci. To je osobito čest slučaj s grčkim riječima u latinskome, gdje je Vitezović, bilježenjem kraćine ili duljine na određenome slogu, očevidno htio upozoriti na kojem je slogu dotična riječ u latinskome naglašena. A ima i nekoliko primjera gdje određeni nadslovak ne стоји ni u kakvoj oprjeci, a nema ni izravnu posljedicu na izgovornoj razini.

Pri porabi na neprozodijskoj razini nadslovci Vitezoviću služe samo za razlikovanje značenja, ali tako da pri tome istodobno sadržavaju dodatnu obavijest, razlikujući uzajamno bilo pojedine vrste riječi, bilo različite padežne dočetke. Na neprozodijskoj razini Vitezović rabi također dva znaka: tupi i zavinuti, pri čem mu tupi znak služi za razlikovanje vrsta riječi, a zavinuti rabi za obilježavanje određenih (istopisnih, a zapravo i istozvučnih) padežnih dočetaka. Moglo bi se reći da tupi znak rabi u tvorbi, a zavinuti u prijegibu. To je posve općenito pravilo, pa se može naći i gdjekoja iznimka. No takva se iznimka, makar u načelu, može smatrati i propustom.

Kada je dakle pojedina riječ obilježena tupim znakom na posljednjem slogu, ona obično стоји u skrovitoj oprjeci s nekom neobilježenom riječju (ili oblikom). Pri tome tupi znak, kako je već rečeno, osim što razlikuje odnosna značenja tih dviju riječi, sadržava ujedno i dodatnu obavijest o tome kojoj vrsti

riječi pripada primjer koji je obilježen nadslovkom. To opet znači da uzajamno nisu suprotstavljeni samo ta dva pojedinačna primjera nego i pojedini skupovi ili razredi riječi kojih su dva dotična primjera članovi. Stoga se mogu uspostaviti ovakvi parovi oprjeka (prvi je član u paru obilježen nadslovkom): prilog : pridjev (particip), prilog : glagol, prilog : imenica, prilog : zamjenica, prilog : prijedlog, prijedlog : (puko) slovo, veznik : glagol, veznik : zamjenica, veznik : prijedlog, poredbeni veznik : namjerni veznik, uzvik : imenica.

Kada je posljednji slog obilježen zavinutim znakom, redovito se može uspostaviti (skrovita) oprjeka između nadslovkom obilježene riječi i one neobilježene. Razlog je tomu što Vitezović zavinuti znak rabi za obilježavanje određenoga padežnoga dočetka, i to onoga kojemu je lik istovjetan nekomu drugomu padežnomu dočetku. Tako označuje ove dočetke: *-â* (ablativ jednine I. sklonidbe), *-ô* (ablativ jednine II. sklonidbe), *-îs* (ablativ množine I. sklonidbe), *-îs* (ablativ množine II. sklonidbe), *-bûs* (ablativ množine III. sklonidbe), *-î* (ablativ jednine III. sklonidbe, osnove na *-i*), *-ûs* (genitiv jednine IV. sklonidbe), *-ûm* (genitiv množine IV. sklonidbe).

Prema tome, oštri znak Vitezović rabi isključivo na prozodijskoj razini, a zavinuti isključivo na neprozodijskoj razini. Tupi znak međutim rabi na objema razinama, što znači da tupi znak ima zapravo dva značenja, jednom dojavljuje obavijest o kračini sloga, a drugi put obilježava određenu vrstu riječi (u razlici spram druge vrste kojoj je lik, tj. zapis istovjetan). Tu ipak ne može biti nikakve zabune jer se jedno značenje (obavijest o kračini sloga, tj. 'kračina') javlja samo u jednim okolinama (svagda na neposljednjem slogu), a drugo značenje ('prilog', 'prijedlog', itd.) u drugim okolinama (svagda na posljednjem slogu). Stoga se može reći da te dvije porabe, tj. ta dva značenja, stoje u komplementarnoj distribuciji.

U Vitezovićevu se rječniku nalaze tri latinske riječi koje su obilježene dvama nadslovcima: *procérè*, *témétum* i *tenérè*. Pri tome, u dvama se od triju navedenih primjera nadslovci rabe na dvjema različitim razinama (*procérè* i *tenérè*), pri čem nadslovak koji se rabi na prozodijskoj razini, ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini. Zapis *procérè* ujedno je jedini primjer neke latinske riječi koja je u rječniku obilježena dvama različitim nadslovcima. S

druge strane, u jednome se primjeru nadslavci rabe na istoj, naime na prozodijskoj razini (*témétum*), ali u tome primjeru jedan nadslavak ima izravnu posljedicu na izgovornoj razini, a drugi ju nema. To pokazuje da je Vitezović mogao zapisivati više nadslavaka na istoj riječi, te da to ne bi dovodilo ni do kakve zabune. Štoviše, mogao je na pretposljednjem slogu dosljedno bilježiti samo jedan znak, recimo oštri, kada je taj slog dug, a tupi i zavinuti znak zapisivati isključivo na posljednjem slogu, rabeći prvoga u »tvorbi«, tj. za razlikovanje vrsta riječi, a drugoga u prijegibu, tj. za razlikovanje padežnih dočetaka. To bi vjerojatno bio »najrazumniji« i zacijelo najgospodarniji pristup. Svaki bi zapis sadržavao obavijest o izgovoru, koja u nekim slučajevima može biti i dodatna obavijest o značenju, a određen bi broj primjera sadržavao još jednu, posebnu obavijest u vezi sa značenjem.

U Vitezovićevu se rječniku mogu razlikovati dvije vrste propusta pri bilježenju nadslavaka na latinskim riječima. Jedna se vrsta propusta može nazvati »prenesenim« pogreškama, tj. prenesenima iz Faberova rječnika, a druga se vrsta može imenovati »pravim« pogreškama, tj. pogreškama samoga Vitezovića (bez obzira na Fabera i usuprot njemu), pri čem su sve ove potonje zapravo *lapsus calami*.

Pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, kada su posrijedi nadslavci na latinskim riječima, ukupan bi njihov broj iznosio 24. Od toga se 2 propusta odnose na neprozodijsku razinu, a 22 na prozodijsku razinu. Oba su propusta na neprozodijskoj razini prenesena iz Faberova rječnika, a od 22 na prozodijskoj razini 18 ih je preneseno iz Fabera. Takve se prenesene pogreške ne mogu u pravome smislu smatrati pogreškama, jer je općenito vidljivo, ne samo u pogledu prozodije, do koje se je mjere Vitezović oslanjao na Faberov rječnik. Utoliko se može reći da zapravo nije imao razloga sumnjati u Fabera pa je i u onim primjerima gdje je Faber pogriješio, postupio kao i u drugima, tj. primijenio je svoj način bilježenja nadslavaka držeći se pri tome Faberovih oznaka o kračini ili duljini slogova. Štoviše, moglo bi se reći i obrnuto: da upravo takve prenesene pogreške pružaju najjači dokaz da je Faberov rječnik bio Vitezoviću predloškom, a ujedno pokazuju naravno i to koliko se je njime služio.

Utoliko bi samo one 4 pogreške na prozodijskoj razini bile prave pogreške. Tu je Vitezović pogriješio prije svega utoliko, gledajući sa stajališta predloška kojim se je koristio, što nije ispravno prenio Faberove oznake o kračini ili duljini slogova, a onda dakako i utoliko što u latinskome doista i nije onako kako je obilježio. No kao što je već rečeno, bit će da je u tim slučajevima ipak posrijedi *lapsus calami*.

Usporedimo li sada taj broj pogrešaka, tj. 4, s ukupnim brojem latinskih riječi koje su obilježene nekim nadsvrhom, a to je 1810 (ovdje valja uzeti u obzir sve riječi pojavnice, jer je Vitezović mogao pogriješiti, tj. učiniti *lapsus calami*, i pri opetovanju nekoga zapisa), vidi se da je udio (pravih) pogrešaka posve zanemarljiv, tj. da omjer 1806 : 4 govori u prilog ispravnosti opisa koji je iznesen u prvome dijelu ove radnje. Ali ako bismo uzeli i broj razlikovnica, tj. 1506, omjer bi još uvijek bio jako dobar, tj. 1502 : 4. Napokon, ako bismo »pravim« pogreškama pribrojili i one prenesene iz Fabera, dobili bismo 1786 : 24, u slučaju riječi pojavnica, dotično 1482 : 24, u slučaju riječi razlikovnica, a i ta se dva omjera mogu smatrati više nego prihvatljivima. Stoga valja zaključiti da opisana pravila obuhvaćaju zapravo sve latinske riječi s nadsvrhom, dakle sve članove tako određenoga podskupa latinskih riječi u Vitezovićevu rječniku, uz posve zanemarljiv broj propusta.

Opis porabe nadsvraka na latinskim primjerima omogućuje da se, makar okvirno, prepostavi značenje nekih nadsvraka i na hrvatskim riječima. Primjerice, ako Vitezović na latinskim riječima, pri prozodijskoj porabi, tupim znakom obilježava kračinu, razložno je prepostaviti da i u hrvatskome, pri prozodijskoj porabi, tim znakom obilježava neku kračinu, a vrlo vjerojatno i naglašenu kračinu. Ili pak, ako oštrim znakom obilježava neku duljinu, može se prepostaviti da i na hrvatskim riječima tim znakom bilježi duljinu, premda time još nije rečeno kakvu duljinu: silaznu ili uzlaznu, te ako ovu potonju, preostaje i dalje pitanje bilježi li njime visokouzlaznu ili dubokouzlaznu.

Hrvatskih riječi s nekim nadsvrhom u Vitezovićevu rječniku ima znatno više negoli latinskih. K tomu, kada su posrijedi hrvatske riječi, nije bilo dovoljno uzeti u obzir samo riječi razlikovnice, kao što se je to moglo učiniti u slučaju latinskih riječi s nadsvrhom, nego je valjalo razmotriti sve pojavnice.

To se je moralo učiniti zato što, s jedne strane, nije svejedno javlja li se neka riječ, zapisana s jednim određenim nadslovkom, samo jedanput, dvaput ili pak više puta, recimo petnaest. Jasno je da u posljednjem slučaju takav zapis, tj. ukupan broj pojavaka takva zapisa, ima znatno veću dokaznu snagu. S druge opet strane, gdjekada određena riječ, ili neki oblik određene riječi, na različitim mjestima u rječniku bude obilježen različitim nadslovcima (čega u latinskom nema). U tome je slučaju važno utvrditi i omjer u čestoti pojavljivanja jednoga i drugoga zapisa.

Hrvatskih riječi pojavnica koje su obilježene nekim nadslovkom, u Vitezovićevu rječniku ima ukupno 9532. Kao i u slučaju latinskih riječi, i opis porabe nadslovaka na hrvatskim rijećima, kako je već rečeno, valjalo je započeti ponajprije razmatranjem onih primjera u kojima se jasno očituje činjenica da dva nadslovka, tj. dva znaka stoje u (nekoj) oprjeci. I ovdje Vitezović nadslovke katkada rabi na dvjema razinama: na prozodijskoj i na neprozodijskoj. No u slučaju hrvatskih riječi poraba na neprozodijskoj razini posve je iznimna: ona se tiče samo tupoga znaka, i to u nekim strogo određenim okolnostima. Na hrvatskim je dakle rijećima uobičajena poraba na prozodijskoj razini. No da bi se to dokazalo, valjalo je izlučiti i uzajamno suprotstaviti one parove riječi koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadslovka. Pri tome, i u slučaju hrvatskih riječi kao i kod latinskih, valja razlikovati dva slučaja: (1) moguće je da je na svakoj od dviju riječi u paru doista obilježen po jedan (uzajamno različit) nadslovak, ali je (2) moguće i to da je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadslovak, a da je na drugoj izostavljen. Prvi bi slučajevi stoga činili izričitu, tj. eksplicitnu oprjeku, naime takvu oprjeku gdje su oba člana koja u nju stupaju, doista i obilježena, dočim bi drugi slučajevi tvorili prikrivenu iliti skrovitu, tj. implicitnu oprjeku, naime takvu gdje je drugi član obilježen time što (uopće) nije obilježen (već spomenuta obilježenost neobilježenošću).

Budući da se Vitezović služi trima nadslovcima, kako bi se jasno uvidjelo da svaki od njih rabi u drugome, tj. u osobitome značenju, od znatne je važnosti bilo pronaći takve primjere u kojima se tri različita zapisa uzajamno razlikuju samo trima različitim nadslovcima (tj. pronaći tri različite riječi

kojima je »lik«, kada je zapisan bez nadslavaka, istovjetan, a istodobno je nadslavcima moguće uzajamno razlikovati značenje tih triju riječi, osim što je moguće razabrati i naglasak svakoj od njih). Na taj se je način moglo tada uspostaviti tri para riječi, u kojima bi po dva člana bila u uzajamnoj oprjeci. Budući da su to ključni, nosivi primjeri, koji ponajbolje pokazuju na koji način Vitezović rabi pojedine nadslavke, od tih je primjera valjalo započeti razmatranje. U Vitezovićevu se rječniku nalazi pet takvih trojaka, od kojih se tri mogu smatrati ključnima, a dvije preostale trojke, budući da je riječ o uzvicima, dovoljno zanimljivima da i one budu razmotrene. Navodim svih pet u trima zapisima: Vitezovićevu, današnjem i u dvonadslavnome:

fán ≠ *fâ̄n* ≠ *fâ̄̄n*

sâ̄n ≠ *sâ̄̄n* ≠ *sâ̄̄̄n*

sâ̄'n ≠ *'sâ̄n* ≠ *s'an*

vás ≠ *vâ̄s* ≠ *vâ̄̄s*

vâ̄s ≠ *vâ̄̄s* ≠ *vâ̄̄̄s*

vâ̄'s ≠ *'vâ̄s* ≠ *v'as*

vód ≠ *vô̄d* ≠ *vô̄̄d*

vô̄d ≠ *vô̄̄d* ≠ *vô̄̄̄d*

vô̄'d ≠ *'vô̄d* ≠ *v'od*

ó ≠ *ô* ≠ *ò*

õ ≠ *ô* ≠ *ȭ*

ô' ≠ *'ô* ≠ *'o*

ú ≠ *û* ≠ *ù*

û ≠ *û̄* ≠ *û̄̄*

û' ≠ *'û* ≠ *'u*

Iznalazak triju navedenih trojaka bio bi u određenome jezikoslovnome pristupu dostatan da se dokaže temeljni stavak u vezi s nadslavcima na hrvatskim rijećima, naime to da je Vitezović oštrim znakom bilježio novi, čakavski, ili hrvatski akut, tj. visokouzlagni naglasak, zavinutim znakom

dugosilazni naglasak, a tupim znakom kratkosilazni naglasak. To je pristup koji ne bi išao za tim da »pregledava« sve primjere, tj. sve potvrde, te da potom utvrđuje kolik je omjer između onih koji se slažu s navedenim stavkom i onih koji se ne slažu, koji su dakle »pogrješni«, pa ako je taj omjer dovoljno velik, tj. ako je vrlo malo onih primjera koji su »pogrješni«, izvede zaključak o ispravnosti stavka. Takav bismo pristup mogli nazvati »statističkim«. No usuprot tomu »statističkomu« pristupu mogao bi se zamisliti i pristup koji bi pošao od (zapravo kibernetičke) pretpostavke da je »sredena« poraba triju nadslovaka manje vjerojatna od »nesređene«, ili rečeno posve općenito – da je red manje vjerojatan od nereda (određena se čaša može napraviti na jedan i samo jedan način, a razbiti se može na milijun načina). Stoga se »sredena« poraba ne bi mogla smatrati pukom »slučajnošću«, nego posve svjesnim činom, pa bi utoliko, strogo uvezši, jedan jedini pronađeni primjer takve trojke kojom se pokazuje da svaki od triju nadslovaka ima svoje određeno značenje, bio dostatan dokaz pretpostavljenoga stavka. Tada bi pak svi ostali primjeri bili razvrstani u dvije skupine, gdje bi u jednoj bili oni i samo oni primjeri koji se slažu s navedenim temeljnim primjerom, a u drugoj oni koji se s njime ne slažu, pri čem bi k tomu valjalo razmotriti i (okolnosne) razloge toga neslaganja: povođenje za sličnim primjerom, nedovoljno znanje, nedosljednost, nepažnja, umor, nehomičan propust, *lapsus calami*, itd.

Osim takva pristupa u ovoj je radnji uporabljen i onaj drugi, »statistički« pristup, tako da su »pregledani« svi primjeri s nekim nadslovkom na hrvatskim riječima u Vitezovićevu rječniku, pa stoga u »dokaznome postupku« osnovnu ulogu ima omjer između »ispravnih« i »pogrješnih« primjera. Stoga je osobito važna činjenica da se određena riječ u istovjetnu zapisu, tj. s istim nadslovkom, javlja u rječniku na više mjesta. Štoviše, upravo je broj pojavaka istoga zapisa ono što pokazuje stanovitu dosljednost, tako reći – ustaljenost zapisa. Ako se, primjerice, u rječniku javljaju dva ovakva zapisa: *zíde* (treće lice jednine prezenta glagola *ziti*) i *zîde* ('zidove'), uspostavljajući pri tome oprjeku *zíde : zîde*, ali se svaki od njih nalazi samo na jednom mjestu u Vitezovićevu rječniku, tada je to dakako vrijedan iznalazak, koji potvrđuje temeljni stavak ove radnje u vezi s nadslovcima na hrvatskim riječima, no njegova je dokazna

snaga ipak slabija od oprjeke *lúg* : *lûg*, jer se *lúg* ('pepeo') javlja osam puta, a *lûg* ('gaj') dva puta u rječniku.

K tomu, osobito je važno uočiti one primjere koji se javljaju više puta u rječniku, ali nemaju dosljedan, dakle ustaljen zapis, te pri tome utvrditi koliki je omjer između zapisa koji se očekuje, dakle »ispravnoga« zapisa, i onoga koji se ne očekuje, tj. »pogrješnoga« zapisa. Takav je primjer riječ *sud* u značenju 'prosuda', 'sudište', koja se u rječniku javlja petnaest puta, od čega četrnaest puta u zapisu koji se očekuje, dakle u »ispravnome« zapisu, tj. *súd*, a jedanput u zapisu koji se ne očekuje, dakle u »pogrješnome« zapisu, tj. *sûd* (to bi značilo 'posuda'). Jasno je pri tome da je omjer 14 : 1 jako dobar, te da se može zaključiti kako je zapis *sûd* u jednakosti *arbitratus* nastao zabunom, na što su mogla utjecati dva zavinuta znaka koja su ispravno napisana u neposrednoj okolini zapisa *sûd*, tj. zavinuti znak na dočetku za genitiv jednine IV. latinske sklonidbe (gdje se taj znak ne rabi na prozodijskoj razini), te isti takav znak na hrvatskoj riječi *dub* (gdje se rabi na prozodijskoj razini), tj. *dûb*, u jednakosti *arbor*, koja u rukopisu slijedi neposredno nakon jednakosti *arbitratus*. To bi značilo da su ta dva zapisa »povukla« za sobom i zapis *sûd*. Druga je mogućnost dakako da je posrijedi jednostavno *lapsus calami*.

Osim primjera u kojima se tri različita zapisa uzajamno razlikuju samo trima različitim nadsvorcima, tj. gdje se trima različitim riječima kojima je »lik«, zapisan bez nadsvoka, istovjetan, istodobno može nadsvorcima uzajamno razlikovati njihovo značenje, trebalo je razmotriti i pojedine parove riječi, dakle dvojke, koje se na razini zapisa uzajamno razlikuju samo u pogledu nadsvoka. Valja se također podsjetiti i na to da se Vitezović služi i udvajanjem suglasnika, čime označuje naglašenu kračinu prethodnoga sloga, pa i takve primjere treba uzeti u obzir pri uspostavljanju oprjeka, koliko god da samo po sebi »udvajanje« nije nadsvok.

Iz Vitezovićeva se rječnika, uključujući i uzvike, može izlučiti stotinjak takvih parova oprjeka. Pri tome one mogu biti dviju vrsta: izričite oprjeke, gdje je na svakoj od dviju riječi u paru obilježen po jedan (uzajamno različit) nadsvok (npr. *lúg* 'pepeo' : *lûg* 'gaj'), ili pak prikrivene oprjeke, gdje je na samo jednoj od dviju riječi u paru obilježen jedan nadsvok, a na drugoj je

izostavljen [npr. (*f*) *Bogom* (instrumental jednine) : *Bogóm* (dativ množine)]. Tomu valja dodati i oprjeke u kojima jedna riječ u paru ima udvojeni suglasnik [npr. *mukka* ‘trud’, ‘napor’ : *múka* (treće lice jednine prezenta glagola *mukati*) : *mûka* (genitiv jednine imenice *mûk*)]. No potonje oprjeke, kojih u rječniku ima dosta, nisu uračunate u spomenutih stotinjak. Štoviše, navedeni bi se primjer, *mukka* : *múka* : *mûka*, mogao smatrati i jednom od trojaka. No njih ipak, budući da nedostaje zapis jednoga, u ovome slučaju tupoga nadslovka, nisam uvrstio među razmatrane (ključne) trojke. Napokon, ako bismo brojili i one parove u kojima jedna riječ ima udvojeni suglasnik, a druga nema nikakva nadslovka, tada bi takvih parova oprjeka bilo i znatno više.

U Vitezovićevu rječniku ima nadalje 207 hrvatskih riječi koje se u istovjetnu zapisu javljaju pet ili više puta. Ukupan broj svih njihovih pojavnica iznosi 1680, što čini otprilike šestinu cjelokupnoga broja pojavnica. Od toga su 22 pojavnice »pogrješne«, tj. odstupaju od zapisu koji se očekuje. Stoga bi omjer između »ispravno« i »pogrješno« zapisanih pojavnica iznosio 1658 : 22. To je zacijelo dostatno dobar omjer da se na osnovi njega može zaključiti o ispravnosti temeljnoga stavka ove radnje u vezi s nadslovcima na hrvatskim riječima, naime toga da je Vitezović oštrim znakom bilježio novi, čakavski, ili hrvatski akut, tj. visokouzlagni naglasak, zavinutim znakom dugosilazni naglasak, a tupim znakom kratkosilazni naglasak. Valja međutim pripomenuti da se od ta 22 primjera njih 5 ne mora smatrati »pogrješno« zapisanima, što bi značilo da bi omjer tada bio još povoljniji, tj. 1663 : 17.

To bi značilo da se obama navedenim pristupima može dokazati valjanost već spomenutoga temeljnoga stavka, i onim što sam ga uvjetno nazvao »kibernetičkim«, gdje se u obzir uzimlje, strogo rečeno, samo jedan primjer (ako je pravi), kao i ovim što sam ga, također uvjetno, nazvao »statističkim«, gdje se razmatraju svi primjeri, tj. sve potvrde za pojedine nadslovke, pa se potom utvrđuje kolik je omjer između onih koji se slažu s temeljnim stavkom (koji ga dakle potvrđuju), i onih koji se s njime ne slažu (koji ga ne potvrđuju).

Vitezović u svome rječniku, kako je već rečeno, naglašenu kračinu zapisuje na dva različita načina: tupim znakom i udvojenim suglasnikom nakon sloga koji je kratak i naglašen. Premda je jasno da udvojeni suglasnik

nije nadsvršak, pri razmatranju tupoga znaka ipak je trebalo uzeti u obzir i takve zapise. Štoviše, takvih riječi koje sadržavaju udvojeni suglasnik, u rječniku je velik broj, pa ih nije imalo smisla sve ni nabrajati, jer bi to značilo navesti gotovo polovicu hrvatskoga dijela rječnika. Pri tome treba razlikovati slučajeve u kojima se udvojenim suglasnicima ne obilježava naglašena kračina prethodnoga sloga, nego se oni javljaju zbog pravopisnih razloga, najčešće na granici složenice, jer Vitezović uglavnom piše tvorbenim pravopisom, npr. *preddobje* (u natuknici *immaturitas*).

Ta dvostruka poraba, tj. činjenica da se jedan naglasak bilježi dvama načinima, upućuje na to da zacijelo ima primjera gdje bi određena riječ, koja je naglašena kratkosilaznim naglaskom, mogla biti zapisana na dva načina. Ipak, nije u potpunosti tako. Naime u Vitezovićevu se rječniku jasno vidi težnja da se ta dva načina razgraniče, i to tako da se tupim znakom označi naglašena kračina, tj. kratkosilazni naglasak, samo na posljednjem slogu, dok je takav naglasak u sredini ili na početku riječi redovito obilježen udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. To pak znači da se u načelu očekuju zapisi *vodà* i *golobràd*, ali *ribba*, *kuppli* i *bradavvica* (a ne *rìba*, *kùpli* i *bradàvica*). Ali to naravno nije dosljedno provedeno, pa se u rječniku mogu naći i protuprimjeri za svaki od navedenih slučajeva. A kadšto se opet javljaju i dvostruki zapisi. Takvih dvostrukih zapisa kada naglasak nije na posljednjem slogu, ima u Vitezovićevu rječniku ukupno 14 parova. Posve je izdvojen primjer *glavinna* (u podnatuknici *umbilicus rotæ*, natuknice *umbilicus*), koji je ujedno i jedini takav u rječniku, gdje je naglašena kračina samoglasnika *i* obilježena i udvojenim suglasnikom *n* i tupim znakom na tome *i*.

S druge strane, u rječniku ima 7 primjera gdje je slučaj obrnut, tj. gdje je naglašena kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu, kada se ovaj dočinje na suglasnik, obilježena udvojenim suglasnikom, a ne tupim znakom, kako je inače u rječniku uobičajeno. U određenome se smislu navedenih 7 primjera u kojima je naglašena kračina u posljednjem (ili jedinom) slogu obilježena udvojenim suglasnikom, mogu smatrati iznimkama, no s druge strane ti zapisi ipak pokazuju da je Vitezović mogao i ostale slične primjere pisati s udvojenim suglasnikom, a ne s tupim znakom, tj. da je npr. moglo biti *gradd*, *paff*,

golobradd, koſmatt, repatt, a ne gràd, pàſ, golobràd, koſmàt, repàt, kako jest u rječniku. To bi značilo da je Vitezović mogao »razdvojiti« porabu udvajanja suglasnika i zapisa tupoga znaka, tj. da je porabu udvajanja suglasnika mogao poopćiti, pa na taj način zapisivati naglašenu kračinu uvijek kada je imao mogućnost udvajanja suglasnika, a pisanje tupoga znaka ostaviti isključivo za one primjere kada se naglasak (tj. visina) nalazi na posljednjem kratkome slogu u riječima koje se dočinju na samoglasnik (poput *vodà*).

S time u vezi valja reći da je u načelu uvijek moguće razlikovati između onoga što je Vitezović doista činio, i što se može potvrditi nizom primjera, i onoga čemu je (možda i ne posve svjesno) težio, ali u provedbi toga nije uvijek bio dosljedan. Moguće je dakle razlikovati razine razmatranja. Tako je moguće uočiti Vitezovićevu težnju da naglašenu kračinu u posljednjem slogu bilježi tupim znakom, a naglašenu kračinu u sredini i na početku riječi udvojenim suglasnikom iza naglašenoga sloga. To međutim, kako je već rečeno, nije izvedeno dosljedno, pa se i za jedno i za drugo mogu naći protuprimjeri, a osobito ima puno takvih gdje se naglašena kračina u sredini i na početku riječi ipak bilježi tupim znakom, a ne udvojenim suglasnikom. Ta bi se razina, za razliku od prve, recimo »činjenične razine«, mogla nazvati »razinom onoga čemu se teži«. Nadalje, jasno se nazire i treća razina, recimo »razina mogućnosti«, ili razina »onoga što je bilo moguće učiniti«. To je nešto što Vitezović nije činio, a nije tomu ni težio, ali je sama poraba nudila takvu mogućnost. U ovome se slučaju može reći da bi ta treća razina bila spoznaja da je Vitezović mogao posve »razdvojiti« porabu udvajanja suglasnika i zapisa tupoga znaka. Time bi dobio posve jasno pravilo, tj. da se naglašena kračina, uvijek kada je to moguće, bilježi udvajanjem suglasnika iza naglašenoga sloga, a ako to nije moguće, zapisom tupoga znaka iznad samoglasnika u naglašenome slogu (a to redovito biva u posljednjem naglašenome slogu u riječima koje se dočinju na samoglasnik).

U nekih se stotinjak primjera u rječniku udvojenim suglasnicima ne obilježava naglašena kračina, a ti udvojeni suglasnici nisu zapisani ni zbog pravopisnih razloga, nego se njima označuje samo (nenaglašena) kračina. To obično bude u izvedenicama i složenicama u kojima temeljna riječ sadržava

(inače naglašenu) kračinu. U tim se slučajevima redovito u temeljnoj riječi, ili u prvotnici, nalaze udvojeni suglasnici, kojima je međutim tu obilježena naglašena kračina (katkada ta naglašena kračina može biti obilježena i tupim znakom, a istom u izvedenici ili složenici udvojenim suglasnicima). No izvedenica (ili složenica) više nema naglasak na istome mjestu, ali se zapis kračine i dalje zadržava. Zapravo, bilježi se kračina temeljnoga lika značljive jedinice. Stoga se ti zapisi mogu smatrati morfonološkim, jer ima naravno kračina i u drugim riječima u rječniku, ali ih Vitezović ne bilježi, nego samo onda ako se može uspostaviti veza između dviju riječi, od kojih jedna (prvotnica) sadržava udvojene suglasnike kojima je obilježena naglašena kračina, a druga (izvedenica ili složenica) zadržava taj zapis, ali se naglasak pri tome više ne nalazi na istome mjestu. Ta se kračina, tj. ti udvojeni suglasnici nalaze redovito ispred zapisa naglaska, tj. ispred nadgovorka.

Od triju nadgovorka kojima se služi, Vitezović jedino tupi znak rabi i na neprozodijskoj razini. Tada je njegovo značenje 'kraj riječi', ili 'kraj postave'. Ta se poraba redovito javlja na prednaglasnicama, tj. na veznicima poput *a*, *i*, *da*, *ni*, te na prijedlozima poput *na*, *o*, *po*, *pri*, *u*, *za*, no nalazi se katkada i u drugim slučajevima, npr. na granici dviju zanaglasnica i sl. Razlog za takav zapis leži u tome što Vitezović prednaglasnice i zanaglasnice vrlo često piše sastavljeni s naglašenom riječju, pa obično (premda ne uvijek) tupim znakom voli obilježiti takav sastavljeni pisan veznik ili prijedlog da se zna da je to zapravo »samostalna« riječ.

Premda u načelu Vitezović ne zapisuje skakanje naglaska na prednaglasnicu, koliko god da ga u određenim prilikama ima u senjskome govoru (kao i inače u čakavskome), u rječniku ima 8 primjera koji bi se mogli tumačiti kao zapis takva skakanja, doduše kao vrlo neobičan i pomalo »umjetan« zapis.

Vitezović u svome rječniku oštri znak rabi za zapis visokouzlagno naglašene duljine. Moglo bi se reći da je to njegovo temeljno značenje. No taj oštri znak Vitezović još rabi i za zapis prednaglasne duljine. Valja podsjetiti da su u senjskome govoru sve zanaglasne duljine pokraćene, a i sve prednaglasne, osim duljine pred kratkosilaznim naglaskom. Budući da je to jedini položaj

gdje se duljina može ozbiljiti, jasno je da je opstojnost (ili neopstojnost) duljine u senjskome govoru (a tako je i u Vitezovića) od znatne važnosti, tj. da je duljina u tome položaju obavijesna, pa ju stoga valja i obilježiti. Najjednostavniji su i ujedno najočevidniji primjeri, a takvih primjera ima jako puno, gdje je sigurno posrijedi duljina, infinitivi glagola koji prije naglašenoga preposljednjega sloga u dočetku *-iti*, što Vitezović redovito zapisuje *-itti*, imaju duljinu, npr. *gráditti* (dva puta, u natuknicama *ædificare* i *fabricare*) ili *izrúçitti* (dva puta, u natuknici *renuntiatio* i u podnatuknici *suppetias ferre*, natuknice *suppetiæ*). Uočiti je međutim u tim primjerima da se udvojeni suglasnici nalaze iza sloga koji je obilježen oštrim znakom, dakle iza dugoga sloga, za razliku od morfonološkoga zapisa (nenaglašene) kraćine, gdje se udvojeni suglasnici nalaze ispred sloga koji je obilježen (tupim ili oštrim) nadsvrhom.

Ima međutim u rječniku slačajeva gdje Vitezović oštrim znakom piše duljinu pred drugim oštrim znakom kojim je obilježen visokouzlazni naglasak. Uzmemu li da je ta duljina pred naglašenom duljinom, tj. pred visokouzlaznim naglaskom pokraćena, tada ne može biti govora o zapisu na izgovornoj razini, nego je i ovdje riječ o zapisu na morfonološkoj razini. Stoga bi se i ovdje moglo reći, kao i u slučaju morfonološkoga zapisa kraćine udvojenim suglasnicima, da je na taj način zapisan temeljni lik značljive jedinice, koji sadržava obavijest o opstojnosti dugoga samoglasnika u temeljnome obliku (tj. u nominativu prema genitivu ili instrumentalu, ako je riječ o imenicama i pridjevima u ženskome rodu, u infinitivu prema prezantu, ako je riječ o glagolima, ili pak u imenici prema odnosnome pridjevu, ako je riječ o tvorbi), premda se ta duljina u tome obliku ne ozbiljava. I zato takav zapis valja držati također morfonološkim, tj. zapisom na smjenoslovnoj razini (jer se duljina i kraćina, unutar sklonidbe, ili unutar sprege, ili unutar tvorbe – smjenjuju).

Valja svakako dodati i to da u rječniku nema ni jednoga jedinoga primjera gdje bi bio zapisan neki od novoštokavskih uzlaznih naglasaka.

Napokon, u Vitezovićevu se rječniku zavinuti znak rabi za zapis silazno naglašene duljine, tj. dugosilaznoga naglaska. To je jedino njegovo značenje. Može se ujedno reći da je poraba zavinutoga znaka najdosljednija, te da

Vitezović najmanje »griješi« pri njegovu zapisu, tj. da ga rabi upravo ondje gdje se i očekuje.

Pobrojimo li sve Vitezovićeve propuste, kada su posrijedi nadslovci na hrvatskim riječima, ukupan bi njihov broj iznosio 143, prihvatimo li da su primjeri poput genitiva jednine *rúke* »pogrješni«. Budući da u rječniku ima ukupno 9532 hrvatske riječi s nekim nadslovkom, to bi značilo da omjer između »ispravno« i »pogrješno« zapisanih primjera iznosi 9389 : 143. A taj je omjer jako dobar. No ako primjere poput *rúke* ne bismo smatrali »pogrješnima«, što bi bilo moguće, tada bismo dobili još povoljniji omjer, tj. 9428 : 104 (budući da primjera poput *rúke* ima 39, tih 39 valja oduzeti od 143, te tako dobijemo 104 propusta). Zaključak bi dakle i ovdje bio, kao i pri razmatranju latinskih riječi s nadslovkom, da opisana pravila obuhvaćaju veliku većinu hrvatskih riječi s nadslovkom, tj. veliku većinu tako određenoga podskupa hrvatskih riječi u Vitezovićevu rječniku, uz posve zanemarljiv broj propusta.

POPIS LITERATURE

1. *Allgemeine deutsche Biographie / auf Veranlassung und mit Unterschützung Seiner Majestät des Königs von Bayern Maximilian II ; herausgegeben durch die historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften.* Leipzig : Verlag von Duncker & Humblot, 1875 – 1912. 56 sv.
2. Babić, Stjepan ; Brozović, Dalibor ; Moguš, Milan ; Pavešić, Slavko ; Škarić, Ivo ; Težak, Stjepko. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika : nacrti za gramatiku.* Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Nakladni zavod Globus, 1991. [Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti = Opera Academiae scientiarum et artium Croaticae. Razred za filolološke znanosti ; knj. 63.]
3. Babić, Stjepan ; Brozović, Dalibor ; Škarić, Ivo ; Težak, Stjepko. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika.* Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2007. [Velika hrvatska gramatika ; knj. 1.] [Biblioteka Jezični priručnici.]
4. Babukić, Vjekoslav. *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga / uredjena Věkoslavom Babukićem.* // Danica ilirska. God. 2 (1836), br. 10 (5. ožujka) ; str. 37 – 40, br. 11 (12. ožujka) ; str. 41 – 44, br. 12 (19. ožujka) ; str. 45 – 48, br. 13 (26. ožujka) ; str. 49 – 52, br. 14 (2. travna) ; str. 53 – 56, br. 15 (9. travna) ; str. 57 – 60.
5. Babukić, Vjekoslav. *Ilirska slovnica / sastavi Věkoslav Babukić.* U Zagrebu : Běrzotiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja, 1854.
6. Bally, Charles. *Accent grec, accent védique, accent indo-européen / par Ch. Bally.* // Mélanges de linguistique offerts à M. Ferdinand de Saussure. Paris : Librairie ancienne Honoré Champion, éditeur, 1908. Str. 1 – 29. [Collection linguistique publiée par La Société linguistique de Paris ; knj. 2.]
7. Bally, Charles. *Manuel d'accentuation grecque / Charles Bally , Professeur honoraire de l'Université de Genève.* Berne : Édition A. Francke S. A., 1945.

8. Barić, Eugenija ; Lončarić, Mijo ; Malić, Dragica ; Pavešić, Slavko ; Peti, Mirko ; Zečević, Vesna ; Znika, Marija. *Hrvatska gramatika*. Zagreb : Školska knjiga, 1995.
9. Bauhin, Caspar. *Pīvāξ theatri botanici : sive index in Theophrasti Dioscoridis , Plinii et botanicorum qui a seculo scripserunt opera / Caspari Buhini , Basileens. archiatri et professoris ordin. Basileae Helvet. : Sumptibus & typis Ludovici Regis*, 1623.
10. Beekes, Robert S[tephen] P[aul]. *Comparative Indo-European linguistics : an introduction* / Robert S. P. Beekes , University of Leiden ; translated by UvA Vertalers/Paul Gabriner. Amsterdam ; Philadelphia, Pennsylvania : John Benjamins Publishing Company, 1995.
11. Belostenec, Ivan. *Gazophylacium, seu Latino-Ilyricorum onomatum aerarium : selectioribus synonymis, phraseologiis, verborum constructionibus, metaphoris, adagiis, abundantissime locupletatum / admodum reverendi patris Joannis Bēllosztēnēcz, e sacra D. Pauli primi Eremitae religione*. Zagrabiae : Typis Joannis Baptistae Weitz, 1740. [Pretisak. Zagreb : Liber ; Mladost, 1972. 2 sv.]
12. Bezljaj, France. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti ; Inštitut za slovenski jezik, 1976 – 2005. 4 sv.
13. Bidwell, Charles E. *The phonemics and morphophonemics of Serbo-Croatian Stress* / Charles E. Bidwell. // The Slavic and East-European journal. Vol. 7 (1963), No. 2 (Summer) ; str. 160 – 165.
14. Bidwell, Charles E. *Accent patterns of the Serbo-Croatian noun* / Charles E. Bidwell. // Folia linguistica : acta Sociatatis linguisticae Europaea. Vol. 2 (1968), No. 1 – 2 (January) ; str. 18 – 28.
15. Blaise, Albert. *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens / revu spécialement pour le vocabulaire théologique par Henri Chirat , Professeur à la Faculté de théologie catholique de Strasbourg*. Strasbourg : »Le latin chrétien«, 1954.

16. Brlić, Andrija Torkvat. *Grammatik der illyrischen Sprache wie solche im Munde und Schrift der Serben und Kroaten gebräuchlich ist* / von Andreas Torquat Berlić. Wien : Mechitharisten-Buchdruckerei, 1854.
17. Brlić, Ignat Alojzije. *Grammatik der illirischen Sprache, wie solche in den südslawischen Ländern Serbien, Bosnien, Slavonien, Dalmatien, Kroatien und von den Illiriern und Serben in Ungarn und der Vojvodina gesprochen wird* / für Deutsche verfaßt und herausgegeben von Ignatz Al. Berlić. 3. durchgesehene und verbesserte Auflage. Agram : gedruckt und im Verlage bei Franz Suppan, k. k. pr. Buchdrucker und Buchhändler, 1850. [Got.]
18. Brodski jezikoslovci : djelomični pretisci gramatika Blaža Tadijanovića, Marijana Lanosovića i Ignjata A. Brlića s komentarima / priredila i predgovore napisala Ljiljana Kolenić. Slavonski Brod : Matica hrvatska Slavonski Brod, 2003. [Biblioteka Brodska pisana riječ ; knj. 2.]
19. Browne, E. Wayles ; McCawley, James D. *Srpskohrvatski akcenat*. // Zbornik za filologiju i lingvistiku = [Archivum philologicum et linguisticum]. (1965), sv. 8 ; str. 147 – 151.
20. Broz, Ivan ; Ivezović, Franjo. *Rječnik hrvatskoga jezika* / skupili i obradili Dr. F. Ivezović i Dr. Ivan Broz. U Zagrebu : Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek), 1901. 2 sv.
21. Brozović, Dalibor. *O Stjepanu Ivšiću kao slavenskom i hrvatskosrpskom akcentologu*. // Zbornik u čast Stjepana Ivšića = [Collectanea in Stephani Ivšić honorem] / [urednici Mate Hraste, Ljudevit Jonke, Milan Ratković]. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo, 1963. Str. 25 – 36.
22. Brozović, Dalibor. *Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti*. // Hrvatska književnost u evropskom kontekstu / uredili Aleksandar Flaker, Krunoslav Pranjić. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ; Sveučilišna naklada Liber – Zagreb, 1978. Str. 9 – 83.
23. Budmani, Petar. *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)* / di Pietro Budmani. Vienna : A spese dell' autore, 1867.

24. Budmani, Petar. *Dubrovački dijalekat, kako se sada govorи / napisao dop. član P. Budmani.* // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1883), knj. 65 ; str. 155 – 179. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički.
25. Crystal, David. *A dictionary of linguistics and phonetics.* 4. ed. Oxford : Blackwell Publishers, 1997.
26. Curtius, Georg. *Slovnica jezika gèrčkoga /* od Dra. G. Curtius-a ; s němačkoga preveo na hèrvatski Franjo Petračić, profesor gimnazije senjske. U Zagrebu : Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja, 1867.
27. Daničić, Đuro. *Mala srpska gramatika /* napisao Đ. Daničić. U Beču : U štampariji jermenskoga manastira, 1850. [Ćir.]
28. Daničić, Đuro. *Srpski akcenti /* Đuro Daničić. Beograd ; Zemun : Grafički zavod Makarije a. d., 1925. [Srpska kraljevska akademija. Posebna izdanja ; knj. 58. Filosofski i filološki spisi ; knj. 16.] [Ćir.]
29. Della Bella, Ardelio. *Istruzioni grammaticali della lingua illirica = Gramatičke pouke o ilirskome jeziku /* prijevod s izvornika Nives Sironić-Bonefačić ; pogovor Darija Gabrić-Bagarić. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2006. [Biblioteka Pretisci ; knj. 6.]
30. Diels, Paul. *Aus der Geschichte der lateinischen Schrift bei den Südslaven /* von Paul Diels ; vorgetragen am 3. Februar 1950. München : Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1951. [Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse ; Jahrgang 1950, Heft 10.]
31. Divković, Mirko. *Latinsko-hrvatski rječnik za škole /* priredio Mirko Divković , ravnatelj kralj. gornjogradske gimnazije zagrebačke. 2. izd. U Zagrebu : Troškom i nakladom kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, 1900. [Pretisak. Zagreb : ITRO »Naprijed«, 1980.]
32. Du Cange, Charles du Fresne. *Glossarium mediae et infimae Latinitatis /* conditum a Carolo du Fresne domino Du Cange , auctum a monachis ordinis S. Benedicti cum supplementis integris D. P. Carpenterii , Adelungii, aliorum, suisque digessit G. A. L. Henschel ; sequuntur glossarium Gallicum, tabulae, indices auctorum et rerum, dissertationes.

- Ed. nova aucta pluribus verbis aliorum scriptorum a Léopold Favre. Niort : L. Favre, imprimeur-éditeur, 1883 – 1887. 10 sv.
33. Dybo, V[ladimir] A[ntonovič]. *Slavjanskaja akcentologija : opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyh paradigm v praslavjanskom* / V. A. Dybo. Moskva : Izdatel'stvo »Nauka«, 1981. [Ćir.]
 34. Dybo, V[ladimir] A[ntonovič]. *Tipologija i rekonstrukcija paradigmaticeskikh akcentnyh sistem.* // Istoricheskaja akcentologija i sravnitel'no-istoricheskij metod / [otvetstvennye redaktory R. V. Bulatova, V. A. Dybo]. Moskva : »Nauka«, 1989. Str. 7 – 45. [Ćir.]
 35. Dybo, V[ladimir] A[ntonovič]. *Balto-Slavic accentology and Winter's law* / V. A. Dybo ; translated from Russian by the editors. // *Studia linguarum.* (2002), sv. 3 ; str. 295 – 515.
 36. Estienne, Henri. *Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης = Thesaurus Graecae linguae* / ab Henrico Stephano constructus ; post editionem Anglicam novis additamentis auctum, ordineque alphabetico digestum tertio ediderunt Carolus Benedictus Hase , G. R. Lud. de Sinner, Ph. Dr., et Theobaldus Fix. [3. izd.] Parisiis : Excudebat Ambrosius Firmin Didot, Instituti Regii Franciae typographus, 1831 – 1865. 9 sv.
 37. Faber, Basilius. *Thesaurus eruditionis scholasticae, sive ratio docendi ac discendi, facili, plana et compendiaria prorsus via: ex optimis quibusque autoribus Graecis et Latinis. Et supellex instructissima verborum, locutionum, rerum, sententiarum, exemplorum, eorumque omnium, quae tum docentibus, tum dissentibus, adminiculo utilissimo esse, atque ad eruditionem negotio facili & expeditio comparandam facere possunt: cum adiuncta in plerisque locis interpretatione Germanica nota, usitata, accommoda & eleganti: ita omnia de industria collecta atque accommodata, ut & locos communes vocum rerumque multiplicium locupletissimos praestare possint* / a Basilio Fabro Sorano. Lipsiae : Cum Gratia et Privilegio Caes. Maiest. et Ill. Prin. August. Elect. Ducis Saxon., 1572.
 38. [Faber, Basilius.] *Calepini Dictionarium* [tj. *Thesaurus eruditionis scholasticae*]. [Vitezovićev predložak. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica. I 128.]

39. Faber, Basilius. *Thesaurus eruditionis scholasticae: sive supellex instructissima vocum, verborum, ac locutionum: tum rerum, sententiarum, adigiorum & exemplorum: quae docentibus juxta discentibus ad intelligendos solutae ac ligatae orationis Latinos auctores, solidamque eruditionem comparandam, magno adjumento esse possunt: cum adjuncta in locis plerisque interpretatione Germanica; additis item dictionibus Graecis; syllabarum praeterea indicata quantitate /* Basilius Fabri Sorani ; jam olim post aliorum operas per Augustum Buchnerum recensitus, emendatus, & doctorum observationibus auctus ; novam hanc editionem post binas suas priores Christophorus Cellarius infinitis locis correxit, & innumeris accessionibus locupletavit. Lipsiae : Apud Thomam Fritsch, 1696.
40. Finch, Geoffrey. *Linguistic terms and concepts*. Hounds mills, Basingstoke, Hampshire ; London : Macmillan Press Ltd, 2000. [How to study.]
41. Finka, Božidar. Čakavsko narječje. // Čakavska rič : polugodišnjak za proučavanje hrvatske čakavske riječi. God. 1 (1971), br. 1 ; str. 11 – 71.
42. Forcellini, Egidio. *Lexicon totius Latinitatis /* ab Aegidio Forcellini , seminarii Patavini alumno , lucubratum ; deinde a Iosepho Furlanetto , eiusdem seminarii alumno , emendatum et auctum ; nunc vero curantibus Francisco Corradini et Iosepho Perin , seminarii Patavini item alumnis , emendatius et auctius melioremque in formam redactum. Patavii : Typis seminarii, 1940. 6 sv.
43. Garde, Paul. *Naglasak /* prevoditelj Dragutin Raguž. Zagreb : Školska knjiga, 1993.
44. Georges, Karl Ernst. *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch /* aus den Quellen zusammengetragen und mit besonderer Bezugnahme auf Synonymik und Antiquitäten unter Berücksichtigung der besten Hilfsmittel ausgearbeitet von Karl Ernst Georges. Unveränderter Nachdruck der achten verbesserten und vermehrten Auflage von Heinrich Georges. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995. 2 sv.
45. Georgijević, Krešimir. *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*. Zagreb : Matica hrvatska, 1969.

46. Gesenius, Heinrich Friedrich Wilhelm. *A Hebrew and English lexicon of the Old Testament : with an appendix containing the biblical Aramaic* / based on the lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson ; edited with constant reference to the Thesaurus of Gesenius as completed by E. Rödiger, and with authorized use of the latest German editions of Gesenius's Handwörterbuch über das Alte Testament by Francis Brown with the co-operation of S. R. Driver and Charles A. Briggs. Oxford : Clarendon Press, 1907. [Pretisak s ispravcima. 1972. Treći otisak. 1976.]
47. Gesner, Konrad. *Historiae animalium lib. I. : de quadrupedibus viviparis* / Conradi Gesneri medici Tigurini. Tiguri : Apud Christ. Froschoverum, 1551.
48. Glare, P. G. W. *Oxford Latin dictionary* / edited by P. G. W. Glare. Oxford : At the Clarendon Press, 1982. [Pretisak. 1997.]
49. Glavičić, Branimir. *Marulićev latinski rječnik*. Split : Književni krug, 1997. [Sabrana djela Marka Marulića = Opera omnia.]
50. Gluhak, Alemko. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb : August Cesarec, 1993. [Biblioteka Vocabula.]
51. Gopić, Josip. *Prilog poznavanju akcenatske teorije Mažuranićeve : u obziru na komentatorska domišljanja* / napisao Josip Gopić. Tisak Antuna Scholza u Zagrebu : Naklada »Literarnoga kluba akademičke mladosti Starčevićanske«, 1907. [Knjižnica »L. K. A. M. S.« ; sv. 2.]
52. Gostl, Igor. *Od poredbenog jezičnog kompendija Fausta Vrančića do osmerojezičnog enciklopedijskog rječnika : Jugoslavenski leksikografski zavod u kontekstu suvremene leksikografije*. // Informatologia Yugoslavica : [službeno glasilo Referalnog centra Sveučilišta u Zagrebu = official journal of the Referral Centre of the University of Zagreb]. God. 16 (1984), br. 3 – 4 ; str. 263 – 268.
53. Ham, Sanda. *Jezik zagrebačke filološke škole*. Osijek : Ogranak Matice hrvatske Osijek, 1998. [Knjižnica Neotradicija ; kolo 2, knj. 1.]
54. Ham, Sanda. *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2006. [Biblioteka Jezični priručnici.]

55. Hamm, Josip. *Akcenatske opozicije u slavenskim jezicima : prilog diskusiji.* // Radovi Slavenskog instituta : posvećeni IV. međunarodnom kongresu slavista u Moskvi u mjesecu rujnu 1958. (1958), knj. 2 ; str. 61 – 73.
56. Hamm, Josip. *Prosodijski sistem Križanićeva govora.* // Život i djelo Jurja Križanića : zbornik radova. Zagreb : Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu ; Izdavački servis Liber, 1974. Str. 212 – 238. [Biblioteka Politička misao.]
57. Hamm, Josip ; Hraste, Mate ; Guberina, Petar. *Govor otoka Suska.* // Hrvatski dijalektološki zbornik. (1956), knj. 1 ; str. 7 – 213.
58. Haudry, Jean. *Indoevropopljani / Žan Odri* ; prevela s francuskog Ljubinka Jovanović. Sremski Karlovci : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990. [Biblioteka Elementi ; knj. 8.]
59. Hjelmslev, Louis. *Accent, intonation, quantité / Louis Hjelmslev.* // Studi baltici / a cura di Giacomo Devoto , Professore nella R. Università di Firenze. (1936 – 1937), vol. 6 ; str. 1 – 57. [Publicazioni dell' « Istituto per l'Europa orientale » Roma. Sezione baltica ; knj. 6.]
60. Hjelmslev, Louis. *Prolegomena to a theory of language /* translated by Francis J. Whitfield. Madison ; Milwaukee ; London : The University of Wisconsin Press, 1969.
61. Hjelmslev, Louis. *Prolegomena teoriji jezika /* prijevod Ante Stamać ; predgovor Mirko Peti. Zagreb : GZH, 1980. BibliotekaTeka.
62. Hockett, Charles F[rank]. *A course in modern linguistics /* Charles F. Hockett , Professor of linguistics and anthropology , Cornell University. New York : The Macmillan Company, 1958. [Petnaesti otisak. 1970.]
63. Holzer, Georg. *Die Einheitlichkeit des Slavischen um 600 n. Chr. und ihr Zerfall.* // Wiener Slavistisches Jahrbuch. (1995), Band 41 ; str. 55 – 89.
64. Hraste, Mate. *Čakavski dijalekat ostrva Hvara /* Mate M. Hraste. // Južnoslovenski filolog : povremeni spis za slovensku filologiju i lingvistiku. (1935), knj. 14 ; str. 1 – 57.
65. Hraste, Mate. *Čakavski dijalekat ostrva Brača /* od Dr-a Mate M. Hraste. // Srpski dijalektološki zbornik : rasprave i građa. (1940), knj. 10 ; str. 1 – 67.

66. Hraste, Mate ; Šimunović, Petar ; Olesch, Reinholt. *Čakavisch-deutsches Lexikon* / von Mate Hraste und Petar Šimunović ; unter Mitarbeit und Redaktion von Reinholt Olesch. Teil I. Köln ; Wien : Böhlau Verlag, 1979. [Slavistische Forschungen / herausgegeben von Reinholt Olesch ; Band 25/I.]
67. Ivić, Pavle. *Prozodijski sistem savremenog srpskohrvatskog jezika.* // *Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kuryłowicz.* Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1965. Str. 135 – 144. [Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie. Prace komisji językoznawstwa ; Nr. 5.]
68. Ivić, Pavle ; Lehiste, Ilse. *Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku.* // *Zbornik za filologiju i lingvistiku* = [Archivum philologicum et linguisticum]. (1963), sv. 6 ; str. 31 – 71.
69. Ivić, Pavle ; Lehiste, Ilse. *Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom jeziku : II.* // *Zbornik za filologiju i lingvistiku* = [Archivum philologicum et linguisticum]. (1965), sv. 8 ; str. 75 – 117.
70. Ivić, Pavle ; Lehiste, Ilse. *O srpskohrvatskim akcentima* / priredio Dragoljub Petrović. Sremski Karlovci ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2002. [Celokupna dela Pavla Ivića / redaktor izdanja prof. dr Milorad Radovanović ; sv. 7/1.] [Ćir.]
71. Ivšić, Jelka. *¶ u senjskom govoru.* // Južnoslovenski filolog : povremeni spis za slovensku filologiju i lingvistiku. (1931), knj. 10, sv. 1 – 3 ; str. 171 – 178.
72. Ivšić, Stjepan. *Šaptinovačko narječe* / predano u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 3. prosinca 1905. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1907), knj. 168 ; str. 113 – 162. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 67.

73. Ivšić, Stjepan. *Prilog za slavenski akcenat* / primljeno u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 10. maja 1910. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1911), knj. 187 ; str. 133 – 208. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički.
74. Ivšić, Stjepan. *Akcenat u gramatici Matije Antuna Režkovića* / primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 6. novembra 1907. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1912), knj. 194 ; str. 1 – 60. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 81.
75. Ivšić, Stjepan. *Akcenat u gramatici Igñata Alojzije Brlića* / primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 6. novembra 1907. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1912), knj. 194 ; str. 61 – 155. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 81.
76. Ivšić, Stjepan. *Današnji posavski govor* / primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 6. novembra 1907. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1913), knj. 196 ; str. 124 – 254. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 82.
77. Ivšić, Stjepan. *Današnji posavski govor : (svršetak)* / primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 6. novembra 1907. ; napisao Stjepan Ivšić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1913), knj. 197 ; str. 9 – 138. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički ; knj. 83.
78. Ivšić, Stjepan. *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike : quelques observations concernant l'accentuation et les problèmes dialectaux dans la langue croate ou serbe.* // Zbornik radova : Sveučilište u Zagrebu , Filozofski fakultet = [Collectanea : Universitas litterarum Zagabiensis , Facultas philosophica]. (1951), knj. 1 ; str. 359 – 378.

79. Ivšić, Stjepan. *Slavenska poredbena gramatika* / priredili Josip Vrana i Radoslav Katičić ; [kazala izradio Dubravko Škiljan]. Zagreb : Školska knjiga, 1970.
80. Ivšić, Stjepan. *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije = Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent* / mit einer Einleitung sowie Berichtigungen und Ergänzungen des Verfassers herausgegeben von Christiaan Alphonsus van der Berk. München : Wilhelm Fink Verlag, 1971. [Slavische Propyläen. Texte in Neu- und Nachdrucken ; Band 96.]
81. Ivšić, Stjepan. *Jezik Hrvata kajkavaca* / priredio Josip Lisac. Zaprešić : Matica hrvatska Zaprešić, 1996. [Znanstvena biblioteka ; sv. 3.]
82. Jagić, Vatroslav. *Naš pravopis* / V. Jagić. // Književnik : časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti. God. 1 (1864), sv. 1 ; str. 1 – 34, sv. 2 ; str. 151 – 180.
83. Jakobson, Roman. *Die Betonung und ihre Rolle in der Wort- und Syntagmaphonologie*. // Phonological studies / Roman Jakobson. 's-Gravenhage : Mouton & Co, 1962. Str. 117 – 136. [Selected writings / Roman Jakobson ; sv. 1.]
84. Jakobson, Roman. *On ancient Greek prosody*. // Phonological studies / Roman Jakobson. 's-Gravenhage : Mouton & Co, 1962. Str. 262 – 271. [Selected writings / Roman Jakobson ; sv. 1.]
85. Jakobson, Roman. *Über die Beschaffenheit der prosodischen Gegensätze*. // Phonological studies / Roman Jakobson. 's-Gravenhage : Mouton & Co, 1962. Str. 254 – 261. [Selected writings / Roman Jakobson ; sv. 1.]
86. Jakobson, Roman. *Information and redundancy in the common Slavic prosodic pattern*. // Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kuryłowicz. Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1965. Str. 145 – 151. [Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie. Prace komisji jazykoznawstwa ; Nr. 5.]
87. Jakobson, Roman. *Linguistics and poetics*. // Language in literature / Roman Jakobson ; edited by Krystyna Pomorska and Stephen Rudy.

- Cambridge, Massachusetts ; London, England : The Belknap Press of Harvard University Press, 1987. Str. 62 – 94.
88. Jakobson, Roman ; Halle, Moris. *Fundamentals of language* / by Roman Jakobson , Harvard University and Morris Halle , Massachusetts Institute of Technology. 's-Gravenhage : Mouton & Co, 1956. [Janua linguarum : studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata ; nr. 1.]
 89. Jakobson, Roman ; Halle, Moris. *Temelji jezika* / [preveli Ivan Martinčić , Ante Stamać ; izrada kazalâ Ivan Martinčić]. Zagreb : Globus, 1988. [Biblioteka Theoria universalis ; knj. 1.]
 90. Jakubinskij, L[uka]. *Die Vertretung der urslav. ē im Čakavischen* / L. Jakubinskij. // Zeitschrift für slavische Philologie. (1925), sv. 1 ; str. 381 – 396.
 91. Jambrešić, Andrija. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples : in usum potissimum studiosae juventutis* / digestum ab Andrea Jambressich, Societatis JESU sacerdote, Croata Zagoriensi ; [dodatak uredio Antun Šojat]. Zagrabiae : Typis Academicis Societatis JESU, per Adalbertum Wilh. Wesseli, 1742. [Pretisak. Zagreb : Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta, 1992.] [Posebna izdanja Zavoda za hrvatski jezik ; knj. 1.]
 92. Jedvaj, Josip. *Bednjanski govor*. // Hrvatski dijalektološki zbornik. (1956), knj. 1 ; str. 279 – 330.
 93. Jelaska, Zrinka. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika : glasovi, slogovi, naglasci*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2004.
 94. Jes'enin, Sergej Aleks'androvič. »Č 'ujěš – 'sāni letē, č 'ujěš – letē 'sāni.« / [prjepj'evao Bulcsú László]. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. God. 28 (1996), sv. 1 (br. 99) ; str. 64.
 95. Ježić, Slavko. *Hrvatska književnost od početka do danas : 1100 – 1941* / napisao Slavko Ježić. Zagreb : Naklada A. Velzek, 1944.
 96. Junković, Zvonimir. *O jeziku Vitezovićeve Kronike*. // Radovi Slavenskog instituta : posvećeni IV. međunarodnom kongresu slavista u Moskvi u mjesecu rujnu 1958. (1958), knj. 2 ; str. 93 – 119.

97. Junković, Zvonimir. *Prilog za suvremenu čakavsku dijalektologiju. // Čakavska rič : polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*. God. 3 (1973), br. 1 ; str. 7 – 38.
98. Junković, Zvonimir. *Šime Starčević i fonološki opis novoštokavskih naglasaka. // Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*. God. 25 (1977 – 1978), br. 3 (veljača) ; str. 80 – 85.
99. Jurišić, Blaž. *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku / B. Jurišić. // Analisi Jadranskog instituta*. (1956), sv. 1 ; str. 297 – 403.
100. Jurišić, Blaž. *Rječnik govora otoka Vrgade*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1966. Dio 1: Uvod. [Biblioteka Hrvatskog dijalektološkog zbornika.]
101. Jurišić, Blaž. *Rječnik govora otoka Vrgade : uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973. Dio 2: Rječnik. [Biblioteka Hrvatskoga dijalektološkog zbornika ; knj. 1 : dio 2.]
102. Jurišić, Blaž. *Nacrt hrvatske slovnice : glasovi i oblici u povijesnom razvoju*. Zagreb : Matica hrvatska, 1992. [Pretisak izdanja iz 1944.] [Znanstvena knjižnica.]
103. Jurišić, Blaž. *Nacrt hrvatske slovnice : tvorba imenica u povijesnom razvoju*. Zagreb : Matica hrvatska, 1992. [Znanstvena knjižnica.]
104. Kapetanović, Amir. *Na prvoj stubi hrvatske preporodne leksikografije : Daničina Sbirka, 1835. // Kolo : časopis Matice hrvatske : uteviljen 1842. God. 8 (1998), br. 1 (proljeće) ; str. 40 – 59.*
105. Kapović, Mate. *Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2003), knj. 41 ; str. 51 – 82.*
106. Kapović, Mate. *Nove duljine u hrvatskom jeziku : (nakon općeslavenskoga razdoblja). // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2005), knj. 44 ; str. 51 – 62.*

107. Kapović, Mate. *Slavic length again*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2005), knj. 45 ; str. 29 – 45.
108. Kapović, Mate. *Bilješke o naglasku Kašićeve gramatike*. // Croatica et Slavica Iadertina. (2006), vol. 2 ; str. 27 – 41.
109. Kapović, Mate. *Naglasne paradigmе o-osnovâ muškoga roda u hrvatskom*. // Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. (2006), knj. 32 ; str. 159 – 172.
110. Kapović, Mate. *Razvoj hrvatske akcentuacije*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2008), knj. 51 ; str. 1 – 39.
111. Kapović, Mate. *Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (2010), knj. 54 ; str. 51 – 109.
112. Karadžić, Vuk Stefanović. *Srpski rječnik, istolkovan njemačkim i latinskim rijećima* / skupio ga i na svijet izdao Vuk Stefanović = *Wolf Stephansohn's Serbisch-Deutsch-Lateinisches Woerterbuch = Lupi Stephani F. Lexicon Serbico-Germanico-Latinum*. U Beču (Wien, Viennae) : gedruckt bei den P. P. Armeniern, 1818. [Ćir.]
113. Karadžić, Vuk Stefanović. *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem rijećima* / skupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić = [*Lexicon Serbico-Germanico-Latinum* / edidit Vuk Steph. Karadschitsch]. U Beču : U štampariji jermenskoga manastira = [Vindobonae : Typis Congregationis Mechitaristiae], 1852. [Ćir.]
114. Kašić, Bartol. *Institutionum linguae Illyricae libri duo* / authore Bartholomaeo Cassio Curictensi Societatis Iesu. Ed. 1. Romae : Apud Aloysium Zannettum, 1604. // Most = The bridge : a journal of Croatian literature ; Collection of Croatian literature. (1990), sv. 1 ; str. 237 – 427. [Pretisak.]
115. Kašić, Bartol. *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige* / autor Bartol Kašić Pažanin Družbe Isusove ; [prijevod s izvornika Sanja Perić Gavrančić] =

[*Institutionum linguae Illyricae libri duo / authore Bartholomaeo Cassio Curictensi Societatis Iesu*]. 1. izd. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, [2002]. [Biblioteka Pretisci ; knj. 1.] [Pretisak izd. U Rimu : kod Alojzija Zannettija, 1604. = Romae : Apud Aloysium Zannettum, 1604.]

116. Katičić, Radoslav. *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije*. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, 1967.
117. Katičić, Radoslav. *Jezikoslovni ogledi*. Zagreb : Školska knjiga, 1971.
118. Katičić, Radoslav. *Gramatika Bartola Kašića*. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1981), knj. 388 ; str. 5 – 129.
119. Katičić, Radoslav. *Novi jezikoslovni ogledi*. 2., dopunjeno izd. Zagreb : Školska knjiga, 1992.
120. Katić, Frano. *Srpskohrvatsko-latinski rječnik za srednje škole : (po Georgesovu) / priredio prof. Frano Katić*. U Beču : U carskoj kraljevskoj nakladi školskih knjiga, 1904.
121. Kiparsky, Paul. *The inflectional accent in Indo-European* / Paul Kiparsky. // Language : journal of the Linguistic Society of America. Vol. 49 (1973), No. 4 (December) ; str. 794 – 849.
122. Kirsch, Adam Friedrich. *Abundantissimum cornu copiae linguae Latinae et Germanicae selectum : quo continentur vocabula Latina omnis aevi, antiqui, medii ac novi, pariter ac Graeca Latinitate donata, nec non formulae dicendi elegantiores et constructiones verborum; praeterea deorum, dearum, gentium, regnum, regionum, urbium, marium, fluviorum, insularum, montium, animalium, arborum, herbarum, florum et mineralium nomina; nec non theologorum, iure consultorum, medicorum, philosophorum, philologorum, poëtarum, ac mythicorum, artibus liberalibus, aliisque disciplinis, rei quoque militari ac monetariae verba propria, eorumque significationes et explicationes, syllabarum longitudine vel brevitate signis expressa: cui adiunguntur in fine calendarium romanum, compendia scribendi olim in Latio usitatissima, sive notae et sigla antiquorum; deinde adiecta est tabula alphabetica charact. Latin. in codicibus MStis pro seculorum ratione occurrentium, tum specimen Scripturae veteris, appendix regionum, urbium, montium et fluviorum; et ad postremum*

consanguinitatis pariter atque affinitatis tabula, nominaque numeralia / Adami Friderici Kirschii. Editio novissima. Lipsiae : Sumtu Engelharti Beniaminis Svikerti, 1774.

123. Klaić, Bratoljub. *Jedan pedagoški pokušaj u akcentologiji. // Zbornik u čast Stjepana Ivšića = [Collectanea in Stephani Ivšić honorem] / [urednici Mate Hraste , Ljudevit Jonke , Milan Ratković]. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo, 1963. Str. 195 – 202.*
124. Klaić, Bratoljub. *Bizovačko narjeće / Adolf Bratoljub Klaić. Bizovac : Matica hrvatska, Ogranak Bizovac, 2007.*
125. Klaić, Vjekoslav. *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.). Zagreb : Matica hrvatska, 1914.*
126. Knežević, Petar. *Pisme duhòvnè ràzlikè / sastavljene od O. F. Petra Knèxevicia iz Knìna rèda S. O. Francescka od obslùxènja, a Provìnciè Prisvètòga Odkùpiteglja u Dalmàcii. Ù Mletczìh : Pò Scimunu Occhi, 1765.*
127. Kolenić, Ljiljana. *Slavonski dijalekt. // Croatica : prinosi proučavanju hrvatske književnosti. God. 27 (1998), sv. 45 – 46 ; str. 101 – 116.*
128. Kombol, Mihovil. *Poviest hrvatske književnosti : do narodnog preporoda. Zagreb : Matica hrvatska, 1945. [Jubilarne izdanja o stotoj godišnjici Matice hrvatske 1842 – 1942 ; kolo 2, knj. 7.]*
129. Kortlandt, F[rederik] H[erman] H[enri]. *Slavic accentuation : a study in relative chronology / F. H. H. Kortlandt. Lisse, Netherlands : The Peter de Ridder Press, 1975. [PdR Press Publications in SLAVIC ACCENTUATION ; knj. 1.]*
130. Kortlandt, Frederik Herman Henri. *From Serbo-Croatian to Indo-European / Frederik Kortlandt. // Wiener Slavistisches Jahrbuch. (2005), Band 51 ; str. 113 – 130.*
131. Kravar, Miroslav. *O logičkom akcentu riječi u srpskohrvatskom. // Zbornik u čast Stjepana Ivšića = [Collectanea in Stephani Ivšić honorem] / [urednici Mate Hraste , Ljudevit Jonke , Milan Ratković]. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo, 1963. Str. 209 – 218.*

132. Kravar, Miroslav. *O grafici književnoga akcenta*. // Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika. God. 22 (1974 – 1975), br. 2 (prosinac) ; str. 39 – 51.
133. [Krstić, Kruno.] *Razvitak hrvatskog književnog jezika : predavanje dr Krunoslava Krstića*. // Nova Hrvatska. God. 2 (1942), br. 160 (11. srpnja) ; str. 8.
134. Krstić, Kruno. *Povijesni put hrvatskoga književnog jezika*. // Hrvatska revija. God. 15 (1942), br. 8 (kolovoz) ; str. 412 – 420.
135. Krstić, Kruno. *Razvoj i ustrojstvo hrvatskog jezika*. // Znanje i radost : enciklopedijski zbornik / [glavni urednik Ivo Horvat]. Zagreb : Naklada Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda, 1944. Knj. 3. Str. 40 – 45.
136. Krstić, Kruno. *Latinica : kod Hrvata*. // Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb : Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1962. Sv. 5. Str. 476 – 477.
137. Kühner, Raphael ; Holzweissig, Friedrich. *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1994. Erster Teil: Elementar-, Formen- und Wortlehre. [Unveränderter Nachdruck 1994 der 2. Auflage, Hannover 1912.]
138. Kühner, Raphael ; Stegmann, Carl. *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1997. Zweiter Teil: Satzlehre. 2 sv. [Diesem reprografischen Nachdruck wurde die 2., neubearbeitete Auflage, Hannover 1914, zugrunde gelegt, mit den Zusätzen und Berichtigungen zur 3. Auflage 1955 sowie den Berichtigungen zur 4. Auflage 1962 und zur 5. Auflage 1976 von Andreas Thierfelder.]
139. Kurepa, Đuro. *Što su skupovi i kakva im je uloga : priručnik za učenike srednjih škola* / napisao dr Đuro Kurepa , sveučilišni profesor. 2. izd. Zagreb : Izdavačko poduzeće »Školska knjiga«, 1967. [Materija i broj : biblioteka za matematiku, fiziku i kemiju ; 2.]
140. Kurepa, Svetozar. *Uvod u matematiku : skupovi – strukture – brojevi* / prof. dr. Svetozar Kurepa , redovni profesor Prirodoslovno-matematičkog

fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ; [crteže izradili: Milovan Kavšek , Tomislav Struić]. [3. izd.] Zagreb : Tehnička knjiga, 1975.

141. Kuryłowicz, Jerzy. *L'apophonie en indo-européen*. Wrocław : Zakład Imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1956. [Prace jazykoznanawcze ; knj. 9.]
142. Kuryłowicz, Jerzy. *L'accentuation des langues indo-européennes*. Wrocław ; Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1958. [Prace jazykoznanawcze ; knj. 17.]
143. László, Bulcsú. *Enûma eliš = (kada se gore...) : spjev o stvaranju svijeta : pohvala Marduku*. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. God. 8 (1976), br. 26 – 27 ; str. 5 – 20.
144. László, Bulcsú. *An information science approach to Slavic accentology : a dissertation submitted to the faculty of the division of the humanities in candidacy for the degree of doctor of philosophy*. Chicago, Illinois : University of Chicago, Department of Slavic Languages and Literatures, 1986.
145. László, Bulcsú. *Mušnammir gimillu = (L 'učaru cijelosti...)* : hvalopj 'ev S 'uncu. // Croatian »Indias« = Hrvatske »Indije« ; Most = The bridge : a journal of Croatian literature. (1990), sv. 4 ; str. 39 – 62.
146. László, Bulcsú. *Neka pitanja strojnoga razumijevanja prirodnoga jezika*. // Informacijske znanosti i znanje / uredili Slavko Tkalac , Miroslav Tuđman. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990. Str. 11 – 31.
147. László, Bulcsú. *Pabirci redničnoga i obavjestrničkôga pojmovlja oko razumnih sustava*. // Obrada jezika i prikaz znanja / uredili Slavko Tkalac , Miroslav Tuđman. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1993. Str. 11 – 73.
148. László, Bulcsú. *Uz prievod P'uškinova Spomenika*. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. God. 26 (1994), br. 91 ; str. 5 – 16.
149. László, Bulcsú. *Bilježka o_književnōme naglasku hrvātskōme*. // Suvremena lingvistika. God. 22 (1996), sv. 1 – 2 (br. 41 – 42) ; str. 333 – 391.
150. László, Bulcsú. *Iliad 'a Homērova : svitak prvi*. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. God. 28 (1996), sv. 2 (br. 100) ; str. 167 – 172.

151. László, Bulcsú. *Općitbena bilježitost pri odredbi srbstine i hrvatštine*. // Jezik i komunikacija : zbornik / urednici Marin Andrijašević , Lovorka Zergollern-Miletić. Zagreb : Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku, 1996. Str. 430 – 451.
152. László, Bulcsú. *Šammu ša libbi = Trava od srca*. // Trava od srca : hrvatske Indije II / [urednici Ekrem Čaušević (turkologija) , Zdravka Matišić (indologija) , Branko Merlin (sinologija) , Muhamed Ždralović (arabistika) ; urednik gost Marko Tadić (grafijski sustavi)]. Zagreb : Sekcija za orijentalistiku Hrvatskoga filološkog društva ; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2000. Str. 7 – 51.
153. Lehmann, Winfred P[hilipp]. *Historical linguistics : an introduction* / Winfred P. Lehmann. 3. ed. London ; New York : Routledge, 1992.
154. Lewis, Charlton T[homas] ; [Short, Charles]. *A Latin dictionary : founded on Andrews' edition of Freund's Latin dictionary* / revised, enlarged, and in great part rewritten by Charlton T. Lewis, Ph. D. Oxford : At the Clarendon Press, 1879. [Pretisak. 1996.]
155. *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* / redactionis praeses Marko Kostrenčić ; membra Veljko Gortan , Zlatko Herkov = [Rječnik srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije / uredništvo : predsjednik Marko Kostrenčić ; članovi Veljko Gortan , Zlatko Herkov]. Zagrabiae : Editio Instituti historici Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium = [Zagreb : Izdanje Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti], 1973 – 1978. 2 sv.
156. Liddell, Henry George ; Scott, Robert. *A Greek-English lexicon : with a revised supplement* / compiled by Henry George Liddell and Robert Scott ; revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie and with the cooperation of many scholars. Oxford : Clarendon Press, 1996.
157. Lindemann, Frederik Otto. *Einführung in die Laryngaltheorie* / von Dr. Frederik Otto Lindemann , Dozent an der Universität Oslo ; unter Mitwirkung von Prof. Carl Hj. Borgstrøm. Berlin : Walter de Gruyter & Co, 1970. [Sammlung Göschen ; Band 1247/1247 a.]

158. Lisac, Josip. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb : Matica hrvatska, 1996. [Mala knjižnica Matice hrvatske : novi niz ; kolo 5, knj. 26.]
159. Lisac, Josip. »*Jezik Hrvata kajkavaca*« nakon šezdeset godina. // *Jezik Hrvata kajkavaca* / Stjepan Ivšić ; priredio Josip Lisac. Zaprešić : Matica hrvatska Zaprešić, 1996. Str. 11 – 18. [Znanstvena biblioteka ; sv. 3.]
160. Lisac, Josip. *Hrvatski govori, filolozi, pisci*. Zagreb : Matica hrvatska, 1999. [Mala knjižnica Matice hrvatske : novi niz ; kolo 9, knj. 52.]
161. Lisac, Josip. *Hrvatska dijalektologija*. Zagreb : Golden marketing ; Tehnička knjiga, 2003. Dio 1: Hrvatski dijalekti i govorovi štokavskog narječja i hrvatski govorovi torlačkog narječja.
162. Lisac, Josip. *Hrvatska dijalektologija*. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009. Dio 2: Čakavsko narječe.
163. Lisac, Josip. *Uz razmatranje Stjepana Vukušića o zapadnom dijalektu – jedinom novoštokavskom potomku zapadne štokavštine*. // *Jezik* : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika. God. 58 (2011), br. 4 (listopad) ; str. 151 – 152.
164. Lončarić, Mijo. *Kajkavsko narječe*. Zagreb : Školska knjiga, 1996.
165. Lopašić, Radoslav. *Pavao Ritter-Vitezović* / napisao Radoslav Lopašić. // Građa za povjest književnosti hrvatske / na svijet izdaje Jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti ; uredio Milivoj Šrepel. (1897), knj. 1 ; str. 39 – 55.
166. Lukežić, Iva. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1990.
167. Lukežić, Iva. *Prilog čitanju Della Bellinih znakova za akcente*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (1991), knj. 19 ; str. 37 – 43.
168. Lukežić, Iva. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1996.
169. Lupić, Ivan. *Preskriptivna akcentologija i hrvatski standardni jezik*. // Kolo : časopis Matice hrvatske : utemeljen 1842. God. 11 (2001), br. 1 (proljeće) ; str. 85 – 134.

170. MacBean, Alexander. *A dictionary of ancient geography : explaining the local appellations in Sacred, Grecian, and Roman history; exhibiting the extent of kingdoms, and situations of cities, &c. and illustrating the allusions and epithets in the Greek and Roman poets* / by Alexander MacBean, M. A. London : Printed for G. Robinson, in Pater Noster-Row; and T. Cadell, in the Strand, 1773.
171. Majnarić, Nikola. *Grčka metrika* / sastavio Dr. Nikola Majnarić. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1948. [Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti = Opera Academiae scientiarum et artium Slavorum Meridionalium ; knj. 37.]
172. Mallory, James P. *Indoeuropljani : zagonetka njihova podrijetla – jezik, arheologija, mit* / preveo Ranko Matasović. Zagreb : Školska knjiga, 2006.
173. Mallory, J[ames] P. ; Adams, D. Q. *The Oxford introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European world* / J. P. Mallory and D. Q. Adams. New York : Oxford University Press, 2006.
174. Malmberg, Bertil. *Fonetika* / s francuskog prevela Marija Semenov. Zagreb : Ivor, 1995.
175. Maretić, Tomo. *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskim slovima* / napisao Dr. T. Maretić. // U Zagrebu : U knjižarnici Jug. akademije L. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1889. [Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti = Opera Academiae scientiarum et artium Slavorum Meridionalium ; knj. 9.]
176. Maretić, Tomo. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* / napisao Dr. T. Maretić , kr. sveuč. profesor. Zagreb : Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1899.
177. Marević, Jozo. *Lexicon Croatico-Latinum encyclopaedicum = [Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik]* / Dr. sci. Iosephus Marevich. Zagrabiae : Školska knjiga, 1997. 2 sv.
178. Marević, Jozo. *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik = [Lexicon Latino-Croaticum encyclopaedicum]* / Dr. sci. Jozo Marević ; suauktorice Katarina Filković , Margareta Gašparović. Velika Gorica : Marka ; Zagreb : Matica hrvatska, 2000. 2 sv.

179. Marotti, Bojan. *Kako je prireden prijeslik Vitezovićeva Lexicona*. // Lexicon Latino-Illyricum / Pavao Ritter Vitezović. Zagreb : ArTresor naklada, 2000. Sv. 1: Priješlik rukopisa / priredio i pogovor o priješliku napisao Bojan Marotti. Str. 1173 – 1181. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 1.]
180. Marotti, Bojan. *Sapfički jedanaesterac u zbirci Petra Kneževića* Pisme duhovnè razlikè. // Zbornik o Petru Kneževiću : zbornik radova sa znanstvenoga skupa »Fra Petar Knežević i njegovo vrijeme« : Visovac – Skradin – Knin, 28. – 29. listopada 2002. / [glavni urednik Alojz Jembrih ; izvršni urednik Marinko Šišak]. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu ; Šibenik : Gradska knjižnica »Juraj Šišgorić«, 2003. Str. 205 – 270. [Knjižnica Tihi pregaoci ; knj. 1.]
181. Marotti, Bojan. *Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja*. // Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine. God. 35 (2009), sv. 1 – 2 (br. 69 – 70) ; str. 123 – 180.
182. Marotti, Bojan. *Kako je prireden Vitezovićev Lexicon Latino-Illyricum*. // Lexicon Latino-Illyricum / Pavao Ritter Vitezović. Zagreb : ArTresor naklada, 2010. Sv. 2: Prijepis i obrada / rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović, Nada Vajs ; priredio i predgovor napisao Bojan Marotti. Str. V – CL. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 2.]
183. Martinet, André. *Éléments de linguistique générale* / André Martinet, Professeur à la Sorbonne. 3. tirage. Paris : Librairie Armand Colin, 1967. [Collection U₂ ; knj. 15.]
184. Martinet, André. *Osnove opće lingvistike* / prijevod i predgovor August Kovačec. Zagreb : GZH, 1982. BibliotekaTekा.
185. Martinet, André. *Indoevropski jezik i »Indoevropljani«* / Andre Martine ; [prevela s francuskog Jasmina Grković]. Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1987. [Biblioteka »Anthropos« ; knj. 16.]
186. Matasović, Ranko. *Odrazi indoeuropskih laringala u slavenskim jezicima*. // Croatica : prinosi proučavanju hrvatske književnosti. God. 27 (1998), sv. 45 – 46 ; str. 129 – 146.
187. Matasović, Ranko. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb : Matica hrvatska, 2008. [Biblioteka THEORIA / ΘΕΩΡΙΑ.]

188. Matić, Tomo. *Vitezovićev »Lexicon Latino-Ilyricum«*. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1955), knj. 303 ; str. 5 – 51. [Odjel za filologiju ; knj. 7.]
189. Mattioli, Pietro Andrea. *Commentarii in sex libros Pedacii Dioscoridis Anazarbei de medica materia, iam denuo ab ipso autore recogniti, et locis plus mille aucti /* Pietri Andreae Matthioli Senensis medici. Venetiis : Ex Officina Valgrisiana, 1565.
190. Mažuranić, Antun. *Slovnica Hrvatska : za gimnazije i realne škole /* napisao Antun Mažuranić, učitelj gimn. u Zagrebu. Dio 1: Rěčoslovje. U Zagrebu : Troškom spisateljevim, 1859.
191. Mažuranić, Antun. *O važnosti accenta hrvatskoga za historiju Slavjanah /* napisao Antun Mažuranić. // Programm des k. k. Gyumnasiums zu Agram am Schlusse des Schuljahres 1860. Agram : National-Buchdruckerei des Dr. Ludwig Gaj, 1860. Str. 3 – 7.
192. Meiser, Gerhard. *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998.
193. Meštirović, Zrnka. *Toponimijska koncepcija Pavla Rittera Vitezovića u »Lexicon Latino-Ilyricum«*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1991), knj. 17 ; str. 123 – 131.
194. Meštirović, Zrnka. *Talasozoonimi u »Lexicon Latino-Ilyricum« Pavla Vitezovića I. : ihtionimi*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1992), knj. 18 ; str. 131 – 150.
195. Meštirović, Zrnka. *Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon Latino-Ilyricum«*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1993), knj. 19 ; str. 213 – 235.
196. Meštirović, Zrnka. *Talasozoonimi u »Lexicon Latino-Ilyricum« Pavla Vitezovića II. : nazivlje Mollusca*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1993), knj. 19 ; str. 237 – 258.
197. Meštirović, Zrnka. *Talasozoonimi u rječniku Pavla Vitezovića »Lexicon Latino-Ilyricum« (III) : nazivi Crustacea, Echinodermata i Mammalia*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1994), knj. 20 ; str. 197 – 212.

198. Meštrović, Zrnka. *Jezičnopovijesne koordinate korpusu naziva morskih životinja iz Lexicon Latino-Ilyricum P. Vitezovića*. // Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu = Senjer Jahrbuch : Beiträge zur Geographie, Ethnologie, Ökonomik, Geschichte und Kultur. God. 21 (1994) ; str. 149 – 162.
199. Meštrović, Zrnka. *Jezikoslovna rasudba Pavla Vitezovića*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1995), knj. 21 ; str. 125 – 137.
200. Meštrović, Zrnka ; Vajs, Nada. *Vitezovićev Lexicon Latino-Ilyricum : zapostavljeno djelo hrvatske leksikografije*. // Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu = Senjer Jahrbuch : Beiträge zur Geographie, Ethnologie, Ökonomik, Geschichte und Kultur. God. 21 (1994) ; str. 127 – 134.
201. Meštrović, Zrnka ; Vajs, Nada. Blago jezika slovinskoga Jakova Mikalje – jedan od leksikografskih izvora za Lexicon Latino-Ilyricum Pavla Vitezovića. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1995), knj. 21 ; str. 139 – 155.
202. Meštrović, Zrnka ; Vajs, Nada. *Vitezovićeva grafijska rješenja u rječniku »Lexicon Latino-Ilyricum«*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu]. (1996), knj. 26 ; str. 41 – 62.
203. Meštrović, Zrnka ; Vajs, Nada. *Dodane riječi u Vitezovićevu rječniku »Lexicon Latino-Ilyricum«*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu]. (1999), knj. 33 ; str. 157 – 177.
204. Meyer, Karl H[einrich]. *Beiträge zum Čakavische* / Karl H. Meyer. // Archiv für slavische Philologie. (1926), sv. 40 ; str. 222 – 265.
205. Mihaljević, Milan. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb : Školska knjiga, 2002. Dio 1: Uvod i fonologija.
206. Mikuličić, Fran. *Njekoje primjetbe Nemanicēvim »Čakavisch-croatische Studien«* / piše pop Fran Mikuličić. // Vienac : zabavi i pouci. God. 15 (1883), br. 47 (24. studenoga) ; str. 763 – 765.
207. Milas, Matej. *Ispravci dubrovačkijeh riječi u Vukovu rječniku* / čitano u sjednici filologijsko-historijskoga razreda Jugoslavenske akademije

- znanosti i umjetnosti dne 28. svibnja 1897. ; napisao prof. M. Milas. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1898), knj. 136 ; str. 223 – 248. Razredi filologijsko-historijski i filosofijsko-juridički ; knj. 50.
208. Milas, Matej. *Pravi akcenti i fiziologija njihova u hrvatskom ili srpskom jeziku* / napisao Matej Milas – Mostar. // Školski vjesnik : stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. God. 5 (1898), (juli, august, septembar i oktobar) ; str. 511 – 534.
209. Miyamoto, Ken C. *Nov fonološki i fonetski prikaz hrvatskog ili srpskog akcenta*. // Dometi : časopis za kulturu i društvena pitanja. God. 18 (1985), br. 11 ; str. 37 – 45.
210. Moguš, Milan. *Današnji senjski govor* / Dr Milan Moguš. // Senjski zbornik : [prilozi za geografiju, etnologiju, ekonomiku, povijest i kulturu] = [Almanacco di Senj : contributi per la geografia, l'etnologia, la storia e la cultura]. God. 2 (1966) ; str. 5 – 152.
211. Moguš, Milan. *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb : Matica hrvatska, 1971. [Biblioteka Znanje.]
212. Moguš, Milan. *O jedinstvu čakavske akcentuacije*. // Radovi Zavoda za slavensku filologiju. (1971), knj. 12 ; str. 7 – 12.
213. Moguš, Milan. *Križanićevi naglasci*. // Život i djelo Jurja Križanića : zbornik radova. Zagreb : Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu ; Izdavački servis Liber, 1974. Str. 239 – 246. [Biblioteka Politička misao.]
214. Moguš, Milan. *Pavao Vitezović kao jezikoslovac*. // Zbornik Zagrebačke slavističke škole / uredili: Franjo Grčević i Mladen Kuzmanović. God. 2 (1974), knj. 2 ; str. 73 – 79.
215. Moguš, Milan. *Čakavsko narjeće : fonologija*. Zagreb : Školska knjiga, 1977.
216. Moguš, Milan. *Antun Mažuranić*. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ; Sveučilišna naklada Liber, 1978. [Kritički portreti hrvatskih slavista.]
217. Moguš, Milan. *Križanićeva hrvatska gramatika*. // Radovi Zavoda za slavensku filologiju. (1984), knj. 19 ; str. 1 – 96.
218. Moguš, Milan. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. 2. prošireno izd. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 1995. [Biblioteka Posebna izdanja.]

219. Moguš, Milan. *Senjski rječnik*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Senj : Matica hrvatska Senj, 2002.
220. Moguš, Milan ; Vončina, Josip. *Latinica u Hrvata*. // Radovi Zavoda za slavensku filologiju. (1969), knj. 11 ; str. 61 – 81.
221. Mouraviev, Serge N. *The position of the accent in Greek words : a new statement* / Serge N. Mouraviev. // The classical quarterly : new series. Vol. 22 = 65 (1972), No. 1 (May) ; str. 113 – 120.
222. Mulić, Malik. *Pregled ruske i srpskohrvatske akcentuacije* / Dr Malik I. Mulić ; prevela Marija Mulić. 1. izd. Sarajevo : Veselin Masleša, 1985. [Biblioteka univerzitetskih udžbenika i priručnika.] [Ćir.]
223. Muljačić, Žarko. *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika*. 2. prošireno i prerađeno izd. Zagreb : Izdavačko poduzeće »Školska knjiga«, 1972. [Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu = Manualia Universitatis studiorum Zagabiensis.]
224. Musić, August. *Slovnica grčkoga jezika* / sastavio Dr. Avgust Musić. U Zagrebu : Troškom i nakladom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 1887.
225. Musulin, Stjepan. *Hrvatska i srpska leksikografija*. // Filologija : [časopis Razreda za filologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu]. (1959), knj. 2 ; str. 41 – 63.
226. Palmer, Leonard R. *The Latin language* / by L. R. Palmer , M. A., D. Phil., Ph. D. , Professor of comparative philology in the University of Oxford. London : Faber and Faber Limited, 1965.
227. Papić, Pavle. *Uvod u teoriju skupova*. Zagreb : Hrvatsko matematičko društvo, 2000. [Matkina biblioteka.]
228. Parčić, Dragutin Antun. *Vocabolario croato-italiano* / compilato per cura di Carlo A. Parčić , Canonico Croato a Roma = [Rječnik hrvatsko-talijanski / pripravio ga za tisak Dragutin A. Parčić , Hrvatski Kanonik u Rimu]. 3. ed. corretta ed aumentata. Zara : Tipografia editrice »Narodni List« = [U Zadru : Tisak i naklada »Narodnoga Lista«], 1901. [Pretisak. Zagreb : Artresor studio, 1995.]

229. Parčić, Dragutin Antun. *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski) /* priredio ga za tisak Dragutin A. Parčić, kanonik slovinskoga sv. Jeronima u Rimu = [Vocabolario italiano-slavo (croato) / compilato per cura di Carlo A. Parčić, canonico di s. Girolamo degli Slavi in Roma]. 2. popravljeno i pomnoženo izd. U Senju : Tisak i naklada Hreljanović = [Segna : Tipografia dell' editore Hreljanović], 1908.
230. Pavić, Armin. *Studije o hrvatskom akcentu /* čitao u sjednici filološko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 26. siečnja 1880. pravi član Armin Pavić. // Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. (1881), knj. 59 ; str. 1 – 102.
231. [Petricić, Franjo.] *Gèrčko-hèrvatski rěčnik za škole /* [Josip Kostić ; Franjo Maiksner ; Franjo Petrić]. U Zagrebu : Tiskom Lav. Hartmána i družbe, 1875.
232. Pullum, Geoffrey K. ; Ladusaw, William A. *Phonetic symbol guide /* Geoffrey K. Pullum and William A. Ladusaw. 2. ed. Chicaco ; London : The University of Chicago Press, 1996.
233. Putanec, Valentin. *Pavao Vitezović (1652 – 1713) kao onomastičar I : antroponimija u »Lexicon Latino-Illyricum« (17. – 18. st.).* // Rasprave Instituta za jezik JAZU. (1968), knj. 1 ; str. 45 – 88.
234. Putanec, Valentin. *Lingvistički rad Pavla Vitezovića (1652 – 1713) : (sintetski prikaz)* / Valentin Putanec. // Forum : časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. God. 25 (1986), br. 3 – 4 (ožujak – travanj) ; str. 349 – 356.
235. Rešetar, Milan. *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten /* von Milan Rešetar. Wien : Alfred Hölder, 1900. [Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkancommission : linguistische Abtheilung : 1. Südslavische Dialektstudien ; Heft 1.]
236. Rešetar, Milan. *Les changements d'accent des substantifs en serbo-croate: les masculins /* par Milan Rešetar. // Revue des études slaves. God. 11 (1931), sv. 1 – 2 ; str. 12 – 40.

237. Rešetar, Milan. *Les changements d'accent des substantifs en serbo-croate: neutres et féminins* / par Milan Rešetar. // *Revue des études slaves*. God. 11 (1931), sv. 3 – 4 ; str. 187 – 200.
238. Rix, Helmut. *Historische Grammatik des Griechischen : Laut- und Formenlehre*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1976.
239. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* / na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880 – 1976. 23 sv.
240. *Rječnik hrvatskoga jezika* / [glavni urednik Jure Šonje]. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža ; Školska knjiga, 2000.
241. Senc, Stjepan. *Grčko-hrvatski rječnik za škole* / po Benseler-Kaegijevu grčko-njemačkom rječniku priredio Stjepan Senc. U Zagrebu : Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, 1910.
242. Simeon, Rikard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva : na 8 jezika : hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski*. Zagreb : Matica hrvatska, 1969. 2 sv.
243. Skok, Petar. *O stilu Marulićeve Judite* / akademik Petar Skok. // *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića : 1450 – 1950* / [uredili Josip Badalić i Nikola Majnarić, dop. članovi Jugoslavenske akademije]. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950. [Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti = Opera Academiae scientiarum et artium Slavorum Meridionalium ; knj. 39.]
244. Smyth, Herbert Weir. *Greek Grammar* / by Herbert Weir Smyth, late Eliot Professor of Greek literature in Harvard University ; revised by Gordon M. Messing. Cambridge : Harvard University Press, 1956.
245. Souter, Alexander. *A glossary of later Latin : to 600 A. D.* / compiled by Alexander Souter, sometime regius Professor of humanity in the University of Aberdeen. Oxford : At the Clarendon Press, 1949. [Pretisak. 1957.]
246. Stang, Christian S[chweigaard]. *Slavonic accentuation*. Oslo : Universitetsforlaget, 1957. [Pretisak. 1965.]

247. Stankiewicz, Edward. *Studies in Slavic morphophonemics and accentology*. Ann Arbor : Michigan Slavic Publications, 1979.
248. Stankiewicz, Edward. *The accentual patterns of the Slavic languages*. Stanford, California : Stanford University Press, 1993.
249. Starčević, Šime. *Nòvà ricsôslovica ilìricskà : vojnicskoj mladosti krajicsnoj poklonjena / trúdom i nástojànjem Shíme Starcsevicha xupnika od Novoga u Líci*. U Tarstu : Slovima Gaspara Weis, 1812. [Pretisak. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2002.] [Biblioteka Pretisci ; knj. 2.]
250. Stoll, Robert R. *Set theory and logic* / by Robert R. Stoll , Cleveland State University. New York : Dover Publications, Inc., 1979.
251. Stulli, Joakim. *Rjecsoslòxje u komu donosuse upotrebljenia, urednia, mucusnia istieh jezika krasnoslovja nacsini, izgovaranja i prorjechsja* / Joakima Stulli Dubrocsanina , svechenika reda s. Franceska Serafinskoga. U Dubrovniku : Po Antunu Martekini, 1806. 2. sv.
252. Szemerényi, Oswald. *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*. [2., überarbeitete Auflage.] Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980. [Die Sprachwissenschaft : Einführungen in Gegenstand, Methoden und Ergebnisse ihrer Teildisziplinen und Hilfswissenschaften.]
253. Šojat, Antun. *Odraz Daničićevih akcenatskih studija u starijoj hrvatskoj akcentologiji*. // Zbornik o Đuri Daničiću = [Recueil sur Đura Daničić] / urednici akademik Antonije Isaković i redovni član Josip Torbarina. Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti ; Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1981. Str. 371 – 379. [Ćir. i lat.]
254. Šojat, Antun. *Kratki navuk jezičnice horvatske : jezik stare kajkavske književnosti*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009. [Biblioteka Posebna izdanja Instituta.]
255. Tafra, Branka. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Zagreb : Matica hrvatska, 1993.
256. Trask, Robert Lawrence. *Key concepts in language and linguistics* / R. L. Trask. London ; New York : Routledge, 1999.
257. Trubeckoj, Nikolaj Sergeevič. *Die phonologischen Grundlagen der sogenannten « Quantität » in den verschiedenen Sprachen* / N. Fürst

- Trubetzkoy. // *Scritti in onore di Alfredo Trombetti*. Milano : Ulrico Hoepli editore, 1938. Str. 155 – 174.
258. Trubeckoj, Nikolaj Sergeevič. *Grundzüge der Phonologie* / N. S. Trubetzkoy. Prague : Akciová moravská knihtiskárna Polygrafie v Brně, 1939. [Travaux du Cercle Linguistique de Prague ; sv. 7.]
259. Trubeckoj, Nikolaj Sergeevič. *Studies in general linguistics and language structure* / N. S. Trubetzkoy ; edited, and with an introduction by Anatoly Liberman ; translated by Marvin Taylor and Anatoly Liberman. Durham ; London : Duke University Press, 2001. [Sound and meaning : the Roman Jakobson series in linguistics and poetics.]
260. Vajs, Nada. *Fitonimija u Vitezovićevu rječniku »Lexicon Latino-Ilyricum« (I)*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1992), knj. 18 ; str. 209 – 233.
261. Vajs, Nada. *Fitonimija u Vitezovićevu rječniku »Lexicon Latino-Ilyricum« (II)*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1993), knj. 19 ; str. 389 – 416.
262. Vajs, Nada. *Fitonimija u Vitezovićevu rječniku »Lexicon Latino-Ilyricum« (III) : (drveće, grmlje i drveće jestivih plodova)*. // Rasprave Zavoda za hrvatski jezik. (1994), knj. 20 ; str. 313 – 341.
263. Vajs, Nada. *Osvrt na nazive biljaka u Vitezovićevu Lexicon Latino-Ilyricum*. // Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu = Senjer Jahrbuch : Beiträge zur Geographie, Ethnologie, Ökonomik, Geschichte und Kultur. God. 21 (1994) ; str. 135 – 148.
264. Vajs, Nada. *Sintagmatska i frazeološka uporaba u Vitezovićevu rječniku Lexicon Latino-Ilyricum*. // Filologija : [časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti]. (1999), knj. 32 ; str. 183 – 206.
265. [Vajs, Nada ; Meštrović, Zrnka.] *Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena*. // Lexicon Latino-Ilyricum / Pavao Ritter Vitezović. Zagreb : ArTresor naklada ; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2009. Sv. 3: Hrvatsko-latinski rječnik / priredile i pogovor napisale Nada Vajs, Zrnka Meštrović. Str. V – LXIII. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 3. Rječnici hrvatskoga jezika ; knj. 6.]

266. Veber, Adolfo. *Slovnica hrvatska : za srednja učilišta*. [3. izd.] Zagreb : Troškom spisateljevim, 1876.
267. Vince, Zlatko. *Putovima hrvatskoga književnog jezika : lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. Zagreb : SNL, 1978. [Biblioteka znanstvenih radova.]
268. Vitezović, Pavao Ritter. *Oddilyenje sigetsko : tuliko razlicsitom, kuliko nescujenom došle Hērvatſke risme lipotom spravlyeno / po Plemenitomu i Hrabrenōu Gosp^{nu} Pavlu Vitezovichu aliti Ritter, Hērvatſkomu i fenyškomu Vlastelinu*. Ù Lincu : kalupom Gaspara Frajsmidovicha, 1684.
269. Vitezović, Pavao Ritter. *Oddilyenja sigetskoga perva csetiri dila / Pav. Vitezovicha od fenza. Drugocs sadà nafvitlo dana*. U Becsu : Kalupom Jvanna Gelenicha, 1685.
270. Vitezović, Pavao Ritter. *Kronika, aliti szpomen vszega szvieta vikov, ù dva dela razredyen : koterih pervi, dershi od pocsetka szvieta do Kristusevoga porojenja, druggi, od Kristusevoga porojenja do izpunyenia letta 1690 / szloſhen i nafvitlo dán po Pavlu Vitezovichu , Zlatnomu Vitezu*. Ù Zagrebu, 1696.
271. Vitezović, Pavao Ritter. *Plorantis Croatiae saecula duo, carmine descripta / ab Equite Pavlo Ritter, S. C. R. Maj. Consiliario*. [Graecomonti, 1703.]
272. Vitezović, Pavao Ritter. *Priricsnik, aliti razliko mudroszti cvitje / spravļeno po Pav. Vitezovichu, Zlat. Vitezu, Cef. i Kral'. Szvitloſti Vichniku*. [Ex Musaeo suo Graecomont., 1703.]
273. Vitezović, Pavao Ritter. *Lexicon Latino-Ilyricum*. Zagreb : ArTresor naklada, 2000. Sv. 1: Prijeslik rukopisa / priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 1.]
274. Vitezović, Pavao Ritter. *Lexicon Latino-Ilyricum*. Zagreb : ArTresor naklada, 2010. Sv. 2: Prijepis i obrada / rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović , Nada Vajs ; priredio i predgovor napisao Bojan Marotti. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 2.]
275. Vitezović, Pavao Ritter. *Lexicon Latino-Ilyricum*. Zagreb : ArTresor naklada ; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2009. Sv. 3: Hrvatsko-latinski rječnik / priredile i pogovor napisale Nada Vajs , Zrnka

- Meštirović. [Oživljena baština ; knj. 4, sv. 3. Rječnici hrvatskoga jezika ; knj. 6.]
276. Vončina, Josip. *Jezičnopovijesne rasprave*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1979.
277. Vončina, Josip. *Jezična baština : lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća*. Split : Književni krug, 1988. [Biblioteka znanstvenih djela ; knj. 20.]
278. Vončina, Josip. *Preporodni jezični temelji*. Zagreb : Matica hrvatska, 1993. [Mala knjižnica Matice hrvatske : novi niz ; kolo 1, knj. 3.]
279. Vončina, Josip. *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza : posebni prilog Stoljećima hrvatske književnosti*. Zagreb : Matica hrvatska, 1999. [Stoljeća hrvatske književnosti.]
280. Vukušić, Stjepan ; Zoričić, Ivan ; Grasselli-Vukušić, Marija. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2007. [Velika hrvatska gramatika ; knj. 4.] [Biblioteka Jezični priručnici.]
281. Wackernagel, Jacob. *Der griechische Verbalaccent* / J. Wackernagel. // Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. (1877), sv. 23 (novi niz sv. 3) ; str. 457 – 470.
282. [Žepić, Sebastijan.] *Latinsko-hrvatski rječnik za škole* / [Mato Valjavec ; Franjo Petračić ; Mirko Divković ; Sebastijan Žepić]. U Zagrebu : Troškom i nakladom kr. hrvat.-slavon.-dalmat. zemaljske vlade, 1881.

ŽIVOTOPIS

Bojan Marotti rođen je godine 1957. u Zagrebu, gdje je završio osnovnu školu i Klasičnu gimnaziju. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu diplomirao je filozofiju i komparativnu književnost (1982.), a studirao je i klasičnu filologiju i opću lingvistiku. Od godine 1984. zaposlen je u Zavodu za filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u kojem se posebice bavi filozofijom jezika, teorijom značenja te općim i poredbenim jezikoslovljem. Nekoliko je godina predavao povijest svjetske drame i kazališta na Umjetničkoj akademiji u Osijeku (na Odsjeku za kazališnu umjetnost). Objavio je više članaka i rasprava sa spomenutih područja. Prevodi s nekoliko jezika (engleski, talijanski, njemački, latinski, grčki). Uredio je i/ili priredio znatan broj knjiga s različitih područja kojima se bavi. Desetak je godina bio tajnik uredništva časopisa *Encyclopaedia moderna*.

POPIS RADOVA

1. Knjige (priredio)

1. Miroslav Krleža, *Balade Petrice Kerempuha*, crteži Ivan Lovrenčić, priredio Bojan Marotti, pogovor Josip Vončina, Nikica Petrak, Željka Čorak, Artresor naklada, Zagreb, 1996. (320 stranica)
2. Franjo Cipra – Petar Guberina – Kruno Krstić, *Hrvatski pravopis*, priredio Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 1998., niz *Oživljena baština*, knjiga 3. (168 stranica)
3. Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Ilyricum*, Svezak prvi: *Prijeslik rukopisa*, priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 2000., niz *Oživljena baština*, knjiga 4., svezak I. (1172 stranice)
4. Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Ilyricum*, Svezak drugi: *Prijepis i obrada*, rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović, Nada

Vajs, priredio i predgovor napisao Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 2010., niz *Oživljena baština*, knjiga 4., svezak II. (514 stranica)

2. Članci

2.1. Znanstveni

1. »Kako je priređen prijeslik Vitezovićeva *Lexicona*«, u knjizi: Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Ilyricum*, Svezak prvi: *Prijeslik rukopisa*, priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 2000., str. 1173. – 1186. (niz *Oživljena baština*, knjiga 4., svezak I.)
2. »Kako oriječiti misao? O jednome Krstićevoj prigovoru Šančevoj *Filozofiji srednjega veka*«, *Scopus*, god. 4., br. 3., Zagreb, 2000., str. 33. – 44.
3. »'Podlagajuchiega načina urime doscasto' u slovničici Tome Babića *Prima grammaticae institutio*«, u knjizi: *Zbornik o Tomi Babiću*, Gradska knjižnica »Juraj Šišgorić« Šibenik – Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Šibenik – Zagreb, 2002., str. 133. – 164.
4. »Sapfički jedanaesterac u zbirci Petra Kneževića *Pisme duhovnè razlikè*«, u knjizi: *Zbornik o Petru Kneževiću*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu – Gradska knjižnica »Juraj Šišgorić«, Zagreb – Šibenik, 2003., str. 205. – 270.
5. »Pojam jezika u Kruna Krstića (članci 1940. – 1945.)«, *Prolegomena*, god. 4., br. 1., Zagreb, 2005., str. 71. – 92.
6. »Što je činjenica? O Krstićevoj poimanju (znanstvene) objektivnosti«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XXXI., sv. 1. – 2., br. 61. – 62., Zagreb, 2005., str. 303. – 317.
7. »Dativ, lokativ i instrumental množine u pripovijetkama Stjepana Zlatovića: Prinos razumijevanju pojma književnoga jezika«, u knjizi: *Zbornik o Stjepanu Zlatoviću*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 95. – 162.
8. »Ciprino razumijevanje jezika«, u knjizi: *Vrijeme metamorfoza: Uz Metamorfoze metafizike Marijana Cipre*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 123. – 151.

9. »Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XXXV., sv. 1. – 2., br. 69. – 70., Zagreb, 2009., str. 123. – 180.
10. »Je li Vidrić doista pisao ‘jugoslovenskim esperantom’?«, *Kolo*, god. XIX., br. 1. – 2., Zagreb, 2010., str. 124. – 151.
11. »Kako je priređen Vitezovićev *Lexicon Latino-Ilyricum*«, u knjizi: Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Ilyricum*, Svezak drugi: *Prijepis i obrada*, rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović, Nada Vajs, priredio i predgovor napisao Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 2010., str. V. – CL. (niz *Oživljena baština*, knjiga 4., svezak II.)

2.2. Stručni

1. »Kant danas«, *Filozofska istraživanja*, god. 6., sv. 1., br. 16., Zagreb, 1986., str. 237. – 240.
2. »Alfred North Whitehead: *Pojam prirode*«, *Filozofska istraživanja*, god. 9., sv. 3., br. 30., Zagreb, 1989., str. 1076. – 1079.
3. »Filozofija znanosti Ruđera Boškovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XV., sv. 1. – 2., br. 29. – 30., Zagreb, 1989., str. 203. – 212.
4. »Prirediteljeva bilješka«, u knjizi: Franjo Cipra – Petar Guberina – Kruno Krstić, *Hrvatski pravopis*, priredio Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 1998., str. 161. (niz *Oživljena baština*, knjiga 3.)
5. »Urednikova bilješka«, u knjizi: Mirko Dražen Grmek, *Medejin kotao: Pokusi na živim bićima u antici*, prijevod s francuskoga Ana Buljan, predgovor Josip Balabanić, Artresor naklada, Zagreb, 2004., str. 194. (niz *Putokazi*, knjiga 11.)

2.3. Stručno-znanstveni

1. »Povijest svjetske filozofije i znanosti« u knjizi: *Kronologija: Hrvatska, Europa, svijet: Politička i vojna povijest, religija, književnost, likovne umjetnosti, znanost i tehnički razvoj, glazba, film, sport*, uredio Ivo Goldstein, Novi Liber, Zagreb, 1996. (ukupno 66 stranica u knjizi od 368 stranica)

2.4. Nekrolozi

1. »Ivan Supek (1915. – 2007.)«, *Prolegomena*, god. 6., br. 1., Zagreb, 2007., str. 67. – 78.
2. »Ivan Supek (1915 – 2007)«, *Prolegomena*, god. 6., br. 2., Zagreb, 2007., str. 297. – 311. (njemački)
3. »Ivan Supek (1915 – 2007)«, *Prolegomena*, god. 7., br. 1., Zagreb, 2008., str. 89. – 100. (engleski)
4. »Marijan Cipra (1940. – 2008.): Prisjaćanja i podsjećanja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XXXVI., sv. 1. – 2., br. 71. – 72., Zagreb, 2010., str. 7. – 22.

2.5. Bibliografije

1. »Bibliografija radova Marijana Cipre«, u knjizi: *Vrijeme metamorfoza: Uz Metamorfoze metafizike Marijana Cipre*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 169. – 178.

3. Prijevodi

1. Andreas Huyssen, *Anselm Kiefer, užas povijesti – izazov tajne*, s talijanskoga preveli Sanja Cvetnić i Bojan Marotti, *Kolo*, god. III. (CLI.), br. 5. – 6., Zagreb, 1993., str. 348. – 365.
2. Ludwig Wittgenstein, *Filozofiska istraživanja*, [s njemačkoga preveo Bojan Marotti], u knjizi: Milan Galović, *Suvremena filozofija*, II, Školska knjiga, Zagreb, 1996. (*Hrestomatija filozofije*, svezak 8.), str. 357. – 395. (prvih 78 paragrafa)
3. Matija Petar Katančić, *Kratak pogled u slogomjerje ilirskoga jezika*, [s latinskoga preveo Bojan Marotti], u knjizi: *Zbornik o Petru Kneževiću*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu – Gradska knjižnica »Juraj Šišgorić«, Zagreb – Šibenik, 2003., str. 252. – 255. (latinski izvornik i hrvatski prijevod)